

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Bağımsız Denetimin Gözetimi: Ülkelerarası Kamu Gözetim Kurumlarının Yapısal Karşılaştırması
Dr. Ayten ÖZBİNGÖL - Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesindeki Farklılıkların Finansal Raporlamaya Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
Samet BÜLBÜL - Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU

Finansal Bilgi Kullanıcıların Sürdürülebilirlik Raporu İle Güvence Denetimi Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları
Dr. Gulnur SULTANKHANOVA - Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK

Yalın Muhasebe Aracı Skor Tablosu İle DFMA'nın Finansal Yararlarının Ölçülmesi
Prof. Dr. Tunç KÖSE - Dr. Şafak AĞDENİZ

İşletmelerin Kurumsal Yönetim Notları İle Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: BİST'de Bir Uygulama
Prof. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK - Öğr. Gör. Dr. Feyzi YAŞAR - Arş. Gör. Seren AYDINGÜLÜ

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Kamu Hastanesi Göz Sağlığı Bölümünde Bir Uygulama
Öğr. Gör. Pınar KURT - Prof. Dr. Metin SABAN - Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA

Ülkelerin UFRS Uygulamalarının Kabulünde Kültürün Etkileyici Rolü Üzerine Bir Araştırma
Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR - Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL

Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle Yoğun Bakım Ünitesi Maliyetlerinin Analizi
Dr. Hakan KAÇAK

Kurumsal Sosyal Performansın Borçlanma Maliyetlerine Etkisi
Dr. Sinem ATEŞ

Vergi Affı Uygulamalarının Finansal Tabloların Gerçeğe Uygun Sunulabilmesi Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇETİNKAYA BİLGİN

Mali Müşavir Adaylarının Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bir İnceleme
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS

Hile Üçgeni, Hile Elması ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine İlişkin Teorilere Kavramsal Bakış
Dr. Öğr. Üyesi Gülçin KAZAN

Entegre Raporlama Anlayışının Camels Analizi ile Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama

Öğr. Gör. Süleyman EMİR - Dr. Öğr. Üyesi Özlem Nilüfer Karataş ARACI - Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KIYMIK

VUK'a Göre Hazırlanmış Finansal Tabloların TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Taslağına Uygun Finansal Tablolara Dönüştürme İşlemleri ve Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin COPRAS Yöntemi İle Analizi

Dr. Öğr. Üyesi Ali KABLAN

Alternatif Performans Ölçütlerinin Geleceği ve Denetimi Üzerine Bir Değerlendirme
Arş. Gör. Dr. Hakan CAVLAK

Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslak Metni ile Vergi Usul Kanunu'nun Değerleme Hükümlerinin Karşılaştırılması

Zehra HABERAL

T Ü R M O B

TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

62

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year: 20 Sayı/Issue : 62 Ocak / January 2021

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Emre KARTALOĞLU

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Yahya ARIKAN

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

&

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

İncek Kızılcaşar Mah. 2669.Sk. No:19 Gölbaşı/ANKARA

Tel: (0.312) 586 00 00

E-mail : alid@turmog.org.tr

<http://www.turmog.org.tr/TurmogWeb/EKutuphane/EKAnasayfa.aspx>

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Date of Publication : 28.01.2021

Dört ayda bir yayımlanır

Published three times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

Matbaa Sertifika No : 14429

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hasan Abdioğlu

Prof. Dr. Ali Alagöz

Prof. Dr. Tamer Aksoy

Prof. Dr. Doğan Argun

Prof. Dr. Aylin Poroy Arsoy

Prof. Dr. Sinan Aslan

Prof. Dr. Yıldız Ayanoğlu

Doç. Dr. Oğuzhan Bahadır

Prof. Dr. Kerim Banar

Cansen Başaran

Prof. Dr. Ercan Bayazıtlı

Prof. Dr. Kamil Büyükmirza

Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ

Prof. Dr. Orhan Çelik

Doç. Dr. Ebru Erdost Çolak

Prof. Dr. Nuran Cömert

Prof. Dr. Ferruh Çömlekçi

Prof. Dr. Volkan Demir

Prof. Dr. Engin Dinç

Prof. Dr. A. Hayri Durmuş

Prof. Dr. Selman Aziz Erden

Prof. Dr. Deniz Umut Erhan

Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş

Prof. Dr. Gürbüz Gökçen

Prof. Dr. Fazıl Gökgez

Prof. Dr. Recep Güneş

Prof. Dr. Kadir Gürdal

Prof. Dr. Ali Ersin Güredin

Prof. Dr. Rüstem

Hacırüstemoğlu

Prof. Dr. Cemal İbiş

Prof. Dr. Mustafa İpçi

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Aydın Karapınar

Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu

Prof. Dr. Uğur Kaya

Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz

Doç. Dr. Duygu Anıl Keskin

Prof. Dr. Güray Küçükkoçaoglu

Prof. Dr. Ganite Kurt

Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş

Prof. Dr. Ömer Lalik

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Eray Mercan

Prof. Dr. Can Şıngır Mugan

Prof. Dr. Semih Öz

Doç. Dr. Yiğit Özbek

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Prof. Dr. Fatma Pamukçu

Prof. Dr. Raif Parlakkaya

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Necdet Sağlam

Doç. Dr. Zafer Sayar

Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu

Prof. Dr. Güven Sayılğan

Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu

Dr. Veysi Seviğ

Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Prof. Dr. Fevzi Sürmeli

Prof. Dr. Münir Şakrak

Prof. Dr. Hülya Talu

Doç. Dr. Ahmet Tanç

Prof. Dr. Fatma Tektüfekçi

Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu

Doç. Dr. İpek Türker

Dr. Masum Türker

Prof. Dr. Selçuk Uslu

Prof. Dr. Süleyman Uyar

Prof. Dr. Şaban Uzun

Prof. Dr. Serap Yanık

Prof. Dr. Yüksel Koç Yalın

Prof. Dr. F. Münevver Yılcı

Prof. Dr. Göksel Yücel

Prof. Dr. Süleyman Yükcü

Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Dr. Ayten ÖZBİNGÖL
Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN

Bağımsız Denetimin Gözetimi:
Ülkelerarası Kamu Gözetim Kurumlarının Yapısal Karşılaştırması
*The Inspection of Audit Firms: Comparison of Countries'
Public Oversight Authorities' Structures*

1

Samet BÜLBÜL
Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU

Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesindeki
Farklılıkların Finansal Raporlamaya Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme
*An Evaluation on The Effect of Differences in Accounting of
Business Combinations That Committed to Common
Control to Financial Reporting*

21

Dr. Gulnur
SULTANKHANOVA
Prof. Dr. Serap Sebahat
YANIK

Finansal Bilgi Kullanıcıların Sürdürülebilirlik Raporu İle Güvence
Denetimi Konusundaki Algıları ve Farkındalıkları
*Financial Information Users' Perceptions and Awareness on
Sustainability Report and Assurance Engagement*

41

Prof. Dr. Tunç KÖSE
Dr. Şafak AĞDENİZ

Yalın Muhasebe Aracı Skor Tablosu İle DFMA'nın
Finansal Yararlarının Ölçülmesi
*Measurement of Financial Benefits Of DFMA With The Lean
Accounting Tool Box Score*

59

Prof. Dr. M. Mustafa
KISAKÜREK
Öğr. Gör. Dr. Feyzi YAŞAR
Arş. Gör. Seren
AYDINGÜLÜ

İşletmelerin Kurumsal Yönetim Notları İle Finansal Performanslarının
Karşılaştırılması: BİST'de Bir Uygulama
*The Comparison of Corporate Governance Scores and Financial
Performances of Entities: An Application in BIST*

79

Öğr. Gör. Pınar KURT
Prof. Dr. Metin SABAN
Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme:
Kamu Hastanesi Göz Sağlığı Bölümünde Bir Uygulama
*Activity-Based Costing: A Case Study in The Ophthalmology
Department of State Hospital*

103

Doç. Dr. Fevzi Serkan
ÖZDEMİR
Arş. Gör. İsmail Hakkı
ÜNAL

Ülkelerin UFRS Uygulamalarının Kabulünde Kültürün Etkileyici Rolü
Üzerine Bir Araştırma
*A Research on The Impressive Role of Culture in The
Transition of Countries to IFRS Applications*

141

Dr. Hakan KAÇAK

Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle
Yoğun Bakım Ünitesi Maliyetlerinin Analizi
*Intensive Care Unit Cost Analysis with Time Driven Activity
Based Costing*

167

Dr. Sinem ATEŞ

Kurumsal Sosyal Performansın Borçlanma Maliyetlerine Etkisi
The Impact of Corporate Social Performance on Cost of Debt

191

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan
ÇETİNKAYA BİLGİN

Vergi Affı Uygulamalarının Finansal Tabloların Gerçeğe Uygun
Sunulabilmesi Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması
*Investigation of The Effects of Tax Amnesty Applications on The Fair
Presentation of Financial Statements*

207

Dr. Öğr. Üyesi Turgay
MÜNYAS

Mali Müşavir Adaylarının Finansal Okuryazarlık Tutum ve
Davranışlarıyla İlgili Bir İnceleme
*A Review on The Financial Literacy Attitudes and Behaviors of
Financial Advisor Candidates*

223

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin
KAZAN

Hile Üçgeni, Hile Elması ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine
İlişkin Teorilere Kavramsal Bakış
*Fraud Triangle, Fraud Diamond and Fraud Pentagon: A Conceptual
Overview of The Theory of Causes of Fraud Actions*

245

Öğr. Gör. Süleyman EMİR
Dr. Öğr. Üyesi Özlem
Nilüfer Karataş ARACI
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı
KIYMIK

Entegre Raporlama Anlayışının Camels Analizi ile Finansal Performans
Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi: Bankacılık Sektöründe Bir
Uygulama
*Evaluation of The Effect of Integrated Reporting Approach on
Financial Performance with Camels Analysis:
An Application in The Banking Sector*

259

Dr. Öğr. Üyesi Ali KABLAN

VUK'a Göre Hazırlanmış Finansal Tabloların TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ
FRS Taslağına Uygun Finansal Tablolara Dönüştürme İşlemleri ve
Finansal Performans Üzerindeki Etkisinin COPRAS Yöntemi İle Analizi
*The Conversion of Financial Statements Prepared Based on
The TPL to Financial Statements Prepared Based on TFRS,
BMSE FRS, SME FRS and The Analysis of Its Effects on
Financial Performance with COPRAS Method*

285

Arş. Gör. Dr. Hakan
CAVLAK

Alternatif Performans Ölçütlerinin Geleceği ve Denetimi Üzerine Bir
Değerlendirme
*An Evaluation About Future and Auditing of
Alternative Performance Measures*

309

Zehra HABERAL

Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı
(BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama
Standardı (KÜMİ FRS) Taslak Metni İle Vergi Usul Kanunu'nun
Değerleme Hükümlerinin Karşılaştırılması
*Comparison of Financial Reporting Standard for Large and Medium
Size Enterprises (FRS for LMEs), Draft Report of Financial Reporting
Standard for Small and Micro Size Enterprises (FRS for SMEs) and
Tax Procedure Law in Terms of Valuation Principles*

329

BAĞIMSIZ DENETİMİN GÖZETİMİ: ÜLKELERARASI KAMU GÖZETİM KURUMLARININ YAPISAL KARŞILAŞTIRMASI*

Dr. Ayten ÖZBİNGÖL**

Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN***

Makale Gönderim Tarihi : 03/08/2020 / Kabul Tarihi : 22/09/2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Enron başta olmak üzere pek çok denetim skandalı, denetimde bağımsızlığın ve tarafsızlığın artık sağlanamadığını ve yeni bir yapılanmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Enron ile patlak veren ve Sarbanes-Oxley Kanunu (SOX) ile şekillenen süreç aslında, kamu güveninin tesis edilmesi, kamu yararının korunması ve denetim kalitesinin yükseltilmesi için bağımsız denetimin başka bir sistem tarafından denetlenmesini zorunlu hale getirmiştir. SOX ile birlikte, bağımsız denetimin gözetimi için dünyada ilk kamu gözetim kurumu ABD’de kurulmuştur. ABD’nin ardından, pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede de kamu gözetim kurumları kurulmaya devam etmiştir. Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumu (IFIAR)’nın yasal yetkisi olan düzenleyici kuruluşlarının bulunduğu altı farklı bölgesinde 55 üyesi bulunmaktadır. Bu çalışmada, Kuzey Amerika bölgesindeki ülkelerden ABD ve Kanada; Avrupa bölgesindeki ülkelerden Almanya, Fransa, İngiltere, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi; Asya/Okyanusya bölgesindeki ülkelerden Japonya, Çin (Taipei) ve Avustralya; Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerden Türkiye incelenmiştir. IFIAR üyesi olan 10 ülkenin kamu gözetim sistemleri çeşitli açılardan kıyaslanmıştır. Benzer ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu gözetim kurumu, bağımsız denetimin gözetimi, bağımsız denetimin kalitesi.

Jel Sınıflandırması: M40, M41, M42.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN yönetiminde Ayten ÖZBİNGÖL tarafından hazırlanan “Kamu Gözetim Kurumlarının Denetim Şirketlerinin Denetimindeki Gözetimi ve Etkinliğinin Çeşitli Ülke Uygulamalarıyla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

** SMMM, aytenozbingol@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6761-6569.

*** Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Muhasebe ve Finansman Yönetim Bölümü Başkanı, nakdogan@baskent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8168-6152.

THE INSPECTION OF AUDIT FIRMS: COMPARISON OF COUNTRIES' PUBLIC OVERSIGHT AUTHORITIES' STRUCTURES**ABSTRACT**

Following various audit scandals especially Enron, it was found that independence and objectivity could no longer be ensured in auditing and therefore required a need for new structuring. In fact, the process that erupted with Enron and shaped with Sarbanes-Oxley Act (SOX) made it mandatory for independent audit to be audited by another system in order to establish public trust, protect the public interest and improve the audit quality. Together with SOX, the first public oversight authority in the world was established in the USA for the oversight of the independent audit. After USA, public oversight authorities continued to be established in many developed and developing countries. The International Forum of Independent Audit Regulators (IFIAR) comprises 55 members from 6 jurisdictions. In this study, 10 members of IFIAR that are located in the USA and Canada from North America; Germany, France, England and Southern Cyprus from Europe; Japan, China (Taipei) and Australia from Asia/Oceania and Turkey from the Middle East were examined and compared with respect to their public oversight systems in different perspectives.

Keywords: Public oversight authority, oversight of independent audit, quality of independent audit.

Jel Classification: M40, M41, M42.

1. GİRİŞ

2000'li yıllar, bağımlı denetim salgının finansal sistemlerin sağlıklı işlemesine mani olduğu, mevcut yapıların başka bir gözle sorgulanmaya başlandığı ve ileriye yönelik güvenilir ve sağlıklı işleyen finansal piyasalar için bağımsız denetimde kamu gözetiminin gerekliliğinin ortaya çıktığı yıllardır. Bir başka deyişle, Enron ile patlak veren, bağımsızlıktan ödün verilen denetim faaliyetlerinin, kurumsal başarısızlıklarla ifşa olduğu, meslektaş gözüyle denetimlerin sorgulandığı; SOX ile şekillenen, bağımsız denetimlerin de denetlenmesi için kamu gözetim sistemlerinin kurulması gereksinimine dair düzenlemelerin yapılmaya başlandığı yıllardır.

2000'li yıllarda yaşanan denetim zafiyetlerinin ana nedeni bağımsız denetçilerin ya da şirket yetkililerinin kendi lehlerine tercih ettikleri muhasebe sistemlerinin varlığıdır. Muhasebe sistemlerinin kişisel istekler uğruna manipülasyona açık olmasını ortadan kaldıracak unsurun, kurulan sistemlerin gerçek amaçlarına erişiminin gözetimi ile mümkün olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle söz konusu yıllarda, muhasebe ve denetim alanında köklü düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle, küreselleşmenin etkisi ile ülkelerarası iş ve işlem hacmindeki artış, muhasebe sistemlerinde aynı dili konuşan finansal raporlama açısından standartlaşmayı beraberinde getirmiş, finansal raporlama alanındaki standartlaşma finansal bilgiye güvenin tesisi açısından bağımsız denetim alanında standartlaşmayı zorunlu kılmıştır.

Skandallar ise standart hale getirilen muhasebe ve denetim sistemlerinde gözetimin de gerekliliğini ve bu alanda düzenlemeler yapılmasını ortaya koymuştur.

2. BAĞIMSIZ DENETİMİN DENETİMİ (KAMU GÖZETİMİ) KAVRAMI

Üretilen bir bilginin kullanıcılarına faydalı olması için denetimden geçmesi bir gerekliliktir. Ancak bu denetimin gerçekte mi yoksa görünürde mi bir denetim faaliyeti olduğunun belirlenebilmesi, denetim kalitesinin ölçümü için de denetimin denetlenmesi yani gözetimi zorunlu hale gelmiştir.

Gözetim, bir çalışmadaki ya da uygulama sürecindeki etkinliğin ve amaca uygunluğun yakından denetlemesidir (<http://www.tdk.gov.tr>).

Aslanoğlu ve Baskan (2016, s. 60)'na göre gözetim, kanuni düzenlemeler eliyle meydana getirilen denetim standartlarını kullanarak, bağımsız denetim faaliyetini icra eden ve denetim görüşü veren kişi/kuruluşların, verdikleri görüşe güvenin artırılması için gerekli olan sistemdir.

Gürol ve Tüysüzöğlu (2016, s. 132)'na göre gözetim, finansal tabloların güvenilirliğini tesis etmek, bağımsız denetim mesleğinin bütününe içine almakla birlikte bağımsız denetim mesleğinden de önemli ölçüde bağımsız olacak şekilde denetim kalitesini yükseltmek, kamuoyuna güvence vermek ve kamu yararına hareket etmek için gerekli olan sistemdir.

Kamu gözetimi, yasal denetçilerin ya da denetim şirketlerinin yetkilendirilmesi ve tescili, etik standartlara yönelik kabullerin gerçekleştirilmesi, denetim şirketleri ve uygulamaları düzeyinde iç kalite kontrolünün oluşturulması, eğitimde sürekliliğin devam ettirilmesi, kalite güvencesinin verilmesi, tahkikat ve disiplin faaliyetlerinin izlenmesi (takip edilmesi) için gerekli bir sistemdir (Rosco, 2007, s. 10).

Sayar (2014)'a göre, kamu gözetimi (bağımsız denetimin gözetimi), bağımsız denetim alanında yürütülen faaliyetlerin, hukuki düzenlemelere ve ilgili standartlara uygunluğunun çeşitli araçlar vasıtasıyla kontrol edilmesidir.

Gözetim (kamu gözetimi), bağımsız denetimin, tarafsız bir biçimde uygulandığı ve finansal tablolar açısından makul bir güvenceyi tesis ettiği amacına uygunluğunun, Bağımsız Denetim Standartlarına uyum düzeyi ile ölçüldüğü, kamu yararının korunmasının ön planda tutulduğu ve denetimde yüksek kalitenin Kalite Kontrol Standartlarına uyum ile tesis edildiği, denetimin de denetlenmesi sistemidir.

3. BAĞIMSIZ DENETİMİN GÖZETİMİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Treadway Komisyonunun Destekleyici Kuruluşlar Komitesi – COSO'ya göre, finansal raporlama sistemleri (1) halka açık şirketler, (2) bağımsız kamu muhasebecileri (bağımsız denetçiler) ve (3) finansal raporlama gözetimi (kamu gözetimi) olmak üzere üç ana bileşenden oluşur (COSO, 1987, s. 17).

2000'li yıllarda yaşanan denetim zafiyetlerinin temelinde, finansal raporlama sisteminin halka açık şirketler ve bağımsız denetçiler bileşeninde, menfaat ilişkileri perdelenerek, hileli finansal raporlamaların halka açık şirketlerce üretilmesi ve üretilen hileli raporlar için bağımsız denetim şirketlerince olumlu görüş verilmesi yatmaktadır. Bunlara sebep olan işletmelerin hileli finansal raporlamayı kabul edilebilir bir muhasebe politikası olarak seçtikleri ve uyguladıkları (Dunn, 1995, s. 5) söylenebilir. Bağımsız

denetçilerin, müşteri işletmesinden elde ettikleri danışmanlık gelirinin, denetim gelirlerinden daha büyük bir paya sahip olması bağımsızlıklarını koruyamamasına ve taraflı davranmasına neden olmuştur. Nitekim Andersen'in Enron'dan aldığı danışmanlık ve denetim ücretleri karşılaştırıldığında elde ettiği ücretlerin yüzde 30'undan azı denetim hizmetinden elde edilmekte olup, bu da Andersen çalışmalarını danışman olarak denetlerken bağımsız davranabilir mi? sorusunu gündeme getirmiştir (Cunningham ve Harris, 2006, s. 43). Bu tür uygulamalar yüzünden Haziran 2000-Mart 2002 döneminde yatırımcının toplam gelir kaybı 225.602 milyon \$ olmuştur (Birgili ve Tuhanan, 2005, s. 61). Bir başka deyişle, bu tutar bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolara itibar eden yatırımcıların uğradıkları finansal kaybın maliyetini oluşturmaktadır.

ABD'de Enron ve bağımsız denetçisi Arthur Andersen ile başlayan denetim skandallarına dair pek çok örnek,

- Bağımsız denetimlerin, bağımlılık ile gerçekleştirildiğini,
- Yetki ve sorumlulukların çıkar ilişkileri ile perdelenerek yapılan hileli raporlamadaki çeşitliliği,
- Bağımsız denetimlerde “Meslektaş Gözü ile İncelemeler”in yetersizliğini,
- Finansal tablolar için verilen “olumlu” görüşün, bağımsız denetimde bağımlı taraf sergileyenler açısından “makul” güvence taşıdığını; bu tabloları kullanarak finansal kararlar alanlar açısından ise güven ve gelir kaybı oluşturduğunu,
- Kurumsal başarısızlıkların ancak şirketlerin çöküşü ile gün yüzüne çıktığını,
- Şirketlerin çöküşlerinin ardından, finansal piyasaların işleyişinin bozulduğunu,
- Şirketlerin çöküşünün ağır bilançosunu, yatırımcıların yani kamuoyunun ödediğini,
- Güvensizlik ortamının yatırımcının yatırım kararı almamasına ve tasarrufların atıl kalmasına neden olduğunu öğretmiştir.

Bu öğretilerden hareketle, pek çok finansal skandal ile, denetimde tarafsızlığın ve bağımsızlığın muhafaza edilmemesinin kurumsal başarısızlıklara zemin hazırladığı ve kurumsal başarısızlıkların da denetim kalitesini düşürdüğü tecrübe edilmiştir. Yatırımcıların beklentisinin olumlu/olumsuz görüş bildiren denetçi raporlarından daha fazlası (Yanık ve Karataş, 2017, s. 1) olduğu da elde edilen tecrübeler arasındadır.

Finansal tabloların faydalı olması, hilenin önlenmesi, denetimin etkinleştirilmesi ve kamu çıkarlarının korunması, kamu güveninin tesis edilmesi ve bağımsız denetimde yüksek kalitenin sağlanması için bağımsız denetimin denetimine (gözetimine) ihtiyaç duyulmuştur. COSO'nun 1987 yılındaki raporunda finansal raporlamanın bir bileşeni olarak ifade ettiği kamu gözetimi 2000'li yıllarda yasal düzenlemeler aracılığıyla hayata geçirilmeye başlanmıştır.

4. BAĞIMSIZ DENETİMİN DENETİMİNDE KAMU GÖZETİM KURUMLARI

IFIAR'ın 6 bölgesinde, 32 Avrupa, 11 Asya/Okyanusya, 4 Orta Doğu, 4 Afrika, 2 Kuzey Amerika ve 2 Latin Amerika olmak üzere toplam 55 üyesi bulunmaktadır (CPAAOB, Fiscal Edition 2019, s. 7).

Kuzey Amerika, Avrupa, Asya/Okyanusya ve Ortadoğu olmak üzere 4 farklı bölgesinden toplam 10 ülkenin kamu gözetim sistemleri, yapılanma (oluşturulma) süreci açısından çeşitli kriterler esas alınarak incelenmiştir.

4.1. Kuzey Amerika Bölgesi Kapsamında İncelenen Ülkeler ve Kamu Gözetim Kurumları

IFIAR üyesi olan Kuzey Amerika bölgesinde yer alan ülkelerden ABD ve Kanada incelenmiştir.

4.1.1. ABD ve Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB)

ABD'de, Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (The American Institute of Certified Public Accountants - AICPA) 1887 yılında kurulmuş bir muhasebe meslek örgütüdür (About the AICPA, 2020). AICPA, 1896 yılında denetime yönelik yasal düzenlemeleri hayata geçirmiş, meslektaş gözüyle inceleme olarak isimlendirilen Peer Review Program ile kurulduğu yıldan bu yana kendi kendini düzenleyen (Anantharaman, 2012, s. 55) bir organizasyon içinde faaliyetlerini gerçekleştirmiş, başlangıçta gönüllü olarak uygulanan bu programı, 1980'lerin sonlarına doğru zorunlu hale getirmiştir (Löhle, 2016, s. 29). 2000'li yıllara gelindiğinde ise meslektaş gözüyle yapılan incelemelerin, denetimde kalite katma değeri oluşturmaktan yani kaliteyi artırmaktan ziyade finansal skandallara hizmet ettiği ortaya çıkmıştır. 2002'de SOX'un kabulü ile birlikte, Amerika'daki muhasebe mesleğine yönelik temel bir uygulama değiştirilmiş ve AICPA çatısı altında halka açık şirketlerin kendi kendisini düzenlemesine yönelik uygulamalara Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun (Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB) kurulması ile son verilmiştir (Rockness ve Rockness, 2005, s. 46). Bir başka deyişle, halka açık şirketlerin meslektaş gözüyle incelenmesi biçimindeki uygulama ortadan kaldırılmıştır ve halka açık şirketlerin bağımsız denetimini yapan şirketlerin ya da bağımsız denetçilerinin meslektaş gözüyle değil kamu gözetim kurulu ile denetlenmesi hayata geçirilmiştir. AICPA ise halka açık olmayan şirketlerin gözetimini yapmaya devam etmektedir.

PCAOB, yatırımcıların korunmasını, bilgilendirici, doğru ve tarafsız denetim raporlarının oluşturulmasını teşvik etmek suretiyle kamu yararının korunması için halka açık olan şirketlerin denetçilerini denetlemek yani kamu gözetimini gerçekleştirmek üzere kurulmuş olup, ayrıca Amerika Sermaye Piyasası Kurulu – SEC hükümleri uyarınca yatırımcıların korunmasını desteklemek için uyumluluk raporları dâhil SEC'e kayıtlı olan aracılardan (brokerlar) ve bayilerin (dealer) de gözetimini yapmakla görevlendirilmiştir (About the PCAOB, 2020). Ayrıca ABD'de SEC, kamu gözetim kurulu olan PCAOB'nin üzerinde Kurul'un kurallarını, standartlarını, bütçesinin de onaylanmasını kapsayacak biçimde bir gözetim yetkisi ile yetkilendirilmiştir.

4.1.2. Kanada ve Kanada Kamu Gözetim Kurulu (CPAB)

Kanada'da eğlence sektöründe faaliyet gösteren Livent Inc (1998)'in ve telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren Nortel Networks (2000)'ün bağımsız denetimden geçmiş hileli finansal tabloları, yatırımcıların güven ve gelir kaybı yaşamalarıyla sonuçlanmıştır. Aslında bu örnekler, modern ekonomiler-

deki kurumsal yönetim sistemlerinin, yanıltıcı (hileli) finansal bilgi riskini önlemekten ne kadar uzak olduğunu (Tiscini ve Donato, 2008, s. 1) ve bağımsız denetimin bağımsızlıkla ve tarafsızlıkla yürütülmediğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Bir taraftan denetim şirketlerinin verdikleri görüşler ile kamu güveninin desteklenmesi, diğer taraftan bağımsız denetim ve kalitenin yükseltilmesi amacıyla (CPAB Annual Report, 2017, s. 5) Kanada Şirketler Kanunu uyarınca 2003 yılında sermayesi olmayan bir şirket olarak Kanada Kamu Gözetimi Kurulu (Canadian Public Accountability Board - CPAB) kurulmuştur (National Instrument 52-108 Auditor Oversight, 2014, Part 1:1). Bu kurulun yasal çerçevesini belirleyen bir diğer düzenleme de Kanada Kâr Amacı Gütmeyen Şirketler Yasası (Haziran 2014)'dır (IFIAR 2019 Member Profile – CPAB).

4.2. Avrupa Bölgesi Kapsamında İncelenen Ülkeler ve Kamu Gözetim Kurumları

ABD'nin ardından AB, üye ülkelerde ve katılım süreci devam eden ülkelerde kamu gözetim sisteminin kurulması yönünde gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Bu kapsamda 2006 yılında 8. Direktif revize edilmiş ve 2014 yılında AB Denetim Reformu yapılmıştır. Revize edilen 8. Direktif, denetçilerin görev ve sorumluluklarının netleşmesi açısından, bağımsızlık ve tarafsızlık için etik ilkelerin düzenlenmesi açısından, bağımsız denetimin denetimine kamu gözetimi getirilmesi açısından, uluslararası denetim standartlarının ve üçüncü ülkelerle işbirliğinin sıkılaştırmasını öngörmesi açısından bir takım kazanımlar getirmişken (Memiş ve Güner, 2011, s. 152); AB Denetim Reformu, denetçi bağımsızlığının ve mesleki şüphecililiğinin güçlendirilmesini, denetim piyasasının daha dinamik hale getirilmesini, KOBİ'ler üzerindeki gereksiz yüklerin hafifletilmesini, denetçi denetiminin geliştirilmesini, şirketlerin raporlanan finansal bilgilerinde daha yüksek düzeyde şeffaflığın sağlanmasını hedeflemiştir (Willekens, Dekeyser ve Simac, 2019, s. 16-17).

IFIAR'ın Avrupa bölgesinde yer alan 32 üye ülkesinden 4'ü incelenmiştir. Almanya ve Fransa AB'nin kurucu ülkeleri olması sebebiyle, İngiltere AB'nin ilk genişleme dalgası kapsamında Birlik'e 1973 yılında üye olması ve 2020 yılında Brexit'in kabulüyle Birlik'ten ayrılması sebebiyle, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise Enron ile patlak veren, SOX ile şekillenen sürecin hemen başlarında Birlik'in en son genişleme dalgaları kapsamında 2004 yılında üye olması sebebiyle inceleme konusu yapılmıştır.

4.2.1. Almanya ve Denetçi Gözetim Organı (APAS)

AB'nin kurucu ülkelerinden biri olan Almanya'da, serbest muhasebeciler odasının (WPK'nın) teknik denetiminden sorumlu olan bir komisyon olarak Denetim Denetleme Komisyonu (APAK) 2004 yılında kurulmuştur. 2005 yılında bağımsız denetimde kamu gözetimi için Denetçi Gözetim Komisyonu (AOC) kurulmuş ve Komisyon 2016 yılının ortalarına kadar bu görevini gerçekleştirmiştir. 2016 yılında ise Denetçi Gözetim Reformu Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile kamu gözetimi görevi Federal Ekonomik İşler Kontrol Ofisi'nde (BAFA) kurulan Denetçi Gözetim Organı (Auditor Oversight Body - AOB ya da APAS)'na devredilmiştir (www.wpk.de).

APAS, şirketler tarafından dış finansal raporlamanın güvenini ve güvenilirliğini güçlendirmek ve Almanya'daki yasal denetimlerin kalitesini ve standartlarını yükseltmeye yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. İşlevsel ve teknik olarak bağımsız olmakla birlikte örgütsel olarak BAFA'ya entegre edilmiştir (www.apasbafa.bund.de).

4.2.2. Fransa ve Denetçiler Yüksek Kurulu (H3C)

AB'nin kurucu ülkeleri içerisinde yer alan Fransa'da, kamu gözetim sisteminin kurulmasının temelinde 537/2014 sayılı AB Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü yer almaktadır. Fransa'da yasal denetim mesleğinin düzenleyici otoritesi Denetçiler Yüksek Kurulu (Haut Conseil du Commissariat aux Comptes - H3C) 2003 yılında Finansal Güvenlik Yasası'na oluşturulmuştur. Ticaret Kanunu'nda yapılan düzenlemeler Kurul'un bağımsız kamu otoritesine haiz olmasını, mali özerkliğinin olmasını ve görevlerini ifa etmede bağımsız olmasını öngörmüştür (H3C Annuel Rapport, 2018, s. 6).

4.2.3. İngiltere ve Finansal Raporlama Konseyi (FRC)

AB'ye üye ülkeler içerisinde 46 yılı aşkın bir süre bulunan İngiltere'de bağımsız denetimin denetimi yani kamu gözetimi açısından Şirketler Kanunu (Denetim, Soruşturma, Toplumsal Girişim) 2004 ve Şirketler Kanunu 2006 düzenlemeleri aracılığıyla (FRC, 2014, s. 6) yetkilendirilen kuruluş Finansal Raporlama Konseyi (Financial Reporting Council - FRC)'dir. Aslında FRC, teminatla sınırlandırılmış özel bir şirket olup, 1990 yılında kurulmuştur (IFIAR 2019 Member Profile – FRC). İngiltere, yeni bir yapı kurmak yerine mevcut yapıyı anılan yasal düzenlemeler aracılığıyla kamu gözetimi göreviyle yetkilendirmiştir. Son gelişmelere göre, İngiltere'nin kamu gözetim otoritesi olan FRC, “Denetim, Raporlama ve Yönetim Otoritesi” (ARGA) adı altında bir yasal organla yer değiştirecektir. ARGA ise, gelişmiş güçlerle donatılarak, parlamentoya karşı hesap verecek bir biçimde görevlendirilecektir (FRC, Developments in Audit, 2019, s. 4).

4.2.4. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kıbrıs Kamu Denetim Gözetim Kurulu (CyPAOB)

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Enron ile patlak veren ve SOX ile şekillenen sürecin hemen başlarında ve AB'nin en son genişleme dalgaları kapsamında 2004 yılında AB'ye (<https://www.ab.gov.tr/>) üye olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde 2017 yılında, bağımsız denetim ve yüksek kalite kontrol standartlarının teşvik edilmesi suretiyle denetim mesleğine olan kamu güveninin güçlendirilmesi maksadıyla 537/2014 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü ve 2014/56/AB Direktifi ile uyumlu (<http://www.treasury.gov.cy/>) olan Denetçiler Kanunu esas alınarak Kıbrıs Kamu Denetim Gözetim Kurulu (Cyprus Public Audit Oversight Board - CyPAOB) kurulmuştur (<http://www.cypaob.gov.cy/>).

4.3. Asya/Okyanusya Bölgesi Kapsamında İncelenen Ülkeler ve Kamu Gözetim Kurumları

IFIAR'ın Asya/Okyanusya bölgesinde yer alan 11 üye ülkesinden Japonya, Çin (Tapei) ve Avustralya incelenmiştir.

4.3.1. Japonya ve Sertifikalı Kamu Muhasebecileri ve Denetim Gözetim Kurulu (CPAAB)

Japonya'da dünyaca ünlü kozmetik firması Kanebo ve PwC ortağı olan denetçisinin karıştığı denetim skandalı, büyüklük ve oluşturduğu sosyal etki açısından Enron'la kıyaslanacak boyuttadır (Murase, Numata ve Takeda, 2011, s. 3). Japonya'da, bağımsız denetimin kalitesini artırmak, finansal tablolara olan güveni tesis etmek, finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesine katkıda bulunmak için bağımsız denetim faaliyetlerinin gözetimi gerekli görülmüştür ve Meslek Yasası esas alınarak 2004 yılında Sertifikalı Kamu Muhasebecileri ve Denetim Gözetim Kurulu (Certified Public Accountants and Auditing Oversight Board – CPAAB) kurulmuştur. Kurul, yüksek kaliteli denetimler yapılması, bu amaca

hizmet eden kalite kontrol sisteminin tasarlanması ve uygulanması hususunda Japon Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (JICPA) ve Finansal Hizmetler Ajansı (FSA) ile işbirliği içinde çalışmaktadır (jicpa.or.jp).

4.3.2. Çin ve Finansal Denetim Konseyi (FSC)

Tüm dünyada denetim faaliyetlerinin belirlenen standartlara uygun bir biçimde yerine getirilmesi ve denetimin kalitesinin iyileştirilmesi ve yükseltilmesi için gözetim sistemlerine duyulan gereksinime Çin 2004 yılında Finansal Denetim Komisyonu (Financial Supervisory Commission - FSC)'nu kurarak karşılık vermiştir. 2007 CPA Law ve 2011 Organic Act ile gözetim sistemine ilişkin sorumluluk alanları şekillendirilmiştir.

4.3.3. Avustralya ve Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırım Komisyonu (ASIC)

Avustralya'da sigorta sektöründe faaliyet gösteren HIH Insurance Limited'in (2001) ve büyük telekomünikasyon devleri arasında yer alan One.Tel'in (2001) çöküşü ile gün yüzüne çıkan peşi sıra devam eden kurumsal başarısızlıkların ardından Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu (Australian Securities and Investments Commission - ASIC), 2001 yılında Şirketler Yasası'nda yapılan düzenleme ile Avustralya'da faaliyet gösteren şirketlerin, finansal piyasaların ve finansal hizmetlerin düzenleyici otoritesi (<https://asic.gov.au/>) olarak yetkilendirilmiştir. ASIC, 1991 yılında faaliyete başlamış olup, 2001 yılında kamu gözetimi için yetkilendirilmiştir. Avustralya, gözetim için ayrı bir sistem kurmak yerine mevcut kurumları görevlendirme yönünde hareket etmiştir (Uzay, 2006, s. 2).

4.4. Ortadoğu Bölgesi Kapsamında İncelenen Ülkeler ve Kamu Gözetim Kurumları

IFIAR'ın Ortadoğu bölgesinde yer alan 4 üye ülkesinden Türkiye incelenmiştir. Türkiye'de bağımsız denetimin gözetiminden yetkili olan otorite Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'dur.

Ülkemizde hem AB'ye katılım sürecinin bir yansıması olarak hem de birbirinden farklı çok sayıda otoritenin var olmasının çeşitli sıkıntıları göz önünde bulundurularak kamu gözetimi alanında düzenleme yapılması gerekliliği doğmuştur.

AB'ye katılım sürecinin bir gerekliliği olarak kamu gözetimi için bağımsız denetçilerin ve denetim şirketlerinin yetkilendirilmesi için tek bir üst organ olacak şekilde bir kamu gözetimi sisteminin kurulmasına ilişkin koşul belirlenmiştir ve ülkemiz müzakere durum belgesinde bu koşulu yerine getirmeyi taahhüt etmiştir (Dereli, 2014, s. 535). Ayrıca ülkemizde bağımsız denetim alanında dağınıklık gösteren bir yapının bulunması, denetim alanında yetki sahibi olan kurumların çeşitlilik göstermesi, her kurumun kendi görev alanı için ayrı düzenleme yapması, işletmelerde gerçekleştirilen denetimlerde farklı farklı usul ve teknik uygulanmasından kaynaklanan ve bir işletmeye ait birden çok denetim raporunun düzenlenmesiyle sonuçlanan uygulamaların olması, kamu gözetimini yürütecek bir yetkili otoritenin bulunmaması ve bağımsız denetimin sıhhatine ve kamuoyuna yeterince güvence verilememesi gibi gerekçelerden hareketle bağımsız denetim alanında hem bütüncül bir hukuki yapının oluşturulması hem de nihai yetki ve sorumluluk açısından bir kamu gözetim kurumunun kurulması söz konusu olmuştur (660 Sayılı KHK Gerekçesi:3).

2 Kasım 2011 tarihinde 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bağımsız denetimin gözetiminden sorumlu olan kurum, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority - KGK) kurulmuştur (KGK, Faaliyet Raporu, 2018, s. 14). Kurul, bağımsız denetim ve gözetim alanındaki uygulamalara yön vermesi açısından 6102 sayılı TTK'nın 88. maddesi ile yetkilendirilmiştir.

5. İNCELENEN ÜLKELERDE KAMU GÖZETİM KURUMLARININ YAPILANMASI AÇISINDAN ELE ALINAN VE KARŞILAŞTIRILAN KRİTERLER

Bağımsız denetimin gözetiminden sorumlu olan kamu gözetim kurumlarının yapılanmasına yönelik olarak ele alınan ve karşılaştırılan kriterler aşağıda sıralanmıştır:

• Kuruluş yılı	• Gözetim yaklaşımı
• Kurul üye sayısı	• Gözetim sıklığı
• Kurul üyelerinin atama öncesi soğuma süreleri ¹	• Disiplin cezaları
• Kurulun bağlı olduğu birim	• Uluslararası kuruluşlara üyelik
• Yasal çerçeve ve düzenlemeler	• Mevkidaşları ile iletişim ve işbirliği
• Gözetimin uygulandığı coğrafi sınır	• Finansman kaynağı
• Gözetim alanı	• Gözetim açısından yetki devri

İncelenen kriterlere ilişkin bilgiler, ilgili ülkelerin yıllık faaliyet raporları, gözetim raporları, internet siteleri üzerinden elde edilen verilerden oluşturulmuştur ve elde edilen bilgiler Tablo 1.A ve Tablo 1.B'de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

¹ Her ülkenin kamu gözetim kurumlarına kurul üyesi olarak atanacak kişilerin seçiminde dikkate alınacak özellikler değişiklik göstermektedir. Bir ülke Yargıtay, Sayıştay sulh yargıçları arasından atama yaparken, bir başka ülke eski Maliye Bakanı, Ekonomik ve Enerji İşler Bakanı ve Adalet Bakanı arasından atama yapabilmektedir. Bir ülke muhasebe, hukuk, finans alanında akademisyenler arasından atama yaparken, bir başka ülke faaliyetlerini sona erdiren denetçiler arasından atama yapabilmektedir. Kamu gözetim kurumlarına Kurul üyesi olarak atanacak olan kişilerin bağımsızlıklarının ve tarafsızlıklarının sağlanması için kurul üyeliğine atanmadan önce beklemesi (geçirmesi) gereken bir süre vardır ve bu süre soğuma süresi olarak ifade edilmektedir.

Tablo 1.A Gelişmiş Ülkelerdeki Kamu Gözetim Kurumlarının Karşılaştırmalı Sunumu

ÜLKELER	ABD	KANADA	ALMANYA	FRANSA	İNGİLTERE
Gözetim Kurumlarının Adı	Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu	Kanada Kamu Gözetim Kurulu	Denetçi Gözetim Organı	Denetçiler Yüksek Kurulu	Finansal Raporlama Konseyi
Gözetim Kurumlarının Kısaltması	PCAOB	CPAB	APAS	H3C	FRC
Kuruluş Yılı	2002	2003	2005	2003	1990
Kurul Üye Sayısı	5 Kişi	10 Kişi	Her Panel 5 Kişi	14 Kişi	8 Kişi

ÜLKELER	ABD	KANADA	ALMANYA	FRANSA	İNGİLTERE
Kurul Üyelerinin Atama Öncesi Soğuma Süresi	5 Yıl	1 Yıl	3 Yıl	3 Yıl	3 ilâ 5 Yıl
Kurulun Bağlı Olduğu Birim	ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC)	Valiler Konseyi Kanada Menkul Kıymetler Yöneticileri	Federal Ekonomik İşler ve Kontrol Ofisi (BAFA)	Adalet Bakanlığı	FRC ve Dış İşleri Bakanlığı
Yasal Çerçeve ve Düzenlemeler	SOX SEC Hükümleri PCAOB Kuralları	Kanada Şirketler Kanunu 2003 Kanada Kâr Amacı Gütmeyen Şirketler Yasası 2014	537/2014 Sayılı AB Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü Denetçi Gözetim Reformu Yasası 2016	537/2014 Sayılı AB Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü Finansal Güvenlik Yasası Ticaret Kanunu	Şirketler Kanunu 2006 Şirketler Kanunu (Denetim, Soruşturma, Toplumsal Girişim) 2004
Gözetimin Uygulandığı Coğrafi Sınır	ABD & ABD Dışı	Kanada	Almanya	Fransa	İngiltere
Gözetim Alanı	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol
Gözetim Yaklaşımı	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım
Gözetim Sıklığı	100'den fazla müşterisi olan denetim şirketleri Her yıl,	100 veya daha fazla rapor veren halka açık şirketlerin denetim şirketleri Her yıl,	KAYİK kapsamında 25'ten fazla denetim müşterisi olan denetim şirketleri	KAYİK'lerin denetim şirketleri En az 3 yılda bir,	Big Four + BDO LLP + Grant Thornton LLP Her yıl,

ÜLKELER	ABD	KANADA	ALMANYA	FRANSA	İNGİLTERE
Gözetim Sıklığı	100 ve 100'den az müşterisi olan denetim şirketleri 3 yılda bir.	50-99 arasında rapor veren halka açık şirketlerin denetim şirketleri 2 yılda bir, 50'den az rapor veren halka açık şirketlerin denetim şirketleri 3 yılda bir.	Her yıl, Diğer tüm denetimler En az 3 yılda bir ya da 6 yılda bir.	KAYİK dışı olanlar ise En az 6 yılda bir.	Diğer büyük denetim şirketleri 3 yılda bir, Küçük ve orta ölçekliler 6 yılda bir.
Disiplin Cezaları	Kınama Para cezası Faaliyet izninin askıya alınması Faaliyet izninin iptali	Gereksinim Kısıtlama Yaptırım	Kınama 500.000€'ya kadar para cezası Faaliyet izninin askıya alınması Meslekten men (çıkarılma)	Kınama Para cezası Faaliyet izninin askıya alınması Denetçi listesinden çıkarılma	Kınama Şiddetli Kınama Para cezası Faaliyet izninin askıya alınması Faaliyet izninin iptali
Uluslararası Kuruluşlara Üyelik	IFAC IFIAR IOSCO	IFAC IFIAR IOSCO AASOC	IFAC IFIAR IOSCO CEAOB	IFAC IFIAR IOSCO EGAOB CEAOB	IFAC IFIAR IOSCO EAIG EGAOB
Mevkidaşları ile İletişim ve İşbirliği	İngiltere Fransa Japonya Çin	Japonya Fransa	ABD Kanada	İsviçre Kanada Japonya ABD	ABD Japonya

ÜLKELER	ABD	KANADA	ALMANYA	FRANSA	İNGİLTERE
Finansman Kaynağı	Denetim şirketlerinden alınan yıllık ücretler Kayıt ücretleri Broker ve Dealer'lerden alınan ücretler	Halka açık şirketler tarafından ödenen katılım ücretleri	Fonların yüzde 70'lik kısmı gözetim ücretlerinden, yüzde 30'luk kısmı Federal Bütçeden karşılanır.	Yasal denetçilerin gelirlerinin yüzde 0,2 ilâ yüzde 0,7'lik kısmı Üçüncü ülke denetçilerinden €5.000'yu aşmayan sabit katkı payı	Meslek kuruluşları Muhasebe ve aktüerya meslekleri İş dünyası emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından finanse edilir.

Gözetimde Yetki Devri	Halka açık olmayan şirketlerin gözetimini AICPA yapmaktadır.	-	KAYİK dışı denetimleri Alman meslek odası WPK yapmaktadır.	Delegasyon anlaşmasıyla KAYİK dışı denetimleri Ulusal Yasal Denetçiler Şirketine (CNCC) devreder.	Delegasyon anlaşmasıyla Tanınmış Denetim Organları'na (RSB'ye) düzenleyici görevler vermiştir.
-----------------------	--	---	--	---	--

Tablo 1.B Gelişmiş Ülkelerdeki Kamu Gözetim Kurumlarının Karşılaştırmalı Sunumu

ÜLKELER	GÜNEY KIBRIS R.Y	JAPONYA	ÇİN	AVUSTRALYA	TÜRKİYE
Gözetim Kurumlarının Adı	Kıbrıs Kamu Denetim Gözetim Kurulu	Sertifikalı Kamu Muhasebecileri ve Denetim Gözetim Kurulu	Finansal Denetim Konseyi	Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırım Komisyonu	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
Gözetim Kurumlarının Kısaltması	CyPAOB	CPAAOB	FSC	ASIC	KGK
Kuruluş Yılı	2017	2004	2004	1991	2011
Kurul Üye Sayı	7 Kişi	10 Kişi	En az 3 Kişi En çok 15 Kişi	En az 3 Kişi En çok 8 Kişi	9 Kişi

ÜLKELER	GÜNEY KIBRIS R.Y.	JAPONYA	ÇİN	AVUSTRALYA	TÜRKİYE
Kurul Üyelerinin Atama Öncesi Soğuma Süresi	3 Yıl	Belirlenmemiş	2 Yıl	Belirlenmemiş	3 Yıl
Kurulun Bağlı Olduğu Birim	Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı	Finansal Hizmetler Ajansı (FSA)	Maliye Bakanlığı Yuan Hükümeti	Avustralya Hükümeti	Hazine ve Maliye Bakanlığı
Yasal Çerçeve ve Düzenlemeler	537/2014 Sayılı AB Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü Denetçi Kanunu 2017 Şirketler Yasası (Cap 113)	Meslek Yasası 2003	FSC'nin kurulmasına ilişkin Organik Kanunun 2011 Meslek Yasası 2009	Şirketler Yasası 2001 ASIC Kanunu 2001	660 Sayılı KHK 6102 Sayılı TTK
Gözetimin Uygulandığı Coğrafi Sınır	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	Japonya	Çin	Avustralya	Türkiye
Gözetim Alanı	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol	Bağımsız Denetimin Gözetimi & Kalite Kontrol
Gözetim Yaklaşımı	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım	Risk Odaklı Yaklaşım
Gözetim Sıklığı	4 Büyük denetim şirketi Her yıl, Diğer KAYİK denetçileri Her 3 yılda bir,	Büyük ölçekli denetim şirketleri Her 2 yılda bir,	100'den fazla halka açık şirketlerin denetimini gerçekleştiren denetim şirketleri	6 Büyük ulusal denetim şirketi Her yıl, Diğerleri için bir süre belirlenmemiştir.	KAYİK'lerin denetim şirketleri En az 3 yılda bir,

ÜLKELER	GÜNEY KIBRIS R.Y.	JAPONYA	ÇİN	AVUSTRALYA	TÜRKİYE
Gözetim Sıklığı	KAYİK dışı denetçiler ise Her 3 yılda bir.	İkinci kademe deneme şirketleri Her 3 yılda bir, Küçük-orta ölçekli denetim şirketleri için sabit bir zaman belirlenmemiş, Yabancı denetim şirketleri 3 yılda bir.	Her 3 yılda bir, Denetim müşterisi 10'dan çok 100'den az olan denetim şirketleri Her 6 yılda bir, Bunların dışındakiler için süre belirlenmemiş.	Her dönemde farklı biri gözetime tabi tutulacaktır.	Diğerleri En az 6 yılda bir, Bu rutinin dışında ihbar, şikayet ve bildirimler de dikkate alınıp gözetim yapılır.

Disiplin Cezaları	Yasal denetçilerin ilk ihlali için 100.000€, tekrarlanan ihlalde 200.000€'ya kadar, Denetim şirketlerinin ilk ihlali için 1 milyon €, tekrarlanan ihlalde 2 milyon €'ya kadar para cezası Faaliyet izninin 3 yıla kadar askıya alınması	Uyarı Ek ücret ödemesi Faaliyet izninin en fazla 2 yıla kadar askıya alınması Kaydının silinmesi	Uyarı Kınama 120.000 NT\$ ilâ 1.2 milyon NT\$'a kadar idari para cezası Faaliyet izninin 2 ay ilâ 2 yıla kadar askıya alınması Faaliyet izninin iptali Meslekten men	Uyarı Kınama Faaliyet izninin askıya alınması Denetçi kaydının iptali Davalının taahhüt vermesi	İkaz Uyarı Bilgilendirme İdari para cezası (10.000 TL ilâ 50.000 TL arasında) Faaliyet izninin askıya alınması Faaliyet izninin iptali
-------------------	---	--	--	---	--

ÜLKELER	GÜNEY KIBRIS R.Y.	JAPONYA	ÇİN	AVUSTRALYA	TÜRKİYE
Disiplin Cezaları	Meslekten men				
Uluslararası Kuruluşlara Üyelik	IFAC IFIAR IOSCO EGA OB	IFAC IFIAR IOSCO	IFAC IFIAR IOSCO	IFAC IFIAR IOSCO	IFAC IFIAR IOSCO AAOIFI EEG
Mevkidaşları ile İletişim ve İşbirliği	Var	ABD Kanada Malezya Hollanda İngiltere Fransa Çin	Japonya ABD	Var	Var
Finansman Kaynağı	Fonlarının yüzde 20'lik kısmı Devlet Bütçesinden yüzde 80'lik kısmı mesleki kuruluşlar, Denetim şirketleri, KAYİK denetçilerinden alınan ücretlerden oluşur.	Ulusal bütçe (devlet) tarafından finanse edilir.	Denetim şirketlerinden tahsil edilen yıllık ücretler, Diğer kurumların faaliyet gelirlerinin yüzde 3'ü ilâ yüzde 8'i nispetinde alınan ücretler	Endüstri fonu, Şirketlerden ve ilgili diğer kuruluşlardan alınan kayıt ücretleri, Yıllık inceleme ücretleri	Hazine Yardımı ile Muhasebe ve denetim standartlarının telif hakları, Diğer gelirler

Gözetimde Yetki Devri	KAYİK dışı kalite güvence incelemelerini meslek örgütü ICPAC'a devretmiştir.	Denetim şirketlerinin kalite kontrol incelemelerini meslek örgütü JICPA yapar.	Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlemler Bürosu'nun (SBF),	-	Meslek örgütüne devredilen bir görev yoktur.
-----------------------	--	--	---	---	--

ÜLKELER	GÜNEY KIBRIS R.Y.	JAPONYA	ÇİN	AVUSTRALYA	TÜRKİYE
Gözetimde Yetki Devri			Muhasebe Denetim Gözetim Bölümüne devreder.		

6.SONUÇ

2000'li yıllar küreselleşen dünyada bağımsız denetim başarısızlıklarının zirve yaptığı ve aynı zamanda başarısızlıklardan ders alınarak gözetim sistemlerinin doğuşuna şahitlik edildiği yıllardır. ABD başta olmak üzere, AB'ye üye olan ve üyelik süreci devam eden ülkeler, Orta Doğu ülkeleri ve okyanus ötesi ülkeler, muhasebe ve bağımsız denetim alanında küreselleşmenin etkileşiminin etkisini pozitif yönde yaşamak, finansal sistemlere güveni tesis etmek, yatırımcıların maddi ve manevi kayıplarının önüne geçmek maksadıyla kamu gözetim kurumlarını kurmuşlardır, kurmaya da, geliştirmeye de devam edeceklerdir. Kimi ülkeler kamu gözetimi için yeni bir sistem kurarken, kimi ülkeler (İngiltere, Avustralya) mevcut sistemleri bu alanda görevlendirmeyi seçmiştir.

2002'de ilk kez SOX ile ABD'de kurulan kamu gözetim sistemi PCAOB, dünyada kurulacak olan kamu gözetim sistemlerine de bir nevi örneklik ve önderlik teşkil etmiştir. Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi dışındaki ülkeler kamu gözetimi alanında 15 yılı aşkın bir tecrübeye sahiptirler. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi en genç kamu gözetim sistemine sahiptir. Ayrıca, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında AB'ye katılmış olmasına rağmen, 2017 yılında kamu gözetim sistemini kurabilmiştir. Ülkemizin ise AB'ye üye olma süreci devam ederken, bir kamu gözetim sistemine 2011 yılında, Birliğe üye olan bir ülkeden (Güney Kıbrıs'tan) daha önce sahip olduğu dikkate alınırsa, ülkemizin üzerine düşen sorumluluk bilinci ve gelecek hedefleri doğrultusunda hareket ettiğini, istenilen kurumları kendi içerisinde oluşturma becerisini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Bugün var olan ve hüviyet kazanmaya çalışan kamu gözetim sistemleri arasında bilgi paylaşımının olması önemlidir ve değerlidir. Yıllardır sistem içerisinde var olan ülkelerin, kamu gözetim sistemlerine yönelik edindiği bilgileri ve tecrübelerini yeni hüviyet kazanma aşamasında olanlarla paylaşması, onlarla ortak protokoller imzalayarak işbirliği içerisinde hareket etmesi ve eşdeğer nitelikte gözetim yapıldığını değerlendirmesi kamu gözetiminde dünyaca iyi iş üretme gayretinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu gözetim sistemleri incelenen ülkelerde genel olarak, kurul üyelerinin seçilme kriterlerinde muhasebe ve denetim başta olmak üzere mesleki veya akademik yeterliliğinin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu durum, kamu gözetim sistemlerinin etkin olmasının temelinde insan kaynaklarının vasıflı olmasının önemi vurgulamaktadır.

Bağımsız denetimdeki usulstüzlüklerin temelinde yatan bağımlı davranma halinden çıkarılan ders, kamu gözetim sisteminde görev alacak kurul üyelerinin seçiminde önemli rol oynamıştır. Kurul üyelerinin bağımsızlığı dikkate alınarak, kurul üyesi olarak atanmalarından önce, geçirmeleri gereken soğuma süreleri düzenlenmiştir. Bir nevi kurul üyelerinin bağımsızlığı tespit edilen sürelerle güçlendirilmiştir. Japonya ve Avustralya süre belirlememişken, süre belirleyen ülkelerde de asgari süre 1 yıl, azami süre ise 5 yıl olarak karşımıza çıkmıştır. Ülkemiz bu süreyi 3 yıl olarak belirlemiştir.

Kamu gözetim sistemlerinin genel itibarıyla belirli bir bakanlıkla veya sermaye piyasası kurullarıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. Örneğin ABD'nin kamu gözetim kurumu, ABD'nin Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) ile, Kanada'nın kamu gözetim kurumu Kanada Sermaye Piyasası, Menkul Kıymetler Yöneticileri ile ilişkilendirilmişken; Çin'in kamu gözetim kurumu Maliye Bakanlığı ile, Türkiye'nin kamu gözetim kurumu Hazine ve Maliye Bakanlığı ile ilişkilendirilmiştir. ABD, incelenen diğer 9 ülkeden ayrıca şu açıdan da farklılık taşımaktadır: SEC'in, ABD'nin kamu gözetim sistemi üzerinde inceleme yetkisi söz konusudur. Oysaki diğer ülkelerde kamu gözetim sistemleri, ilişkilendirildikleri bakanlığın ya da sermaye piyasası kurulunun incelemelerine tabi değildir.

İncelenen 10 ülkenin 9'unda kamu gözetim kurumları, kendi ulusal ülke sınırları içerisinde bağımsız denetimin gözetimini ve kalite kontrol incelemelerini gerçekleştirirken, sadece ABD kendi ülke sınırlarının içerisinde de, dışarısında da gözetim faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

İncelenen ülkelerin hepsinde gözetim alanına ve gözetim yaklaşımına ilişkin uygulamalar ortaktır. Hepsinin gözetime ilişkin faaliyet alanı, bağımsız denetimin gözetiminden ve kalite kontrol incelemelerinden oluşurken, hepsinin gözetim yaklaşımı ise risk odaklı yaklaşımdır. Kanada'nın risk odaklı yaklaşımı değerlendirmedeki bakış açısı (diğerlerinden farklılık gösterebilir) daha karmaşık fakat daha az uzmanlık bilgisinin olduğu alanların incelenmesi şeklindedir.

Kamu gözetim kurumlarının gözetim sıklığı karşılaştırıldığında genel olarak KAYİK kapsamındaki gözetimlerin daha sık aralıklarla yapıldığı, KAYİK dışı kapsamdaki gözetimlerin daha seyrek aralıklarla yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Her ülke, gözetim sıklığını genel olarak belirli zaman aralıklarıyla (her yıl, iki yılda bir, üç yılda bir, altı yılda bir gibi) sınırlandırmış olsa da kendisine yapılan ihbar ve şikâyetleri dikkate alarak bu rutinin dışına çıkabileceğini ifade etmiştir ve ayrıca internet sayfaları aracılığıyla özellikle bildirim yapılabilecek alanları belirtmiştir.

Kamu gözetim kurumları, usulsüz uygulamalar ile ihlaller için yaptırım mekanizmasını kullanma erkine sahiptir. Kanada dışındaki 9 ülkenin disiplin mekanizması, uygulanan disiplin cezalarının türleri açısından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Kimi ülkelerde (Almanya, Çin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) idari para cezalarının limitleri belirlenmiş, kimi ülkelerde (Japonya, Çin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) faaliyet izninin askıya alınma süreleri belirlenmiştir. Ancak Kanada'nın kamu gözetim sistemi bu sayılan müeyyideler dışında disiplin cezası türleri benimsemiştir. Disiplin cezalarının ifşa edilip edil-

memes durumu da değişkenlik göstermektedir. ABD, Fransa, İngiltere ve Avustralya disiplin cezalarına yönelik sonuçlanmış bütün davaları internet sayfası aracılığıyla kamuoyu ile paylaşmıştır ve denetim şirketlerini/denetçileri ifşa etmiştir. Kanada ise gizliliğe saygı gösterdiğini ifade ederek ifşada bulunmamıştır. Türkiye ve Japonya ise sadece uygulanan ceza türlerini ve miktarlarını sayısal veri olarak paylaşmıştır ve ifşada bulunmamıştır. Ifşa, kamu gözetim sistemlerinin bütün bilgileri kamuoyuyla şeffaf bir biçimde paylaştıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilirse, kimi ülkelerin gözetim sistemlerinin şeffaflaşmaya gereksinimi olduğu söylenebilir. Ifşa edilenler açısından durum değerlendirildiğinde ise bunların kendilerine çeki düzen vermeleri açısından ifşa edilmenin etkisi yadsınmaz. Çünkü ifşa edilen denetçi veya denetim şirketi müşteri portföyünü kaybetmemek için ifşanın caydırıcılık etkisiyle bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde kuralları ihlal ve ihmâl etmemeye özen gösterecektir.

Kamu gözetim kurumlarının uluslararası kuruluşlara üyelik durumları kıyaslandığında ortak paydaları IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu), IFIAR (Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumu) ve IOSCO (Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonu Örgütü) üyelikleridir. Ayrıca AB üyesi ülkelerin (Almanya, Fransa, İngiltere, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) uluslararası kuruluşlara üyelikte ortak paydaları EGAOB (Avrupa Birliği Gözetim Koordinasyonu Grubu) üyeliğidir. Brexit'in ardından İngiltere'nin bu gruptaki (EGAOB) üyelik durumunda da güncellemeler gerekmektedir. Türkiye, incelenen diğer 9 ülkeden farklı olarak AAOIFI (İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu) ile telif sözleşmesi imzalamıştır. Ülkemizdeki faizsiz finans alanındaki gelişmelerden hareketle, bu alandaki uluslararası standartların ülkemize kazandırılması açısından, KGK gerekli adımları atmıştır.

Kamu gözetim sistemleri arasında mevkidaşları ile işbirliği ya da iletişimi olup olmadığına dair yapılan karşılaştırmada, IFIAR üyeliği, aralarındaki iletişimin etkili olduğunu ve aralarında bir etkileşimin bulunduğunu göstermektedir.

Finansman kaynakları açısından yapılan karşılaştırmada ise ABD, Kanada, Fransa, İngiltere ve Çin'in sadece denetim şirketlerinden ve diğer şirketlerden alınan ücretler ile; Japonya'nın sadece devlet bütçesi ile; Türkiye, Almanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ise hem ücret gelirleri hem de devlet bütçesiyle (karma bir biçimde) finanse edildiği belirlenmiştir.

Kamu gözetim sistemlerinin, gözetim görevini meslek örgütlerine veya başka bir yapıya delegasyon anlaşması yoluyla devredip devretmediği de karşılaştırılan kriterler arasında yer almaktadır. ABD'nin, Almanya'nın ve Fransa'nın kamu gözetim kurumu, KAYİK dışı denetimlerin gözetimlerini meslek örgütüne devretmiştir. Japonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise kalite güvence kapsamındaki incelemelerini meslek örgütüne devretmiştir. Kanada ve Avustralya açısından yayınlanan raporlarda ise buna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Türkiye, incelenenler arasında meslek örgütüne herhangi bir gözetim yetkisi tanımayan tek ülke olmuştur. KGK, ülkemizdeki çok parçalı yapıya son vermek istediği için bütün yetkileri kendinde yani tek elde toplamıştır. KGK, kendisinden önceki kurumsal yapıların çokluğu ve yetki dağınıklığının, kendi otoritesi (tek otorite) altında birleştirilmesinde güçlüklerle karşılaşabileceğini yaptığı swot analizinin tehdit kısmında da dile getirmiştir.

Kamu gözetim sisteminin çeşitli ülkelerde yapılmasına ilişkin en önemli ortak nokta, kamunun yararının korunmasının bağımsız denetimin gözetimi ile mümkün olacağı ve gözetim sisteminin etkinliğinin denetim kalitesini artıracığı yönündedir.

KAYNAKÇA

- Anantharaman, D. (2012). Comparing Self-regulation and Statutory Regulation: Evidence from the Accounting Profession. *Accounting, Organizations and Society*, 37, 55-77.
- Aslanoğlu, S. ve Baskan T.D. (2016). Denetçilerin Bağımsızlığının Denetim Kalitesine Etkisi: BİST’te Yapılan Bir Uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 16(48), 59-84.
- Birgili, E. ve Tunahan H. (2005). Hileli Finansal Raporlama veya Pandoranın Açılan Kutusu. *İktisat İşletme ve Finans İnceleme Araştırma Dergisi*, 20(231), 56-67 Haziran.
- COSO, (1987). The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting.
- Canadian Public Accountability Board, (2017). Annual Report.
- Certified Public Accountants and Auditing Oversight Board, (2019). Fiscal Edition.
- Cunningham, G. M. ve Harris, J. E. (2006). Enron and Arthur Andersen: The Case of the Crooked e and the Fallen a. *Global Perspectives on Accounting Education, Volume:3*, 27-48.
- Dereli, O. (2014, Mayıs). *Türkiye’de Bağımsız Denetim ve Kamu Gözetimi Kurumu*, 29. Türkiye Maliye Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Antalya.
- Dunn, P. (1999). *Fraudulent Financial Reporting: A Deception Based on Predisposition, Motive and Opportunity*, (Unpublished Phd Thesis), Boston University.
- Financial Reporting Council, (2015). Audit Quality Inspections Annual Report 2014/15, 29 May.
- Financial Reporting Council, (2019). Development In Audit, November.
- Gürol. B. ve Tüysüzoğlu, T. (2016). Türkiye’de Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar Nezdinde Bağımsız Denetim Yapan Denetim Kuruluşlarının Şeffaflık Raporları Üzerinde Bir İnceleme, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 15(47), 131-148.
- Haut Conseil du Commissariat aux Comptes, H3C Annuel Rapport, (2018).
- Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, (2018). Faaliyet Raporu.
- Löhlein, (2016). From Peer Review to PCAOB Inspections: Regulating for audit Quality in the U.S., *Journal of Accounting Literature*, 36, 28-47.
- Memiş M.Ü. ve Güner, M.F. (2011). Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Sürecinde Muhasebe ve Denetim Alanında Yapılan Düzenlemeler, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 149-164.
- Murase, H., Numata, S. ve Takeda, F. (2011). Reputation of Low-Quality Big 4 and Non-Big 4 Auditors: Evidence From Auditor Switches of Former ChuoAoyama Clients, *Journal of Governance and Regulation*, 2(1), 1-35.
- National Instrument 52-108 Auditor Oversight Rules and Policies, (2014).
- Rockness, H. ve Rockness, J. (2005). Legislated Ethics: From Enron to Sarbanes-Oxley, The Impact on Corporate America, *Journal of Business Ethics*, 57, 31-54.
- Rocs, (2007). Standartlara ve Kanunlara Uyum Raporu Türkiye, Muhasebe ve Denetim.
- Sayar, A.R.Z. (2014). KGK ve Diğer Ülkelerdeki Kamu Gözetim Otoriteleri Arasındaki İşleyiş ve Yetki Farklılıkları, < https://www.youtube.com/watch?v=hkFa9uG_BHs>.
- Tiscini, R. ve Donato, F. (2008). The Relation Between Accounting Frauds And Corporate Governance Systems: An Analysis Of Recent Scandals., <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086624>
- The International Forum of Independent Audit Regulators, 2019 Member Profile - FRC.

The International Forum of Independent Audit Regulators, 2019 Member Profile -CPAB.

Uzay, Ş. (2006). Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu ve Meslek Mensupları. <<http://docplayer.biz.tr/2995843-Kamu-gozetimi-muhasebe-ve-denetim-standartlari-kurumu-ve-meslek-mensuplari.html>>

Yanık, S. ve Karataş, M. (2017). Denetim Raporlarının Geleceği: Yeni Düzenlemeler ve Ülke Uygulamaları, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ocak, 1-26.

Willekens, M., Dekeyser, S. ve Simac, I. (2019). EU Statutory Audit Reform, Impact on Costs, Concentration and Competition, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate, General for Internal Policies.

660 Sayılı KHK Gerekçesi, Genel Gerekçe.

About the AICPA, <<https://www.aicpa.org/about.html>> (07.03.2020).

About the PCAOB, <<https://pcaobus.org/About/Pages/default.aspx>> (07.03.2020).

APAS, <www.apasbafa.bund.de> (08.03.2020).

ASIC, <<https://asic.gov.au/>> (22.03.2020). CyPAOB, <<http://www.cypaob.gov.cy/>> (08.04.2020).

JICPA, <<https://jicpa.or.jp>> (12.03.2020).

TDK, <<http://www.tdk.gov.tr/>> (21.02.2017).

WPK, <<https://www.wpk.de/eng/public/public-oversight/>> (08.03.2020).

<https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html> (08.07.2020).

<<http://www.treasury.gov.cy/>> (08.04.2020).

ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDEKİ FARKLILIKLARIN FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Samet BÜLBÜL*

Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU**

Makale Gönderim Tarihi : 14.05.2020 / Kabul Tarihi : 9.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Artan küresel rekabette günümüz işletmelerinin, daha fazla üretim kapasitesine erişmesi ve daha fazla istihdam sağlaması, içinde bulundukları ülke ekonomisindeki gelişmelerle doğrudan ilgilidir. İşletmelerin sürekliliğinden hareketle, artan karlılık ve büyümeyle birlikte yaratılan katma değer de bu ölçüde fazla olmaktadır. Bu kapsamda, işletmelerin faaliyetlerini sürdürülebilir hale getirmeleri, kaynaklarını daha verimli kullanmaları ve daha fazla katma değer üretmeleri için birleşme yoluna gittikleri görülmektedir. Dolayısıyla, işletme birleşmeleri, birden fazla şirketin bir araya gelerek tek bir şirket olması ya da hali hazırda var olan ve ortak kontrole tabi olarak yönetilen işletmelerdeki birleşmeler şeklinde de kendisini gösterebilmektedir. İşletmeleri birleşmeye iten güçler arasında, rekabette öncü olma, karlılığı artırma ve kaynakları daha doğru şekilde kullanma isteği öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, işletme birleşmelerinin bir türü olan ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, ilgili mevzuat ve muhasebe standartları açısından ele alınmıştır. Ayrıca standartların yurtdışındaki uygulamalarının karşılaştırılmasıyla birlikte, muhasebeleştirme yöntemlerinin finansal tablolar üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İşletme Birleşmeleri, Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmesi, Finansal Raporlama, Finansal Raporlama Standartları

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M42

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe-Finansman Doktora Programı Öğrencisi, samet.bulbul@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2795-4608

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, yildiz.ayanoglu@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1024-2105

AN EVALUATION ON THE EFFECT OF DIFFERENCES IN ACCOUNTING OF BUSINESS COMBINATIONS THAT COMMITTED TO COMMON CONTROL TO FINANCIAL REPORTING

ABSTRACT

In an increasing global competition, today's businesses have more production capacity and employment, directly related to the developments in the country's economy. Based on the continuity of the businesses, the added value created with increasing profitability and growth is also high. In this context, it is observed that businesses are seeking to combination in order to make their activities sustainable, use their resources more efficiently and produce more added value. Therefore, business combinations can also manifest themselves as multiple companies coming together to be a single company or combination in enterprises that are already under management and under common control. In all of these business combinations, the desire to be a pioneer in competition, to increase profitability and to use resources more accurately comes to the fore. In this study, business combinations under common control, which is a type of business combinations, are discussed in terms of relevant legislation and accounting standards. In addition, the effects of accounting methods on the financial statements will be evaluated, by comparing the practices of the standards abroad.

Keywords: Business Combinations, Business Combinations Under Common Control, Financial Reporting, Financial Reporting Standarts

JEL Classification: M40, M41, M42

1. GİRİŞ

İşletme birleşmesi, en az iki şirketin bir araya gelerek varlık ve kaynaklarını tek bir şirkete devretmesi şeklinde olabileceği gibi, bir şirketin diğer şirketi tamamen ya da kısmen kendi bünyesine alması şeklinde de yapılabilmektedir. Bu tür işlemlerdeki esas amaç, işletmelerin bir araya gelerek sinerji oluşturmak, artan rekabet ortamından daha fazla pay almak ve bunun sonucunda teknolojik imkanlarla birlikte maliyetlerin kontrolünü artırarak daha fazla kar elde etmek istemeleridir. Bunların yanında, mevzuat gereği işletme birleşmelerindeki vergisel avantajlardan yararlanma isteği de göze çarpmakta ve böylece bir vergi planlaması yapılmış olmaktadır. Gerek birleşme gerek satın alma şeklinde gerçekleşsin, şirketlerin sahip oldukları varlık ve kaynakların değerinin tespiti ve bunların muhasebeleştirilmesi bu işlemlerde en önemli konulardan biridir. Nitekim birleşme ve satın alma işlemlerinde yapılan yanlış planlama ve süreç yönetimindeki aksamalar, hem maliyetleri artıracak hem de işletmelerin mali yapısını bozan sonuçları beraberinde getirebilecektir. Bu kapsamda, işletme birleşmesi öncesinde, birleşme sırasında ve sonrasında yapılacaklar ve süreçte uyulması gereken kurallar çalışmanın 3.bölümünde değinilen kanun ve düzenlemelerle açıklanmıştır.

Ülkemizde işletme birleşmeleri, vergi kanunları, ticaret kanunu ve muhasebe standartlarındaki ilgili hükümler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak özellikle uluslararası muhasebe standartları çerçevesinde yapılan düzenlemelerde, bazı konularda ülke uygulamaları farklılıklar gösterebilmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın konusunu oluşturan ve işletme birleşmelerinin bir türü olan ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde, uluslararası muhasebe standartları tarafından yapılan düzenlemelerin yanında, ülkelerin yerel mevzuatı çerçevesinde yapılan ilave düzenlemeler de mevcuttur. Ülkeler arasında görülen farklı uygulamaların ve muhasebeleştirme işlemlerinin finansal tablolara etkisi ise kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmada önce konunun literatür araştırmasına, devamında ise özellikle ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin finansal tablolara ve dolayısıyla finansal bilgi kullanıcılarının kararlarına olan etkisinin değerlendirilmesine ve ülke farklılıklarına yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri ile ilgili literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, şirket birleşmeleri ile ilgili oldukça fazla çalışma olmasına rağmen, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri konusunda yeteri kadar çalışma yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca, yabancı literatürde farklı ülkeler nezdinde yapılan ve içinde bulunduğu ülkeyi ele alan çalışmalar olmakla birlikte, ülkemizde bu konuyla ilgili yalnızca bir adet araştırma makalesine rastlanmıştır. Dolayısıyla çalışmamızda, konunun detaylı olarak araştırılması ve ülkemizdeki uygulamaların farklı ülkelerle karşılaştırılması, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Biancone(2013) çalışmasında, İtalya'daki ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin detaylarını incelemiş ve seçilen alternatif muhasebeleştirme yöntemlerinin, işletmelerin varlık ve özkaynak getiri oranlarına etkisini analiz etmiştir.

Cengiz vd.(2014) çalışmalarında, ortak kontrole tabi işletmelerin birleşme işlemlerinin mevzuat boyutu ve muhasebe uygulamalarını incelemişler ve konuyu örnekler üzerinden ele alarak muhasebeleştirme işlemlerini açıklamışlardır.

Janowicz(2017) çalışmasında, Polonya'ki işletme birleşmeleri ve bu birleşmelerin detayları ile ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirme yöntemlerini incelemiştir. Ayrıca, özellikle ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde 3 farklı yöntemin kullanıldığını ve bunun da finansal tabloları karşılaştırmada önemli zorluklar meydana getirdiğini ifade etmiştir.

Şen ve Karagül(2018) çalışmalarında, büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama standardına göre ortak kontrole tabi iş birleşmelerinin raporlanmasında kullanılacak hakların birleşmesi yöntemini bir uygulama üzerinden ele almışlar ve muhasebeleştirme işlemlerini örnek finansal tablo ve kayıtlarıyla birlikte ifade etmişlerdir.

Janowicz(2018) çalışmasında, IFRS çerçevesinde muhasebeleştirilen ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde ve birleşmeye ilişkin açıklamalarda finansal bilgi kalitesini incelemiştir. Birleşme işlemine ilişkin bilgilerin önemine vurgu yapmış ve konsolide finansal tablolardaki bilgilerin karmaşıklığını ve anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.

Akdoğan ve Bülbül(2018) çalışmalarında, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki finansal raporlama farklılıklarına ilişkin BIST 100 ve Kurumsal Yönetim Endeksi şirketlerinin incelemesine yönelik bir araştırma yapmışlar ve birleşme detayları ve muhasebeleştirme işleminde özkaynaklarda yapılan sınıflandırma ile kullanılan hesapların farklılığını araştırmışlardır.

2. İŞLETME BİRLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. İşletme Birleşmesi Kavramı

İşletme, belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya getirilen üretim faktörlerinden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sahip olunan kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi, teknolojik imkânların kullanılması ve bunun sonucunda mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilebilmesi, bir işletme için temel hedef konumundadır(Akdemir,2012). Dolayısıyla, kar ve satış geliri elde etmek, sosyal sorumluluk üstlenmek ve varlığını devam ettirerek büyüme stratejisini sürdürmek söz konusu amaçların ulaşılmak istenen temel noktalarıdır(Mucuk,2000).

İşletmelerin büyümesi, yapmış olduğu faaliyetlerin etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Büyümeyi içsel ve dışsal olarak iki grupta ele aldığımızda; içsel büyümede, işletme içindeki faaliyetlerin ekonomik boyutunun artması daha fazla öne çıkarken, dışsal büyümede bir ya da birden fazla işletme ile yapılan birleşme ve satın alma işlemi karşımıza çıkmaktadır(Karapınar,2006). Gelişen ekonomileri ve büyüyen işletmeleri birlikte düşündüğümüzde ise günümüzde en fazla karşımıza çıkan büyüme modeli işletme birleşmeleri olmaktadır. Bu birleşmelerde hedeflenen nihai amaç, faaliyetlerde etkinlik, verimlilik ve böylece değer maksimizasyonu olmaktadır.

İşletme birleşmeleri, bir işletme ile başka bir işletmenin bir araya gelmesi ve bu işletmelerden birinin varlığının son bulmasıyla sonuçlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, birleşme işleminde birden fazla işletme tek bir işletme haline gelerek diğer işletmeyi kendi bünyesine katmakta ve kontrol gücünü devam ettirmektedir(Karapınar,2006). İşletme birleşmeleri, büyüme ve stratejik yönetim amacına bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Ekonomik faaliyet anlamında yaygın olan işletme birleşmesi türleri ise şöyledir(Eren,2000):

- 1) Yatay birleşme
- 2) Dikey birleşme
- 3) Dairesel birleşme
- 4) Karma birleşme

2. İşletme Birleşmelerinin Amaçları

Her işletmenin amacı faaliyet gösterdiği sektörde büyümek, karını artırmak ve işletmesinin değerini yükseltmektir. İşletme yöneticileri bu amaçları gerçekleştirirken en az maliyet ve düşük riski hesaplamak durumundadırlar. Sonuçların ise uzun vadede olumlu etkisini dikkate alan yöneticiler satın alma ya da birleşme yolunu tercih etmektedirler(Okka,2009). Bu açıdan bakıldığında, işletme birleşmesindeki hedeflerin gerçekleştirilmesinde, finansal ve vergisel avantajlardan yararlanma, ölçek ekonomisinden

en fazla faydalanma şeklinde ifade edebileceğimiz amaçlara ilave olarak aşağıdaki etkenler ifade edilebilir(Kandemir, 2003):

- Birden fazla işletme ile sinerji oluşturmak
- Riski dağıtarak en az düzeye indirmek
- Yönetimdeki etkinlik ve verimliliği artırmak
- Teknolojik imkanları en üst düzeyde kullanmak
- Rekabette öne geçerek daha fazla pazar payı elde etmek
- Daha az maliyetle büyüme stratejisini sürdürmek

2.3. İşletme Birleşmelerinin Avantaj ve Dezavantajları

İşletme birleşmeleri, taşıdıkları dezavantajların yanında bazı avantajlar da barındırmaktadır. Birleşme işleminin zamanlaması, üstlenilen risk, birleşme maliyetleri işletmeler açısından önemli kazanımlar getirmekle beraber bazı problemleri de ortaya çıkarabilmektedir. Bu kapsamda işletme birleşmelerinin avantajlarını aşağıdaki şekilde sıralanabilir(Demirtaş, 2009):

- Büyüme ve holdingleşmenin sonucu olarak planlamanın artması
- Birleşme ile birlikte denetim ve kontrol ihtiyacının daha fazla artması
- Sermaye piyasalarına erişimin ve fon temininin kolaylaşması
- Satın alma ve birleşme ile daha güçlü ekonomik yapıya ulaşılması
- İşletmenin satın alma gücünün artması
- Maliyetlerin kontrolüyle verimlilik artışının sağlanması

Yukarıda ifade edilen avantajların yanında, işletme birleşmelerinde gerek süreç yönetiminde gerekse birleşme sonrasında ortaya çıkabilecek bazı dezavantajlı durumlar olabilmektedir. Bunlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir(Ceaeusecu, 2008):

- İşletme unvanının değişmesi sonucu mevcut müşterilerin kaybedilme riski
- Artan vergiler ve ücretlerle birlikte maliyetlerin de yükselmesi
- Birleşme ve satın alma ile birlikte daha fazla sabit yatırım ihtiyacının olması
- Birleşme sonrasında örgüt kültürünün farklılıkları kabul etmeye direnmesi
- Kalifiye personel ile ilgili yaşanabilecek ihtiyacın artması
- Birleşme maliyetlerinin mali yapıyı bozacak ölçüde fazla olması

3. İŞLETME BİRLEŞMELERİ İLE İLGİLİ YASAL MEVZUAT VE MUHASEBE STANDARTLARI

İşletme birlemeleri konusu, niteliği itibariyle birden fazla kanun ve düzenlemede kendisine yer bulmaktadır. Ülkemizde, Türk Ticaret Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu ve TFRS3 İşletme Birleşmeleri Standardı, işletme birleşmeleriyle ilgili usul ve esasları belirlemiş ve süreçte yapılması gerekenleri ifade etmiştir.

3.1. Türk Ticaret Kanunu Açısından İşletme Birleşmeleri

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu(TTK), ticari nitelikli işlemlerin kurallarını koyan bir yasa konumundadır. İşletme birleşmeleri ile ilgili olarak TTK md.136'daki:

“a) Bir şirketin diğerini devralması, teknik terimle “devralma şeklinde birleşme” veya b) Yeni bir şirket içinde bir araya gelmeleri, teknik terimle “yeni kuruluş şeklinde birleşme”, yoluyla birleşebilirler.” hükmü çerçevesinde birleşme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yine aynı kanun maddesinde: “Birleşmeyle, devralan şirket, devrolunan şirketin malvarlığını bir bütün hâlinde devralır. Birleşmeyle devrolunan şirket sona erer ve ticaret sicilinden silinir.” Hükmünde birleşmelerin hangi şekilde gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda, TTK işletme satın alma ya da birleşmelerinde belirli şartlar ve kuralları getirmiş ve birleşmenin genel esaslarını düzenlemiştir. Dolayısıyla, şirket birleşmelerinde; birleşmeye uygunluğun tespiti, birleşme sözleşmesinin düzenlenmesi, birleşme halinde ortaklık payları ve haklarının belirlenmesi ve birleşme kararının alınması şeklindeki bütün işlemler yine aynı kanunda düzenlenmiştir.

3.2. Vergi Kanunları Açısından İşletme Birleşmeleri

Ülkemizde işletme birleşmelerindeki işlemlerin vergilendirilmesinde 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu(KVK) ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'ndaki düzenlemeler geçerlidir. Söz konusu KVK'nın düzenleme hükümleri, kanunun 18'inci, 19'uncu, ve 20'nci maddelerinde yer almaktadır ve işletme birleşmeleri “vergili birleşme” ve “vergisiz birleşme” olarak iki grupta ele alınmaktadır. KVK'daki hükümler TTK ile karşılaştırıldığında ise, TTK şirket birleşmelerini tasfiye hükmünde kabul etmediği; KVK'nın ise işletme birleşmelerini tasfiye olarak kabul ettiği görülmektedir. Dolayısıyla KVK'daki vergili birleşmeler “Birleşme”, vergisiz birleşmeler de “Devir” olarak adlandırılmaktadır(-Göktuna,2012).

İşletme birleşmelerindeki vergili birleşme, tasfiye hükmündeki birleşme olarak, yeni kurulan işletmelerle ilgili olabileceği gibi devir suretiyle de yapılabilmektedir. Vergisiz birleşmede (devir) ise, kanunda 19'uncu maddesinde belirtilen belirli şartların sağlanması halinde, vergisiz birleşme devir olarak kabul edilmektedir. Bu maddedeki şartlar; “a)Birleşme işleminin sonucunda infisah eden kurum ile birleşen kurumun kanuni veya iş merkezlerinin Türkiye’de bulunması, b)Devrolan kurumun devir tarihindeki bilanço değerlerinin, devralan kurum tarafından bir bütün halinde devralınması ve aynen bilançosuna geçirilmesi” olarak ifade edilmiştir(KVK,md.19).

Katma Değer Vergisi Kanununa(KDVK) göre ise işletme birleşmeleri, “teslim” başlıklı madde uyarınca “Teslim, bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya onun adına hareket edenlerce, alıcıya veya adı-

na hareket edenlere devredilmesidir. Bir malın alıcı veya onun adına hareket edenlerin gösterdiği yere veya kişilere tevdi teslim hükmündedir. Malın alıcıya veya onun adına hareket edenlere gönderilmesi halinde, malın nakliyesinin başlatılması veya nakliyeciyi veya sürücüye tevdi edilmesi de mal teslimidir.” olarak ifade edilmiş ve devrolunan işletmenin varlıkları üzerindeki tasarruf hakkının, işletmeyi devralana geçmesi nedeniyle teslimin gerçekleştiği kabul edilmiştir.

3.3. Türkiye Muhasebe Standartları Açısından İşletme Birleşmeleri

Türkiye Muhasebe Standartları açısından işletme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı gereğince; Bir edinen işletmenin, bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya başka bir olay. Kimi zaman “gerçek birleşmeler” veya “eşitlerin birleşmesi” şeklinde atfolunan işlemler de bu terimin bu TFRS’de kullanıldığı şekliyle işletme birleşmesidir.” şeklinde tanımlanmıştır(TFRS 3,EK-A). Bu kapsamda, edinen işletme, edinilen işletmenin kontrolünü çeşitli şekillerde elde edebilir, örneğin(TFRS3, md.B5):

- (a) Nakit, nakit benzeri veya diğer varlıklar (bir işletme oluşturan net varlıklar da dahil olmak üzere) transfer ederek;
- (b) Borç altına girerek;
- (c) Özkaynak payları ihraç ederek;
- (d) Birden fazla değişik şekilde bedel transfer ederek veya
- (e) Bedel transfer etmeden, yalnızca sözleşme yolu ile

İşletme birleşmeleri kapsamında çeşitli yapılanma örnekleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir(Gökçen vd.2011; Özerhan ve Yanık,2012)

- Birleşme sonucunda devralınan şube haline gelmek
- İşletmenin net varlıklarını devralınan varlıklar ile birleştirmek
- Net varlıkları başka bir işletmeye devretmek
- Birden fazla işletmenin net varlıklarını yeni kurulan bir işletmeye devretmek
- İşletmenin kendi özkaynak paylarını başka bir işletme sahibine devretmek

TFRS 3 kapsamındaki işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, standardın kapsamında olan ve standart dışı bırakılan bazı durumlar mevcuttur. Standart kapsamındaki birleşmelerde sadece satın alma yöntemi uygulanmaktadır. Ancak standardın kapsam dışı bıraktığı ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde durum farklıdır ve ülkemizde bu konu Kamu Gözetimi Kurumu(KGK) tarafından yayınlanan tebliğ çerçevesinde muhasebeleştirilmektedir. Çalışmanın özünü oluşturan bu konu izleyen başlıklarda ele alınacaktır.

3.3.1. İşletme Birleşmeleri Standardı Kapsamındaki Birleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

“TFRS 3 standardına göre, işletme birleşmesi tanımına uyan işlemlere veya diğer olaylara uygulanır. Ancak TFRS 3 aşağıdaki durumlarda uygulanmaz(TFRS3,md.2):

- (a) Müşterek anlaşmanın kendi finansal tablolarında müşterek anlaşma oluşumunun muhasebeleştirilmesi.
- (b) İşletme tanımına uymayan bir varlığın veya varlık grubunun satın alınması.
- (c) Ortak kontrole tabi teşebbüs veya işletmelerin birleşmesi”

Standardın öngördüğü çerçevede, “Bir işletme tüm işletme birleşmelerini satın alma yöntemini kullanarak muhasebeleştirir ve satın alma yönteminin uygulanması aşağıdakileri gerektirir:

- a) Edinen işletmenin belirlenmesi;
- b) Birleşme tarihinin belirlenmesi;
- c) Edinilen tanımlanabilir varlıkların, üstlenilen tanımlanabilir borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi; ve
- d) Şerefiye veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi”(TFRS3,md.4).

Bunların yanında ölçme ilkesi ise şöyle ifade edilmiştir; “Edinen işletme, edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlendiği tanımlanabilir borçları birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçer. Edinen işletme her bir işletme birleşmesinde, mevcut ortaklık payları olan ve tasfiye durumunda hamiline işletmenin net varlıklarının orantılı payından hak sağlayan edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan payların unsurlarını, birleşme tarihinde:

- (a) Gerçeğe uygun değer üzerinden ya da
- (b) Mevcut ortaklık araçlarının, edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının muhasebeleştirilen tutarlarındaki orantılı payı üzerinden ölçer. Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin diğer bütün unsurlar, TFRS’lerce başka bir ölçüm esası gerekli kılınmadıkça söz konusu unsurların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçülür.” (TFRS 3, 18-19).

3.3.2. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, aynı hissedara ya da hissedarlara ait işletmeler arasında yapılan, ortak kontrol tabi olarak yönetilen ve geçici nitelikli olmayan birleşmeleri içermektedir. Bu birleşmelerin niteliği, ana ortaklık ve bağlı ortaklıklar arasında olabileceği gibi grup içerisindeki işletmeler için de yapılabilmektedir. Ancak bu tür işletme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı kapsamında düzenlenmemekle birlikte, diğer standartlarda da konuyla ilgili özel hükümler bulunmamaktadır. Standartta sadece konuyla ilgili olması ve kapsam dışı bırakılmasını ifade eden açıklamalar yer almaktadır. Bu açıklamalara bakıldığında ise; bu birleşmelerin aynı kişi ya da kişiler tarafından yapıldığı, geçici bir

birleşme olmadığı, birleşme öncesi ve sonrasında ortaklığın devam ettiği ve birleşme yapıldı ise dönem başında gerçekleşmiş gibi muhasebeleştirilmesi gerektiği hususları yer almaktadır(TFRS 3: B1-B4).

4. ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Ortak kontrole tabi işleme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardının uygulama rehberinde açıklanmış olmakla birlikte standardın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu nedenle, söz konusu birleşmeler, standarttaki hükümler kapsamında değildir ve satın alma yöntemi ile muhasebeleştirilmemektedir. Dolayısıyla, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde ülkeler arasında farklı uygulamalar olabilmektedir. Ülkemiz uygulamasında görülen farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde hakların birleştirilmesi (pooling of interest) yöntemi kullanılmaktadır.

4.1. Yurtdışındaki Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, farklı ülkelerde farklı uygulamalar görülmektedir. Kimi ülkeler sadece satın alma yöntemi uygularken kimileri ya sadece hakların birleştirilmesi yöntemini ya da belirli şartlarda hakların birleştirilmesi yöntemini veya da başka alternatif bir yöntemi uygulamışlardır. Bu konuda Dünya Bankası, Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (EFRAG), Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) Kurulu tarafından yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Özellikle, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan bir çalışma planı kapsamında 2007 yılından bugüne yürütülen “Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmeleri (BUCCO)” araştırma projesi devam etmektedir. Bu araştırma proje süresince belirli aralıklarla komisyon çalışmalarını yürütülmekte, yapılan görüşmeler ve tartışmalarla ilgili belgeler, raporlar ve açıklayıcı ilave dökümanlar yayınlanmaktadır(<https://www.ifrs.org/projects/work-plan/business-combinations-under-common-control/>). Söz konusu çalışma projesinin son raporuna bakıldığında, 2019 yılının sonunda projenin tamamlandığı ve 2020’nin üçüncü çeyreğinde konuyla ilgili standart hükümler açıklanacağı ifade edilmektedir. Bunun yanında EFRAG tarafından yürütülen ve başta Avrupa Birliği ülkeleri ve tüm dünyaya bağımsız denetim hizmeti veren firmalarla yapılan yazışmalar, bu firmalardan konuyla ilgili alınan görüşler ve geribildirimler de raporlanmaktadır. IFRS gibi EFRAG da tüm üye ülkelerde uygulanmak üzere alternatif yöntemleri bu raporlarda tartışmakta ve yakın zamanda çalışmayı tamamlaması beklenmektedir.

EFRAG tarafından yürütülen çalışma neticesinde, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri ile ilgili ortaya konulan görüşler ve değerlendirmeler incelendiğinde; üye ülkelerde görülen uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılması ve her ülkenin uygulaması gereken alternatif bir yöntem arayışının devam ettiği görülmektedir. Yayınlanan raporda belirtilen ve tartışılmaya devam eden muhasebeleştirme yöntemleri ise aşağıda ifade edilmiştir(EFRAG,47):

- 1) Satın Alma Yöntemi (Acquisition Accounting)
- 2) Hakların Birleştirilmesi Yöntemi (Pooling of Interest)
- 3) Re-organizasyon Yöntemi (Fresh Start Accounting)
- 4) IFRS Çerçevesinde Alternatif Yeni Bir Yöntem

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) standartlarına bakıldığında, satın alma yönteminin yanında belirli şartların sağlanması halinde hakların birleştirilmesi yönteminin kullanılmasına izin verilmiştir. Hakların birleştirilmesi yöntemi, ABD’de 2001 yılında önceki dönemde serbest olarak kullanılmakta iken 2001 yılından sonraki dönemde Finansal Accounting Standarts Board(FASB) tarafından yapılan bir düzenleme ile yöntemin kullanılması belirli şartlara bağlanmıştır. Mevcut düzenlemeye bakıldığında ise FASB tarafından yapılan kodifikasyonda Accounting Standards Codification(ASC) Paragraf 805-50-15-5’te satın alma yöntemine göre muhasebeleştirme yapılması gerekmektedir. Ancak, bazı durumlarda satın alma yöntemi yerine, diğer yöntemlere de izin verilmektedir. SFAS 141 “Joint Ventures and Combinations between Entities under Common Control” bölümünde hakların birleştirilmesi yöntemini esas alan tarihi maliyet kullanılarak yapılan ortak kontrole tabi işletme birleşmelere izin verilmiş (FASB 141, md.B59) ve bunun gerekçeleri açıklanmıştır(SFAS 141, md.B29; D11.18). Ayrıca bu iki yöntemin yanında SFAS 141,md.B55’te Fresh-Start Method’u açıklanmış ve bu yöntemin kullanımı belirli şartlara bağlanmıştır. Dolayısıyla, ABD’de birincil olarak satın alma yönteminin uygulanma zorunluluğu vardır. Belirli şartların sağlanması halinde ise diğer iki yöntemin kullanımına izin verilmektedir.

İngiltere’de ise FRS 102 Bölüm 19 “Business Combinations and Goodwill”de işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesi açıklanmış ve “Purchase Accounting” olarak ifade edilen satın alma yöntemi bu standartta düzenlenmiştir. Bunun yanında şirket topluluğunun reorganizasyonu (Group Reconstruction) konusunda ise “Merger Accounting” olarak ifade edilen birleşme muhasebesinin uygulanması istenmiştir. Dolayısıyla İngiltere örneğinde TFRS 3 “İşletme Birleşmeleri Standardı” gereğince satın alma yöntemi uygulanmakta iken belirli şartlarda hakların birleştirilmesi yöntemine müsaade edilmiştir(FRS 102, md.19.27)

Almanya ve Fransa’daki düzenlemelere bakıldığında; Almanya’da işletme birleşmelerinde TFRS 3’ün öngördüğü şekilde satın alma yönteminin uygulanması istenmiş, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak, konuyla ilgili olması açısından “Merger Accounting” olarak ifade edilen yöntemle ilgili düzenlemeler mevcuttur ve bunun 3 adet özel şartı vardır(Deloitte,302 HGB;PWC,2018). Fransa’da ise “Acquisition Accounting” olarak ifade edilen satın alma yöntemi kullanılmakta ve ortak kontrole tabi işletme birleşmesi olması durumunda “Book Value” bir diğer ifadeyle defter değerinden işletme birleşme işleminin yapılması hususu düzenlenmiştir(CRC 99-02/215). Lüksemburg’da ise bu konuyla ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiş, konunun IFRS 8 kapsamında değerlendirilmesi ve gerekli açıklamaların yapılması istenmiştir.

Bunların yanında ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde, her iki yöntemin de seçimlik olduğu İtalya ve Kanada gibi ülkelerin yanında, sadece bir yöntemi esas alan ülkeler de mevcuttur. Çin Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartlarında satın alma yöntemine izin verilmemekte ve sadece hakların birleştirilmesi yöntemine göre muhasebeleştirme yapılmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Macaristan’da da sadece hakların birleştirilmesi yöntemine izin verilmektedir(Prochazka, 2017). Dolayısıyla, farklı ülke uygulamalarına bakıldığında, dünyada birçok ülkede muhasebe standartlarının dışında farklı yöntemler de kullanılmaktadır. Aşağıdaki tablo bu bilgileri özetlemektedir.

Tablo 1: İşletme Birleşmelerinde Ülkelerin Kullandıkları Muhasebeleştirme Yöntemleri

İŞLETME BİRLEŞMELERİNDE ÜLKELERİN KULLANDIKLARI MUHASEBELEŞTİRME YÖNTEMLERİ					
ÜLKE	IFRS 3 Satın Alma Yöntemi	Hakların Birleştirilmesi Yöntemi (HBY)	IFRS/HBY Seçimlik Yöntem	Fresh-Start Accounting Yöntemi	Diğer Yöntem
ABD	X	X			
Almanya	X	X			
Avustralya	X	X			
Avusturya		X			X
Belçika	X	X			
Birleşik Krallık	X	X			
Çekya		X			X
Çin		X			
Fransa	X	X		X	
Hollanda	X	X			
İtalya	X	X	X		
Kanada	X	X	X		
Lüksemburg		X		X	
Macaristan		X			
Polonya	X	X			X
Portekiz	X	X			
Türkiye	X	X			
Yeni Zelanda	X	X			

(Ülkeler alfabetik olarak sıralamıştır.)

4.2.Türkiye’deki Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

4.2.1. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinde Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi Yöntemi ve İlgili Düzenlemeler

Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi yöntemi, birleşmeye ilişkin tarafların, risklerini ve menfaatlerini birleşme sonrasında da sürdürdükleri bir yöntemdir(Ersoy,2004). Dolayısıyla, birleşmenin ardından, ortak kontrole tabi işletmelerde varlıklar ve faaliyetler taraflarca tek başına kontrol edilmemektedir(Karapınar,2006). Yöntemin içeriğinde en belirgin özellik, varlıkların ve yükümlülüklerin maliyet bedeliyle(defter değeri) izlenmesi ve net varlıkların iktisap bedeli ile karşılaştırılması neticesinde ortaya çıkan farkın özkaynaklarda muhasebeleştirilmesidir. Buradaki amaç, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde her ne kadar müşterek yönetim söz konusu olsa da, esasında farklı bir işletme şeklinde muhasebeleştirilmesinin devam ettirilmesidir(Karagül ve Şen,2018). Bu nedenlerle, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki durum, bir satın alma işlemi gibi değerlendirilmemektedir.

Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi yönteminde konsolidasyon işlemi, satın alma yönteminden farklıdır. Satın alma yöntemi uygulanırken konsolidasyonda şerefiye için değer düşüklüğü hesaplanmakta iken, hakların (menfaatlerin) birleştirilmesi yönteminde şerefiye ortaya çıkmamakta ve değer düşüklüğü testi de yapılmamaktadır. Bunun yanında, bu yöntemde finansal tablolara ilişkin düzeltmeler yapılırken, birleşme işleminin dönem başında yapılmış gibi muhasebeleştirilmesi gerekmektedir(Akdoğan ve Tenker, 2004).

4.2.2. Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik İlke Kararı Taslağı Açısından Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilme Esasları

KGK’nın yayınladığı 2018/1 ilke kararı uyarınca, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde değişiklik yapılmış olup 21/07/2013 tarih ve 28714 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kurul Kararı’nın I No’lu Ekinde yer alan “Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi” konulu İlke Kararı geçerliliğini yitirmiş ve yürürlükten kaldırılmıştır. Ülkemizdeki uygulamalarda ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde sadece hakların birleştirilmesi (pooling of interest) yöntemi kullanılmaktadır.(KGK,2018/1). Bu karara göre, birleşme tarihinde varlık ve yükümlülükler gerçeğe uygun değerleriyle değil defter değerleriyle kayda alınır ve şerefiye oluşmaz, kontrol gücü olmayan paylardaki değişiklikler TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar’a uygun olarak özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilir ve birleşme maliyetleri doğrudan kar zararda muhasebeleştirilir şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.

5. ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN ARAŞTIRILMASI VE FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında, yurtiçi ve yurtdışındaki ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki raporlama farklılıkları ele alınacak, finansal tablolara düzenlenmesindeki etkileri değerlendirilecektir.

5.1. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmeleri Araştırmasının Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında, öncelikle ülkemizdeki Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi ve Kurumsal Yönetim Endeksi (KYE) birlikte incelenmiştir. Ayrıca, farklı ülkelerdeki uygulamaları görmek için, Londra

Borsası FTSE 100, Almanya HDAX, Avrupa’da Hollanda, Fransa, Belçika ve Portekiz’in oluşturduğu EURONEXT 100, Avustralya ASX100, Yeni Zelanda NZX Endeksleri seçilmiştir. Bu endekslere ait şirketlerin 2017 ve 2018 yılına ait finansal tablo ve dipnotları, bağımsız denetim raporları ve faaliyet raporları incelenmiştir. Bunun yanında, bilgilere ulaşmak için, ihtiyaç olması durumunda geçmiş yıllara ya da sonraki yıla/yıllara ait finansal raporlara da ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya kapsamındaki şirket sayıları, bu şirketlerdeki işletme birleşmesi sayısı, IFRS 3 ve Hakların Birleştirilmesi Yöntemi(H-BY) uygulayanların sayıları ülke bazında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buradaki iki yöntemin dışında uygulanan yöntemler ise ülke uygulamalarına göre değiştiği için önceki tablodakinden farklı olarak bu tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 2: Endekslerdeki İşletme Birleşmelerinin ve Uygulanan Yöntemlerin Sayısı

ÜLKELERİN ENDEKSLERİNDEKİ İŞLETMELERDE BİRLEŞMELERİN VE UYGULANAN YÖNTEMİN SAYISI					
ÜLKE	ENDEKS	ŞİRKET SAYISI	BİRLEŞME SAYISI	IFRS 3	HBY
Türkiye	BIST100 ve KYE	156	48	20	28
İngiltere	FTSE100	100	35	18	17
Almanya	HDAX	100	37	18	19
Avrupa(4 Ülke)	EURONEXT100	100	47	25	22
Avustralya	ASX100	100	36	20	16
Yeni Zelanda	NZSX100	100	27	10	17
Polonya	GPW	162	99	29	70

Yukarıdaki tablodaki bilgiler, endeksteki şirketlerin kendi sayfalarından ya da ülkelerin kamuoyunu aydınlatma platformlarından alınmıştır. Türkiye’deki Kurumsal Yönetim Endeksindeki 58 şirketten sadece 51’i kapsama dahil edilmiş, 6 adedi halka açık olmadığı, 1 adedi de Sivil Toplum Kuruluşu olduğu için finansal raporlarına erişilemediğinden incelemeye dahil edilmemiştir. Almanya’da 1 adet, Avustralya’da 1 adet, Yeni Zelanda’da ise 2 adet şirketin finansal tablolarına ulaşamadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Polonya araştırması Janowicz (2017) tarafından; Polonya’da The Warsaw Stock Exchange (WSE), (Giełda Papierów Wartościowych)’deki şirketlerin 2005-2015 yılları arasındaki işletme birleşmelerinin incelenmesi çalışmasından alınmış olup uygulamadaki farklılığın bir diğer yönünü ortaya koyması açısından tabloya eklenmiştir. Çin’deki sadece tek yöntemli muhasebeleştirme ise İngilizce dokümanların bulunamaması nedeniyle tabloya eklenememiştir ancak bunun yerine Çin’deki muhasebeleştirme, İngilizce makalelerden faydalanılarak ilgili başlıklara ve kaynakçaya dahil edilmiştir. Sonuç olarak, farklı ülke araştırmasının sonucunda, her ülkenin kendi endekslerinde ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan şirketlerin sayısı ile uygulamadaki yöntemlerin farklı olduğu tespit edilmiştir. Bu birleşme işle-

minin muhasebeleştirilmesindeki farklılıklar finansal tabloların düzenlenmesinde ve sonuçların değerlendirilmesinde önemli farklılıklar meydana getirmektedir.

Ülkemizde bu konuda yapılan bir araştırma olan Akdoğan ve Bülbül (2018) çalışmasında; BIST endeksi ve Kurumsal Yönetim Endeksindeki şirketlerin, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde farklı hesaplar kullandıkları, farklı sınıflama yaptıkları ve denetçi firmadan kaynaklı farklı işlemler yaptıkları tespit edilmiştir. Her ne kadar KGK tarafından yapılan düzenleme ile bu farklılıklar önlenmeye çalışılsa da mevcut raporlar tersini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizdeki farklılıkların yurtdışındaki farklılıklarla birlikte ele alınması finansal tablo kullanıcıları için önemli zorlukları beraberinde getirecek ve finansal tabloların anlaşılması ve karşılaştırmasını güçleştirecektir. Dolayısıyla, gerek ülkemizdeki gerekse yurtdışındaki uygulamalar bir bütün olarak ele alındığında, uygulanan ya da tercih edilen farklı yöntemlerin, kullanılan farklı hesapların, verilen detayların ve muhasebe politikalarındaki çeşitliliğin finansal tablo kalemleri üzerinde etkisi kaçınılmazdır. Ülkemizde, KGK'nın tebliğine rağmen uygulamadaki farklılıkları gösteren ve geçmiş yıllardan(başlangıcından) bugüne dek kullanılan hesapları gösteren tablo ise aşağıdadır (Akdoğan ve Bülbül, 2018):

Tablo 3: Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesaplar

FİRMA	YIL	KULLANILAN HESAPLAR
ARÇELİK	2009	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
ARÇELİK	2017	Birleşme Denkleştirme Hesabı
KARSAN OTOMOTİV	2010	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
KARSAN OTOMOTİV	2017	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
TÜRK TRAKTÖR	2008	Birleşme Yedekleri
TÜRK TRAKTÖR	2017	Birleşme Yedekleri
PINAR SÜT	2005	Ortak Kontrol Altındaki İşletmeler Arasında Yapılan Hisse Alışı Etkisi
PINAR SÜT	2017	Ortak Kontrole Tabi Teşebbüs veya İşletmeleri İçeren Birleşmelerin Etkisi
AKİŞ GYO	2012	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
AKİŞ GYO	2017	Birleşme Denkleştirme Hesabı

Yukarıdaki farklılıkların yanında, özellikle standartta ifade edilen transfer edilen bedel ile birleşme hükümleri birlikte ele alındığında, kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak birikmiş diğer kapsamlı gelirler veya giderler grubu içerisindeki sınıflandırma örnekleri devam etmektedir. Örneğin, İhlas Holding ve Aksa Enerji firmalarının bağımsız denetim raporlarında, ortak kontrole tabi işletme birleş-

melerinin etkisi “570-Geçmiş Yıllar Karları” hesabında raporlanmaya devam etmektedir. Odaş Enerji firmasında ise bu etki “Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Birikmiş Diğer Kapsamlı Gelirler veya Giderler” hesabında raporlanmaktadır. Standarttaki düzenleme yapılması gerekeni açıkça belirtmesine rağmen raporlardaki farklılıkların sürdüğü görülmektedir

5.2. Araştırma Sonucunda Elde Edilen Bilgilerin Finansal Raporlamaya Etkisinin Değerlendirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleriyle ilgili olarak, incelemeye tabi şirketlerin bağımsız denetim raporları, faaliyet raporları ve bunların dipnotlarının incelenmesi sonucunda; şirketlerin birleşmeye ilişkin detaylarının her ülke uygulamasında farklı olduğu tespit edilmiştir. Bazı ülkelerde, kullanılacak yöntem kanuni düzenlemelerle belirlenmiş iken bazılarında seçimlik yöntemler sunulmuş, bazılarında ise kullanılacak yöntemle ilişkin özel bir hüküm getirilmemiştir, sadece IFRS 8 kapsamında muhasebe tahmin ve politikalarındaki açıklamalar yeterli görülmüştür. Tüm bu işlemler neticesinde ise, tercih edilen muhasebeleştirme yöntemi finansal tablo kalemlerinde önemli oransal farklılıklara neden olmaktadır. Bununla ilgili değerlendirmeler aşağıda maddeler halinde ifade edilecektir:

- 1) Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerine ilişkin muhasebeleştirme yöntemlerindeki farklılıklar, finansal tabloların karşılaştırılabilirlik derecesini azaltmakta ve finansal bilgi kullanıcılarının istedikleri tam, doğru, zamanlı ve tutarlı bilgiyi vermemektedir. Ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan, aynı sektörde faaliyet gösteren farklı ülkeye ait işletmelerin finansal tabloları, ait oldukları ülkedeki raporlama sistemine tabi olduğu için kullanılan yöntemler finansal tablolardaki kalemleri doğrudan etkileyecektir. Hatta ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan ile standarttaki birleşmeyi yapan aynı sektördeki firmalar karşılaştırıldığında; finansal tablolarının düzenlenmesinde birisi gerçeğe uygun değerle değerlendirilecek diğeri ise defter değeri ile birleşme işlemini gerçekleştirecektir ve bu durum iki firmanın tablolarının karşılaştırılmasında doğru sonuçlara ulaşmayı engelleyecektir.
- 2) Finansal raporlama standartları ilke bazlı olarak uygulanmakta ve bazı durumlar için en uygun yöntem işletmeden işletmeye değişebilmektedir. Ancak, seçimlik yöntemlerin olması durumunda, aynı duruma ilişkin finansal sonuçların farklı hesaplanması, bu işlemlerin istenilen sonuçlara ulaşmada bir araç olarak kullanımına müsaade etmektedir. Bu durum ise, işletme hakkında gerçeğe uygun bilgi elde etmeyi engellemekte ve yanıltıcı bilgi akışına neden olmaktadır. Örneğin, ülke içindeki uygulamalarda seçimlik hakkın olduğu veya da diğer alternatif yöntemlerin (fresh-start veya predecessor yöntem) kullanıldığı yerlerde değerlemeye esas tutarlar ve bunun doğal sonucu olarak da finansal oranlar birbirinden farklılaşacaktır.
- 3) Özellikle hakların birleştirilmesi yönteminde, işletme varlıklarının ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerden ölçülmeyle sadece tarihi maliyetle kayıtlara alınması, işletme yatırımları ve finansal performansı ile ilgili bilgilerin doğru olarak ifade edilememesine neden olmaktadır. Bu durum ise işletme hakkında eksik bilgilendirme yapmaya yol açmakta ve potansiyel yatırımcıları yanlış yönlendirerek bilgilerin kalitesini ve güvenilirliği azaltmaktadır.

- 4) Özellikle ülkemiz uygulamalarında, KGK düzenlemeleri çerçevesinde, aktif ve pasif uyumsuzluğunu denkleştirmek için özkaynaklar hesap grubunda “Ortak Kontrole Tabi Teşebbüs veya İşletmeleri İçeren Birleşmelerin Etkisi” hesabının kullanılması istenmiştir. Ancak yapılan araştırma göstermiştir ki, denkleştirme tutarı bazı şirketlerde bu hesaba değil “Geçmiş Yıllar Karları ve Zararları” hesabına kaydedilmiştir. Burada ortaya çıkan yüksek tutarlı bir işlemin farklı hesapta sınıflandırılması ise, finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu olumsuz etkilemekte ve yapılacak değerlendirmelerin yanlış olmasına neden olmaktadır.
- 5) Hakların birleştirilmesi yönteminde, şerefiyenin hesaplanmaması, finansal tablo kalemlerinde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğlerine göre hazırlanan finansal raporlarında her ne kadar maddi olmayan duran varlık grubunun içinde raporlansa da, özellikle muhasebe standartlarına göre hazırlanan raporlarda şerefiye hesabı finansal tablolarda ayrı bir hesap kalemi olarak sunulmaktadır. Nitekim, finansal tabloların sunumunda, likidite esasına göre yapılan sıralamada, birçok Avrupa Birliği ülkesindeki raporlarda bilanço sunumu aktifte duran varlıklardan, bir diğer ifadeyle, en az likit varlık olarak şerefiye hesabından başlamaktadır. Dolayısıyla, finansal tablo kullanıcıları açısından şerefiye hesabının finansal durum tablosundaki yeri ve görünümü, işletme hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır ve gelecek dönemlerdeki değeri hakkında da fikir vermektedir. Bu raporlama farklılığının finansal analize olan etkisi gözden kaçırılmamalıdır.
- 6) Ortak kontrole tabi işletme birleşmesindeki hakların birleştirilmesi yönteminde, birleşme işleminin meydana geldiği raporlama döneminin başında gerçekleşmiş gibi finansal tabloların düzeltilmesi ve karşılaştırmalı olarak sunulması gerekmektedir. Ancak, sadece işlemin gerçekleştiği döneme ilişkin yansıtımların yapılması, karşılaştırmalı dönemlere ilişkin düzeltmelerin yapılmaması ve etkilerin gösterilmemesi durumunda, birleşme ile ilgili önemli bilgiler finansal tablolara yansıtılmamış olacaktır. Bu durum ise yaratıcı muhasebe (makyajlama) tekniği olarak bilgi kullanıcılarını yanıltabilecektir.
- 7) Kullanılan yöntemlerin maliyetlerinin birbirlerinden farklı olması, işletmelerin maliyet kontrolündeki davranışlarının da etkisiyle, kolay ve daha az maliyetli olanı seçmesine imkan tanımaktadır. Bu durum ise satın alma yönteminin hakların birleştirilmesi yönteminden maliyetli olmasına istinaden, daha az tercih edilmesine neden olmaktadır. Ancak her ne kadar yöntemin kolaylığı ve daha az maliyetli olması işletmeler açısından önemli olsa da, varlık ve yükümlülüklerin değerinin doğru ölçülmesi, yatırımların gerçek değerinin tespit edilmesi çok önemlidir. Bu durum, ilerleyen zamanlarda işletmenin sürekliliğine olumlu katkıda bulunacak ve değer yaratıcı sonuçlarla faaliyetleri sürdürülebilir kılacaktır.
- 8) Kullanılan yöntemlerin farklılığı neticesinde, varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerden ziyade maliyet bedeli ile izleniyor olması; birleşme sonrasındaki finansal durum tablosu büyüklüğünü doğrudan etkilemektedir. Maliyet bedeli ile ölçülen bir işletmenin varlıkların, gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklardan daha az olması durumunda, finansal oranların değişmesi muhtemel olumsuz sonuçları gizlenmesine neden olabilecektir.

- 9) Uluslararası finansal raporlama standartlarının bu konuyu IFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı kapsamı dışında tutması ve her ülkenin kendi ulusal düzenlemesine bırakması, aynı tür birleşmenin ülkeler arasında farklı raporlanmasına neden olmaktadır ve ülkeler arasında yapılacak karşılaştırmalarda eksiklikler doğurmaktadır. Özellikle de ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin sıklığını ve tutar olarak büyüklüğünü dikkate aldığımızda, özkaynak içerisinde yüksek tutarlı işlemlerin varlığı finansal bilgilerin yorumlanmasında bazı problemler doğurmaktadır.
- 10) Ülkeler arasında görülen bu farklı yaklaşımlar ve yöntemler, küresel yatırımcılar açısından şirketler hakkında doğru ve güvenilir bilgi elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca finansal bilgi kalitesinde ortaya çıkan bu değişiklik finansal bilgi manipülasyona neden olmaktadır. Her ülkenin ulusal düzenlemelerinin farklılığı ve alternatif yöntemlerin çeşitliliği ise, uluslararası düzeyde bir problem olarak “önemlilik” ilkesine işaret etmektedir. Örneğin, Çin’de faaliyet gösteren bir şirket ile Hollanda’da faaliyet gösteren bir şirketin benzer duruma ilişkin raporlaması birbirlerinden farklı olacağı için finansal performans göstergeleri de farklı hesaplanacak ve bu farklı bilgiler yatırımcılar ve karar vericiler açısından önemli bir eksiklik olacaktır.
- 11) Alternatif yöntemlerin uygulanması halinde birleşmeye konu şirketlerin geçmiş ve mevcut durumunu değerlendirmek, hedeflere ulaşma derecesini ölçmek, likidite, varlıkların etkin kullanımı, karlılık ve finansman oranları gibi finansal oranları hesaplamak farklı sonuçları beraberinde getirecektir. Bu durum ise, gerek işletmenin kendisini rakipleriyle karşılaştırması gerekse yatırımcıların farklı şirketleri karşılaştırmalarında homojenliği ortadan kaldıracaktır.

6. SONUÇ

Gelişen ve değişen dünya ekonomilerinde işletme birleşmeleri yaygın olarak yapılmakta ve bu yolla sinerji oluşturularak faaliyetler daha verimli yürütülmeye çalışılmaktadır. İşletme birleşmelerinin yapılmasına ilişkin kanuni düzenlemelere bakıldığında ise karşımıza, her ülkenin kendi mevzuatındaki hükümler ve bunun yanında uluslararası finansal raporlama standartlarından olan TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı çıkmaktadır. Bu standartta yer alan hükümlerde, işletme birleşmelerinin hangi usul ve esaslara göre yapılacağı, nasıl muhasebeleştirileceği ilkeler halinde açıklanmıştır. Burada ifade edilen ve işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntem ise satın alma yöntemidir ve standart sadece bu yönetime izin vermektedir. Ancak işletme birleşmelerinin bir parçası olan ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, standartta yer alan gerekçelerle TFRS 3’ün kapsamı dışında bırakılmış ve satın alma yönteminin dışında tutulmuştur. Bu kapsamda, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirme esasları, her ülkenin kendi mevzuatında düzenlenmiş ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak da ülkeler arasında farklı uygulamalar ve muhasebeleştirme ilkeleri ortaya çıkmıştır.

Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde benimsenen yöntemler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Konuyla ilgili Dünya Bankası, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ve Avrupa Birliği düzeyinde, finansal raporlama kalitesinin artırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmekte olup ülkeler arası farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu tür birleşmelerde en yaygın kullanılan yöntem ise hakların(menfaatlerin) birleşmesi yöntemi olup, “pre-

decessor metot” olarak ifade edilen yöntem de kullanılmaktadır. Bu yöntemlere bakıldığında en dikkat çeken husus, şerefiyenin hesaplanmaması ve birleşme işleminde gerçeğe uygun değerden değil, maliyet değeri üzerinden iktisap işleminin yapılmasıdır. Ayrıca, dünyada, bu yöntemlerin yanında, herhangi bir yöntemin belirlenmediği ve seçimlik yöntemlerin uygulandığı ülkeler de mevcuttur. Söz konusu çeşitlilik ise gerek ülkelerin kendi içinde gerekse farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin finansal tablolarının karşılaştırılmasına bazı problemler çıkarmakta ve şeffaf ve doğru bilginin elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Bunun için, bütün ülkelerde uygulanmak üzere bir standardın oluşturulması ve ölçüm esaslarının tek bir yönetime indirgenmesi, finansal raporların karşılaştırılabilir, güvenilir ve doğru bilgiler içermesine yardım edecektir. Ayrıca, birleşme işlemindeki değer tespitinde, gerçeğe uygun değerlerin esas alınması, varlık ve yükümlülüklerin değerini doğru tespit etmenin yanında, işletmelerin gelecekteki faaliyetlerinin daha sürdürülebilir olmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, uygulamada birliğin sağlanmasıyla birlikte, finansal tabloların doğru ve güvenilir bilgiler sunması, birleşme işleminde firma değerini artıran bir faktör olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. (2012). İşletmeciliğin Temel Bilgileri (2 Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akdoğan N. ve Bülbül S.(2018). Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerindeki Finansal Raporlama Farklılıklarına İlişkin BIST 100 ve Kurumsal Yönetim Endeksi Şirketlerinin İncelemesine Yönelik Bir Araştırma, MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 20 Sayı: 3 Eylül.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N.(2004). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 9. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Biancone P.P. (2013). Business Combinations Under Common Control (BCUCC): the Italian Experience, „GSTF Journal on Business Review (GBR), 2(3), pp. 51–60. DOI: 10.5176/2010-4804_2.3.219.
- Ceausescu, A. (2008). Merger And Acquisition - A Strategic Option For Companies. Annals Of The University Of Petrosani Economics, 8(1), 59-64.
- Cengiz, S., Zor, İ., ve Dilsiz, M.Ş., (2014). TFRS-3 İşletme Birleşmeleri Standardı Kapsamında Ortak Kontrole Tabi İşletmelerin Birleşme İşlemlerinin Mevzuat Boyutu ve Muhasebe Uygulamaları, İstanbul SMMMO Mali Çözüm Dergisi, 125, 31-55.
- Demirtaş, S. (2009). İşletme Birleşmelerinin İşgörenlerin İş Tatminine Etkisi ve Kamu Sektöründe Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eren, Erol(2000), İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, 3.Baskı., İstanbul, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları,
- Prochazka, D.(2017) New Trends in Finance and Accounting, Proceedings of the 17th Annual Conference on Finance and Accounting, E-book, Springer International Publishing, AG, Switzerland
- European Financial Reporting Advisory Group, EFRAG (2011). Accounting For Business Combinations Under Common Control Discussion Paper, European Union
- Ersoy, A.(2004). Uluslararası Muhasebeye Göre Ticari Birleşmeler ve Konsolidasyon Uygulamaları” Yaklaşım 136 (2004) : 47-52
- Gökçen, G., Ataman, B., ve Çakıcı, C. (2011). Türkiye Finansal Raporlama Standartları
- Göktuna, H. D. (2012). Vergi Hukukunda Birleşme, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemleri. İstanbul, Legal Yayıncılık.
- Janowicz, M.(2017). Business combinations under common control in International Financial Reporting Standards – is authoritative accounting guidance needed? „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych tom 93 (149), s. 97-111
- Janowicz, M. (2018). The quality of information about business combinations under common control (BCUCC) disclosed under International Financial Reporting Standards (IFRS). Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, 4 (94/1), 99–107. DOI: 10.18276/frfu.2018.94/1-09.
- Kandemir, T. (2003). Küresel Rekabet Ortamında Birleşme ve Satın Almaların İşletmeler Üzerine Finansal Etkisi ve İMKB’deki Birleşmeler Üzerine Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karapınar, A. (2006). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (IFRS Taslak 3) Göre İşletme Birleşmeleri
- Karapınar, Aydın(2006) “Uluslararası Finansal Raporlama Standardı Taslak 3’e göre işletme Birleşmeleri” Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı V. Sempozyumu Antalya
- KPMG,IFRSComparedtoFrenchGAAPhttps://assets.kpmg/content/dam/kpmg/fr/pdf/2019/09/fr-global-assurance-ifrs-compared-french-gaap-overview_sept19.pdf
- Mucuk, İ. (2000). Modern İşletmecilik. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Özerhan, Y., ve Yanık, S. (2012). Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları (Güncelleştirilmiş 2.Baskı). Ankara: TÜRMOB Yayınları - 427.

Şen, İ.K. ve Karagül A.A.(2018). Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardına Göre Ortak Kontrole Tabi İş Birleşmelerinin Raporlanmasında Kullanılacak Hakların Birleştirilmesi Yöntemi ve Bir Uygulama, Ankara SMMMO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan,169-187.

www.frc.org.uk/https://www.frc.org.uk/getattachment/e1d6b167-6cdb-4550-bde3-f94484226fbd/FRS-102-WEB-Ready-2015.pdf(Erişim Tarihi:14.05.2020).

FINANSAL BİLGİ KULLANICILARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU İLE GÜVENCE DENETİMİ KONUSUNDAKİ ALGILARI VE FARKINDALIKLARI*

Dr. Gulnur SULTANKHANOVA**

Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK***

Makale Gönderim Tarihi : 07.09.2020/ Kabul Tarihi : 19.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Bu çalışmada sürdürülebilirlik raporu ve güvence denetimi konusunda ilgililerin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Amaç, sürdürülebilirlik raporunun bilgi kullanıcılarına fayda sağlayıp sağlamadığını ve sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesi önemli olup olmadığını belirlemektir. Araştırma verilerinin elde edilmesinde birincil veri toplama yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmış ve verilerin toplanması yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Çalışma kapsamında Ankara ilindeki üniversitelerde muhasebe finans alanındaki 52 öğretim üyesi, 111 lisansüstü öğrencisi, Ankara ilinde faaliyet gösteren ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun denetim yetkisi verdiği denetim şirketinde çalışan 180 denetçi ankete katılmıştır. Çalışmada sürdürülebilirlik raporunun karar alıcılara fayda sağlayıp sağlamadığını ve güvence denetiminden geçmesi önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla sunulan tüm görüşlere katılım derecesinin çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Raporu, Güvence Denetimi, Güvence Raporu

JEL Sınıflandırması: M41, M42

* Bu çalışma; Gulnur SULTANKHANOVA, Güvence Denetiminin Sürdürülebilirlik Raporlarının Güvenilirliği Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma, isimli Yayınlanmamış Doktora Tezinden uyarlanmıştır. Gazi Üniversitesi. SBE, 2020, Danışman: Prof. Dr. Serap Sebahat YANIK

** Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İşletme Bölümü, s_gul@mail.ru, ORCID.ID: 0000-0002-1358-1778

*** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, serapyanik@hbv.edu.tr, ORCID.ID: 0000-0001-7525-8717

FINANCIAL INFORMATION USERS' PERCEPTIONS AND AWARENESS ON SUSTAINABILITY REPORT AND ASSURANCE ENGAGEMENT***ABSTRACT**

In this study, the views of the relevant parties on the sustainability report and assurance engagement were tried to be put forward. Our goal is to determine whether the sustainability report benefits information users and whether it is important for the sustainability report to undergo an assurance engagement. One of the primary data collection methods used in the collection of research data is the survey method, and the collection of data is obtained through face-to-face interviews. Within the scope of the study, 52 faculty members, 111 graduate and doctoral students in the field of accounting finance at universities in Ankara, 180 auditors working in the audit company operating in Ankara and authorized by the public oversight accounting and Auditing Standards Authority participated in the survey. The findings of the study show that the degree of participation in all opinions submitted to determine whether the sustainability report benefits decision-makers and whether it is important to undergo an assurance engagement was very high.

Keywords: Sustainability Report, Assurance Engagement, Assurance Report

JEL Classification: M41, M42

1. GİRİŞ

Hızla artan nüfusa karşılık azalan kaynaklar, artan doğal felaketler, yaygın tedarik zincirleri ve hızla gelişen teknoloji, şirketlerin farklı risk ve fırsatlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bugün dünyanın bir ucunda yaşanan doğal afetin dünyanın başka bir tarafında üretimi durdurabilecek boyutta etkisi olabilmektedir. Bu ve benzeri riskler göz önünde bulundurulduğunda, şirketlerin bu risklere karşı ne tür önlemler aldığı finansal gelecekleriyle de doğrudan ilişkilidir. Finansal raporların artık tek başına şirketlerin geleceğine ışık tutmada yetersiz kalması, yatırımcıları alternatif bilgi kaynakları arayışına yöneltmiştir. Şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetsel performansının şirketin geleceğini ve değerini finansal performansı kadar etkilediğini gören yatırımcılar, şirketlerin bu alanlarda da bilgilendirme yapmasını talep etmeye başlamışlardır (Altınay, 2016:50).

İşletmeler her ne kadar karını maksimize etmek amacıyla kurulmuş olsalar da sosyal ve çevresel sorumlulukların yerine getirmek de amaçlarının bir parçası olmalıdır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik raporları şirketlerin kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, ekonomik getirileri ile sosyal ve çevresel etkilerini nasıl dengelediklerini, risk ve fırsatları sürdürülebilirlik bakış açısıyla nasıl ele aldıklarını şeffaf bir şekilde paylaşmak amacını taşımaktadır. İşletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilerini paylaşmaları sonucunda, karar alıcıların işletmelerle ilgili finansal olmayan bilgilerin güvenilirliği hakkında güvence alma ihtiyaçları artmış ve bu da güvence denetimi ortaya çıkmasına neden olmuştur. Güvence

denetimi finansal olmayan bilgilerin bir uzman tarafından doğrulanması veya kontrol edilmesi sonucunda güvence sunulmasını sağlayan bir denetim işlemidir. Bilginin kalitesini arttıran güvence hizmetleri, güvenilir bilgi ihtiyacında olan tarafların ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli konularda verilmektedir. Araştırmada sürdürülebilirlik raporu ile rapora verilen güvence denetimi konusunda ilgililerin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada sürdürülebilirlik raporunun bilgi kullanıcılarına fayda sağlayıp sağlamadığını ve sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesi önemli olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORU

Günümüzde işletmeler sadece sattıkları ürünler, karlılık oranları veya borsadaki hisselerinin değerleriyle değil başta çalışanları olmak üzere faaliyette bulundukları toplum ve çevreye karşı ne kadar duyarlı olduklarını gösteren raporları da hazırlayarak rakiplerine göre daha da ön plana çıkmayı arzu etmektedirler. Dolayısıyla işletmeler, sadece finansal bilgilerin yer aldığı finansal nitelikli raporları hazırlamak yerine finansal olmayan bilgilerin yer aldığı sürdürülebilirlik raporları da sunmaya önem göstermektedirler (Yanık ve Türker, 2012:297).

Sürdürülebilirliğin giderek daha fazla önem kazandığı son yıllarda sürdürülebilirlik raporlaması konunun önemli bir boyutu olarak sıklıkla gündeme gelmektedir. Sürdürülebilirlik raporlarında yer alan finansal olmayan bilgiler şirketin değer yaratma kapasitesine etkilemeyi amaçlamaktadır. Böylelikle sürdürülebilirlik raporu, başta yatırımcılar olmak üzere bir kuruluşun tüm paydaşlarına kuruluşa ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunarak daha iyi kararlar almalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir (Aras ve Sarioğlu, 2015:16). Ayrıca sürdürülebilirlik raporu ile işletmeler bulunduğu çevreye ve topluma duyarlı olduğunu göstermektedir ve bu, işletmelerin rekabet avantajı sağlamasında oldukça büyük önem arz etmektedir (Demircioğlu ve Ever, 2019:70).

Sürdürülebilirlik faaliyetlerinin işletme için genel bir fayda sağlayıp sağlamayacağına ilişkin düşünceleri sorulduğunda; sürdürülebilirlik faaliyetlerinin kurum için en önemli konulardan biri olduğu, bu sayede kurumun ve destekledikleri üreticilerin varlığını devam ettireceklerini vurgulayan işletmeler bulunmuştur. İşletmelerin bir hayat eğrisi olduğu ve hiçbir şirketin kapanmak için kurulmadığını söyleyerek sürdürülebilirliğin işletmelerin devamlılığı için kilit bir konu olduğu söylenebilir (Küçükoğlu, 2019:54).

Sürdürülebilirlik raporu işletmelerin sosyal sorumluluk hedeflerine ulaşmalarına katkıda bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlamalar sayesinde işletmeler, faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini, bir bütün halinde bilgi kullanıcılarına ulaştırabilmektedir (Gümrah ve Büyükipekçi, 2019:307). Örneğin, Japonya’da faaliyetlerini sürdüren bazı işletmeler sürdürülebilirlik raporlarına oldukça önem vermektedirler, çünkü çevreye ve topluma duyarlı olmalarının kendilerine kar olarak geri döndüğüne inanmaktadırlar (Süklüm ve Hiçyorulmaz, 2019:1808). Zira işletmelerin sürdürülebilirliğe önem vermeleri, daha çok satış yapmalarını sağlamakta ve böylelikle işletmeler bir yandan sosyal sorumluluklarını yerine getirirken bir yandan da kârlılıklarını yükseltebilirler ve işletmenin sürdürülebilirliğine katkı sağlarlar (Süklüm ve Hiçyorulmaz, 2019:1808).

Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak şirkete yönetsel kararlarının kolaylaşmasının yanı sıra yakın ve uzak çevre kazançları, ürünlerin maliyet kazanç analizinin yapılması, maliyet tasarrufları, risklerin azal-

tılması, kaynak verimliliği, sosyal ve çevresel farkındalık, kamuoyunu bilgilendirme ve paydaş iletişimi gibi fayda sağlandığı gözlemlenmiştir (Gümrah ve Büyükipekçi, 2019:307).

Sürdürülebilirlik raporlarının her geçen gün daha fazla işletme tarafından yayınlanması ile birlikte, bu raporların kurumsal faaliyetlere olan katkısı da sorgulanmaya başlanmıştır. sürdürülebilirlik raporları bazı ülkelerde yasaların zorunlu kıldığı bir uygulama iken, bazı ülkelerde de gönüllülük esasına dayanan bir uygulama şeklindedir. Türkiye’de sürdürülebilirlik raporlamaları zorunlu değil ihtiyari bırakılmıştır. Sürdürülebilirlik raporlamanın yasal bir çerçevesi olmadığından dolayı ölçümü daha zor olmaktadır (Ekergil ve Göde, 2017:862).

Sürdürülebilirlik raporlamanın işletmeye katkıları hakkında bilim adamlarının görüşleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1. Sürdürülebilirlik Raporlamanın İşletmeye Katkıları Hakkında Bilim Adamlarının Görüşleri

Herzig ve Schaltegger (2006)	Kolk (2004)	Gao ve Zhang (2006)
1. Çevresel ve sosyal etkileri olan kurumsal faaliyet, ürün veya servisleri meşrulaştırması,	1. İşletmelerin hedeflerini gerçekleştirme kabiliyetlerini artırır,	1. Yatırımcılar, çevre, hükümet ve paydaşlar için sağlam temellere dayanan işletme verilerini şeffaf olarak öğrenebilir.
2. Kurumsal itibar ve marka değerini artırması,	2. Çevresel stratejilerin uygulanmasını kolaylaştırır,	2. Müşteri bağlılığı, marka imajı ve sadakatini oluşturma gibi katkıları sayesinde rekabet avantajı sağlar.
3. Rekabet avantajı kazandırması,	3. İşletmenin çevresel ve sosyal duyarlılığını göstermesinde yardımcı olur.	3. Sürdürülebilirlik raporlamalarının işletmelerin risk unsurlarını minimize etme imkânı sunması ve yönetsel kolaylıklar sağlar.
4. Genel performansı artırarak, rekabet gücünü artırması,	4. İşletme mesajının açık olarak ifade edilmesini sağlar,	4. Şirketin iyi yanlarının ön planda tutulması sonucunda, oluşan müşteri memnuniyeti ve kazanılan “çevresel, sosyal ve ekonomik” üstünlük sayesinde tatmin seviyesi artar.
5. Rakipleri ile karşılaştırılabilirlik imkanı sağlaması,	5. Şeffaflığı artırdığı için kredibilitiyi de artırır,	
6. Şeffaflık ve hesap verebilirliği artırması,	6. İşletme itibarını artırır,	
7. Çalışanları motivasyon açısından desteklemesi, iç bilgi sistemleri ve kontrol süreçlerini geliştirmesi.	7. Maliyet tasarrufu sağlar,	
	8. Verimlilik artışı sağlar,	
	9. Çalışanları motive eder.	

Sürdürülebilirlik raporları hem işletme yöneticileri tarafından işletmenin sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda yönetilmesi hem de işletme dışında yer alan paydaşların işletme faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarının izlenmesi açısından son derece yararlı bir araçtır (Sisaye, 2011:390-391). Hem içsel hem de dışsal faydaları bünyesinde barındıran sürdürülebilirlik raporu, karar alma, planlama ve kontrollerde bulunmada faydalı olabilmektedir. Şirket ve şirket yönetimi için sürdürülebilirlik raporlaması büyük bir öneme sahiptir (Çalışkan, 2012:136).

“.....sürdürülebilirlik raporun hazırlanmasında kullanılan bilgiler ve süreçler, raporu hazırlayanlar dışındaki bireyler tarafından dahi gözden geçirilebilecek kontroller ve belgelerle desteklenmeli, önceliklendirme durumunun belirlenebilmesine imkân verecek biçimde toplanmalı, kaydedilmeli, derlenmeli, analiz edilmeli ve bildirilmelidir.” (GRI-G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları:16-18). Paydaşlar bir raporun, içeriğinin doğruluğunu ve Raporlama Kılavuzlarını ne kadar uygun bir şekilde uyguladığını kontrol edilebileceği yönünde güvenceye sahip olmalıdır.

Sürdürülebilirlik raporlarında yer alan konulardan bir kısmı bağımsız denetim sürecinden geçmektedir. Bu durum rapordaki hata riskini azaltmakta, raporlayıcı kuruluşlara ve paydaşlara güven vermekte ve sunulan verilerin güvenilirliğini artırmaktadır. Eğer raporda yer alan herhangi bir konu bağımsız denetim sürecinden geçmişse GRI içerik indeksinde mutlaka bu rapora ilişkin bir referans bulunmalıdır. Bağımsız denetim firması tarafından hazırlanan ve iş tanımı ve kapsamı açıklanmış olan rapor sürdürülebilirlik raporuna eklenmelidir. Özellikle bu güvence sağlayıcı firmaların bağımsız olmaları, güvence faaliyetleri sırasında kalite kontrol prosedürleri uygulamaları ve raporda sundukları bilgilerin sistematik ve kanıta dayalı olması şarttır (Aksoy, 2019:331).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORUNA VERİLEN GÜVENCE DENETİMİ

İşletmelerin finansal olmayan bilgilerini içeren sürdürülebilirlik raporunun sunulması tüm ilgili tarafların işletme ile ilgili çeşitli kararlar alabilmeleri açısından önem kazanmıştır. Ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilerin paylaşımları, karar alıcıların işletmelerle ilgili finansal olmayan bilgilerin güvenilirliği hakkında güvence ihtiyaçları artmış dolayısıyla güvence denetimi ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yatırımcılar, hissedarlar ve müşteriler şirketlerden her alanda daha fazla hesap verilebilirlik ve şeffaflık beklemektedir. Bu beklentilere istinaden bir şirketin finansal tablolarıyla birlikte finansal olmayan verilere de yönelik güvence alma ihtiyacı da artmıştır. Ayrıca yatırımcılar sürdürülebilirlik raporlarında yer alan finansal olmayan bilgilerin inandırıcı ve güvenilir olmasını istemektedir. Bu durum sürdürülebilirlik raporlarının güvence denetiminden geçmesini önemli kılmaktadır (Hodge ve diğ, 2009:179). Güvence denetimi, finansal olmayan bilgilerin denetçi veya uzman kişi tarafından doğrulanması sonucunda, güvence sunulmasını sağlayan bir denetim işlemidir. Finansal olmayan bilgilerin doğrulanması ihtiyacı, uluslararası alanda bir standart geliştirilme sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde güvence denetimi ile ilgili temel iki standart bulunmaktadır (Romero ve diğ, 2012:105).

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) 2004 yılında ISAE 3000 no’lu “Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri” standardını yürürlüğe koymuştur. İngiltere’de ise 2003 yılında Sosyal ve Etik Hesap Verilebilirlik Enstitüsü tarafından AA1000 Güvence Standardı yayınlanmış ve 2008 yılında geliştirilmiş ve AICPA ta-

rafından da benimsenmiştir. Bu iki standardın uluslararası kullanımındaki artış eğilimi, güvence denetim hizmeti için en yaygın rehber olduğu düşünülmektedir (KPMG 2013; Manetti ve Becatti 2009:292). Bu alanda dünyada birçok ülke IFAC'ın denetim ve güvence hizmetleri ile ilgili uluslararası düzenlemelerini rehber almaktadır (Jones ve Jonas 2011:67).

Türkiye’de ise Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bu kapsamda “GDS 3000 Güvence Denetim Standardını” 2015 yılından itibaren uygulanmak üzere yürürlüğe koymuştur. Söz konusu standart, tarihi finansal bilgilerin bağımsız denetimleri veya sınırlı bağımsız denetimleri dışında kalan güvence denetimlerini düzenlemektedir. Güvence denetimine ilişkin genel çerçeveyi belirleyen bu standartta “*güvence denetimi; denetim konusu bilgi veya süreçten fayda sağlayan kullanıcıların denetim konusu ile ilgili güvence seviyelerini arttırmaya yönelik, denetçi veya uzman kişiler tarafından belirli ölçütlere göre gerçekleştirilerek, yeterli ve uygun kanıt elde edilmesi ve bu kanıtlardan yola çıkarak bir güvence raporunun hazırlanmasını sağlayan denetim olarak tanımlanmıştır*” (GDS 3000, md:12(i)).

Muhasebe meslek mensupları finansal bilgileri rahatlıkla değerlendirirken finansal olmayan bilgilerin değerlendirdiğinde bir takım zorluklara karşı karşıya kalmaktadır. Bundan dolayı sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetimi bağımsız denetçiler veya uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Uluslararası alanda birçok muhasebe meslek mensubu sürdürülebilirlik raporlarıyla ilgili güvence denetimlerini gerçekleştirirken ISAE 3000 standardını kullanmaktadır (INTOSAI, 2013:28).

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma verilerinin elde edilmesinde birincil veri toplama yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Anket sorularının oluşturulması aşamasında GRI Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları (2014), Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi (2014), BIST tarafından yayınlanan Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu (2016) çalışmalarından yararlanılmış ve yapılan literatür taraması sonuçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Araştırmada sürdürülebilirlik raporunun kullanıcıları olarak muhasebe ve finans alanındaki öğretim üyeleri, yüksek lisans ve doktora öğrencileri seçilmiştir. Bunun sebebi, muhasebe ve finans alanındaki öğretim üyeleri, yüksek lisans ve doktora öğrencileri finansal tablolardaki bilgileri okuyup, yorumlayabilmeli ve aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerin finansal tablolarını karşılaştırıp analiz edebilmelidir. Dolayısıyla muhasebe ve finans alanındaki öğretim üyeleri ile bu alanda öğrenim gören yüksek lisans ve doktora öğrencileri bir nevi potansiyel yatırımcı olarak görülebilirler.

Sürdürülebilirlik raporundaki bilgilerin doğruluğu konusunda görüş veren meslek mensupları olarak Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun denetim yetkisi verdiği denetim şirketinde çalışan denetçiler seçilmiştir. Bunun sebebi bağımsız denetçilerin denetim dönemi boyunca işletmede bulunmaları ve tüm detayları görebilmeleridir.

Anketin giriş kısmında sürdürülebilirlik raporlamaya ve güvence denetimine yönelik olarak bir paragraf bilgi verilmiştir. Bu şekilde cevaplayıcıların verecekleri yanıtların daha objektif olması hedeflenmiştir. Ayrıca tüm katılımcılar gönüllülük esasına göre soruları cevaplandırılmış olup ankette isim gibi kişisel bilgilere yer verilmemistir.

Katılımcıların ifadelerini cevaplandırmasında 5’li likert ölçeği kullanılmıştır. Cevap seçenekleri 1 ile 5 arasında ölçeklendirilmiş olup; 1. Kesinlikle katılmıyorum; 2. Kısmen katılıyorum; 3. Orta düzeyde katılıyorum; 4. Önemli düzeyde katılıyorum; 5. Tamamen katılıyorum şeklinde cevap verilmeleri istenmiştir.

Çalışma kapsamında Ankara ilindeki üniversitelerde muhasebe finans alanındaki 54 öğretim üyesi, 120 lisansüstü öğrencisi, Ankara ilinde faaliyet gösteren Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun denetim yetkisi verdiği denetim şirketinde çalışan 185 denetçi ankete katılmayı kabul etmiştir. Ancak elde edilen anketlerden 15 tanesi, eksik cevaplanmalarından dolayı analize alınmamıştır; öğretim üyelerinden 2 anket, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden 9 anket, denetçilerden 5 anket. Toplamda 344 anket analize tabi tutulmuştur. Verilerin toplanması yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Bulguları

4.2.1. Sürdürülebilirlik Raporunun Bilgi Kullanıcılarına Fayda Sağlayıp Sağlamadığı Hakkındaki Katılımcı Görüşleri

Konu ile ilgili yapılan önceki araştırmada Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (WBCSD) ve PWC ortak çalışmasında yatırımcıların karar alırken ne tür bilgilere ihtiyaç duydukları araştırılmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre sürdürülebilirlik raporunda yer alan finansal olmayan bilgilerin yatırımcıların karar almalarında yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Reporting Matters, 2018:25).

Araştırmamızın amacı doğrultusunda bilgi kullanıcılarının ve meslek mensuplarının sürdürülebilirlik raporunun karar alıcılara fayda sağlayıp sağlamadığı ile ilgili görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilgi kullanıcılarına sürdürülebilirlik raporunun fayda sağlaması ile ilgili 7 soru sorulmuş, meslek mensuplarına ise 3 soru sorularak görüşleri değerlendirilmiştir. Tespit edilen görüşlere ilişkin frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak araştırma sonucu elde edilen bulgular ortaya konmuştur. Araştırmaya katılanların, sürdürülebilirlik raporunun bilgi kullanıcılarına fayda sağladığını ifade eden sorulara katılım derecelerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 2. Sürdürülebilirlik Raporunun Bilgi Kullanıcılarına Fayda Sağlayıp Sağlamadığı Hakkındaki Öğretim Üyelerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
<i>Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin süreli ve ölçülebilir hedefleri belirtilmektedir</i>	1	4	12	23	12	3,79	0,133
Sürdürülebilirlik raporu işletmenin üçüncü kişilerle iletişim kurma aracıdır	1	7	12	21	11	3,65	0,142
Sürdürülebilirlik raporu işletmenin sosyal ve çevresel kaynaklarını ne kadar verimli kullandıklarını tam olarak açıklamaktadır	1	2	17	25	7	3,67	0,116
Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi verilmektedir	-	8	19	16	9	3,50	0,133
İşletmenin hazırladığı sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler rapor kullanıcılarının karar almasında son derece önemlidir	-	6	12	18	16	3,85	0,138
<i>İşletmenin hazırladığı Sürdürülebilirlik Raporundaki finansal olmayan bilgiler işletmenin potansiyel risklerini öngörmede katkı sağlamaktadır</i>	1	5	10	21	15	3,85	0,141
<i>Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak işletmelerin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlar</i>	1	6	8	19	18	3,90	0,149
Toplam Ortalama						3,74	0,091

Sunulan tüm görüşlere katılım derecesi çok yüksek olmakla birlikte ortalama katılma derecesinin (3,74) üstünde ve altında kalanlar açısından görüşleri aşağıdaki gibi iki gruba ayırdığımızda görüşümüze katılanların çoğunun ortalama değerinin üstünde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sürdürülebilirlik raporu hazırlamak işletmenin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlar görüşümüze en yüksek derecede katılmaktadırlar. Sürdürülebilirlik raporu işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi verilmekte görüşümüze ise diğer görüşlere göre düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Sürdürülebilirlik Raporunun Bilgi Kullanıcılarına Fayda Sağlayıp Sağlamadığı Hakkındaki Lisansüstü Öğrencilerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
<i>Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin süreli ve ölçülebilir hedefleri belirtilmektedir</i>	-	11	37	50	13	3,59	0,078
<i>Sürdürülebilirlik raporu işletmenin üçüncü kişilerle iletişim kurma aracıdır</i>	3	13	30	45	20	3,59	0,095
Sürdürülebilirlik raporu işletmenin sosyal ve çevresel kaynaklarını ne kadar verimli kullandıklarını tam olarak açıklamaktadır	1	15	41	44	10	3,42	0,082
Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi verilmektedir	2	16	43	40	10	3,36	0,086
İşletmenin hazırladığı sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler rapor kullanıcıların karar almasında son derece önemlidir	1	10	42	36	22	3,61	0,089
İşletmenin hazırladığı sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler işletmenin potansiyel risklerini öngörmede katkı sağlamaktadır	1	10	26	51	23	3,77	0,087
<i>Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak işletmelerin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlar</i>	1	15	21	42	32	3,80	0,098
Toplam Ortalama						3,59	0,056

Lisansüstü öğrencilerine yapılan anket sonucuna bakıldığında sürdürülebilirlik raporu bilgi kullanıcılarına fayda sağladığı ile ilgili sorulardan en çok sürdürülebilirlik raporu hazırlamak işletmelerin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlar görüşüne katılım derecesi en yüksektir. Finansal olmayan bilgilerin işletmenin potansiyel risklerini öngörmede ve rapor kullanıcıların karar almasında son derece önemlidir görüşüne yüksek lisans ve doktora öğrencileri orta düzeyde katılmıştır. Katılımcılar “sürdürülebilirlik raporu işletmenin süreli ve ölçülebilir hedefleri belirtilmede ve sosyal ve çevresel kaynaklarını ne kadar verimli kullandıklarını tam olarak açıklamaktadır” ve “sürdürülebilirlik raporunun işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi vermektedir” görüşüne toplam ortalamanın altında katıldıkları tespit edilmiştir. Ancak yine de genel ortalama 3.59 çıkmış bu da sorulara çoğu katılımın ortalamanın üstünde olduğunu göstermektedir. Sadece iki soru ortalamanın altında katılım sağlamıştır.

Tablo 4. Sürdürülebilirlik Raporunun Bilgi Kullanıcılarına Fayda Sağlayıp Sağlamadığı Hakkındaki Meslek Mensuplarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi verilmektedir	4	26	80	48	22	3,32	0,070
<i>Sürdürülebilirlik raporunda işletme ile ilgili okuyucuların karar vermesine etkileyen birçok önemli bilgiler yer almaktadır</i>	2	22	65	59	32	3,54	0,072
İşletmenin hazırladığı sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler kullanıcılara fayda sağlar	2	17	58	74	29	3,62	0,067
Toplam Ortalama						3,49	0,050

Katılımcıların cevaplarını değerlendirdiğimizde işletmenin hazırladığı sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler kullanıcılara fayda sağlamakta ve sürdürülebilirlik raporunda işletme ile ilgili okuyucuların karar vermesini etkileyen birçok önemli bilgiler yer almaktadır fikrine toplam ortalama değerinin üstünde katılım sağladıkları görülmektedir. Sürdürülebilirlik raporunda işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem de başarıları hakkında bilgi verildiği fikrine ise katılım düzeyi toplam ortalama değerinden düşüktür.

Katılımcıların görüşleri birlikte değerlendirildiğinde sürdürülebilirlik raporunun bilgi kullanıcılarına fayda sağladığı görüşüne katılım düzeyi yüksek olan grup öğretim üyeleridir. Kanımızca bunun sebebi katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında öğretim üyelerinin %67'sinin sürdürülebilirlik raporu hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bu katılım düzeyi diğer iki katılımcı grubuna göre biraz daha yüksektir: örneğin meslek mensuplarının %57'si sürdürülebilirlik raporu hakkında bilgiye sahip iken yüksek lisans ve doktora öğrencisi ise %51 bilgiye sahiptir. Katılımcı görüşleri karşılaştırıldığında üç katılımcı grubunun sürdürülebilirlik raporunda işletmenin karşılaştığı hem zorlukları hem başarıları hakkında bilgi verilmekte görüşüne en düşük katılım sağladıkları görülmektedir. Belki de soruda ne gibi zorlukların ve başarıların olduğu belirtilmediği için en az katılım gerçekleşmiştir. Ya da işletmenin başarısı finansal bilgilerle ölçüldüğünden, sürdürülebilirlik raporunda finansal olmayan bilgiler yer aldığından ve bu bilgiler başarılı ölçmediğinden dolayı katılım düzeyi düşük olabilir.

4.2.2. Sürdürülebilirlik Raporunun Güvence Denetiminden Geçmesinin Önemi Hakkındaki Katılımcı Görüşleri

Önceki çalışmanın kanıtlarına göre güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporlarının bilgi kullanıcılarının güvenini ve karar almalarını olumlu etkilediği görülmektedir. Güvence denetimi rapor kullanıcılarına iki temel değer katmaktadır. İlk olarak önemli hataları ve eksiklikleri azaltarak bilginin kalitesini artırır. İkincisi ise güvence hizmeti bağımsız bir üçüncü taraftan verildiği için bilgilerin gü-

venilirliğini arttıracaktır. Dolayısıyla, sürdürülebilirlik raporlarının güvenilirliği ile ilgili güvence raporu olduğunda rapor kullanıcılarının daha fazla güveneceği muhtemeldir. Diğer bir deyişle, rapor kullanıcılarının objektif ve tarafsız bir üçüncü şahsın sağladığı bir güvence raporuna inanması daha olasıdır; bu da kullanıcıların karar alma aşamasında sürdürülebilirlik raporundaki bilgilere güvenme konusunda daha büyük bir önem yaratmaktadır (Johnson ve diğ., 2013; Pany ve Smith 2012; Reckers ve Pany 2009; Winters 2012).

Sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin kullanıcılar açısından önemini belirlemek amacıyla katılımcılara sorular sorulmuştur. Katılımcı görüşlerinin frekans ve yüzde analizinin sonucu Tablo 5, 6 ve 7’de sunulmuştur.

Tablo 5. Sürdürülebilirlik Raporunun Güvence Denetiminden Geçmesinin Önemi Hakkındaki Öğretim üyelerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
<i>Sürdürülebilirlik raporunun doğru ve güvenilir olarak hazırlanması için güvence denetimi önemlidir</i>	-	2	7	17	26	4,29	0,118
<i>Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu kullanıcılara güvenilir bilgi sağlamaktadır</i>	-	2	9	19	22	4,17	0,119
Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu yatırımcıların yanlış karar alma riskini azaltır	1	2	10	22	17	4,00	0,129
<i>Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler kullanıcıların işletmeye olan güvenini artırır</i>	-	2	8	20	22	4,19	0,117
Toplam Ortalama						4,16	0,097

Öğretim üyelerinin görüşlerini değerlendirdiğimizde sunulan tüm görüşlere katılım derecesinin çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Görüşler ortalama katılım derecesinin (4.16) üstünde ve altında kalanlar açısından yorumlandığında katılımcılar, güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu yatırımcıların yanlış karar alma riskini azalttığı görüşüne ortalamanın altında katılım sağlamışlardır. Katılımcılar sunduğumuz diğer görüşlere ortalamanın üstünde katılım sağlamakta olup, en yüksek katılım derecesi sürdürülebilirlik raporunun doğru ve güvenilir olarak hazırlanması için güvence denetimi önemlidir görüşüne verilmiştir.

Tablo 6. Sürdürülebilirlik Raporunun Güvence Denetiminden Geçmesinin Önemi Hakkındaki Lisansüstü Öğrencilerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
<i>Sürdürülebilirlik raporunun doğru ve güvenilir olarak hazırlanması için güvence denetimi önemlidir</i>	2	1	7	50	51	4,32	0,075
Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu kullanıcılara güvenilir bilgi sağlamaktadır	-	6	20	52	33	4,01	0,079
Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu yatırımcıların yanlış karar alma riskini azaltır	-	5	23	45	38	4,05	0,081
Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler kullanıcıların işletmeye olan güvenini artırır	3	10	19	45	34	3,87	0,098
Toplam Ortalama						4,06	0,063

Lisansüstü öğrencilerinin görüşleri değerlendirildiğinde katılımcılar yine yüksek seviyede katıldıkları görülmüştür. Genel ortalama 4,06 olup, katılımcıların görüşleri genel ortalamaya göre yorumlandığında sürdürülebilirlik raporunun doğru ve güvenilir olarak hazırlanması için güvence denetimi önemlidir görüşüne en yüksek seviyede katılım sağlanmıştır.

Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgiler kullanıcıların işletmeye olan güveni artırır görüşüne ise daha düşük seviyede katıldıklarını söyleyebiliriz. Güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporu kullanıcılara güvenilir bilgi sağlar ve yatırımcıların yanlış karar alma riskini azaltır görüşüne orta düzeyde katılım sağladıkları görülmektedir.

Tablo 7. Sürdürülebilirlik Raporunun Güvence Denetiminden Geçmesinin Önemi Hakkındaki Meslek Mensuplarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Sorular	Katılım Düzeyi					Ortalama	Standart Sapma
	1	2	3	4	5		
Güvence denetimi sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgilerin doğru ve güvenilir olduğuna dair okuyuculara güvence vermektedir	5	26	43	81	25	3,53	0,074
<i>Sürdürülebilirlik raporun güvence denetiminden geçmesi işletmenin şeffaflığını artırır</i>	3	16	31	67	63	3,95	0,076
<i>Güvence raporu ile sunulan sürdürülebilirlik raporu kullanıcıların rapora olan güvenirliliğini artırır</i>	1	13	29	75	62	4,02	0,069
Toplam Ortalama						3,83	0,052

Meslek mensupları sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin önemini belirlemeye yönelik sorulan sorulara yüksek derecede katılmışlardır. Ancak diğer gruplarla karşılaştırıldığında ortalama puanın en düşük olduğu görülmektedir. Bu grubun katılım ortalaması 3,83 olmuş ve görüşler ortalamaya göre değerlendirildiğinde güvence raporu ile sunulan sürdürülebilirlik raporu kullanıcıların rapora olan güvenirliliğini artırır görüşüne en yüksek derecede katıldıklarını söyleyebiliriz. Sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesi işletmenin şeffaflığını artırır konusunda ortalamanın üstünde katıldıklarını göstermişlerdir. Güvence denetimi sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgilerin doğru ve güvenilir olduğuna dair okuyuculara güvence verir görüşüne toplam ortalama değerinin altında katılım sağlamışlardır.

Sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin önemi hakkındaki katılımcı görüşlerini karşılaştırdığımızda en yüksek oranda katılımı olan grup öğretim üyeleridir. Kanımızca bunun sebebi sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesi akademisyenler tarafından daha bilinir olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca güvence denetimi Türkiye’de daha yeni yaygınlaşmaya başlamaktadır. Diğer taraftan güvence denetimi ile ilgili mesleki düzenlemeler henüz yetersiz olduğundan dolayı güvence denetimi meslek mensupları tarafından bilinmiyor olabilir.

Araştırmada öğretim üyeleri, lisansüstü öğrencileri ve meslek mensuplarına sorulan soruların birebir aynı olmaması ve yüksek derecede katılım sağlanmış olması nedeniyle katılımcı gruplarının verdikleri cevaplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı değerlendirilmemiştir.

4.2.3. Sürdürülebilirlik Raporuna Güvence Denetimi Kimin Tarafından Verilmesi Gerektiği Hakkındaki Katılımcı Görüşleri

Türkiye’de sürdürülebilirlik raporu yayınlayan şirketlerin sayısı artmaktadır. Henüz bu raporlamadan dolayı herhangi bir olumsuz durum yaşanmadan, yani bazı şirketlerimizin bu raporlamayı yanlış, hatalı, hatta herhangi bir sonuç almak için çarpıtılmış bir şekilde düzenlemeden önce bunun mevzuatının geliştirilmesi gerekmektedir. Yani bu raporların da herhangi bir şekilde denetimden geçmesi gerekmektedir. Burada sorun bu denetim veya incelemeyi kim yapacaktır sorusunun altında yatmaktadır (Kaval, 2017:65).

Sürdürülebilirlik raporunun doğruluğu konusunda bir görüş verilecekse iki farklı görüş açısı ile yaklaşım kurulabilir. Bunlardan birincisi Bağımsız Denetim Şirketleri’ni veya bağımsız denetçileri yetkili kılmak, ikincisi ise bu işin uzmanı olan ancak bağımsız denetim konusunda ehil olmayan başka bir kurum veya kişiyi yetkilendirmek. Bu iki alternatif tartışılabilir (Kaval, 2017:66). Sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetimini gerçekleştiren tarafın uzman kuruluş mu yoksa denetim şirketi mi olmalı hususu hala tartışılmış olması bu hizmeti sunacak net bir uygulayıcının bulunmadığını göstermektedir. Bu sebepten de dolayı katılımcılara sürdürülebilirlik raporu kim tarafından verilmesi gerektiği sorusu sorularak, iki alternatifin hangisine ağırlık verildiği araştırılmıştır.

Tablo 8. Sürdürülebilirlik Raporuna Verilen Güvence Denetimi Kim Tarafından Verilmesi Gerektiği Hakkındaki Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Güvence Sağlayıcı	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Orta Düzeyli Katılıyorum		Önemli Düzeyde Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öğretim üyeleri										
<i>Uzman Kuruluş</i>	2	3,8	4	7,7	9	17,3	20	38	17	32,7
<i>Bağımsız Denetçi</i>	2	3,8	3	5,8	5	9,6	24	46	18	34,6
<i>4 Büyük Denetim Firması</i>	15	30	15	28	10	19,2	7	13,5	5	9,6
Lisansüstü öğrencileri										
<i>Uzman Kuruluş</i>	2	1,8	6	5,4	18	16,2	40	36,0	45	41
<i>Bağımsız Denetçi</i>	5	4,5	4	3,6	20	18	51	46	31	27,9
<i>4 Büyük Denetim Firması</i>	29	26,1	21	18,9	31	28	18	16,2	12	10,8
Meslek mensupları										
<i>Uzman Kuruluş</i>	25	13,9	57	31,7	36	20	37	20	25	13,9
<i>Bağımsız Denetçi</i>	7	3,9	25	13,9	46	25,6	66	37	36	20
<i>4 Büyük Denetim Firması</i>	101	56	40	22,2	19	10,6	14	7,8	6	3,3

Tablo 8’den de görüldüğü üzere öğretim üyelerinin %90’ı bağımsız denetçi, %85’i uzman kuruluşları tarafından sürdürülebilirlik raporuna güvence verilmesi gerektiği görüşündedirler. Yani bağımsız denetçi tarafından güvence sağlanmasına ağırlık verilmiştir. Bu denetçilerin “4 Büyük” olarak ifade edilen denetim firmalarından birisi olması şart değildir.

Lisansüstü öğrencilerinin görüşüne göre %77’si bağımsız denetçi tarafından verilmesine tamamen veya önemli düzeyde katılmış, uzman kuruluş tarafından sağlanmasına %74 oranda tamamen veya önemli düzeyde katılmışlardır. Bu sonuca göre yüksek lisans ve doktora öğrencileri için iki alternatifin ikisine de katılım düzeyinin birbirine yakın olduğu belirlenmiş ve bir alternatife ağırlık verilmemiştir. 4 Büyük denetim firması tarafından verilmesi gerektiğine %45 oranda kesinlikle katılmamış veya kısmen katılmışlardır. Bu durumda katılımcıların yarısı 4 Büyük denetim firması tarafından verilmesine gerek yok görüşündelerdir.

Sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetiminin kim tarafından verilmesi gerektiği sorusuna meslek mensuplarının görüşleri tablo 35’te sunulmuştur. Meslek mensupları %34 uzman kuruluşlarına, %57 oranla tamamen veya önemli düzeyde katılarak bağımsız denetçilere ağırlık vermişler. Güvence denetimi 4 Büyük denetim firması tarafından verilmelidir sorusuna %56’sı kesinlikle katılmadıklarını beyan etmişlerdir. Yani katılan 180 denetçinin 101’i “4 Büyük” denetim firmaları tarafından denetlenmesine kesinlikle katılmamışlar. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında 180 denetçinin sadece 43’ü “4 Büyük” denetim firmasında kalan 137’si diğer denetim firmalarında çalışmaktadırlar.

Katılımcıların katılım düzeyini karşılaştırdığımızda öğretim üyeleri ile yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin görüşleri benzerlik göstermiş olup uzman kuruluşları ile bağımsız denetçilere katılım düzeyinde çok fazla fark yoktur. Söz konusu iki grup katılımcılara nazaran meslek mensupları güvence denetiminin bağımsız denetçi firmaları tarafından gerçekleştirilmesi görüşüne ağırlık vermiştir. Ayrıca güvence denetiminin “4 Büyük” denetim firmaları tarafından gerçekleştirilmesine en düşük katılım düzeyini meslek mensupları göstermişlerdir.

Simnett ve diğ. (2009) çalışmasında 2002-2004 yılları aralığında 31 ülkedeki 867 şirket 2.113 sürdürülebilirlik raporu yayınlamışlardır. Bu raporların 655’i (%31) güvence denetiminden geçmiş olup bunlardan 275’inin (%43) denetçi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hepsi sadece 4 Büyük denetim tarafından verildiği tespit edilmiştir.

KPMG tarafından yapılan araştırmada sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetim piyasası incelenmiş ve güvence denetiminin denetim şirketleri tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Örneğin KPMG (2015) araştırmasında dünyanın en büyük 250 şirketinin yayınladığı sürdürülebilirlik raporunun %65 denetim firmaları, % 35’i uzman kuruluşları tarafından güvence denetiminden geçmiştir. Bu rakam 2013 %70 ve %30 olmuştur. 49 ülkenin en büyük N100 şirketleri arasında ise 2013 yılı N100 şirketinin yayınladığı sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetiminin %67’si denetim firmaları, %33’ü uzman kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında ise güvence raporunun %64’ü denetim firmaları, %36’sı uzman kuruluşları tarafından verildiği tespit edilmiştir.

Türkiye’de 2005-2018 yılları arasında güvence denetiminden geçen sürdürülebilirlik raporlarını, güvence veren türüne göre incelediğimizde 63 adet sürdürülebilirlik raporunun 34 adedi denetim firması, 26 adedi uzman kuruluş ve 3 adedi ise hem denetim firması hem uzman kuruluş tarafından güvence denetiminden geçmiştir (<http://kurumsalsurdurulebilirlik.com/tr-tr/rapor-arama.aspx>).

Kaval (2017:66) çalışmasında bağımsız denetçilerin görevlendirilmesi, ancak uzman kişilerden yararlanma gerektiğinde onların bilgisine de başvurulmasının en uygun çözüm olacağını söylemektedir. Çünkü bağımsız denetçiler bu görevi GDS 3000 standardına göre kabul edebilirler. Bu standarda göre de uzman kişilerden faydalanabilirler.

Sultankhanova (2020:176) BİST Sürdürülebilirlik Endeksine kayıtlı işletmelerin 2018 yılı için yayınladığı sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence beyanlarına puan verildiğinde de güvence denetimi denetçi tarafından gerçekleştirilip uzman kişinin çalışmalarından faydalandığında en yüksek puan alınmıştır.

5. SONUÇ

Çalışmanın amacı; sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgilerin kullanıcılara fayda sağlayıp sağlamadığını ve sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin önemini tespit etmektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda katılımcıların görüşlerini almak için anket araştırması yapılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışmada sürdürülebilirlik raporunun karar alıcılara fayda sağlayıp sağlamadığı ile ilgili sunulan tüm görüşlere katılımcıların katılım derecesi yüksek (3,60) olmuştur.
- Sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin önemli olup olmadığını belirlemek amacıyla katılımcılara sorular sorulmuştur. Katılımcıların görüşlerini değerlendirdiğimizde sunulan tüm görüşlere katılım derecesinin çok yüksek (4,02) olduğu ortaya çıkmıştır.
- Diğer bir soru da sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetimi kimlerin yapacağıdır. Katılımcıların görüşlerini değerlendirdiğimizde %66'sı bağımsız denetçi, %57'si uzman kişi tarafından sürdürülebilirlik raporuna güvence verilmesi gerektiği görüşündedirler. Yani uzman kuruluşlara nazaran denetim şirketleri tarafından güvence sağlanmasına ağırlık verilmiştir.

Bu çalışmanın literatüre olan katkılarının yanı sıra uygulamaya sağlayacağı önemli katkılar da şu şekilde özetlenebilir: Sürdürülebilirlik raporundaki finansal olmayan bilgilerin kullanıcılara fayda sağlayıp sağlamadığı, sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin önemli olup olmadığı, hakkında katılımcıların görüşlerinin alınması önem arz etmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik raporlarına verilen güvence denetiminin kim tarafından (denetçi veya uzman kişi) verilmesi gerektiği hususunda yol gösterici olacaktır.

Sonuç olarak Türkiye’de henüz yaygın olmayan sürdürülebilirlik raporuna verilen güvence denetiminin dünyadaki gelişmelere paralel olarak, gelecekte daha yaygın bir şekilde verilmesi önerilmektedir. Ayrıca kamu idarelerince hazırlanacak sürdürülebilirlik raporlarının da güvence denetiminden geçmesi önerilmektedir. Yetkili kuruluşların bu konuda seminer, toplantı ve benzeri faaliyetler düzenlemesi ve kamuoyunu bilinçlendirilmesi sürdürülebilirlik raporunun güvence denetiminden geçmesinin yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, F. (2019). "İşletmelerde Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçevesi." Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 21 (2), 324-346.
- Aras, G., Sarioğlu, G.U. (2015). "Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama." TÜSİAD Yayını. 14-28.
- Borsa İstanbul (BİST). 2014. Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi.
- Çalışkan, A. Ö. (2012). İşletmelerde Sürdürülebilirlik ve Muhasebe Mesleği İlişkisi. Mali Çözüm Dergisi, 112, 133-160.
- Demircioğlu, E. N., Ever, D. (2019) "Sürdürülebilirlik Muhasebesinin Teorik Açısından İncelenmesi." Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28 (3), 59-72.
- Erekgil V, Göde, M. (2017). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) Standartlarına Göre Seçilen Otellerin Sürdürülebilirlik Raporlarının Analizi ve Değerlendirilmesi, Business and Economics Research Journal, 8 (4) 2017, 859-871.
- Gao, S., Heravi, S., Xiao, J., Z. (2005). "Determinants of Corporate Social and Environmental Reporting in Hong Kong: A Research Note." Accounting Forum, 29, 233-242.
- Global Reporting Initiative (2014), G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Klavuzları. Çevrimiçi <https://www.globalreporting.org/resource/library/Turkish-G4-Part-One.pdf>
- Gümrah, A, Büyükepekçi, S. (2019). "Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporlaması: 2008-2017 Yılları Arası Yayınlanmış Sürdürülebilirlik Raporlarının İncelenmesi." Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 21 (2), 305-323.
- Herzig, C., Schaltegger, S. (2006). "Reporting External Accounting Frameworks and Benchmarking: Corporate Sustainability Reporting. An Overview." Sustainability Accounting and Reporting. 4, 301-324.
- Hodge, K., Subramaniam, N., Stewart, J. (2009). "Assurance of sustainability reports: Impact on report users' confidence and perceptions of information credibility." Australian Accounting Review, 19 (3), 178-194.
- INTOSAI (2013). Sustainability Reporting: Concepts, Frameworks and the Role of Supreme Audit Institutions_INTOSAI_Working_Group_on_Environmental_Auditing0Publication_http://www.environmental_auditing.org/LinkClick.aspx?fileticket=vM4hrHIBd0s%3D&tabid=128&mid=568 (Erişim Tarihi: 25.07.2018).
- İnternet: KPMG. (2013). KPMG International Survey of Corporate Responsibility Reporting. Retrieved from: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/> (erişim:12.04.2019)
- İnternet: PricewaterhouseCooper (2011). Türk İş Dünyasında Sürdürülebilirlik Uygulamaları Değerlendirme Raporu. <http://www.pwc.com/tr> (Erişim: 01.02.2018)
- İnternet: PricewaterhouseCoopers, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (2012). Türk İş Dünyası’nda Sürdürülebilirlik Uygulamaları Değerlendirme.https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/pdf/pwc_surdurulebilirlik_raporu-2012.pdf (Erişim Tarihi: 23.05.2019)
- Johnson, D., Pany, K., White, R. (2013). "Audit Reports and the Loan Decision: Actions and Perceptions." Auditing: A Journal of Practice and Theory, 12, 38-51.
- Jones, A., Jonas A., G. (2011). "Corporate social responsibility reporting: The growing need for input from the accounting profession." The CPA Journal, 81, 65-71.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), Güvence Denetimleri Standardı 3000 (GDS 3000) Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Hakkında Tebliğ, Türkiye Denetim Standartları Tebliği No: 45, T.C. Resmî Gazete, 29524, 6 Kasım 2015.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Finansal Tabloların Bağımsız Denetim ve Sınırlı Bağımsız Denetimleri ile Diğer Güvence Denetimleri ve İlgili Hizmetleri Yürüten Bağımsız Denetim Kuruluşları

ve Bağımsız Denetçiler İçin Kalite Kontrol (KKS 1) Hakkında Tebliğ Türkiye Denetim Standartları Tebliği No:1, T.C. Resmî Gazete, 28783, 2 Ekim 2013

Kaval, H. (2017 December). Sustainability Reporting in the Light of European Union Regulation and Recent Trends. 14th International Conference on Accounting Auditing for Development and Sustainability, Arnavutluk, 64-66.

Kolk, A. (2004). "A Decade of Sustainability Reporting: Developments and Significance." International Journal of Sustainable Development, 3 (1), 51-64.

Küçükoğlu, M., T. (2019). "Sürdürülebilirlik Yolculuğunun Neresindeyiz? Farklı Sektörlerden Örnek İşletmeler Üzerinden Keşfedici Bir Araştırma." Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 5 (1), 46-59.

Manetti, G., Becatti, L. (2009). "Assurance services for sustainability reports: Standards and empirical evidence." Journal of Business Ethics, 87, 289-298.

Pany, K., Smith, C.H. (2012). "Auditor Association with Quarterly Financial Information: An Empirical Test." Journal of Accounting Research, 20 (2), 472-81.

Reckers, P.M.J., Pany, K. 2009, "Quarterly Statement Reliability and Auditor Association." Journal of Accountancy, 14 (8), 97-100.

Reporting Matters, 2018

Romero, S., Fernandez-Feijoo R, B. (2012). "Assurance Statement for Sustainability Reports: The Case of Spain" Northeast Business & Economics Association – Established, 44(2), 105-112

Sisaye, S. (2011). "Ecological Systems Approaches to Sustainability and Organizational Development: Emerging Trends in Environmental and Social Reporting Systems." Leadership and Organization Development Journal, 32 (4), 379-398.

Sobhani, F., Amran, A. ve Zainuddin, Y. (2012). Sustainability Disclosure in Annual Reports and Websites: A Study of the Banking Industry in Bangladesh, Journal of Cleaner Production, 23, 75-85.

Süklüm, N., Hiçyorulmaz; E. (2019). "Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Ve Çevre Muhasebesi İlişkisi Açısından İncelenmesi: Bir İçerik Analizi." Business & Management Studies: An International Journal, 7 (4), 1806-182.

TİSK (2016). Herkes İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi: Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlaması Ulusal İnceleme Raporu.

Winters, A.J. (2012). "Banker Perceptions of Unaudited Financial Statements." The CPA, 45 (8), 29-34.

Yanık, S., Türker, İ. (2012). "Sürdürülebilirlik ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama)." İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 47, 291-308.

YALIN MUHASEBE ARACI SKOR TABLOSU İLE DFMA’NIN FİNANSAL YARARLARININ ÖLÇÜLMESİ

Prof. Dr. Tunç KÖSE*

Dr. Şafak AĞDENİZ**

Makale Gönderim Tarihi : 08.04.2020 / Kabul Tarihi : 27.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Geleneksel üretim sistemleri, günümüz müşterilerinin ihtiyacını karşılayamamış, buna bağlı olarak da yeni yöntemler geliştirilmiştir. Yalın üretim de bu yöntemlerden biridir. Fakat yalın üretim, montaj hattı ve sonrasındaki israfları ortadan kaldırırken, başlangıçta ürünün tasarım aşamasındaki israflara müdahale edememektedir. İşte bu noktada; karşımıza bir mühendislik uygulaması olan “Üretim ve Montaj İçin Tasarlama (DFMA)” çıkmaktadır. DFMA’nın uygulama pratiği, bir ürün tasarımındaki israfları veya verimsizliği tanımlamak, ölçmek ve ortadan kaldırmaktır. Bu kapsamda çalışmada, DFMA uygulamasının sağladığı ancak finansal olarak ifade edilemeyen faydaların yalın muhasebe aracı olan “Skor Tablosu (Box Score)” aracılığıyla gösterilmesi amaçlanmıştır. DFMA yönteminin gerçek finansal yararlarının, skor tablosu ile ölçülebilmesine ilişkin bir örnek olay ele alınmıştır. Sonuç olarak; DFMA yönteminin, işletmelere sağlayacağı faydaların finansal olarak analiz edilebilmesinde skor tablosunun uygun bir araç olarak kullanılabildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yalın Muhasebe, Skor Tablosu, Yalın Üretim, DFMA

Jel Sınıflandırması: M41, M49, M11

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, tkose@ogu.edu.tr, ORCHID ID: 0000-0002-7578- 4837

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, agdenizsafak@gmail.com, ORCHID ID: 0000-0003- 0373-4694

MEASUREMENT OF FINANCIAL BENEFITS OF DFMA WITH THE LEAN ACCOUNTING TOOL BOX SCORE**ABSTRACT**

Traditional production systems could not meet the needs of today's customers, and new methods were developed accordingly. Lean manufacturing is one of these methods. However, while lean manufacturing eliminates waste in the assembly line and beyond, it cannot interfere with the waste in the design phase of the product at the beginning. Here at this point; we have an engineering application, "Designing for Production and Assembly (DFMA). DFMA's implementation practice is to identify, measure and eliminate waste or inefficiency in a product design. In this context, the aim of the study is to show the benefits provided by the DFMA, but which cannot be expressed financially, through the Box Score, which is a lean accounting tool. A case study on how the real financial benefits of the DFMA method can be measured with the box score is discussed. As a result; it has been seen that the box score can be used as a suitable tool for financial analysis of the benefits that the DFMA method will provide to businesses.

Keywords: Lean Accounting, Box Score, Lean Manufacturing, DFMA

Jel Classification: M41, M49, M11

1. GİRİŞ

Günümüzde maliyet yönetimi uygulamaları, işletmelerin elinde bulunan etkin bir rekabet aracıdır. Küresel bir ortamda; satış fiyatının pazar tarafından belirlenmesi maliyet yönetiminin etkinliğini daha da arttırmaktadır. Deloitte tarafından yapılan bir araştırmada; maliyet yönetimi uygulamalarının halen küresel bir zorunluluk olduğu belirtilmektedir. Araştırmada, katılımcıların yüzde 71'i hala maliyet azaltma yönünde çalışmaları olduğunu belirtmişlerdir (Deloitte, 2019:4). Bu nedenle, ürün maliyetlerinin daha iyi anlaşılması ve kontrol edilmesi gerekmektedir. Bir ürün maliyetinin yaklaşık yüzde 70'i, tasarım aşamasında alınan kararlardan etkilenmektedir (Dewhurst 2011; Bogue 2012:112). Dolayısıyla maliyet düşürme ile ilgili çalışmaların daha ürünün tasarımı aşamasında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda diğer disiplinlerle birlikte çalışan bütüncül bir maliyet yönetimi yaklaşımının işletmelere daha rasyonel çözümler sunacağı değerlendirilmektedir.

Öncülüğü TOYOTA tarafından yapılan yalın üretim, sağlamış olduğu faydalar nedeniyle işletmelerin kullanmış olduğu sürekli iyileştirme yöntemlerinden biridir. Yalın üretim, üretim sürecinde ortaya çıkabilecek tüm israfları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Ancak, yalın üretim, parça tasarımı ve üretim verimliliği arasındaki nedensel ilişkiyi ele almamaktadır (Vranson, 2011:64). Bu yüzden, yalın üretimi

uygulayan organizasyonlarda, ürün tasarımıındaki değişikliklerin analizinde farklı yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. İlkelerinden birisi tasarıma odaklanma olan ve değer akışı sürecinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayan hedef maliyetleme, yalın organizasyonlarda kullanılan önemli yöntemler arasında yer almaktadır (Maskell ve diğerleri, 2011:196). Üretim başladıktan sonra yapılacak tasarım değişiklikleri, organizasyonlara hem yüksek maliyet hem de yüksek risk doğurabilmektedir (Dewhurst, 2011). Bu nedenle; tasarım aşamasındaki maliyetlerin analizinde; bir mühendislik terimi olan “Üretim ve Montaj İçin Tasarlama (DFMA¹-Design for Manufacture and Assembly) yöntemi işletmelere faydalı çözümler sunabilmektedir.

DFMA yönteminin temel hedefi, bir ürünün tasarımıındaki israfları veya verimsizliği tanımlamak, ölçmek ve ortadan kaldırmaktır. Bu özelliği nedeniyle DFMA, yalın üretimin bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır (George ve Sheth, 2013; Schonberger, 2013:48). Ayrıca DFMA, hedef maliyetleme yönteminin tasarım aşamasındaki uygulamasında; destekleyici bir rol oynamaktadır. Yalın organizasyonlarda, işletmelerin öncelikle DFMA analizi yaparak ürünün tasarım aşamasında ortaya çıkan değer katmayan maliyetleri tespit etmesi, sonrasında üretim aşamasında yalın faaliyetlerine devam etmesi, ilgili değer akışı sürecinin daha etkin olmasını sağlamaktadır. DFMA yöntemi ile ilgili yapılan çalışmaların, daha fazla mühendislik alanında yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, genellikle işletmelerde DFMA uygulamalarının nasıl yapıldığını ve elde edilen maliyetleri gösteren çalışmalardır (Ashley, 1995; Tımár ve diğerleri, 2010; Bogue, 2012; George ve Sheth, 2013; More ve diğerleri, 2015; Kalyun ve Wodajo, 2015; Pranav ve diğerleri, 2017).

Yalın organizasyonlar, DFMA yöntemi ile tasarım aşamasındaki maliyetleri de en az seviyeye indirebilmektedirler. Burada DFMA’nın sağlayacağı bu maliyet azalışlarının finansal sonuçlarının ne şekilde yansıtılacağı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu bu sorun, bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı DFMA uygulamaları ile sağlanabilecek finansal faydaların Skor Tablosu aracılığıyla ölçülebilirliğini göstermektir. Bu çalışmada; öncelikle teorik kapsamda yalın üretim ve DFMA ile skor tablosu ele alınacaktır. Bir sonraki bölümde ise; örnek bir uygulama üzerinden skor tablosu kullanılarak DFMA’nın işletmelere sağlayacağı finansal faydaların Skor Tablosu ile ne şekilde ölçüleceği gösterilecektir.

2. YALIN ÜRETİM ve DFMA

Yalın üretim; eski kitle üretimi sistemiyle karşılaştırıldığında, müşteri istekleriyle uyumlu ve daha az fire ile üretimi gerçekleştirmek için daha az insan emeği, daha az yer, daha az yatırım ve daha az zamana ihtiyaç duyan, ürün geliştirmeyi, üretim operasyonlarını, tedarikçileri ve müşteri ilişkilerini organize etmek ve yönetmek için geliştirilmiş bir iş sistemi olarak tanımlanmaktadır (Yalın Kavramlar Sözlüğü, 2016:134-135).

Yalın üretimin öncülüğü, 2. Dünya Savaşından sonra Toyota tarafından yapılmıştır. Bu iş sisteminin sonucunda; Toyota, daha çok çeşitlilikte ve daha az miktarlarda, daha az hatalı ürünler üretmeye başlamıştır. Toyota, bu sistem sayesinde, kitle üretim sistemine göre, verilen bir kapasite miktarı için gereken

1 DFMA kelimesi; “Design For Manufacturing and Assembly” kavramının ilk harfleri alınarak oluşturulmuş bir terimdir. Literatürde DFMA, yaygın bir şekilde kullanıldığından; bu çalışmada İngilizce kısaltmasının kullanılması uygun görülmüştür.

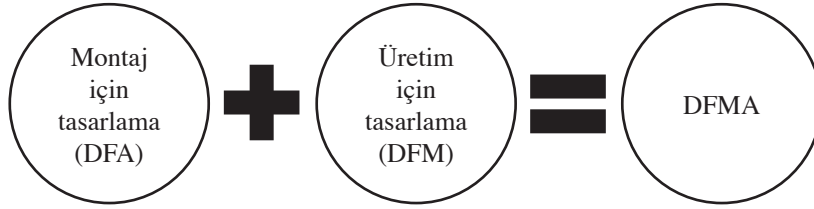
işgücünün yarısına, imalat alanı ve yatırım sermayesinin yarısına ve ürün geliştirme ve akış süresinin küçük bir oranına ihtiyaç duymaya başlamıştır (Yalın Kavramlar Sözlüğü, 2016:135).

Yalın üretimin temel felsefesi, üretim sürecinde ürüne değer katmayan her türlü israfın ortadan kaldırılmasıdır. İşletmelerde ortaya çıkabilecek israflar yalın üretim kapsamında yedi başlıkta toplanmaktadır (Yalın Kavramlar Sözlüğü, 2016:135; Spector, 2006:43; Pirasteh ve Fox, 2010:133, Vranson, 2011:64):

- **Fazla üretim:** Müşteri veya bir sonraki süreç tarafından gerçekte istenenden fazla üretilmesi. İsrafın en kötü şeklidir çünkü diğer altısına katkıda bulunmaktadır.
- **Bekleme:** Ürünün, bir sonraki aşamaya kadar beklediği atıl süredir.
- **Taşıma:** Parçalar ve ürünlerin, gereksiz yere taşınması, örneğin bir süreç adımından depoya, depodan bir sonraki süreç adımına taşıma gibi.
- **İşleme:** Tipik olarak yetersiz takımlar veya ürün tasarımı nedeniyle gereksiz ya da doğru olmayan işlem yapmak.
- **Stok:** Müşteri istek ve ihtiyacından fazla ürün bulundurulmasıdır.
- **Hareket:** Çalışanların, makinelerin ya da parçaların ürüne/hizmete değer katmayan hareketidir.
- **Düzeltilme (Hatalı üretimler ve denetim):** Muayene, yeniden işleme ve ıskarta.

Yalın üretim, bu israfları üretim sürecinden uzaklaştırmada önemli bir araçtır. Ancak, yöneticilerin sıklıkla gözden kaçırdığı ve yukarıda sayılan yedi israf kadar önemli bir israf daha söz konusudur. Yalın üretim, montaj hattındaki israfları ortadan kaldırırken, başlangıçta ürünün tasarım aşamasındaki israfların da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. İsraflar, montaj hattına ulaşmadan önce, bir ürünün tasarımında da bulunabilmektedir (Vranson, 2011:64). İşte bu noktada; yalın üretimi destekleyecek, yalın üretimin eksik yönünü tamamlayacak bir uygulama aracı karşımıza çıkmaktadır. Bu araç, bir mühendislik uygulaması olan “Üretim ve Montaj İçin Tasarlama (DFMA)’dır.

DFMA, geçmişi 1960’lı yıllara dayanan bir mühendislik uygulamasıdır. DFMA, hem üretim hem de montaj için ürün tasarımını değerlendirmek ve geliştirmek için uygulanan metodolojik prosedürler olarak tanımlanmaktadır (Gao ve diğerleri, 2019:1). DFMA, Şekil 1’de görülebileceği gibi iki bileşenden meydana gelmektedir.

Şekil 1. DFMA Bileşenleri

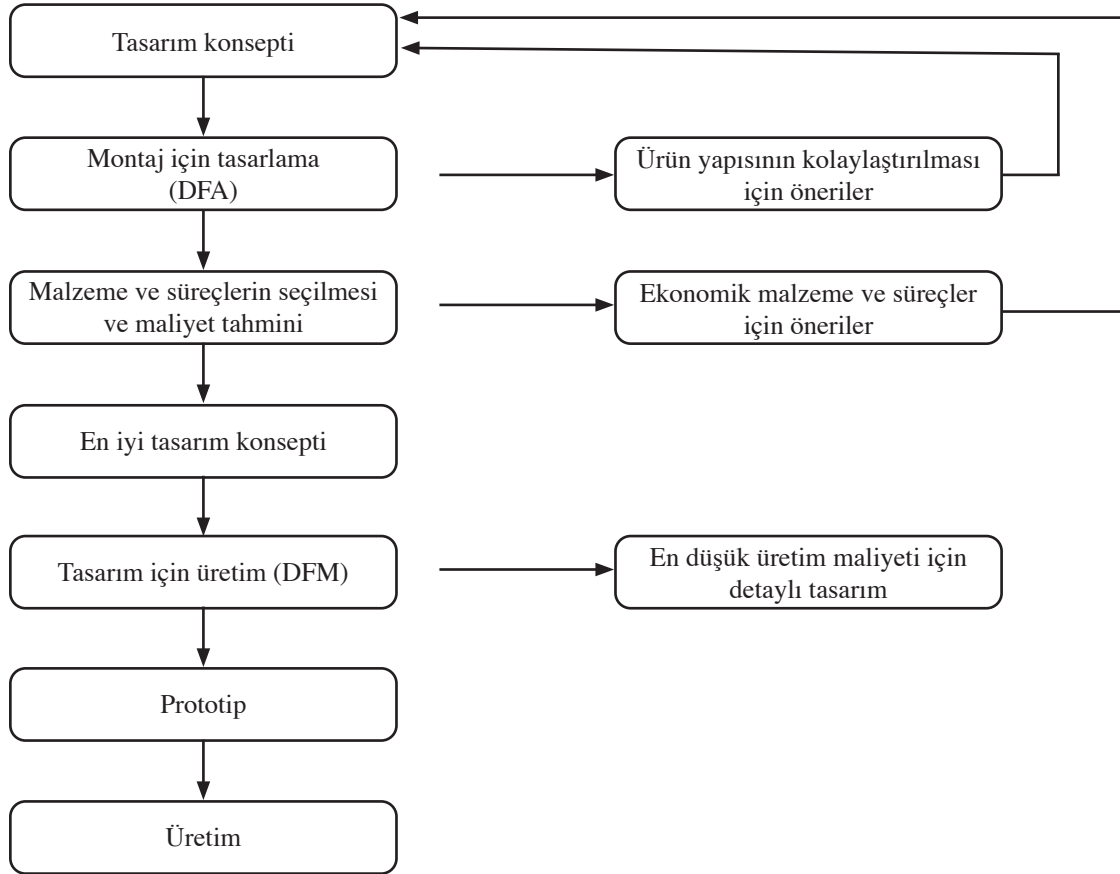
DFA (Design for Assembly-Montaj için tasarlama) ve DFM uygulamaları ilk olarak 1960'lı yılların sonunda ortaya çıkmış ve bu uygulamaların öneminin anlaşılmasıyla 1975 yılında bu uygulamalara yönelik ilk standart yayınlanmıştır. DFA (Design for assembly- Montaj için tasarlama), montaj kolaylığı için ürünün tasarlanması ile ilgili bir yöntemdir, kısacası yalnızca ürün montaj maliyetinin düşürülmesine odaklanmaktadır. DFA, parça sayısına, taşıma ve montaj kolaylığına odaklanarak tasarım ekiplerine minimum maliyetle üretime geçecek ürünlerin tasarımında yardımcı olmak için kullanılmaktadır.

DFM (Design for manufacture-Üretim için tasarlama) ise, montajdan sonra ürünü oluşturacak parçaların imalat kolaylığı için tasarım yöntemidir. Bu bağlamda DFM yönteminde temel amaç, toplam parça üretim maliyetinin düşürülmesine odaklanmaktır. Sonraki süreçte; her iki uygulama yaygın olarak tek bir metodoloji altında DFMA teknikleri olarak ele alınmış ve DFMA² yazılım olarak geliştirilmiştir.

DFMA uygulamaları, tasarım ve süreç iyileştirmeleri yoluyla ürün maliyetini en aza indirmek için kullanılmaktadır. Şekil 2'de DFMA sürecinin bir özeti sunulmaktadır. DFMA üç ana faaliyet için kullanılmaktadır (Boothroyd ve diğerleri, 2010:1):

- Eşzamanlı mühendislik çalışmalarının temeli olarak; tasarım ekibine imalat ve montaj maliyetlerini azaltmak için ürün yapısını basitleştirmede rehberlik sağlamak ve iyileştirmeleri ölçmek.
- Rakiplerin ürünlerini incelemek ve imalat ve montaj zorluklarını ölçmek için bir kıyaslama aracı olarak.
- Maliyetlerin kontrol edilmesine ve tedarikçi sözleşmelerinin müzakere edilmesine yardımcı olması gereken bir maliyet aracı olarak.

2 DFMA yazılımı, , Boothroyd Dewhurst Şirketinin tescilli ticari markasıdır.

Şekil 2. DFMA Süreci

Kaynak: Boothroyd ve diğerleri 2010, 14

Şekil 2’de görüleceği üzere; DFMA, ürün yapısını basitleştirerek, ürünlerin daha az ve daha düşük maliyetli parçalar kullanılarak üretilmesini sağlamaktadır. Bir ürünün maliyetini oluşturan unsurlar genel olarak; direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik ve genel üretim maliyetleridir. Ürün yapısının, daha az parçadan meydana gelmesi sadece direkt ilk madde ve malzeme maliyetlerini değil aynı zamanda işçilik maliyetlerini ve genel üretim maliyetlerini de düşürecektir. Bunun yanında, üretim maliyetlerinin yanı sıra stok maliyetlerinde de azalma olacaktır. Tablo 1’de DFMA uygulamasının kılavuzları ve bu kılavuzların sağlayacağı faydalar gösterilmektedir.

Tablo 1. Genel DFMA Kılavuzları ve Faydaları

DFMA Kılavuzları	Sağlanacak Faydalar
Parça sayısının en aza indirilmesi	Geliştirilmiş güvenilirlik, daha az satın alma ve düşük stok maliyetleri, basitleştirilmiş montaj
Özel bileşenler yerine standart, hazır parçaların kullanımı	Azalan maliyetler, daha düşük satın alma sağlama süreleri, potansiyel olarak daha fazla güvenilirlik
Etkin birleştirme ve sabitleme için bağlantı elemanları/tasarım kullanımının en aza indirilmesi ve standartlaştırılması	Düşük maliyetler, basitleştirilmiş montaj, gelişmiş güvenilirlik, basitleştirilmiş onarım ve bakım
Farklı malzemenin mümkün olduğunca az kullanılması	Basitleştirilmiş birleştirme, daha az üretim sürecine ihtiyaç
Hassas parçaların kullanımının en aza indirilmesi	Daha az parça arızası, daha kolay kullanım ve montaj nedeniyle maliyet azaltımı
Toleransları veya yüzey kalitesini fazla belirtmeyin	Daha kolay üretim ve düşük üretim maliyetleri
İmalat kolaylığı için tasarım	Karmaşık armatürlerin ve takımların ortadan kaldırılmasından kaynaklanan maliyet düşüşleri
Modüler tasarımların düşünülmesi	Basitleştirilmiş montaj ve test sayesinde düşük maliyetler
Hataya dayanıklı tasarımların hedeflenmesi	Yanlış monte edilmiş parçaları yeniden çalışma ihtiyacını ortadan kaldırarak maliyet azaltma
Basit parça oryantasyonu ve kullanımı için tasarım	Katma değer içermeyen manuel çaba veya özel fiktür sayesinde maliyette azalma
Önceden belirlenmiş montaj tekniği düşünülerek tasarım yapılması	Kanıtlanmış/bilinen tekniklerin kullanımından kaynaklanan maliyetlerde azalma
Otomatik / robotik montaj için tasarım düşünülmesi	Manuel yöntemlere göre potansiyel maliyet azaltma

Kaynak: Bogue, 2012:114.

Tablo 1’de, DFMA uygulamasının sağlayacağı faydalar teorik olarak verilmektedir. Görüleceği üzere; tasarım aşamasında gerçekleştirilecek her bir DFMA uygulaması işletmelere çok önemli maliyet avantajları sağlamaktadır. Tablo 2’de, DFMA çalışmasının uygulandığı 123 örnek olay uygulamasından elde edilen sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 2. DFMA Uygulamasının Yapıldığı 123 Örnek Olay Araştırmasından Elde Edilen Sonuçlar

	Ortalama Azalma (yüzde)	Örnek Olay Sayısı
İşçilik Maliyetleri	42	8
Parça Sayısı	53	103
Montaj Zamanı	59	68
Montaj Maliyetleri	45	20
Montaj Faaliyetleri	54	25
Ürün Geliştirme Döngüsü	45	2
Toplam Maliyet	50	32

Kaynak: Boothroyd ve diğerleri, 2010:22

Tablo 2’de görüleceği üzere; DFMA uygulaması sonucu, işletmelerde ortaya çıkabilecek toplam maliyetlerde yaklaşık yüzde 50’lik bir azalma tespit edilmiştir. DFMA uygulaması; otomotiv, savunma, tıp, telekom gibi çok çeşitli sanayi kollarında kullanılabilmektedir (More ve diğerleri, 2015:843).

DFMA’nın uygulama pratiği, bir ürün tasarımındaki israfları veya verimsizliği tanımlamak, ölçmek ve ortadan kaldırmaktır. DFMA, bu özelliği nedeniyle Yalın Üretim sisteminin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Yalın üretim, ürünün montaj hattına gelip nihai tüketiciye kadar olan süreçteki israfları; DFMA ise, ürünün montaj hattına gelmeden önceki israfları ortadan kaldırarak işletmeler için önemli maliyet avantajları sunmaktadır. Sonuç olarak; Yalın üretim ve DFMA birbirlerini bir değer akışında tamamlamakla beraber; birbirleriyle ilgili temel farklılıklar da içermektedirler (Vranson, 2011:65):

- Birincisi, yalın üretimle ilgili büyük bir sorun sürdürülebilirliktir. Yalın üretim, gizli tasarım verimsizliklerini düzeltmediği için üretim sürecinde sürekli motivasyon sağlayamamaktadır. Bir tasarım değişikliği ihtiyacı, bu süreçte ortaya çıkmaktadır. İyi çalışan bir DFA analizi ile tasarım değişikliği ihtiyacına gerek duyulmamaktadır. Çünkü verimsizlik, çıkacak olan tasarımdan önce belirlenmekte ve düzeltilmektedir.
- İkincisi, yalın üretim parçaların nasıl sipariş edildiğini, üretildiğini, satın alındığını ve teslim edildiğini düzenlemektedir. Fakat bu süreçte gecikmiş teslimat, tutarsızlıklar, taşıma hasarı ve yanlış yerleştirilmiş parçalar nedeniyle hammadde sıkıntısı kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Parça sayısını azaltarak DFMA bu sorunların çoğunu ortadan kaldırabilmektedir.
- Üçüncüsü, verimsiz tasarımlar, kullanımı ve takılması zor parçaları içermektedir. Bu tür sorunlara, yalın üretimin yapacağı bir şey yoktur. DFA analizi, bu sorunları vurgulayarak mühendislerin üretimden önce bu sorunlar hakkında bir şeyler yapmalarını sağlayacaktır.

3. YALIN MUHASEBE ARACI OLARAK SKOR TABLOSU

Yalın, yalnızca üretimi ya da fabrikayı değil, organizasyonun tümünü etkileyen geniş kapsamlı bir iş stratejisidir. Bu bağlamda, organizasyonun tümünün özellikle de muhasebe bilgi sisteminin yalın dönüşüme uyum sağlaması gerekmektedir. Fakat geleneksel üretim koşullarına uygun olarak tasarlanan geleneksel muhasebe bilgi sistemi, yalın organizasyonların ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Bu nedenle, mevcut muhasebe bilgi sisteminin yerini alacak “Yalın Muhasebe” uygulamaları geliştirilmiştir. Yalın muhasebe, yalın düşünce tarafından gerçekleştirilen sürekli iyileştirme faaliyetlerinin finansal sonuçlarını açık, anlaşılır ve karara yönelik bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle; organizasyonun değer akışlarına dayalı karar almayı kolaylaştıracak, finansal sonuçlara olumlu etki sağlayacak iyileştirme fırsatlarını içeren ve atıl kapasiteyi gösteren her türlü yöntem, rapor, tablo gibi araçları kapsamaktadır (Balcı, 2011:19).

Yalın muhasebe, sistem olarak; değer akış muhasebesi, yalın performans ölçütleri ve değer akış kapasitesi üzerine kurulmuştur. Yalın üretim uygulayan organizasyonlarda; bu üç temel unsurun bir arada ele alınmasını ve yalın iyileştirmelerin finansal faydalarının yansıtılmasını sağlamak üzere “Skor Tablosu (Box Score)” geliştirilmiştir. Skor tablosu örneği, Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’de yer alan ölçüler, şirketlere ve sektöre göre değişebilmektedir.

Tablo 3. Skor Tablosu

SKOR TABLOSU					
DEĞER AKIŞI			Mevcut Durum	Gelecek Durum	Finansal Faydalar
Performans Ölçümleri	Verimlilik	Gelir / Çalışan sayısı			
	Zamanında teslimat	Zamanında sevk edilen parça yüzde 'si			
	İlk seferde doğruluk	Hücrenin ilk seferde doğru ürün yüzde 'si			
	Akış süresi	Değer akışı haritalamadan			
	Ortalama maliyet	Toplam Maliyet/ Sevk edilen ürün adedi			
	Yerleşim alanı	Değer akışı tarafından kullanılan atölye alanı			
Kapasite Analizi	Verimli kapasite yüzde 'si	Her akıştaki kesintisiz süre/ toplam süreç süresi			
	Verimsiz kapasite yüzde 'si	Gerekli diğer faaliyetlere harcanan süre / toplam süreç süresi			
	Atıl kapasite yüzde 'si	yüzde 100-(Üretken yüzde + Üretken olmayan yüzde)			

Finansal Sonuçlar	Gelirler	Toplam satışlar			
	Malzemeler	Toplam malzeme satın almaları			
	Dış işlemler	Toplam dışarıda gerçekleştirilen süreçler			
	İşçilik	Toplam işçilik maliyetleri			
	Makine	Toplam makine maliyetleri			
	Diğer Maliyetler	Toplam diğer maliyetler			
	Değer Akış Kârı	Gelirler – Toplam maliyetler			
	Satış Kârlılığı	Değer akış kârı/Gelirler			

Kaynak: Maskell ve diğerleri, 2011:196.

Yalın organizasyonlarda sorun; Yalın'ın ne yaptığının nasıl ölçüleceğidir. Buradaki kritik nokta; operasyonel performansla finansal sonuçlar arasındaki bağlantıyı kurabilmektir. Yalın muhasebede, bu bağlantıyı Skor Tablosu sağlamaktadır. Skor tablosu, üç boyutlu bir bakış açısı sağlamakta ve Yalın organizasyonlarda tüm iş kararlarının temeli olarak kullanılmaktadır. Bu üç bileşen aşağıdaki gibidir (Köse ve Ağdeniz, 2019:815):

- Operasyonel performans (Değer akış performansı ölçümleri)
- Kapasite kullanımı (Değer akış kapasitesi)
- Finansal performans (Değer akış finansalları)

Skor tablosundaki, operasyonel performans ölçümleri ile finansal performans ölçümleri doğrudan ilişkilidir. Operasyonel performans ölçümlerini eşzamanlı olarak iyileştirmenin tek yolu, akış, çekme ve sürekli iyileştirme olduğundan; performansın iyileştirilmesi, maliyetlerin de düşmesini de sağlamaktadır (Katko, 2014:116). Yalın organizasyonlar, maliyetlerin kök nedeninin harcama kararlarına dayandığını bilmektedirler. Yalın organizasyonlar, çalışanlarını ve makinelerini operasyonel gider olarak değil, kaynak olarak görmektedirler, bu nedenle Skor Tablosunda yer alan kapasite kullanımını, makineler ve çalışanlar olmak üzere iki alt başlıkta ele almaktadırlar.

Kapasite ile değer akışının üretim maliyetleri arasındaki ilişki; değer akışının atıl kapasite miktarına ve alınması düşünülen bir iş kararı için gerekli olan kapasite miktarına bağlıdır (Katko, 2014:116). Sonuç olarak; yukarıda üç bileşen şeklinde ele alınan yalın performans ölçüm sistemi, yalın iyileştirmelerde geleneksel performans ölçüm sistemleri işe yaramayacağı için, Yalın'ın başarısında hayati bir önem taşımaktadır. Yalın performans ölçümlerinin birincil amacı; organizasyonun değer akışlarındaki yetersiz performansa ilişkin problemleri ortaya çıkarmak, kök nedenleri belirlemek ve düzeltici faaliyetleri devreye almaktır (Katko, 2014:74).

Geleneksel organizasyonlarda, iş kararlarına yönelik finansal analizleri yapmak için kitlesel üretime yönelik olarak tasarlanan “standart maliyet yöntemi” kullanılmaktadır. Yalın organizasyonlarda ise; yalın

iş stratejisiyle çatışan bu yöntem yerine Skor tablosu kullanılarak birçok iş kararlarına yönelik finansal analizler yapılabilmektedir. Analiz edilebilecek iş kararlarına ilişkin örnekler aşağıdaki gibidir (Katko, 2014:116-136).

- Finansal yararların ölçülmesi
- Ürün maliyetinin fiyat belirlemede kullanılması
- Yeni işin kârlılığı
- Müşterilerin, pazarların ve iş kollarının kârlılığının belirlenmesi
- Dışarıdan temin
- Yatırım satın almaları
- Personelin işe alınması
- Sürekli iyileştirmenin etkisi

4. SKOR TABLOSU KULLANILARAK DFMA’NIN FİNANSAL YARARLARININ ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN ÖRNEK OLAY³

Yalın üretim uygulayan bir üretim işletmesinde, üretim süreci dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar ve bu aşamalardaki işlemler aşağıda verilmiştir:

- **Talaşlı imalat:** Hammaddeler ürünün bileşen parçalarına dönüştürülmektedir.
- **Kaynak:** Bileşen parçalar ara montajlara kaynaklanır.
- **Montaj:** Tamamlanmış ürünlerin montajı yapılmaktadır.
- **Nakliye:** Ürünler müşterilere gönderilmektedir.

Haftalık raporlama için skor tablosunu kullanan bu işletmede kullanılan performans ölçüleri Tablo 4’te ve oluşturulan Skor Tablosu ise, Tablo 5’te verilmiştir:

Tablo 4. Performans Ölçüleri ve Ölçümleri

Performans Ölçüsü	Performans Ölçüsünün Ölçümü
Verimlilik	Çalışan başına satış miktarı
Akış	Stok gün sayısı
Zamanında Teslimat	Müşteri talep zamanı
Kalite	Değer akışı süresince ilk defada doğru üretilen ürün oranı
Maliyet	Ortalama birim maliyette azalma

3 Uygulama, Katko (2013)’den uyarlanmıştır.

Tablo 5. Skor Tablosu

Performans Ölçümleri	Verimlilik	54.55
	Akış	24
	Zamanında Teslimat	yüzde 86
	Kalite	yüzde 60
	Ortalama Birim Maliyet	426.54 \$
Kapasite	Verimli	yüzde 49
	Verimsiz	yüzde 31
	Atıl Kapasite	yüzde 20
Finansal Sonuçlar	Satış Hasılatı	1.875.000 \$
	Malzeme Maliyeti	829.835
	Dönüşüm Maliyetleri	
	İşçilik	307.130
	Makine	88.800
	Dışarıda İşleme (Fason)	36.000
	Tesisler	15.450
	Diğer	2.416
	Toplam Maliyetler	1.279.631 \$
	Değer Akış Karı	595.369 \$
	Satış Kazancı	yüzde 31.75

İşletmede ortaya çıkan israflar, Tablo 5’de verimsiz kapasite başlığı altında verilmiştir. Bu israflar; bekleme zamanı, yeniden işleme, hurda, atıl kalma süresi, fazla üretim ve inceleme süresi olup işletmede tüm zamanın yüzde 31’ini oluşturmaktadır.

İşletme, DFMA yöntemine yatırım yaparak aşağıdaki faydaların sağlanabileceğini öngörmektedir:

- İşlenen ve kaynaklı parçaların sayısının yüzde 30 azaltılabileceği,
- İşleme, kaynak ve montajdaki işçilik içeriğinin yüzde 25 azaltılabileceği;
- İşleme, kaynak ve montajda yeniden çalışmanın ortadan kaldırılabilceği,
- Parça sayısı ile ilişkili diğer israfların ortadan kaldırılabilceği.

DFMA yönteminden beklenen bu faydaların finansal olarak ölçülerek işletme yöneticilerine raporlanabilmesi için aşağıda sıralanan üç adımın tamamlanmış olması gerekmektedir:

- **1. Adım:** Gelecek dönemlere ilişkin skor tablosunun hazırlanması,
- **2. Adım:** Skor tablosunun atıl kapasiteyi kullanma üzerine etkilerinin planlaması,
- **3. Adım:** DFMA'nın gerçekleşen finansal faydalarının ölçümünde skor tablosunun kullanımı.

4.1. Gelecek Dönemlere İlişkin Skor Tablosunun Hazırlanması

Öncelikle DFMA'nın, beklenen faydalarını yansıtan skor tablosunun planlanması gerekmektedir. Bu aşamada işletmeler neden sonuç ilişkisi, pareto analizi, ağaç diyagramları, Gantt şeması vb. yalın karar verme tekniklerini kullanabilirler. Bu yöntemler kullanılarak, işletme DFMA'nın sağlayacağı her bir faydanın, skor tablosunun her bir unsuru üzerindeki etkisini analiz eder. Tablo 6'da DFMA uygulama-sından beklenen operasyonel faydalarının etkisi gösterilmektedir.

Tablo 6. DFMA'nın Beklenen Faydaları

DFMA'nın Sağladığı Faydalar	Performans Ölçümü	Kapasite	Değer Akışı Kârı
Parça sayısında yüzde 30 azalma ve yeniden işlemenin ortadan kaldırılması	Akışın iyileştirilmesi	Verimsiz kapasitenin yüzde 31'den yüzde 16'ya düşürülmesi	Malzeme maliyetinin 248.950 \$ azalması
	Kalitenin iyileştirilmesi	Atıl kapasitenin yüzde 20'den yüzde 46'ya çıkarılması	
	Birim başına maliyetin iyileştirilmesi		
İşçilik içeren maliyetlerin yüzde 25 azalması	Zamanında teslimatın iyileştirilmesi	Verimli kapasitenin yüzde 38'den yüzde 29'a düşürülmesi	Herhangi bir değişiklik yok
		Atıl kapasitenin yüzde 46'dan yüzde 56'ya çıkarılması	

Yapılan bu analizlerden sonra, gelecek duruma ilişkin skor tablosu düzenlenebilir. Tablo 7'de; DFMA uygulamasının beklenen operasyonel faydaları, gelecek durum skor tablosu aracılığıyla gösterilmektedir.

Tablo 7. Gelecek Durum Skor Tablosu

		Mevcut Durum	Gelecek Durum
Performans Ölçümleri	Verimlilik	54.55	54.55
	Akış	24	16.80
	Zamanında Teslimat	yüzde 86	yüzde 95
	Kalite	yüzde 60	yüzde 90
	Ortalama Birim Maliyet	426.54 \$	343.56 \$
Kapasite	Verimli	yüzde 49	yüzde 29
	Verimsiz	yüzde 31	yüzde 15
	Atıl Kapasite	yüzde 20	yüzde 56
Finansal Sonuçlar	Satış Hasılatı	1.875.000 \$	1.875.000 \$
	Malzeme Maliyeti	829.835	580.885
	Dönüşüm Maliyetleri		
	İşçilik	307.130	307.130
	Makine	88.800	88.800
	Dışarıda İşleme (Fason)	36.000	36.000
	Tesisler	15.450	15.450
	Diğer	2.416	2.416
	Toplam Maliyetler	1.279.631 \$	1.030.681 \$
	Değer Akış Karı	595.369 \$	844.319 \$
	Satış Kazancı	yüzde 31.75	yüzde 45.03

DFMA'nın beklenen faydaları; skor tablosunun performans ölçümleri üzerinde önemli iyileştirmeler öngörmektedir. Bununla birlikte iyileştirmeler sonucunda malzeme maliyetlerinde elde edilecek olan 248.950 \$'lık azalma; işletmenin değer akış kârlılığının 844.319 \$'a çıkmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda işletmenin atıl kapasitesi de yüzde 20'den yüzde 56'ya çıkacaktır. Dolayısıyla atıl kapasitenin kullanımı hakkında, planlama yapılarına kadar finansal analiz tamamlanmamalıdır. Bir sonraki aşamada atıl kapasitenin ne şekilde değerlendirilebileceği üzerinde durulacaktır.

4.2. Skor Tablosunun Atıl Kapasiteyi Kullanma Üzerine Etkilerinin Planlaması

İşletme, DFMA uygulamasından kaynaklanan ek kapasiteyi değerlendirmede iki alternatif tespit etmiştir. Bu alternatifler, aşağıda gibidir:

- **1. Alternatif - Ek Kapasitenin Artan Talebi Karşılama Kulllanması:** İşletme talebin, yakın gelecekte yüzde 33 artmasını beklemektedir. Söz konusu bu talep artışı, gelir ve malzeme maliyetlerini artıracak, ancak yeni kapasite satın alınması gerekmediğinden dönüşüm maliyetlerini artırmayacaktır.
- **2. Alternatif – Ek Kapasitenin İşletme İçinde Değerlendirilmesi:** Yaratılan bu ek kapasite, işletme içinde yer alan diğer değer akışlarında kullanılabilecektir. Bu ek kapasitenin, işletmenin başka birimlerinde kullanılması işçilik ve makine maliyetlerini düşürecektir.

Bu iki alternatifin sağlayacağı faydalara göre, işletme tarafından hazırlanacak nihai skor tablosu Tablo 8’de verilmiştir. Tablo 8’de işletmenin DFMA uygulamalarının sağladığı ek kapasiteyi kullanmak için belirledikleri iki alternatifin yer aldığı skor tablosu görülmektedir.

Tablo 8. Nihai Skor Tablosu

		Mevcut Durum	Gelecek Durum	Talebin artması (Alternatif 1)	Ek kapasitenin aktarılması (Alternatif 2)
Performans Ölçümleri	Verimlilik	54.55	54.55	70.91	125.81
	Akış	24	16.80	16.8	16.8
	Zamanında Teslimat	yüzde 86	yüzde 95	yüzde 95	yüzde 95
	Kalite	yüzde 60	yüzde 90	yüzde 90	yüzde 90
	Ortalama Birim Maliyet	426.54 \$	343.56 \$	316.48 \$	270.49 \$
Kapasite	Verimli	yüzde 49	yüzde 29	yüzde 38	yüzde 57
	Verimsiz	yüzde 31	yüzde 15	yüzde 16	yüzde 21
	Atıl Kapasite	yüzde 20	yüzde 56	yüzde 45	yüzde 23
Finansal Sonuçlar	Satış Hasılatı	1.875.000 \$	1.875.000 \$	2.493.750 \$	2.437.500 \$
	Malzeme Maliyeti	829.835 \$	580.885\$	772.577\$	755.151\$
	Dönüşüm Maliyetleri				
	İşçilik	307.130	307.130	307.130	173.110
	Makine	88.800	88.800	88.800	65.000
	Dışarıda İşleme (Fason)	36.000	36.000	47.880	47.880
	Tesisler	15.450	15.450	15.450	11.345
	Diğer	2.416	2.416	2.416	2.416
	Toplam Maliyetler	1.279.631 \$	1.030.681 \$	1.234.253 \$	1.054.902
	Değer Akış Karı	595.369 \$	844.319 \$	1.259.497 \$	1.382.599
	Satış Kazancı	yüzde 31.75	yüzde 45.03	yüzde 50.51	yüzde 56.72

İşletme birinci alternatifi değerlendirmesinde durumunda; işletmenin artan satışlardan dolayı satış hasılatının ve değer akış kârının artması beklenmektedir. Satış kazancının ise yüzde 31.75’den yüzde 50.51’e çıkması beklenmektedir. Çalışan başına satış miktarı olarak belirlenen verimlilik 54.55’den 70.91’e çıkmaktadır. Ayrıca işletmenin halen kullanabileceği atıl kapasite kalmaktadır. İşletmenin bu atıl kapasiteyi de değerlendirerek performans sonuçlarını arttırabileceği değerlendirilmektedir.

İşletmenin ikinci alternatifi seçmesi durumunda; işletmenin satış hasılatı ve değer akış kârı yine artmaktadır. İşletmenin satış kazancının yüzde 31.75’den yüzde 56.72’ye yükseleceği görülmektedir. Burada elde edilen ek kapasite işletmenin diğer bölümlerinde kullanıldığından dolayı işletmenin özellikle işçilik maliyetleri önemli ölçüde azalmış bu da değer akış kârının ve satış kazancının diğer alternatife nazaran daha yüksek olmasını sağlamıştır. İşletmenin verimliliğinde ise 54.55’den 125.81’e bir artış beklenmektedir.

Bu iki alternatifin sonuçları değerlendirildiğinde; DFMA uygulamaları sonucu elde edilen ek kapasitenin, işletme içinde değerlendirilmesinin (2.Alternatif) daha rasyonel bir karar olduğu görülmektedir.

4.3. DFMA’nın Gerçekleşen Finansal Faydalarının Ölçümünde Skor Tablosunun Kullanımı

DFMA’nın finansal faydalarının ölçümünde son adım, değer akışı performansını yönetmek, ölçmek ve DFMA’nın gerçek etkisini değerlendirmek için haftalık skor tablosu raporlarını kullanmaktır. Haftalık raporlamaya ayrıca haftalık kök neden analizi ve değer akışı performansının her üç boyutu üzerinde düzeltici eylem planı eşlik etmektedir. Bu aşamada; bir süreçte bir değişim önerilmesi, değişimin hayata geçirilmesi, sonuçların ölçülmesi ve uygun eylem için harekete geçilmesinden oluşan bilimsel yöntemeye dayalı biri iyileştirme döngüsü olan PUKÖ (Planla, Uygula, Kontrol Et, Önlem Al), sorunların zamanında keşfedilmesini sağlayarak daha hızlı kök neden analizi ve düzeltici eyleme olanak tanımaktadır (Yalın Kavramlar Sözlüğü, 2016:80). Haftalık Skor Tablosu örneği, Tablo 9’da verilmiştir⁴.

4 Tablo 9 hazırlanırken; işletmenin ikinci alternatifi seçtiği değerlendirilmiştir.

Tablo 9. Haftalık Skor Tablosu Örneği

		Mevcut Durum	1.Hafta	2.Hafta...	Gelecek Durum
Performans Ölçümleri	Verimlilik	54.55			125.81
	Akış	24			16.8
	Zamanında Teslimat	yüzde 86			yüzde 95
	Kalite	yüzde 60			yüzde 90
	Ortalama Birim Maliyet	426.54 \$			270.49 \$
Kapasite	Verimli	yüzde 49			yüzde 57
	Verimsiz	yüzde 31			yüzde 21
	Atıl Kapasite	yüzde 20			yüzde 23
Finansal Sonuçlar	Satış Hasılatı	1.875.000 \$			2.437.500 \$
	Malzeme Maliyeti	829.835			755.151
	Dönüşüm Maliyetleri				
	İşçilik	307.130			173.110
	Makine	88.800			65.000
	Dışarıda İşleme (Fason)	36.000			47.880
	Tesisler	15.450			11.345
	Diğer	2.416			2.416
	Toplam Maliyetler	1.279.631 \$			1.054.902
	Değer Akış Karı	595.369 \$			1.382.599
	Satış Kazancı	yüzde 31.75			yüzde 56.72

Tablo 9’da görüleceği üzere; kapasite, DFMA’nın zaman tasarrufunu ölçebilmekte ve değer akışı gelir tablosu da, DFMA’nın tam finansal etkisini yansıtabilmektedir. Böylece skor tablosu DFMA’nın gerçekleşen finansal faydalarını bir bütün olarak yansıtabilmiştir. Skor tablosu sayesinde DFMA bilgi kullanıcılarına, karar almada kullanacakları çok önemli veriler sağlanmaktadır.

5. SONUÇ

İşletmeler, günümüz rekabetçi ortamında ayakta kalabilmek için maliyet etkinliği, kalite, zaman ve yenilik gibi kritik başarı faktörleri üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. İşletmeler bu kritik faktörlerini temel alan çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Yalın üretim, bu uygulamalardan biri olarak işletmelerde her türlü israfı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak yalın üretim, tasarlanan bir ürünün montaj hattına geldikten sonraki israflara odaklanmaktadır. Oysaki ürünün tasarım aşamasında da birçok israf

ortaya çıkmakta ve bunlar işletmelerde ciddi maliyetlere neden olabilmektedir. Bu aşamada DFMA yöntemi, ürünün tasarım aşamasındaki israfları ortadan kaldırarak yalın üretim uygulamalarını tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir.

Gerek yalın üretim gerekse de DFMA yöntemi, ürünün tasarım sürecinden başlayarak üretimdeki her türlü israfı ortadan kaldırarak bir değer akışı üzerinde işletmelere önemli maliyet avantajları sağlamaktadır. Fakat buradaki sorun; sağlanan bu faydaların ölçümünün geleneksel muhasebe bilgi sistemi ile yansıtılamamasıdır. Bu nedenle “Yalın Muhasebe” yaklaşımı geliştirilmiştir. Yalın muhasebe ise, yalın üretim uygulamalarının sağladığı faydaları finansal olarak göstermek amacıyla bir araç olarak Skor Tablosunu kullanmaktadır.

Çalışmada; üç aşamalı bir süreçte; DFMA yönteminin gerçek finansal yararlarının skor tablosu ile ölçülebilmesi üzerinde durulmuş ve buna ilişkin bir örnek olay ele alınmıştır. DFMA uygulamasından beklenen operasyonel faydaların etkisi, gelecek durum şeklinde skor tablosuna yansıtılmış ve iyileştirmeler analiz edilmiştir. Daha sonra ise; DFMA tarafından yaratılan ek kapasitenin kullanılmasında farklı alternatifler üzerinde durulmuş ve bu alternatifler üzerinde iyileştirmeler analiz edilmiştir. Skor tablosundaki performans ölçümleri bölümü; DFMA’nın operasyonel iyileştirmelerini yansıtırken; kapasite bölümü, DFMA’nın zaman tasarrufunu ölçebilmektedir. Finansal sonuçlar bölümü ise, DFMA’nın gerçek finansal etkisini yansıtabilmektedir. Sonuç olarak; DFMA yönteminin, işletmelere sağlayacağı faydaların finansal olarak analiz edilebilmesinde skor tablosu uygun bir araç olarak kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Ashley, S. 1995. "Cutting Costs and Time with DFMA", Mechanical Engineering, March, s.74-77.
- Balcı, B.R. 2011. Yalın Finansal Muhasebe, İzmir: Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım.
- Bogue, R. 2012. "Design for Manufacture and Assembly: Background, Capabilities and Applications", Assembly Automation, 32(2), s.112-118.
- Boothroyd, G., Dewhurst, P. ve Knight, W.A. 2010. Product Design for Manufacture and Assembly, Third Edition, CRC Press, Taylor Francis Group
- Deloitte. 2019. Save to Transform As A Catalyst For Embracing Digital Disruption- Deloitte's Second Biennial Global Cost Survey. Deloitte.
- Dewhurst, N.P. 2011. "Product Design: Design First, Lean Second. Assembly, 54, s.62-68.
- Gao, S., Jin, R. ve Lu, W. (2019). "Design for Manufacture and Assembly in Construction: A Review". Building Research & Information, DOI: 10.1080/09613218.2019.1660608
- George, B., Mistry, P.M. ve Sheth, S. M. Study and Scope of DFMA and GD&T in Manufacturing Process: A Case Study on Dual Plate Check Valve. 7th International Conference on Advanced Computing and Communication Technologies - ICACCT 2013.
- Kalyun, M. ve Wodajo, T. 2012. "Application of a Design Method for Manufacture and Assembly". Master of Science Thesis in the Master's Programme Design and Construction Project Management Department of Civil and Environmental Engineering, Division of Structural Engineering Steel and Timber Structures, Chalmers University Of Technology Göteborg, Sweden 2012.
- Katko, N. 2013. "Measuring the Financial Benefits of DFMA Using the Lean Accounting Box Score" (<ftp://ftp.dfma.com/2013pdf/Katko.pdf>) Erişim Tarihi:15.01.2020
- Katko, N. 2014. Yalın CFO, Yalın Yönetim Sisteminin Mimarisi, Çeviren: Tunç Sancı, Optimist Kitap, Optimist Yayın No:379, İstanbul.
- Köse, T. ve Ağdeniz, Ş. 2019. "Yalın Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Skor Tablosu", XI.International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, 8-10 Kasım 2019, Bursa.
- Maskell, B., Baggaley, B. ve Grasso, L., (2011). Practical Lean Accounting: A Proven System for Measuring and Managing the Lean Enterprise, Second Edition, New York: CRC Press.
- More, N.K., Buktar, R.B., Ali, S.M. ve Samant, S. 2015. "Design for Manufacture and Assembly (DFMA) Analysis of Burring Tool Assembly", International Journal of Engineering and Technology", 2(6), s.843-849.
- Pirasteh, R.M. - Fox, R. E. 2010. Profitability With No Boundaries: Optimizing TOC and Lean-Six Sigma, ASQ Quality Press, USA.
- Pranav, N.C.D., Warriar, V. ve Jayakrishnan, V. 2017. "Redesigning of Shopping Cart for Cost Reduction Using DFMA". MATEC Web of Conferences 95. DOI: 10.1051/mateconf/20179510003
- Schonberger, R.J. 2013. "DFMA- A Lean Potent Methodology", Assembly, April, s.48-51.
- Spector, R.E. 2006. "How Constraints Management Enhances Lean and Six Sigma", Supply Chain Management Review, Jan/Feb, 10, 1, s. 42-47.

Timár, I., Borbély, T., Líztes, I.ve Horváth, P. 2010. “Cost Calculations with Method of Design for Manufacture and Assembly (DFMA)”, Fascicle of Management and Technological Engineering, Volume IX (XIX), s.4288-4292.

Vranson, D. M. 2011. “DFMA vs. Lean”, Assembly, January, s.64-67.

Yalın Kavramlar Sözlüğü. 2016. Optimist Kitap, Optimist Yayın No:247, İstanbul.

İŞLETMELERİN KURUMSAL YÖNETİM NOTLARI İLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI: BİST'DE BİR UYGULAMA*

Prof. Dr. M. Mustafa KISAKÜREK**

Öğr. Gör. Dr. Feyzi YAŞAR***

Arş. Gör. Seren AYDINGÜLÜ****

Makale Gönderim Tarihi : 13.07. 2020 / Kabul Tarihi : 07.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Kurumsal yönetim ilkelerine uyumlarına göre Sermaye Piyasası Kurulu'nun belirlediği kuruluşlar işletmelere kurumsal yönetim derecelendirme notları vermektedir. Çalışmada Kurumsal Yönetim Endeksi'nde bulunan 18 işletme incelenmiştir. Bu işletmeler 2012-2014 yılları arasında sahip oldukları kurumsal yönetim derecelendirme notlarına göre sıralanmıştır. Diğer yandan aynı işletmelerin 2012-2014 yıllarındaki performans sıralanmıştır. 18 işletmenin 2012-2014 yılları arasındaki performansları değerlendirilirken yedi farklı finansal oran kullanılmıştır. İşletmelerin performans skorları TOPSİS yöntemi ile elde edilmiştir. Çalışmada işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme skorlarının sıralaması ile performanslarına göre oluşan sıralamaları karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notu sıralamaları ile TOPSİS yöntemine göre belirlenen performans sıralamalarının genelde örtüşmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, TOPSİS Yöntemi, Performans.

* Bu çalışma 7 Nisan 2018 tarihinde Gaziantep'te Al FARABI II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuş, geliştirilerek makaleye dönüştürülmüştür.

** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü. mmk_46@hotmail.com 0000-0003-2351-4314

*** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş Göksun Meslek Yüksekokulu. feyziyasar1246@gmail.com 0000-0001-6465-5813

**** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü. serenaydingulu23@gmail.com 0000-0001-7452-311X

THE COMPARISON OF CORPORATE GOVERNANCE SCORES AND FINANCIAL PERFORMANCES OF ENTITIES: AN APPLICATION IN BIST**ABSTRACT**

According to their compliance with corporate governance principles, the institutions determined by the Capital Markets Board give corporate management ratings to companies. In the study, 18 companies in the Corporate Governance Index were examined. These companies are ranked according to their corporate governance ratings between 2012-2014. On the other hand, the same companies are ranked according to their annual performance scores in 2012-2014. While evaluating the performances of 18 companies between 2012 and 2014, seven different financial ratios were used. The performance scores of the companies were obtained with the TOPSIS Method. In the study, the ranking of companies' corporate governance ratings were compared with the ranking of companies based on their performance success. As a result, it has been determined that the corporate governance rating rankings and the performance rankings determined according to the TOPSIS method do not overlap.

Keywords: Corporate Governance, TOPSIS Method, Performance.

1. GİRİŞ

Teknolojideki gelişmelere paralel olarak yaşanan küreselleşmenin zaman ve mekan kısıtlarını kaldırmasıyla yatırımcılar dilediği piyasada yatırım yapabilme imkanına sahip olmuşlardır. Her piyasada yatırım yapılabilmesi o piyasaların güvenilirliğini sorgulama zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Mali manipülasyonlarla işletmelerin kendilerini olduğundan farklı gösterme çabalarının 2000'li yıllarda daha belirgin bir biçimde hissedilmesiyle piyasaların güven sorununu tartışılır hale getirmiştir. Yatırımcıların bu endişelerini gidermek için bir takım yasalarla ve uluslararası boyutları olan muhasebe standartlarıyla sermayenin dünya genelinde daha güvenli dolaşabilmesi adına çalışmalar yapılmıştır. Böylece muhasebe sürecinde üretilen bilgilerin gerçeğe en yakın olması sağlanarak karar vericilerin uluslararası piyasalarda riskleri minimize edilmeye çalışılmıştır.

İşletmelerin mali tablolarla ölçülmeye çalışılan performanslarının işletmeler açısından sürdürülebilir olması yatırımcılar açısından sorgulanan bir diğer ciddi sorun olarak karşılına çıkmaktadır. İşletme çalışanlarının üstün yetenekleri, kuruma olan sadakatleri ve yönetim anlayışındaki farklılıklar performansın sürdürülebilirliğini sağlamak bakımından önemli birer kriter olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda işletmelerin mali tabloları kadar işletmelerin kurumsallaşmaları da önem verilen konulardan

olmuştur. Bunun sonucu olarak işletmelerdeki performansın sürdürülebilirliği hakkındaki belirsizliklerin giderilme çabasına paralel olarak bağımsız denetim kurumlarınca tespit edilen kurumsal yönetim notları işletme değerlendirme ölçüleri arasına girmiştir.

2. KURUMSAL YÖNETİM

Kurumsal yönetim kavramı birçok akademisyen, araştırmacı ve kurum tarafından tanımlanmıştır. Kurumsal yönetim kavramı iyi bir yönetim anlayışını ifade eder. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından işletmenin yönetimi, yönetim kurulu, pay sahipleri ve diğer menfaat sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle kurumsal yönetim kurum içindeki yönetim kurulu, idareciler, pay sahipleri, müşteriler, borç verenler, devlet ve diğer paydaşlar arasındaki hakların ve görevlerin dağılımını belirleyen, tarafların ilişkilerini düzenleyen bir anlayıştır (Karayel, 2011:9; Ersoy ve diğ., 2011:72; TÜSİAD, 2002:9). Böylece işletmenin hedeflerinin ve bu hedeflere ulaştıran araçların ve finansal performansın nasıl izleneceği belirlenmeye çalışılır (OECD, 2015:9).

Dünyada rehber niteliği taşıyan ve işletmelerin kurumsal yönetim uygulamalarının çerçevesini belirleyen kurumsal yönetim ilkeleri 1999 yılında OECD tarafından yayınlanmış ve 2004 yılında da güncellenmiştir. Türkiye’de de SPK tarafından 2003 yılında yayınlanmış olan kurumsal yönetim ilkeleri 2005 yılında da revize edilmiştir (Ege ve diğ., 2013:101).

Kurumsal Yönetimin evrensel kabul edilen 4 temel ilkesi vardır. Bunlar; şeffaflık, adil olma, hesap verebilirlik ve sorumluluktur (Tetik, 2013: 49).

- **Şeffaflık:** Şeffaflık ilkesi işletmenin mali durumu, performansı, mülkiyeti ve idaresi olmak üzere işletme ile ilgili bütün maddi konularda doğru ve zamanında açıklama yapılması gereğini vurgular (OECD, 2015:17). Bu ilkeye göre kamuya açıklanacak bilgiler yararlanacak kişi ve kuruluşların karar vermelerinde yardımcı olacak şekilde, düşük maliyetle erişilebilecek biçimde ve işletmenin web sitesinde kamunun kullanımına sunulur (www.spk.gov.tr , 2011:58).
- **Adil olma:** İşletme yönetiminin tüm paydaşlarına karşı eşit mesafede olması, çıkarlarını gözetmek sizin hareket etmesi anlamına gelmektedir. Adil olma ilkesi azınlık ve yabancı hissedarlar dahil tüm paydaşlara eşit muamele yapılmasını ifade eder. Adil olma ilkesi muhtemel hak ihlali durumunda yeterli telafi ve tazminat elde etme fırsatı verir (OECD, 2015:23).
- **Hesap Verilebilirlik:** Yönetim kurulu aldığı kararlar doğrultusunda tüm paydaşlarına karşı hesap verebilmelidir. İşletmenin stratejik rehberliğini, yönetimin etkin denetimini ve yönetim kurulunun işletme ve hissedarlara karşı hesap vermesini içermektedir (TKYD, 2006:5).
- **Sorumluluk:** Sorumluluk ilkesi işletme yönetiminin mevzuata, sözleşmeye ve işletme içi düzenlemelere uygunluğunun denetlenmesini ifade eder. Kurumsal yönetim çerçevesinde işletme paydaşlarının hakları yasalarda ve anlaşmalarda belirtildiği gibi tanınmalıdır (TKYD, 2006:5).

Kurumsallaşma işletmenin performansını sürdürülebilirliği açısından önemli bir ölçüt olmasından dolayı kurumsal yönetim ilkelerinin işletmeler tarafından ne kadar yerine getirildiğinin ölçülmesi önem arz etmektedir. Günümüzde işletmelerin kurumsal yönetim için yaptıkları iyileştirmeleri bağımsız bir biçimde değerlendirmek amacıyla kurumsal yönetim derecelendirme işletmeleri kurulmuştur. Kurumsal

yönetim derecelendirme işletmeleri kurumsal yönetim için işletmelerin yaptığı iyileştirme süreçlerini gerçekleştirme başarılarına göre 1 ile 10 arasında puanlar vererek ölçüm yapmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından belirlenen kurumsal yönetim derecelendirme işletmelerinin kurumsal yönetim ilkelerine uyumuna göre verdikleri derecelendirme notlarının uluslararası geçerliliği vardır (Sakarya ve diğ., 2017:58). Kurumsal yönetim derecelendirme puanları uluslararası piyasalarda rekabet avantajı sağlamakta, hissedarlar ve yöneticiler arasındaki çıkar çatışmalarıyla ilişkili olan temsil maliyetlerinin azaltılmasında etkili olmakta ve işletme paydaşlarının güvenini arttırmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Borsa İstanbul (BİST) ulusal ve uluslararası yatırımcıları teşvik ederek sermaye piyasasını güçlendirmek ve küresel piyasalardan kopmamak adına kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan işletmelere Borsa İstanbul bünyesinde ayrı bir endeks oluşturmuştur. SPK ve BİST tarafından oluşturulan endeks Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY)'dir. Kurumsal Yönetim Endeksi'nin amacı kurumsal yönetim ilkelerine uyum notu 10 üzerinden en az 7, her bir ana başlık itibarıyla 10 üzerinden en az 6,5 olan ve Borsa İstanbul pazarlarında (Gözültü ve C listesi hariç) işlem gören işletmelerin getiri ve fiyat performansının ölçülmesidir (saharating.com, 2017).

Çalışmada kurumsal yönetim derecelendirme notları 7 ile 10 aralığında olan ve Borsa İstanbul'da işlem gören 18 işletmenin 2012-2014 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Bu işletmelerin finansal oranları ile işletmelerin finansal performansları ölçülmüştür. İşletmelerin finansal performans ölçümünde Özkaynak Karlılığı, Aktif Karlılık Oranı, Stok Devir Hızı, Duran Varlık Devir Hızı, Alacak Devir Hızı, Aktif Devir Hızı, Hazır Değerler Devir Hızı oranları kullanılmıştır (Ege ve diğ., 2013:107). Çalışmada TOPSİS yöntemi ile ölçülen performanslarından elde edilen skorlar ile kurumsal yönetim derecelendirme notlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Ulusal ve uluslararası farklı sektör ve alanlarda kurumsal yönetim ve işletme performansları arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla TOPSİS ve diğer yöntemler kullanılarak pek çok çalışma yapılmıştır.

Deng, Yeh ve Willis (1998) yaptıkları çalışmada düzeltilmiş TOPSİS yönteminin işletmeler arası rekabet sürecinde etkili bir yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. İşletmelerin her bir finansal oranındaki değişikliğin işletmelerin performansına ne derece yansıdığını göstermektedir. Değerlendirme sonuçları birbirine bağımlı finansal oranlar kullanılarak değil efektif ağırlıklar kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada işletmeler arası rekabet sürecinde düzeltilmiş TOPSİS yaklaşımının nasıl kullanıldığı ile Çin'de yaşanan gerçek bir olayın ampirik çalışması arasında bağlantı kurulmuştur. Sonuç olarak düzeltilmiş TOPSİS yaklaşımının, işletmelerin finansal oranları kullanarak ortaya koydukları karar ve bilgileri yansıtabildiğini göstermiştir.

Black, Jang ve Kim (2003) yaptıkları çalışmada 2001 yılında Kore Borsası'nda işlem gören 560 işletmeden 525 işletmenin kurumsal yönetim yapısı ve kurumsal yönetim derecelendirme notlarının işletmelerin piyasa değerleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notları ile piyasa değerleri arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür.

Drobtz ve Zimmermann (2003) Almanya'da yaptıkları çalışmada tek bir yönetici tarafından yönetilen işletmelerin kurumsal yönetimi gerçekleştirme seviyeleri ile işletmelerin finansal performansları arasın-

da ilişki olup olmadığını araştırmışlardır. 253 Alman işletmesinin 1 Ocak 1998- 1 Mart 2002 dönemleri arasındaki 50 aylık hisse senedi getirileri kullanılarak geometrik ortalamaları hesaplanmıştır. Sonraki aşamada Tobin's Q ve Piyasa Değeri/Defter Değeri oranlarına bakılarak işletme değerleri ve kurumsal yönetim arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak iyi derecede kurumsal yönetim ile işletme değeri arasında güçlü pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Eğer temettü getirileri sermaye maliyeti olarak kullanılırsa, işletmenin kurumsal yönetim seviyesiyle beklenen hisse senedi getirisi arasında negatif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Çonkar, Elitaş ve Atar (2013) İMKB'de işlem gören Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan 2007 yılında 7 ve 2008 yılında 10 halka açık işletmenin verilerini analiz etmişlerdir. İşletmelerin finansal oranları hesaplanarak bulunan işletme performansları TOPSİS yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda işletme performansını gösteren tek bir puana çevrilmiştir. Performans puanları ile işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarını kıyaslamışlardır. Yapılan kıyaslama sonucu işletmelerin sıralamalarında genel olarak değişkenlik olduğu gözlemlenmiştir.

Ege, Topaloğlu ve Özyamanoğlu (2013) 2009-2011 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören 18 işletmenin finansal performanslarını belirledikleri 9 adet kriterle ölçümlemişlerdir. TOPSİS yöntemiyle işletmelerin elde edilen finansal performans değerleri ile işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarını karşılaştırmışlardır. Analiz sonucunda işletmelerin performans değerleriyle işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarının paralellik arz etmediği gözlemlenmiştir.

Yalçın, Ünlü ve Yağlı (2017) Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde yer alan 22 işletmenin Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde olan 10 işletmenin ve olmayan 12 işletmenin 2014 yılına ait verilerine göre performanslarını TOPSİS yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak Borsa İstanbul 30 Endeksi'nde olan ve olmayan işletmelerin arasında işletme performansı ve işletme hissedarlarına katma değer sağlamaları açısından fark olmadığı görülmüştür.

Aydınçülü (2019) Borsa İstanbul'da 2011-2017 yılları arasında işlem gören işletmeleri incelemiştir. Firmaların kurumsal yönetim derecelendirme notu alıp almamalarına göre işletmelerin aylık hisse senedi getirileri üzerinden 3 farklı portföy oluşturulmuştur. Birinci portföy kurumsal yönetim derecelendirme notu almış ve piyasa değeri en büyük ilk 10 işletmeden oluşmaktadır. İkinci portföy kurumsal yönetim derecelendirme notu almamış ve piyasa değeri en büyük ilk 10 işletmeden oluşmaktadır. Üçüncü portföy ise kurumsal yönetim derecelendirme notu almış olan tüm işletmelerin aylık hisse senedi getirilerinden oluşmaktadır. Oluşturulan model basit regresyon analizi ile tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda birinci ve ikinci portföyün başarılı olduğu üçüncü portföyün ise başarısız olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak kurumsal yönetim derecelendirme notu almanın işletmelerin portföy performansları üzerinde etkisi olmadığı anlaşılmıştır.

Yapılan pek çok çalışmada farklı sektör ve alanlarda performans ölçümlerinde TOPSİS yönteminin de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada BİST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY)'nde yer alan 18 işletmenin TOPSİS yöntemi ile belirlenen performansları ile kurumsal yönetim derecelendirme notları aralarındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1 Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

Araştırma 2012-2014 yılları arasında Kurumsal Yönetim Endeksi'nde işlem gören 18 işletmenin finansal oranlarından (Tablo 1'de gösterilmiştir) elde edilen işletme performanslarının TOPSİS yöntemine göre elde edilen başarı puanları ile 18 işletmenin kurumsal yönetim derecelendirme notlarının karşılaştırılmasını kapsamaktadır.

Çalışmaya konu edilen işletmelerin verileri Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ve Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) sitelerinden alınmıştır. Ele alınan işletmelerde Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan mali sektör işletmeleri ve halka açık olmayan işletmeler analiz dışı bırakılmıştır.

4.2 Araştırmanın Veri Seti ve Yöntemi

Çalışmada XKURY'de yer alan 18 işletmenin 2012-2014 yıllarındaki işletme finansal performanslarının değerlendirilmesi amacıyla çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSİS yöntemi kullanılmıştır. İşletme performanslarının değerlendirilmesinde gösterge olarak yedi finansal oran (Tablo 1) seçilmiştir.

4.2.1. TOPSİS Yöntemi

TOPSIS yöntemi, Yoon ve Hwang (1981) tarafından ilk kez ortaya konan çok kriterli karar verme tekniklerinden biridir (Syamsudin ve Rahim, 2017:268). Bu yöntem, Öklid uzaklık fonksiyonunu kullanarak pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme en uzak alternatifin seçilmesini esas almaktadır (Uygurtürk ve Korkmaz, 2012:103). Pozitif ideal çözüm, her özellik için elde edilebilecek en iyi değerlerin toplamı olarak tanımlanırken, negatif ideal çözüm ise her özellik için elde edilen en kötü değerlerden oluşmaktadır (Syamsudin ve Rahim, 2017:268). Diğer bir ifadeyle pozitif ideal çözüm, fayda kriterlerini en üst düzeye çıkaran ve maliyet kriterlerini en aza indiren bir çözüm iken, negatif ideal çözüm ise maliyet kriterlerini en üst düzeye çıkaran ve fayda kriterlerini en aza indiren bir çözümdür (Roszkowska, 2011:207).

TOPSIS hem pozitif ideal çözümün mesafesini hem de negatif ideal çözümün mesafesini dikkate alarak en iyi alternatifi belirleyen bir yöntemdir. Dolayısıyla hesaplamalarını bu noktalara olan uzaklıklara dayandırır. Uzaklıkların karşılaştırılması ile karar alternatiflerinin sıralanması sağlanır (Ayçin, 2019:238).

TOPSIS yöntemi basit, anlaşılması kolay, verimli hesaplama ve alternatif kararların göreceli performansını ölçme yeteneğine sahip olduğundan dolayı yaygın olarak kullanılmaktadır (Syamsudin ve Rahim, 2017:268).

TOPSIS yönteminin hesaplanması aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır (Opricovic ve Tzeng, 2004:448-449).

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

TOPSIS bir karar matrisi oluşturmakla başlar. Karar matrisinin satırlarında alternatifler ve sütunlarında değerlendirme kriterleri olacak şekilde oluşturulur. Karar verici tarafından oluşturulan karar matrisi başlangıç matrisi olup aşağıdaki gibi gösterilir.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

A_{ij} karar matrisinde m alternatif sayısını, n ise değerlendirme kriter sayısını göstermektedir.

Adım 2: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Normalize karar matrisi, Eşitlik (1)'de gösterilen A karar matrisinin normalize edilmesi ile elde edilir. Normalizasyon işlemi farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. TOPSIS yönteminin bu aşamasında sıklıkla vektör normalizasyonundan yararlanılarak, normalizasyon işlemi gerçekleştirilir. A karar matrisinde yer alan her bir a_{ij} değerinin kareleri alınarak bu değerlerin toplamından oluşan sütun toplamaları elde edilir. Her bir a_{ij} değeri yer aldığı sütunun toplamının kareköküne bölünerek normalizasyon işlemi tamamlanır. Bu işlem Eşitlik (2)'de gösterilmiştir (Ayçin, 2019:239).

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}} \quad i = 1, \dots, m \quad j = 1, \dots, n \quad (2)$$

r_{ij} değerleri hesaplandıktan sonra oluşturulan normalize karar matrisi aşağıda Eşitlik (3)'de gösterilmiştir.

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Adım 3: Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlık değerleri (w_j), toplamaları $\sum_{j=1}^n w_j = 1$ olacak şekilde belirlenir. Bu ağırlıklar, TOPSIS yönteminin subjektif yönünü ortaya koymakla birlikte, uzman görüşü ya da AHP, ANP, DEMATEL, SWARA vb. yöntemler kullanılarak belirlenebilir. Normalize karar matrisinin her bir elemanının, ilgili kriter ağırlıklarıyla çarpılmasıyla elde edilen ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi Eşitlik (4)'de gösterildiği gibidir (Ayçin, 2019:239).

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix} \quad (4)$$

Adım 4: Pozitif İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) Çözüm Değerlerinin Belirlenmesi

Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinden (V) faydalanılarak ideal pozitif ve ideal negatif çözüm değerleri belirlenir.

Pozitif ideal çözüm kümesi oluşturulurken, ağırlıklandırılmış normalize karar matrisindeki sütun değerlerinin en büyükleri (amaç maksimizasyon yönlü ise) veya en küçükleri (amaç minimizasyon yönlü ise) seçilir. Pozitif ideal çözüm değerleri aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$A^+ = \left\{ \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\} \quad (5)$$

Negatif ideal çözüm kümesi oluşturulurken, ağırlıklandırılmış normalize karar matrisindeki sütun değerlerinin en küçükleri (amaç maksimizasyon yönlü ise) veya en büyükleri (amaç minimizasyon yönlü ise) seçilir. Negatif ideal çözüm değerleri aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J \right), \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \right\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\} \quad (6)$$

Eşitlik (5) ve Eşitlik (6)'daki formüllerde J maksimizasyon, J' ise minimizasyon değerini göstermektedir.

Adım 5: Pozitif ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklığın Hesaplanması

Her bir karar alternatifi için pozitif ideal ve negatif ideal çözüm setinden sapmaların bulunabilmesi için Öklidyen uzaklık yaklaşımından yararlanılır. Koordinat düzleminde x ve y değerleri bilinen iki nokta arasındaki mesafenin bulunmasında Eşitlik (7)'den yararlanılır (Ayçin, 2019:241).

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - x_{jk})^2} \quad (7)$$

Burada;

x_{ik} : i . gözlemin k . değişken değeri

x_{jk} : j . gözlemin k . değişken değeri

n : değişken sayısını göstermektedir.

Buradan hareketle her bir karar alternatifi için pozitif ve negatif ideal uzaklık değerleri aşağıda verilen eşitlikler yardımıyla hesaplanır.

$$\text{Pozitif İdeal Uzaklık; } S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (8)$$

$$\text{Negatif İdeal Uzaklık; } S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (9)$$

Adım 6: Pozitif İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir alternatifin pozitif ideal çözüme göre nispi yakınlığı aşağıdaki eşitlikten yararlanılarak hesaplanır.

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+} \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (10)$$

Burada C_i^+ , $0 \leq C_i^+ \leq 1$ aralığında bir değer alır. $C_i^+ = 1$ se ilgili karar alternatifin pozitif ideal çözüme, $C_i^+ = 0$ ise ilgili karar alternatifin negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını gösterir.

Son olarak her bir alternatif için elde edilen C_i^+ değerine göre alternatiflerin büyükten küçüğe doğru sıralaması yapılır.

4.3. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Araştırmada Kurumsal Yönetim Endeksi'nde bulunan 18 işletmenin 2012-2014 yılları arasındaki finansal performanslarının ölçülmesinde kullanılan 7 finansal ölçüt ile analiz yapılmıştır. İşletme performanslarına yönelik puanlama TOPSİS yöntemi ile elde edilmiştir. Elde edilen işletme performanslarına yönelik puanlar ile işletmelerin kurumsal yönetim derecelendirme notlarının başarı sıralamaları karşılaştırılmıştır.

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar matrisinin satırlarında alternatifler ve sütunlarında değerlendirme kriterleri olacak şekilde oluşturulmuştur. Çalışmada 18 alternatif (işletmeler) ve 7 değerlendirme kriteri (finansal oranlar) olduğundan 2012 yılına ait karar matrisi Tablo 1'deki gibi oluşturulmuştur.

Tablo 1: 2012 Yılına Ait Karar Matrisi (A)

2012	KRİTERLER						
İşletmeler	NK / ÖS	NK / AKTİF	SDH	ADH	DVDH	NK/NS	HBK
AEFES	0,13	0,07	5,17	0,71	1,08	0,1	1,071
ARCLK	0,15	0,06	4,79	1,09	3,17	0,05	0,777
ASELS	0,26	0,1	2,18	0,57	1,37	0,18	0,59
AYGAZ	0,13	0,11	25,28	1,97	2,67	0,05	1,012
CCOLA	0,21	0,1	8,66	1,03	1,63	0,09	1,49
DOAS	0,25	0,12	8,55	2,49	4,88	0,05	1,163
ENKAI	0,13	0,08	15,76	0,72	1,15	0,11	0,39
HURGZ	0,22	0,09	27,91	0,53	0,78	0,17	0,273
OTKAR	0,34	0,08	3,72	1,06	2,95	0,08	0,003
PETUN	0,1	0,07	10,96	1	1,49	0,07	0,784
PNSUT	0,13	0,09	8,21	1,17	1,88	0,08	1,219
PRKAB	0,11	0,03	7,97	1,66	13,2	0,02	0,007
PRKME	0,24	0,22	3,2	0,54	1,35	0,41	0,007
TOASO	0,23	0,07	15,49	1,08	2,57	0,07	0,9
VESTL	-0,1	-0,03	5,99	1,5	4,82	-0,02	3,363
IHLAS	-0,05	-0,02	1,33	0,27	0,94	-0,08	0,069
TUPRS	0,32	0,09	12,9	2,95	7,12	0,03	5,83
TTRAK	0,43	0,21	5,17	1,54	10,21	0,14	0,05

Adım 2: Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Tablo 1’de gösterilen karar matrisinin elemanları eşitlik (2) yardımıyla normalize edilerek normalize karar matrisi oluşturulmuştur. Bunun için karar matrisinde bulunan her bir değerin karesi alınmıştır. Karesi alınan bu değerler her bir sütun için ayrı ayrı toplanmış ve toplamların karekökü alınmıştır. Daha sonra elde edilen bu değerler ilgili sütunlardaki her bir değere bölünerek normalize karar matrisi oluşturulmuştur. Tablo1’de verilen karar matrisi için hesaplanan normalize karar matrisi Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: 2012 Yılına Ait Normalize Karar Matrisi (R)

2012	KRİTERLER						
	NK / ÖS	NK / AKTİF	SDH	ADH	DVDH	NK/NS	HBK
AEFES	0,1401	0,1579	0,1011	0,1199	0,0524	0,1775	0,1443
ARCLK	0,1617	0,1353	0,0937	0,1841	0,1538	0,0887	0,1046
ASELS	0,2803	0,2255	0,0426	0,0963	0,0665	0,3195	0,0795
AYGAZ	0,1401	0,2481	0,4944	0,3327	0,1295	0,0887	0,1362
CCOLA	0,2264	0,2255	0,1694	0,1739	0,0791	0,1597	0,2007
DOAS	0,2695	0,2706	0,1672	0,4205	0,2368	0,0887	0,1567
ENKAI	0,1401	0,1804	0,3082	0,1216	0,0558	0,1952	0,0525
HURGZ	0,2371	0,2030	0,5458	0,0895	0,0378	0,3017	0,0368
OTKAR	0,3665	0,1804	0,0727	0,1790	0,1431	0,1420	0,0004
PETUN	0,1078	0,1579	0,2143	0,1689	0,0723	0,1242	0,1056
PNSUT	0,1401	0,2030	0,1606	0,1976	0,0912	0,1420	0,1642
PRKAB	0,1186	0,0677	0,1559	0,2803	0,6404	0,0355	0,0009
PRKME	0,2587	0,4962	0,0626	0,0912	0,0655	0,7277	0,0010
TOASO	0,2479	0,1579	0,3029	0,1824	0,1247	0,1242	0,1212
VESTL	-0,1078	-0,0677	0,1171	0,2533	0,2339	-0,0355	0,4529
IHLAS	-0,0539	-0,0451	0,0260	0,0456	0,0456	-0,1420	0,0093
TUPRS	0,3449	0,2030	0,2523	0,4982	0,3455	0,0532	0,7851
TTRAK	0,4635	0,4736	0,1011	0,2601	0,4954	0,2485	0,0068
TOPLAM	3,4816	3,4732	3,3879	3,6952	3,0693	2,8400	2,5586

Adım 3: Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması

Bu adımda normalize karar matrisinin her bir elemanı ilgili kriter ağırlıklarıyla (w_j) çarpılarak ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi elde edilmiştir.

Alternatiflerin değerlendirme kriterlerine ait ağırlıklar hesaplanırken öncelikle Tablo 2'deki kriterlerin sütun değerleri toplanmış ve daha sonra bu kriterlere ait toplam sütun değerleri de toplanarak toplam kriter değeri (22,507) elde edilmiştir. Son olarak her bir kritere ait sütun toplamı, kriterlerin toplam değerine oranlanarak ağırlık değerleri elde edilmiştir. Örneğin “NK/ÖS” kriterine ait ağırlık değeri $w_1 = 0,1547$ ($3,4816 / 22,507$) şeklinde hesaplanmıştır. Diğer kriterlere ait ağırlık değerleri de benzer şekilde hesaplanarak elde edilmiştir. Buna göre 2012 yılı değerlendirme kriterlerine ait hesaplanan ağırlık değerleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: 2012 Yılı Değerlendirme Kriterlerine Ait Ağırlık Değerleri

Kriter Ağırlıkları	w_1	w_2	w_3	w_4	w_5	w_6	w_7
Ağırlık Değerleri	0,1547	0,1543	0,1505	0,1642	0,1364	0,1262	0,1137

Tablo 3’de verilen ağırlık değerleri ile normalize karar matrisinin elemanlarının çarpımı sonucu elde edilen ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi Tablo 4’verilmiştir.

Tablo 4: 2012 Yılı Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi (V)

2012	KRİTERLER						
İşletmeler	NK / ÖS	NK / AKTİF	SDH	ADH	DVDH	NK/NS	HBK
AEFES	0,0217	0,0244	0,0152	0,0197	0,0071	0,0224	0,0164
ARCLK	0,0250	0,0209	0,0141	0,0302	0,0210	0,0112	0,0119
ASELS	0,0434	0,0348	0,0064	0,0158	0,0091	0,0403	0,0090
AYGAZ	0,0217	0,0383	0,0744	0,0546	0,0177	0,0112	0,0155
CCOLA	0,0350	0,0348	0,0255	0,0286	0,0108	0,0202	0,0228
DOAS	0,0417	0,0418	0,0252	0,0690	0,0323	0,0112	0,0178
ENKAI	0,0217	0,0278	0,0464	0,0200	0,0076	0,0246	0,0060
HURGZ	0,0367	0,0313	0,0822	0,0147	0,0052	0,0381	0,0042
OTKAR	0,0567	0,0278	0,0110	0,0294	0,0195	0,0179	0,0000
PETUN	0,0167	0,0244	0,0323	0,0277	0,0099	0,0157	0,0120
PNSUT	0,0217	0,0313	0,0242	0,0324	0,0124	0,0179	0,0187
PRKAB	0,0183	0,0104	0,0235	0,0460	0,0873	0,0045	0,0001
PRKME	0,0400	0,0766	0,0094	0,0150	0,0089	0,0918	0,0001
TOASO	0,0384	0,0244	0,0456	0,0299	0,0170	0,0157	0,0138
VESTL	-0,0167	-0,0104	0,0176	0,0416	0,0319	-0,0045	0,0515
IHLAS	-0,0083	-0,0070	0,0039	0,0075	0,0062	-0,0179	0,0011
TUPRS	0,0534	0,0313	0,0380	0,0818	0,0471	0,0067	0,0893
TTRAK	0,0717	0,0731	0,0152	0,0427	0,0676	0,0314	0,0008

Adım 4: Pozitif İdeal (A^+) ve Negatif İdeal (A^-) Çözüm Değerlerinin Belirlenmesi

Bu adımda, Tablo 4'te gösterilen ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinden faydalanarak pozitif ideal (A^+) ve negatif ideal (A^-) çözüm değerleri belirlenmiştir. Buna göre pozitif ideal çözüm için V matrisinin sütunlarındaki en büyük değerler negatif ideal çözüm için V matrisinin sütunlarındaki en küçük değerler seçilmiş ve çözüm kümeleri de aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

$$A^+ = \{0,0717; 0,0766; 0,0822; 0,0818; 0,0873; 0,0918; 0,0893\}$$

$$A^- = \{-0,0167; -0,0104; 0,0039; 0,0075; 0,0052; -0,0179; 0,0000\}$$

Adım 5: Pozitif ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklığın Hesaplanması

Alternatiflerin pozitif ideal ve negatif ideal noktalara olan uzaklıkları eşitlik (8) ve eşitlik (9)'daki formüller yardımıyla hesaplanmış ve sonuçları Tablo 5 ve Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 5: Pozitif İdeal Çözüme Olan Uzaklık Değerleri

İşletmeler	NK / ÖS	NK / AKTİF	SDH	ADH	DVDH	NK/NS	HBK	Toplam	Karekök	S_i^+
AEFES	0,00250	0,00273	0,00448	0,00386	0,00643	0,00482	0,00531	0,03013	0,17357	0,17357
ARCLK	0,00218	0,00310	0,00463	0,00266	0,00440	0,00650	0,00598	0,02946	0,17165	0,17165
ASELS	0,00080	0,00174	0,00574	0,00436	0,00613	0,00265	0,00644	0,02786	0,16691	0,16691
AYGAZ	0,00250	0,00147	0,00006	0,00074	0,00485	0,00650	0,00544	0,02156	0,14685	0,14685
CCOLA	0,00135	0,00174	0,00321	0,00283	0,00586	0,00514	0,00441	0,02455	0,15668	0,15668
DOAS	0,00090	0,00121	0,00325	0,00016	0,00303	0,00650	0,00510	0,02016	0,14199	0,14199
ENKAI	0,00250	0,00237	0,00128	0,00382	0,00636	0,00452	0,00694	0,02779	0,16670	0,16670
HURGZ	0,00123	0,00205	0,00000	0,00450	0,00675	0,00289	0,00724	0,02466	0,15703	0,15703
OTKAR	0,00023	0,00237	0,00507	0,00275	0,00460	0,00546	0,00796	0,02844	0,16864	0,16864
PETUN	0,00303	0,00273	0,00249	0,00292	0,00600	0,00580	0,00597	0,02894	0,17011	0,17011
PNSUT	0,00250	0,00205	0,00336	0,00244	0,00561	0,00546	0,00498	0,02641	0,16250	0,16250
PRKAB	0,00285	0,00437	0,00345	0,00128	0,00000	0,00763	0,00795	0,02752	0,16590	0,16590
PRKME	0,00100	0,00000	0,00529	0,00447	0,00615	0,00000	0,00795	0,02486	0,15766	0,15766
TOASO	0,00111	0,00273	0,00134	0,00269	0,00495	0,00580	0,00570	0,02431	0,15591	0,15591
VESTL	0,00781	0,00757	0,00416	0,00162	0,00307	0,00928	0,00143	0,03494	0,18692	0,18692
IHLAS	0,00641	0,00698	0,00612	0,00552	0,00658	0,01205	0,00778	0,05143	0,22679	0,22679
TUPRS	0,00034	0,00205	0,00195	0,00000	0,00162	0,00724	0,00000	0,01320	0,11489	0,11489
TTRAK	0,00000	0,00001	0,00448	0,00153	0,00039	0,00366	0,00783	0,01790	0,13379	0,13379

Tablo 5'te değerlendirme kriterlerine ilişkin pozitif ideal çözüm (A^+) değerleri kullanılarak karar noktalarının pozitif ideal uzaklıkları hesaplanmıştır. Bu hesaplamada ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinin sütun değerlerinden pozitif ideal (A^+) çözüm değerleri çıkarılarak kareleri alınır ve daha sonra satır değerleri toplamının karekökü alınarak pozitif ideal uzaklık (S_i^+) değerleri elde edilir.

Tablo 6: Negatif İdeal Çözüme Olan Uzaklık Değerleri

İşletmeler	NK / ÖS	NK / AKTİF	SDH	ADH	DVDH	NK/NS	HBK	Toplam	Karekök	(S_i^-)
AEFES	0,00147	0,00121	0,00013	0,00015	0,00000	0,00163	0,00027	0,00486	0,06968	0,06968
ARCLK	0,00174	0,00098	0,00010	0,00052	0,00025	0,00085	0,00014	0,00458	0,06766	0,06766
ASELS	0,00360	0,00205	0,00001	0,00007	0,00002	0,00339	0,00008	0,00921	0,09599	0,09599
AYGAZ	0,00147	0,00237	0,00497	0,00222	0,00016	0,00085	0,00024	0,01228	0,11082	0,11082
CCOLA	0,00267	0,00205	0,00047	0,00044	0,00003	0,00145	0,00052	0,00763	0,08734	0,08734
DOAS	0,00341	0,00273	0,00045	0,00379	0,00074	0,00085	0,00032	0,01227	0,11078	0,11078
ENKAI	0,00147	0,00147	0,00180	0,00016	0,00001	0,00181	0,00004	0,00675	0,08215	0,08215
HURGZ	0,00285	0,00174	0,00612	0,00005	0,00000	0,00314	0,00002	0,01392	0,11798	0,11798
OTKAR	0,00538	0,00147	0,00005	0,00048	0,00021	0,00128	0,00000	0,00887	0,09417	0,09417
PETUN	0,00111	0,00121	0,00080	0,00041	0,00002	0,00113	0,00014	0,00483	0,06950	0,06950
PNSUT	0,00147	0,00174	0,00041	0,00062	0,00005	0,00128	0,00035	0,00593	0,07702	0,07702
PRKAB	0,00123	0,00044	0,00038	0,00149	0,00675	0,00050	0,00000	0,01079	0,10385	0,10385
PRKME	0,00321	0,00757	0,00003	0,00006	0,00001	0,01205	0,00000	0,02293	0,15143	0,15143
TOASO	0,00303	0,00121	0,00174	0,00050	0,00014	0,00113	0,00019	0,00794	0,08910	0,08910
VESTL	0,00000	0,00000	0,00019	0,00116	0,00071	0,00018	0,00265	0,00489	0,06995	0,06995
IHLAS	0,00007	0,00001	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00008	0,00915	0,00915
TUPRS	0,00490	0,00174	0,00116	0,00552	0,00176	0,00061	0,00796	0,02366	0,15381	0,15381
TTRAK	0,00781	0,00698	0,00013	0,00124	0,00389	0,00243	0,00000	0,02248	0,14993	0,14993

Tablo 6'da değerlendirme kriterlerine ilişkin negatif ideal çözüm (A^-) değerleri kullanılarak karar noktalarının negatif ideal uzaklıkları hesaplanmıştır. Bu hesaplamada ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinin sütun değerlerinden negatif ideal (A^-) çözüm değerleri çıkarılarak kareleri alınır ve daha sonra satır değerleri toplamının karekökü alınarak negatif ideal uzaklık (S_i^-) değerleri elde edilir.

Adım 6: Pozitif İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir alternatife pozitif ideal çözüme göreli yakınlığı (C_i^+) eşitlik (10)'daki formül yardımıyla hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: 2012 Yılı Pozitif İdeal Çözüme Göre Alternatiflerin Görelî Yakınlık Değerleri (C_i^+)

İşletmeler	S_i^+	S_i^-	C_i^+
AEFES	0,17357	0,06968	0,28646
ARCLK	0,17165	0,06766	0,28273
ASELS	0,16691	0,09599	0,36512
AYGAZ	0,14685	0,11082	0,43008
CCOLA	0,15668	0,08734	0,35793
DOAS	0,14199	0,11078	0,43827
ENKAI	0,16670	0,08215	0,33013
HURGZ	0,15703	0,11798	0,42900
OTKAR	0,16864	0,09417	0,35833
PETUN	0,17011	0,06950	0,29006
PNSUT	0,16250	0,07702	0,32156
PRKAB	0,16590	0,10385	0,38499
PRKME	0,15766	0,15143	0,48993
TOASO	0,15591	0,08910	0,36367
VESTL	0,18692	0,06995	0,27231
IHLAS	0,22679	0,00915	0,03879
TUPRS	0,11489	0,15381	0,57242
TTRAK	0,13379	0,14993	0,52843

Tablo 7’de alternatiflere (işletmelere) ait görelî yakınlık değerleri (C_i^+) verilmiştir. Buna göre en yüksek " C_i^+ " değerine sahip olan alternatif, en iyi alternatif olacak şekilde sıralama yapılmıştır. Bu bağlamda Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi’nde bulunan 18 işletmenin 2012-2014 yıllarına ait TOPSİS yöntemine göre hesaplanan " C_i^+ " değerleri ve bu değerlere göre performans sıralamaları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: 2012-2014 Yıllarına Ait İşletmelerin " C_i^+ " Değerleri ve Sıralamaları

İşletmeler	2012 Yılı C_i^+ Değeri	Sıra	2013 Yılı C_i^+ Değeri	Sıra	2014 Yılı C_i^+ Değeri	Sıra
AEFES	0,28646	15	0,54129	3	0,30169	16
ARCLK	0,28273	16	0,38731	14	0,42336	12
ASELS	0,36512	8	0,37767	15	0,42892	11
AYGAZ	0,43008	5	0,46868	6	0,53016	3
CCOLA	0,35793	11	0,42967	11	0,41508	13
DOAS	0,43827	4	0,52589	4	0,55598	2
ENKAI	0,33013	12	0,41582	13	0,44452	9
HURGZ	0,42900	6	0,32208	16	0,25747	17
OTKAR	0,35833	10	0,44921	8	0,43619	10
PETUN	0,29006	14	0,42011	12	0,46826	8
PNSUT	0,32156	13	0,43326	10	0,49609	7
PRKAB	0,38499	7	0,50066	5	0,52296	4
PRKME	0,48993	3	0,43623	9	0,36853	15
TOASO	0,36367	9	0,45751	7	0,50509	6
VESTL	0,27231	17	0,24773	17	0,37892	14
IHLAS	0,03879	18	0,01633	18	0,24051	18
TUPRS	0,57242	1	0,55111	2	0,60149	1
TTRAK	0,52843	2	0,55359	1	0,52102	5

Tablo 8'e göre " C_i^+ " değerleri incelendiğinde, TUPRS'ın 2012 ve 2014 yıllarında ilk sırada yer aldığı, 2013 yılında ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. TTRAK'ın 2013 yılında ilk sıraya yükseldiği, 2012 yılında ikinci, 2014 yılında ise beşinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Analiz kapsamında IHLAS'ın bütün dönemlerde son sırada yer aldığı ve diğer işletmelerin ise yıllar itibarıyla elde ettikleri performans sıralamalarının genel olarak değişkenlik gösterdiği görülmüştür.

Tablo 9: 2012-2014 Yılları Arasında İşletmelerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notlarına Göre Sıralaması

	2012		2013		2014	
İşletmeler	KYDN	Sıra	KYDN	Sıra	KYDN	Sıra
AEFES	89,39	7	93,3	2	90,71	3
ARCLK	91,07	2	92,8	3	89,94	7
ASELS	87,73	14	90,71	14	88,34	13
AYGAZ	89,57	6	92,71	4	90,11	6
CCOLA	88,81	9	92,01	5	91,03	1
DOAS	82,15	17	90,05	15	89,93	8
ENKAI	91,59	1	91,97	6	90,68	4
HURGZ	90,9	4	90,9	13	90,83	2
OTKAR	86,8	15	91,03	11	87,95	14
PETUN	87,73	13	91,59	7	89,67	10
PNSUT	88,67	10	91,49	8	82,11	18
PRKAB	84,39	16	86,55	17	86,85	16
PRKME	88,24	12	89,8	16	87,35	15
TOASO	90,25	5	91,39	9	89,14	11
VESTL	88,32	11	90,94	12	90,24	5
IHLAS	76,75	18	80,49	18	84,45	17
TUPRS	91	3	93,43	1	88,67	12
TTRAK	89,02	8	91,04	10	89,87	9

Tablo 9’da çalışmada yer alan işletmelerin kurumsal derecelendirme notlarına göre 2012-2014 yıllarındaki sıralama görülmektedir. Görüldüğü gibi her yılki sıralama değişmektedir.

Tablo 10: İşletmelerin Yıllara Göre TOPSİS Performans ve KYDN Skorları Sıralaması

Sıralama	TOPSİS PERFORMANS			KYDN		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
1	<i>TUPRS</i>	<i>TTRAK</i>	<i>TUPRS</i>	ENKAI	TUPRS	CCOLA
2	<i>TTRAK</i>	<i>TUPRS</i>	<i>DOAS</i>	ARCLK	AEFES	HURGZ
3	<i>PRKME</i>	<i>AEFES</i>	<i>AYGAZ</i>	TUPRS	ARCLK	AEFES
4	<i>DOAS</i>	<i>DOAS</i>	<i>PRKAB</i>	HURGZ	AYGAZ	ENKAI
5	<i>AYGAZ</i>	<i>PRKAB</i>	<i>TTRAK</i>	TOASO	CCOLA	VESTL
6	<i>HURGZ</i>	<i>AYGAZ</i>	<i>TOASO</i>	AYGAZ	ENKAI	AYGAZ
7	<i>PRKAB</i>	<i>TOASO</i>	<i>PNSUT</i>	AEFES	PETUN	ARCLK
8	<i>ASELS</i>	<i>OTKAR</i>	<i>PETUN</i>	TTRAK	PNSUT	DOAS
9	<i>TOASO</i>	<i>PRKME</i>	<i>ENKAI</i>	CCOLA	TOASO	TTRAK
10	<i>OTKAR</i>	<i>PNSUT</i>	<i>OTKAR</i>	PNSUT	TTRAK	PETUN
11	<i>CCOLA</i>	<i>CCOLA</i>	<i>ASELS</i>	VESTL	OTKAR	TOASO
12	<i>ENKAI</i>	<i>PETUN</i>	<i>ARCLK</i>	PRKME	VESTL	TUPRS
13	<i>PNSUT</i>	<i>ENKAI</i>	<i>CCOLA</i>	ASELS	HURGZ	ASELS
14	<i>PETUN</i>	<i>ARCLK</i>	<i>VESTL</i>	PETUN	ASELS	OTKAR
15	<i>AEFES</i>	<i>ASELS</i>	<i>PRKME</i>	OTKAR	DOAS	PRKME
16	<i>ARCLK</i>	<i>HURGZ</i>	<i>AEFES</i>	PRKAB	PRKME	PRKAB
17	<i>VESTL</i>	<i>VESTL</i>	<i>HURGZ</i>	DOAS	PRKAB	IHLAS
18	<i>IHLAS</i>	<i>IHLAS</i>	<i>IHLAS</i>	IHLAS	IHLAS	PNSUT

Tablo 10’da işletmelerin TOPSİS’e göre performans ve KYDN’e göre en yüksekten en küçüğe doğru yıllara göre sıralaması görülmektedir.

Tablo 11: TOPSİS ile KYDN Sıralama Skorlarının Karşılaştırılması

İşletmeler	2012 YILI			2013 YILI			2014 YILI		
	TOPSİS Sıralama	KYDN	Mutlak Fark	TOPSİS Sıralama	KYDN	Mutlak Fark	TOPSİS Sıralama	KYDN	Mutlak Fark
AEFES	15	7	8	3	2	1	16	3	13
ARCLK	16	2	14	14	3	11	12	7	5
ASELS	8	14	6	15	14	1	11	13	2
AYGAZ	5	6	1	6	4	2	3	6	3
CCOLA	11	9	2	11	5	6	13	1	12
DOAS	4	17	13	4	15	11	2	8	6
ENKAI	12	1	11	13	6	7	9	4	5
HURGZ	6	4	2	16	13	3	17	2	15
OTKAR	10	15	5	8	11	3	10	14	4
PETUN	14	13	1	12	7	5	8	10	2
PNSUT	13	10	3	10	8	2	7	18	11
PRKAB	7	16	9	5	17	12	4	16	12
PRKME	3	12	9	9	16	7	15	15	0
TOASO	9	5	4	7	9	2	6	11	5
VESTL	17	11	6	17	12	5	14	5	9
IHLAS	18	18	0	18	18	0	18	17	1
TUPRS	1	3	2	2	1	1	1	12	11
TTRAK	2	8	6	1	10	9	5	9	4
Toplam			102			88			120

Tablo 11’de TOPSİS ile KYDN Skorları topluca verilmiştir. KYDN ve TOPSİS sıralama skorlarının farklarının mutlak değerleri alınarak toplam değerlerine bakılmıştır. Böylece iki değer birbirine en yakın ve en uzak yıllar belirlenmeye çalışılmıştır. Kurumsal yönetim derecelendirme notlarının (KYDN) sıralamaları ile TOPSİS puanlarının sıralamaları arasında oldukça farklılıklar gözlemlenmiştir. Yıllar itibariyle 2014 yılı sıralama skorları arasında en çok farkın gözlemlendiği yıl olurken, 2013 yılı da sıralama skorları arasında en az farkın görüldüğü yıl olmuştur.

2014 yılında sadece PRKME’nin hem KYDN hem TOPSİS sıralama skorlarının birbiriyle eşit olduğu gözlemlenmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında IHLAS’ın hem KYDN hem TOPSİS sıralama skorlarının birbiriyle eşit olduğu gözlemlenmiştir. HURGZ 2014 yılında TOPSİS performans sıralamasında 17. olurken KYDN sıralamasında 2. olmuştur. HURGZ almış olduğu skorlar arasında farkı en yüksek işletme olmuştur.

KYDN üst sıralarda olup da TOPSİS performans sıralamasında alt sıralarda olan işletmeler; 2012 yılında ARÇELİK, ENKAİ sıralanırken 2013 yılında ARÇELİK, 2014 yılında ise AEFES, CCOLA, HURGAZ olarak sıralanmıştır.

TOPSİS Performans sıralaması ilk sıralarda olup da KYDN alt sıralarda olan işletmeler; 2012 yılında DOAS, 2013 yılında DOAS, PRKAB, 2014 yılında ise PNSUT, PRKAB, TUPRS tespit edilmiştir.

Şirketler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AEFES												
ARCLK												
ASELS												
AYGAZ												
CCOLA												
DOAS												
ENKAI												
HURGZ												
OTKAR												
PETUN												
PNSUT												
PRKAB												
PRKME												
TOASO												
VESTL												
IHLAS												
TUPRS												
TTRAK												

Şekil 1: İşletmelerin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu Aldıkları Yıllar

Çalışmada analizi yapılan işletmelerin hangi yıllar itibariyle kurumsal yönetim derecelendirme notunu aldıkları Şekil 1’de gösterilmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Muhasebe sisteminde ve finansta yaşanan sıkıntılar işletmelerin ortaklarına ve yöneticilerine olan güvenin zedelenmesine sebep olmuştur. Bunun neticesi olarak da mali tabloların gerçeği ne kadar gösterdiği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda yasal düzenlemeler ve muhasebe standartlarının hazırlanması bir zorunluluk olmuştur. Böylece işletme hakkında gerçeğe daha yakın bilgilerin hazırlanıp sunulduğu mali tabloların oluşturulması için gerekli alt yapılar hazırlanmıştır.

Bu yasalar ve standartlar oluşturulmakla birlikte işletmelerin performanslarının sürdürülebilir olup olmadığının tespiti amacıyla bağımsız kuruluşlar aracılığıyla kurumsal yapılarının da incelenme ve değerlendirilme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu çerçevede işletmelerin kurumsal yönetim anlayışlarının ve uygulamalarının derecelendirilmesi ve dolayısıyla diğer işletmelerle mukayese edilebilmesi için ulusla-

rarası standartlar oluşturulmuştur. Kurumsal yönetimin şeffaflık, adil olmak, hesap verilebilirlik ve sorumluluk olmak üzere 4 temel ilkesi vardır. Sermaye Piyasası Kurulunca yetkilendirilen derecelendirme kuruluşları tarafından işletmelerin kurumsal yönetim standartlarına uyum gösterme düzeylerine göre 1 ile 10 arasında kurumsal yönetim derecelendirme notları verilmektedir.

Çalışmada 2012-2014 yılları arasında XKURY’de yer alan 18 işletmenin Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notlarına göre sıralama yapılmıştır. Ayrıca NK/ÖS, **NK**/AKTİF, SDH, ADH, DVDH, NK/NS, HBK finansal oranları kullanılarak TOPSİS yöntemi ile belirlenen finansal performansları sıralanmıştır. KYDN ve TOPSİS performans sıralama skorları birbiriyle karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Performans sıralamasında üst sıralarda olan işletmelerin KYDN sıralamasında alt sıralarda yer aldığı görülmüştür. Benzer şekilde KYDN sıralamasında üst sıralarda olan işletmelerin de performans sıralamasında alt sıralarda yer aldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla işletmelerin sıralamalarında farklılıklar gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak Kurumsal Yönetim Derecelendirme Notu ile TOPSİS’e göre belirlenen finansal performans sıralamasının çalışılan yıllar içerisinde genelde örtüşmediği tespit edilmiştir. Fakat bu durum kurumsal yönetim anlayışına sahip işletmelerin diğer işletmelere nazaran performanslarının düşük olduğu anlamına gelmemektedir. Kurumsal yönetim anlayışı işletmelerdeki performansın anlık değil sürdürülebilir olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın sonuçları değerlendirilirken karşılaştırmaların sadece kurumsal derecelendirme notu alan işletmelerle ve çalışılan yıllarla sınırlı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ayçin, E., (2019) Çok Kriterli Karar Verme: Bilgisayar Uygulamalı Çözümler, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Ankara.
- Aydingülü, S., (2019). Kurumsal Yönetim ve Portföy Performansı: Borsa İstanbul Örneği, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Black, B., S., Jang, H., ve Kim, W., “Corporate Governance and Expected Stock Returns: Evidence From Germany” *Journal of Law, Economics & Organization*, 2005, 22(2):366-413.
- Çonkar, K., Elitaş, C., ve Gökhan, A., “İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’ndeki (XKURY) Firmaların Finansal Performanslarının TOPSİS Yöntemi ile Ölçümü ve Kurumsal Yönetim Notu ile Analizi” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2011, 61(1):81-115.
- Deng, H., Yeh, C. H., ve Willis, R. J. “Inter-Company Comparison Using Modified TOPSIS with Objective Weights”, *Computers & Operations Research*, 1998, 27(10):963-973.
- Drobtz, W., Schillhofer, A. ve Zimmermann, H. “Corporate Governance and Expected Stock Returns: Evidence From Germany”, *European Financial Management*, 2004, 10(2):267-293.
- Ege, İ., Topaloğlu, E. E., & Özyamanoğlu, M. “Finansal Performans ile Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BIST Üzerine Bir Uygulama”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 2013, 5(9):100-117.
- Ersoy, E., Bayrakdaroğlu, A. ve Şamiloğlu, F. “Türkiye’de Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı (Tobin Q ve Anormal Getiri) Arasındaki İlişkinin Analizi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 2011, 48(554):71-83.
- Karayel, M. “Türkiye’de Kurumsal Yönetimin Dünü, Bugünü ve Yarını: İMKB 100 Şirketlerinde Kurumsal Yönetim Derecelendirme Çalışması”, *Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta*, 2011.
- OECD, *G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri*, 2015, 1-62.
- Opricovic, S., and Tzeng, G.H., “Compromise Solution by MCDM Methods: A Comparative Analysis of VIKOR and TOPSIS,” *European Journal of Operational Research*, 2004, vol. 156:445-455.
- Roszkowska, E., (2011). “Multi-Criteria Decision-Making Models by Applying the TOPSIS Method to Crisp and Interval Data”, *ICI World of Journals, Multiple Criteria Decision Making*, Vol.6:230-230.
- Sakarya, Ş., Yazgan, K., F., ve Yıldırım H., H., “Kurumsal Yönetim Derecelendirmesinin Hisse Senedi Performansına Etkisi: BİST Kurumsal Yönetim Endeksi Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2017, 18(40):55-76.
- Shleifer, A. ve Vishny, R., W. “A Survey of Corporate Governance”, *The Journal Of Finance*, 1997, 52(2):737-783.
- Syamsudin S. and Rahim R., “Study Approach Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)”, *International Journal of Recent Trends Engineering & Resarch*, 2017, 3(3): 268–285.
- Tetik, N., “Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Yeni Türk Ticaret Kanunu Düzenlemelerinin İşletmelerin Finansal Yönetimi Üzerinde Etkileri” *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, 2(1):43-58.
- TKYD ve Deloitte “Nedir Bu Kurumsal Yönetim?” *Kurumsal Yönetim Serisi*, 2006, 1-12.
- TÜSİAD, “Kurumsal Yönetim İlkeleri” *Lebib Yalkın Yayınları*, 2000, 1-49.

Ünlü, U., Yalçın, N., ve Yağlı, İ. “Kurumsal Yönetim ve Firma Performansı: TOPSIS Yöntemi ile BİST 30 Firmaları Üzerine Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, 19(1):63-81.

<http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/66> , (28/11/2018).

<http://www.saharating.com/~saharati/bist-kurumsal-yonetim-endeksi-xkury/> , (05/12/2018).

FAALİYET TABANLI MALİYETLEME: KAMU HASTANESİ GÖZ SAĞLIĞI BÖLÜMÜNDE BİR UYGULAMA

Öğr. Gör. Pınar KURT*

Prof. Dr. Metin SABAN**

Prof. Dr. Fikret ÇANKAYA***

Makale Gönderim Tarihi : 02/05/2020 / Kabul Tarihi : 20/10/2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Sağlık hizmetlerine doğru kaynak ayırabilmek için, sunulan sağlık hizmetlerinin gerçek maliyetlerinin bilinmesi gerekmektedir. Sağlık sektöründe maliyet analizlerinin gerçekçi bir şekilde yapılması, maliyetlerin düşürülmesine, sağlık hizmetlerinin etkin, verimli ve kaliteli bir şekilde sunulmasına katkı sağlayacağı gibi çevreye de olumlu katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, sunulan sağlık hizmetlerinin maliyetlerini daha doğru ve gerçekçi bir şekilde hesaplaması açısından modern bir yöntem olan Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM) yönteminin hastane işletmelerinde kullanılması önemli hale gelmektedir. Çalışmada, öncelikle FTM yöntemi ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra bir uygulama yapılmıştır. Çalışmanın amacı, hastanelerde FTM yönteminin uygulanabilirliğini vaka analizi yardımıyla göstermektir. Çalışmada, bir kamu hastanesinin göz sağlığı bölümünde poliklinik, anjiyo ve lazer ile cerrahi hizmet alan hastaların birim maliyetlerinin FTM yöntemine göre hesaplaması yapılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, FTM yönteminin hastanelerde uygulanabilir olduğunu ve yöneticilerin alacakları stratejik kararlarda faydalı olacağını göstermesi açısından bilime ve topluma katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: FTM, Faaliyet Tabanlı Maliyetleme, Hastane Maliyetleri

Jel Sınıflandırması: M41, M49

Bu çalışma Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Metin SABAN danışmanlığında Pınar KURT tarafından hazırlanan "Hastane İşletmelerinde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Kamu Hastanesinde Bir Uygulama" adlı yüksek lisans tezinden esinlenerek üretilmiştir.

* Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, pkurt@bandirma.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-6870-4248>

** Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, metinsaban@bartin.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5998-6543>

*** Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cankayaf@yahoo.com,
<https://orcid.org/0000-0002-0738-3580>

ACTIVITY-BASED COSTING: A CASE STUDY IN THE OPHTHALMOLOGY DEPARTMENT OF STATE HOSPITAL**ABSTRACT**

In order to allocate the right resources for health care services, the actual costs of these health care services need to be understood. A realistic cost analysis in the health sector will contribute to the reduction of costs and the provision of more effective, efficient and high quality health care as well as positively impact the environment. In order to calculate the costs of health care services more accurately and realistically, it is important to utilize a modern method known as Activity Based Costing (ABC) in hospital enterprises. In this study, after giving a general information about the ABC method, an actual case was exercised. The purpose of the study is to show the applicability of ABC method in hospitals with the case analysis. In the study, the unit costs of patients receiving polyclinic, angio and laser surgery in the eye health department of a public hospital were calculated by utilizing the ABC method. In conclusion, this study is thought to contribute to science and public in terms of demonstrating the applicability of the ABC method in hospitals and the benefit for the health care professionals in making strategic decisions.

Keywords: ABC, Activity Based Costing, Hospital Costs

Jel Classification: M41, M49

1. GİRİŞ

Sağlık sektörü, insan yaşamının hem korunmasında hem de korunma üzerindeki etkisinden dolayı hizmet sektörünün en önemli dallarından birisidir (Banerjee vd., 2004). Toplumların ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin karşılanmasında hastane yönetimleri, mevcut kaynakları en uygun ve dengeli bir şekilde kullanmalı, bunları kullanırken ise sunulan sağlık hizmetlerini düşük maliyet ve yüksek kalitede sağlamalıdır. Ancak, hastane işletmeleri hizmet taleplerini karşılamada sınırlı olan kaynakları ve maliyetleri dengelemede birçok güçlük ve zorlukla karşı karşıya kalmaktadır (Gujral vd., 2010). Bu güçlük ve zorlukların en temel nedenlerinden biri, sunulan hizmetlerin uygun fiyatlandırılmasında gerçek maliyet bilgileri ile ilgili bilgiye sahip olunamamasıdır. Günümüzde, teknoloji ağırlıklı ürün veya hizmet sunulması, rekabetin artması, tüketici istek ve arzularının değişmesi ve benzeri nedenlerden dolayı işletmeler, değişen koşullara hızlı bir şekilde uyum sağlamak zorunda kalmış ve maliyet yapılarını değiştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, işletme maliyetleri içerisinde genel üretim giderlerinin payı ve önemi giderek artmıştır (Bruggeman vd., 2005). Nitekim teknoloji ağırlıklı hizmet sunan hastane işletmeleri için de aynı durum söz konusudur.

Önceleri, ürün veya hizmetlerin maliyet hesaplamalarında toplam maliyetlerin içerisinde direkt işçilik giderlerinin önemli olduğu Geleneksel Maliyetleme (GM) yöntemleri kullanılmaktaydı. Ancak, gele-

neksel maliyet yöntemlerinin detaylı bir bilgi vermemesi, ürün veya hizmetlerin maliyet hesaplamalarında yetersiz kalması, genel üretim giderlerinin dağıtımında hatalı sonuçlar vermesi ve benzer nedenlerden dolayı yeni maliyet yöntemlerine ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyacı karşılamak için Robin Cooper ve Robert Kaplan tarafından, maliyetlerin gerçekçi bir şekilde hesaplanmasına yardımcı olan Faaliyet Tabanlı Maliyet (FTM) yöntemi geliştirilmiştir (Saban ve Güğərçin İrak, 2009). FTM yöntemi, işletmelerdeki tüm kaynakları, faaliyetleri ve süreçleri tanımlayan bir maliyetlendirme yöntemidir. Bu nedenle, özellikle iş geliştirme, fiyatlandırma politikaları, kaynak tahsisi, yatırım ve dış kaynak kullanımı için çok güçlü bir karar verme aracıdır (Kujacic, 2015). Bu çalışmanın temel amacı, kamu hastanesi olarak faaliyet gösteren bir hastanenin göz sağlığı bölümünde maliyet nesnesi olan ayakta tedavi, anjiyo ve lazer tedavi ile cerrahi müdahale uygulanarak yapılan hizmetlerin maliyetlerinin FTM yöntemine göre nasıl hesaplanacağını ve bu yöntemin hastane işletmelerinde uygulanabilirliğini göstermektir.

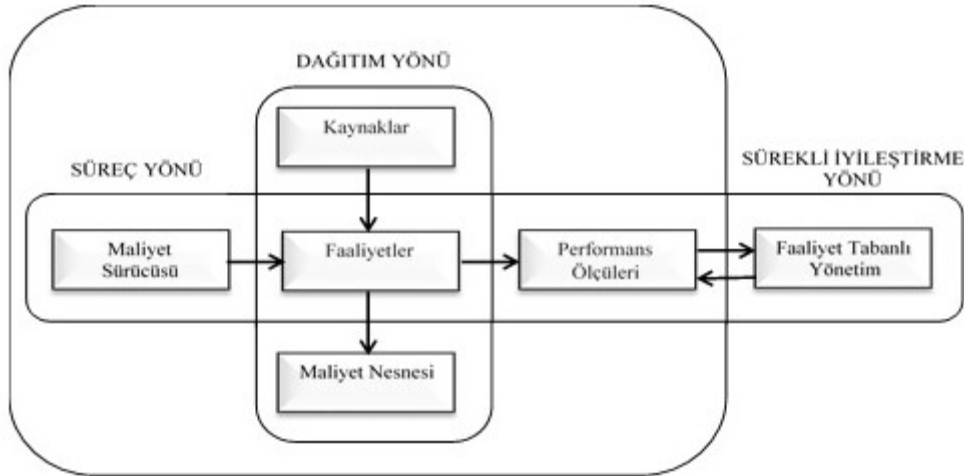
2. FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİ

Faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemleri, çıktı üretmek için organizasyonel süreçlerde kullanılan kaynakların maliyetini tahmin etmektedir (Cooper ve Kaplan, 1992). Literatüre bakıldığında FTM yöntemi ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Cooper ve Kaplan (1992), örgütsel süreçlerde çıktı üretmek için kullanılan kaynakların maliyetlerini tahmin eden bir yöntem, Yereli (2009), kaynakların faaliyetler tarafından tüketildiği ve faaliyetlerin maliyet nesnesi tarafından tüketildiği bir yöntem, Muto vd. (2011) faaliyetlerin, kaynakların ve maliyet nesnelerinin performansını ölçen bir yöntem, Ülker ve İskender (2005), işletmedeki kaynaklar, faaliyetler, maliyet nesneleri ve başarı ölçütleriyle ilgili verileri toplayıp bilgiye dönüştürerek, yönetime karar almada destek sağlaması yönünden bir bilgi yöntemi olarak tanımlamışlardır. FTM yöntemine göre, mamullerin üretimi için faaliyetler yapılır ve faaliyetler işletme kaynaklarını tüketirler. Faaliyetler ile maliyetler arasında sebep sonuç ilişkisi vardır. Buna göre faaliyetler sebep, maliyetler ise sonuçtur (Unutkan, 2010). Kısaca FTM yönteminde, ürünler veya hizmetler faaliyetleri tüketir, ardından faaliyetler de kaynakları tüketir (Ross, 2004). FTM yönteminin daha iyi anlaşılabilmesi için kullanılan kavramlar ve tanımlar aşağıda açıklanmıştır. Bunlar;

- *Faaliyet*: İşletmenin amacına ulaşması ve işletme içindeki örgütlerin fonksiyonel hedeflerini gerçekleştirmeleri için yapmaları gerekli eylemler veya görevlerdir (Ülker, 2002). Hastane işletmelerinde ise, hizmetlerin sunulması sırasında maliyetle sonuçlanan tüm eylem ve görevlere faaliyet denilmektedir. Örneğin, hasta kabul hizmetlerinde yapılan işlemler ve görevler birer faaliyet olarak gösterilebilir.
- *Kaynak (Girdi)*: Faaliyetleri gerçekleştirebilmek için kullanılan üretim faktörleridir. Diğer bir deyişle maliyetlerin asıl kaynağını oluşturan unsurlar olup, FTM yönteminin finansal girdilerini sağlayan ilk unsurlardır (Alkan, 2005). Örneğin, işgücü, teknoloji, ilaçlar ve malzemeleri içerir.
- *Faaliyet (maliyet) Havuzu*: Hastane işletmelerinde benzer faaliyetlerin fonksiyonel ve ekonomik olarak toplandığı yerlerdir (Yereli, 2009). Öncelikli olarak hastane işletmesinde yapılacak olan faaliyetlerin bir listesi yapılır, daha sonra bu faaliyetlerin hangilerinin ayrı bir faaliyet merkezi olacağına karar verilir (Doğan ve Çakıcı, 2016). Örneğin, kamu hastanesi polikliniğinde, yataklı servis hizmetlerinde, ameliyathane hizmetleri servisinde yapılan benzer işlemler bir faaliyet havuzu olarak kabul edilebilir.

- *Maliyet Nesnesi (Objesi)*: Bir faaliyetin gerçekleştirilme nedenidir. İşletmenin ürettiği mal ve hizmetleridir (Arzova, 2002). Örneğin, hastanelerde yapılan her türlü hizmet (tedavi türleri) maliyet nesnesini oluşturmaktadır. Söz konusu tedavi türlerinin maliyetlerinin gerçekçi bir şekilde hesaplanmasında FTM yöntemi önem arz etmektedir.
- *Maliyet Sürücüsü (Etkeni)*: faaliyetlerin maliyetlerini hizmetlere aktarmak için kullanılır. Bir faaliyetin veya bir faaliyet zincirinin neden gerçekleştirildiğini açıklar. Maliyetleri doğru bir şekilde değerlendirmek için, maliyet sürücülerini birkaç aşamada belirlenir. İlk aşamada belirlenen maliyet sürücülerini genellikle genel giderleri belirleyen maliyet sürücüleridir. İkinci aşamada belirlenen maliyet sürücülerini ise, hastane hizmetleri tarafından tüketilen faaliyetlerin miktarını değerlendirmede kullanılan maliyet sürücüleridir. (Yereli, 2009). Örneğin, sağlık hizmetlerinde personel sayısı, öğün sayısı, yüz ölçüm vb. maliyet sürücüsü olarak kullanılabilir.

Ayrıca literatüre bakıldığında FTM yönteminin süreç ve maliyet dağıtım olmak üzere iki yönü vardır. Maliyet dağıtım yönü kaynaklar, faaliyetler ve maliyet nesneleri hakkında bilgi sağlar. Süreç yönü ise çoğunlukla finansal olmayan operasyonel bir bilgi sağlar (Ülker ve İskender, 2005; Saban ve Erdoğan, 2014). FTM yönteminin mantıksal modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Mantıksal Modeli (Turney ve Stratton, 1992).

FTM yönteminin üç temel stratejik amacı vardır. Bunlardan birincisi işletme kârlılığının gerçek kaynağı olan doğru maliyetleri raporlamak, ikincisi faaliyetleri daha etkin bir şekilde yürütebilmek için faaliyet maliyetlerini tanımlayabilmektir. FTM yönteminin son stratejik amacı ise gelecekteki ürün veya hizmetlere olan talebi gerçekleştirmek için gerekli kaynak ihtiyaçlarının belirlenmesidir (Doğan ve Çakıcı, 2016). Bununla birlikte, FTM yönteminin tasarımında ve uygulanmasında genel olarak aşağıdaki aşamaların uygulanması gerekmektedir (Polat, 2008; Çankaya ve Aygün, 2006). Bu aşamalar;

1. Aşama: Ürün veya hizmet üretebilmek için gerekli olan faaliyetlerin belirlenmesi ve faaliyet merkezlerinin oluşturulması,
2. Aşama: Birinci aşama maliyet sürücüleri (kaynak etkenleri) belirlenmesi,
3. Aşama: Ürün veya hizmet üretimi sırasında yapılan indirekt hizmet maliyetlerinin ilgili oldukları faaliyet merkezlerine birinci aşama maliyet sürücüleri aracılığıyla aktarılması,
4. Aşama: Faaliyet merkezlerinin toplam maliyetlerinin bulunması,
5. Aşama: Toplam maliyetlerin ürün veya hizmetlere aktarılabilmesi için uygun olan ikinci aşama maliyet sürücülerinin belirlenmesi,
6. Aşama: Faaliyet maliyetlerinin maliyet nesnelere yani ürün veya hizmetlere aktarılmasıdır.

Özetle, hastane yönetimlerinin büyük fırsatlara ulaşabilmeleri için sundukları hizmetlerin maliyetlerini doğru tespit edebilmesinde FTM yöntemi önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, doğru maliyetleme süreçlerindeki gelişmeler, daha iyi bir hizmet organizasyonu, daha başarılı kararlar alma, yenilik ve değer oluşturma hızında artış gibi pek çok fırsatı ortaya çıkarmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

FTM yöntemi ile ilgili farklı sektörlerde ve birçok işletmede araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışma konusu ile ilgili sağlık sektörü ve özellikle hastane işletmelerinde yapılan çalışmalara değinilmiş olup ilgili çalışmalar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: FTM Yöntemi İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Yıl	Yazarlar	Yöntem	Araştırma Alanı	Ülke	Uygulama Alanı
2019	Kılıç	GM/ FTM/ SDFTM	Ağız ve Diş Sağlığı	Türkiye	Ağız ve Diş Sağl. Poliklinik
2019	Koçaş	FTM	Laboratuvar	Türkiye	Hastane
2019	Aslan	FTM	Laboratuvar	Türkiye	Hastane
2018	McBain vd.	FTM	Klinik Hastaları	Haiti	TSM***
2018	Jalalabadi vd.	FTM/ SDFTM	Acil Birimi	ABD	Çocuk Hastanesi
2018	Kurt	FTM/ SDFTM	Göz Sağlığı	Türkiye	Hastane
2018	Roszita vd. ROSZITA	FTM	Radyoloji Birimi	Malezya	Eğitim Hastanesi
2018	Yolci ve Tanyıldızı	FTM	Radyoloji Birimi	Türkiye	Özel Hastane
2018	Ege ve Kurtlar	GM/ FTM	KVC	Türkiye	Hastane
2017	Akbulut	FTM	Genel Cerrahi Birimi	Türkiye	Arştr. ve Uyg. Hastanesi

2017	Can	FTM	Üroloji Birimi	Türkiye	Hastane
2017	Keskin ve Billerlioğlu	FTM	Jinekoloji Bölümü	Türkiye	Hastane
2016	Javid vd.	FTM	Hastane Birimleri	İran	Hastane
2016	Ortaköylü vd.	FTM	Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAİ)	Türkiye	Eğit. ve Arştr. Hastanesi
2015	Cannavacciuolo vd.	FTM	Ortopedi Cerrahi	İtalya	Hastane
2014	Aldogan vd.	FTM	Jinekoloji Bölümü	Türkiye	Özel Hastane
2014	Atalay	GM/ FTM/ SDFTM	Poliklinikler ve Ameliyathane	Türkiye	Hastane
2014	Ayvaz	FTM	Hastane Birimleri	Türkiye	Hastane
2014	Hada vd.	FTM	Nükleer Tıp Merkezi	Hindistan	Hastane
2012	Alrashdan vd.	FTM/ FTY	Ayakta Tedavi Gören Hastalar	Ürdün	Hastane
2011	Ergün	FTM	Patoloji Laboratuvarı	Türkiye	Hastane
2011	Seldüz	FTM	Ağız ve Diş Sağlığı	Türkiye	ADM****
2011	Aydın	FTM/ SDFTM	Ağız ve Diş Sağlığı	Türkiye	Arştr.ve Uyg. Hastanesi
2010	Federowicz vd.	FTM	Elektronik Hasta Kayıtları	ABD	Klinik**
2010	Gujral vd.	FTM	Hematopatoloji Laboratuvarı	Hindistan	Özel Laboratuvar
2010	Jerico ve Castilho	FTM	Steril İşlem Bölümü	Brezilya	Hastane
2009	Yereli	GM/ FTM	Genel Cerrahi	Türkiye	Arştr. ve Uyg. Hastanesi
2009	Bengü ve Arslan	GM/ FTM	Radyoloji Birimi	Türkiye	Hastane
2008	Arslan	GM/ FTM	Radyoloji Birimi	Türkiye	Hastane
2008	Karasioğlu ve Çam	FTM	Kardiyoloji Bölümü	Türkiye	Hastane
2007	Çakmak	FTM	Acil Sağlık Hizmetleri	Türkiye	Acil Servisler
2006	Çankaya ve Aygün	FTM	Radyoloji Birimi	Türkiye	Hastane
2006	Esmeray	FTM	KVC* Birimi	Türkiye	Hastane
2006	Ağyar	FTM	Üroloji Birimi	Türkiye	Hastane
2005	Arnaboldi ve Lapsley	FTM	Kan İstasyonu	İngiltere	Kan İstasyonu Merkezi
2004	Grandlich	FTM	Genel Cerrahi Birimi	ABD	Hastane
2000	Cohen vd.	FTM	Radyoloji Birimi	ABD	Hastane

*Kardiyo Vasküler Cerrahi; **Midwest'te Üç Klinik; *** Haiti'de 5 Farklı Toplum Sağlığı Merkezi; ****Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

Tablo 1’deki çalışmalar incelediğinde ortaya çıkan ortak kanı, GM (tam maliyet, fiili maliyet, standart maliyet vb.) yöntemleri ile sağlanan bilgilerin detaylı olmadığı ve bu durumunun işletme yönetimlerinin etkin karar almasına imkân tanımadığını, yöntemin tek tip maliyet sürücüsü kullanması nedeniyle ürün ile maliyetler arasında nedensellik ilişkisini kuramadığı ve fazla stokları teşvik ettiği gibi pek çok nedenlerden dolayı bu yöntemin eksik olduğunu ve FTM yönteminde çok sayıda maliyet sürücüsü olması, satış ve pazarlama politikalarının geliştirilmesini, performans değerlemesi, kârlılık analizlerinin yapılmasına imkân vermesi, yöneticilerin işletmeyi ayrıntılı şekilde tanınmasına fırsat vermesi gibi pek çok nedenden dolayı FTM yöntemi uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de kamu ve özel olmak üzere 1.534 adet hastane işletmesi vardır (SHGM, 2018). Buna rağmen hastane işletmelerinde yapılan FTM yöntemi uygulamasının sayısı az olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, ülke genelinde maliyetlerin gerçekçi bir şekilde hesaplanmasını sağlamak için FTM yöntemi uygulamalarının artırılması gerekmektedir. Ayrıca FTM yöntemi ile yapılan bu uygulamaların büyük çoğunluğu Radyoloji gibi tek bir gider yerinde (sadece bir işlemin yapıldığı bölümlerde) yapılmakta ve burada çalışanlar diğer bölümde çalışmadıkları için dağıtımları kolay olmaktadır (Cohen vd., 2000; Çankaya ve Aygün, 2006; Arslan, 2008; Bengü ve Arslan, 2009; Yolci ve Tanyıldızı, 2018; Roszita vd., 2018). Bu nedenle, hastanenin tümünde yapılan FTM uygulamalarının sayısı oldukça azdır. Bu çalışmada da yöntem hastane işletmesinin bütününe kapsamamakla birlikte hemşire ve doktorlar farklı birimlerde çalıştıklarından maliyet dağıtımları faaliyetlere göre farklı maliyet sürücüleri yardımıyla yapılmaktadır. Hem bu durum hem de literatürde göz sağlığı ile ilgili çalışmaya rastlanılmamasından bu çalışma literatürdeki diğer çalışmalardan bir farklılık oluşturduğu düşünülmektedir.

4. UYGULAMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Uygulama Yapılan Hastane Hakkında Bilgiler

1930 yılında faaliyet göstermeye başlayan ilgili kamu hastanesi 2017 yılında 30 396 m² kapalı alanda, 452 yatak kapasitesi, 1 128 personel ile 7/24 saat hizmet vermeye devam etmektedir. Göz sağlığı bölümü polikliniğinde 4 hekim, 4 hemşire, 4 sekreter göz sağlığı ile ilgili teşhis ve tedavi sürecinde hizmet vermektedir. Hastanede tedavi gören hasta sayıları ve yüzdelik dilimleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Hastane İle İlgili Bilgiler

	Poliklinik	%	Yatan Hasta	%	Cerrahi Hasta	%	Yatan Hasta Gün	%
Hastane Hasta Sayısı	981 482 hasta	100	24 382 hasta	100	22 019 hasta	100	120.541 gün	100
Göz Sağlığı	63 698 hasta	7	925 hasta	4	1 728 hasta	8	2.942,29 gün	2

Tablo 2 incelendiğinde hastaneye gelen poliklinik toplam hasta sayısının yüzde 7’si, toplam yatan hasta sayısının yüzde 4’ü, cerrahi hasta sayısının yüzde 8’i ve yatan hasta gün sayısının yüzde 2’si göz sağlığı bölümünde hizmet almıştır. Hastane işletmesinin sağlık ve idari personellerinden alınan endirekt gider türleri ve tutarları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Hastane İşletmesine Ait Gider Türleri ve Tutarları

Gider Türleri	Tutar (TL)	%	Gider Türleri	Tutar (TL)	%
Yönetici Ücret Giderleri	4.082.868 TL	0,143	Tıbbi Atık Giderleri	352.662 TL	0,013
Hekim Ücret Giderleri	780.313 TL	0,028	Çamaşırhane Giderleri	458.642 TL	0,016
Hemşire Ücret Giderleri	1.654.656 TL	0,059	Haberleşme Giderleri	93.630 TL	0,003
Sekreter Giderleri	250.068 TL	0,009	Bakım ve Onarım Giderleri		
Elektrik Giderleri	1.120.575 TL	0,040	✓ Bina Bakım ve Onarım Giderleri	459.579 TL	0,017
Su Giderleri	174.028 TL	0,006	✓ Tesis, Mak. ve Cih. Bak. ve Onar. Gid.	324.668 TL	0,012
Doğal Gaz Giderleri	385.179 TL	0,014	✓ Bilgisayar Bakım ve Onarım Giderleri	59.690 TL	0,002
Temizlik Giderleri	5.040.776 TL	0,181	Amortisman Giderleri	8.975.238 TL	0,323
Yemek Giderleri	3.053.205 TL	0,110	Mefruşat Giderleri	442.390 TL	0,016
Kırtasiye Giderleri	103.882 TL	0,004	Yazılım-Otomasyon Giderleri	774.000 TL	0,028

Hastane işletmesinden alınan bilgiler neticesinde Tablo 3 incelendiğinde toplam giderlerde en önemli paylar amortisman, temizlik, yönetici ve yemek giderleri oluşturmakta, en az pay ise bilgisayar bakım onarım, haberleşme ve su giderleri oluşturmaktadır.

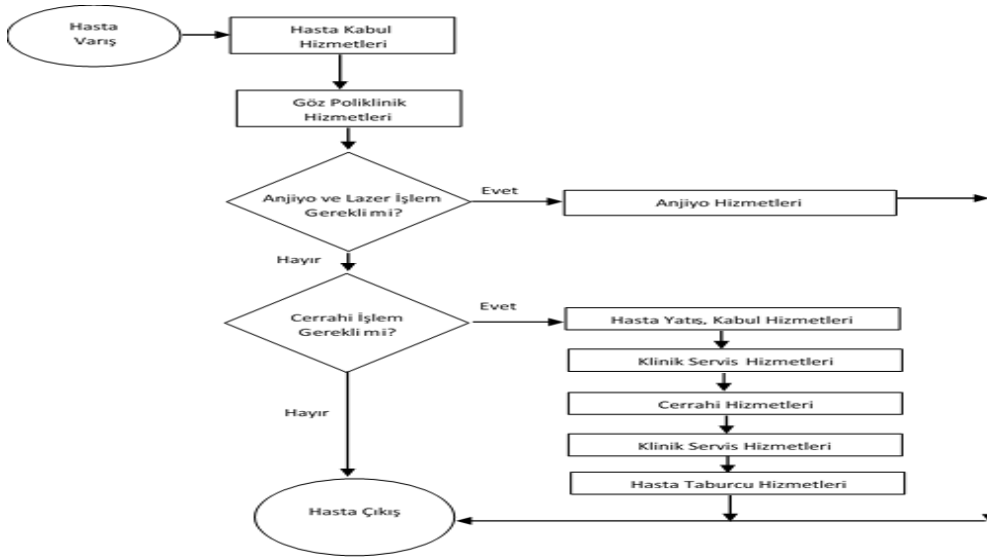
4.2. Uygulamanın Kısıtları

Hastanede sunulan hizmetlerin çok çeşitli olması ve her bir bölümün fazla sayıda faaliyeti olması, zaman, maliyet ve benzer engellerden dolayı çalışmada bazı varsayımlar ve kısıtlılıklar söz konusu olmuştur. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- Uygulamaya, hastanenin bütünü dâhil edilmeyip, sadece tek bir bölümde (göz sağlığı) yapılmıştır.
- Hastane kayıtları ile idari ve sağlık personeliyle yüz yüze görüşülerek alınan veri ve bilgilerin doğru ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- Uygulamada, sadece 2017 yılına ait veriler kullanılmıştır.

4.3. Uygulamada Kullanılan Yöntem

Kamu hastanesinin göz sağlığı bölümünde yapılan bu uygulamada elde edilen veriler istatistik ve muhasebe bölümünden alınmıştır. Ayrıca, faaliyetlerin işlem sürelerinin belirlenmesinde birebir gözlem yapılmıştır. Yapılan gözlemin doğruluğunu test etmede ise hekim ve hemşirelerden bilgi alınmıştır. Söz konusu uygulamada FTM yönteminin tasarlanması ve uygulanmasında yukarıda değinilen altı aşama dikkate alınmıştır. Çalışmada öncelikli olarak göz sağlığı bölümüne ait hizmet üretim süreci incelenmiş ve buna göre bir süreç haritası oluşturulmuştur. Süreç haritası Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2: Göz Sağlığı Bölümü Süreç Haritası (Kurt vd., 2019)

Şekil 2’de belirtilen süreç haritasına göre göz sağlığı bölümü ile ilgili olarak hastanın, hastaneye girdiği andan çıkışına kadar olan süreçte altı adet faaliyet grubu oluşturulmuştur. Söz konusu faaliyet grupları Tablo 4’te verilmektedir. Hasta yatış kabul hizmetleri ile hasta taburcu hizmetlerinde aynı personel hizmet sunduğundan hasta yatış, kabul ve taburcu hizmetleri olarak tek bir faaliyet grubu oluşturulmuştur. Ardından, bu faaliyet gruplarında yer alan alt faaliyetlerin neler olduğu belirlenmiş, elektronik tıbbi kayıt sistemi, gözlemsel veriler ve doğrudan ilgili personel ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Diğer taraftan, faaliyet gruplarının maliyetleri, hastane sağlık ve idari personellerinden elde edilmiştir. Öncelik olarak faaliyetler belirlendikten sonra benzer faaliyetler aynı faaliyet merkezinde toplanmış olup, birinci aşama maliyet sürücüleri belirlenmiştir. Toplam maliyetlerin faaliyet merkezinde birinci aşama maliyet sürücüleri yardımı ile dağıtımı yapıldıktan sonra faaliyet merkezlerinin maliyetleri hesaplanmıştır. Daha sonra ikinci aşama maliyet sürücüleri ile maliyet nesnelerine (ayakta tedavi, anjiyo ve lazer tedavi ile cerrahi müdahaleler) yüklenmiştir.

1. Aşama: Faaliyetlerin ve Faaliyet Merkezlerinin Belirlenmesi

Uygulamada örnek olarak seçilen kamu hastanesinin göz sağlığı bölümünde yapılan gözlemler ve incelemeler sonucu oluşturulan faaliyetler ve faaliyet merkezleri Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Faaliyetler ve Faaliyet Merkezleri

F1. Hasta Kabul Hizmetleri Faaliyetleri	F5. Cerrahi Hizmetler Faaliyetleri
Hastanın Karşıllanması, Danışmanlık Hizmetinin Sunulması	Preoperatif Formu Doldurulması
Hasta Bilgilerinin Kontrol Edilmesi	Hastanın Cerrahi İşleme Hazırlanması
Hasta Randevu Kontrolü ve Dosya Açılması	Hastanın Ameliyat Masasına Alınması
Hastanın Hesap ve Sigortasının Doğrulanması	Tıbbi İlaç ve Sarf Malzemelerin Hazırlanması
Hastanın Zaman Konusunda Bilgilendirilmesi	Doktorun Hasta ile Görüşmesi
Hastanın İlgili Bölümün Bekleme Salonuna Gönderilmesi	Lokal Anestezi Uygulanması
Hasta Randevularının Genel Takibi	Cerrahi İşlem Uygulanması Faaliyetleri
Hastane İçi ve Dışı Telefon Görüşmeleri	Hastanın Temizliği ve Pansumanın Yapılması
Diğer İdari Görevler	Hastanın Ameliyat Masasından Ayrılması
F2. Poliklinik Hizmetleri Faaliyetleri	Postoperatif Formu Doldurulması
Doktorun Hasta ile Ön Görüşme Yapması	Hastanın Klinik Servise Gönderilmesi
Hastanın Anemnezinin (Öykü) Alınması	Cerrahi İşlemin Süre ve Malzemesinin Kaydı
Hastanın Muayene İçin Hazırlanması	Diğer İdari Görevler
Hastanın Göz Ölçümlerinin Yapılması	Form ve Diğer Evrakların Doldurulması
Hasta Dosyasının Kontrolü	F6. Klinik Servis Hizmetleri Faaliyetleri
Mevcut, Yeni Hasta ile Konsülte Hasta Muayene	Nöbet Teslimi
Sonuç Kontrol İşlemlerinin Yapılması	Yeni Hastanın Odasına Alınması ve İlk Bakım
Hastanın Bilgilendirmesi	Vizite (Sabah ve Cerrahi İşlem Sonrası 15.00-16.00)
Hastanın Yönlendirilmesi	Kan Alma, Damar Yolu Açma, Hijyenik Bakım
Kurum İçi Yapılan Telefon Görüşmeleri	Ateş, Nabız, Tansiyon Ölçümü
Diğer İdari Nitelikli Yapılan Görevler	Günlük İlaç ve Tıbbi Sarf Malzeme Kontrolü
F3. Anjiyo ve Lazer Hizmetleri Faaliyetleri	Hasta Tetkiklerinin Yaptırılması
Hastanın Hazırlanması	Hasta Tedavi Planı Uygulanması
Tedavi İşleminin Uygulanması	Hasta Dosya Kontrolü
Hastanın Bilgilendirmesi	Hasta Yakınlarına Bilgi Verilmesi
F4. Hasta Yatış Kabul ve Taburcu Hizmetleri Faaliyetleri	Çarşaf ve Kıyafet Kontrolü
Hasta Yatış İşlemleri ve Oda Planlaması	Yemek Programının Düzenlenmesi
Hasta Dosyasının Tamamlanması	Diğer İdari Görevler
Hasta Dosyasının Servise Gönderilmesi	Cerrahi Hizmetler Birimine ve Doktora Bilgi Verilmesi
Sekreterle Hemşirenin Bilgi Alışverişi	Tetkik Girişleri ve Tıbbi Sarf Malzeme Kontrolü
Hastanın Odaya Alınması	Cerrahi İşlem Günü Hasta Gözlerinin Dilate Edilmesi
Hemşire Gözlemlerinin Hasta Dosyasına Konulması	Cerrahi Hizmetler Birimine Hastanın Hazırlanması
Çıkış Yapan Hastanın Programdan Düşülmesi	Cerrahi İşleme Özgü Onam Formunun Alınması
Hastane İçi ve Dışı Telefon Görüşmeleri	Form, Rapor ve Diğer Evrakların Doldurulması
Form, Rapor ve Diğer Evrakların Doldurulması	Hastanın Cerrahi Hizmetler Birimine Teslim Edilmesi
Diğer İdari Görevler	Hastanın Cerrahi Hizmetler Biriminden Teslim Alınması
	Hastanın Yatağına Alınması ve İlk Bakım
	Tedavi Planına Göre Hastaya Damla Damlatılması
	Hastanın Çıkış İçin Hazırlanması

2. Aşama: Birinci Aşama Maliyet Sürücülerinin Belirlenmesi

Göz sağlığı bölümünde yapılan tedavi ve müdahalelerin gerçekleştirilmesinde katılan endirekt giderlerin birinci aşama maliyet sürücülerini aracılığı ile faaliyet merkezlerine dağıtımının yapılması gerekmektedir. İlgili faaliyet merkezlerine, endirekt giderlerin dağıtımında kullanılacak birinci aşama maliyet sürücülerini Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Birinci Aşama Maliyet Sürücülerini

Gider Türleri	Maliyet Sürücüsü	Gider Türleri	Maliyet Sürücüsü
Yön.ve İdari Pers. Ücr. Gid.	Personel Sayısı	Tıbbi Atık Giderleri	Hasta Sayısı
Hekim Ücret Giderleri	Çalışma saati	Çamaşırhane Giderleri	Yatan Hasta Sayısı
Hemşire Ücret Giderleri	Çalışma saati	Haberleşme Giderleri	Telefon Sayısı
Sekreter Giderleri	Personel Sayısı	Bakım ve Onarım Giderleri	Yüz ölçüm (m ²)
Elektrik Giderleri	Yüz ölçüm (m ²)	✓ Bina Bakım ve Onarım Giderleri	Cihaz Sayısı
Su Giderleri	Hasta Sayısı	✓ Tesis, Makine ve Cihaz B-O Gid.	Bilgisayar Sayısı
Doğal Gaz Giderleri	Yüz ölçüm (m ²)	✓ Bilgisayar Bakım ve Onarım Gider.	Cihaz-Demirbaş Sayısı
Temizlik Giderleri	Yüz ölçüm (m ²)	Amortisman Giderleri	Hasta Sayısı
Yemek Giderleri	Öğün Sayısı	Mefruşat Giderleri	Bilgisayar Sayısı
Kırtasiye Giderleri	Hasta Sayısı	Yazılım-Otomasyon Giderleri	

Tablo 5’te maliyet sürücüleri belirlenirken hastaneden görüşme yoluyla elde edilen bilgilerden, söz konusu giderleri temsil edecek en uygun maliyet sürücüleri dikkate alınmıştır.

3. Aşama: Faaliyet Merkezlerine Endirekt Giderlerin Dağıtımını

Birinci aşama maliyet sürücüleri belirlendikten sonra her bir endirekt gider türünün birinci aşama maliyet sürücüleri kullanılarak dağıtım aşağıdaki gibi yapılabilir.

a. Yönetim ve İdari Personel Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımını

Hastanenin toplam 1128 personelinin 97’si yönetim ve idari işler bölümünde hizmet vermektedir. Yönetim ve idari işler personellerinin yıllık çıplak ücret toplamı 2.683.188 TL, döner sermaye sabit ödeme ve ek ödeme toplamı 1.439.680 TL’dir. Burada görev yapan personeller haftada 5 gün, günde 8 saat çalışmaktadır. Bu çalışmanın 1 saati endirekt işçilik, geriye kalan 7 saati direkt işçilik niteliğindedir. Personeller yılda hafta içi 25 220 saat (52 hafta x 5 gün x 1 saat x 97 personel) ve tatil günlerine karşılık 80 704 saat (52 hafta x 2 gün x 8 saat x 97 personel) olmak üzere toplamda 105 924 saat endirekt nitelikte çalışmaktadır. Direkt işçilik olarak ise 176 540 saat (52 hafta x 5 gün x 7 saat x 97 personel) ise direkt nitelikte çalışmaktadır. Göz sağlığı bölümüne endirekt giderlerin yüklenebilmesi personellerin almış oldukları çıplak ücretlerin direkt ve endirekt nitelikli olarak ayrıştırılması Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Yönetim ve İdari İşlerde Görev Yapan Personel Çıplak Ücret Ayrılımı

Top. Ücret (1)	Top. Çalışma Saati (2)	Birim Ücret (3)=(1/2)	Direkt Ücret	Endirekt Ücret
2.683.188 TL	282 464* saat	9,4992**TL/sa.	1.676.992,50***TL	1.006.195,50****TL

* 176 540 direkt işçilik + 105 924 endirekt işçilik = 282464 saat **9,4992=9,49922114 ***9,4992 x 176 540=1.676.992,50 TL
 ****9,4992 x 105 924 = 1.006.195,50 TL

Yönetim ve idari işler personellerinin direkt nitelikte ücret gideri toplamı 1.676.992,50 TL ve endirekt ücret gideri toplamı 2.445.875,50 TL (1.006.195,50 TL + 1.439.680 TL) olarak hesaplanmıştır. Personel başına düşen yönetim ve idari işler personel endirekt ücret gideri aşağıdaki gibi hesaplanarak maliyet yükleme oranı bulunmuştur.

$$\text{Maliyet Yükleme Oranı} = \frac{\text{Endirekt İşçilik Ücretleri}}{\text{Personel Sayısı}} = \frac{2.445.875,50 \text{ TL}}{1.031 (1128-97) \text{ Personel}} = 2.372,33 \text{ TL/Personel}$$

Yönetim ve idari işler personel giderlerinin dağıtımında maliyet sürücüsü olarak personel sayısı dikkate alındığından giderlerin faaliyet merkezlerine dağıtılabilmesi için personel başına düşen yönetim ve idari personel sayısı hesaplanmıştır.

$$\text{Personel Başına Düşen Yönetim ve İdari Personel Sayısı} = \frac{97 \text{ personel}}{1031 \text{ personel}} = 0,0941 \text{ Personel}$$

F1 Hasta Kabul Hizmetleri faaliyet merkezinde 8 personel, F4 Hasta Yatış Kabul ve Taburcu Hizmetleri faaliyet merkezinde 1 personel, F5 Cerrahi Hizmetler faaliyet merkezinde 21 adet personel, F6 Klinik Servis Hizmetleri faaliyet merkezinde 4 personel çalışmakta ve diğer bölümlerin hastalarına da hizmet verdiklerinden hasta sayısına göre dağıtım yapılmıştır. F1 faaliyet merkezi 63 698 hasta göz sağlığı ile ilgili olmak üzere toplamda 981 482 hastaya, F4 ve F6 faaliyet merkezlerinde 765 hasta diğer bölümlerde, 925 hasta göz sağlığında yatan ve 803 hasta günübirlik olmak üzere toplamda 2493 hastaya, F5 faaliyet merkezi 1728 hasta göz sağlığı ile ilgili olmak üzere toplamda 22 019 hastaya hizmet vermiştir.

F2 Poliklinik Hizmetleri faaliyet merkezinde 12 personel ve F3 Anjiyo ve Lazer Hizmetleri faaliyet merkezinde 8 personel çalışmakta ve sadece göz sağlığı bölümüne hizmet verdiği için doğrudan faaliyet merkezine yüklenmiştir. Yönetim ve idari işler personelleri ücretlerinin (endirekt işçiliklerin) faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Yönetim ve İdari İşler Personellerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımla Gelen Personel Sayısı ve Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Personel Sayısı (1)	Maliyet Sürücüsü (2)	Dağıtımla Gelen Personel (3)=(1x2)	Göz Sağlığı Bölümü Personel Sayısı (4)	Yükleme Oranı (6) (TL/Personel)	Toplam (TL) (7)=(4x5)
F1	8	0,0941 Personel	0,7528	0,0489*	2.372,33	116,01
F2	12	0,0941 Personel	1,1292	1,1292	2.372,33	2.678,84
F3	8	0,0941 Personel	0,7528	0,7528	2.372,33	1.785,89
F4	1	0,0941 Personel	0,0941	0,0652**	2.372,33	154,73
F5	21	0,0941 Personel	1,9761	0,1551***	2.372,33	367,95
F6	4	0,0941 Personel	0,3764	0,2609****	2.372,33	618,94

*0,0489= 0,7528 x (63 698/981482) **0,0652= 0,0941 x (1728/2493) ***0,1551= 1,9761 x (1728/22019) ****0,2609 = 0,3764 x (1728/2493)

b. Hekim Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Göz sağlığı bölümünde poliklinik hizmetlerinde 4 hekim görev yapmaktadır. Hekimlerin yıllık 780.313 TL tutarındaki çıplak ücretin 242.592 TL direkt nitelikte, kalan 537.721 TL'si ise döner sermaye sabit ve ek ödeme ile nöbet gelir toplamı olduğundan endirekt işçilik niteliğindedir. Göz sağlığı bölümündeki hekimler haftada 5 gün, günde 8 saat çalışmaktadır. Çalışmış oldukları 5 günün 1 günü F5 Cerrahi Hizmetler faaliyet merkezinde, geriye kalan 4 günü F2 Poliklinik Hizmetleri faaliyet merkezinde hizmet vermektedir. Bu 4 gün içerisinde de hekimler her günün 1 saatini F3 Anjiyo ve Lazer Hizmetleri faaliyet merkezinde hizmet vermektedir. Hekimlerin tatil günlerine karşılık gelen endirekt çalışma saatleri ise F2, F3 ve F5 faaliyet merkezindeki çalışma saati ile orantılı olarak dağıtılmıştır.

F2 faaliyet merkezinde hekimler öğle yemeği, dinlenme vb. için yılda 832 saat (52 hafta x 4 gün x 1 saat x 4 hekim) hafta içi endirekt, tatil günlerine karşılık gelen 3328 saat (52 hafta x 2 gün x 8 saat x 4 hekim) olmak üzere 4160 saat endirekt işçilik niteliğinde hizmet vermektedir. Direkt olarak ise bir yılda 4992 saat (52 hafta x 4 gün x 6 saat x 4 hekim) çalışmaktadırlar. F2 faaliyet merkezinde haftanın 5 çalışma gününün 4 günü hizmet verildiği için tatil günlerine karşılık gelen endirekt çalışma saati 2 662,4 saat (3328 x 0,80 (4/5)), F5 faaliyet merkezinde ise 665,6 saat (3328 x 0,20 (1/5)) olarak hesaplanmıştır. F3 Anjiyo ve lazer hizmetleri faaliyet merkezinde günlük 1 saat hizmet verildiğinden F2 faaliyet merkezine dağıtım ile gelen 2 662,4 saatin 2329,6 saati (2 662,4 x 0,875 (7/8)) F2 faaliyet merkezine, 332,8 (2662,4 x 0,125 (1/8)) saat ise F3 faaliyet merkezine endirekt işçilik saati olarak dağıtımı yapılmıştır. F2 faaliyet merkezinde hekimler toplamda yılda 4 992 saat direkt işçilik niteliği, 3161,6 saat (2329,6 + 832) endirekt işçilik niteliği olmak üzere toplamda 8153,6 saat çalışmaktadırlar. Hekimler F3 faaliyet merkezinde haftada 4 gün, günde 1 saat çalıştıklarından yılda fiilen 832 saat (52 hafta x 4 gün x 1 saat x 4 hekim) çalışmakta ve bu çalışmanın tamamı direkt niteliktedir. Kısaca F3 faaliyet merkezinde hekimler yılda toplam 1.164,8 saat (832 saat direkt işçilik + 332,8 endirekt işçilik) çalışmaktadırlar.

F5 faaliyet merkezinde hekimler haftada 1 gün, günde 8 saat çalışmakta ve bu çalışmanın 1 saati endirekt işçilik niteliğinde iken geriye kalan 7 saati direkt işçilik niteliğindedir. Bu durumda hekimler bir yılda fiilen 208 saat (52 hafta x 1 gün x 1 saat x 4 hekim) endirekt nitelikte ve 1456 saat (52 hafta x 1

gün x 7 saat x 4 hekim) direkt işçilik niteliğinde çalışmaktadırlar. F5 faaliyet merkezinde hekimler yılda toplam 2.329,6 saat (1456 saat direkt işçilik ve 873,6 saat endirekt işçilik) çalışmakta olup, hekimlerin direkt ve endirekt çalışma saatleri Tablo 8’de özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 8: Hekimlerin Direkt ve Endirekt Çalışma Saatleri

Faaliyet Merkezleri	Hafta İçi		Tatil Günleri (3)	Endirekt İşçilik Top. (4)=(2+3)	TOPLAM (5)=(1+4)
	Direkt İşçilik (1)	Endirekt İşçilik (2)			
F2	4992 sa.	832 sa.	2329,6 sa.	3.161,6 sa.	8153,6 sa.
F3	832 sa.	332,8 sa.	-	332,8 sa.	1164,8 sa.
F5	1456 sa.	208 sa.	665,6 sa.	873,6 sa.	2329,6 sa.
TOPLAM	7280 sa.	1372,8 sa.	2995,2 sa.	4.368 sa.	11648 sa.

Hekimlerin 242.592 TL tutarındaki toplam ücretlerinden göz sağlığı birimlerine endirekt giderlerin yüklenebilmesi için hekimlerin birim saat başına ücreti (Toplam ücret/Toplam çalışma saati = 242.592 TL/11 648 saat) 20,8269 TL/saat olarak bulunmuştur ve hekimlerin çıplak ücretlerinin direkt ve endirekt nitelikli olarak ayrıştırılması ve hekimlerin F2, F3 ve F5 faaliyet merkezlerinin direkt ve endirekt ücret dağıtımı Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Hekimlerin Çıplak Ücretlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Top.Çalışma	Birim Ücret	Direkt Ücret	Endirekt Ücret	Toplam Ücret
F2	8153,60 sa.	20,8269* TL/sa.	103.968 TL (20,8269 x 4992)	65.846,40 TL (20,8269 x 3161,6)	169.814,40 TL
F3	1164,80 sa.	20,8269 TL/sa.	17.328 TL (20,8269 x 832)	6.931,20 TL (20,8269 x 332,8)	24.259,20 TL
F5	2329,60 sa.	20,8269 TL/sa.	30.324 TL (20,8269 x 1456)	18.194,40 TL (20,8269 x 873,6)	48.518,40 TL
TOPLAM	11 648 sa.	20,8269 TL/sa.	151.620 TL (20,8269 x 7280)	90.972 TL (20,8269 x 4368)	242.592 TL

*20,8269=20,82692308

Hekimlerin çıplak ücret dağıtımı yapıldıktan sonra döner sermaye sabit ödeme ve ek ödeme ile nöbet gelirlerinin oluşturmuş olduğu toplam endirekt giderlerin dağıtımlarının yapılması için birim saat başına düşen ücret kısmının hesaplanması gerekmektedir. Söz konusu endirekt giderler toplamının (537.721 TL), toplam çalışma saatine (11 648 saat) bölünmesi ile birim başına saat ücreti 46,1642341 TL/saat (yaklaşık 46,1642) olarak elde edilmiştir. Hesaplanan döner sermaye ve nöbet gelirlerinin birim saat başı ücretine göre, hekimlerin F2, F3 ve F5 faaliyet merkezlerine endirekt ücret dağıtımları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Hekimlerin Döner Sermaye ve Nöbet Gelirlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Toplam Çalışma (1)	Birim Ücret (2)	Endirekt Ücret (3)=(1x2)
F2	8153,60 sa.	46,1642 TL/sa.	376.404,70 TL
F3	1164,80 sa.	46,1642 TL/sa.	53.772,10 TL
F5	2329,60 sa.	46,1642 TL/sa.	107.544,20 TL

Faaliyet merkezleri için hesaplanan direkt işçilik ücretleri, çıplak ücretten ayrıştırılmış olan endirekt işçilik ücretleri ile endirekt nitelikteki döner sermaye sabit ve ek ödeme ile nöbet gelirleri toplamı, faaliyet merkezlerindeki toplam çalışma saatleri ve birimlerdeki toplam ücretler Tablo 11’de özet halinde gösterilmektedir.

Tablo 11: Hekim Ücret Giderleri Dağıtımı Özeti

Faaliyet Merkezleri	Toplam Ücret	Toplam Çalışma	Direkt Ücret	Endirekt Ücret
F2	546.219,10 TL	8153,60 sa.	103.968 TL	442.251,10 TL
F3	78.031,30 TL	2329,60 sa.	17.328 TL	60.703,30 TL
F5	156.062,60 TL	1164,80 sa.	30.324 TL	125.738,60 TL
Toplam	780.313 TL	11 648 sa.	151.620 TL	1.693 TL

*442.251,10 TL=65.846,40 TL+376.404,70 TL **60.703,30 TL=6.931,20 TL+53.772,10 TL ***125.738,60 TL=18.194,40 TL +107.544,20 TL

c. Hemşire Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanede F2 ve F3 faaliyet merkezinde hekimlere yardımcı olan 4 hemşire, F5 faaliyet merkezinde 20 hemşire ve F6 faaliyet merkezinde 4 hemşire olmak üzere göz sağlığında toplamda 28 hemşire çalışmaktadır. Faaliyet merkezlerinde görev alan hemşirelerin çıplak ücret, döner sermaye sabit ve ek ödeme ile nöbet gelirleri toplamı Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Hemşirelerin Çıplak Ücret, Döner Sermaye ve Nöbet Gelirleri

Faaliyet Merkezi	Çıplak Ücret (TL)	Döner Sermaye Sabit ve Ek Ödeme (TL)	Nöbet Geliri (TL)	TOPLAM (TL)
F2 ve F3	186.047,04	14.112	38.688	238.847,04
F5	787.299,20	256.976,20	149.944,60	1.194.220
F6	173.268,44	35.053,92	13.267,20	221.589,56
TOPLAM	1.146.614,68	306.142	201.900	1.654.656,60

Göz sağlığı bölümü F2 faaliyet merkezinde hemşireler haftada 5 gün, günde 8 saat çalışmaktadır. Hemşireler çalışmış oldukları her gün 1 saat F3 faaliyet merkezinde, 6 saat de ise F2 faaliyet merkezinde çalışmakta ve bu çalışma hastaya doğrudan hizmet verdiklerinden direkt işçilik niteliğindedir. Geriye kalan 1 saati ise mola, dinlenme, yemek ve benzer nedenlerden dolayı geçirdiklerinden endirekt işçilik

niteliğindedir. Hemşirelerin tatil günlerine karşılık gelen endirekt çalışma saatleri, F2 ve F3 faaliyet merkezlerine çalışma saati ile orantılı olarak dağıtılmıştır.

F2 faaliyet merkezindeki hemşireler bir yılda fiilen 1040 saat (52 hafta x 5 gün x 1 saat x 4 hemşire) endirekt nitelikte ve 6240 saat (52 hafta x 5 gün x 6 saat x 4 hemşire) direkt nitelikte çalışmıştır. Hemşirelerin tatil günlerine karşılık gelen endirekt çalışma saati 3328 (52 hafta x 2 gün x 8 saat x 4 hemşire) saattir. F2 faaliyet merkezindeki hemşireler günlük 1 saat de F3 faaliyet merkezinde hizmet verdiğinden, F2 faaliyet merkezine tatil günlerinden 2912 saat ($3328 \times 0,875(7/8)$), F3 faaliyet merkezine 416 saat ($3328 \times 0,125(1/8)$) endirekt işçilik saati olarak dağıtımı yapılmıştır. Özet olarak hemşireler F2 faaliyet merkezinde yılda 10 192 saat (6240 saat direkt işçilik + 1040 saat endirekt + 2912 saat tatil günlerinden dağıtımla gelen endirekt) çalışmaktadır.

F3 faaliyet merkezinde hemşireler haftada 5 gün, günde 1 saat çalıştığından bir yılda 1040 saat (52 hafta x 5 gün x 1 saat x 4 hemşire) direkt nitelikte ve 416 saat endirekt işçilik niteliği olmak üzere toplamda 1456 saat çalışmaktadırlar.

F5 ve F6 faaliyet merkezinde çalışan hemşireler ayda 18 gün, günde 8 saat çalışmakta ve bu 8 çalışma saatin 1 saati (mola, dinlenme, yemek vb.) endirekt nitelikte geriye kalan 7 saati de direkt niteliktedir. Hemşireler her ay 6 gün, günde 24 saat çalışarak nöbet tutmakta ve ertesi gün izin yapmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle F5 ve F6 faaliyet merkezlerinde çalışan hemşireler ayda 18 gün normal, 6 gün nöbet ve 6 gün de izinli olarak çalışmaktadır. Bir ayda fiili olarak 18 gün çalışıldığına göre F5 faaliyet merkezinde yılda 30 240 saat (12 ay x 18 gün x 7 saat x 20 hemşire) direkt nitelikte ve 4320 saat (12 ay x 18 gün x 1 saat x 20 hemşire) endirekt nitelikte çalışmaktadır. Hemşireler bir yılda fiilen 34 560 saat (12 ay x 6 gün x 24 saat x 20 hemşire) nöbetçi olarak ve tatil günleri de 34 560 saat (12 ay x 6 gün x 24 saat x 20 hemşire) endirekt nitelikte çalışmaktadır. Özet olarak hemşirelerin F5 faaliyet merkezinde bir yılda 30 240 saat direkt işçilik, 73 440 saat (34560 saat nöbet+34560 saat tatil + 4320saat hafta içi) endirekt işçilik olmak üzere toplamda 103 680 saat çalışmaktadırlar.

F6 faaliyet merkezinde çalışan hemşireler yılda 6048 saat (12 ay x 18 gün x 7 saat x 4 hemşire) direkt nitelikte ve 864 saat (12 ay x 18 gün x 1 saat x 4 hemşire) endirekt nitelikte çalışmaktadır. Hemşireler bir yılda fiilen 6912 saat (12 ay x 6 gün x 24 saat x 4 hemşire) nöbetçi olarak ve tatil günleri de 6912 saat (12 ay x 6 gün x 24 saat x 4 hemşire) endirekt nitelikte çalışmaktadır. Özet olarak hemşirelerin F6 faaliyet merkezinde bir yılda 6048 saat direkt işçilik niteliği, 14 688 saat (6912 saat nöbet + 6912 saat tatil + 864 saat normal) endirekt işçilik niteliği olmak üzere toplamda 20 736 saat çalışmaktadırlar. Faaliyet merkezlerinin direkt ve endirekt çalışma saatleri Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13: Hemşirelerin Direkt ve Endirekt Çalışma Saatleri

Faaliyet Merkezi	Hafta İçi		Tatil Günleri(3) (4)=(2)+(3)	End.İşçilik Toplamı (5)=(1)+(4)	TOPLAM
	Direkt İşçilik (1)	Endirekt İşçilik(2)			
F2	6240 sa.	1040 sa.	2912 sa.	3952 sa.	10 192 sa.
F3	1040 sa.	---	416 sa.	416 sa.	1456 sa.
F5	30 240 sa.	4320 sa.	69 120 sa.	73 440 sa.	103 680 sa.
F6	6048 sa.	864 sa.	13 824 sa.	14 688 sa.	20 736 sa.
TOPLAM	43 568 saat	6224 sa.	86 272 sa.	92 496 sa.	136 064 sa.

F2 ve F3 faaliyet merkezindeki hemşireler aynı personeller olduğundan F2 ve F3 faaliyet merkezinde hemşireler direkt ve endirekt olarak 11 648 saat (10 192 + 1456) hizmet vermişlerdir ve birim saat başına ücreti 15,97 TL/saat (186.047,04 TL / 11 648 saat) olarak hesaplanmıştır. Göz sağlığı birimlerine endirekt giderlerin yüklenebilmesi için hemşirelerin almış oldukları çıplak ücretin direkt ve endirekt ayrıştırılması Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14: Hemşirelerin Çıplak Ücretlerinin Faaliyet Merkezlerine Ayrılması

Faaliyet Merkezi	Toplam Ücret (1)	Toplam Çalışma (2)	Birim Saat Başına Ücret (3)=(1/2)	Direkt Ücret	Endirekt Ücret
F2	162.791,16 TL	10 192 sa.	15,9724 ^a TL/sa.	99.668,06 TL (15,9724x6240)	63.123,10 TL (15,9724x3952)
F3	23.255,88 TL	1456 sa.	15,9724 TL/sa.	16.611,34 TL (15,9724x1040)	6.644,54 TL (15,9724x416)
F5	787.299,20 TL	103 680 sa.	7,5936 ^b TL/sa.	229.628,93 TL (7,5936x30240)	557.670,27 TL (7,5936x73440)
F6	173.268,44 TL	20 736 sa.	8,3559 ^c TL/sa.	50.536,63 TL (8,3559x6048)	122.731,81 TL (8,3559x14688)

^a15,9724=15,97244505, ^b7,5936=7,593549383, ^c8,3559=8,355923997

Hemşirelerin çıplak ücret dağıtımı yapıldıktan sonra döner sermaye sabit ödeme, döner sermaye ek ödeme ve nöbet gelirlerinin oluşturmuş olduğu toplam endirekt giderlerin dağıtımlarının yapılması için birim saat başına düşen ücretin hesaplanması gerekmektedir. Birim saat başına ücreti ve hesaplanışı Tablo 15'te gösterilmektedir.

Tablo 15: Hemşirelerin Döner Sermaye ve Nöbet Gelirlerinin Birim Saat Ücretleri

Faaliyet Merkezleri	Toplam Ücret (1)	Toplam Çalışma Saati (2)	Birim Saat Başına Ücret (3)=(1/2)
F2 ve F3	52.800 TL*	11 648 sa.	4,5330 ^a TL/sa.
F5	406.920,80 TL	103 680 sa.	3,9248 ^b TL/sa.
F6	48.321,12 TL	20 736 sa.	2,3303 ^c TL/sa.

*52.800 TL=14.112 TL + 38.688 TL ^a4,5330=4,532967033, ^b3,9248=3,924776235, ^c2,3303=2,330300926

F2 ve F3 faaliyet merkezindeki hemşirelerin döner sermaye ve nöbet gelirlerinin birim saat başına ücretlerinin döner sermaye ve nöbet gelir ayrılımı Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16: F2 ve F3 Faaliyet Merkezlerindeki Hemşirelerin Döner Sermaye ve Nöbet Gelir Ayrılımı

Faaliyet Merkezleri	Toplam Çalışma (1)	Birim Saat Başına Ücret (2)	Endirekt Ücret (3)=(1x2)
F2	10 192 sa.	4,5330 ^a TL/sa.	46.200 TL
F3	1456 sa.	4,5330 TL/sa.	6.600 TL

Göz sağlığı bölümü birimleri için hesaplanan direkt nitelikteki işçilik ücretleri, çıplak ücretten ayrıştırılmış olan endirekt işçilik ücretleri ile endirekt nitelikteki döner sermaye ek ödeme ve nöbet gelirleri toplamı birimlerdeki toplam çalışma saatleri ve birimlerdeki toplam ücretler özet olarak Tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo 17: Faaliyet Merkezleri İtibariyle Hemşire Ücret Giderleri Özeti

Faaliyet Merkezleri	Direkt Ücret (1)	Endirekt Ücret (2)	Toplam Ücret (3)=(1+2)
F2	99.668,06 TL	109.323,10 [*] TL	208.991,16 TL
F3	16.611,34 TL	13.244,54 ^{**} TL	29.855,88 TL
F5	229.628,93 TL	964.591,07 ^{***} TL	1.194.220 TL
F6	50.536,63 TL	171.052,93 ^{****} TL	221.589,56 TL

*109.323,10 TL=63.123,10 TL + 46.200 TL **13.244,54 TL=6.644,54 TL + 6.600 TL ***964.591,07 TL=557.670,27 TL + 256.976,20 TL + 149.944,60 TL ****171.052,93 TL=122.731,81 TL + 35.053,92 TL + 13.267,20 TL

F5 faaliyet merkezinde 20 hemşire ve F6 faaliyet merkezinde hemşireler diğer bölümlerin hastalarına da hizmet verdiğinden hasta sayısına bağlı olarak F5 faaliyet merkezine dağıtımla 1,57 hemşire (20 hemşire x 1728 / 22 019 hasta), F6 faaliyet merkezine 2,77 hemşire (4 hemşire x 1728/2493 hasta) hizmet vermektedir. Endirekt ücretlerin faaliyet merkezlerine dağıtımında kullanılan maliyet sürücüsü personel sayısı olduğundan faaliyet merkezlerinin maliyet yükleme oranları ve faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 18'de hesaplanmıştır.

Tablo 18: Hemşirelerin Maliyet Yükleme Oranının Hesaplanması ve Endirekt Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Top. Endirekt İşç. Ücretleri (1)	Personel Sayısı (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)	Göz Sağlığı Personel Sayısı (4)	Toplam (5)=(3x4)
F2	109.323,10 TL	4	27.330,775 TL/personel	4	109.323,10
F3	13.244,54 TL	4	3.311,135 TL/personel	4	13.244,54
F5	964.591,07 TL	20	48.229,554 TL/personel	1,57	75.720,40
F6	171.052,93 TL	4	42.763,233 TL/personel	2,77	118.454,16

d. Sekreter Ücret Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

F1 faaliyet merkezinde 8 sekreter, F4 ve F5 faaliyet merkezlerinde 1'er sekreter çalışmakta ve diğer bölümlerin hastalarına da hizmet verdiklerinden hasta sayısına göre dağıtım yapılmıştır. F1 faaliyet merkezi 63 698 hasta göz sağlığı ile ilgili olmak üzere toplamda 981 482 hastaya, F4 faaliyet merkezi 1728 hasta göz sağlığı ile ilgili olmak üzere toplamda 2493 hastaya, F5 faaliyet merkezi 1728 hasta göz sağlığı ile ilgili olmak üzere toplamda 22 019 hastaya hizmet vermiştir. F2 faaliyet merkezinde 4 sekreter sadece göz sağlığı bölümüne hizmet verdiğinden doğrudan faaliyet merkezine yüklenmiştir. Sekreter olarak hizmet veren personellerin göz sağlığı bölümü faaliyet merkezlerine doğrudan ve dağıtımla gelen personel sayısı ve ücret tutarları Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Faaliyet Merkezleri İtibariyle Göz Sağlığı Bölümü Sekreter Sayıları ve Yıllık Ücret Tutarları

Faaliyet Merkezleri	Personel Sayısı	Göz Sağlığı Bölümü Personel Sayısı	Yıllık Ücret Toplamı
F1	8	0,52*personel	153.888 TL
F2	4	4 personel	76.944 TL
F4	1	0,69**personel	19.236 TL
F5	1	0,08***personel	19.236 TL

*0,52=8 x 63 698/981482 **0,69=1 x 1728/2493 ***0,08=1 x 1728/22019

F2 faaliyet merkezinde hekimlerin yanında 4 sekreter haftada 5 gün, günde 8 saat çalışmakta ve bu çalışma saatinin 7 saati direkt nitelikte, 1 saati ise mola, yemek ve benzer nedenlerden dolayı endirekt niteliktedir. Sekreterler bir yılda fiilen 7280 saat (52 hafta x 5 gün x 7 saat x 4 sekreter) direkt ve 1040 saat (52 hafta x 5 gün x 1 saat x 4 sekreter) endirekt çalışmaktadır. Sekreterlerin tatil günlerine karşılık gelen çalışma saati 3328 olup (52 hafta x 2 gün x 8 saat x 4 sekreter) endirekt işçilik niteliğindedir. Özet olarak sekreterler F2 faaliyet merkezinde bir yılda 11 648 saat (7280 saat direkt işçilik niteliği + 4368 saat (1040 + 3328) endirekt işçilik olmak üzere toplamda 11 648 saat çalışmaktadırlar. F2 faaliyet merkezindeki sekreterlerin direkt ve endirekt çalışma ücretleri Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20: F2 Poliklinik Hizmetleri Sekreterleri Ücret Ayrılımı

Toplam Ücret (1)	Toplam Çalışma (2)	Birim Saat Başına Ücret(3)= (1/2)	Direkt Ücret	Endirekt Ücret
76.944 TL	11 648 sa.	6,6058*TL/sa.	48.090**TL	28.854***TL

*6,6058=6,605769231 **48.090 TL=6,6058x7280 sa. ***28.854 TL=6,6058x4368 sa.

Maliyet sürücüsü personel sayısı dikkate alındığından faaliyet merkezlerinin maliyet yükleme oranları ve dağıtımı Tablo 21’de hesaplanmıştır.

Tablo 21: Sekreterlerin Maliyet Yükleme Oranları ve Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Endirekt İşçilik Ücretleri Toplamı (1)	Personel Sayısı (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)
F1	153.888 TL	8	19.236 TL
F2	28.854 TL	4	7.213,50 TL
F4	19.236 TL	1	19.236 TL
F5	19.236 TL	1	19.236 TL

Faaliyet Merkezleri	Personel Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	0,52 ^a	19.236 TL/personel	9.987,30 TL
F2	4	7.213,50 TL/personel	28.854 TL
F4	0,69 ^b	19.236 TL/personel	13.333,26 TL
F5	0,08 ^c	19.236 TL/personel	1.530,80 TL

^a0,52=0,519198518, ^b0,69=0,693140794, ^c0,08=0,078477678

e. Elektrik Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Elektrik giderinin faaliyet merkezlerine dağıtımı için maliyet sürücüsü olarak yüz ölçümü (m²) esas alınmıştır. Hastanenin bir yıllık elektrik tüketim miktarı 3.931.850,57 kW/h olup bunun karşılığı 1.120.575 TL’dir. Hastane toplam kapalı alan yüz ölçümü 30 396 m² ve faaliyet merkezlerinin bulunduğu alan 16 919 m²’dir. Elektrikte, metrekareye düşen tutar 36,8659 TL/m² (1.120.575 TL / 30 396 m²) ve faaliyet merkezlerinin bulunduğu bloklara toplam elektrik tutarından 623.734,16 TL (36,8659TLx16919m²)pay düşmüştür.

Hastanenin ilgili teknik biriminden alınan bilgilere göre faaliyet merkezlerinin bulunduğu bloklarda radyoloji ve F5 faaliyet merkezinde kullanılan makine ve cihazların elektrik tüketimleri, diğer birimlerdeki elektrik tüketimlerinden daha fazla olduğundan ilgili hizmet yerlerinde kullanılan makinelerin çekim güçlerine göre elektrik giderinin yüzde 30’u radyoloji, yüzde 20’si ise F5 faaliyet merkezinde tüketildiği varsayılmıştır. Elektrik giderlerinin geriye kalan yüzde 50’si de 311.867,08 TL (623.734,16 TL x 0,50) diğer birimlerin yüzölçümlerine göre dağıtılmıştır. Diğer birimlerin toplam yüzölçümü 16 919 m² olduğundan metrekare başına düşen elektrik gideri 18,4329 TL/m² (311.867,08 TL/16 919 m²) olarak hesaplanmıştır. F5 faaliyet merkezinin ise 124.746,83 TL (623.734,16 TL x 0,20) olarak hesaplandığından m² başına düşen elektrik gideri 380,3257 TL/ m² (124.746,83 TL/328 m²)’dir. Göz sağlığı

bölümüne düşen elektrik gideri hasta sayısına bağlı olarak faaliyet merkezlerine dağıtımı yapılmıştır. Elektrik giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22: Elektrik Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Yüz ölçüm (1)	Maliyet Sürücüsü (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	16 m ²	18,4329 x 0,0649* = 1,1963 TL	19,14 TL
F2	68 m ²	311.867,08 TL/16 919 m ² = 18,4329 TL	1.253,44 TL
F3	18 m ²	311.867,08 TL/16 919 m ² = 18,4329 TL	331,79 TL
F4	2 m ²	18,4329 TLx0,6931**= 12,78 TL	25,55 TL
F5	328 m ²	380,33 TL x 0,0785*** = 29,8500 TL	9.790,80 TL
F6	200 m ²	18,4329 TLx0,6931= 12,78 TL	2.555,32 TL

*0,0649 =63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931=1728 hasta/2493 hasta ***0,0785=1728 hasta/22 019 hasta

f. Su Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık su tüketimi 183 854 m³ ve su gideri ödemesi 174.028 TL’dir. 1 m³’e düşen su gideri 0,9466 TL/m³’tür. Hastaneden elde edilen verilere göre 3864 m³ su diyaliz biriminde kullanılmıştır. Geriye kalan 179.990 m³ diğer birimlerde harcanmış olup bunun karşılığı 170.378,50 TL’dir. Hastane yönetiminden elde edilen verilere göre çamaşırhane, temizlik ve mutfak bölümünde harcanan su tüketimi diğer birimlerden daha fazla olduğundan bu bölümlere su giderinin yüzde 90’ı ve geriye kalan yüzde 10 ise diğer birimlere maliyet sürücüsü hasta sayısına göre dağıtılmıştır. Faaliyet merkezlerinin bulunmuş olduğu diğer birimlere düşen toplam su gideri 17.037,85 TL (170.378,50 TLx0,10) olduğundan hasta başına düşen birim su gideri 0,0174 TL/hasta (17.037,85 TL/981.482 hasta) olarak hesaplanmış olup Tablo 23’te dağıtımı gösterilmiştir.

Tablo 23: Su Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	63 698 hasta	0,0174 TL/Hasta	1.108,35 TL
F2	63 698 hasta	0,0174 TL/Hasta	1.108,35 TL
F3	2003 hasta	0,0174 TL/Hasta	34,85 TL
F4	1728 hasta	0,0174 TL/Hasta	30,07 TL
F5	1728 hasta	0,0174 TL/Hasta	30,07 TL
F6	1728 hasta	0,0174 TL/Hasta	30,07 TL

g. Doğalgaz Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık doğalgaz gideri 385.179 TL’dir. Doğalgaz giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak yüzölçümü dikkate alındığından doğalgaz tüketiminde m² başına düşen gider 12,6720 TL/ m² (385.179 TL/30396 m²) olarak hesaplanmıştır. Tüm bölümlerde m² başına düşen doğalgaz gideri, göz sağlığı bölümü faaliyet merkezlerine hasta sayısına bağlı olarak dağıtılmış olup Tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 24: Doğalgaz Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Yüzölçümü (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	16 m ²	12,6720 TL/m ² x 0,0649* = 0,8224 TL/m ²	13,16 TL
F2	68 m ²	385.179 TL/30 396 m ² = 12,6720 TL/m ²	861,70 TL
F3	18 m ²	385.179 TL/30 396 m ² = 12,6720 TL/m ²	228,10 TL
F4	2 m ²	12,6720 TL/ m ² x 0,6931** = 8,7835 TL/m ²	17,57 TL
F5	328 m ²	12,6720 TL/ m ² x 0,0785*** = 0,9945 TL/m ²	326,20 TL
F6	200 m ²	12,6720 TL/ m ² x 0,6931 = 8,7835 TL/m ²	1.756,70 TL

*0,0649 = 63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931 = 1728 hasta/2493 hasta ***0,0785 = 1728 hasta/22 019 hasta

h. Temizlik Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam temizlik gideri 5.040.776 TL olup, maliyet sürücüsü olarak yüzölçümü esas alınmıştır. Bu bağlamda temizlik giderlerinin tüketiminde m² başına düşen tutar 165,8368 TL/m² (5.040.776 TL/30396 m²) olarak hesaplanmış ve faaliyet merkezlerine hasta sayısına bağlı olarak Tablo 25'te gösterildiği gibi dağıtılmıştır.

Tablo 25: Temizlik Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Yüzölçümü (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	16 m ²	165,8368 TL/ m ² x 0,0649* = 10,7628 TL/m ²	172,21 TL
F2	68 m ²	5.040.776 TL/30 396 m ² = 165,8368 TL/m ²	11.276,90 TL
F3	18 m ²	5.040.776 TL/30 396 m ² = 165,8368 TL/m ²	2.985,06 TL
F4	2 m ²	165,8368 TL/ m ² x 0,6931** = 114,95 TL/m ²	229,90 TL
F5	328 m ²	165,8368 TL/ m ² x 0,0785*** = 13,0182 TL/m ²	4.269,97 TL
F6	200 m ²	165,8368 TL/m ² x 0,6931 = 114,95 TL/m ²	22.989,65 TL

*0,0649 = 63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931 = 1728 hasta/2493 hasta ***0,0785 = 1728 hasta/22 019 hasta

i. Yemek Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam yemek gideri 3.053.205 TL'dir. Yemek giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak öğün sayısı esas alınmıştır. Hastaneden elde edilen verilere göre hastane personelinin yıllık öğün sayısı 103.829'dur. Hastanede toplam yatan hasta sayısı 24.382 hasta olup, yatan hasta gün sayısı 120.541 gündür. Yatan hastalara günde 3 öğün yemek verildiğinden yıllık toplam öğün sayısı 361.623 öğün (120.541 yatan hasta gün sayısı x 3 öğün) olarak hesaplanmıştır. Özetle, hastanede personel ve yatan hastaların öğün sayısı toplamı ise 465.452 öğün (103 829 öğün personel + 361 623 öğün yatan hasta) olduğundan öğün başına düşen gider 6,5597 TL/Öğün (3.053.205 TL/ 465452 öğün) olarak hesaplanmıştır. F1, F4, F5 ve F6 faaliyet merkezlerinde hizmet veren personeller diğer bölümlere de hizmet verdiğinden hasta sayısına bağlı olarak, F2 faaliyet merkezi sadece göz has-

talarına hizmet verdiğinden doğrudan yükleme yapılmıştır. Ayrıca nöbet tutan hemşireler günde 2 öğün yediğinden ayrı olarak hesaplanmış olup, faaliyet merkezlerinde çalışan bütün personellerin öğün sayısı Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26: Faaliyet Merkezlerinin Öğün Sayıları

	Personel Sayısı	Öğün Sayısı (Yıllık Öğün)	Dağıtımla faaliyet merkezlerine düşen öğün sayısı
F1	8	(52 hafta x 5gün x 1 öğün x 8 personel)= 2080	(2.080 öğün x 0,0649 (63.698/981.482))= 135
F2	4 Hekim	(52 hafta x 4 gün x 1 öğün x 4 hekim)= 832	(832 öğün. Hek.+ 2.080 öğün hemş. ve sekr.)= 2912
	8 (Hemş. + Sekr.)	(52 hafta x 5 gün x 1 öğün x 8 (hemş. ve sek.)= 2080	
F4	1	(52 hafta x 5 gün x 1 öğün x 1 personel) =260	[260 öğün x 0,6931 (1728/2493)]= 180
F5	20 Hemşire (Mesai)	(12 ay x 18 gün x 1 öğün x 20 personel)= 4320	
	20 Hemşire (Nöbet)	(12 ay x 6 gün x 2 öğün x 20 personel)= 2880	585 öğün + 208 öğün hek.
	1 Sekreter	(52 hafta x 5 gün x 1 öğün x 1 personel)= 260	[7.460 öğün x 22.019/1.728) 0,0785)]
	4 Hekim	(52 hafta x 1 gün x 1 öğün x 4 hekim) = 208	
F6	4 Hemşire (Mesai)	(12 ay x 18 gün x 1 öğün x 4 hemşire)= 864	[1.440 x 0,6931 (1728/2493)]= 998
	4 Hemşire (Nöbet)	(12 a x 6 gün x 2 öğün x 4 hemşire)= 576	

Hastanenin diğer bölümleri dâhil bir hastanın ortalama yatış gün sayısı 4,94 gün (120.541 gün/ 24.382 hasta) olarak hesaplanmıştır. Ancak göz sağlığı bölümü ile ilgili 925 hasta yatış yapmış ve 1 hasta ortalama 3 gün yatarak tedavi gördüğünden 2775 (925 x 3) gün olarak hesaplanmıştır. Cerrahi müdahale görmüş yatarak tedavi almayan 803 hastaya yemek verilmediği varsayılarak göz sağlığı birimi için yatan hastaların yıllık toplam hasta öğün sayısı 8325 (2775 gün x 3 öğün) öğün olarak hesaplanmıştır. F6 faaliyet merkezinde göz sağlığı birimi için tüketilen yıllık toplam öğün sayısı 9323 (998 personel öğün sayısı + 8325 yatan hasta öğün sayısı) öğün olarak hesaplanmıştır. Yemek giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtılması için hesaplanan yemek giderleri Tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27: Yemek Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Öğün Sayısı (1)	Maliyet Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)= (1x2)
F1	135 öğün	6,5597 TL/Öğün	885,56 TL
F2	2 912 öğün	6,5597 TL/Öğün	19.101,85 TL
F4	180 öğün	6,5597 TL/Öğün	1.180,75 TL
F5	793 öğün	6,5597 TL/Öğün	5.201,84 TL
F6	9323 öğün	6,5597 TL/Öğün	61.156,08 TL

j. Kırtasiye Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam kırtasiye gideri 103.882 TL'dir. Hastane yönetiminden elde edilen verilere göre bu giderin yüzde 10'u yönetici ve idari hizmetlerde kullanılmıştır. Geriye kalan kısım ise tüm birimlere maliyet sürücüsü hasta sayısı alınarak dağıtılmıştır. Yönetici ve idari hizmetlere düşen kırtasiye gideri 10.388,20 TL ($103.882 \times 0,10$), diğer birimlere düşen kırtasiye gideri 93.493,80 TL ($103.882 \times 0,90$) olarak hesaplanmış olup Tablo 28'de kırtasiye giderlerinin dağıtımı gösterilmiştir.

Tablo 28: Kırtasiye Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	63698 Hasta	0,0953 TL/Hasta	6.070,42 TL
F2	63698 Hasta	0,0953 TL/Hasta	6.070,42 TL
F3	2003 Hasta	0,0953 TL/Hasta	190,89 TL
F4	1728 Hasta	0,0953 TL/Hasta	164,68 TL
F5	1728 Hasta	0,0953 TL/Hasta	164,68 TL
F6	1728 Hasta	0,0953 TL/Hasta	164,68 TL

k. Tıbbi Atık Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam tıbbi atık gideri 352.662 TL'dir. Hastaneden alınan verilere göre yoğun bakım, dâhiliye, kadın ve doğum hizmetleri birimlerinde 157.980,76 TL ve cerrahi hizmet biriminde 22.864,74 TL tıbbi atık gideri bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında geriye kalan 171.816,50 TL tıbbi atık giderinin hastane yönetiminden elde edilen verilere göre yüzde 30'u 51.544,95 TL ($171.816,5 \times 0,30$) klinik servis hizmetlerine, yüzde 20'si laboratuvar birimine, geriye kalan yüzde 50'si 85.908,25 TL ($171.816,5 \times 0,50$) ise tüm poliklinik servislerine hasta sayısına göre dağıtılmıştır. Tıbbi atık giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında kullanılan maliyet yükleme oranları ve faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 29'da hesaplanmıştır.

Tablo 29: Tıbbi Atık Gider Maliyet Yükleme Oranı ve Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hizmet Birimleri	Tıbbi Atık Gideri (1)	Hasta Sayısı (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)
Poliklinik Servisleri	85.908,25 TL	981 482	0,0875 TL/hasta
Cerrahi Servis	22.864,74 TL	22 019	1,0384 TL/hasta
Klinik Servisleri	51.544,95 TL	24.382	2,1141 TL/hasta
Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F2	63 698 Hasta	0,0875 TL/Hasta	5.573,58 TL
F3	2003 Hasta	0,0875 TL/Hasta	172,26 TL
F5	1728 Hasta	1,0384 TL/Hasta	1.794,36 TL
F6	1728 Hasta	2,1141 TL/Hasta	3.653,09 TL

I. Çamaşırhane Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam çamaşırhane gideri 458.542 TL'dir. Çamaşırhane giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak yatan hasta sayısı esas alınmıştır. Hastane toplam yatan hasta sayısı 24.382 olup, çamaşırhane giderlerinin tüketiminde hasta başına düşen gider 18,8066 TL/Hasta (458.542 TL/24382 Hasta) olarak hesaplanmış olup giderlerin faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 30: Çamaşırhane Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F5	1728 Hasta	18,8066 TL/Hasta	32.497,81 TL
F6	1728 Hasta	18,8066 TL/Hasta	32.497,81 TL

m. Bakım Onarım Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık bina bakım ve onarım giderleri 459.579 TL, 786 adet tesis, makine ve cihazın bakım onarım giderleri 324.668 TL ve 378 adet bilgisayarın bakım onarım giderleri ise 59.690 TL'dir. Bina bakım ve onarım giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak yüzölçümü, tesis, makine ve cihaz bakım onarım giderlerinde cihaz sayısı, bilgisayar bakım onarım giderlerinde ise bilgisayar sayısı kullanılmış olup Tablo 31'de maliyet yükleme oranları gösterilmiştir.

Tablo 31: Bakım Onarım Giderleri Maliyet Yükleme Oranı Hesaplanması

Gider Türü	Gider Tutarı (1)	Maliyet sürücüsü (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)
Bina Bakım ve Onarım	459.579 TL	30 396 m ²	15,1197 TL/m ²
Tesis, Makine ve Cihaz	324.668 TL	786 Cihaz	413,0636 TL/Cihaz
Bilgisayar Bakım Onarım	59.690 TL	378 Bilgisayar	157,9101 TL/ Bilgisayar

Bakım onarım giderlerinin maliyet yükleme oranı belirlendikten sonra hasta sayısına bağlı faaliyet merkezlerinin maliyet yükleme oranları Tablo 32'de gösterilmiştir. F2 faaliyet merkezinde 15 cihaz, F3 faaliyet merkezinde 3 cihaz, F5 faaliyet merkezinde ise göz sağlığı ile ilgili 41 cihaz bulunmakta ve bu cihazlar sadece göz hastalarının tedavilerinde kullanıldığından faaliyet merkezlerine doğrudan yüklenmiştir.

Tablo 32: Faaliyet Merkezlerinde Bakım Onarım Giderlerine İlişkin Maliyet Yükleme Oranları

Faaliyet Merkezleri	Bina B-O Gideri Yükleme Oranı	Bilgisayar B-O Gideri Yükleme Oranı
F1	15,1197 TL/m ² x 0,0649* = 0,9813 TL/m ²	157,9101 TL/ Bilgisayar x 0,0649 = 10,2484 TL
F2	459.579 TL/30 396 m ² = 15,1197 TL/m ²	59.690 TL/378 Bilgisayar = 157,9101 TL/Bilgisayar
F3	459.579 TL/30 396 m ² = 15,1197 TL/m ²	59.690 TL/378 Bilgisayar = 157,9101 TL/Bilgisayar
F4	15,1197 TL/m ² x0,6931** = 10,4800 TL/m ²	157,9101 TL/Bilgisayar x 0,6931 = 109,4539 TL
F5	15,1197 TL/m ² x0,0785*** = 1,1869 TL/m ²	157,9101 TL/Bilgisayar x 0,0785 = 12,3959 TL
F6	15,1197 TL/m ² x0,6931 = 10,4800 TL/m ²	157,9101 TL/Bilgisayar x 0,6931 = 109,4539 TL

*0,0649 = 63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931=1728 hasta/2493 hasta ***0,0785=1728 hasta/22 019 hasta

Tablo 33’de faaliyet merkezlerindeki bilgisayar sayıları ve Bina, Tesis, Makine ve Cihaz ile Bilgisayar bakım onarım giderlerinin dağıtımı gösterilmiştir.

Tablo 33: Bina, Tesis, Makine ve Cihaz ile Bilgisayar B-O Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

	Bina B-O Giderleri			Tesis, Makine ve Cihaz B-O. Giderleri			Bilgisayar B-O Giderleri			Toplam (10)=(3+6+9)
	Yüz Ölçüm (1)	Yük. Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)	Cihaz Sayısı (4)	Yük. Oranı (TL/Cihaz) (5)	Toplam (6)=(4x5)	Bilgisayar Sayısı (7)	Yük. Oranı (TL/ Bilgisayar) (8)	Toplam (9)=(7x8)	
F1	16 m ²	0,9813 TL	15,70 TL	-	-	-	8	10,2484	81,99 TL	97,69 TL
F2	68 m ²	15,1197 TL	1.028,14 TL	15	413,0636	6.195,95 TL	4	157,9101	631,64 TL	7.855,73 TL
F3	18 m ²	15,1197 TL	272,16 TL	3	413,0636	1.239,19 TL	1	157,9101	157,91 TL	1.669,26 TL
F4	2 m ²	10,4800 TL	20,96 TL	-	-	-	1	109,4539	109,45 TL	130,41 TL
F5	328 m ²	1,1869 TL	389,30 TL	41	413,0636	16.935,61 TL	3	12,3959	37,18 TL	17.362,08 TL
F6	200 m ²	10,480 TL	2.096,02 TL	-	-	-	1	109,4539	109,45 TL	2.205,47 TL

n. Tıbbi İlaç ve Sarf Malzeme Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam tıbbi ilaç gideri 4.771.618 TL ve sarf malzeme gideri 8.295.886 TL olmak üzere toplam 13.067.504 TL’dir. Hastane yönetiminden elde edilen verilere göre F5 faaliyet merkezi sarf malzeme ve tıbbi ilaç gideri toplam 927.419 TL’dir. Göz sağlığı bölümünün tıbbi ilaç ve sarf malzeme gideri toplamı 837 TL ve göz sağlığı bölümü klinik servis hizmetleri biriminde ise 18.739 TL’dir. Geriye kalan tıbbi ilaç ve sarf malzeme giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak hasta sayısı esas alınmıştır. F2 ve F3 faaliyet merkezinde toplam hasta sayısı 65.701 (63.698 poliklinik + 2.003 anjiyo ve lazer)’dir. Tıbbi ilaç ve sarf malzeme giderleri dağıtımında kullanılan maliyet yükleme oranları ve faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 34’te gösterilmiştir.

Tablo 34: Tıbbi İlaç ve Sarf Malzeme Giderlerinin Yükleme Oranları ve Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Tıbbi İlaç ve Sarf Malzeme Gideri (1)	Hasta Sayısı (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)
F2 ve F3	837 TL	65 701	0,0127 TL/hasta
F5	927.419 TL	22 019	42,1190 TL/hasta
F6	18.739 TL	1728	10,8443 TL/hasta

Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F2	63698 Hasta	0,0127 TL/Hasta	808,97 TL
F3	2003 Hasta	0,0127 TL/Hasta	25,44 TL
F5	1728 Hasta	42,1190 TL/Hasta	72.781,63 TL
F6	1728 Hasta	10,8443 TL/Hasta	18.739 TL

o. Haberleşme Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam haberleşme gideri 93.630 TL olup, maliyet sürücüsü telefon sayısı esas alınmıştır. Toplam telefon sayısı 281 adet olup, telefon başına düşen gider 333,20 TL/Telefon (93.630 TL/281 Telefon) olarak hesaplanmıştır. Haberleşme giderlerinin faaliyet merkezlerine hasta sayısına bağlı olarak dağıtımı Tablo 35'te gösterilmiştir.

Tablo 35: Haberleşme Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Telefon Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	4 Telefon	333,20 TL/Telefon x 0,0649* = 21,6247TL/Telefon	86,50 TL
F2	4 Telefon	93.630 TL/281 Telefon = 333,20 TL/Telefon	1.332,80 TL
F3	1 Telefon	93.630 TL/281 Telefon= 333,20 TL/Telefon	333,20 TL
F4	2 Telefon	333,20 TL/Telefon x 0,6931** = 230,9545 TL/Telefon	461,91 TL
F5	8 Telefon	333,20 TL/Telefon x 0,0785***= 26,1562 TL/Telefon	209,25 TL
F6	4 Telefon	333,20 TL/Telefon x0,6931 = 230,9545 TL/Telefon	923,82 TL

*0,0649 =63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931=1728 hasta/2493 hasta ***0,0785=1728 hasta/22 019 hasta

ö. Amortisman Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam amortisman gideri 8.975.238 TL'dir. Amortisman giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak cihaz ve demirbaş sayısı esas alınmıştır. Hastaneden elde edilen verilere göre göz sağlığı bölümünün tıbbi cihazların 194.326 TL ve demirbaşların 43.874 TL olmak üzere yıllık amortisman gider toplamı 238.200 TL olup 59 adet tıbbi cihaz (15 adet F2 + 44 adet F5) ve 14 adet demirbaş (4 adet F2 + 10 adet F5) bulunmaktadır. F1, F3, F4 ve F6 faaliyet merkezindeki demirbaşlar ve cihazlar 2013 yılı öncesinde alındığından söz konusu demirbaş ve tıbbi cihazlara amortisman ayrılmamıştır. Ayrıca göz sağlığı bölümüne hasta tedavilerinde kullanılmak üzere 2014 yılında

alınmış olan bir adet cihazın 2017 yılı amortisman gideri 70.800 TL'dir. Bu cihaz sadece F2 faaliyet merkezinde kullanıldığından doğrudan yüklenmiştir. Tablo 36'da tıbbi cihaz ve demirbaş amortismanlarının maliyet yükleme oranları ve faaliyet merkezlerine dağıtımı gösterilmiştir.

Tablo 36: Tıbbi Cihaz ve Demirbaş Amortisman Yükleme Oranı ve Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Amortisman Gider Türü	Amortisman Gider Tutarı (1)	Maliyet sürücüsü (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)				
Tıbbi Cihaz	194.326 TL	59 Cihaz	3.293,66 TL/Cihaz				
Demirbaş	43.874 TL	14 Demirbaş	3.133,86 TL/Demirbaş				
Faaliyet Merkezi	Tıbbi Cihaz Amortisman Giderleri			Demirbaş Amortisman Giderleri			Amortisman Toplamı (7)=(3+6)
	Cihaz Sayısı (1)	Yükleme Oranı (TL/Cihaz) (2)	Toplam (TL) (3)=(1x2)	Demirbaş (4)	Yükleme Oranı (TL/Demirbaş) (5)	Toplam (TL) (6)=(4x5)	
F2	15	3.293,66 ^a	49.404,92	4 adet	3.133,86 ^b	12.535,43	61.940,35 TL
	1	70.800	70.800	-	-	-	70.800 TL
F5	44	3.293,66	144.921,08	10 adet	3.133,86	31.338,57	176.259,65 TL

^a3.293,66=3.293,661017 ^b3.133,86=3.133,857143

p. Mefruşat Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam mefruşat gideri 442.390.-TL'dir. Mefruşat giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak hasta sayısı esas alınmış olup giderlerin dağıtımları Tablo 37'de gösterilmiştir.

Tablo 37: Mefruşat Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezleri	Hasta Sayısı (1)	Yükleme Oranı (2)	Toplam (3)=(1x2)
F1	63698 Hasta	0,4507 TL/Hasta	28.708,69 TL
F2	63698 Hasta	0,4507 TL/Hasta	28.708,69 TL
F3	2003 Hasta	0,4507 TL/Hasta	902,75 TL
F4	1728 Hasta	0,4507 TL/Hasta	778,81 TL
F5	1728 Hasta	0,4507 TL/Hasta	778,81 TL
F6	1728 Hasta	0,4507 TL/Hasta	778,81 TL

r. Yazılım-Otomasyon Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Hastanenin yıllık toplam yazılım-otomasyon gideri 774.000 TL'dir. Bu giderlerin faaliyet merkezlerine dağıtımında maliyet sürücüsü olarak bilgisayar sayısı (378 adet) esas alınmış olup, yazılım otomasyon

giderlerinin bilgisayar başına düşen gideri 2.047,62 TL/Bilgisayar (774.000 TL/378 Bilgisayar) olarak hesaplanmıştır. Faaliyet merkezlerine bilgisayar başına düşen bu giderler hasta sayısına bağlı olarak dağıtılmış olup Tablo 38’de gösterilmiştir.

Tablo 38: Yazılım Otomasyon Giderlerinin Faaliyet Merkezlerine Dağıtımı

Faaliyet Merkezi	Bilgisayar	Yükleme Oranı (TL/ Bilgisayar)	Toplam
F1	8 adet	$2.047,62 \text{ TL/Bilgisayar} \times 0,0649^* = 132,8905$	1.063,12 TL
F2	4 adet	$774.000 \text{ TL}/378 \text{ Bilgisayar} = 2.047,62$	8.190,48 TL
F3	1 adet	$774.000 \text{ TL}/378 \text{ Bilgisayar} = 2.047,62$	2.047,62 TL
F4	1 adet	$2.047,62 \text{ TL/Bilgisayar} \times 0,6931^{**} = 1.419,29$	1.419,29 TL
F5	3 adet	$2.047,62 \text{ TL/Bilgisayar} \times 0,0785^{***} = 160,7382$	482,22 TL
F6	1 adet	$(2.047,62 \text{ TL/Bilgisayar} \times 0,6931 = 1.419,29$	1.419,29 TL

*0,0649 =63 698 hasta/981 482 hasta **0,6931=1728 hasta/2493 hasta ***0,0785=1728 hasta/22 019 hasta

4. Aşama: Faaliyet Merkezlerinin Toplam Maliyetleri

Bu aşamada, direkt ve endirekt işçilik giderleri toplamaları gösterilmiştir. Direkt işçilik giderleri, ürün veya hizmet üretiminde kullanılan, maliyet nesnelerinin temelini oluşturan öğelerdir. Çalışmada, göz ile ilgili hastalıkların hizmetlerini gerçekleştiren hekim ve hemşirelerin giderleri, direkt işçilik giderleri oluşturmaktadır. Hekimlerin direkt işçilik saatleri ve ücretlerinin dağıtımında maliyet sürücüsü personel sayısı alınmış olup, söz konusu giderlerinin faaliyet merkezlerinde dağıtımı başlığı altında ayrılması (Tablo 9) yapılmıştır.

Hemşirelerin direkt işçilik saatleri ve ücretleri, hemşire ücret giderlerinin faaliyet merkezlerinde dağıtımını başlığı altında (Tablo 17) ayrılması yapılmıştır. Daha önce tespit edilmiş olan direkt ücretlerin faaliyet merkezlerine dağıtımında kullanılan maliyet sürücüsü personel sayısı olduğundan F2, F3, F5 ve F6 faaliyet merkezlerinin maliyet yükleme oranları ve hemşire direkt ücret giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımı Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39: Hemşirelerin Direkt Ücret Giderleri Maliyet Yükleme Oranları ve Dağıtımı

	Direkt İşçilik Ücretleri Toplamı(1)	Personel Sayısı (2)	Maliyet Yükleme Oranı (3)=(1/2)	Personel Sayısı(4)	Faaliyet Merkezlerine Düşen Ücret Toplam(5)=(3x4)
F2	99.668,06	4 kişi	24.917,02 TL	4 Personel	99.668,06 TL
F3	16.611,34	4 kişi	4.152,83 TL	4 Personel	16.611,34 TL
F5	229.628,93	20 kişi	11 481,45 TL	1,57 Personel	18.025,87 TL
F6	50.536,63	4 kişi	12.634,16 TL	2,77 Personel	34.996,61 TL

Önceki aşamalarda faaliyet merkezlerinin maliyetleri bir araya getirilerek birinci dağıtım sonucunda ulaşılan endirekt maliyetlerin toplamı ise Tablo 40'ta gösterilmiştir.

Tablo 40: Faaliyet Merkezlerinin Toplam Endirekt Maliyetleri

Endirekt Hizmetler/ Faaliyet Merkez.	F1 (TL)	F2 (TL)	F3 (TL)	F4 (TL)	F5 (TL)	F6 (TL)	Top. GÜG(TL)
Yönetim ve İdari İşler Ücret Gideri	116,01	2.678,84	1.785,89	154,73	367,95	618,94	5.722,36
Hekim Ücret Giderleri	-	442.251,10	60.703,30	-	125.738,60	-	628.693
Hemşire Ücret Giderleri	-	109.323,10	13.244,54	-	75.720,40	118.454,16	316.742,20
Sekreter Ücret Giderleri	9.987,30	28.854	-	13.333,26	1.530,80	-	53.705,36
Elektrik Giderleri	19,14	1.253,44	331,79	25,55	9.790,80	2.555,32	13.976,04
Su Giderleri	1.108,35	1.108,35	34,85	30,07	30,07	30,07	2.341,76
Doğalgaz Giderleri	13,16	861,70	228,10	17,57	326,20	1.756,70	3.203,43
Temizlik Giderleri	172,21	11.276,90	2.985,06	229,90	4.269,97	22.989,65	41.923,69
Yemek Giderleri	885,56	19.101,85	-	1.180,75	5.201,84	61.156,08	87.526,08
Kırtasiye Giderleri	6.070,42	6.070,42	190,89	164,68	164,68	164,68	12.825,77
Tıbbi Atık Giderleri	-	5.573,58	172,26	-	1.794,36	3.653,09	11.193,29
Çamaşırhane Giderleri	-	-	-	-	32.497,81	32.497,81	64.995,62
Bakım Onarım Giderleri	97,69	7.855,73	1.669,26	130,41	17.362,08	2.205,47	29.320,64
Tıbbi İlaç ve Sarf Malzeme Giderleri	-	808,97	25,44	-	72.781,63	18.739	92.355,04
Haberleşme Giderleri	86,50	1.332,80	333,20	461,91	209,25	923,82	3.347,48
Amortisman Giderleri	-	132.740,35	-	-	176.259,65	-	309.000
Mefruşat Giderleri	28.708,69	28.708,69	902,75	778,81	778,81	778,81	60.656,56
Yazılım-Otomasyon Giderleri	1.063,12	8.190,48	2.047,62	1.419,29	482,22	1.419,29	14.622,02
TOPLAM	48.328,15	807.990,30	84.654,95	17.926,93	525.307,10	267.942,89	1.752.150,34

Endirekt giderler ve direkt işçilik giderlerinin faaliyet merkezlerine dağıtımı yapıldıktan sonra her bir faaliyet merkezinin toplam maliyeti Tablo 41'de gösterilmiştir.

Tablo 41: Faaliyet Merkezlerinin Endirekt ve Direkt Ücret Gider Topamları

Direkt İşçilik Giderler/Faaliyet Merkezleri	F1	F2	F3	F4	F5	F6
Hekim Ücret Giderleri (1)		103.968,00	17.328,00		30.324,00	-
Hemşire Ücret Giderleri (2)		99.668,06	16.611,34		18.025,87	34.996,61
Direkt İşçilik Giderleri Toplam (3) = (1+2)	-	203.636,06	33.939,34	-	48.349,87	34.996,61
Endirekt Giderler (4)	48.328,15	807.990,30	84.654,95	17.926,93	525.307,10	267.942,89
Genel Toplam (5)=(3+4)	48.328,15	1.011.626,36	118.594,29	17.926,93	573.656,97	302.939,50

5. Aşama: İkinci Aşama Maliyet Sürücülerinin Belirlenmesi

Bu aşamada, ikinci aşama maliyet sürücülerini aracılığı ile faaliyet merkezinde toplanan giderlerinin, bu faaliyetleri tüketen ürün veya hizmetlere dağıtılması gerekmektedir. Belirlenmiş olan ikinci aşama maliyet sürücülerini Tablo 42’de gösterilmiştir.

Tablo 42: İkinci Aşama Maliyet Sürücülerini

Faaliyet Merkezleri	İkinci Aşama Maliyet Sürücülerini
F1	-
F2	İşlem Süresi
F3	Anjiyo ve Lazer İşlem Süresi
F4	Yatan Hasta Gün Sayısı
F5	Cerrahi İşlem Sayısı
F6	Yatan Hasta Gün Sayısı

Tablo 42’de maliyet sürücüsü olarak F1 faaliyet merkezinde poliklinik hasta sayısı, F2 faaliyet merkezinde işlem süresi dikkate alınmıştır. F2 faaliyet merkezinin maliyet sürücüsü de hasta sayısı alınabilirdi. Ancak yatarak tedavi olan hastaların maliyeti yüksek olmasına rağmen bu durumda F2 faaliyet merkezinden alacağı pay daha düşük olacağından adaletli dağıtım olması bakımından maliyet sürücüsü olarak hasta sayısı yerine işlem süresi dikkati alınmıştır. F3 faaliyet merkezinde ise hastaneden alınan verilere göre cihazlardan alınan işlem süreleri, F4 ve F6 faaliyet merkezinde yatan hasta sayısı ve F5 faaliyet merkezinde cerrahi işlem sayıları maliyet sürücüsü olarak dikkate alınmıştır.

Hastanenin göz sağlığı bölümünde ayakta tedavi, anjiyo ve lazer tedavi ile cerrahi müdahale sonucu yatarak tedavi ve yatmadan tedavi olmak üzere dört grup hizmet (maliyet nesneleri) bulunmaktadır. Birinci dağıtım sonucu toplanan giderlerin maliyetlerin ikinci aşama maliyet sürücülerini yardımı ile maliyet nesnelere yüklenebilmesi gerekli olan işlem süreleri Tablo 43’te gösterilmiştir.

Tablo 43: Maliyet Nesnelerinin İşlem Süreleri

	Ayakta Tedavi (dk)	Anjiyo ve Lazer Tedavi (dk)	Cerrahi Müdahale		TOPLAM (dk)
			Yatarak Tedavi (dk)	Yatmadan Tedavi (dk)	
İşlem Süreleri	318 490	21.705	3 996 000	240 900	4.577.095

F2 faaliyet merkezinde muayene olan her bir hastanın muayene süresi ortalama 5 dakika olduğundan 63 698 hastanın toplam muayene süresi 318 490 dakika (63698hastax5dk) olarak hesaplanmıştır. F3 faaliyet merkezinde anjiyo ve lazer tedavi süresi hastaneden alınan otomasyon sistemine göre 2003 hastanın işlem süresi 21 705 dakikadır. F6 faaliyet merkezinde cerrahi müdahale görmüş yatan hasta sayısı 2775 gün (925 hasta x 3 gün) ve tedavi süresi 3 996 000 dakika (925 hasta x 3 gün x 24 saat x 60 dakika)

olarak hesaplanmıştır. Cerrahi işlem gören ve yatmadan tedavi alan hastanın ise günde ortalama 5 saat tedavi gördüğünden 167,29 gün (803 hasta x 5/24 saat) ve süresi 240 900 dakika (803 hasta x 1 gün x 5 saat x 60 dakika) olarak hesaplanmıştır. Maliyet nesnelerinin işlem süreleri hesaplandıktan sonra direkt işçilik ve endirekt giderlere ilişkin maliyet yükleme oranları Tablo 44’de hesaplanmıştır.

Tablo 44: Direkt İşçilik ve Endirekt Giderlere İlişkin Yükleme Oranları

Faaliyet Merkezleri	Direkt İşçilik Giderleri			Endirekt Giderleri		
	Personel Giderleri (TL)	Maliyet Sürücüsü	Maliyet Yükleme Oranı	Personel Giderleri (TL)	Maliyet Sürücüsü	Yükleme Oranı
F1	-	-	-	48.328,15	67.429* hasta	0,7167
F2	203.636,06	4.577.095 dk.	0,0444	807.990,30	4.577.095 dk.	0,1765
F3	33.939,34	21.705 dk.	1,5636	84.654,95	21 705 dk.	3,9002
F4	-	-	-	17.926,93	2942,29 dk.	6,0929
F5	48.349,87	1.728 hasta	27,9802	525.307,10	1728 hasta	303,9970
F6	34.996,61	2942,29 dk.	11,8943	267.942,89	2942,29 dk.	91,0661

*67.429= 63 698 hasta+ 2003 hasta + 925 hasta +803 hasta

6. Aşama: Faaliyet Maliyetlerinin Maliyet Nesnelerine Yüklmesi

Bu aşamada her bir faaliyet merkezinde toplanan maliyetlerin maliyet nesnelerine (ayakta tedavi, anjiyo ve lazer ile cerrahi müdahaleler) yüklmesi gerekmektedir. Bu amaçla Tablo 48’deki maliyet yükleme oranlarından ve ikinci aşama maliyet sürücülerinden hareketle dört maliyet nesnesine düşen paylar Tablo 45’te gösterilmiştir.

Tablo 45: Direkt ve Endirekt Giderlerin Maliyet Nesnelerine Yüklmesi

Direkt Maliyetler	Ayakta Tedavi (TL)	Anjiyo ve Lazer Tedavi (TL)	Cerrahi Müdahale	
			Yatarak Tedavi (TL)	Yatmadan Tedavi (TL)
F1	-	-	-	-
F2	14.169,69	965,66	177.783,00	10.717,699
F3	-	33.939,34	-	-
F5	-	-	25.881,73	22.468,14
F6	-	-	33.006,81	1.989,80
Toplam	14.169,69	34.905,00	236.671,54	35.175,64

Endirekt Maliyetler	Ayakta Tedavi (TL)	Anjiyo ve Lazer Tedavi (TL)	Cerrahi Müdahale	
			Yatarak Tedavi (TL)	Yatmadan Tedavi (TL)
F1	45.654,04	1.435,60	662,97	575,54
F2	56.222,74	3.831,56	705.410,14	42.525,86
F3	-	84.654,95	-	-
F4	-	-	16.907,66	1.019,27
F5	-	-	281.197,38	244.109,72
F6	-	-	252.708,44	15.234,45
Toplam	101.876,78	89.922,11	1.256.886,59	303.464,84
Genel Toplam Maliyet	116.046,47	124.127,11	1.493.558,13	338.640,48
Hasta Sayısı	59.967*	2003	925	803
Hasta Birim Maliyet	1,94	63,47	1.614,66	421,72

*59967=63 698 hasta - (2003 hasta + 925 hasta + 803 hasta)

Tablo 45 incelendiğinde göz sağlığı bölümünde ayakta tedavi hizmeti alan hastanın toplam maliyeti 116.046,47 TL, anjiyo ve lazer tedavi hizmeti alan hastanın 124.127,11 TL, cerrahi müdahale görmüş yatan hastanın 1.493.358,13 TL ve cerrahi müdahale görmüş gününbirlik hastanın toplam maliyeti 338.640,48 TL olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde muayene, teşhis ve tedavi sürecinde teknolojinin sürekli olarak kendini yenilemesi, rekabet ortamının giderek artması, hastaların hizmet beklentilerinin ve gereksinimlerinin değişimi ve benzer nedenler sağlık sektöründe yenilik arayışlarını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, teknoloji ağırlıklı hizmet sunan hastane işletmelerinin, bu değişime uyum sağlamak zorunda olmaları ve hastane işletmelerinin sürdürülebilirliği açısından maliyet yapılarını değiştirmeleri önemli hale gelmiştir. Dolayısı ile hastane işletmelerinin sürdürülebilir olabilmelerinde modern maliyet yöntemlerini kurmaları zorunlu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle geleneksel maliyet yöntemlerinin eksiklerini gidermek için geliştirilmiş olan FTM yöntemi önemlidir. Bu çalışmada bir kamu hastanesinin göz sağlığı bölümünde ayakta tedavi, anjiyo ve lazer tedavi ile cerrahi müdahalelerin birim maliyetlerinin FTM yöntemine göre hesaplanması ve hastane işletmelerinde bu yöntemin nasıl uygulanacağını göstermek amaçlanmıştır.

Göz sağlığı ile ilgili maliyet nesnelerinin hasta başına birim maliyetleri incelendiğinde ise, Tablo 49'da gösterildiği gibi göz sağlığı bölümünde 63 698 hastanın sadece ayakta tedavi görüp gidenlerin sayısı 59 967 hasta olduğundan ayakta tedavi olan hastanın birim maliyeti 1,94 TL olarak hesaplanmıştır. Anjiyo ve lazer tedavi gören hastanın birim maliyeti ise 63,47 TL, cerrahi işlem görmüş yatarak tedavi gören hastanın 1.614,66 TL ve yatmadan tedavi gören hastanın birim maliyeti 421,72 TL olarak hesaplanmıştır. Burada maliyet sürücülerinin hasta başına birim maliyetleri incelendiğinde, en düşük birim maliyet

ayakta tedavi gören hastanın ve en yüksek birim maliyet ise cerrahi müdahale yapılmış yatarak tedavi gören hastanın maliyetidir.

Ayakta tedavi gören hastanın birim maliyetinin düşük çıkmasının sebebi diğer maliyet nesneleri ile karşılaştırıldığında ayakta tedavi olan hastaların sayısının çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Hasta sayısı arttıkça sabit maliyetlerden birim hastaya düşen payın azalmasının normal olduğu söylenebilir. F2 faaliyet merkezinin dağıtımında kullanılan maliyet sürücüsü değiştirildiğinde maliyet nesnelerine düşen paylar değişecektir. Bu çalışmada F2 faaliyet merkezinin dağıtımında maliyet sürücüsü olarak hasta sayısı kullanılsaydı ayakta tedavi gören hastanın maliyeti yaklaşık olarak 10-15 kat daha fazla olacaktı. Ancak işlem süresinin maliyet sürücüsü olarak daha uygun bir ölçü olduğu düşünülmüştür. Ayrıca kamu hastanelerine ayakta tedavi gören hasta sayısı kapasitenin üzerinde geldiğinden, tedavi kalitesinin de düşük olabileceği unutulmamalıdır.

FTM yönteminin kullanıldığı çalışmalar incelendiğinde, geleneksel maliyetleme yöntemlerinden daha gerçekçi maliyet bilgisi verdiği, hasta vakalarının maliyet yapısını belirlemede, performans ölçmede ve kalite iyileştirme çalışmalarına yönelik fırsatlar sağladığı bilinmektedir. Maliyetleri ve sonuçları gerçekçi bir şekilde ölçebilmek hem hastane yönetimlerinin alacakları kararlarda doğru bir adım atılmasını sağlayacak hem de hastane işletmelerinin ekonomilerini iyileştirecektir. Ayrıca, yöneticiler gerçek maliyet bilgileri sayesinde isabetli kararlar alarak kaynak israfını da azaltacaklardır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi hastanede gerçekleştirilen faaliyetler ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkacak, yapılan faaliyetlerin aşırı kullanılıp kullanılmadığı veya kullanılmadığı ile ilgili bilgilere ulaşılabilecektir. Bununla birlikte atıkların hayati önem taşıdığı sağlık sektöründe FTM yöntemi uygulamalarının artması kaynak kullanımının etkinliğini artırarak çevreye ve topluma olumlu katkılar sağlayacaktır.

Ayrıca literatürde yapılan çalışmalarda gerek hemşire ve gerekse doktor gibi beşeri sermayenin verimliliklerinin aynı olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle doktorların hemşirelerin hasta bakma sayıları aynı olduğu kabul edilmektedir. Hâlbuki hem doktorlar hem de hemşireler teşhis, tedavi süreleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi çalışanların ve gerekse kullanılan malzemenin takip edilmesinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle RIFIT (radyo frekansı ile takip) yönteminin kullanılması sonucu kimin nerede ne kadar çalıştığı kolayca anlaşılabileceği gibi maliyetlerin gerçekçi bir şekilde dağıtılmasını sağlayacak ve verimli ve verimsiz çalışanlar tespit edilmiş olacaktır. Beşeri sermayenin verimliliği de dikkate alınması bundan sonraki çalışmalara yön verici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Öte yandan sağlık alanında birinci planda olmasa dahi hastaneler de bir işletmedir ve kârlılık esastır (özellikle özel hastanelerde). Bu açıdan bakıldığında FTM yöntemi müşteri kârlılık analizi yapmaya veya hangi uygulamaların daha kârlı olduğunu tespit etmeye de yardımcı olabilecektir. Bu durum sonraki çalışmalara ışık tutabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak bu çalışma, hastane işletmelerinde FTM yönteminin uygulanabilir olduğunu, hastane işletmeleri için bu yöneme ihtiyaç duyulduğunu ve hastane yönetimine stratejik kararlar alma noktasında, maliyet kontrolünde, performans ölçümünde önemli katkılar sağlayacağını göstermiştir. Ayrıca, maliyetleri hesaplamaktan kaçınan hastane işletmelerini cesaretlendirmesi, kılavuz bir örnek özelliği taşıması açısından da çalışmanın literatüre ve topluma katkısı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağyar, E. (2006). Hastane İşletmelerinin Yönetimi Açısından Çağdaş Maliyetleme Yöntemlerinden Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Kalite Maliyetlemenin Değerlendirilmesi: Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Akbulut, F. (2017). Hastanelerde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ve Genel Cerrahi Biriminde Örnek Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.
- Aldogan, M., Austill, D.A., Kocakulâh, M.C. (2014). The Excellence of Activity-Based Costing in Cost Calculation: Case Study of a Private Hospital in Turkey. *Journal of Health Care Finance*, 41(1), 1-25.
- Alkan, A.T. (2005). Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi ve Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 38-56.
- Alrashdan, A., Momani, A. ve Ababneh, T. (2012). Activities Identification for Activity-Based Cost Management Applications of The Diagnostics Outpatients Procedures. *Journal for Healthcare Quality*, 34(1), 35-43.
- Arnaboldi, M. ve Lapsley, I. (2005). Activity Based Costing in Healthcare: a UK Case Study. *Research in Healthcare. Financial Management*, 10(1), 61-75.
- Arslan, S. (2008). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Hastane İşletmesi Üzerinde Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Arzova S.B. (2002). Faaliyet Tabanlı Maliyet Yönetimi. *Türkmen Kitabevi*, İstanbul.
- Aslan, T. (2019). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Hastane İşletmesi Uygulaması. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 149-163.
- Atalay, B. (2014). Sağlık İşletmelerinde Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Hastane Uygulaması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aydın, A. (2011). Zamana Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi İle Hizmet Karlılık Analizi: Diş Hekimliği Fakültesinde Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Ayvaz, E. (2014). Sağlık Kurumlarında Faaliyet Tabanlı Maliyet (Bir Kamu Hastanesi Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Banerjee, A., Deaton, A. ve Duflo, E. (2004). Health, Health Care, and Economic Development: Wealth, Health, and Health Services in Rural Rajasthan. *American Economic Review*, 94(2), 326-330.
- Bengü, H. ve Arslan, S. (2009). Hastane İşletmesinde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Uygulaması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 55-78.
- Bruggeman, W., Everaert, P., Anderson, S.R. ve Levant, Y. (2005). Modeling Logistics Costs Using Time-Driven ABC: A Case in A Distribution Company. *Working Paper*, 332, 1-47.
- Can, M. (2017). Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Üremeye Yardımcı Tedavi (ÜYTE) Uygulamalarının Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi İle Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Cannavacciuolo, L. Illario, M., Ippolito, A. ve Ponsiglione, C. (2017). An Activity-Based Costing Approach for Detecting Inefficiencies of Healthcare Processes. *Business Process Management Journal*, 21(1), 55-79.
- Cohen, M.D., Hawes, D.R., Hutchins, G.D., Mcphee, W.D., Lamasters, M.B., ve Fallon R.P. (2000). Activity-Based Cost Analysis: A Method of Analyzing The Financial and Operating Performance of Academic Radiology Departments. *Radiology*, 275(3), 708-716.

Cooper, R. ve Kaplan, R.S. (1992). Activity-Based Systems: Measuring Costs of Resource Usage. *Accounting Horizons*, 1-13.

Çakmak, V. (2007). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ve 112 Acil Sağlık Hizmetlerinde Uygulanmasına İlişkin Bir Örnek. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Çankaya, F. ve Aygün, D. (2006). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Kamu Hastanesi Uygulaması. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 17, 93-119.

Doğan, S. ve Çakıcı, C. (2016). Faaliyet Tabanlı Maliyet Yöntemi ve Bir Uygulama. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5(10), 38-51.

Ege, İ. ve Kurtlar, M. (2018). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Hastane İşletmesinde Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 679-704.

Ergün, F.A. (2011). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Patoloji Laboratuvarı Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Esmeray, A. (2006). Hastanelerde Maliyetleme ve Faaliyete Dayalı Maliyetlemeye İlişkin Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Federowicz, M.H., Grossman, M.N, Hayes, B.J. ve Riggs, J. (2010). A Tutorial on Activity-Based Costing of Electronic Health Records. *Qual Manag Health Care*, 19(1), 86-89.

Grandlich, C. (2004). Using Activity-Based Costing In Surgery. *AORN J*, 79(1), 189-192.

Gujral, S., Dongre, K., Bhindare, S., Subramanian, P.G., Narayan, H., Mahajan, A. ve Nair, C.N. (2010). Activity-Based Costing Methodology As Tool for Costing in Hematopathology Laboratory. *Indian Journal of Pathology and Microbiology*, 53(1), 68-74.

Hada MS, Chakravarty A. ve Mukherjee P. (2014). Activity-Based Costing of Diagnostic Procedures at A Nuclear Medicine Center of A Tertiary Care Hospital. *Indian J Nucl Med.*, 29, 241-5.

Jalalabadi, F., Milewicz, A., Sohail, R.S., Hollier, L. H. ve Reece, E.M. (2018). Activity-Based Costing. *Seminars in Plastic Surgery*, 32(4), 182-186.

Javid, M., Hadian, M., Ghaderi, H., Ghaffari, S. ve Salehi, M. (2015). Application of The Activity-Based Costing Method for Unit-Cost Calculation in A Hospital. *Global Journal of Health Science*, 8(1), 165-172.

Jericó, C.M. ve Castilho, V. (2010). Cost Management: The Implementation of The Activity-Based Costing Method In Central Sterilizing Services. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*, 44(3), 734-741.

Karasioğlu, F. ve Çam, A.V. (2008). Sağlık İşletmelerinde Maliyet Analizi: Karaman Devlet Hastanesinde Birim Muayene Maliyetlerinin Hesaplanması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 15-24.

Keskin, A. ve Billerlioğlu, H. (2017). Sağlık İşletmelerinde Sezaryen Ameliyatı Faaliyetinin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemine Göre Analizi. *World of Accounting Science*, 19(1), 207-245.

Kılıç, B. (2019). Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yönteminin Sağlık Sektöründe Uygulanabilirliği ve Ağız Diş Sağlığı Polikliniğinde Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Koçaş, M. (2019). Laboratuvar Maliyetlerinin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemiyle Analizi: Bir Kamu Hastanesinde Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kujacic, M., Blagojevic, M., Sarac D. ve Vesovic V. (2015). The Modified Activity-Based Costing Method in Universal Postal Service Area: Case Study of The Montenegro Post. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 26(2), 142-151.

- Kurt, P. (2018). Hastane İşletmelerinde Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Kamu Hastanesinde Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Kurt, P., Saban, M., Çankaya, F. ve Annaç, M.C. (2019). Time-Driven Activity-Based Costing in The Ophthalmology Department of State Hospital: A Case Study. *Fresenius Environmental Bulletin*, 28(4), 2754-2770.
- McBain, R.K., Jerome, G., Leandre, F., Browning, M., Warsh, J., Shah, M., Mistry, B. Faure, P.A., Pierre, C., Fang, A.P, Mugunga, J.C., Gottlieb, G., Rhatigan, J. ve Kaplan, R. (2018). Activity-Based Costing of Health-Care Delivery, Haiti. *Bull World Health Organ.*, 96(1), 10-17.
- Muto, H., Yuji, T., Suzuki, S., Yokooka, Y., Abe, T., Sase, Y., Terashita, T. ve Ogasawara, K. (2011). Filmless Versus Film-Based Systems in Radiographic Examination Costs: An Activity-Based Costing Method. *BMC Health Services Research*, 11(246), 1-7
- Ortaköylü, M.G., Altın, S. Bahadır, A., Ürer, H.N., Koşar, F. ve Coşkun, A. (2016). Activity-Based Costing Management and Hospital Cost in Patients With Chronic Obstructive Pulmonary Disease. *Eur. J. Gen. Med.* 13(2), 116–126.
- Polat, L. (2008). Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bir Sanayi İşletmesi Uygulaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Saban, M. ve Erdoğan, N. (2014). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, 6. Baskı. Beta Basın Yayınevi, İstanbul.
- Saban, M. ve Irak Güğərçin, G. (2009). Çağdaş Maliyet Yönetimi Sistemlerinden Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 97-108.
- Ross, T.K. (2004). Analyzing Health Care Operations Using ABC. *Journal of Health Care Finance*, 30(3), 1-20.
- Roszita, I., Nur, M.A., Zafirah, A. ve Aljunid, S.M. (2018). The Cost of Radiology Procedures Using Activity Based Costing (ABC) for Development of Cost Weights in Implementation of Casemix System in Malaysia. *Jurnal Sains Kesihatan Malaysia*, 16(1), 155-162.
- Seldüz H. (2011). Sağlık Kurumlarında Faaliyet Haritaları Temelinde Faaliyete Dayalı Maliyet Yönetimi ve Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Turney, P ve Stratton, A.J. (1992). Using ABC to Support Continuous Improvement, *Management Accounting*, 74(3), 46-50
- Unutkan, Ö. (2010). Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi ve Bir Uygulama. *Mali Çözüm Dergisi*, 97, 87-106.
- Ülker, Y. (2002). Faaliyet Tabanlı Maliyetlemede Ön Maliyetleme Simülasyonu ve Plastik Gıda Kapları Ambalaj Sanayiinde Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ülker, Y. ve İskender, H. (2005). Doğru Maliyet Hesaplamada Güvenilir Bir Sistem: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve John Deere Örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 189-217.
- Yereli A. N. (2009). Activity-Based Costing and Its Application in A Turkish University Hospital. *AORN Journal*. 89(3), 573-591.
- Yolci, M. ve Tanyıldızı, H. (2018). Study of Activity-Based Cost Analysis in Health Sector: Calculation of Radiology Unit Costs In A Special Hospital. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, 11(3), 2288-2303.

ÜLKELERİN UFRS UYGULAMALARININ KABULÜNDE KÜLTÜRÜN ETKİLEYİCİ ROLÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR**

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL***

Makale Gönderim Tarihi : 05.11.2020 / Kabul Tarihi : 12.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Kültür, ulusal ekonomilerin yerel muhasebe sistemleri üzerinde önemli etkisi bulunan sosyo-ekonomik bir faktördür. Literatürde bunu doğrulayan ve kültürün muhasebe üzerindeki etkisini ele alan birçok çalışma yer almaktadır. Öte yandan yerel muhasebe sistemlerinin henüz yerini al(a)mamış olsa da Uluslararası Finansal Raporlama Sistemi'nin (UFRS'nin) ülkelerin yerel muhasebe uygulamaları arasındaki farklılıkları, bir bağlamda kültürel farklılıkları azaltması beklendiği de bilinen bir gerçektir. Zira daha benzer kültürel yapıya sahip “gelişmiş ülkelerin” önderliğinde hazırlanan UFRS'nin küresel dünya için nihai hedefi de, diğer ülkelerle harmonizasyon süreci sonunda tüm dünyada ortak bir standart setine geçilmesidir. Çalışmanın amacı da ülkelerin UFRS sistemine kabul/geçiş süreçlerinde kültürün etkisine dair bir değerlendirmede bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda literatürde ülkelerin kültürel değerlerini yansıttığı kabul edilen Hofstede'in 4 boyutlu kültür endeksi puanlarının, UFRS uygulamalarının kabulüne ilişkin değişken ile ilişkisine bakılmıştır. Bu incelemede, ülkelerin UFRS kabul durumu kategorik bağımlı değişken, endeks puanları ise bağımsız değişken olarak kabul edilmiş ve lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda; ülkelerin UFRS'yi kabulünde, hesaplanan endeks puanlarının dolayısıyla kültürel değerlerinin, önsel olarak beklenildiği ölçüde büyük bir etkisi bulunmadığı, model dışında kalan başka açıklayıcıların daha fazla etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe, Finansal Raporlama, UFRS, Kültür, Hofstede

JEL Kodları: M40, M41.

* Bu çalışma 5-8 Ekim 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen “MODAVICA 2019-16th International Conference on Accounting” konferansında özet olarak sunulmuş olan “Kültürün UFRS Uygulamalarının Kabulü ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bildiri çalışmasının genişletilmiş halidir.

** TBMM Başkan Müşaviri, Türkiye Büyük Millet Meclisi, fsozdemir@gmail.com.

*** İzmir Demokrasi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ishakkiunal@gmail.com.

A RESEARCH ON THE IMPRESSIVE ROLE OF CULTURE IN THE TRANSITION OF COUNTRIES TO IFRS APPLICATIONS**ABSTRACT**

Culture is a socio-economic factor that has a significant impact on the local accounting systems of national economies. There are many studies in the literature that confirm this and investigating of its effect on accounting. On the other hand, IFRS has not yet replaced local accounting systems, whereas the International Financial Reporting System (IFRS) is expected to reduce the differences between the local accounting practices of countries, in other words, cultural differences. The ultimate goal of IFRS, which is prepared under the leadership of “developed countries” with more similar cultural structures, is to obtain a common standard set for the global world at the end of the harmonization process with other countries. The aim of the study is to evaluate the effect of culture on the acceptance / transition processes of countries to the IFRS system. For this purpose, the relation of 4-dimensional cultural index scores of Hofstede, which is accepted to reflect the cultural values of countries in the literature, with the variable regarding the acceptance of IFRS applications was examined. In this analysis, countries’ IFRS acceptance/transition status is a categorical dependent variable and index scores are independent variables. And logistic regression method was used for analysis. As a result of the analysis; It has been observed that the calculated index scores and thus their cultural values do not have a significant a priori effect in the acceptance of IFRS by the countries. This also means that other explanations outside the model have more effect.

Keywords: Accounting, Financial Reporting, IFRS, Culture, Hofstede

JEL Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ

Muhasebe, kurumların (çoğunlukla raporlayan işletmelerin) iç ve dış bilgi kullanıcıları ile iletişim kurmasını sağlayan teknik bir dildir. Muhasebecilerin finansal raporların hazırlanması sırasında yükledikleri anlamlar, yayımlanan raporları okuyanlar tarafından anlaşıldığında, muhasebenin, dolayısıyla finansal raporların, kendilerinden beklenen misyonu yerine getirdikleri kabul edilebilir. Ancak bir ülkede, o ülkenin ulusal (yerel) finansal raporlama çerçevesine göre hazırlanan finansal raporların, başka ülkeden bir kullanıcı tarafından anlamlandırılması kendine has bir takım teknik gereklilikleri (güçlükleri) de beraberinde getirir. Para biriminin, fiyatlar genel seviyesinin sebep olacağı sınırlayıcı etkiler bertaraf edilse dahi yerel ekonominin finans kaynakları, hukuk sistemi, vergilendirme politikaları, politik ve ekonomik ilişkiler, ekonomik gelişmişlik düzeyi, öğrenim düzeyi ve kültür gibi yerel dinamiklerden kaynaklanan sınırlamalar varlığını sürdürmeye devam eder.

Nitekim Uluslararası Muhasebe yazınında önemli çalışmalardan biri olan Choi ve Meek (2008), ülkeler arasındaki muhasebe farklılıklarını; geçerli muhasebe esasları ve muhasebe uygulamaları üzerinde etkili

olduğunu ileri sürdükleri bu faktörler arasındaki karmaşık etkileşime bağlamaktadır (Özdemir, 2011: 79-80).

Nobes (1998) de bu faktörler içinden kültür üzerinde durmuş ve kültürü, muhasebe sisteminin seçimindeki esas faktör olarak nitelendirmiştir. Ona göre kültürel olarak birbirine bağlı veya yakın ülkeler, muhasebe sistemlerinde birbirlerinden esinlenmektedirler. Nitekim literatürde de, bilhassa Hofstede (1980)'den esinlenen Gray (1988)'in muhasebe alanındaki ilk kültür teorisini ortaya atmasıyla birlikte, kültürün muhasebe üzerindeki etkisine veya kültür-muhasebe ilişkisine dair çalışmaların hızlandığı gözlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı da küresel işletmeler ve işlemler nedeniyle muhasebe ve finansal raporlamanın da uluslararası bir boyut kazanmasının ardından, tüm dünyada ortak bir raporlama diline olan ihtiyacın hızlanması karşısında ülkelerin UFRS sistemine kabul/geçiş süreçlerinde kültürün etkisine dair bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Zira ait olduğu toplumsal yapının kültürel değerlerini yansıtmayan bir muhasebe sisteminin raporlayan işletme ile bilgi kullanıcıları arasındaki iletişimde güçlükler neden olacağı ifade edilebilir. Küresel Dünya ile birlikte işletmelerin bilgi kullanıcıları portföyü ulusal boyuttan, uluslararası boyutlara ulaşmış ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (UFRS) oluşturulmasının temelindeki önemli motivasyonlardan biri olarak paydaşlar arasındaki iletişimi sağlayan muhasebe sisteminin tüm dünyada ortak bir paydada buluşma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Fakat UFRS'nin oluşum/gelişim sürecinde kültürel anlamda birbirine daha yakın olan *gelişmiş ülkeler* söz sahibi olmuştur ve UFRS setinin, daha çok bu ülkelerin muhasebe sistemlerine benzer bir muhasebe sistemi olarak şekillendiği ifade edilebilir. Ancak ülkeleri ortak bir paydada buluşturmak üzere geliştirilen bu sistemde, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kültürel değerlerinin gelişmiş ülkelere kıyasla ne ölçüde dikkate alındığı araştırılması gereken önemli bir konu olmaya devam etmektedir. Çünkü günümüz dünyasında kimi ülkelerin UFRS sistemine kabul/geçiş sürecinde kamuya hesap verme yükümlülüğüne göre zorunluluk getirdiği gözlenirken, kimi ülkelerin yalnızca yabancı orjinli işletmeler için zorunlu tuttuğu ya da izin verdiği, kimi ülkelerin ise yalnızca KOBİ'ler için UFRS Standardını zorunlu tuttuğu ya da kullanımına izin verdiği görülmektedir. Kalan ülkelerin de izleme aşamasında olduğu kabul edilmektedir. Buna göre UFRS sistemine kabul/geçiş süreci bakımından ülkeler;

- i) Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutan ülkeler,
- ii) Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutmayan ancak kullanılmasına izin veren ülkeler,
- iii) UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkeler,
- iv) KOBİ'ler için UFRS Standardını KOBİ'ler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkeler,
- v) KOBİ'ler için UFRS Standardının henüz izleme aşamasında olduğu ülkeler

olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır.

Bu sınıflandırmaya¹ 166 ülkenin dahil edildiği ve pek çok ülkenin UFRS uygulamalarını benimsediği görülmektedir. Ancak ülkelerin bu sistemi uyguladığı işletme türleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır.

- Türkiye, Rusya, Fransa, Mısır gibi ülkelerin de içinde bulunduğu 144 ülke; UFRS uygulamasını kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için zorunlu kılarken, diğer işletmeler için UFRS zorunluluğu getirmemiştir.
- İsviçre, Japonya gibi ülkelerin de içinde bulunduğu 12 ülke; UFRS uygulamasını Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için zorunlu tutmamakta ancak kullanılmasına izin vermektedir.
- Türkiye, İspanya, Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerin de içinde bulunduğu 137 ülke; UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutmakta ya da kullanımına izin vermektedir.
- 166 ülkenin 86'sı KOBİ'ler için UFRS Standardını KOBİ'ler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin vermektedir.
- Geriye kalan 80 ülkenin 9'unda ise KOBİ'ler için UFRS Standardı henüz izleme aşamasındadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hofstede (1980)'den sonra muhasebe alanında kültüre dair teorisini kalem alan Gray (1988)'in kültür-muhasebe ilişkisine/ikilisine dair çalışmaları hızlandırdığı gözlenmektedir. Kronolojik olarak öne çıkan önemli çalışmalar da bu hipotezi doğrular mahiyettedir.

Nitekim Perera (1989), Gray (1988)'in teorisini gelişmiş ülkeler özelinde ele almıştır. Hamid vd. (1993), bir kültürel unsur olan dinin, bir ülkenin muhasebe yapısı, kavramları ve işleyişi içindeki etkisini incelemiştir. Hussein (1996) da Amerika ve Hollanda borsalarında işlem gören şirketlerin yıllık finansal raporlarını etkileyen kültürel faktörlere dair karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Abdelsalam ve Weetman (2003) bir ülkede kullanılan dilin yeni muhasebe standartlarının kullanımındaki etkisine dikkat çekmiştir. Onlara göre Anglo-Amerikan grubunda yer alan ülkelerde, daha önceden süre gelen Anglo-Amerikan etkinin UFRS'lerin gelişimindeki rolü ve IASB bünyesinde iletişim dilinin İngilizce olması nedeniyle bu dili kullanan ülkelerin UFRS setini uygulamalarında etkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Dincer, 2010: 136-137).

Clements vd. (2010) çalışmalarında, neden bazı ülkeler UFRS'yi kabul ederken diğerlerinin bu uygulamayı kabul etmediklerini ampirik olarak araştırmışlardır. Araştırmalarının temelinde kültürel çeşitlilik ve ülke büyüklüğünü kullanmışlardır. Sonuç olarak ülkelerin UFRS kabullerinde ülke büyüklüğünün tercihlerde anlamlı bir farklılık ortaya koyduğu kültürün ise bu tercihe anlamlı bir katkı sağlamadığına ulaşmışlardır.

1 Sınıflandırma verileri Haziran 2019 tarihine aittir.

Borker (2012) çalışmasında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde muhasebe bakış açılarını karşılaştırmıştır. Eskiden komünist yönetim altında olan sonrasında bağımsızlığını ilan eden ülkeler arasından seçilen 12 ülkeyi Hofstede'in 6 kültür boyutu ve Gray'ın muhasebe değerleri kapsamında incelemiş ve UFRS kabulü ile ilgili tutumlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak ülkeler iki farklı gruba ayrılmıştır. Bir grup muhasebe değerleri bakımından Rusya'ya yakın UFRS'ye ise uzak değerlere sahipken diğer grup Almanya ve İskandinavya değerlerine dolayısıyla UFRS ile paralel değerlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Kültürel değerlerin dolayısıyla muhasebe bakış açılarının farklı olması sebebiyle UFRS kabulü ve uygulamalarında farklı olgulara dikkat edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Perrera vd. (2012) çalışmalarında, Güney Pasifikte yer alan bir ada ülkesi olan Samoa ve bir batı ülkesi olarak kabul edilebilecek Yeni Zelanda ülkelerinin kültürel olarak muhasebe yönelimlerini ifade edebilmek için kültür-muhasebe arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak iki ülke arasında muhasebe uygulamaları bakımından farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Bu farklılıkların da UFRS kabul ve uygulama süreçlerinde farklı yönelimleri ortaya çıkartabileceğini savunmuşlardır.

Wehrfritz ve Haller (2014) çalışmalarında, İngiliz ve Alman muhasebeciler ile yürüttükleri araştırmada ülkelerin kurumsal ve kültürel değerlerinin UFRS uygulamaları ile ilişkilerini araştırmışlardır. Araştırmaları sonucunda kurumsal ve kültürel değerlerden ziyade bireysel değerlendirmelerin UFRS uygulamaları ile daha ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Nurunnabi (2015) çalışmasında, diğer gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça farklı kültürel değerlere sahip olan Bangladeş'te kültürel faktörlerin UFRS uygulamaları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Sonuç olarak UFRS kabul ve uygulama sürecinde yalnızca kültürün değil siyasi ve ekonomik nedenlerin de etkin olduğunu ifade etmiştir.

Ülkelerin yerel muhasebe sistemlerinin ya da UFRS'nin kültür ile ilişkisini inceleyen ulusal çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Bu çalışmaların çoğunda Karabınar'ın (2005) yapmış olduğu çalışma temel alınmıştır.

Usul ve Kıymık (2010) çalışmalarında, UFRS'ye geçişte karşılaşılan sorunlara sebep olarak kültürel yapılarıdaki farklılıkları, politik yapılarıdaki farklılıkları ve tercüme sorununa dikkat çekmişlerdir. Yeni bir muhasebe sisteminin kabul seviyesinin muhasebe kültürünün toplum tarafından benimsenmesi ile ilişkili olduğunu, hali hazırda uygulanmakta olan muhasebe sisteminin norm ve değerleri ile uyumsuzluk gösterebileceğini ve bu durumunda uygulamada problemlere yol açacağını savunmuşlardır.

Akman (2011) çalışmasında, UFRS kullanımından sonra kültürel değerlerden kaynaklanan finansal açıklamadaki farklılıkların azalmış olup olmadığını araştırmıştır. 2004-2006 yılları arasında 498 işletme için gerçekleştirdiği çalışmada UFRS kullanımından sonra da şeffaflık anlayışında kültürün etkisinin hissedildiğini saptamıştır. Bununla birlikte UFRS uygulamaya başlayan ve örneklemde yer alan tüm ülkelerde finansal açıklama düzeyinin geliştiğini belirtmiştir. Ancak sonuç olarak kültürün finansal açıklama düzeyine etkisinin muhasebenin tek bir sisteme indirgenmesi ile de sağlanmadığını savunmuştur.

Varıcı ve Özdemir (2013) çalışmalarında, ülkelerin kültürel yapılarının muhasebe sistemlerinde farklılık gerektirip gerektirmediğini tartışmışlardır. Zira UFRS ile birlikte muhasebe ve finansal raporlamanın ul-

uslararası düzeyde tek düzeye indirgenmesi ile birlikte kültürün muhasebe sistemleri üzerindeki etkilerinin azaldığını belirtmişlerdir. Değerlendirmeleri sonucunda ise UFRS uygulayan birçok ülkede kültürel yapıların göz ardı edilerek uygulanan sistemin sıkıntılara sebep olabileceği kanaatine ulaşmışlardır.

Tetik ve Yelgen (2015) çalışmalarında, UFRS'nin uygulanmaya başlanması ile birlikte muhasebe algısının değiştiğini ve muhasebede kültürün etkisinin azaldığını belirtmişlerdir. Çalışmalarında muhasebe uygulayıcılarının UFRS uygulamalarına ilişkin görüşlerini Türkiye'deki UFRS uygulamalarının kültür ve muhasebe değerleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Gerçekleştirdikleri analizler sonucunda UFRS uygulamalarının kültür ve muhasebe değerleri üzerinde dikkate değer bir etkisinin olmadığına ulaşmışlardır.

Gümüş vd. (2016) çalışmalarında, Hofstede'in 4'lü kültür boyutlarını dikkate alarak Afro-Avrasya ülkelerinin UFRS kabulü ile kültürel değerleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Gerçekleştirdikleri analiz sonucunda ilgili ülkelerin UFRS kabul durumlarında kültürün etkisini %35 olarak bulmuşlardır. Kültür boyutlarından olan bireycilik boyutunda yüksek skora sahip olan ülkelerin UFRS kabullerinde daha çekimser oldukları tespit edilmiştir. Diğer üç kültür boyutu olan güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve erilik boyutları ile UFRS kabulü arasında bir ilişkiye rastlamamışlardır.

Kestane & Ağca (2017) çalışmalarında, Hofstede'in kültür endeksi temelinde Türkiye'nin kültürel değerler bakımından UFRS uygulamakta olan ülkeler arasındaki yerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmalarında kültürel değerler bakımından ülkeleri Anglo-Sakson, Kıta Avrupası, Güney Amerikan ve Karma Model olmak üzere dört grupta sınıflandırmışlar ve Türkiye'nin yakın olduğu grubu tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmalarının sonucunda Türkiye'nin farklı kültür boyutları dikkate alındığında farklı kültür gruplarına yakın olduğunu tespit etmişlerdir. Güç Mesafesi ve Bireysellik-Kollektivizm boyutlarında Anglo-Sakson ülkelerine; Erillik-Dişilik boyutuyla hem Anglo-Sakson hem de Kıta Avrupası ülkelerine; Belirsizlikten Kaçınma boyutu ile ise Kıta Avrupası ve Güney Amerikan ülkelerine benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

3. HOFSTEDE'İN KÜLTÜR BOYUTLARI

Hofstede literatürde kültür çalışmalarını ilk olarak gerçekleştiren yazar olarak anılmaktadır. Hofstede kültürü; bir grup ya da farklı kategorideki insanları toplu olarak diğerlerinden ayıran toplu olarak programlanmış olan bir zihin olarak tanımlamaktadır.

Hofstede kültür ile ilgili çalışmalarına 1977 yılında başlamış kültür boyutlarını ise dört boyut olarak 1983 yılında yayınladığı çalışmada ifade etmiştir. Bu boyutlar; Güç Mesafesi İndeksi (Power Distance Index-PDI), Bireysellik-Kolektiftik (Individualism Versus Collectivism-IDV), Erillik-Dişilik (Masculinity Versus Femininity-MAS), Belirsizlikten Kaçınma İndeksi (Uncertainty Avoidance Index-UAI)'dir. Daha sonra bu boyutlar üzerindeki çalışmalarını geliştiren Hofstede söz konusu kültür boyutlarına iki boyut daha eklemiştir. Bu boyutlar ise; Uzun Dönemli Oryantasyon-Kısa Dönemli Normatif Oryantasyon (Long Term Orientation Versus Short Term Normative Orientation-LTO), Hoşgörü-Kısıtlama (Indulgence Versus Restraint-IND)'dir (Hofstede, 2011: 9)

3.1. Güç Mesafesi İndeksi

Güç mesafesi kültür boyutu, toplumun göreceli olarak daha düşük güce sahip üyelerinin gücün eşit dağılmadığı beklentilerini ve bu durumu kabullenme oranlarını belirtmektedir. Buradaki temel hareket noktası toplumun bu eşitsizliğe karşı gösterdiği tutumdur.

Yüksek oranda güç mesafesine sahip toplumlardaki insanların, her bir bireyin toplumda bir yere sahip olduğu ve farklı bir nedene ihtiyaç duymaksızın her bireyin toplumdaki yerini kabullendiği bir düzeni kabul ettiğini göstermektedir. Düşük güç mesafesine sahip toplumlarda ise insanlar, güç eşitsizliğini ortadan kaldırmak için çaba sarf etmektedirler ve bu eşitsizliği ortadan kaldıracı için hak talep etmektedirler.

3.2. Bireysellik-Kolektiflik

Bu boyutun yüksek oranı bireyselliği ifade etmektedir. Burada bireysellik, bireylerin yalnızca kendilerine ve sadece yakın akrabalarına bakmalarının beklendiği bir sosyal çevre olarak tanımlanmaktadır.

Bireyselliğin karşısı ise kolektifliktir. Kolektivizm, bireylerin hiçbir karşılık beklemeden akrabalarıyla ve çevresinde yer alan diğer bireylerle oldukça yakın ilişkilerde olduğu ve bireylerin birbirine bağlı olduğu bir sosyal çevreyi temsil etmektedir. Toplumun bu boyuttaki tutumu bireylerin kişisel imajlarını ben olarak mı yoksa biz olarak mı tanımladıklarına bağlı olarak şekillenmektedir.

3.3. Erillik-Dışılık

Bu boyutun erillik tarafı toplumda başarı, kahramanlık, iddialılık ve başarı için maddi ödüller için bir tercihi temsil eder. Toplum genel anlamda daha rekabetçidir. Dışılık tarafı ise tersidir, iş birliğinin, alçakgönüllülüğün, zayıflar için önemsemenin ve yaşam kalitesinin önemliliğinin önemli olduğu taraftır. Bu tarafta ise toplum genel anlamda fikir birliğine önem vermektedir.

3.4. Belirsizlikten Kaçınma İndeksi

Belirsizlikten kaçınma boyutu toplum üyelerinin belirsizlikten ne kadar kaçındığını ve belirsizlikten ne kadar rahatsızlık duyduğunu oransal olarak ifade etmektedir. Bu boyuttaki temel mesele, toplumun geleceğin asla bilinmeyeceği gerçeği ile nasıl başa çıktığının tespitidir. Toplum geleceği kontrol mü etmeye çalışmaktadır yoksa olmasına müsaade mi etmektedir?

Belirsizlikten kaçınma indeks puanı yüksek olan toplumlar katı inanç ve davranışlara sahip olmakla birlikte genele aykırı davranış ve fikirlere karşı tolerans göstermemektedir. Düşük puana sahip toplumlarda ise uygulama prensiplerinden çok daha önemlidir ve bireylerin fikir, davranışlarına tolerans daha fazladır.

3.5. Uzun Dönemli Oryantasyon-Kısa Dönemli Normatif Oryantasyon

Tüm toplumlar geçmişleriyle bağlantı kurarken, günümüzde yaşadığı ve gelecekte yaşayacağı sorunları çözmek için çaba sarf etmektedir. Toplumlar bu iki olguyu farklı şekillerde önceliklendirmektedir.

Bu boyutta düşük puana sahip olan toplumlar, toplumsal değişime şüphe ile bakarken, zamana bağlı gelenekleri ve değerleri korumayı tercih etmektedir. Diğer yandan yüksek puana sahip toplumlar, daha

pragmatik bir yaklaşım sergilemekte ve modern eğitimde gösterilen çabaların geleceğe hazırlanmak için bir yol olduğunu kabul etmektedir.

3.6. Hoşgörü-Kısıtlama

Hoşgörü, yaşamdan zevk almak ve eğlenmekle ilgili temel ve doğal insan dürtülerini nispeten özgür bir şekilde serbest bırakmaya izin veren bir toplumu temsil etmektedir. Kısıtlama, ihtiyaçların memnuniyetini engelleyen ve katı sosyal normlar aracılığıyla onu düzenleyen bir toplumu temsil etmektedir.

4. KÜLTÜRÜN UFRS UYGULAMALARININ KABULÜ İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Kültür yerel muhasebe sistemleri üzerinde önemli etkisi bulunan sosyo-ekonomik bir faktördür. Ancak UFRS'ye geçiş ile birlikte bu etkinin göreceli olarak azaldığı ifade edilebilir. Bu durumun en büyük sebebi olarak UFRS'nin benzer kültürel yapılara sahip ülkelerin önderliğinde hazırlanmış olması gösterilebilir.

Kültürün muhasebe sistemleri ve UFRS uygulamaları ile ilişkisini açıklayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar içinden; Varıcı ve Özdemir (2013); birçok ülke açısından kültürel değerlerin göz ardı edilerek ithal edilen bir muhasebe sistemi uygulamasının sorunlara yol açabileceğini ifade etmişler ve kültürün muhasebe sistemleri üzerindeki önemini vurgulamışlardır. Usul ve Kıymık (2010) ise muhasebenin kültürün de içinde olduğu pek çok sosyo-ekonomik faktör ile etkileşimde olduğunu ve muhasebe sisteminin etkinliğinin bu faktörlerin oluşturduğu muhasebe algısı ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

UFRS ile birlikte kültürel etkinin azaldığı, belirli kültürlerle daha yakın olan bir muhasebe sisteminin ortaya çıktığı savunulabilir. Ülkelerin bu sistemin çeşitli dinamiklerinin kabulünde ise kültürün etkili olup olmadığı araştırılması gereken bir konudur. Araştırmanın amacı da ülkelerin UFRS'ye geçiş sürecinde kültürel yapılarının etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

4.2. Araştırmanın Önemi

UFRS'nin kabul ve uygulama süreçlerinde etkili olabilecek faktörlerin etki düzeylerinin belirlenmesi, ilgili süreçlerde başarılı bir muhasebe sistemi oluşturulmasında fayda sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar arasında kültür faktörü üzerinde duran çalışmalar belirli bir kültürel yapının temelinde oluşturulan bu sistemin farklı kültürel değerlere sahip ülkelerdeki uygulamalarda güçlükler neden olabileceğini ifade etmişlerdir. Ancak literatürde yer alan bu çalışmalarda UFRS dinamiklerinin kabulünde ülkelerin kültürel yapılarındaki farklılıkların etkili bir değişken olup olmadığına yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, ülkelerin UFRS setinin kabulünde kültürel yapılarının etkililiği Hofstede kültür endeksinden faydalanılarak test edilmiştir. Araştırma literatürde bu yönde bir çalışma gerçekleştirilmemiş olması sebebiyle bu boşluğu karşılayabilecek niteliktedir.

4.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma; UFRS'yi tamamen ya da kısmen kabul etmiş olan, tüm işletmeleri için veya belirli işletmeler için uygulayan ülkelerin UFRS sisteminin kabulünde kültür faktörünün etkisine odaklanmıştır.

Ülkelerin kültürel yapılarının tespitinde literatürde de oldukça yaygın olarak kullanılan Hofstede tarafından; güç mesafesi, bireysellik-kollektivizm, belirsizlikten kaçınma, erillik-dişilik faktörleri temelinde 1980 yılında oluşturulan Hofstede Kültür Endeksi kullanılmıştır.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada ülkelerin UFRS' setinden hangi işletmeleri için faydalandığının tespitinde www.ifrs.org adresinde yer alan UFRS'nin yetkili kullanımı (use of ifrs standards by jurisdiction) bölümünden faydalanılmıştır.

Hofstede'in oluşturduğu kültür endeksinin skorlarına ise söz konusu skorların güncel versiyonlarının yer aldığı www.hofstede-insights.com adresinden ulaşılmıştır.

Araştırmada Hofstede Kültür Endeksi'nin literatürde de yaygın olarak kullanılan 4 boyutunun yer aldığı skorlardan faydalanılmıştır. 4 boyutun tercih edilmesinde iki önemli husus bulunmaktadır. İlk husus, Hofstede tarafından 6 boyuta göre gerçekleştirilen skorlamada ülke sayısında azalma olmasıdır (araştırmada 4 boyutta 95 ülke yer alabilirken, 6 boyutta bu sayı 75'e düşmektedir). Diğer husus ise; istatistiki sonuçlar konusundadır. Her iki uygulama üzerinden istatistiki analizler değerlendirilmiştir. Her iki uygulamada da sonuçların yorumlanmasında farklı bir durumun ortaya çıkmadığı gözlenmiştir. Sonuçlarda istatistiki anlamda farklılık yaratacak bir çıktıya ulaşılamadığından daha çok ülkeyi kapsayabilmek için araştırma 4 boyut üzerinden yürütülmüştür.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmada kültür faktörünün UFRS kabulüne ve uygulama düzeyine etkisini ortaya koyabilmek üzere Hofstede Kültür Endeksi'nden faydalanılmıştır. 4 boyut üzerinden endeks skorları dikkate alınarak regresyon modeli oluşturulmuştur.

Oluşturulan regresyon modelinde kültürün UFRS setinin uygulama durumuna etkisinin tespit edilmesi amaçlandığından ayrıca bağımlı değişken olan ülkelerin UFRS uygulama durumları, uyguluyor ya da uygulamıyor olarak iki kategoriye sahip olduğundan bu etkinin lojistik regresyon analizi ile tespit edilmesine karar verilmiştir.

Araştırmada 5 bağımlı değişken yer almaktadır. Dolayısıyla 5 farklı model üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Anlatımın daha net olması için bu modellere yönelik analizler aynı tablolar üzerinde ve önemli sonuçlarla özetlenerek ifade edilmiştir. Bu doğrultuda bağımlı değişkenler aşağıdaki gibi kodlanarak analiz sonuçları incelenmiştir.

- Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutan ülkelerin sonuçları "A" harfi ile gösterilmiştir.
- Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutmayan ancak kullanılmasına izin veren ülkelerin sonuçları "B" harfi ile gösterilmiştir.
- UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin sonuçları "C" harfi ile gösterilmiştir.

- KOBİ’ler için UFRS Standardını KOBİ’ler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin sonuçları “D” harfi ile gösterilmiştir.
- KOBİ’ler için UFRS Standardının henüz izleme aşamasında olduğu ülkelerin sonuçları “E” harfi ile gösterilmiştir.

Tablo 1. Tekrarlama Geçmişi

Bağımlı Değişkenler	-2 Log likelihood	Katsayılar Sabit
A	75,846	1,842
B	39,176	-2,890
C	68,106	2,033
D	131,435	-,105
E	44,758	-2,697

Tekrarlama geçmişini gösteren Tablo 1’de -2 Log likelihood (-2ll) değerinin en ideal değeri aynı zamanda en küçük değer olan “0” değeridir. -2ll değerinin “0” olduğu durumda modelin mükemmel bir uyuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Lojistik regresyon yönteminde ilk tekrarlama geçmişi tablosu sadece sabit katsayı dikkate alınarak ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen tekrarlama geçmişi sonuçlarında ideal değere göre yüksek değerlere ulaşılmıştır. İlk bakışta kurulan modellerde etki yüzdesinin düşük olduğu savunulabilir. Ancak daha kesin bir yorum elde edebilmek için modellerdeki sabit katsayısına bağımsız değişkenlerin eklenmesiyle oluşacak olan sonuçların da incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2. Sadece Sabitin Yer Aldığı Denklem Tablosu

Bağımlı Değişkenler	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
A	1,842	,299	38,063	1	,000	6,308
B	-2,890	,459	39,573	1	,000	,056
C	2,033	,321	40,197	1	,000	7,636
D	-,105	,205	,263	1	,608	,900
E	-2,697	,422	40,883	1	,000	,067

Tablo 2’de başlangıç modelini yani sadece sabitin yer aldığı modeli oluşturan sabit terim (B), sabit terime ilişkin standart hata (S.E), değişkenin anlamlılığını test eden Wald istatistiği, Wald istatistiğinin serbestlik derecesi ve anlamlılık düzeyi ile Exp(B) yani üstel lojistik regresyon katsayısı yer almaktadır.

Tablo 2’de gözlenen değerler sonucunda Wald istatistiğinin Sig. değerleri incelendiğinde 0,05 değerinden düşük bir sonuca ulaşıldığından A, B, C ve E bağımsız değişkenleri için oluşturulan modelde başlangıç modelinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. D bağımsız değişkeninde ise model anlamsızdır. Exp (B) değerinin 1’den büyük olması A ve C modellerinde pozitif yönlü bir ilişki 1’den düşük olması da B, D ve E modellerinde negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Denklemden Yer Almayan Değişkenler Tablosu

Bağımlı Değişkenler	A		B		C		D		E	
	Skor	Sig.	Skor	Sig.	Skor	Sig.	Skor	Sig.	Skor	Sig.
Bağımsız Değişkenler										
Fak4PD (Güç Mesafesi)	1,792	,181	,949	,330	7,516	,006	6,229	,013	,234	,628
Fak4IND (Bireysellik)	1,144	,285	,176	,675	4,701	,030	16,234	,000	,130	,719
Fak4MAS (Erillik)	,794	,373	1,282	,258	,136	,712	,604	,437	,757	,384
Fak4UNAVO (Belirsizlikten Kaçınma)	,140	,709	4,727	,030	2,421	,120	,900	,343	,076	,782
Toplam İstatistikler	2,928	,570	6,204	,184	12,322	,015	19,817	,001	1,131	,889

Tablo 3’te skor bölümü, değişkenlerin her birinin modele anlamlı katkı yapıp yapmadıklarını gösteren ROA katsayısını göstermektedir. Bu tablo ayrıca sadece sabit üzerinden oluşturulan başlangıç modelinin yer aldığı tablodan farklı olarak bağımsız değişkenlerin yer aldığı tablodur. ROA katsayılarının P değerleri hangi bağımsız değişkenlerin modele katkı yaptığını, hangilerinin ise katkı yapmadığını göstermektedir.

Tablodan elde edilen sonuçlara göre A ve E bağımlı değişkenlerinde Sig. Değeri tüm değişkenlerde 0,05 değerinden büyük çıkmıştır. Dolayısıyla modellerde yer alan bağımsız değişkenlerin hiçbirisi ilgili modele anlamlı bir katkı sağlamamaktadır. Toplam istatistik Sig. değerleri de 0,05’ten büyük olduğundan seçilen bağımsız değişkenler birlikte de değerlendirilse modellerin yordama gücünü değiştirmediklerini göstermektedir.

B bağımlı değişkeni için; Sig. değerleri Fak4UNAVO (Belirsizlikten Kaçınma) haricindeki tüm değişkenlerde 0,05 değerinden büyük çıkmıştır. Dolayısıyla modelde yer alan bağımsız değişkenlerden yalnızca Fak4UNAVO (Belirsizlikten Kaçınma) modele anlamlı bir katkı sağlamaktadır. Geriye kalan bağımsız değişkenler ise modele anlamlı bir katkı sağlamamaktadır. Toplam istatistik Sig. değeri de 0,05’ten büyük olduğundan seçilen bağımsız değişkenlerin bir ya da birkaçının birlikte değerlendirilmesi modelin yordama gücünde bir artış meydana getirmediklerini göstermektedir.

C bağımlı değişkeni için; Fak4PD (Güç Mesafesi) ve Fak4IND (Bireysellik) değişkenlerinde Sig. değeri 0,05’ten küçüktür. Dolayısıyla modelde yer alan bağımsız değişkenlerin ikisi modele anlamlı katkı

sağlarken diğer ikisi anlamlı katkı sağlamamaktadır. Toplam istatistik Sig. değeri ise 0,05'ten küçük olduğundan seçilen bağımsız değişkenlerin bir ya da birkaçının birlikte değerlendirilmesinin modelin yordama gücünde bir artış meydana getirdiğini göstermektedir.

D bağımlı değişkeni için; Fak4PD (Güç Mesafesi) ve Fak4IND (Bireysellik) değişkenlerinde Sig. değeri 0,05'ten küçüktür. Dolayısıyla modelde yer alan bağımsız değişkenlerin ikisi modele anlamlı katkı sağlarken diğer ikisi anlamlı katkı sağlamamaktadır. Toplam istatistik Sig. değeri ise 0,05'ten küçük olduğundan seçilen bağımsız değişkenlerin bir ya da birkaçının birlikte değerlendirilmesinin modelin yordama gücünde bir artış meydana getirdiğini göstermektedir.

Tablo 4. Omnibus Testi Tablosu

Bağımlı Değişkenler	A		B		C		D		E	
	Ki-Kare	Sig.	Ki-Kare	Sig.	Ki-Kare	Sig.	Ki-Kare	Sig.	Ki-Kare	Sig.
Adım	3,057	,548	8,154	,086	14,398	,006	21,569	,000	1,220	,875
Blok	3,057	,548	8,154	,086	14,398	,006	21,569	,000	1,220	,875
Model	3,057	,548	8,154	,086	14,398	,006	21,569	,000	1,220	,875

Tablo 4'te yer alan Ki-Kare değeri bağımsız değişkenlerin eklenmesinin -2ll değerinde meydana getirdiği değişimi göstermektedir. Ki-Kare değerleri incelendiğinde A, B ve E bağımlı değişkenlerinin yer aldığı modellerde çok düşük bir iyileşmenin gerçekleştiği gözlenebilir. C ve D bağımlı değişkenlerinin yer aldığı modellerde ise nispeten daha yüksek düzeyde bir iyileşmeden söz edilebilir ancak bu durum da -2dll değerlerinin ideal seviye olan "0" değerine yeterince yaklaştıramamıştır.

Sig. değerleri incelendiğinde; A, B ve E bağımlı değişkenlerinde, değerler 0,05 değerinden büyük olduğundan başlangıçta yalnızca sabit ile oluşturulan model ile bağımsız değişkenlerin eklenerek oluşan model arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilemez. C ve D bağımlı değişkenlerinde ise, değerler 0,05 değerinden küçük olduğundan başlangıçta yalnızca sabit ile oluşturulan model ile bağımsız değişkenlerin eklenerek oluşturulan model arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir.

Tablo 5. Tüm Değişkenlerin Yer Aldığı Model Özeti

Bağımlı Değişkenler	A	B	C	D	E
-2 Log likelihood	72,789	31,022	53,708	109,866	43,539
Cox & Snell R²	,032	,082	,141	,203	,013
Nagelkerke R²	,058	,243	,275	,271	,034

Tablo-5'te -21l değerin bağımsız değişkenlerin de eklenmesiyle elde edilen değeri gösterilmektedir. Tablodaki Cox&Snell R2 değeri ile Nagelkerke R2 değeri modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin ne kadarlık bir kısmını açıkladığını göstermektedir.

Tablodaki değerler incelendiğinde ülkelerin kültür skorlarının Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutan ülkelerin (A bağımlı değişkeni) bu tercihlerine etkisinin %3-5 aralığında değiştiği gözlenebilir. Dolayısıyla modele alınmayan kültür dışındaki diğer faktörlerin UFRS'nin kamuya hesap veren işletmeler için zorunlu olarak uygulanmasına ilişkin katkısının çok daha fazla olduğuna ulaşılabilir.

Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutmayan ancak kullanılmasına izin veren ülkelerin (B bağımlı değişkeni) bu tercihlerine etkisinin %8-24 aralığında değiştiği gözlenebilir. Burada elde edilen oran kültürün bağımlı değişkeni yordama gücü açısından yeterli değildir. Ancak Belirsizlikten Kaçınma değişkeninin modele anlamlı katkı sağlaması nedeniyle oranın nispeten yüksek çıktığı halen daha modele alınmayan diğer değişkenlerin bu tercihi daha çok etkilediği savunulabilir.

Ülkelerin kültür skorlarının UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin (C bağımlı değişkeni) bu tercihlerine etkisinin %14-27 aralığında değiştiği gözlenebilir. Burada elde edilen oran kültürün bağımlı değişkeni yordama gücü açısından yeterli değildir. Ancak Güç Mesafesi ve Bireysellik değişkenlerinin modele anlamlı katkı sağlaması nedeniyle oranın nispeten yüksek çıktığı halen daha modele alınmayan diğer değişkenlerin bu tercihi daha çok etkilediği savunulabilir.

Ülkelerin kültür skorlarının KOBİ'ler için UFRS Standardını KOBİ'ler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin (D bağımlı değişkeni) bu tercihlerine etkisinin %20-27 aralığında değiştiği gözlenebilir. Burada elde edilen oran kültürün bağımlı değişkeni yordama gücü açısından yeterli değildir. Ancak Güç Mesafesi ve Bireysellik değişkenlerinin modele anlamlı katkı sağlaması nedeniyle oranın nispeten yüksek çıktığı halen daha modele alınmayan diğer değişkenlerin bu tercihi daha çok etkilediği savunulabilir.

Ülkelerin kültür skorlarının KOBİ'ler için UFRS Standardının henüz izleme aşamasında olduğu ülkelerin (E bağımlı değişkeni) bu tercihlerine etkisinin %13-34 aralığında değiştiği gözlenebilir. Burada elde edilen oran kültürün bağımlı değişkeni yordama gücü açısından yeterli değildir. Bu durumda modele alınmayan diğer değişkenlerin bu tercihi daha çok etkilediğini ifade etmektedir. Bağımsız değişkenlerin modele anlamlı katkı yapmaması ancak yüzdenin nispeten yüksek çıkması KOBİ'ler için UFRS Standartları izleme aşamasında olan ülkelerin sayısının az olması ile açıklanabilir.

Tablo 6. Hosmer ve Lemeshow Testi Tablosu

Bağımlı Değişkenler	A	B	C	D	E
Ki-Kare	6,276	9,153	2,063	8,741	4,490
Sig.	,616	,330	,979	,272	,810

Tablo 6’da verilen Hosmer ve Lemeshow Testi modelin tümünün birbiriyle uyumunu göstermektedir. Tablodaki Sig. değerleri 0,05’ten büyük olduğundan modellerde kullanılan değişkenler ile oluşturulan modeller uyumludur.

Tablo 7. A Bağımlı Değişkeni İçin, Denklemden Yer Alan Değişkenler Tablosu

A Bağımlı Değişkeni	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Fak4PD	-,015	,020	,577	1	,447	,985
Fak4IND	,009	,019	,224	1	,636	1,009
Fak4MAS	-,015	,018	,679	1	,410	,985
Fak4UNAVO	,008	,014	,318	1	,573	1,008
Sabit	2,729	2,051	1,771	1	,183	15,322

Tablo 7’de bağımsız değişkenlerden hangisi ya da hangilerinin bağımlı değişkene etki düzeyini göstermektedir. Buradaki “B” değerleri bağımsız değişkenlerin katsayılarını göstermektedir. “Sig.” değerleri değişkenlerin modele anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığını göstermekte ve bu değer 0.05 değerinden küçük veya 0,05 değerine eşit olması durumunda değişkenin modele anlamlı bir katkı yaptığı sonucunu ifade etmektedir. Exp(B) değeri ise bağımsız değişkenin hangi kategoriye etki ettiğini ve etki büyüklüğünü gösterir.

Tabloda Sig. değerleri incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin 0,05’den büyük olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle bağımsız değişkenlerin modele anlamlı bir katkı yapmadığı ve modelin yordama gücünü kayda değer bir biçimde arttırmadığı savunulabilir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda; ülkelerin kültürel değerlerinin, Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutan ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. B Bağımlı Değişkeni İçin, Denklemden Yer Alan Değişkenler Tablosu

B Bağımlı Değişkeni	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Fak4PD	,017	,032	,287	1	,592	1,018
Fak4IND	-,005	,031	,028	1	,866	,995
Fak4MAS	,041	,029	2,040	1	,153	1,042
Fak4UNAVO	,076	,041	3,511	1	,061	1,079
Sabit	-11,909	5,102	5,449	1	,020	,000

Tablo-8’deki Sig. değerleri incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin 0,05’den büyük olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle bağımsız değişkenlerin modele anlamlı bir katkı yapmadığı ve modelin yordama gücünü dikkat çekecek biçimde artmadığı ifade edilebilir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, ülkelerin kültürel değerlerinin, Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutmayan ancak kullanılmasına izin veren ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığına ulaşılmıştır. Yalnızca “Belirsizlikten Kaçınma” bağımsız değişkeni modele anlamlı katkı sağlamıştır. Dolayısıyla Belirsizlikten Kaçınma profiline sahip ülkelerin UFRS’yi kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan işletmeler için zorunlu uygulamaktansa daha çok gönüllülük esasına dayalı olarak uyguladığı yorumu yapılabilir. Ancak bu uygulamaya yönelen ülke sayısı oldukça az olduğundan kesin bir yargıya ulaşabilmek için ülkeler özelinde araştırmaların gerçekleştirilmesi daha faydalı olacaktır.

Tablo 9. C Bağımlı Değişkeni İçin, Denklemden Yer Alan Değişkenler Tablosu

C Bağımlı Değişkeni	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Fak4PD	-,057	,028	4,251	1	,039	,945
Fak4IND	,031	,028	1,174	1	,279	1,031
Fak4MAS	,002	,022	,006	1	,937	1,002
Fak4UNAVO	,032	,016	3,971	1	,046	1,033
Sabit	3,149	2,490	1,600	1	,206	23,315

Tablo 9’deki Sig. değerleri incelendiğinde Fak4PD ve Fak4UNAVO değişkenlerin 0,05’den küçük olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle söz konusu bağımsız değişkenlerin modele anlamlı bir katkı yaptığı ve modelin yordama gücünü arttırdığı ifade edilebilir. Diğer bağımsız değişkenlerin ise Sig. değerleri 0.05 değerinden büyük olduğundan modele anlamlı bir katkıları yoktur. Exp(B) değerleri incelendiğinde Fak4PD’nin UFRS’nin yabancı işletmeler için zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulanmama durumuna %5’lik bir katkı sağladığı diğer bağımsız değişkenlerin ise UFRS’nin yabancı işletmeler için zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulanma durumuna katkı sağladıkları ifade edilebilir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, ülkelerin kültürel değerlerinin, UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin bu tercihlerine etkisine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağladığına ancak bu katkının yüzdesel olarak çok yüksek olmadığına ulaşılmıştır. Birreysellik ve Belirsizlikten Kaçınma bağımsız değişkenleri oluşturulan modele anlamlı katkı sağlamıştır. Ayrıca katkı yönü bu uygulamanın kullanımına yöneliktir. Dolayısıyla söz konusu profillere sahip ülkeler için etki düzeyi düşük olsa da UFRS’nin yabancı işletmeler için zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulandığı savunulabilir. Güç Mesafesi bağımsız değişkeni de modele anlamlı katkı sağlamaktadır ancak bu değişken de etki yüzdesi düşük olsa da UFRS’nin yabancı işletmeler için zorunlu ya da isteğe bağlı olarak uygulanmaması yönünde katkı sağlamaktadır.

Tablo 10. D Bağımlı Değişkeni İçin, Denklemden Yer Alan Değişkenler Tablosu

D Bağımlı Değişkeni	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Fak4PD	-,004	,014	,083	1	,773	,996
Fak4IND	-,050	,015	10,749	1	,001	,951
Fak4MAS	,014	,013	1,134	1	,287	1,014
Fak4UNAVO	-,018	,011	2,540	1	,111	,983
Sabit	2,582	1,599	2,608	1	,106	13,218

Tablo 10'daki Sig. değerleri incelendiğinde Fak4IND değişkeninin 0,05'den küçük olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle söz konusu bağımsız değişkenin modele anlamlı bir katkı yaptığı ve modelin yordama gücünü arttırdığı ifade edilebilir. Diğer bağımsız değişkenlerin ise Sig. değerleri 0.05 değerinden büyük olduğundan modele anlamlı bir katkıları yoktur. Exp(B) değerleri incelendiğinde yalnızca Fak4MAS değişkeninin KOBİ'ler için UFRS standartları KOBİ'ler için zorunludur ya da kullanımına izin verilme durumuna %5'lik bir katkı sağladığı diğer bağımsız değişkenlerin ise KOBİ'ler için UFRS standartları KOBİ'ler için zorunludur ya da kullanımına izin verilmeme durumuna katkı sağladıkları ifade edilebilir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, oluşturulan regresyon modelinin anlamlı olmadığına ulaşılmıştır. Bağımsız değişkenlerden modele anlamlı katkı yapan değişkenler vardır. Ayrıca bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni yordama gücü de %20-27 aralığındadır. Ancak oluşturulan model başta anlamsız olduğundan bu hususlar ile ilgili bir yargıda bulunmak doğru olmayacaktır.

Tablo 11. E Bağımlı Değişkeni İçin, Denklemden Yer Alan Değişkenler Tablosu

E Bağımlı Değişkeni	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Fak4PD	,014	,028	,233	1	,629	1,014
Fak4IND	,001	,027	,001	1	,973	1,001
Fak4MAS	-,024	,025	,897	1	,343	,977
Fak4UNAVO	,004	,020	,031	1	,860	1,004
Sabit	-2,803	2,929	,916	1	,338	,061

Tablo 11'deki Sig. değerleri incelendiğinde tüm bağımsız değişkenlerin 0,05'den büyük olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle bağımsız değişkenlerin modele anlamlı bir katkı yapmadığı ve modelin yordama gücünü dikkat çekecek biçimde artmadığı ifade edilebilir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, ülkelerin kültürel yapılarının, KOBİ'ler için UFRS Standardının henüz izleme aşamasında olduğu ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığı anlaşılmaktadır. Başta oluşturulan model anlamlıdır. Ancak bağımsız değişkenlerin hiçbirisi modele katkı sağlamamıştır. Bu sebeple de etki düzeyi oldukça düşük çıkmıştır.

5. SONUÇ

Finansal bilgi ihtiyacının artması ve Dünya genelinde geçerli bir sistem gereksinimi ortaya çıkması ile birlikte oluşturulan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) uygulanmaya başlanmıştır. Ülkeler kendi dinamiklerini de dikkate alarak UFRS'nin ülkeleri özelinde uygulanıp uygulanmamasının, uygulanacak ise ne düzeyde ve hangi işletmeler için uygulanacağını kararını vermektedirler.

UFRS ile birlikte ulusal muhasebe sistemlerinde görülen kültürel değerlerin yansımaları ortadan kalkmıştır. Bu durumun en büyük sebebi ise bu sistemin *görece* “gelişmiş ülkelerin” önderliğinde hazırlanmış olması gösterilebilir. Çalışmada da kültürel değerlerin ülkelerin UFRS'yi uygulama düzeyleri ile ilgili kararlarında etkili olup olmadığı incelenmiştir ve gerçekleştirilen analizler sonucunda; genel olarak ülkelerin kültürel değerlerinin UFRS'nin kabulüne ve uygulama düzeylerine anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca analizler sonucunda;

- Ülkelerin kültürel yapılarının, kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutan ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığı ve bu sisteme entegre olma konusunda bir etkisi olmadığı,
- Ülkelerin kültürel yapılarının, kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan yerel işletmeler için UFRS Standartlarını zorunlu tutmayan ancak kullanılmasına izin veren ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığına,
- Ülkelerin kültürel yapılarının, UFRS Standartlarını yabancı işletmeler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağladığına ancak bu katkının yüzdesel olarak çok yüksek olmadığına,
- Ülkelerin kültürel yapılarının, KOBİ'ler için UFRS Standardını KOBİ'ler için zorunlu tutan ya da kullanımına izin veren ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkısının olmadığına,
- Ülkelerin kültürel yapılarının, KOBİ'ler için UFRS Standardının henüz izleme aşamasında olduğu ülkelerin bu tercihlerine yönelik olarak anlamlı bir katkı sağlamadığına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak; ülkelerin kültürel değerlerinin UFRS kabul durumlarına ve sistemi uygulama düzeylerine etkisinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı ve modele alınmayan diğer değişkenlerin sistemin kabul ve uygulama düzeylerine çok daha fazla katkı sağladığı tespit edilmiştir. Sonraki araştırmalar da model dışında kalan ve modelde açıklayıcı bir rol üstlenebilecek diğer faktörleri ortaya çıkarabilir, bunların etkilerini bireysel ve toplu olarak değerlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Abdelsalam, O.H., Weetman, P. (2003) Introducing International Accounting Standards to an emerging capital market: relative familiarity and language effect in Egypt. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 12 (1). 63–84.
- Akman, N. H. (2011). The Effect of IFRS Adoption on Financial Disclosure: Does Culture Still Play A Role? *American International Journal of Contemporary Research*. 1 (1). 7-17.
- Borker, D. R. (2012). Accounting, Culture And Emerging Economies: IFRS In Central And Eastern Europe. *International Business & Economics Research Journal*. 11 (9). 1003-1018.
- Choi, F. D. S. and Meek, G. K. (2008). *International Accounting*, Sixth Edition. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Clements, C. E., Neill, J. D., Stovall, O. S. (2010). Cultural Diversity, Country Size And The IFRS Adoption Decision. *The Journal of Applied Business Research*. 26 (2). 115-126.
- Dinçer, B. (2010). Uluslararası Muhasebe Harmonizasyonu ve Çevresel Faktörler. *Öneri Dergisi*, 9 (33). 135-141.
- Gray, S. J. (1988). Towards a Theory of Cultural Influence on the Development of Accounting Systems Internationally. *ABACUS*. 1-15.
- Gümüş, Y., Uslu, M., Özyaşar, H. (2016). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Kabulünde Milli Kültürün Etkisi: Afro-Avrasya Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Afro-Avrasya Özel Sayısı. 596-609.
- Hamid, S., Craig, R., Clarke, F. (1993). Religion: A Confounding Cultural Element in the International Harmonization of Accounting?. *ABACUS*, 29 (2). 131-148
- Hofstede, G. (1980). Motivation, Leadership and Organization: Do American Theories Apply Abroad?. *American Management Associations*. 42-63.
- Hofstede, G. (1983). National Cultures in Four Dimensions: A Research-Based Theory of Cultural Differences among Nations. *International Studies of Management & Organization*, 13 (1-2). 46-74
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (1). 1-26
- Hussein, M. E. (1996). A Comparative Study of Cultural Influences on Financial Reporting in the U.S. and The Netherlands. *The International Journal of Accounting*, 31 (1). 95-120
- Karabınar, S. (2005). *Muhasebe İklimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kestane, A., Ağca, A. (2017). UFRS Uygulamaları ve Muhasebe Kültürel Değerler Ekseninde Türkiye'nin Yeri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 19 (3). 624-649.
- Nobes, C. (1998). Towards a General Model of the Reasons for International Differences in Financial Reporting. *ABACUS*, 34 (2). 162-187.
- Nurunnabi M. (2015). The Impact Of Cultural Factors On The Implementation Of Global Accounting Standards (IFRS) In A Developing Country. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 31. 136-149.
- Özdemir, F. S. (2011). Finansal Raporlama Sistemlerinin Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Açısından Değerlendirilmesi: İMKB Şirketlerinde Finansal Başarısızlık Tahminleri Yönüyle Bir Uygulama (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tetik, N., Yelgen, E. (2015). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) Muhasebe Kültürüne Etkisi Üzerine Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 8 (3). 201-228.

Uşul, H., Kıymık, H. (2010). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Entegrasyon Sorunları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 12 (2). 123-139.

Perera, H., Cummings, L., Chua, F. (2012). Cultural relativity of accounting professionalism: Evidence from New Zealand and Samoa. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 28. 138-146.

Perera, M. H. B. (1989). Accounting in Developing Countries a Case for Localised Uniformity. *British Accounting Review*, 21. 141-158

Varıcı, İ., Özdemir F.S. (2013). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Yönelişin Kültür Bağlamında Değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*. 15-41.

Wehrfritz, M., Haller, A. (2014). National Influence On The Application Of IFRS: Interpretations And Accounting Estimates By German And British Accountants. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*. 30. 196-208.

<https://www.hofstede-insights.com/models/national-culture/> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

<https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-Jurisdiction/#profiles> Erişim Tarihi: 28.06.2019.

EKLER**EK-1: Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Hofstede Kültür Endeksi Skorları**

Ülke	Güç Mesafesi	Bireysellik	Erillik	Belirsizlikten Kaçınma
Albania	90	20	80	70
Angola	83	18	20	60
Arjantin	49	46	56	86
Avustralya	36	90	61	51
Avusturya	11	55	79	70
Bangladeş	80	20	55	60
Belçika	65	75	54	94
Bhutan	94	52	32	28
Brazilya	69	38	49	76
Bulgaristan	70	30	40	85
Burkina Faso	70	15	50	55
Kanada	39	80	52	48
Şili	63	23	28	86
Çin	80	20	66	30
Kolombiya	67	13	64	80
Kosta Rika	35	15	21	86
Hırvatistan	73	33	40	80
Çekya	57	58	57	74
Danimarka	18	74	16	23
Dominik Cumhuriyeti	65	30	65	45
Ekvador	78	8	63	67
Mısır	70	25	45	80
El Salvador	66	19	40	94
Estonya	40	60	30	60
Fiji	78	14	46	48
Finlandiya	33	63	26	59
Fransa	68	71	43	86
Almanya	35	67	66	65
Gana	80	15	40	65

Yunanistan	60	35	57	100
Guatemala	95	6	37	99
Honduras	80	20	40	50
Hong Kong	68	25	57	29
Macaristan	46	80	88	82
İzlanda	30	60	10	50
Hindistan	77	48	56	40
Endonezya	78	14	46	48
İran	58	41	43	59
Irak	95	30	70	85
İrlanda	28	70	68	35
İsrail	13	54	47	81
İtalya	50	76	70	75
Jameika	45	39	68	13
Japonya	54	46	95	92
Jordan	70	30	45	65
Kenya	70	25	60	50
Kuveyt	90	25	40	80
Latvia	44	70	9	63
Litvanya	42	60	19	65
Lüksemburg	40	60	50	70
Malawi	70	30	40	50
Malezya	100	26	50	36
Malta	56	59	47	96
Meksika	81	30	69	82
Namibia	65	30	40	45
Nepal	65	30	40	40
Hollanda	38	80	14	53
Yeni Zellanda	22	79	58	49
Nijerya	80	30	60	55
Norveç	31	69	8	50
Pakistan	55	14	50	70
Panama	95	11	44	86

Peru	64	16	42	87
Filipinler	94	32	64	44
Polonya	68	60	64	93
Portekiz	63	27	31	99
Romanya	90	30	42	90
Rusya	93	39	36	95
Suudi Arabistan	95	25	60	80
Senegal	70	25	45	55
Sırbistan	86	25	43	92
Sierra Leone	70	20	40	50
Singapur	74	20	48	8
Slovakya	100	52	100	51
Slovenya	71	27	19	88
Güney Afrika	49	65	63	49
Güney Kore	60	18	39	85
İspanya	57	51	42	86
Sri Lanka	80	35	10	45
Suriname	85	47	37	92
İsveç	31	71	5	29
İsviçre	34	68	70	58
Suriye	80	35	52	60
Tanzanya	70	25	40	50
Tayland	64	20	34	64
Trinidad and Tobago	47	16	58	55
Türkiye	66	37	45	85
Ukrayna	92	25	27	95
Birleşik Arap Emirlikleri	90	25	50	80
İngiltere	35	89	66	35
ABD	40	91	62	46
Uruguay	61	36	38	99
Venezuela	81	12	73	76
Vietnam	70	20	40	30
Zambia	60	35	40	50

EK-2: Araştırmada Kullanılan Ülkelerin UFRS Setinden Faydalanma Durumları

Ülke	UFRS Standartları Kamuya Hesap Verme Yükümlülüğü Bulunan İşletmeler İçin Zorunludur.	UFRS Standartlarını Kamuya Hesap Verme Yükümlülüğü Bulunan İşletmeler Kullanabilir Ancak Zorunlu Değildir.	UFRS Standartları Yabancı İşletmeler İçin Zorunludur ya da Kullanımına İzin Verilmiştir.	KOBİ'ler için UFRS Standartları KOBİ'ler İçin Zorunludur ya da Kullanımına İzin Verilmiştir.	KOBİ'ler için UFRS Standartları izleme aşamasındadır.
Albania	1	0	0	0	1
Angola	1	0	0	0	0
Arjantin	1	0	1	1	0
Avustralya	1	0	1	0	0
Avusturya	1	0	1	0	0
Bangladeş	1	0	1	1	0
Belçika	1	0	1	0	0
Bhutan	1	0	1	1	0
Brazilya	1	0	1	1	0
Bulgaristan	1	0	1	0	0
Burkina Faso	1	0	1	0	0
Kanada	1	0	1	0	0
Şili	1	0	1	1	0
Çin	0	0	0	0	0
Kolombiya	1	0	1	1	0
Kosta Rika	1	0	1	1	0
Hırvatistan	1	0	1	0	0
Çekya	1	0	1	0	0
Danimarka	1	0	1	0	0
Dominik Cumhuriyeti	1	0	1	1	0
Ekvador	1	0	1	1	0
Mısır	0	0	1	0	0

El Salvador	1	0	1	1	0
Estonya	1	0	1	0	0
Fiji	1	0	1	1	0
Finlandiya	1	0	1	0	0
Fransa	1	0	1	0	0
Almanya	1	0	1	0	0
Gana	1	0	1	1	0
Yunanistan	1	0	1	0	0
Guatemala	0	1	1	1	0
Honduras	0	0	0	1	0
Hong Kong	1	0	1	1	0
Macaristan	1	0	1	0	0
İzlanda	1	0	1	0	0
Hindistan	0	0	0	0	0
Endonezya	0	0	0	0	0
İran	1	0	0	0	1
Irak	1	0	1	1	0
İrlanda	1	0	1	1	0
İsrail	1	0	1	1	0
İtalya	1	0	1	0	0
Jameika	1	0	1	1	0
Japonya	0	1	1	0	0
Jordan	1	0	1	1	1
Kenya	1	0	1	1	0
Kuveyt	1	0	0	0	0
Latvia	1	0	1	0	0
Litvanya	1	0	1	0	0
Lüksemburg	1	0	1	0	0
Malawi	1	0	1	1	0
Malezya	1	0	1	1	0
Malta	1	0	1	0	0
Meksika	1	0	1	0	0

Namibia	1	0	1	1	0
Nepal	1	0	1	0	0
Hollanda	1	0	1	0	0
Yeni Zellanda	1	0	1	0	0
Nijerya	1	0	1	1	0
Norveç	1	0	1	0	1
Pakistan	1	0	1	1	0
Panama	0	1	1	1	0
Peru	1	0	1	1	0
Filipinler	1	0	1	1	0
Polonya	1	0	1	0	0
Portekiz	1	0	1	0	0
Romanya	1	0	1	0	0
Rusya	1	0	1	0	1
Suudi Arabistan	1	0	0	1	0
Senegal	1	0	1	0	0
Sırbistan	1	0	1	1	0
Sierra Leone	1	0	1	1	0
Singapur	1	0	1	1	0
Slovakya	1	0	1	0	0
Slovenya	1	0	1	0	0
Güney Afrika	1	0	1	1	0
Güney Kore	1	0	1	0	0
İspanya	1	0	1	0	0
Sri Lanka	1	0	1	1	0
Suriname	0	1	1	1	0
İsveç	1	0	1	0	0
İsviçre	0	1	1	1	0
Suriye	1	0	0	0	0
Tanzanya	1	0	1	1	0
Tayland	0	0	1	0	1
Trinidad and Tobago	1	0	1	1	0

Türkiye	1	0	1	0	0
Ukrayna	1	0	1	1	0
Birleşik Arap Emirlikleri	1	0	1	1	0
İngiltere	1	0	1	1	0
ABD	0	0	1	0	0
Uruguay	1	0	1	1	0
Venezuela	1	0	1	1	0
Vietnam	0	0	0	0	0
Zambia	1	0	1	1	0

* 1: Ülkenin ilgili UFRS uygulamasını kabul ettiğini,

** 0: Ülkenin ilgili UFRS uygulamasını kabul etmediğini göstermektedir.

ZAMAN SÜRÜCÜLÜ FAALİYET TABANLI MALİYETLEME YÖNTEMİ İLE YOĞUN BAKIM ÜNİTESİ MALİYETLERİNİN ANALİZİ*

Dr. Hakan KAÇAK**

Makale Gönderim Tarihi : 07.07.2020 / Kabul Tarihi : 19.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Dünya genelinde sağlık sistemleri, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği konusunda endişeler taşımaktadır. Sağlık hizmetlerine yapılan geri ödeme yöntemleri de sürdürülebilirlik endişelerini telafi etmek için dönüşüm geçirmektedir. Geri ödeme sistemlerindeki bu dönüşüm vaka başı maliyetleri önemli hale getirmiştir. Bu gelişmeler hizmet sunucuları, maliyet sistemlerini gözden geçirmeye zorlamaktadır. Vaka başına maliyetlerin önem kazanması, daha kesin maliyet bilgisi sağlaması ile bir aşağıdan yukarıya maliyetleme modeli olan Faaliyet Tabanlı Maliyetlemeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyet (ZSFTM) sisteminin hastanelerde kurulması ve bu sistemlerce üretilen bilgilerin yönetim kararlarında uygulanması süreci araştırılmıştır. Bu amaçla bir yoğun bakım ünitesinde tedavi gören 56 hastanın birim maliyetleri ZSFTM yöntemi ile hesaplanmıştır. Çalışmada, yoğun bakım ünitesinin günlük olarak yaptığı tüm faaliyetler dikkate alınarak sadece bir vaka grubu için değil, departman genelindeki tüm faaliyetler için maliyet hesaplaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, ZSFTM yönteminin atıl kapasite göz önünde bulunduran ve zamana odaklanmış maliyetleme yapısı ile iş süreçlerine kolaylık uygulanabileceği görülmüştür. Ayrıca, daha sürdürülebilir bir sağlık sistemi ve maliyet etkili geri ödeme mekanizması için hastanelerin çağdaş maliyet muhasebesi sistemlerine sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: zaman sürücülü faaliyet tabanlı maliyetleme, geri ödeme yöntemleri, yoğun bakım maliyetleri

Jel Sınıflandırması: M41, H55, I11

* Bu çalışma, Hakan KAÇAK'ın Prof. Dr. Kamil BÜYÜKMİRZA'nın danışmanlığında hazırladığı "Hastanelerde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemlerinin Kurulması ve Yönetim Kararlarında Yararlanılması – Bir Yoğun Bakım Ünitesi Uygulaması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** TC. Sağlık Bakanlığı, hkacak@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6415-7224>

INTENSIVE CARE UNIT COST ANALYSIS WITH TIME DRIVEN ACTIVITY BASED COSTING**ABSTRACT**

Health systems concern about the sustainability of health care services all over the world. Reimbursement methods in health care services undergo a transformation to compensate for sustainability concerns. The transformation of reimbursement methods makes cost-per-case important. These developments force health service providers to review their cost accounting systems. Gaining importance of cost-per-case gives Activity Based Costing, a bottom-up costing approach, providing more accurate cost information prominence. In this study, setting up Activity Based Costing systems in hospitals and the implementation process of cost data provided by these systems in managerial decisions were investigated. Unit costs of 56 patients treated in an intensive care unit were estimated employing Time Driven Activity Based Costing (TDABC) methods. By taking into account all daily activities of the intensive care unit, TDABC was applied not to a single diagnostic group, but the whole department. Results show that business processes can be easily applied with the TDABC method considering idle capacity and costing approach focused on time. Besides, for a more sustainable health system and cost-effective reimbursement method, setting up contemporary cost accounting systems in hospitals is suggested.

Keywords: time driven activity based costing (TDABC), reimbursement methods, intensive care unit (ICU) costs

Jel Classification: M41, H55, I11

1. GİRİŞ

Üretim tarzlarındaki değişim işletmelerin maliyet sistemlerini de etkilemiştir. Küçük ölçekli üretim yapan ilk fabrikalardan, makineleşme ile kitle üretimi yapan fabrikalara geçiş ile çok yüksek miktarlarda ürün piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Arzın pazarda baskın olduğu süreçte ölçek ekonomileri sayesinde verimlilik artarken birim maliyetler azalmış ve firmalar ürün çeşitliliği artırma ihtiyacı duymamışlardır. Bu üretim tarzında direkt işgücü ve makine sürelerinin dağıtım anahtarı olarak kullanılması ürün maliyetleme için makul bir yaklaşım sayılmıştır

İlerleyen dönemlerde sahaya yeni aktörlerin girmesi ile rekabet gelişmiş, tüketicilerin refah seviyelerindeki artış ile de talep daha baskın hale gelmeye başlamıştır. Rekabetin artması ve talebin güçlenmesi ile müşteri zevk ve beğenilerine cevap vermek ve rakiplerle de rekabet edebilmek amacıyla daha küçük partiler halinde çeşitliliği yüksek ürünler üretilmeye başlanmıştır. Ayrıca, teknolojinin üretim sürecine yaptığı katkı da artmaya, ürün tasarım süreci ve mamul yaşam süreleri kısaltmaya başlamıştır. Bu üretim tarzının sonucu olarak ürün homojenliği azalmış, kompleks ve basit üretim süreçlerini içeren ürünler beraber üretilmeye başlanmıştır. Söz konusu durumda üretimle doğrudan ilişki kurulamayan Genel Üretim Giderlerinin (GÜG) yükü artmış, direkt işgücü ve makine süreleri gibi üretim hacmine bağlı dağıtım

anahtarları kullanılarak yapılan gider dağıtımları hatalı sonuçlar üretmeye başlamış ve yanlış ürün maliyetlemesiyle sonuçlanmıştır.

Genel bir değerlendirme ile maliyet sistemlerinin temelini teşkil eden gider dağıtım yöntemleri, Co-kins'in (2001, s. 13) deyimiyle, sıfır toplamı hata oyunlarıdır. Hatalı gider dağıtımı bazı maliyet objelerini aşırı maliyetlerken, diğerleri eksik maliyetlenecektir. Hatalı maliyetlenen ürün ise pazarda rekabetçi üstünlüğünü kaybedecektir ya da olası fiyat indirim fırsatlarının farkına varılamayacaktır.

Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (FTM), maliyetlerdeki söz konusu bozulmaların önüne geçmek için geliştirilmiş bir yöntemdir.

Sağlık hizmetleri perspektifinden bakıldığında, dünya genelinde sağlık sistemleri, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği konusunda endişeler taşımaktadır. Sağlık hizmetlerine yapılan geri ödeme yöntemleri de sürdürülebilirlik endişelerini telafi etmek için dönüşüm geçirmektedir. Geri ödeme sistemlerindeki bu dönüşüm vaka başı maliyetleri önemli hale getirmiştir. Bu gelişmeler hizmet sunucuları, maliyet sistemlerini gözden geçirmeye zorlamaktadır. Vaka başına maliyetlerin önem kazanması, daha doğru maliyet bilgisi sağlaması ile bir aşağıdan yukarıya maliyetleme modeli olan Faaliyet Tabanlı Maliyetlemeyi ön plana çıkarmaktadır.

1.1. Yoğun Bakım Ünitesi Maliyetleri ve Geri Ödeme Metodu

Yoğun bakım ünitesi, bir ya da daha fazla organ yetmezliği veya fonksiyon bozukluğu olan hastaların tedavi gördüğü ünitelerdir (Bennett ve Bion, 1999, s. 1468). Yoğun bakım üniteleri; hasta özellikleri, verilen hizmetin niteliği, fiziki özellikleri ve personel durumu bakımından üç seviyede değerlendirilir. Yoğun bakım ünitelerinin asgari donanım, personel ve hizmet standartları Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Ülkemizde yoğun bakım yatak sayılarında son yıllarda önemli artışlar olmuştur. 2018 yılı verileri ile yoğun bakım yatak sayıları 38.098'dir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019, s. 126).

Yoğun bakım hizmetleri, sağlık hizmet sunumu içerisinde yüksek kaynak kullanımına ihtiyaç duyan hizmetlerden biridir. Hastalık şiddeti yüksek olan Yoğun Bakım Ünitesi (YBÜ) hastaları, ortalama bir hastaya göre daha fazla kaynak tüketmektedir. Bu nedenle YBÜ bakımına ihtiyaç duymayan hastaların YBÜ'ye kabul edilmesi de kıt ve pahalı kaynakların gereksiz kullanımına neden olmaktadır (Elliott, 1995, s. 29). YBÜ hastalarının tedavisi tür, süre ve maliyet bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle hastaların bireysel olarak kaynak kullanımını tahmin etmek oldukça güçtür (Jacobs, Edbrooke, Hibbert, Fassbender ve Corcoran, 2001, s. 643).

İmalat sektöründe sabit ve değişken giderler açık bir şekilde ortaya konabiliyorken YBÜ'lerde durum biraz daha farklıdır. YBÜ'lerde değişken giderler üretilen çıktılarına bağlıdır ve YBÜ çıktıları yatılan hastalığın şiddetine göre yatılan gün sayılarını artırmakta, bazen de yatılan gün sayıları fazla olmasına rağmen tedavi için ihtiyaç duyulan girdi miktarı az olabilmekte ve dolayısıyla toplam faaliyet sayılarını azaltıcı bir etkisi olabilmektedir (Jegers, Edbrooke, Hibbert, Chalfin ve Burchardi, 2002, s. 682).

Edbrooke ve diğerlerine (1997) göre, yoğun bakım hastalarında hasta başına hesaplanan maliyetlerdeki sapmalar çok yüksektir. Ayrıca ilk yatış günündeki maliyetler arasındaki sapmalar da benzer şekilde yüksektir.

Sonuç olarak YBÜ maliyet hesaplaması, maliyet objesinin belirsizliklere çok açık olması nedeniyle zor bir alandır. Diğer yandan da yüksek kaynak kullanım maliyetlerine sahip olması nedeni ile de göz ardı edilemeyecek bir alandır.

Yoğun bakım hizmet maliyetleri ile ilgili yapılan çalışmaların maliyet bulgularına bakıldığında sağlık hizmetleri içerisinde en pahalı hizmet gruplarından biri olduğu kanısı doğrulanmaktadır. Örneğin, Putignano ve diğerlerine (2014, s. 505) göre Amerika Birleşik Devletleri'nde toplam hastane maliyetlerinin yüzde 22'si YBÜ'lere aittir.

Negrini ve diğerleri (2006, ss. 75–76) dört Avrupa ülkesini kapsayan yoğun bakım maliyetlerini araştırdıkları çalışmalarında günlük ortalama yoğun bakım maliyetlerini: Birleşik Krallık 1.512 dolar, Fransa 934 dolar, Almanya 726 dolar ve Macaristan 280 dolar olarak hesaplamışlardır.

Garrigues ve diğerleri (2011, s. 347), Fransa'daki 21 yoğun bakımdaki ve 104 hastayı kapsayan bir çalışma yapmışlar ve günlük YBÜ ortalama yatış maliyetlerini 1.424 avro olarak bulmuşlardır. Söz konusu çalışmada tespit edilen gider dağılımı şu şekildedir: personel giderleri yüzde 43, yatırım, otelcilik ve beslenme giderleri yüzde 22,9, ilaç ve sarf-malzeme yüzde 18,6'dır.

Avustralya'da da gün başı maliyetler kardiyoloji yoğun bakımda 1.787 dolar genel yoğun bakımda 1.680 dolar olarak hesaplanmıştır (Elliott, 1997, s. 57). Hollanda'da ise hasta günü başına YBÜ maliyeti 1.911 avrodur ve direkt işçilik giderleri toplam giderlerin yüzde 33'ünü, endirekt giderler de diğer yüzde 33'ünü oluşturmaktadır. (Tan ve diğerleri, 2008, s. 1).

Türkiye'de, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sağlık hizmet sunucularına yürürlükte olan Sağlık Uygulama Tebliğine (SUT) göre geri ödemede bulunmaktadır. SGK, Sağlık Bakanlığı kurum ve kuruluşlarına 2006 yılından bu yana global bütçe üzerinden, Üniversiteler ve Özel Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında ise SUT eki listelerde yer alan işlem puanları üzerinden hizmet başına ödeme, tanıya dayalı paket ödeme ve vaka başına ödeme yöntemi kullanılarak geri ödeme yapmaktadır (Arık ve İleri, 2016, s. 45; Beylik, Yılmaz ve Akca, 2015, s. 40) .

Hizmet sunucuların yoğun bakım ünitelerinde vermiş oldukları tedavi hizmetlerine dair ödeme yöntemi belirli istisnalar dışında gün başına fiyatlandırma/ ödemedir. Hastanın yattığı ve taburcu olduğu gün ile vefat ve sevk durumlarında ilgili günler için hizmet başına ödeme yapılmaktadır. Ayrıca bazı tıbbi sarf malzemeler, hemodiyaliz uygulamaları ve kan ürünleri gibi bazı malzeme ve uygulamalara da ayrıca ek olarak ödeme yapılmaktadır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2015).

1.2. Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme

FTM sistemini uygulamak ve güncel tutmak zaman alıcı ve maliyetlidir. Süreçleri homojen hale getirmek için tanımlanan faaliyet türlerindeki artış verilerin saklanması ve işlenmesini zorlaştırmaktadır. Ürün çeşitliliği arttıkça model geometrik olarak genişlemekte (Cokins ve Paul, 2016) ve sistemin kullanımı güçleşmektedir. Daha kesin maliyet bilgisine ulaşmak amacıyla artırılan faaliyet ve dolayısıyla faaliyet sürücü sayıları sistemi karmaşıklığa sokmakta ve beklenen faydayı azaltmaktadır.

Kaplan ve Anderson FTM modelinden kaynaklanan sakıncaları ortadan kaldırabilecek yeni bir model ortaya koymuşlardır. Zaman Sürücülü Faaliyet Tabanlı Maliyetleme (ZSFTM) adı verdikleri model,

FTM’de kullanılan işlem sürücülerinin (transaction driver) yerini söz konusu işlemler için gerekli olan süreleri hesapladıkları (Kaplan ve Anderson, 2007, s. 8) zaman sürücülerinin (duration driver) kullanılması temeline oturtulmuştur.

Zaman Sürücülü Maliyet Tabanlı Maliyetleme (ZSFTM) yönteminde gider dağıtımı iki aşamalı olarak ele alınabilir: Birinci aşamada kaynaklara ait giderler departman geneline dağıtılır. (Barndt, Oehlers ve Soltis, 2015, s. 25; Öker ve Adıgüzel, 2016, s. 41). Departmanlara yükleme yapılan giderler, her bir departman tarafından tüketilen kaynak giderlerini içermelidir. Söz konusu kaynak giderleri (Barndt ve diğerleri, 2015, s. 25):

- personel ücret ve giderleri,
- denetim ücret ve giderleri,
- endirekt işçilik ücret ve giderleri ile denetim giderleri,
- çalışanlar ve denetçiler tarafından kullanılan ekipman ve teknoloji amortisman giderleri,
- çalışanlar ve denetçilerin alan ilişkili giderleri,
- destek hizmet giderleridir.

Kaynak (kapasite) giderleri hesaplandıktan sonra departmandaki işlerin icrası için görevli mevcut personelin kapasite sürelerine bölünerek kapasite maliyet oranları bulunur. İkinci aşamada ise her bir maliyet objesinin kaynak kullanım ihtiyaçları süre olarak hesaplanıp kapasite maliyet oranları ile çarpılarak maliyetler hesaplanır (Kaplan ve Anderson, 2007, s. 8).

Zaman Eşitlikleri

Kaynakların faaliyetleri icra edebilmesi için gerekli olan sürelerin belirlenmesi için zaman eşitliklerinden faydalanılmaktadır. Basit bir şekilde “faaliyet sürelerini” kullanmak yerine “zaman eşitlikleri” kavramının geliştirilip kullanılmasının temel sebebi, bir faaliyetin niteliğinden kaynaklanan farklılıkları yansıtabilecek denklemlerin kurulabilmesidir.

Faaliyette bir birimlik artış getirecek alt faaliyeti ek (marjinal) faaliyet olarak tanımlanırsa:

$$\text{İşlem Süresi} = (\beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 \dots + \beta_i x_i)$$

β_0 = Temel faaliyeti gerçekleştirmek için gereken standart süre

β_i = Ek faaliyet için tahmin edilen birim süre

x_i = Ek faaliyetin tekrar sayısı

Formülde de görüldüğü üzere işlem türlerinden etkilenmeyen temel faaliyet standart süresi (β_0) tanımlanıp faaliyet süresinde artış yaratan değişkenin süresi (β_i) değişkenin tekrar sayısı ile çarpılarak tüm değişkenlerin süreleri toplanmaktadır. Böylece işlem türüne göre farklılaşan tamamlanma sürelerindeki sapmalar kolaylıkla sisteme uyarlanabilir (Kaplan ve Anderson, 2007: 10)

ZSFTM uygulama aşamaları şu şekilde sıralanabilir:

1. Maliyetleri hesaplanacak tıbbi bir durumun ya da hastalığın seçilmesi ve bakım (tedavi) döngüsünün tanımlanması.
2. Bakım (tedavi) değer zincirinin tanımlanması, hasta bakımı ile ilgili temel faaliyetlerin belirlenmesi.
3. Hasta bakımı için gerekli olan her faaliyet için süreç haritalarının tasarlanması ve zaman tahminlerinin yapılması.
4. Hasta bakımında kullanılan kaynak maliyetlerinin tahmin edilmesi.
5. Her bir kaynak kapasitesinin belirlenmesi ve kapasite maliyet oranlarının hesaplanması.
6. Hasta bakım (tedavi) toplam maliyetlerinin hesaplanması.

ZSFTM’de gider dağıtım ile ilgili iki konu dikkate çekicidir. Destek hizmetleri ya da ortak paylaşılan hizmetlerin dağıtımında geleneksel dağıtım yöntemindeki (2.dağıtım) usul ZSFTM’de de kullanılmaktadır. Benzer şekilde üretim hacmi ile ilişkili olmayan genel yönetim giderleri gibi örgüt düzeyinde giderler, Geleneksel Faaliyet Tabanlı Maliyetlemede olduğu gibi dönem giderleri olarak görülmekte ve model dışına çıkarılmaktadır. Temel amaç ürün ve hizmetler için kullanılan kaynak giderlerini (maliyetlerini) belirleyen basit ve kesin maliyet modeli oluşturmaktır. Ancak destek hizmet giderlerinin dağıtımında keyfi dağıtım anahtarları kullanılması bu amaçtan sapma olarak görülebilir (Barndt ve diğerleri, 2015, s. 25).

Sağlık alanında ZSFTM uygulama örneklerinde öne çıkan başlıklar: Tedavi süreçlerine odaklanmış daha iyi maliyet bilgisi (Hennrikus, Waters, Bae, Virk ve Shah, 2012, ss. 50–57; Yun ve diğerleri, 2016, ss. 765–772), tedavi yöntemlerinin ortaya konan değer ve maliyet ilişkisi temelinde karşılaştırılması (Laviana ve diğerleri, 2016, ss. 447–455; Thaker ve diğerleri, 2016, ss. 274–282) ve değer temeli ödeme yönteminin hizmet sunucuları üzerinde etkisi (Crott, Lawson, Nollevaux, Castiaux ve Krug, 2016, ss. 2621–2628; Schutzer, Arthur ve Anscher, 2016, ss. 584–593) olarak sıralanabilir.

2. ARAŞTIRMA

2.1. Gereç ve Yöntem

Araştırma Sağlık Bakanlığına bağlı bir hastanenin üçüncü basamak yoğun bakım ünitesinde yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı, hasta başı maliyetleri daha doğru ve anlaşılır bir yapıda ortaya koymak ve geri ödeme sisteminin üretim tarzı ve maliyetler üzerindeki etkisini araştırmaktır.

Araştırma, 2014 yılı ilk yarısında üçüncü basamak yoğun bakım ünitesinde tedavi olan bütün hastaların hasta başı maliyetlerini hesaplanmasını kapsamaktadır. Hasta başı maliyetler ile söz konusu hastalar için fatura edilen ödemeleri karşılaştırmak amacı ile yoğun bakım ünitesi ile hizmet ilişkisi bulunan tüm yardımcı üretim, hizmet üretim ve genel yönetim gider yerleri araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

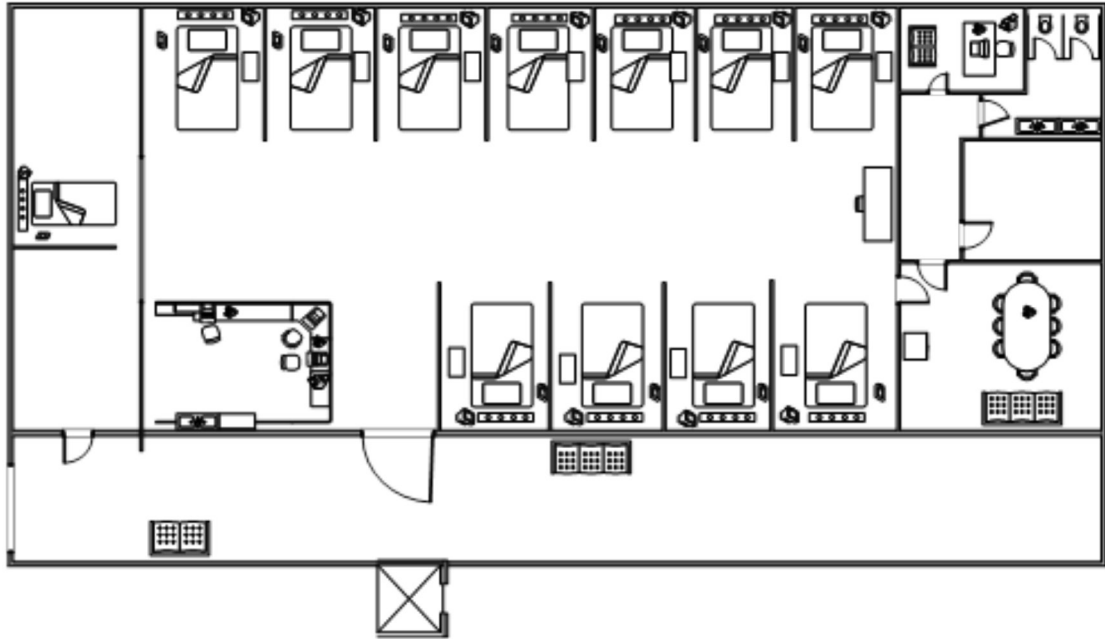
Sadece yoğun bakım ünitesi faaliyetlerine ZSFTM modeli uygulanmış olup, yukarıda değinilen diğer gider yerlerine ait gider hesaplamaları geleneksel dağıtım yöntemi ile yapılmıştır.

Hasta başı maliyetler hesaplanırken hastalara uygulanan tüm işlemler göz önünde bulundurulmuş, faaliyet sıklığı bir ya da ikiden fazla olmayan birkaç hizmet araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Faaliyetler ve süreçlerin tanımlanmasında doğrudan gözlem yöntemi kullanılmakla birlikte ağırlıklı olarak personelin faaliyetlerle ilgili verdiği bilgiler temel alınmıştır.

2.2. ZSFTM Yönteminin Uygulanması

Araştırmanın yapıldığı yoğun bakım ünitesi 350 metrekarelik bir alan kapsamakta olup hasta alanlarının yanı sıra sorumlu hemşire ve veri giriş elemanın bulunduğu bir desk, yardımcı sağlık personeli odası, doktor odası, lavabo ve depo bulunmaktadır. Yoğun bakım ünitesi 12 yatak kapasiteli olup yataklardan bir tanesi izolasyon odasında bulunmaktadır. İzolasyon odası bazı enfeksiyon vakalarının takip edildiği karantina odasıdır. Her hasta yatağının başında oksijen armatürleri, hasta başı monitörleri, infüzyon pompaları ve servis masaları bulunmaktadır (Şekil1).

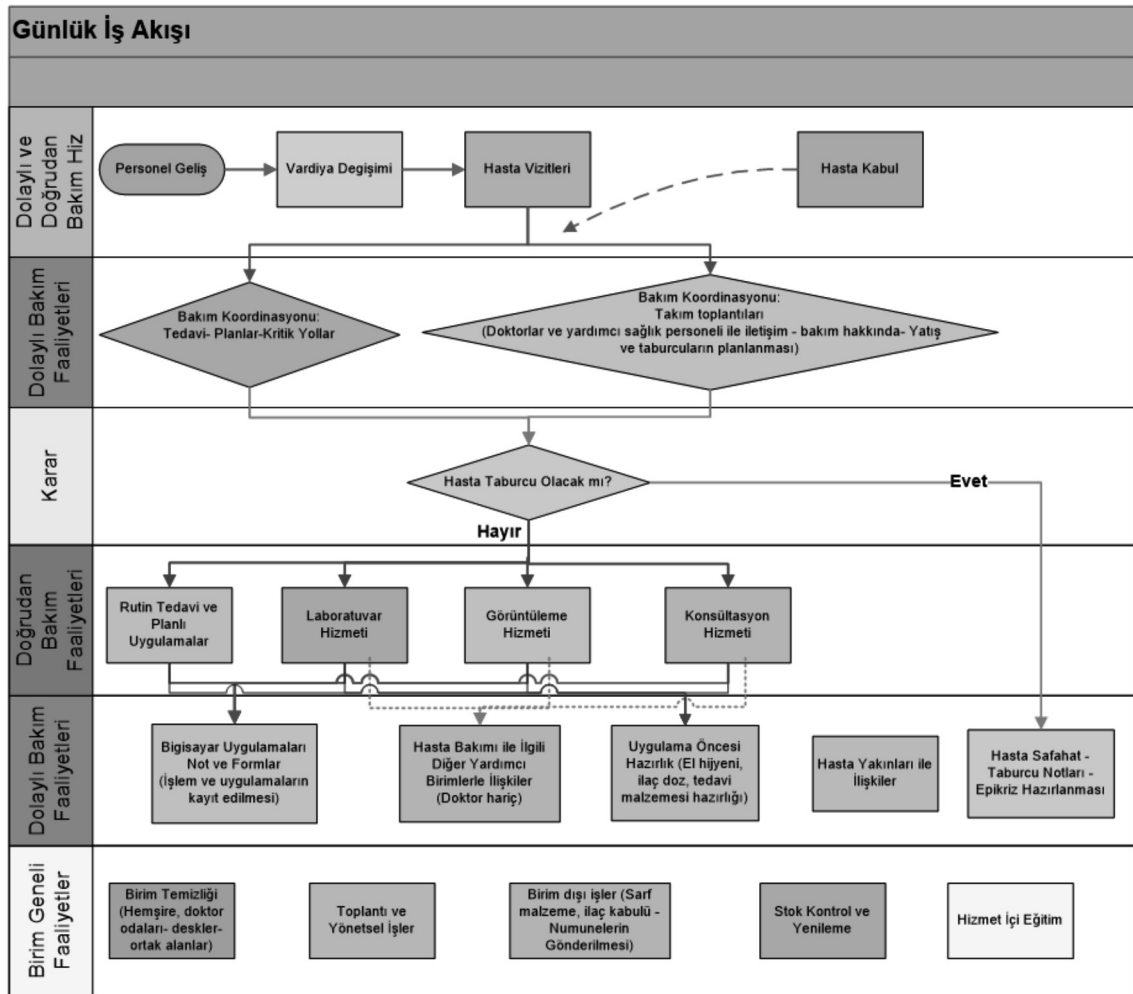
Şekil 1. Yoğun bakım ünitesi yerleşim planı

Aşama 1: Maliyetleri hesaplanacak tıbbi bir durumun ya da hastalığın seçilmesi ve bakım (tedavi) döngüsünün tanımlanması

Faaliyetler tasnif edilirken Pelletier ve Duffield'in (Abbey, 2008, ss. 81–82) hasta bakım faaliyetlerini sınıflandırdıkları yapı benimsenmiş ve faaliyetler: doğrudan bakım faaliyetleri, dolaylı bakım faaliyetleri ve birim geneli faaliyetler olarak üç ana başlık altında tasnif edilmiştir. Doğrudan bakım faaliyetleri, hasta başında bulunarak ve hastaya temas ederek yapılan bakım faaliyetleridir. Dolaylı bakım faaliyetleri ise hasta bakımı ile ilgili olup icra edilmesi için hasta başında bulunulması gerekmeyen faaliyetlerdir. Hasta uygulamalarının dosya ya da bilgisayara kaydedilmesi, uygulama öncesinde el hijyeninin sağlanması, ilaç ve dozun ayarlanması gibi faaliyetler dolaylı bakım faaliyetlerine örnek olarak verilebilir.

Birim geneli faaliyetler ise birimin genel işleyişi ile ilgili yönetsel işler, temizlik, stok kontrolü gibi faaliyetlerdir. Bu tarz bir sınıflama, gider dağıtımında, faaliyet iyileştirmede ve katma değerli faaliyetlerin belirlenmesinde yardımcı olacaktır.

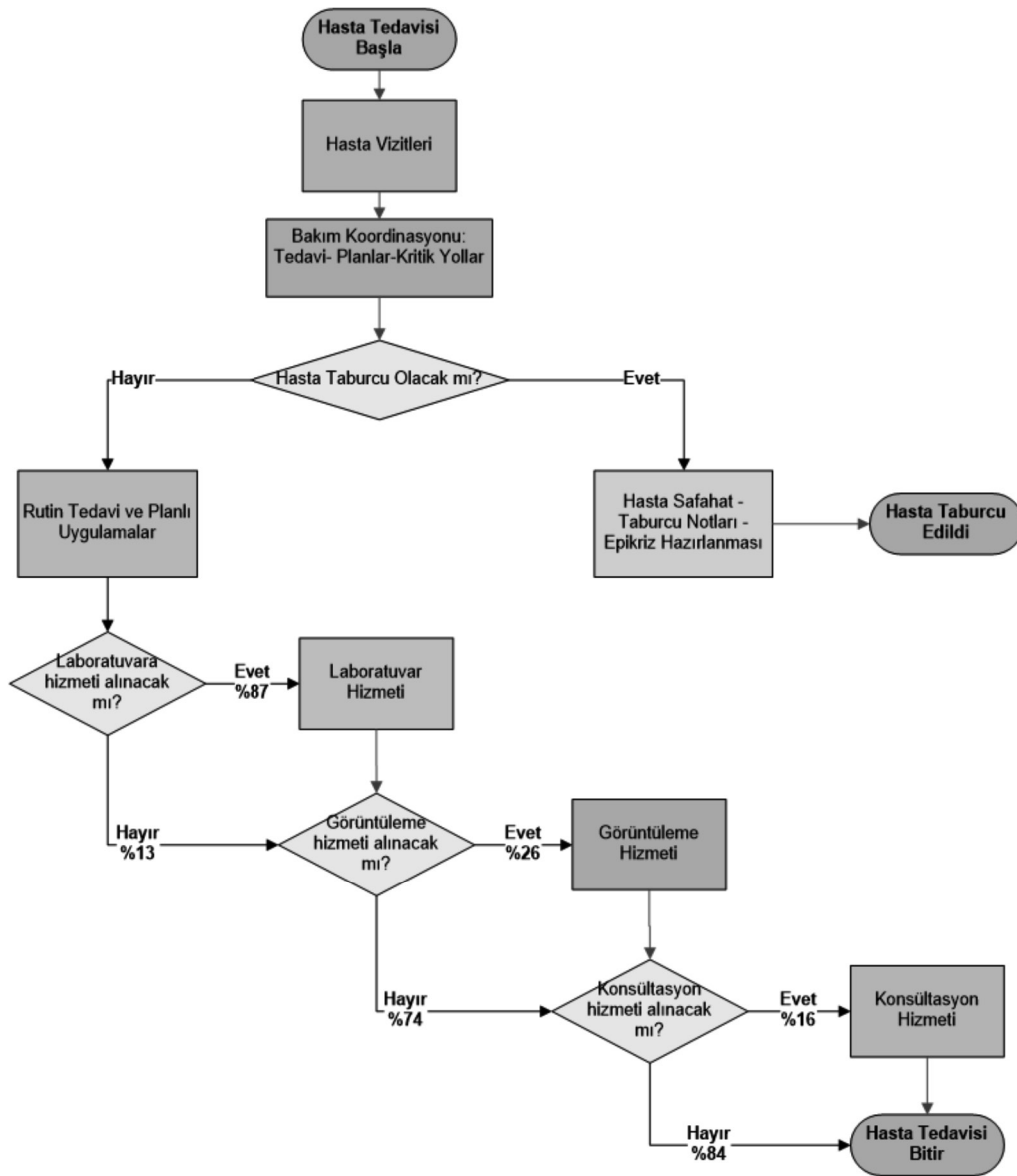
Yoğun bakım ünitesi faaliyet analizi yapılırken öncelikle ünitenin bir günlük iş akışı çıkarılmıştır. Yoğun bakım ünitesinde günlük olarak yapılan işleri özetlemek gerekirse; personel işyerine gelir ve vardiya değişimi yapılır. Ardından hasta muayenelerine başlanır ve hekim tarafından hastalara uygulanacak tedaviler planlanır. Hekim ve yardımcı sağlık personeli arasında hasta bakım koordinasyonu sağlanır, yatış ve taburculara karar verilir. Hasta taburcu olacaksa taburcu işlemi yapılır ve hasta tedavisi sonlandırılır. Daha sonra yatan hastaların tedavilerine başlanır ve tedavi planları içerisinde laboratuvar, görüntüleme ve konsültasyon hizmetleri mevcutsa bu hizmetler için planlama yapılır.

Şekil 2. Bir yoğun bakım ünitesi günlük iş akış şeması

Tedavi uygulamaları öncesi ve/veya sonrasında bilgisayar uygulamaları ve hasta dosyalarına veri girişi sağlanır. Ayrıca uygulama öncesi hazırlıklar, diğer birimler ve hasta yakınları ile ilişkiler gibi doğrudan

hasta bakımı dışındaki faaliyetler gerçekleştirilir. Hasta bakım hizmetlerinden bağımsız olarak birim genelinde toplantı ve yönetsel işler, hizmet içi eğitim, temizlik, stok kontrol ve yenileme ile birim dışı faaliyetler icra edilir. Şimdiye kadar anlatılan iş akış süreci Şekil 2’de ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Bir hastanın günlük tedavi süreci ise hastanın günlük muayenesi ile başlar. Muayene sonrası tedavi planları yapılır, hasta taburcu olacaksa taburcu işlemlerine başlanır. Tedavisi devam eden hastaların rutin tedavi bakım faaliyetleri yapılır. Bu faaliyetler içinde laboratuvar, görüntüleme veya konsültasyon hizmetlerinden birine ihtiyaç var ise ilgili hizmet dış birimlerden alınır ve hastanın günlük tedavi süreci tamamlanır (Şekil 3).

Şekil 3. Yoğun bakım ünitesi hasta tedavi süreci iş akışı

Aşama 2: Bakım (tedavi) değer zincirinin tanımlanması, hasta bakımı ile ilgili temel faaliyetlerin belirlenmesi

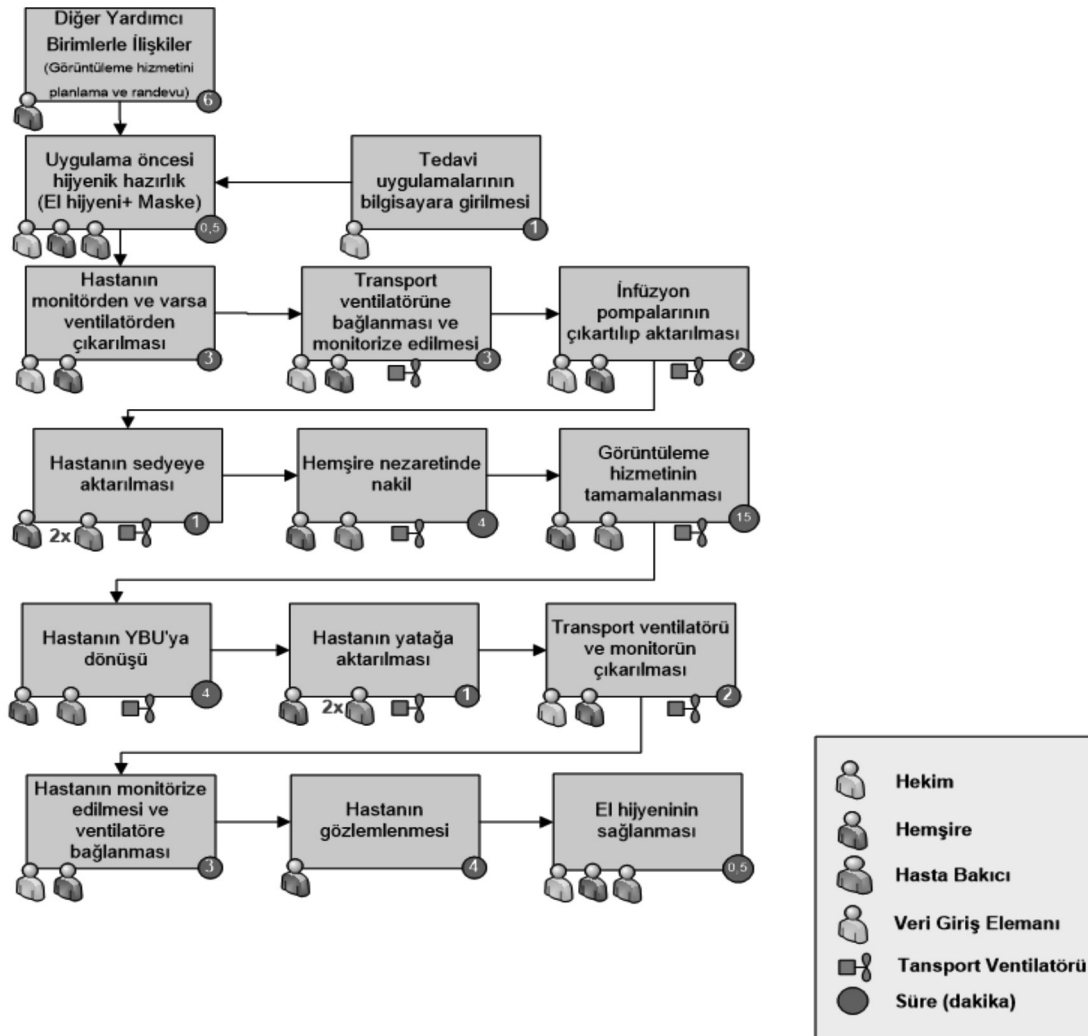
Araştırma kapsamında tanımlanmış faaliyetler Tablo 1’de ayrıntılı olarak listelenmiştir. Yoğun bakım ünitesindeki doğrudan bakım faaliyetlerinin tümü araştırmaya dahil edilmiş olup uygulama sıklığı çok az olan birkaç uygulama göz ardı edilmiştir.

Tablo 1: Yoğun Bakım Ünitesi Faaliyetler Listesi

Doğrudan Bakım Faaliyetleri		Dolaylı Bakım Faaliyetleri		Birim Geneli Faaliyetler
1. Hasta Kabul	19. Oksijen İnhalasyon Tedavi Seansı	1. Sözlü Rapor ve Teslim (Nöbet Teslimi)	1. Toplantı ve Yönetiş İşleri	
2. Hasta Taburcuları	20. Kan Gazları Takibi	Hasta Bakımı ile İlgili	2. Hizmet İçi Eğitim	
3. Hasta Viziteleri	21. Mesane Sonda Uygulaması	2. Diğer Yardımcı Birimlerle İlişkiler	3. Stok Kontrol ve Yenileme	
4. Derin Trakeal Aspirasyon	22. Nazogastrik Sonda Uygulaması	3. Uygulama Öncesi Hijyenik hazırlık	4. Birim Dışı İşler (Sarf malzeme, ilaç kabulü - Numunelerin Gönderilmesi)	
5. SEDO-Analjezi	23. Oral İlaç Uygulamaları	4. Uygulamaya Hazırlık	5. Birim Temizliği (Hemşire, doktor odaları- deskler- ortak alanlar)	
6. Elektrokardiyogram	24. Enteral Beslenme	5. Notlar (Hasta dosyası ve evrak üzerinde işler)		
7. Hastanın Mekanik Ventilatore Bağlanması	25. Kateter Pansumanı ve Bakımı	6. Bilgisayar Uygulamaları		
8. Non İnvaziv Mekanik Ventilator Uygulaması	26. İntraarteriyel Kanülasyon + Basınç Ölçümü	7. Hasta Yakınları ile İlişkiler		
9. Damar Yolu Açılması	27. Santral Ven Kateterizasyonu,	Oda Ekipman Bakım ve Temizliği - Hasta alanlarının temizliği		
10. IV (Damar içi) Enjeksiyon	28. Hemodiyaliz İçin Kateter Yerleştirme			
11. IM (Kas içi) Enjeksiyon	29. Endotrakeal Entübasyon			
12. İntravenöz İlaç İnfüzyonu	30. Kardiyopulmoner Ressüsitasyon			
13. Subkutan (Deri altı) Enjeksiyon	31. Acil Hemodiyaliz			
14. Monitorizasyon	32. Laboratuvar Kan Numunesi Alma			
15. Ventilator ile Takip	33. Görüntüleme Hizmeti Alma			
16. Nebülizatör ile İlaç Uygulaması	34. Konsültasyon Hizmeti			
17. Yara Pansumanı	35. Ağız ve Göz Bakımı			
18. Kan veya Ürünleri Transfüzyonu	36. Yatak Banyosu ve Tırnak Bakımı			
	37. Alt Bezi Değ. ve Pozisyon Verme			

Aşama 3: Hasta bakımı için gerekli olan her faaliyet için süreç haritalarının tasarlanması ve zaman tahminlerinin yapılması.

Aşama 2'deki tüm faaliyetler için süreç haritaları oluşturulmuş olup Şekil 4'te bir faaliyet örnek olarak verilmiştir. Haritalar genel olarak her bir faaliyeti oluşturan alt faaliyetleri, faaliyetlerin icrası için gerekli olan kaynakları ve kaynakların söz konusu faaliyetleri yerine getirmek için harcadıkları süreleri içermektedir.

Şekil 4. Yoğun bakım ünitesi dışında görüntüleme hizmeti faaliyeti iş akış süreci

Şekil 4'te sunulan faaliyet yoğun bakım dışı görüntüleme hizmeti alım faaliyetidir. Faaliyet; hastanın görüntüleme hizmeti alacağı birime götürülmesi, hizmetin alınması ve yoğun bakım ünitesine dönüş alt faaliyetlerini içermektedir. Faaliyet hekim, yardımcı sağlık personeli ve hasta bakıcı tarafından icra edilmekte olup ortalama tamamlanma süresi 49 dakikadır.

Görüntüleme hizmetleri zaman eşitlikleri yoğun bakım içi ve dışında faaliyetlerin yapılmasına göre formüle edilmiştir. Buna göre; Görüntüleme Hizmeti = [Hemşire (8 dk.) + (Görüntüleme hizmeti yoğun bakım dışında gerçekleştiriliyor ise + 41 dk.)] + [Doktor (0 dk.) + (Görüntüleme hizmeti yoğun bakım dışında gerçekleştiriliyor ise + 14 dk.)] + [Hasta Bakıcı (3 dk.) + (Görüntüleme hizmeti yoğun bakım dışında gerçekleştiriliyor ise + 25 dk.)].

Aşama 4: Hasta bakımında kullanılan kaynak maliyetlerinin tahmin edilmesi

Tablo 2: Yoğun Bakım Ünitesi Kaynak Giderleri ve Kaynak Sürücüleri

Gider Türleri	Tutar	Dağıtım Ölçütü
İMMG İlaçlar	211.740	Hasta başına direkt
İMMG Tıbbi Sarf Malzemeleri	70.494	Standart sarf malzeme ile karşılaştırılacak
İMMG Tıbbi Gazlar	12.480	Seçili faaliyetlere
İMMG Büro Malzemesi	3.262	Personel
İMMG Cihazlar ve Aletler Grubu Yedek Parçaları	2.171	Tıbbi cihaz
Memur Ücret ve Giderleri	574.228	Personel
Bilgisayar Hizmeti Alımları	9.275	Personel
Temizlik Hizmeti Giderleri	80.298	Personel
Elektrik Giderleri	12.127	Isıtma ve aydınlatma m ² , cihaz enerji tüketimi ilgili faaliyete, ofis araçları personele
Su Giderleri	840	Yüzde 30 m ² yüzde 70 hasta başı tedavi sayısı
Yakacak Giderleri	4.051	m ²
Telefon ve Bilgiye Abonelik Giderleri	1.450	Personel
Bina Bakım Onarım Giderleri	6.636	m ²
Makine ve Cihazlar Bakım Onarım Giderleri	3.189	Tıbbi cihaz
Taşıma Hizmeti Alımları (Tıbbi Atık Bedeli)	4.097	Seçili faaliyetlere
Güvenlik Hizmeti Alımları	5.024	Hasta başına
Sigorta Giderleri Hekim Sorumluluk Sigortası	1.142	Personel
Vergi Resim ve Harçlar	69.611	Hasta başına
Binalar Amortisman Giderleri	5.220	m ²
Tesis, Makina ve Cihazlar Amortisman Giderleri	74.508	Tıbbi cihaz
Demirbaşlar Amortisman Giderleri	8.672	Demirbaş (personel + hasta başı)
Arşiv Giderleri	371	Hasta başına yatan hasta sayısı ile
Merkezi Sterilizasyon Giderleri	1.517	Seçili faaliyetlere
Sosyal Hizmetler- Hasta Hakları Giderleri	382	Hasta başına yatan hasta sayısı ile
Terzihane Giderleri	953	Personel

Tablo 2: (devam) Yoğun Bakım Ünitesi Kaynak Giderleri ve Kaynak Sürücüleri

Gider Türleri	Tutar	Dağıtım Ölçütü
Çamaşırhane Giderleri	2.416	Hasta başına yatılan gün sayısı ile
Mutfak Giderleri	9.627	Personel
Din Hizmetleri/Morg Giderleri	2.556	Hasta başına ölen hasta sayısı ile
İstatistik Giderleri	9	Hasta başına yatan hasta sayısı ile
Tıbbi Cihaz Bakım Onarım Merkezi Giderleri	4.843	Tıbbi cihaz
Bilgi İşlem Merkezi Giderleri	2.698	Personel
Genel Yönetim Giderleri	48.654	Personel
Laboratuvar Hizmet Gideri	85.576	Hasta başına direkt
Görüntüleme Hizmet Giderleri	4.098	Hasta başına direkt
Eczane ve Kan Merkezi Hizmet Gideri	37.220	Hasta başına direkt
Toplam	1.361.433	

Hastane genelindeki giderlerin ikinci dağıtımı sonunda yoğun bakım ünitesine yüklenen toplam departman gideri 1.361.434 TL olarak hesaplanmıştır (Tablo 2).

Aşama 5: Her bir kaynak kapasitesinin belirlenmesi ve kapasite maliyet oranlarının hesaplanması

Yoğun bakım ünitesinde faaliyet gösteren insan kaynağı ve ekipman (tıbbi cihaz) kaynak kapasiteleri belirlenip kaynak maliyetleri (Aşama 4) ile bölünmesiyle kapasite maliyet oranları hesaplanmıştır. Kaynak kapasiteleri hesaplamak için kaynakların teorik ve pratik kapasiteleri belirlenmiştir.

İnsan Kaynağı Giderleri

Yoğun bakım ünitesinde çalışan hekim, sorumlu hemşire, hemşire, veri giriş elemanı ve temizlik personeli araştırma sürecinde kişi başı 129 gün (61.920 dk.) mesai yapmışlardır. Söz konusu süreler personel sayıları ile çarpılmış ve fazla mesai süreleri de eklenerek branşlara göre teorik kapasiteler hesaplanmıştır. Branşlar için hesaplanan teorik kapasitenin yüzde 80'i esas alınarak pratik kapasite hesaplanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Yoğun Bakım Ünitesi Personel Pratik Kapasitesi

Branş	Personel Sayı (1)	Mesai Günü (2)	Normal Mesai Saati (dk.) (3) = (2) *8 saat*60 dk.	Personel x Süre (dk.) (4)=(1)*(3)	Fazla Mesai (dk.) (5)	Teorik Kapasite (dk.) (6)=(4)+(5)	Pratik Kapasite (dk.) (yüzde 80) (7)=(6)*0,8
Hekim	2	129	61.920	123.840	19.200	143.040	114.432
Sorumlu Hemşire	1			61.920		61.920	49.536
Hemşire	15			928.800	15.360	944.160	755.328
Veri Giriş Elemanı	1			69.660		69.660	55.488
Temizlik Personeli	7			487.620		487.620	390.096

Tablo 4’te gri ile renklendirilmiş satırlarda personel sayıları, personelin kullandığı bilgisayar, telefon, yazıcı ve personelin kullanımına ait alan metrekaresi verilmiştir. Branşlara göre personele dağıtılacak gider kalemleri personel kullanımları dikkate alınarak gruplara tahsis edilmiştir. Branşlara göre dağıtılan giderler toplamı her branşın pratik kapasitesine bölünerek kapasite maliyetleri hesaplanmıştır.

Tablo 4: Kaynak giderlerinin kaynak gruplarına dağıtılması

	Toplam	Hekim	Sorumlu Hemşire	Hemşire (YSP)	Veri Giriş Elemanı	Hasta Bakıcı -Temizlik
Personel	26	2	1	15	1	7
Metrekare	59	20	3	33	3	
Telefon	4	1	1	1	1	
Bilgisayar	3	1	1		1	
Yazıcı	2	1	0,5		0,5	
Barkod yazıcısı	1				1	
Brüt Maaş - Ek Ödeme - Fazla Mesailer	663.802	174.166	26.154	373.909	9.275	80.298
Sigorta Giderleri - Hekim sorumluluk sigortası	1.142	1.142				
Büro Malzemesi	3.262	343	172	2.575	172	
Demirbaş Amortisman	384	66	24	270	24	
Bilgisayar Yazıcı Amortisman	720	234	201		285	
Telefon Gideri	1.248	312	312	312	312	
Bilgiye Abonelik	202	67	67		67	
Bilgi İşlem Merkezi	2.698	899	899		899	
Yemek	9.627	741	370	5.554	370	2.592
Terzihane	953	106	53	794		

	Toplam	Hekim	Sorumlu Hemşire	Hemşire (YSP)	Veri Giriş Elemanı	Hasta Bakıcı -Temizlik
Genel Yönetim Giderleri	48.654	5.406	2.703	40.545		
Alan İlişkili Gid. m ² 117,89 TL	6.971	2.358	365	3.890	354	-
Denetim	23.491			15.320	1.021	7.152
TOPLAM GİDER (TL)	763.154	185.840	31.321	443.170	12.780	90.042
Kapasite (dk.)		114.432	49.536	755.328	55.488	390.096
Kapasite Maliyeti (TL/dk.)		1,62	0,63	0,59	0,23	0,23

Hekim gideri, toplam 185.846 TL, pratik kapasite 114.432 dakika, kapasite maliyeti 1,62 TL/dakikadır. Sorumlu hemşire gideri, toplam 31.322 TL, pratik kapasite 49,536 dakika, kapasite maliyeti 0,63 TL/dakikadır. Hemşire gideri, toplam 443.179 TL, pratik kapasite 755.328 dakika, kapasite maliyeti 0,59 TL/dakikadır. Veri giriş elemanı gideri toplam 12,780 TL, pratik kapasite 55.488 dakika, kapasite maliyeti 0,23 TL/dakikadır. Hasta bakıcı – temizlik elemanı gideri, toplam 90.042 TL, pratik kapasite 390.096 dakika, kapasite maliyeti 0,23 TL/dakikadır.

Ekipman Giderleri

Hasta tedavisinde kullanılan tıbbi cihaz ve ekipman edinme maliyetleri, faydalı ömürleri, amortisman, bakım onarım giderleri, kapasite (dk.) ve kapasite maliyetleri (TL) benzer şekilde hesaplanmış ve Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Tıbbi Cihaz Kapasite Maliyetleri (Dk.)

	EKG Cihazı	Hastabaşı Monitörleri	İnfüzyon Cihazı	Monitör Merkezi	Defibrilatör	Ventilatör	Transport Ventilatörü	Hemodiyaliz Cihazı
Adet	1	15	26	1	2	12	1	2
Maliyet	7.155	109.785	36.110	15.290	22.863	439.989	23.738	90.152
Faydalı Ömür	5	5	5	5	5	5	5	5
Amortisman*	716	10.979	3.611	1.529	2.286	43.999	2.374	9.015
Bakım Onarım*	0,27	3.462	3.462	288	1.25	2.968	1,45	20
Cihaz Gideri*	<u>716,3</u>	<u>14.441</u>	<u>7.073</u>	<u>1.817</u>	<u>2.287</u>	<u>46.967</u>	<u>2.375</u>	<u>9.035</u>
Teorik Kapasite	260.640	3.909.600	6.776.640	260.640	521.280	3.127.680	260.640	521.280
Kapasite (dk.)	<u>221.544</u>	<u>3.323.160</u>	<u>5.760.144</u>	<u>221.544</u>	<u>443.088</u>	<u>2.658.528</u>	<u>221.544</u>	<u>443.088</u>
Kapasite Maliyeti (dk.)	0,003	0,004	0,001	0,008	<u>0,005</u>	<u>0,018</u>	<u>0,011</u>	<u>0,020</u>

*Giderler 6 aylık hesaplanmıştır.

Aşama 6: Hasta bakım (tedavi) toplam maliyetlerinin hesaplanması

Kapasite maliyet oranları hesaplandıktan sonra Aşama 3'teki süreç haritalarından faydalanarak her branşın toplam faaliyet süreleri ile ekipman kullanım süreleri dikkate alınarak faaliyet giderleri bulunmaktadır. Birim faaliyet giderleri de faaliyet frekansları ile çarpılarak toplam faaliyet giderleri hesaplanmıştır. Tablo 6'da bir faaliyet için hesaplanmış faaliyet gider tablosu sunulmuştur.

Tablo 6: Yoğun Bakım Dışı Görüntüleme Hizmeti Faaliyet Giderleri

Kaynak	Birim Faaliyet Süresi (1)	Kapasite Maliyeti (₺/dk) (2)	Birim Maliyet Yükleme Oranı (3) = (1)x(2)	Faaliyet Frekansı (4)	Toplam Faaliyet Süresi (5)=(1)x(4)	Toplam Faaliyet Maliyeti (₺) (6)=(3)x(4)
Hekim	15	1,62	24,3	39	585	948
YSP	50	0,59	29,5		1.950	1.151
Hasta Bakıcı	29	0,23	6,67		1.131	260
Veri Giriş Elemanı	1	0,23	0,23		39	9
Transport Ventilatörü	32	0,0115	0,368		1.248	14
Elektrik Gideri			0,024			1
	Birim Faaliyet Gideri		<u>61,09</u>	Toplam Faaliyet Gideri		<u>2.383</u>

Tüm faaliyetler için gider tabloları oluşturularak birim ve toplam faaliyet giderleri hesaplanmıştır. Ayrıca hasta başına doğrudan yüklenen ilk madde malzeme, sarf, ilaç ve alan ilişkili giderlerin de dahil edilmesiyle hasta başı maliyetler hesaplanmıştır. Buna göre 56 hastanın toplam yatış günü sayısı 2071 olup toplam YBÜ maliyetleri geleneksel yöntemde 1.361.434 TL, ZSFTM yöntemine göre ise 1.202.302 TL'dir.

Tablo 7'de hasta başı maliyetler ve fatura toplamaları ile karlılık durumları birlikte sunulmuştur. Hastalar kar marjı en yüksek olandan düşüğe doğru sıralanmış olup kümülatif karlılık durumu da gösterilmiştir. Pareto 80:20 kuralına göre değerlendirme yapıldığında toplam karların yüzde 67'sinin hastaların yüzde 20'sinden elde edildiği görülmektedir. Hastaların karlılık durumuna göre en altta kalan yüzde 10'luk bölümü ise toplam karları 10.000 TL azaltmaktadır.

Tablo 7. Hasta Başı Maliyetler ve Karlılık Tablosu

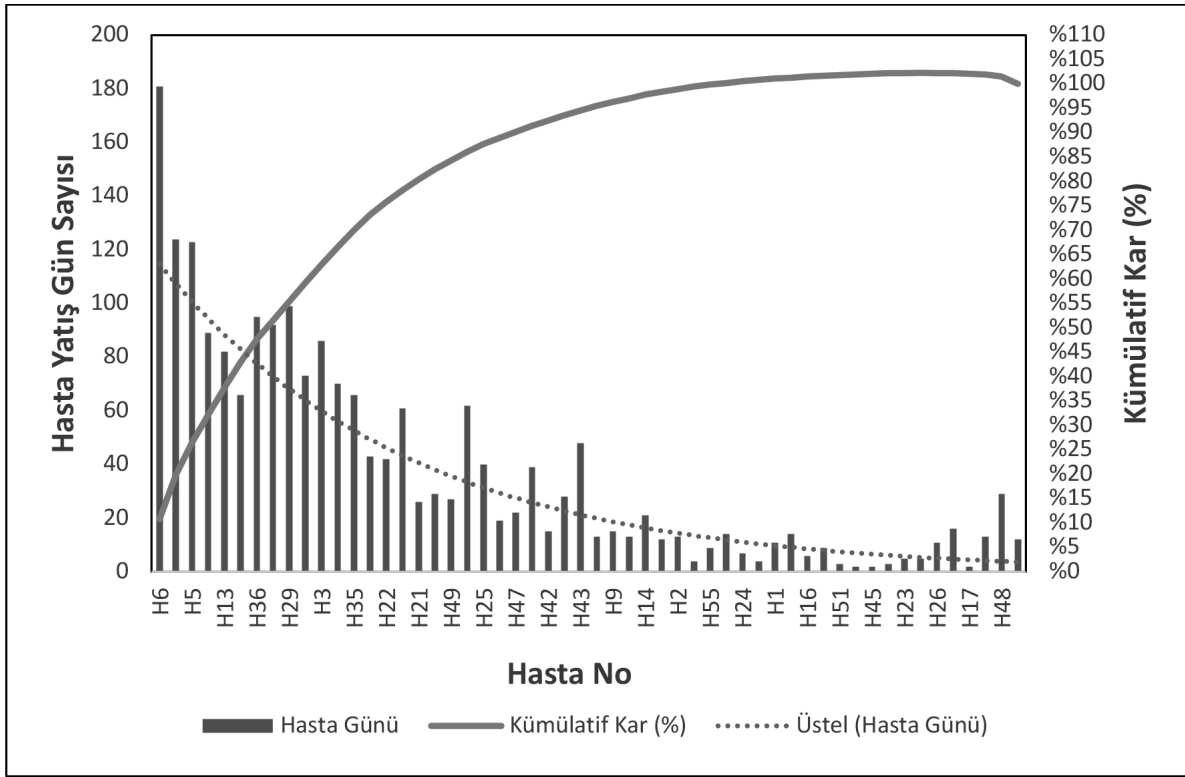
Hasta ID	TDABC Hasta Maliyeti	Fatura Toplamı	Kar Marjı	Kümülatif Kar	Kümülatif Kar (yüzde)	Kümülatif Hasta (yüzde)
H6	97.992	144.800	46.808	46.808	11	2
H31	60.502	99.200	38.698	85.506	20	4
H5	69.445	97.887	28.442	113.948	26	6
H4	44.460	70.360	25.900	139.848	32	7
H13	42.250	65.600	23.350	163.198	38	9
H15	29.801	52.800	22.999	186.196	43	11

Hasta ID	TDABC Hasta Maliyeti	Fatura Toplamı	Kar Marjı	Kümülatif Kar	Kümülatif Kar (yüzde)	Kümülatif Hasta (yüzde)
H36	55.607	75.478	19.871	206.068	48	13
H34	55.973	73.015	17.042	223.109	52	15
H29	62.618	79.200	16.582	239.691	56	17
H27	42.978	59.300	16.322	256.013	59	19
H3	52.034	68.251	16.217	272.229	63	22
H32	44.371	60.499	16.128	288.358	67	20
H35	38.312	52.800	14.488	302.846	70	24
H44	20.416	34.400	13.984	316.830	73	26
H22	21.592	32.625	11.033	327.863	76	28
H38	38.494	48.800	10.306	338.168	78	30
H21	11.062	20.800	9.738	347.906	81	31
H20	14.469	23.200	8.731	356.637	83	33
H49	13.610	21.600	7.990	364.627	84	35
H37	43.403	51.013	7.610	372.238	86	37
H25	23.721	30.995	7.274	379.512	88	39
H41	9.184	14.550	5.366	384.878	89	41
H47	11.123	16.444	5.321	390.199	90	43
H7	25.828	30.812	4.984	395.183	92	46
H42	5.890	10.805	4.915	400.098	93	44
H11	20.307	24.893	4.586	404.684	94	48
H43	34.124	38.400	4.276	408.960	95	50
H54	6.581	10.416	3.835	412.795	96	52
H9	7.997	11.443	3.446	416.241	96	54
H52	6.779	10.163	3.384	419.624	97	56
H14	15.254	18.403	3.149	422.773	98	57
H39	6.947	9.600	2.653	425.426	99	59
H2	6.987	9.481	2.494	427.920	99	61
H8	1.825	3.888	2.063	429.983	100	63
H55	5.136	6.778	1.642	431.625	100	65
H19	10.534	12.090	1.556	433.181	100	67
H24	3.174	4.491	1.317	434.498	101	70
H30	1.888	3.200	1.312	435.810	101	69
H1	7.102	8.130	1.028	436.839	101	72

Hasta ID	TDABC Hasta Maliyeti	Fatura Toplamı	Kar Marjı	Kümülatif Kar	Kümülatif Kar (yüzde)	Kümülatif Hasta (yüzde)
H50	10.257	11.200	943	437.782	101	76
H16	3.329	4.280	951	438.732	102	74
H40	6.890	7.650	760	439.492	102	78
H51	1.709	2.400	691	440.183	102	80
H18	857	1.430	573	440.756	102	81
H45	1.216	1.710	494	441.250	102	83
H28	1.277	1.721	444	441.694	102	85
H23	3.466	3.641	175	441.869	102	87
H56	3.903	4.001	98	441.966	102	89
H26	9.501	9.334	-167	441.799	102	91
H12	13.105	12.800	-305	441.494	102	93
H17	2.234	1.808	-426	441.068	102	94
H53	11.274	10.400	-874	440.194	102	96
H48	25.110	23.200	-1.910	438.284	102	98
H46	18.399	11.737	-6.662	431.622	100	100
	1.182.300	1.613.922	431.622			

İki hasta çalışma döneminde taburcu olmadıkları için fatura bilgilerine ulaşılamamış ve analiz dışında bırakılmıştır.

Şekil 5'te kümülatif karlılık (balina eğrisi) sunulmuş olup grafiğe hasta yatış günleri de eklenerek yatış günleri ve karlılık oranları arasında ilişki test edilmiştir. Grafikteki hasta yatış günleri üzerine yerleştirilmiş eğilim çizgisi ile balina eğrisi incelendiğinde en karlı hastaların en uzun süre yatan hastalar olduğu görülebilir. Söz konusu durumun da gün başı olarak yapılan ödeme sisteminden kaynaklandığı söylenebilir. Hizmet sunucu yatış sürelerini artırarak karlılığını artırabilmektedir.

Şekil 5. Kümülatif Karlılık Grafiği (Balina Eğrisi)

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yoğun bakım ünitesi genelinde kullanılmayan (atıl) kapasite giderleri 154.092 TL'dir. Söz konusu giderin 132.510 TL'si insan kaynağı, 21.581 TL'si ise tıbbi cihaz kullanılmayan kapasite giderleridir. İnsan kaynağı kapasite kullanım oranları branşlara göre farklılıklar göstermektedir. Hemşire grubu yüzde 93'lük kapasite kullanım oranı ile en yüksek kullanımı olan branştır. Diğer branşların kapasite kullanım oranları ise hekim yüzde 65, sorumlu hemşire yüzde 91, temizlik elemanı yüzde 65 ve veri giriş elemanı yüzde 52'dir.

SGK yoğun bakım ünitesi için ilk yatış ve taburcu olunan gün hariç yatış günü başına sabit ödeme yapmaktadır. Geri ödeme yöntemleri içinde gün başına ödemelerin olumsuz sonuçlarından biri olarak hizmet sunucularını daha uzun yatış sürelerine yönlendirmesi gösterilmektedir (Özgülbaş, 2009, s. 187). Çalışmada yapılan müşteri karlılık analizine (Şekil 5) bakıldığında ufak istisnai vakalar hariç tartışmasız yatış süreleri düştükçe sağlanan karlarda azalmaktadır. Bu durum da hizmet sunucunun, gereksiz tedavi uygulayıp uygulamadığı tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Tablo 8: Hasta Bakım ve Tedavi İşlemlerine Ait SUT Fiyatları ve Hesaplanan Birim Maliyetlerin Karşılaştırılması

İŞLEM ADI	SUT 2B	Ödeme Yapılan Miktar (SUT2Bx0,59)	Birim Maliyet	Fark
Derin trakeal aspirasyon	15,01	8,85	3,03	5,82
SEDO-analjezi	28,67	16,91	22,85	-5,94
Damar yolu açılması	8,09	4,78	8,49	-3,71
Elektrokardiyogram	5,06	2,98	7,69	-4,71
Hastanın mekanik ventilatöre bağlanması	50,08	29,55	37,78	-8,23
IM (Kas içi) enjeksiyon	3,04	1,79	4,13	-2,34
İntravenöz ilaç infüzyonu	15,01	8,85	14,93	-6,08
IV enjeksiyon	4,05	2,39	6,49	-4,10
Kan gazları takibi	21,59	12,74	3,51	9,23
Mesane sonda uygulaması	15,01	8,85	15,86	-7,01
Monitorizasyon, günlük	30,02	17,71	121,47	-103,76
Nazogastrik sonda uygulaması	20,07	11,84	14,17	-2,33
Nebülizatör ile ilaç uygulaması	15,01	8,85	5,26	3,59
Oksijen inhalasyon tedavi seansı	2,02	1,19	8,39	-7,20
Subkutan enjeksiyon	4,05	2,39	2,22	0,17
Ventilatör ile takip	75,04	44,27	33,33	10,94
Yara pansumanı	7,08	4,18	8,80	-4,62
Yara pansumanı 1	7,08	4,18	25,94	-21,76
Konsültasyon hizmeti	10,12	5,97	17,03	-11,06
Arter kateterizasyonu	90,05	53,13	112,28	-59,15
Hemodializ için kateter yerleştirme	84,32	49,75	100,19	-50,44
İntraarteriyel kanülasyon + basınç ölçümü	100,17	59,1	112,28	-53,18
Kateter pansumanı ve bakımı	10,12	5,97	3,59	2,38
Non invaziv mekanik ventilatör uygulaması	20,07	11,84	38,96	-27,12
Santral ven kateterizasyonu femoral	88,7	52,33	115,71	-63,38
Santral ven kateterizasyonu juguler ve subklavyen ven	112,97	66,65	126,79	-60,14
Endotrakeal entübasyon, ameliyathane dışı	25,13	14,82	26,15	-11,33
Kardiyopulmoner resüsitasyon	200,17	118,1	147,89	-29,79

Çalışma özelinde diğer ilginç bir bulgu da hizmet başına yapılan ödemelerle ilgilidir. SGK, yoğun bakım ünitesi yatışlarında ilk günü genellikle kaynak kullanımının (gider yüklemesinin) en yoğun olduğu

gün olduğu için gün başına değil hizmet başına geri ödeme yapmaktadır. Yani hastane ilk gün sunduğu her hizmet kalemini SGK'ya fatura edebilmektedir. Bunun yanı sıra taburcu günü içinde benzer uygulamada bulunmaktadır. Taburcu günlerinde de kaynak kullanımlarında sapmalar yüksektir. Şöyle ki; şifa hali, sevk ya da ex (ölüm) durumlarına göre taburcu günü kaynak kullanımı düşük ya da yüksek olabilmektedir. Hizmet başına ödemeler ise SUT 2B listesinde tanımlı işlem puanları üzerinde yapılmaktadır. Çalışmada yoğun bakım genelindeki yapılan işlemlerin maliyetleri ile söz konusu işlemler için SUT tarafından belirlenen geri ödeme miktarları karşılaştırıldığında çoğunluktaki işlem kalemleri için hesaplanan maliyetler geri ödeme miktarlarından yüksektir (Tablo 8). Diğer bir deyişle SGK, YBÜ'deki her işleme ayrı ayrı ödeme yapsa idi hastane maliyetlerini karşılamayacaktı. Bu durum SGK'nın hizmet ve gün başına ödeme miktarlarını hangi kriter ya da yöntemi temel alınarak yaptığı sorusunu beraberinde getirmektedir. Ancak söz konusu durumun araştırma özelinde varılan bir yargı olduğu akılda tutulup, farklı ölçek ve hasta grupları ile faaliyet gösteren diğer hastanelerin de araştırmaya dahil edildiği ayrı bir çalışma ile doğrulama yapılmasında fayda görülmektedir.

FTM'ye maliyet hesaplama yönteminden ziyade maliyet yönetim sistemi olarak bakıldığında, FTM sistemlerinden elde edilebilecek fayda diğer yöntemlerin sağlayacağından çok daha fazladır. Giderleri defteri kebir görünümünden faaliyetlerle ifade edilebilen FTM görünümüne çevirmek muhasebe ve finans alanı dışında kalan operasyonel yönetici ve personelin de giderleri anlamasına yardımcı olacaktır. Süreç iyileştirme ve bütçeme faaliyetlerine de doğrudan katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abbey, M. P. (2008). *Understanding the work of intensive care nurses: A time and motion study*.
- Barndt, R. J., Oehlers, P. F. ve Soltis, G. S. (2015). Time-Driven Activity-Based Costing: A Powerful Cost Model. *Today's CPA -Texas Society of Certified Public Accountants*. Dallas. 06 Temmuz 2020 tarihinde https://www.tscpa.org/docs/default-source/default-document-library/activitybasedcostmodel_marapril2015.pdf?sfvrsn=2 adresinden erişildi.
- Bennett, D. ve Bion, J. (1999). ABC of intensive care: Organisation of intensive care. *BMJ*, 318(7196), 1468–1470. doi:10.1136/bmj.318.7196.1468
- Crott, R., Lawson, G., Nollevaux, M. C., Castiaux, A. ve Krug, B. (2016). Comprehensive cost analysis of sentinel node biopsy in solid head and neck tumors using a time-driven activity-based costing approach. *European Archives of Oto-Rhino-Laryngology*, 273(9), 2621–2628. doi:10.1007/s00405-016-4089-z
- Edbrooke, D. L., Stevens, V. G., Hibbert, C. L., Mann, a J. ve Wilson, a J. (1997). A new method of accurately identifying costs of individual patients in intensive care: the initial results. *Intensive care medicine*, 23(6), 645–650. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9255644> adresinden erişildi.
- Elliott, D. (1995). Costing Intensive Care Services: Where We Have Been; Where Are We Going Doug. *Australian Critical Care*, 8(2).
- Elliott, D. (1997). Costing intensive care services: a review of study methods, results and limitations. *Australian Critical Care*, 10(2), 55–63. doi:10.1016/S1036-7314(97)70710-0
- Garrigues, B., Lefrant, J. Y., Bazin, J., Bardoulat, I., Tagdichti, K., Courtial, F., Pribil, C. (2011). PHP75 The Cost Per Day of Intensive Care Units (ICU) in France: The CRRÉA Study. *Value in Health*, 14(7), A346–A347. doi:10.1016/j.jval.2011.08.626
- Harrison, L. ve Nixon, G. (2002). Nursing activity in general intensive care. *Journal of Clinical Nursing*, 11(2), 158–167. doi:10.1046/j.1365-2702.2002.00584.x
- Hennrikus, W. P., Waters, P. M., Bae, D. S., Virk, S. S. ve Shah, A. S. (2012). Inside the Value Revolution at Children's Hospital Boston: Time-Driven Activity-Based Costing in Orthopaedic Surgery. *The Harvard Orthopaedic Journal*, 14(December), 50–57.
- Jacobs, P., Edbrooke, D., Hibbert, C., Fassbender, K. ve Corcoran, M. (2001). Descriptive patient data as an explanation for the variation in average daily costs in intensive care. *Anaesthesia*, (56), 643–647.
- Jegers, M., Edbrooke, D., Hibbert, C., Chalfin, D. ve Burchardi, H. (2002). Definitions and methods of cost assessment: an intensivist's guide. *Intensive Care Medicine*, 28(6), 680–685. doi:10.1007/s00134-002-1279-5
- Kaplan, R. S. ve Anderson, S. R. (2007). *Time-Driven Activity-Based Costing: A Simpler and More Powerful Path to Higher Profits*. Harvard Business School Publishing Corporation. Boston: Harvard Business School Press.
- Laviana, A. A., Ilg, A. M., Veruttipong, D., Tan, H., Burke, M. A., Niedzwiecki, D. R., ... Saigal, C. S. (2016). Utilizing time-driven activity-based costing to understand the short- and long-term costs of treating localized, low-risk prostate cancer. *Cancer*, 122(3), 447–455. doi:10.1002/cncr.29743
- Negrini, D., Sheppard, L., Mills, H. G., Jacobs, P., Rapoport, J. ve Bourne, R. S. (2006). International Programme for Resource Use in Critical Care. *Acta Anaesthesiologica Scandinavica*, (50), 72–79. doi:10.1111/j.1399-6576.2005.00901.x
- Öker, F. ve Adıgüzel, H. (2016). Time-Driven Activity-Based Costing: An Implementation in a Manufacturing Company. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 27(3), 39–56. doi:10.1002/jcaf.22144
- Özgülbaş, N. (2009). Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Putignano, D., Fedele, F., Maio, D., Orlando, V., Nicola, A. De ve Menditto, E. (2014). Cost Analysis of an Intensive Care Unit. *Journal of Pharmacy and Pharmacology*, 2, 501–507.

Schutzer, M. E., Arthur, D. W. ve Anscher, M. S. (2016). Time-Driven Activity-Based Costing: A Comparative Cost Analysis of Whole-Breast Radiotherapy Versus Balloon-Based Brachytherapy in the Management of Early-Stage Breast Cancer. *Journal of Oncology Practice*, 12(5), e584–e593. doi:10.1200/JOP.2015.008441

Sosyal Güvenlik Kurumu. Sağlık Uygulama Tebliği (2015). Sosyal Güvenlik Kurumu.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *2018 Sağlık İstatistikleri Genel Bilgi Kitapçığı*. Ankara: Sağlık İstatistikleri Dairesi Başkanlığı.

Tan, S. S., Roijen, L. H., Al, M. J., Bouwmans, C. A., Hoogendoorn, M. E., Spronk, P. E. ve Bakker, J. (2008). A Microcosting Study of Intensive Care Unit Stay in the Netherlands, 1–8. doi:10.1177/0885066608318661

Thaker, N. G., Pugh, T. J., Mahmood, U., Choi, S., Spinks, T. E., Martin, N. E., Frank, S. J. (2016). Defining the value framework for prostate brachytherapy using patient-centered outcome metrics and time-driven activity-based costing. *Brachytherapy*, 15(3), 274–282. doi:10.1016/j.brachy.2016.01.003

Yun, B. J., Prabhakar, A. M., Warsh, J., Kaplan, R., Brennan, J., Dempsey, K. E. ve Raja, A. S. (2016). Time-Driven Activity-Based Costing in Emergency Medicine. *Annals of Emergency Medicine*, 67(6), 765–772. doi:10.1016/j.annemergmed.2015.08.004

KURUMSAL SOSYAL PERFORMANSIN BORÇLANMA MALİYETLERİNE ETKİSİ

Dr. Sinem ATEŞ*

Makale Gönderim Tarihi : 10.08.2020 / Kabul Tarihi : 10.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, firmaların kurumsal sosyal performansları ile borçlanma maliyetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu amaçla, 2009-2018 yılları için kurumsal sosyal performans skorlarına Thomson Reuters Datastream Asset4 veri tabanından ulaşılabilen Türk firmaları örneklem olarak ele alınmıştır. Söz konusu firmaların finansal verilerine ise Datastream veri tabanından erişilmiştir. Panel veri analiz yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda firmaların çevresel performansları ile borçlanma maliyetleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan genel kurumsal sosyal performans ile sosyal ve yönetim performanslarının borçlanma maliyetleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, borç verenler tarafından firmaların kurumsal sosyal performanslarının tüm boyutları ile etraflıca değerlendirilmediğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Borçlanma Maliyetleri, Kurumsal Sosyal Performans, Çevresel Performans, Sosyal Performans, Yönetim Performansı

Jel Sınıflandırması: M14, M41, Q56

* İşletme Bölümü, Yalova Üniversitesi, Yalova, Türkiye sinem.ates@yalova.edu.tr; sinemats@gmail.com
ORCID NO: 0000-0002-9999-3799

THE IMPACT OF CORPORATE SOCIAL PERFORMANCE ON COST OF DEBT**ABSTRACT**

The purpose of this paper is to determine the relationship between corporate social performance and the cost of debt. For this purpose, the financial variables of the Turkish firms whose corporate social performance scores were obtained from the Thomson Reuters Asset4 database, were gathered from the Datastream database. As a result of the empirical analyses conducted using panel data methods, a significant and negative relationship between the environmental performance and cost of debt was determined. However, it was found that overall corporate social performance, social and governance performances have no effect on the cost of debt. In this context, it is possible to comment that lenders do not thoroughly evaluate corporate social performances of the firms including all aspects of it.

Keywords: Cost of Debt, Corporate Social Performance, Environmental Performance, Social Performance, Governance Performance

Jel Classification: M14, M41, Q56

1. GİRİŞ

L iteratürde farklı şekillerde tanımlanmış olan kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramını, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (*World Business Council for Sustainable Development* – WBCSD, 1999: 6) şu şekilde tanımlamıştır: “kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin; çalışanların ve ailelerinin yanı sıra bölge halkının ve tüm toplumun yaşam kalitesini iyileştirmeye, etik davranmaya ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaya yönelik taahhütleridir.”. Kurumsal sosyal performans (KSP) ise, şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin çıktıları ile ilgilenir (De Bakker vd., 2005), bir başka deyişle KSS faaliyetlerine aktif katılım düzeyini ölçer (Conway, 2018).

Şirketler, KSS faaliyetleri için birtakım maliyetlere katlanırken, bu faaliyetleri karşılığında elde edecekleri faydaları göz önünde bulundurmaktadırlar. Şirketlerin KSS faaliyetleri karşılığında elde etmeyi bekledikleri faydalar arasında marka itibarının artması, artan enerji verimliliği sayesinde maliyetlerin azalması, rekabet avantajı, artan çalışan verimliliği, paydaş ve yatırımcı ilişkilerin güçlenmesi gibi firma performansını olumlu yönde etkileyecek hususlar yer almaktadır (Haanes vd., 2011: 82). Bahsi geçen bu faydaların kimisi şirket gelirlerini artırıcı kimisi ise maliyetleri azaltıcı etkiye sahip gelişmelerdir.

Şirketlerin KSS faaliyetleri sonucunda finansal performanslarının nasıl etkilendiği literatürde çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı KSS faaliyetlerinin şirketin piyasa değeri veya karlılık oranları üzerindeki etkisini incelerken (Bollazzi ve Risalvato, 2018; Nekhili vd., 2017; Omar ve Zallom, 2016), bir kısmı ise KSS faaliyetleri sonucu firma maliyetlerinde azalma olup olmadığını araştırmaktadır (El Ghoul et al., 2011; Wu et al., 2014; Reverte, 2012). KSS faaliyetlerinin maliyetler

üzerindeki ilişkisini araştıran bu çalışmalar sıklıkla sermaye ve öz sermaye maliyetleri üzerine yoğunlaşmış, borçlanma maliyetleri ise sınırlı sayıda çalışmada ele alınmıştır (Gao et al., 2016).

Bu çalışma ile gelişmekte olan bir piyasa örneğini temsil eden Türkiye’de, halka açık şirketlerin borçlanma maliyetlerinde KSS faaliyetlerine ilişkin performanslarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi olup olmadığı araştırılarak konuya ilişkin literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, halka açık Türk firmalarının kurumsal sosyal performanslarına (KSP) ilişkin veriler Thomson Reuters Datastream Asset4 veri tabanından elde edilmiş ve Datastream veri tabanından elde edilen finansal veriler ile eşleştirilmiştir. 2009-2018 yıllarını kapsayan bu veri seti, borçlanma maliyetleri ve KSP arasındaki ilişki açısından panel veri yöntemleri ile analiz edilmiştir. Bu analizler neticesinde sadece KSP’nin çevresel performans alt boyutu ile borçlanma maliyetleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuş, öte andan gerek genel KSP gerekse KSP’nin sosyal ve yönetim boyutları ile borçlanma maliyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulguya dayanarak Türkiye’de, kreditorlerin firmalara borç verirken sadece çevresel performanslarını dikkate aldıklarını söylemek mümkündür.

Bu çalışma, gelişmekte olan bir piyasa örneğinde, kreditorler tarafından KSS faaliyetlerine verilen önemin yetersizliğine vurgu yapmakta ve firmaların KSS faaliyetlerinin sürekliliği açısından şirket çalışanları ya da yatırımcılar kadar kreditorlerin de karar süreçlerinde firmaların kurumsal sosyal performanslarını bütün yönleriyle dikkate almaları gerektiğini öne sürmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümü şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölümde konuya ilişkin literatür taraması özetlenmiştir. Sonraki bölümde, araştırma örneklemi, kullanılan veriler, araştırma modeli ve analiz yöntemleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ampirik analizlerin sonuçları raporlanmış ve yorumlanmıştır. Son bölümde ise araştırma bulguları temelinde ulaşılan sonuçlara, geliştirilen önerilere ve araştırmanın kısıtlarına yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR

Friedman’ın (1962) hissedar teorisine göre firmaların temel amaçları karlarını maksimize etmek olup odak noktaları hissedarlarının çıkarlarını gözetmektir. Dolayısıyla hissedarlar dışındaki diğer paydaşların ihtiyaçlarını karşılamak için katlanılacak olan KSS faaliyetlerine ilişkin maliyetler, esasında kar elde etmek için kullanılması gereken kaynakların hissedar çıkarlarına ters düşecek şekilde tüketilmesi olarak görülür. Hissedar teorisi temelinde, KSS faaliyetleri, firma karlılığını azaltan ve dolayısıyla firma riskini artıran bir unsur olarak kabul edildiğinden bu faaliyetlerin, firmanın sermaye piyasalarından ya da bankalardan elde edecekleri fonların maliyetini artıracakları öngörülebilir. Öte yandan, paydaş teorisi ise firmaların sadece hissedarlarının değil aynı zamanda hissedar olmayan tüm paydaşlarının da çıkarlarını gözetmesi gerektiğini savunur (Freeman, 1984). Şirketlerin KSS faaliyetleri, paydaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak, onlarla güven ve iş birliğine dayalı ilişkiler kurmak ve nihayetinde finansal performansı artırmak için bir araç olarak görülmektedir (Jones, 1995). Buradan hareketle KSS faaliyetlerinin, firma değerini, nakit akışlarında artış ya da maliyetlerde azalma sağlamak suretiyle artırması beklenmektedir (Robinson vd., 2011).

Firmaların KSS faaliyetlerinin, finansal performanslarına etkisini, firma maliyetlerindeki değişim açısından irdeleyen çalışmaları, ele aldıkları maliyet kalemi ve KSS göstergesi temelinde sınıflandırmak

mümkündür. Zira bu çalışmalar; sermaye maliyeti, öz sermaye maliyeti ve borçlanma maliyeti gibi farklı maliyet kalemlerini ele aldıkları gibi konu edindikleri KSS göstergesi de farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalarda firmaların web sitelerinde, faaliyet raporlarında ya da KSS raporlarındaki KSS açıklamaları dikkate alınırken (Bhuiyan ve Nguyen, 2019; Dhaliwal vd., 2011; Hamrouni vd., 2019; Li ve Liu, 2018; Michaels ve Grüning, 2017; Reverte, 2012), kimi çalışmalar ise firmaların KSS faaliyetlerinin çıktılarını yani kurumsal sosyal performanslarına odaklanmaktadır (El Ghoul vd., 2011; Goss ve Roberts, 2011; Hoepner vd., 2016; La Rosa vd., 2018; Magnanelli ve Izzo, 2017; Ng ve Rezaee, 2015; Oikonomou vd., 2014; Wu vd., 2014). Bu çalışma kapsamında taranan konuya ilişkin literatür Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1’den de görüleceği üzere, KSS açıklamalarının firma maliyetlerine etkisini inceleyen araştırmaların çoğunluğunda temel bulgu, KSS açıklamaları ile çalışma kapsamında ele alınan maliyet kalemi arasında negatif bir ilişki olduğu yönündedir (Bhuiyan ve Nguyen, 2019; Dhaliwal vd., 2011; Eliwa vd., 2019; Li ve Liu, 2018; Michaels ve Grüning, 2017; Reverte, 2012). KSS açıklamaları ile firma maliyetleri arasındaki bu negatif yönlü ilişki, KSS açıklamalarının firma ile kreditorleri arasındaki bilgi asimetrisini azaltmasına, firmayı daha şeffaf kılmasına (Aman ve Nguen, 2013) ve firmanın gelecekteki performansına ilişkin risklerin daha etkin değerlendirilmesine (Verrecchia, 2001) olanak vermesi ile açıklanabilir. Hamrouni vd. (2019), KSS açıklamalarının borçlanma maliyetleri ile ilişkisini araştırırken Tablo 1’deki benzer çalışmalardan farklı olarak KSS açıklamalarının çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarını ayrıca ele almıştır. Bu çalışmada, diğer çalışmalara benzer şekilde genel KSS açıklamaları ile çevresel açıklamaların borçlanma maliyetleri üzerinde negatif etkisi olduğu görülmüştür. Öte yandan beklentinin aksine sosyal açıklamalar, borçlanma maliyetini artıran yönetim açıklamaları ise borçlanma maliyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olmayan KSS boyutları olarak tespit edilmiştir.

Firma maliyetleri ile KSP arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise bu ilişkiye dair ortak bir bulguya erişildiğini söylemek mümkün değildir. Zira söz konusu çalışmalarda, KSP ile firma maliyetleri arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edenler (El Ghoul vd., 2011; Eliwa vd., 2019; La Rosa vd., 2018; Ng ve Rezaee, 2015; Oikonomou vd., 2014; Wu vd., 2014) olduğu gibi, tam tersine pozitif bir ilişki bulgusuna sahip olanlar (Goss ve Roberts, 2011; Magnanelli ve Izzo, 2017) da mevcuttur. Bazı çalışmalar ise KSP ile firma maliyetleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Hoepner vd., 2016; Ng ve Rezaee, 2015).

Bahsi geçen çalışmalar, KSP ile firma maliyetleri arasındaki ilişkinin, KSS ile firma maliyetleri arasındaki ilişki kadar net olmadığını göstermektedir. Bu alanda yapılmış çalışmaların birbirinden farklı bulgular elde etmesi gerek firma maliyetleri gerekse KSP ölçümü için kullanılan temsili değişkenlerin çeşitliliğine ve birbirinden farklı ekonometrik model ve yöntemlerin kullanılmasına bağlanabileceği gibi ele alınan örneklem ülkelerinin farklı olmasıyla da açıklanabilir. Zira gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkelerde, paydaş baskısının daha az olması, gelir seviyesinin daha düşük olması, sürdürülebilirlikten ziyade ürün değerine odaklanılması KSS faaliyetlerine yeterince önem verilmemesi ile sonuçlanabilir (Doh vd., 2015). Tablo 1’den de görüleceği üzere, konuya ilişkin çalışmaların büyük bir kısmının örneklemi gelişmiş ülkelere ağırlıklıdır. Gelişmekte olan bir ülke örneğini ele alan bu çalışma, KSS faaliyetlerinin firma borçlanma maliyetlerine, gelişmekte olan bir ülke örneğinde ne ölçüde yansıdığını ortaya çıkararak ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

Tablo 1. KSS'nin Firma Maliyetleri ile İlişkisi Üzerine Örnek Çalışmalar

Yazar (Yıl)	Örneklem Ülkesi	Maliyet Kalemi	KSS Göstergesi	KSS – Maliyet İlişkisi
Bhuiyan&Nguyen (2019)	Avusturalya	Öz sermaye maliyeti Borçlanma maliyeti	KSS açıklamaları	Negatif Negatif
Dhaliwal vd. (2011)	Amerika	Öz sermaye maliyeti	KSS açıklamaları	Negatif
Hamrouni vd. (2019)	Fransa	Borçlanma maliyeti	Genel KSS açıklamaları Çevresel açıklamalar Sosyal açıklamalar Yönetişim açıklamaları	Negatif Negatif Pozitif Anlamsız
Li&Liu (2018)	Çin	Öz sermaye maliyeti	KSS açıklamaları	Negatif
Michaels&Grüning (2017)	Almanya	Sermaye maliyeti	KSS açıklamaları	Negatif
Reverte (2012)	İspanya	Öz sermaye maliyeti	KSS açıklamaları	Negatif
El Ghouli vd. (2011)	Amerika	Öz sermaye maliyeti	KSP	Negatif
Eliwa vd. (2019)	15 Avrupa ülkesi	Borçlanma maliyeti	KSS açıklamaları KSP	Negatif Negatif
Goss&Roberts (2011)	Amerika	Borçlanma maliyeti	KSP	Pozitif
Hoepner vd. (2016)	28 farklı ülke	Borçlanma maliyeti	KSP	Anlamsız
La Rosa vd. (2018)	Avrupa ülkeleri	Borçlanma maliyeti	KSP	Negatif
Magnanelli&Izzo (2017)	Birden fazla	Borçlanma maliyeti	KSP	Pozitif
Ng ve Rezaee (2015)	Birden fazla	Öz sermaye maliyeti	Genel KSP Çevresel performans Sosyal performans Yönetişim performansı	Negatif Negatif Anlamsız Negatif
Oikonomou vd. (2014)	Birden fazla	Borçlanma maliyeti	KSP	Negatif
Wu vd. (2014)	Tayvan	Sermaye maliyeti	KSP	Negatif

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu bölümde, öncelikle araştırmada kullanılan regresyon modeli, modelde yer alan değişkenlerin nasıl ölçüldüğü ve ölçümlere temel teşkil eden değişkenlerin hangi veri tabanlarından elde edildiği açıklanmıştır. Sonrasında ise veri tabanlarından elde edilen ham veri setinin hangi kriterler baz alınarak analizlerde kullanılan nihai halini aldığı açıklanmış ve bu nihai veri setinin sektör bazında sınıflandırılması sunulmuştur.

3.1. Regresyon Modeli ve Değişkenlerin Ölçümü

Bu çalışmada firmaların kurumsal sosyal performansları ile borçlanma maliyetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek için oluşturulan regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$BM_{it} = \beta_0 + \beta_1 KSP_{it} + \beta_2 KONTROL_{it} + a_i + u_{it} \quad (1)$$

Modelde, *BM* firmanın borçlanma maliyetini, *KSP* kurumsal sosyal performansı, *KONTROL* firma düzeyinde kontrol değişkenlerini, β_0 sabit terimi, $(a_i + u_{it})$ bileşik hata terimini, *i* ve *t* alt simgeleri ise sırasıyla her bir şirketi ve yılı temsil etmektedir.

(1) no'lu eşitlik ile ifade edilen araştırma modelinde yer alan değişkenlerin ölçümü için gerekli olan veriler iki farklı veri tabanından elde edilmiştir. Araştırma modelinin bağımlı değişkeni olan firma borçlanma maliyetleri ile modelde kontrol değişkenleri olarak kullanılan firma büyüklüğü, finansal kaldıraç oranı, piyasa değeri/defter değeri oranı ve öz sermaye karlılık oranı için gerekli olan verilere Datastream veri tabanından erişilmiştir. Firma borçlanma maliyetleri, faiz giderlerinin toplam borçlara oranlanması suretiyle hesaplanmıştır. Kontrol değişkenlerinden firma büyüklüğü toplam varlıkların doğal logaritması, finansal kaldıraç oranı borçların varlıklara oranı, piyasa değeri/defter değeri oranı hisse senedi fiyatı/hisse başına defter değeri şeklinde hesaplanırken öz sermaye karlılık oranı ise direkt Datastream veri tabanından alınmıştır. Bu kontrol değişkenlerine ek olarak araştırma modeline, firmanın faaliyet gösterdiği sektör etkisini kontrol altında tutmak için örneklemdaki her bir sektör için kukla değişkenler eklenmiştir. Benzer şekilde, örneklemdaki her bir raporlama yılı için oluşturulan kukla değişkenlerin modele dahil edilmesiyle araştırma sonuçları yıl etkisinden kurtarılmıştır.

Araştırma modelinin temel bağımsız değişkeni olan KSP için ise Thomson Reuters Datastream Asset4 veri tabanından firmaların genel KSP, çevresel, sosyal ve yönetim performans skorları indirilmiştir. Söz konusu skorlar, kamuya açıklanan verilere dayalı olarak firma performansını; çevresel, sosyal ve yönetim puanları olmak üzere üç kategoriye ayrılan 10 ana sürdürülebilirlik teması açısından ölçmektedir. Şirketin çevresel puanı; kaynak kullanımı, emisyonlar ve çevresel inovasyon açısından şirket performansının değerlendirilmesini içerir. İşgücü, insan hakları, topluluk ve ürün sorumluluğu puanları şirketin sosyal performans puanını oluşturur. Yönetim puanı ise; şirketin yönetim, hissedarlar ve KSS stratejisindeki performansını yansıtır. Son olarak, genel KSP puanı; çevresel, sosyal ve yönetim konularında şirket performansının toplu bir ölçüsüdür. KSP skorları 0 ile 100 arasında değişmekte olup, daha yüksek skorlar daha yüksek performansa işaret etmektedir (Refinitiv, 2020).

Araştırma modelinde kullanılan değişkenler için bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, detaylı açıklamalar, değişkenlerin hesaplanma şekilleri ve kullanılan veri kaynakları Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Araştırma Modelinde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Kısaltması	Açıklama	Hesaplama Şekli	Kaynak
Bağımlı Değişken			
BM	Borçlanma maliyeti	Faiz gideri / Toplam Borçlar	Datastream
<i>Bağımsız Değişkenler</i>			
KSP	Genel KSP skoru	İlgili veri tabanından elde edilmiştir.	Datastream Asset4
ÇEV	Çevresel performans skoru	İlgili veri tabanından elde edilmiştir.	Datastream Asset4
SOS	Sosyal performans skoru	İlgili veri tabanından elde edilmiştir.	Datastream Asset4
YÖN	Yönetişim performans skoru	İlgili veri tabanından elde edilmiştir.	Datastream Asset4
<i>Kontrol Değişkenleri</i>			
AKTF	Firma büyüklüğü	Toplam varlıkların doğal logaritması	Datastream
FKAL	Finansal kaldıraç oranı	Toplam borçlar / toplam varlıklar	Datastream
PD/DD	Piyasa değeri / Defter değeri	Hisse senedi fiyatı / Hisse başına defter değeri	Datastream
ROE	Öz sermaye karlılık oranı	İlgili veri tabanından elde edilmiştir.	Datastream
SEKTÖR	Firmanın faaliyet gösterdiği sektör	Örnekleme yer alan her bir sektör türü için oluşturulan kukla değişkenler	Datastream
YIL	Raporlama dönemi	Örnekleme dönemi içerisindeki her bir yıl için oluşturulan kukla değişkenler	Datastream

3.2. Örnekleme

Bu çalışmada, şirketlerin KSP skorları, Thomson Reuters Datastream Asset4 veri tabanından elde edildiğinden araştırma örnekleminin belirlenmesinde temel kısıtlayıcı faktör, söz konusu veri tabanında KSP skoru mevcut olmayan firmaların örnekleme dahil edilememesi olmuştur. Bu veri tabanından 2009-2018 yılları için KSP skoruna erişilebilen firmaların verileri, Datastream veri tabanından elde edilen finansal veriler ile firma ve yıl bazında eşleştirilmiştir. İki ayrı veri setinin firma-yıl bazında eşleştirilmesi ile oluşturulan bu yeni veri setinden araştırma modeli için ihtiyaç duyulan veri ya da verileri eksik olan firma-yıllar elenmiş ve nihayetinde 43 firma ve 221 firma-yıldan oluşan dengesiz panel niteliği taşıyan bir veri seti elde edilmiştir. Bu nihai veri setinin sektör bazında sınıflandırması Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'ten de görüleceği üzere araştırma örnekleminde en sık gözlenen ilk üç sektör sırasıyla finans (yüzde 31,22), tüketici hizmetleri (yüzde 18,10) ve tüketim malları (yüzde 12,67) olup bu üç sektöre ait toplam firma-yıl sayısı örneklemin yaklaşık yüzde 62'sini temsil etmektedir.

Tablo 3. Araştırma Örneklemi

SEKTÖR	FİRMA-YIL	
	Sayı	%
Finans	69	31,22
Tüketici Hizmetleri	40	18,10
Tüketim Malları	28	12,67
Endüstriyel Ürünler	22	9,95
Telekomünikasyon	20	9,05
Ana Metal Sanayi	18	8,14
Enerji	9	4,07
Gayrimenkul	9	4,07
Sağlık Hizmetleri	3	1,36
Kamu Hizmetleri	3	1,36
TOPLAM	221	100

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, veri setindeki değişkenlerin gözlem sayısı, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerini içeren tanımlayıcı istatistikleri ve değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları sunulmuş ve yorumlanmıştır. Ardından araştırmada kullanılan regresyon modelinin tahmin yönteminin belirlenmesi için izlenen adımlar izah edilmiş ve detayları açıklanan bu yöntemle tahmin edilen regresyon modeli sonuçları raporlanmış ve tartışılmıştır.

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Veri setinde bulunan uç değerlerin araştırma sonuçlarını yanıltmaması için öncelikle veri setindeki finansal değişkenler, uç değerlerin etkisinden arındırılmıştır. Veri setini uç değerlerin etkisinden arındırmak için kullanılabilecek yöntemler arasından veri kaybına yol açmaması ve veri setindeki uç değere sahip gözlemlerin içerdiği bilgiyi kaybetmeden bu uç değerlerin bazı zararlı etkilerine karşı koruma sağlaması gibi avantajları (Reifman ve Keyton, 2010, s. 1637) nedeniyle “törpüleme (*winsorize*)” işlemi tercih edilmiştir. Bu işlem ile veri setindeki en yüksek ve en düşük değerler belirlenen bir sınır değere düşürülür (Boudt vd., 2020). Bu doğrultuda, bu çalışmada veri setindeki finansal değişkenler (BM, AKTF, FKAL, PD/DD, ROE) yüzde 1 ve yüzde 99 aralığında törpüleme işlemine tabi tutulmuştur. Bu işlem sonrasında araştırma modelinde yer alan tüm değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 4'teki

gibidir. Tablo 4'teki genel KSP skoru ile KSP'nin alt boyutlarını oluşturan çevresel (CEV), sosyal (SOS) ve yönetim (YÖN) performans skorlarının gerek standart sapma gerekse minimum ve maksimum değerleri, örneklem içerisindeki firmaların KSS faaliyetlerine ilişkin performans düzeylerinin önemli ölçüde farklılık arz ettiğini göstermektedir.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

DEĞİŞKEN	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
<i>KSP</i>	221	55,33	17,25	12,27	88,98
<i>CEV</i>	221	56,62	25,04	6,46	98,14
<i>SOS</i>	221	58,36	19,37	3,93	93,35
<i>YÖN</i>	221	50,38	19,55	8,22	90,53
<i>BM</i>	221	0,05	0,08	0,00	0,55
<i>AKTF</i>	221	17,12	1,50	14,13	19,78
<i>FKAL</i>	221	0,29	0,15	0,00	0,63
<i>PD/DD</i>	221	2,12	2,10	0,39	15,92
<i>ROE</i>	221	17,38	12,13	-23,17	56,59

Notlar: *KSP*: genel kurumsal sosyal performans skoru, *CEV*: çevresel performans skoru, *SOS*: sosyal performans skoru, *YÖN*: yönetim performans skoru, *BM*: borçlanma maliyeti, *AKTF*: toplam varlıkların doğal logaritması, *FKAL*: toplam borçlar/ toplam varlıklar, *PD/DD*: piyasa değeri/defter değeri, *ROE*: öz sermaye karlılık oranı.

Tablo 5 ise araştırma modelinde kullanılacak olan değişkenlerin belirlenmesinde önemli bir husus olan çoklu bağıntı probleminin tespiti amacıyla test edilen değişkenler arasındaki ikili korelasyon katsayılarını ve anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Tablo 5'teki korelasyon katsayılarına göre, genel kurumsal sosyal performans skorunu temsil eden KSP değişkeni ile çevresel performans skorunu temsil eden CEV değişkeni arasındaki korelasyon (0,89, $p < 0,01$) ve yine KSP değişkeni ile sosyal performans skorunu temsil eden SOS değişkeni arasındaki korelasyon (0,85, $p < 0,01$) yüzde 80'in üzerinde olup değişkenler arasında yüksek korelasyona işaret etmektedir. Buradan hareketle, firmaların kurumsal sosyal performanslarını temsil eden dört skorun (KSP, CEV, SOS, GOV) regresyon modelinde aynı anda kullanılmamasına karar verilmiş ve Eşitlik (1) ile ifade edilen regresyon modeli, her bir KSP skoru için ayrı ayrı olmak üzere dört kez çalıştırılmıştır. Söz konusu değişkenler haricinde kalan diğer değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları yüzde 80'in altında olduğundan regresyon modelinde çoklu bağıntı probleminin olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca Eşitlik (1)'deki regresyon modelinin havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesinden sonra hesaplanan varyans büyütme faktörlerinin (*variance inflation factor – VIF*) tamamı 3'ün altında olup modelde çoklu bağıntı probleminin olmadığını göstermektedir.

Tablo 5. Korelasyon Tablosu

DEĞİŞKEN	KSP	CEV	SOS	YÖN	BM	AKTF	FKAL	PD/DD	ROE
KSP	1								
CEV	0,89***	1							
SOS	0,85***	0,70***	1						
YÖN	0,64***	0,35***	0,30***	1					
BM	-0,17**	-0,17**	-0,18***	-0,04	1				
AKTF	0,28***	0,32***	0,41***	-0,12*	-0,35***	1			
FKAL	0,35***	0,40***	0,26***	0,14**	-0,24***	-0,06	1		
PD/DD	-0,08	-0,10	-0,17**	0,09	0,24***	-0,51***	-0,03	1	
ROE	-0,11*	-0,05	-0,21***	-0,01	-0,01	-0,24***	-0,10	0,37***	1

Notlar: KSP: genel kurumsal sosyal performans skoru, CEV: çevresel performans skoru, SOS: sosyal performans skoru, YÖN: yönetim performans skoru, BM: borçlanma maliyeti, AKTF: toplam varlıkların doğal logaritması, FKAL: toplam borçlar/toplam varlıklar, PD/DD: piyasa değeri/defter değeri, ROE: öz sermaye karlılık oranı. *, **, *** sırasıyla $p < 0,01$, $0,05$, $0,10$ anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

4.2. Regresyon Sonuçları ve Tartışma

Eşitlik (1) ile ifade edilen regresyon modelini tahmin etmeden önce, modelin tahmini için en uygun yöntemi belirlemek için gerekli testler yapılmıştır. Bu doğrultuda, ilk aşamada, regresyon modeli havuzlanmış en küçük kareler ve tesadüfi etkiler tahmincileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu iki tahminci arasında hangisinin daha uygun olduğunu tespit etmek için Breusch-Pagan LM testi kullanılmıştır. Breusch-Pagan LM testi, birimler arasındaki varyansın “0” olup olmadığını test etmektedir (Tatoğlu, 2016; Tatoğlu, 2018). Eşitlik (1)’deki regresyon modeli için uygulanan Breusch-Pagan LM testi sonucunda birimler arasındaki varyansın “0” olmadığı sonucuna ulaşılmış dolayısıyla regresyon modelinin tahmini için, birimler arasındaki varyansın “0” olduğu varsayımına dayanan havuzlanmış en küçük kareler tahmincisinin kullanılması uygun olmadığından tesadüfi etkiler tahmincisi tercih edilmiştir. Regresyon modelinin tahmini için en uygun tahmincinin seçilmesindeki ikinci aşama, tesadüfi etkiler ile sabit etkiler tahmincileri arasında karar vermektir. Bu amaçla kullanılan Hausman testi, tesadüfi ve sabit etkiler tahmincilerinin katsayıları arasındaki farkın sistematik olup olmadığını test etmektedir (Tatoğlu, 2016; Tatoğlu, 2018). Hausman testi sonucunda Eşitlik (1)’deki regresyon modelinin tahmininde tesadüfi ve sabit etkiler tahmincilerinin katsayıları arasındaki farkın sistematik olmadığı tespit edildiğinden modelin tahmini için tesadüfi etkiler tahmincisinin en uygun yöntem olduğuna karar verilmiştir.

Üçüncü ve son aşamada ise regresyon modeline ilişkin veri setinin, tesadüfi etkiler tahmincisinin varsayımlarına uygun olup olmadığı test edilmiştir. Tesadüfi etkiler tahmincisinin sabit varyans varsayımını test etmek için Levene, Brown ve Forsythe testi, serisel korelasyonun tespiti için Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Testi (DW) ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testi (LBI) ve yatay kesit bağımlılık testi olarak da Pesaran testi kullanılmıştır. Söz konusu testler sonucunda değişen varyans, serisel korelasyon ve yatay kesit bağımlılık sorunları tespit edildiğinden araştırma modeli, bu sorunların varlığına dirençli olan Driscoll Kraay standart hataları ile tahmin edilmiştir (Tatoğlu, 2016; Tatoğlu, 2018).

Nihayetinde tesadüfi etkiler ve Driscoll Kraay standart hatalar ile tahmin edilen araştırma modelinin sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır. Tablo 6'da katsayıların yer aldığı dört sütun, sırasıyla genel KSP skorunun (KSP), çevresel performans skorunun (CEV), sosyal performans skorunun (SOS) ve yönetim performans skorunun (YÖN) borçlanma maliyetleri üzerindeki etkisini test etmek amacıyla çalıştırılan regresyon modellerinin tahmin sonuçlarını içermektedir. Tablo 6'dan da görüleceği üzere, bu dört kurumsal sosyal performans skoru arasından sadece çevresel performans skorunun katsayısı anlamlı olup, diğer tüm skorların katsayıları istatistiksel olarak anlamsızdır. Çevresel performans skorunun negatif ve anlamlı olan katsayısı, firmaların borçlanma maliyetleri ile çevresel performans skorları arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, firmaların çevresel performans skorları arttıkça borçlanma maliyetleri düşmektedir. Öte yandan borçlanma maliyetleri ile genel KSP, sosyal ve yönetim performans skorları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu çalışmadakine benzer şekilde kurumsal sosyal performansı alt boyutlarıyla beraber ele alan Ng ve Rezaee (2015), öz sermaye maliyeti ile sosyal performans haricinde diğer tüm performans skorları arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Genel KSP ile borçlanma maliyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise pozitif (Goss ve Roberts, 2011; Magnanelli ve Izzo, 2017), negatif (Eliwa vd., 2019; Oikonomou vd., 2014) ya da anlamsız (Hoepner vd., 2016) sonuç elde edenler mevcuttur.

Kontrol değişkenlerinden ise şirket büyüklüğünü temsil eden AKTF değişkeni ile borçların varlıklara oranı ile hesaplanan FKAL değişkeni negatif ve anlamlı katsayılarla sahiptir. Buradan hareketle şirketin büyüklüğü ve finansal kaldıraç arttıkça borçlanma maliyetlerinin azaldığını söylemek mümkündür. Bu bulgular KSS açıklamaları ile borçlanma maliyetleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Hamrouni vd.'nin (2019) bulguları ile uyumludur. Şirket büyüklüğü arttıkça işletme ve finansal risklerin azalması ile beraber borçlanma maliyetlerinde düşüş yaşanması beklenen bir sonuç olmakla beraber finansal kaldıraç ile borçlanma maliyetleri arasındaki negatif yönlü ilişki literatürde mevcut bazı çalışmalar ile uyuşmaktadır (Eliwa vd., 2019; Magnanelli ve Izzo, 2017). Fakat bu bulguyu, yöneticilerin, borçlanma maliyeti arttığında kaldıraç oranını azaltma ya da borçlanma maliyeti azaldığında kaldıraç oranını artırma eğilimleri ile açıklamak mümkündür (D'Mello vd., 2018).

Tablo 6. Tesadüfi Etkiler Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKENLER	KSP	CEV	SOS	YÖN
KSP	-0,0007 (0,0004)			
CEV		-0,0005*** (0,0001)		
SOS			0,0000 (0,0003)	
YON				0,0004 (0,0003)
AKTF	-0,0291** (0,0114)	-0,0279** (0,0111)	-0,0336** (0,0122)	-0,0339** (0,0110)
FKAL	-0,1057** (0,0441)	-0,1027** (0,0376)	-0,1106** (0,0386)	-0,1183** (0,0374)
PD/DD	0,0084 (0,0049)	0,0078 (0,0050)	0,0066 (0,0048)	0,0076 (0,0049)
ROE	-0,0001 (0,0004)	-0,0000 (0,0004)	-0,0002 (0,0004)	-0,0002 (0,0004)
SEKTÖR	Evet	Evet	Evet	Evet
YIL	Evet	Evet	Evet	Evet
Sabit	0,5264*** (0,1501)	0,4984*** (0,1512)	0,5801*** (0,1666)	0,5973*** (0,1494)
R2_O	0,3839	0,3756	0,3996	0,4036
Wald chi2	934,54***	1186,02***	411,71***	948,96***

Notlar: KSP: genel kurumsal sosyal performans skoru, CEV: çevresel performans skoru, SOS: sosyal performans skoru, YÖN: yönetim performans skoru, BM: borçlanma maliyeti, AKTF: toplam varlıkların doğal logaritması, FKAL: toplam borçlar/ toplam varlıklar, PD/DD: piyasa değeri/defter değeri, ROE: öz sermaye karlılık oranı. *, **, *** sırasıyla p<0,01, 0,05, 0,10 anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir. Parantez içinde raporlanan değerler, değişken varyans, serisel korelasyon ve yatay kesit bağımlılık sorunlarına dirençli olan Driscoll ve Kraay standart hatalarıdır. *, **, *** sırasıyla p<0,01, 0,05, 0,10 anlamlılık düzeylerine işaret etmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma ile firmaların kurumsal sosyal performanslarının, borçlanma maliyetlerine etkisi olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2009-2018 yılları için Thomson Reuters Datastream Asset4 veri tabanında KSP skorları mevcut olan Türk firmalarının, borçlanma maliyetleri ve diğer finansal verileri Datastream veri tabanından elde edilmiştir. Toplam 43 firma ve 221 firma-yıldan oluşan nihai örneklem veri seti, panel veri analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre firmaların borçlanma maliyetleri ile sadece KSP'nin bir alt boyutunu oluşturan çevresel performansları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan gerek genel KSP'nin, gerekse KSP'nin diğer iki alt boyutunu oluşturan sosyal ve yönetim performanslarının borçlanma maliyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu bulgular, borç verenlerin borç sözleşmelerine ilişkin kararlarında, firmaların sadece çevresel performanslarını dikkate aldıklarını fakat sosyal ve yönetim performanslarını firmalara ilişkin değerlendirmelerine dahil etmediklerini göstermektedir. Çevresel performansları yüksek olan firmaların borçlanma maliyetlerinin düşük olduğu yönündeki araştırma bulgusu, borç verenler tarafından bu tip firmaların daha şeffaf ve risksiz olarak görülmesine bağlanabilir.

Bu çalışma, gelişmekte olan bir piyasada, borç verenlerin, firmaların KSS faaliyetlerine ilişkin performanslarına verdikleri tepkiyi ortaya koyarak gerek firmalara gerek borç verenlere ve hatta düzenleyici otoritelere konuya ilişkin atılması gereken adımlar konusunda fikir sağlamaktadır. Bir piyasada sadece çevresel performansın alınan kararlarda etkili olması sosyal ve yönetim performanslarının ise arka planda kalması eksik bir KSP anlayışının göstergesi olduğundan atılması gereken ilk ve en önemli adım, firmaların sosyal ve yönetim performanslarının taşıdığı önemin tüm toplum tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bu sayede paydaşlar, firmaların bu konulardaki faaliyetlerini ve performanslarını yakından takip edecek, firmalar paydaş baskısı nedeniyle performanslarını artırmak için daha çok çaba gösterecek ve nihayetinde borç verenler gibi firmaların finansal performanslarında etkili olan taraflar aldıkları kararlara bu hususları da entegre ederek firmalar için KSS faaliyetlerini teşvik edici bir rol oynayacaklardır.

Pek çok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da birtakım kısıtlar mevcuttur. Öncelikle çalışma örneklemini sadece Türkiye'yi kapsadığından araştırma bulguları diğer gelişmekte olan piyasalar için geçerli olmayabilir. Ayrıca firmaların borçlanma maliyetlerinde etkili olabilecek borç sözleşmelerinde yer alan özel hükümler bu çalışmada dikkate alınmamıştır. Çalışmanın sözü edilen kısıtları dikkate alınarak bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda, birden fazla ülkeyi kapsayan araştırmalara veya borç sözleşmelerindeki hükümleri de dikkate alan ampirik analizlere yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aman, H., & Nguyen, P. (2013). Does good governance matter to debtholders? Evidence from the credit ratings of Japanese firms. *Research in International Business and Finance*, 29, 14-34.
- Bhuiyan, M. B. U., & Nguyen, T. H. N. (2019). Impact of CSR on cost of debt and cost of capital: Australian evidence. *Social Responsibility Journal*, 16(3), 419-430.
- Bollazzi, F., & Risalvato, G. (2018). Corporate responsibility and ROA: Evidence from the Italian stock exchange. *Asian Economic and Financial Review*, 8(4), 565-570.
- Boudt, K., Todorov, V., & Wang, W. (2020). Robust Distribution-Based Winsorization in Composite Indicators Construction. *Social Indicators Research*, 1-23.
- Conway, E. (2018). Sustainability, the Triple Bottom Line and Corporate Social Responsibility. Ed. E. Conway and D. Byrne, *Contemporary Issues in Accounting* içinde (ss. 15-35). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- De Bakker, F. G., Groenewegen, P., & Den Hond, F. (2005). A bibliometric analysis of 30 years of research and theory on corporate social responsibility and corporate social performance. *Business & Society*, 44(3), 283-317.
- Dhaliwal, D. S., Li, O. Z., Tsang, A., & Yang, Y. G. (2011). Voluntary nonfinancial disclosure and the cost of equity capital: The initiation of corporate social responsibility reporting. *The Accounting Review*, 86(1), 59-100.
- Doh, J. P., Littell, B., & Quigley, N. R. (2015). CSR and sustainability in emerging markets: Societal, institutional, and organizational influences. *Organizational Dynamics*, 2(44), 112-120.
- D'Mello, R., Gruskin, M., & Kulchania, M. (2018). Shareholders valuation of long-term debt and decline in firms' leverage ratio. *Journal of Corporate Finance*, 48, 352-374.
- El Ghoul, S., Guedhami, O., Kwok, C. C., & Mishra, D. R. (2011). Does corporate social responsibility affect the cost of capital?. *Journal of Banking & Finance*, 35(9), 2388-2406.
- Eliwa, Y., Aboud, A., & Saleh, A. (2019). ESG practices and the cost of debt: Evidence from EU countries. *Critical Perspectives on Accounting*, 102097.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. London: The University of Chicago Press.
- Gao, F., Dong, Y., Ni, C., & Fu, R. (2016). Determinants and economic consequences of non-financial disclosure quality. *European Accounting Review*, 25(2), 287-317.
- Goss, A., & Roberts, G. S. (2011). The impact of corporate social responsibility on the cost of bank loans. *Journal of Banking & Finance*, 35(7), 1794-1810.
- Haanaes, K., Balagopal, B., Arthur, D., Kong, M. T., Velken, I., Kruschwitz, N., & Hopkins, M. S. (2011). First look: The second annual sustainability & innovation survey. *Sloan Management Review*, 52(2), 76-84.
- Hamrouni, A., Uyar, A., & Boussaada, R. (2019). Are corporate social responsibility disclosures relevant for lenders? Empirical evidence from France. *Management Decision*, 58(2), 267-279.
- Hoepner, A., Oikonomou, I., Scholtens, B., & Schröder, M. (2016). The effects of corporate and country sustainability characteristics on the cost of debt: An international investigation. *Journal of Business Finance & Accounting*, 43(1-2), 158-190.
- Jones, T. M. (1995). Instrumental stakeholder theory: A synthesis of ethics and economics. *Academy of Management Review*, 20(2), 404-437.
- La Rosa, F., Liberatore, G., Mazzi, F., & Terzani, S. (2018). The impact of corporate social performance on the cost of debt and access to debt financing for listed European non-financial firms. *European Management Journal*, 36(4), 519-529.

- Li, S., & Liu, C. (2018). Quality of corporate social responsibility disclosure and cost of equity capital: Lessons from China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 54(11), 2472-2494.
- Magnanelli, B. S., & Izzo, M. F. (2017). Corporate social performance and cost of debt: the relationship. *Social Responsibility Journal*, 13(2), 250-265.
- Michaels, A., & Grüning, M. (2017). Relationship of corporate social responsibility disclosure on information asymmetry and the cost of capital. *Journal of Management Control*, 28(3), 251-274.
- Nekhili, M., Nagati, H., Chtioui, T., & Rebolledo, C. (2017). Corporate social responsibility disclosure and market value: Family versus nonfamily firms. *Journal of Business Research*, 77, 41-52.
- Ng, A. C., & Rezaee, Z. (2015). Business sustainability performance and cost of equity capital. *Journal of Corporate Finance*, 34, 128-149.
- Oikonomou, I., Brooks, C., & Pavelin, S. (2014). The effects of corporate social performance on the cost of corporate debt and credit ratings. *Financial Review*, 49(1), 49-75.
- Omar, B. F., & Zallom, N. O. (2016). Corporate social responsibility and market value: evidence from Jordan. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 14(1), 2-29.
- Refinitiv. (2020). Environmental, Social and Governance (ESG) Scores from Refinitiv. https://www.refinitiv.com/content/dam/marketing/en_us/documents/methodology/esg-scores-methodology.pdf.
- Reifman, A., & Keyton, K. (2010). Winsorize. *Encyclopedia of Research Design*, 3, 1636-1638.
- Reverte, C. (2012). The impact of better corporate social responsibility disclosure on the cost of equity capital. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 19(5), 253-272.
- Robinson, M., Kleffner, A., & Bertels, S. (2011). Signaling sustainability leadership: Empirical evidence of the value of DJSI membership. *Journal of Business Ethics*, 101(3), 493-505.
- Tatoğlu, F. Y. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *İleri Panel Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Verrecchia, R. E. (2001). Essays on disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, 32(1-3), 97-180.
- World Business Council for Sustainable Development. (1999). Corporate social responsibility: Meeting changing expectations. <https://growthorientedsustainableentrepreneurship.files.wordpress.com/2016/07/csr-wbcsd-csr-primer.pdf>.
- Wu, S. W., Lin, F., & Wu, C. M. (2014). Corporate social responsibility and cost of capital: An empirical study of the Taiwan stock market. *Emerging Markets Finance and Trade*, 50(1), 107-120.

VERGİ AFFI UYGULAMALARININ FİNANSAL TABLOLARIN GERÇEĞE UYGUN SUNULABİLMESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇETİNKAYA BİLGİN *

Makale Gönderim Tarihi : 29.09.2020 / Kabul Tarihi : 10.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Temel olarak devletin, esasen tahsil edemediği ve hizmetlerini sürdürmek için toplamak zorunda olduğu vergileri, vergi mükelleflerinin zamanında ödemek istemedikleri halde af ve matrah artırımları yoluyla toplama girişimi, muhasebe açısından işletmelerin finansal durumunu olduğundan farklı göstermeye neden olabilir mi? 18 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 7143 Sayılı “Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile matrah artırım, varlık barışı ve stok affı kapsamlarında bir genel vergi affı yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde bugüne kadar toplam 36 adet vergi affı düzenlemesi içeren kanun yayınlanmıştır. Vergi affının temel amacının ne olduğu tam olarak tespit edilememekle birlikte, bu uygulama kapsamında işletmelerin finansal tablolarında ne gibi farklılıklara yol açtığı göz ardı edilmektedir. Bu çalışmada 7143 sayılı kanun özelinde, vergi affı uygulamalarının işletmelerin hangi finansal tablolarına hangi hesaplar aracılığıyla etki ettiği ve doğru ve gerçeğe uygun finansal raporlama bakış açısıyla nasıl sınıflandırılması gerektiği araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Afları, Vergi Aflarının Muhasebeleştirilmesi, Vergi Affının Finansal Tablo Etkileri

Jel Sınıflandırma Kodu: M48, M49, H29

* Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, nctinkaya@baskent.edu.tr, 05322944212, <https://orcid.org/0000-0003-3589-5636>

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF TAX AMNESTY APPLICATIONS ON THE FAIR PRESENTATION OF FINANCIAL STATEMENTS**ABSTRACT**

Could the government's attempt to collect taxes, which couldn't be collected in the first place, and which it has to collect in order to continue its services, by means of amnesty and tax base increase, although taxpayers do not want to pay on time, may cause the financial statements of the companies to be different from what it is in terms of accounting? With the Law No. 7143 on the Restructuring of Taxes and Some Other Claims and Amendments in Some Laws, a general tax amnesty entered into force within the scope of tax base increase, asset peace and stock amnesty. Total 36 tax amnesty regulations have been published in our country so far. Although it is not possible to determine exactly what the main purpose of tax amnesty is, the differences in the financial statements of businesses are ignored within the scope of this practice. In this study, in accordance with the law numbered 7143, it is investigated how tax amnesty practices affect which financial statements of the companies through which accounts and how they should be classified from a true and fair financial reporting perspective.

Keywords: Tax Amnesty, Accounting of Tax Amnesty, Financial Statement Effects of Tax Amnesty

Jel Classification Codes: M48, M49, H29

1. GİRİŞ

Her ne kadar muhasebe, vergiden tamamen bağımsız olarak kuralları ve uygulaması ile bir bütün olsa da işletmelerin ve kurumların bulundukları ülke sınırları içerisinde vergisel uygulamaları devam ettirme yükümlülükleri raporlamalarını ve muhasebe kayıtlarını etkilemektedir. Ülkemizde muhasebe kayıtlarının 1992 yılında Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ile uyumlu olarak yapılmaktadır. Tebliğ 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu maddeleri dayanak gösterilerek, temel görevi kamu maliyesi ve maliye politikalarını düzenlemek, denetlemek ve planlamak olan bir kuruluş tarafından yayınlanmış olup, bu sayede özel işletmelerin kayıtlarının takip ve denetiminin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. (Katkat Özçelik, 2017, s.409) Bu nedenle, ülkemizde muhasebe ve finansal tablolar oluşturulurken vergi kanunları ile uyumlu olarak hazırlanmaktadır. 2006 yılından beri ülkemizde de uygulanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile uyumlu finansal tablo hazırlamak ancak işletmenin MSUGT ile uyumlu olarak hazırladığı mali tablo ve finansal verilerinin yeniden sınıflandırılması, hesaplanması ve değerlendirilmesi yolu ile yapılabilmektedir.

Gerçeğe uygun sunum ilkesi ve finansal tabloların işletmelerin durumunu doğru ve dürüst bir biçimde yansıtması gerekliliğine bir takım vergisel uygulamalar etki edebilmektedir. Bu gibi durumlarda işletmeler muhasebe kayıtlarını ve yerel finansal tablolarını vergi kanunları ile uyumlu olarak hazırlamaktadırlar.

Vergi Kanunlarının temel amacı olan vergi kazancı elde etmek kural ve sınırları ile cezai yaptırımlarını belirlemek muhasebe kayıtlarında vergi kanunlarının etkisini ön plana çıkarmaktadır. Devlet gelirlerinin

belki de en önemlisi olan vergilerin tahsil ve takip edilmesi her şeyden önce devlet ve toplum açısından bir gerekliliktir. Bazı durumlarda vergi tahsilatında yaşanan aksaklıkların giderilmesi amacıyla, vergi ödemelerini zamanında gerçekleştiremeyen vergi mükellefleri için ödemeyi kolaylaştırma ve/veya ödeme sürelerini yeniden planlama amacıyla vergi aflarının kullanılması özellikle ülkemizde sıklıkla başvurulmuş bir yol olmuştur.

1924 yılında ilk vergi affı ile başlayan süreç, 2018 yılında çıkarılan son yasayla birlikte toplam 36 adet vergi affı uygulaması ile devam etmiştir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle vergi affı kavramı açıklanarak vergi afları ile anlaşılması gerekenler, fayda ve zararları ile afların çıkarılma sebepleri kısaca açıklanacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından günümüze kadar çıkan vergi afları ve bu afların kapsamı ile ilgili genel bir bilgilendirme yapılacak, vergi aflarının içerikleri ve genel yaklaşımları üzerinde durulacaktır.

Son bölümde 7143 sayılı kanun özelinde çıkarılmış olan vergi affı kapsamında yapılması beklenen muhasebe kayıtlarından örnekler verilerek, yapılan muhasebe kayıtlarından kaynaklanan değişiklik ve bildirimlerin işletmelerin finansal tablolarında ve finansman yapılarında sebep oldukları veya olabilecekleri farklar üzerinde durulacaktır.

2. VERGİ AFFI KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE VERGİ AFLARI

Af kavramı, kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu tarafından “bir suç, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama” olarak tanımlanmaktadır. Hukuki anlamda kullanılmaya başlanan af, kanunlar karşısında kusur, hata veya suç olarak tanımlanan bir davranış veya eylemin yine kanunlar aracılığıyla bağışlanması anlamında gelmektedir. Bu tanımlardan hareketle vergi affı devlet tarafından kesinleşmiş olan bir haktan yine devletin vazgeçmesi, kısmen veya tamamen borçlusunu bağışlaması olarak düşünülebilir. Vergi affı kavramı, sıklıkla mali af kavramı ile eş anlamlı olarak algılanmakla birlikte mali af kavramı vergi affını da kapsayacak biçimde parasal konularda bağışlama olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle mali af, vergi affı ile karıştırılmamalı, daha dar kapsamlı ve yalnızca vergi kanunları ile bağlantılı devlet alacaklarından vazgeçme anlamındaki vergi affı bu çalışma kapsamında dikkate alınmalıdır.

Öz ve Buyrukoğlu (2011, s. 90) vergi affını devletin asli ve fer'i vergi alacağından kısmen veya tamamen vazgeçmesi olarak tanımlamış, devletin vergi alacağından vazgeçmesini tanımda en öne çıkan unsur olarak belirtmiştir. Vergi affı, devletin alacağına ilişkin taviz mekanizması olarak kabul edilmelidir.

Vergi afları gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak tüm ülkeler tarafından farklı amaç ve gerekçelerle uygulama alanı bulmaktadır. Vergi affı; vergi mükelleflerinin vergi mevzuatı kaynaklı hukuki sorumluluklarını yerine getirmemelerinden dolayı kendilerine uygulanacak olan idari ve hukuki müeyyidelerin ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir (Güner, 1988, s.261; Karakoç, 2004, s.335; Kargı, 2011, s.103).

Vergi afları mali, ekonomik, sosyal, siyasi, idari ve teknik veya psikolojik gerekçeler ile çıkarılabildiğini inceleyen literatürde çeşitli araştırmalar mevcuttur. (Tuğay, 2019, s.535-537, Yelman, 2017, s.70-72, Taytak ve Akyüz Dalkıran, 2019, s.116-117)

Aynı şekilde literatürde vergi aflarının olumlu ve olumsuz yanlarını ele alan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda yer alan olumlu ve olumsuz yansımalar özetle aşağıdaki gibi sıralanabilmekle beraber bunlarla sınırlı değildir. (Taytak ve Akyüz Dalkıran, 2019, s.116)

Vergi aflarının olumlu tarafları:

- Vergi mükelleflerinin vergi anlamında temiz bir sayfa açması,
- Devletin vergi denetimi maliyetlerinin azalması,
- Vergi gelirlerinde af dönemi içerisinde artışların olması.

Vergi aflarının olumsuz tarafları:

- Sıklıkla vergi aflarının olduğu ülkelerde, düzenli vergi ödemelerinin af çıkacağı beklentisi ile bozulması,
- Vergi cezalarının caydırıcı özelliğinin azalması,
- Vergi sistemini vergiden kaçınma yönünde vergi mükelleflerini teşvik etmesi,
- Hukuki adalet ve vergi adaleti kavramlarının etkinliğini yitirmesi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluştan günümüze kadar toplam 36 adet vergi affı içeren kanun yayınlamıştır, kanunların listesi Tablo 1’de verilmiştir. 95 yılda 36 vergi affı ortalama üç yılda bir vergi konusuna değinen bir kanun çıkarıldığını gözler önüne sermektedir. Bu kanunlardan bazıları sektörlere özel olarak (örneğin, spor kulüpleri, orman işletmeleri, belediyeler) hazırlanmış, bazı kanunlar yalnızca işletmelerin önceki dönem borçlarına ilişkin anapara, faiz veya gecikme cezalarına ilişkin çıkarılmış, bazı vergi kanunları ise varlıkların işletme dışında bırakılmasının önüne geçmek amacıyla, vergi kanunlarına göre oluşabilecek vergi borçlarından daha düşük oran ve/veya tutarlar ile kayıt altına alınması biçiminde oluşturulmuştur.

Vergi aflarının ortak noktası, vergi tanımında olduğu gibi devletin belirli kurallar çerçevesinde alacaklarından vazgeçmesi olmakla beraber affın içeriği ve kapsamına göre tahsilatından vazgeçilen devlet alacağının hesaplama yöntemi, tutarı ve içeriği değişiklik gösterebilmektedir.

3. 7143 SAYILI KANUN KAPSAMINDA VERGİ AFFI VE FİNANSAL TABLOLARA ETKİLERİ

11.5.2018 tarihli ve 7143 sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 18.5.2018 tarihli ve 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3.1. 7143 Sayılı Kanun Kapsamında Vergi Affının Unsurları

7143 Sayılı Kanun ile temelde üç konuda işletmelere beyanda bulunma ve vergi affından faydalanma hakkı tanınmıştır. Bunlardan ilki, kanunun 6. maddesi kapsamında işletmede mevcut olduğu halde kayıtlarda yer almayan emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların yasal kayıtlara intikal ettirilerek kayıtların fiili duruma getirilmesidir. Tüm gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu aftan faydalanma hakkı

bulunmaktadır. Söz konusu madde kapsamında kabul edilen emtia, makine, teçhizat ve demirbaşların rayiç bedelleri üzerinden işletme envanterine kaydedilmesine izin verilmiştir. Söz konusu kayıt bedeli üzerinden KDV ve ÖTV hesaplamalarına ilişkin açıklamalar kanunda yapılmış olup, genel orana tabi olan kıymetler için yüzde 10 KDV, indirimli orana tabi kıymetler için ise tabi oldukları oranın yarısı oranında KDV hesaplama ve belirtilen süreler içerisinde söz konusu KDV'yi beyan ederek ödeme yükümlülüğü getirilmiştir. ÖTV açısından söz konusu kıymetlerin tabi oldukları ÖTV oranı üzerinden ödeme yapmaları gerektiği açıklanmıştır. Hesaplanarak ödenmesi gereken ÖTV için herhangi bir ceza hesaplanmayacağı kanunda belirtilmiştir. Buna ek olarak ödemesi yapılan KDV'nin indirim konusu yapılarak mahsup edilememesi halinde iade alınması mümkün olmuştur. Yapılacak muhasebe kayıtları açısından düşünüldüğünde, varlıklarda yapılacak artışlara karşılık özkaynaklarda karşılık hesapların açılması gerekliliği belirtilmiştir. İşletme özkaynaklarına intikal ettirdiği tutarı kar payı olarak ortaklarına dağıtabileceği gibi işletme sermayesine eklemesine de izin verilmiştir. Kanun kapsamında kayıtlara alınan makine, teçhizat ve demirbaş için amortisman ayrılması hükmü getirilmiştir.

7143 sayılı kanun kapsamında ele alınan ikinci konu, işletme kayıtlarında yer aldığı hâlde işletmelerinde mevcut olmayan emtialarını (mal stoklarını) fatura düzenlemek ve her türlü vergisel yükümlülüklerini yerine getirmek suretiyle kayıt ve beyanlarına intikal ettirmeleri ve böylece kayıtlarını fiili duruma uygun hale getirmeleri olanağı verilmesidir. Kayıtlarda yer aldığı hâlde işletmede mevcut olmayan emtiaya ilişkin hüküm, bütün gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerini kapsamaktadır. İşletme söz konusu emtia satışını, fatura düzenleyerek normal satış işlemi gibi muhasebeleştirecek ve bu işlemten doğacak gelir ve kurumlar vergisini aynı biçimde hesaplayacaktır. Bu işleme bağlı olarak yüklenen KDV'nin ödemesi ile ilgili kolaylık sağlanmış, taksitlendirme veya defaten ödeme hakkı belirtilen durumlar kapsamında mümkün kılınmıştır.

Kanun kapsamında ele alınan ve af içeriğine eklenen son konu, işletme kayıtlarında yer alan ancak işletmede bulunmayan kasa mevcudu ve ortaklardan alacakların beyan edilmesine ilişkindir. Halk arasında kasa affı olarak isimlendirilen bu uygulama kapsamında, işletmenin kayıt dışı harcamaları nedeni ile halihazırda kasasında bulunmamakla beraber kayıtlarında bulunan nakit miktarını düzeltmesine olanak tanınmıştır. Buna göre işletmeler beyan edecekleri kasa mevcudu ve ortaklardan alacaklar tutarları üzerinden yüzde 3 vergi hesaplamış ve vergi dairesine süresi içerisinde ödemiştir. Bu sayede işletmenin ticari olmayan işlemlerinden kaynaklı olarak ortaklardan alacaklar hesabında birikmiş olan tutarın (bu tutar ortaklara borçlar ile ortaklardan alacaklar hesabının mahsup edilmesinden sonra kalan alacak tutarı olarak belirtilmiştir) finansal tablolardan çıkarılmasına olanak sağlamıştır.

Yukarıda yer alan üç konunun vergi affına konu edilmesi, 7143 sayılı kanunun hem varlık barışı hem de kasa affı kanunu olarak anılmasına sebep olmuştur. Bu kanun ile işletmelerin kayıt dışı işlemleri nedeniyle muhasebe hesaplarında ve finansal tablolarında birikmiş olan tutarların temizlenmesi, işletmelerin ilerleyen dönemlere muhasebe ve vergi anlamında temiz bir sayfa ile geçişinin sağlanması ve yine ilerleyen dönemlerde kayıt dışı işlemlerin yapılmaması hedeflenmiştir. Bu hedeflerin gerçekleşme durumu tartışmaya açık olmakla birlikte, kapsamlı bir araştırma ve veri toplama çalışması gerekmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Vergi Afları (1924-2019)

Sıra No	Tarih	Açıklama
1	17.05.1924	İlk Vergi Affı
2	05.08.1928	Elviyel Selased Vergilerinin Sureti Cibayetine Dair Yasa
3	15.03.1934	4530 Sayılı Varlık Vergisinin Bakayasının Terkinine Dair Yasa
4	04.07.1934	2566 Sayılı Vergi Bakayasının Terkinine Dair Yasa
5	29.06.1938	3568 Sayılı Arazi Vergisinin Mali Yıl Sonuna Kadar Olan Bakiyesinin Terkinine Dair Yasa
6	13.06.1946	4920 Sayılı Orman İşletmelerinin Bazı Vergilerden Muaf Tutulması Hakkındaki Yasa
7	21.01.1947	5050 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Yasa
8	26.10.1960	113 Sayılı Af Yasası
9	28.12.1961	281 Sayılı Vergi Cezaları Gecikme Cezalarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Yasa
10	23.02.1963	218 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
11	13.06.1963	252 Sayılı Spor Kulüplerinin Vergi Borçlarının Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Affı Hakkında Yasa
12	05.09.1963	325 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1960 ve Daha Önceki Yıllarına Ait Bir Kısım Vergi Borçlarının Tasfiyesi Hakkında Yasa
13	16.07.1965	691 Sayılı Belediyelerin ve Belediyelere Bağlı Müessese ve İşletmelerin Bir Kısım Borçlarının Hazinece Terkin ve Tahkimi Hakkında Yasa
14	03.08.1966	780 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
15	28.02.1970	1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu ile Getirilen Af
16	15.05.1974	1803 Sayılı Cumhuriyet’in 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Yasa
17	20.03.1981	2431 Sayılı Tahsilatın Hızlandırılması ve Beyan Dışı Kalmış Servet Unsurlarıyla Vesikasız Emtianın Beyanına İlişkin Yasa
18	02.03.1982	2431 Sayılı Yasaya Ek
19	22.02.1983	2801 Sayılı Bazı Kamu Alacaklarının Özel Uzlaşma Yolu ile Tahsili Hakkındaki Yasa

20	04.02.1985	Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında 3239 Sayılı Kanunun Geçici 4. Maddesi
21	03.12.1988	3505 Sayılı Yasa (Geçici 1. Madde)
22	28.12.1988	3512 Sayılı Yasa
23	15.12.1990	3689 Sayılı Yasa (Geçici 1. Madde)
24	21.02.1992	3787 Sayılı Yasa
25	05.09.1997	400 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
26	22.07.1998	4369 Sayılı Yasa
27	06.02.2001	414 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
28	07.03.2002	4746 Sayılı Yasa ile Emlak Vergisi ile İlgili Af Düzenlemesi
29	27.02.2003	4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu
30	22.11.2008	5811 Sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (Varlık Barışı)
31	25.02.2011	6111 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
32	29.05.2013	6486 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2. Varlık Barışı)
33	10.09.2014	6552 Sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun
34	19.08.2016	6736 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun
35	27.05.2017	7020 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda ve Bir Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
36	11.05.2018	7143 sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

Kaynak: Aliçavuşoğlu, 2016: 64, Yurdakul, 2013: 74-75, Kireçtepe ve Avcı, 2016: 152-153, Edizdoğan ve Gümüş, 2013: 113-114; Yelman, 2017: 76-77, Şanver, 2018:47-48, Akcan, 2018: 128.

3.2. 7143 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılacak Kayıtların Örnekleri ve Yorumlanması

İşletmenin kayıtlarında olmayan ancak stoklarında yer alan emtianın kayıtlara intikal edilmesi örneği:

- XYZ Limited Şirketi, stoklarında bulunan ancak kayıtlarında yer almayan AB emtiasına ilişkin envanter listesini hazırlamış beyan etmiştir. Emtia için işletme tarafından belirlenen rayiç bedel 200.000 TL olup, söz konusu emtia genel oranda katma değer vergisine tabidir. Buna göre işletmenin af kapsamında yapması gereken muhasebe kayıtları aşağıdaki biçimdedir:

153 TİCARİ MALLAR HESABI	200.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	20.000	
52X EMTİA KARŞILIK HESABI		200.000
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI		20.000

Bu kayıt ile işletmenin hem stok hesabında hem de özkaynaklarında eşit miktarda bir artış gerçekleşmektedir. Yapılan bu kayıt özkaynakların aslında gerçeğe uygun olarak tutarından yüksek bir oranda raporlanmasına neden olmaktadır. UFRS kapsamında bu kayıt gerçeğe uygun kabul edilmez ve Özkaynak ve stok hesaplarının düzeltilmesi gerekebilir. Bunun için gerçek durumun tespit edilmesi, stok değerlemesinin standartlar kapsamında yeniden yapılması standartlara uygun finansal raporlamada gerekecektir.

İşletme, dönem içerisinde emtia karşılığı olarak kaydettiği tutarı ortaklara kar payı olarak dağıtmayı seçer ise, dönemsonu finansal tablolarında özkaynaklar hesabı, vergi affı kapsamında yapılan düzeltme kaydı öncesindeki tutara eşit olacaktır.

İşletmenin kayıtlarında olmayan makine ve cihazların kayıtlara intikal edilmesi örneği:

- XYZ Limited Şirketi kayıtlarında yer almayan makine ve cihazlarını kayda almak istemektedir. Genel oranda katma değer vergisine tabi olan bu kıymetlerin rayiç bedeli 450.000 TL olup, 7143 sayılı kanun kapsamında işletme envanterine alınmasına ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir.

253 TESİS MAKİNA VE CİHAZLAR HESABI	450.000	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	45.000	
52X TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR KARŞILIK HESABI		450.000
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI (Sorumlu Sıfatıyla Ödenecek KDV)		45.000

Kanun kapsamında beyan edilen makine ve teçhizat için ayrılan karşılık kadar amortisman olduğu kabul edilmek suretiyle, dönem sonunda veya sabit kıymetin satışından önce aşağıdaki düzeltme kaydının yapılması gerekmektedir.

52X TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR KARŞILIK HESABI	450.000	
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI		450.000

Yapılan bu kayıt, sabit kıymetin faydalı ömrüne göre amortisman ayrılması esasına aykırı olarak yapılmaktadır. Gerçeğe uygun sunumun sağlanabilmesi için, söz konusu makine veya cihazın işletmeye gelecek dönemlerde sağlaması beklenen fayda kadar net değer ile işletme finansal tablolarında yer alması esastır. Yerel finansal tablolar açısından af kapsamında yapılan kayıtlar aktif büyüklüğü üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamakla beraber, uluslararası finansal raporlama standartları kapsamında finansal tablo hazırlayan işletmenin ilgili değerleme hükümleri kapsamında değerlendirerek düzeltme işlemi yapması gerekmektedir.

İşletme kayıtlarında yer almakla birlikte işletmede mevcut olmayan emtianın kayıt dışı bırakılması örneği:

- XYZ Limited Şirketi, 153 Ticari Mallar Hesabında yer alan 500.000 TL değerindeki ticari mallar işletme stoklarında yer almadığı için 7143 sayılı kanun kapsamında aftan faydalanmak isteyen işletmenin yapması gereken kayıt aşağıdaki gibidir. Söz konusu ticari mallar yüzde 8 indirimli oranlı KDV'ye tabidir.
- Kayıtlarda bulunan emtia tutarının üzerine belirlenen kar oranı eklenerek satış geliri kaydedilecektir. Bu örnekte karlılık oranının yüzde 10 olduğu kabul edilmiştir. Bu durumda KDV hariç satış fiyatı 550.000 TL ve hesaplanan KDV tutarı 44.000 TL'dir.

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	594.000	
600 YURTİÇİ SATIŞLAR HESABI		550.000
391 HESAPLANAN KDV HESABI		44.000

Ticari malların kayıt dışı bırakılması işlemi gereği maliyet kaydı, işletme stoklarında bulunmayan emtia tutarı kadar olmalıdır.

621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ HESABI	500.000	
153 TİCARİ MALLAR HESABI		500.000

Yapılan işlem kapsamında hasılat olarak kaydedilen tutar, gerçek anlamda işletme hasılatı tanımına uymamaktadır. Bu nedenle işletmenin standartlara uygun finansal tablolarını hazırlarken bu hasılat tutarını ve karşılığında yer alan maliyet tutarını düzeltmesi gerekmektedir. Kaybolan veya işletme stoklarında artık bulunmayan ticari malların kayıplarının işletme finansal tablolarına aktarılması ve bu kaybın sebebinin açıklanması gerekmektedir.

İşletme kayıtlarında olup işletmede mevcut olmayan kasa ve ortaklardan alacakların beyan edilmesine ilişkin muhasebe kaydı örneği:

- XYZ Limited Şirketi'nin 31.12.2017 tarihli finansal tablolarında 131- Ortaklardan Alacaklar Hesabının bakiyesi 650.000 TL ve 331 – Ortaklara Borçlar Hesabının bakiyesi 150.000 TL'dir. 100 – Kasa Hesabında yer alan 1.000.000 TL'nin işletmede mevcut olmadığı anlaşılmıştır. İşletme 7143 sayılı kanun kapsamında aftan yararlanmak istemektedir. Buna istinaden ödemesi gereken vergi hesaplaması $(1.000.000 + 650.000 - 150.000 =)$ 1.500.000 TL üzerinden yüzde 3 olmak üzere 45.000 TL olarak hesaplanmıştır. Kayıtlar aşağıdaki biçimde yapılmalıdır:

331 ORTAKLARA BORÇLAR HESABI	150.000	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	1.500.000	
100 KASA HESABI		1.000.000
131 ORTAKLARDAN ALACAKLAR HESABI		650.000

Vergi ödenmesine ilişkin kayıt ise aşağıdaki gibidir.

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	45.000	
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI		45.000

7143 sayılı kanun kapsamında yapılan bu düzeltmelerde, zarar olarak muhasebe hesaplarına işlenen tutarlar, kanunen kabul edilmeyen giderler kapsamında vergi matrahı hesaplamasında matraha eklenecektir. Bu yaklaşım sayesinde bu giderlerin vergisinin ödenmesi sağlanacak olup, finansal tablo etkileri vergi anlamında ortadan kaldırılmak istenmiştir. Ancak finansal tablolar ve ticari kar/zarar açısından bakıldığında aynı çıkarımı yapmak mümkün değildir. İşletme ticari kar açısından, vergi affı kapsamında kaydettiği zarar kadar karlılığından vazgeçmiş olacaktır.

Yukarıda örnekleri yer alan 7143 sayılı kanun kapsamında yararlanılan vergi afflarına ilişkin kayıtlar (Tablo 2) ve işletmenin bilançosu üzerindeki olası etkileri aşağıda yer alan XYZ Limited Şirketi'ne ait finansal tabloda (Tablo 3) karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2. XYZ Limited Şirketi Tarafından 7143 Sayılı Kanun Kapsamında Yapılan Muhasebe Kayıtları

İşletmenin kayıtlarında olmayan ancak stoklarında yer alan emtianın kayıtlara intikal edilmesi		
153 TİCARİ MALLAR HESABI	200.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	20.000	
52X EMTİA KARŞILIK HESABI		200.000
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI		20.000
İşletmenin kayıtlarında olmayan makine ve cihazların kayıtlara intikal edilmesi		
253 TESİS MAKİNA VE CİHAZLAR HESABI	450.000	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	45.000	
52X TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR KARŞILIK HESABI		450.000
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI		45.000
52X TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR KARŞILIK HESABI	450.000	
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI		450.000
İşletme kayıtlarında olup işletmede mevcut olmayan kasa ve ortaklardan alacakların beyan edilmesi		
331 ORTAKLARA BORÇLAR HESABI	150.000	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	1.500.000	
100 KASA HESABI		1.000.000
131 ORTAKLARDAN ALACAKLAR HESABI		650.000
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABI	45.000	
360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HESABI		45.000

Bir işletmenin aynı anda hem stoklarında yer almayan emtianın muhasebe hesaplarından çıkarılmasını hem de kayıt dışı kalmış stoklarını işletme kayıtlarına alması kurgu olarak mantıklı olmamaktadır. Bu nedenle işletmenin işletme kayıtlarında yer almakla birlikte işletmede mevcut olmayan emtianın kayıt dışı bırakılmasına ilişkin bir işlem yapmadığı ve affın ilgili hükmünden faydalanmadığı kabul edilmiş, söz konusu kayıtlar dönem sonu finansal tablolarına yansıtılmamış, aynı sebepten Tablo 2’de yer alan işlemler arasında sayılmamıştır.

Yapılan kayıtların finansal tablo üzerinde yarattığı değişikliklerle beraber aynı tarihli hazırlanacak bilanço Tablo 3’te yer almaktadır. Burada dikkat çekilmeye çalışılan husus, iki finansal tablo arasında işletmenin hiçbir faaliyetinin muhasebeye yansımadağı, yalnızca vergi affı kapsamında faydalanılmak istenen hükümlerinin muhasebe kayıtlarına intikal ettirildiğidir.

Tablo 3. XYZ Limited Şirketi Vergi Affı Sonrası Bilançosu

XYZ Limited Şirketi .././.... Tarihli Bilanço					
	Af Öncesi	Af Sonrası		Af Öncesi	Af Sonrası
I - DÖNEN VARLIKLAR	3.903.000	2.473.000	III - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	2.206.000	2.166.000
HAZIR DEĞERLER	1.890.000	890.000	MALİ BORÇLAR	1.450.000	1.450.000
KASA	1.240.000	240.000	BANKA KREDİLERİ	1.450.000	1.450.000
ALINAN ÇEKLER	200.000	200.000	TİCARİ BORÇLAR	470.000	470.000
BANKALAR	450.000	450.000	SATICILAR	275.000	275.000
MENKUL KIYMETLER	50.000	50.000	BORÇ SENETLERİ	195.000	195.000
HİSSE SENETLERİ	50.000	50.000	DİĞER BORÇLAR	222.000	72.000
TİCARİ ALACAKLAR	538.000	538.000	ORTAKLARA BORÇLAR	150.000	-
ALICILAR	426.000	426.000	PERSONELE BORÇLAR	72.000	72.000
ALACAK SENETLERİ	112.000	112.000	ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER	64.000	174.000
DİĞER ALACAKLAR	650.000	-	ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	43.000	153.000
ORTAKLARDAN ALACAKLAR	650.000	-	ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİ	21.000	21.000
STOKLAR	740.000	940.000			
TİCARİ MALLAR	740.000	940.000	IV - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	1.640.000	1.640.000
DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	35.000	55.000	MALİ BORÇLAR	1.640.000	1.640.000
DEVREDEN KDV	35.000	20.000	BANKA KREDİLERİ	1.640.000	1.640.000
İNDİRİLECEK KDV	-	35.000			-
II - DURAN VARLIKLAR	462.000	462.000	V - ÖZKAYNAKLAR	519.000	- 871.000
MADDİ DURAN VARLIKLAR	462.000	462.000	ÖDENMİŞ SERMAYE	254.000	254.000
BİNALAR	400.000	400.000	SERMAYE	254.000	254.000
TAŞITLAR	72.000	72.000	SERMAYE YEDEKLERİ	-	200.000
TESİS MAKİNE VE CİHAZLAR	180.000	630.000	EMTİA KARŞILIK HESABI	-	200.000
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)	- 190.000	- 640.000	KAR YEDEKLERİ	392.000	392.000
			YASAL YEDEKLER	392.000	392.000
			GEÇMİŞ YILLAR KARLARI	190.000	190.000
			GEÇMİŞ YILLAR KARLARI	190.000	190.000
			DÖNEM NET KARI (ZARARI)	- 317.000	-1.907.000
			DÖNEM NET KARI (ZARARI)	- 317.000	-1.907.000
AKTİF TOPLAMI	4.365.000	2.935.000	PASİF TOPLAMI	4.365.000	2.935.000

Finansal tablolarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na uygun olarak hazırlayıp sunan işletmeler, finansal tablo dönüşümlerini yaparken, vergi affı kaynaklı yapmış oldukları kayıtlardan etkilenen kalemleri gerçeğe uygun ve doğru değerleri ile finansal tablolarında sunmak amacıyla yaptıkları vergi affına bağlı kayıtların büyük bir kısmını bilanço dışı bırakacak biçimde hareket etmelidirler. Örneğin, işletme stoklarında kayıtlı gözüken ancak fiilen stoklarda olmayan emtia için kesilen fatura ve yapılan hasılat ve maliyet kayıtları, standartlar açısından hasılat olarak kabul edilmediğinden ve bağlantılı maliyet kaydı da düşülmesi gerekeceğinden tamamen iptal edilmelidir. Diğer taraftan fiili stok sayımı sonucunda, işletme kayıtlarında görünmesine rağmen fiilen stoklarda olmayan mallar için, kaybın sebebi araştırılmalı ve finansal tablolarda bu stokların düşülmüş rakamının sunulması sağlanmalıdır. Bu durumda işletme kayıp stoklar için zarar ile karşı karşıya kalabilir, ancak bu bir satış maliyeti olarak düşünülmemelidir ve maliyet olarak raporlanmamalıdır.

Stok, sabit kıymet, kasa ve alacak hesaplarındaki düzeltmeler ile ilgili vergi affı kaynaklı hareketler finansal tabloların dönüşümü sırasında olması gerektiği biçimde düzeltilip geri alınmalıdır. Diğer taraftan 7143 sayılı kanun kapsamında yapılan vergi ödemeleri ve vergi bağlantılı (KDV, ÖTV, vb.) kullanılan hesaplar doğrudan vergi otoritesi ile işletme arasındaki gerçek ilişkiyi yansıtacağından bu hesap ve hareketlere ilişkin bir dönüşüm uygulaması yapılmasına gerek olmayacaktır.

4. SONUÇ

Vergi afları gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak ülkelerin mali, ekonomik, sosyal, siyasi, idari ve teknik veya psikolojik gerekçeler ile çıkardıkları, devletlerin vergi mükelleflerinden olan alacaklarından tamamen veya kısmen vazgeçmesi durumudur.

7143 sayılı “Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile getirilen düzenlemeler, işletmelerin kesinleşmiş vergi alacaklarından ve/veya cezalarından vazgeçmesini sağlayan diğer geleneksel vergi affı uygulamalarından farklı olarak işletmelerin vergi doğuracak kayıt dışı bırakılmış işlemleri ile finansal tablolarında oluşmuş farklılıkların bir vergi kolaylığı sağlanarak ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir.

Vergi affından faydalanan işletmelerin vergi incelemeleri konusunda incelemeleri bertaraf edecekleri düşüncesi, işletmelerin bu af kapsamındaki kolaylıklardan faydalanması yönünde teşvik edici bir durum oluşturmuştur. Her ne kadar bilimsel olarak araştırması ve kanıtlaması mümkün olmasa da, yalnızca böyle bir kolaylık sağlandığı için ihtiyacı dışında beyanda bulunan işletmelerin olduğu da düşünülmelidir.

İşletmelerin yalnızca vergi borçları ile ilgili kalemleri dışındaki kalemleri de ilgilendiren 7143 sayılı kanun kapsamındaki düzenlemeler sonucunda, işletme finansal tablolarında gerçeğe uygun olarak kabul edilemeyecek durumlar ortaya çıkmaktadır. Finansal tablolarını yalnızca vergi otoritelerine sunan işletmeler açısından bu durum herhangi başka bir işlem gerektirmeden işletmelerin muhasebe kayıtlarına devam etmelerine izin vermektedir. Ancak, finansal tablolarını uluslararası standartlara göre düzenlemek ve halka açıklamakla yükümlü işletmeler açısından düşünüldüğünde, finansal tablolarda oluşan farklılık ve kalemlerdeki yanlışlıkların finansal tabloların dönüştürülmesi sürecinde düzeltilmesi, düzeltme gerektirmeyen ancak yine vergi affı nedeniyle oluşan durumların (vergi ödemeleri ve vergi affı nedeniyle ortaya çıkan zararlar vb.) finansal tablo dipnotlarında kullanıcılara açıklanması gerekmektedir.

Yalnızca ülkemizde değil, diğer ülkelerde de görülen, vergi otoritesi olan kurumların muhasebe sistemlerinin oluşturulması ve muhasebe kayıtlarının takip edilmesi konularında söz sahibi olması, benzer sorunların oluşmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Vergi afları olumlu ve olumsuz tarafları ile başvurulması tercih edilebilen bir tahsilat yöntemi olarak seçilirken, muhasebe kayıtları ve finansal tablolarda oluşabilecek bozulmaların yine vergi otoritesi tarafından göz önünde bulundurularak af kapsamında yapılması gereken işlemlerin bu bozulmayı asgari düzeyde tutacak biçimde planlanması muhasebe açısından daha güvenilir sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

- Akcan, M. (2018). 7143 Sayılı Mali Af Kanununun Vergi İncelemeleri Açısından Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27(2), 123-136.
- Aliçavuşoğlu, Ç. (2016). Vergi Affının Mükellefler Üzerindeki Etkileri Tokat İli Örneği, ICHACS, 62-67.
- Edizdoğan, N. ve Gümüş, E. (2013). Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi, Maliye Dergisi, Sayı: 164, 99-119.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2018). 7143 sayılı Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. <https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuat/7143.pdf> (Erişim: 07.02.2020)
- Katkat Özçelik, M. (2017). Türk Muhasebe Sisteminin Gelişiminde Vergi Etkisi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (60), 396-413.
- Kireçtepe, B.O. ve Avcı, O. (2016). Teorik ve Tarihsel Çerçeve de Vergi Afları: 6736 Sayılı Kanunun İncelenmesi, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 339, 146-158.
- Öz E. ve Buyrukoğlu, S. (2011). Cumhuriyet Tarihinde Vergi Afları: Maddi ve Manevi Erozyonlar, Vergi Sorunları Dergisi, 272, 89-104.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 06.02.2020)
- Yalman, E. (2017). Türkiye’de Çıkarılan Vergi Aflarının Nedenleri ve 6736 Sayılı Kanunun Mali Yönden İncelenmesi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 7(15), 67-84.
- Yurdakul, A. (2013). Vergi Ahlâkı ve Vergi Ahlâkını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

MALİ MÜŞAVİR ADAYLARININ FİNANSAL OKURYAZARLIK TUTUM VE DAVRANIŞLARIYLA İLGİLİ BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS*

Makale Gönderim Tarihi : 10.06.2020 / Kabul Tarihi : 03.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, reel sektörün mali işleri konusunda en önemli destek aldığı mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının incelenmesidir. Çalışmada; mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının cinsiyet faktörü, yaş faktörü, eğitim faktörü ve mali müşavirlik ofisinde çalışma durumu faktörü gibi faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği inceleme konusu olmuştur. Çalışma kapsamında, Türkiye’de sayısı 2019 Kasım ve Aralık dönemlerinde 11000 kişi olduğu tahmin edilen mali müşavir adayları stajyerlerinden 475 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Ankette mali müşavir adaylarına cinsiyet, yaş, eğitim ve mali müşavirlik ofisinde çalışma durumu gibi faktörlerle ilgili soruların yanı sıra finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Çalışmada, mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının belirlenen faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Davranış, Finansal Okuryazarlık, Finansal Tutum, Mali Müşavir Adayları

Jel Kodu: G41, G53, M41

* İstanbul Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, e-Mail: turgay.munyas@okan.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-8558-2032

A REVIEW ON THE FINANCIAL LITERACY ATTITUDES AND BEHAVIORS OF FINANCIAL ADVISOR CANDIDATES**ABSTRACT**

This study aims to investigate the financial literacy attitudes and behaviors of the financial advisor candidates, who provide the most important support to the real sector in terms of financial affairs. The study investigates whether financial literacy attitudes and behaviors of financial advisor candidates differed according to factors such as gender, age, education, and employment in a public accountant's office. Within the scope of the study, 475 trainees were surveyed, among the estimated 11,000 financial advisor candidates in Turkey as of November-December 2019. In the survey, financial advisor candidates were asked questions towards determining their financial literacy attitudes and behaviors, as well as the questions about factors such as gender, age, education and working status in a public accountant's office. In the study, it was attempted to determine whether the financial literacy attitudes and behaviors of financial advisor candidates differed according to specified factors.

Keywords: Financial Behavior, Financial Literacy, Financial Attitude, Financial Advisor Candidates

JEL Code: G41, G53, M41

1. GİRİŞ

Finansal okuryazarlık, ekonomik birimlerin finansal ürünlerin kullanımında ve yönetiminde sahip oldukları yeterli finansal bilgiyle değerlendirme yapmasını ve finansal araçların seçiminde etkili ve doğru kararlar verebilmesini sağlayan yeterlilik düzeyi olarak ifade edilir. Başka bir söylemle ifade etmek gerekirse ekonomik birimlerin sahip oldukları gelirlerini, birikimlerini ve yatırımlarını rasyonel bir şekilde değerlendirme ve yönetebilme yeteneği olarak ifade edilir. Ekonomik krizlerin çok sık yaşandığı, dünya nüfusunun sürekli bir artış eğiliminde olması ve kaynakların yetersiz olması nedeniyle finansal okuryazarlığın önemi her geçen gün artmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) dünya çapında finansal okuryazarlık için belirlediği üç önemli kriter bulunmaktadır. Bunlar; finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranıştır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne göre bu üç kritere sahip olan ekonomik birimlerin finansal okuryazar olduğu kabul edilmektedir.

Finansal bilgi; ekonomik birimlerin finansal kaynaklara ulaşabilmesini, finansal ürünler ve temel finansal kavramlar konusunda bilgi sahibi olunmasını ifade eder. Finansal bilginin iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar; makro ve mikro düzeylerdir. Makro düzey ekonominin genelini ifade ederken mikro düzey hane halkı ve bireylerin mali yapısını ifade etmektedir.

Finansal tutum; sahip olunan kaynaklar ile birikim ve gelecek planları ile ilgili aşamaları ifade eder. Ekonomik birimlerin sahip oldukları kaynakları dikkatli kullanma, idareli bir şekilde tüketme, gelecek

için tasarruf yapma gibi konularda daha önce yaşadığı çeşitli tecrübeler sonucu düzenli bir davranış göstermeleri olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifade ile ekonomik birimlerin finansal konulara karşı vermiş olduğu tepki olarak ifade edilmektedir. Finansal tutum, finansal okuryazarlığın önemli bir parçasıdır.

Finansal davranış; finansal davranış kısmı ilk iki adımda öğrenilen finansal bilgi ve bu bilgiler doğrultusunda oluşturulan finansal tutumun eyleme geçme durumunu ifade eder. (<https://finansalbirey.com/finans/finansal-okuryazarlik-tanimi-finansal-bilgi-tutum-davranis-motivasyon/.html>). Yukarıda değinildiği üzere finansal tutum, ekonomik birimlerin finans konularına karşı vermiş olduğu tepki olarak ifade edilirken finansal davranış ise ekonomik birimlerin finans konularında gerçekleştirdiği eylem olarak ifade edilmektedir.

Finansal okuryazar bir ekonomik bireyin; sahip olduğu kaynaklarını iyi yönetebilme, finans sisteminin işleyişini mantığını anlayabilme, finansal planlar ve programlar yapabilme ve iyi iletişim kurabilme gibi birtakım tutum ve davranışlara sahip olması gerekmektedir (Gökmen, 2012, 24).

Bu çalışmada; finansal okuryazarlık kavramı sahip olunan kaynakların yönetimi, kısa, orta ve uzun vadeli finansal planlar ve finansal araçların seçimi gibi çeşitli yönlerden değerlendirilip mali müşavir adaylarının finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranışlarını ölçmeye yönelik analizler yapılmıştır.

2. LİTERATÜR

Literatür incelendiğinde finansal okuryazarlık tutum, davranış ve finansal bilgi ile ilgili yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir. Literatür taraması yapıldığında yapılan çalışmaların genellikle finansal okuryazarlığı araştırmaya yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir.

Chen & Volpe (1998) yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş ve eğitim değişkenlerinin finansal okuryazarlıkla ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmayı 924 üniversite öğrencisine uyguladıkları anket çalışması ile gerçekleştirmişlerdir. Chen ve Volpe çalışmanın sonucunda cinsiyet, yaş ve eğitim değişkenlerinin finansal okuryazarlık ile aralarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Chen ve Volpe çalışmada Almenger ve Dreber'in elde ettikleri sonuçlara paralel olarak finansal okuryazarlık düzeyinin erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Danes & Haberman (2007) yılında üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada kızların mali yönetim bakımından erkeklerin ise bireysel krediler ve sigorta hakkında bilgi sahibi olduklarını tespit etmişlerdir. Danes ve Haberman yaptıkları çalışmanın sonucunda tespit ettikleri önemli şey; tasarruf ve harcama unsurları ile cinsiyetler arasında istatistiki ve anlamlı olarak bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Danes ve Harman erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla miktarda tasarruf ve harcamada bulunduklarını tespit etmişlerdir.

Lusardi & Mitchell (2008) gerçekleştirdikleri çalışmada 785 kadın bireye uyguladıkları anketle finansal okuryazarlık düzeylerini araştırmışlardır. Lusardi ve Mitchell çalışmada ankete katılan katılımcıların temel finans bilgisini ölçmeye yönelik sorularda zorlandıklarını ve katılımcıların temel finansa dair kavram düzeylerinin eksik olduğunu tespit etmişlerdir.

Rooij, Lusardi & Alessie (2011) yılında 1508 borsa yatırımcına uygulanan anketle yatırımcının okuryazarlık düzeyi araştırılmıştır. Rooij, Lusardi ve Alessie yaptıkları çalışmada finansal bilgi seviyesi ile eğitim seviyesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Chen ve Volpe'nin elde ettikleri ve Almenger ve Dreber'in elde ettikleri sonuçlara paralel sonuçlar elde etmişlerdir. Finansal okuryazarlık düzeyinin erkeklerde kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Er, vd., (2014) yaptıkları çalışmada öğrencilerinin cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlıkla ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmayı 824 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda erkek öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Fatoki (2014) yılında Güney Afrika'da işletme bölümü öğrencileri hariç üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini incelemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğunu tespit etmiştir.

Ünal & Düger (2015) yapmış oldukları çalışmada cinsiyet değişkeni ve medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkeni ve medeni durum değişkeni ile finansal okuryazarlık arasındaki bir ilişki tespit edememişlerdir.

Almenger & Dreber (2015) yılında yaptıkları çalışmada borsa yatırımcısının finansal okuryazarlık belirlenmesinde cinsiyet değişkeni ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Almenger ve Dreber 1300 tane İsveç yatırımcısına yaptıkları anket çalışması ile analizi gerçekleştirmişlerdir. Yaptıkları çalışmanın sonucunda cinsiyet değişkeni faktörüne göre finansal okuryazarlık düzeyinin erkeklerde kadınlara oranla daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Alkaya & Yağlı (2015) yılında yapmış oldukları çalışmada Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencilerinin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını araştırmışlardır. Alkaya ve Yağlı çalışmanın sonucunda öğrencilerin finansal tutum ile finansal davranışlarının arasında ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olmadığını tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmada öğrencilerin olumlu finansal tutum ve davranış gösterdiklerine rastlamışlardır.

Homan (2015) yapmış olduğu çalışmada demografik değişkenlerin finansal okuryazarlık seviyesi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Homan çalışmanın sonucunda finansal okuryazarlık seviyesi açısından kız öğrenciler ile erkek öğrenciler açısından herhangi bir fark olmadığı durumunu tespit etmiştir.

Öztürk & Demir (2015) yılında yapmış oldukları çalışmada akademik personelin finansal okuryazarlık konularında sahip oldukları finansal bilgileri, finansal davranışları ve finansal tutumları araştırılarak finansal okuryazarlıklarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma akademik personeli üzerinden yapılmıştır. Öztürk ve Demir çalışmanın sonunda akademik personelinin finansal okuryazar bireyler olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca üniversite akademik personelinin finansal eğitime ihtiyaç duyduklarını tespit etmişlerdir.

Coşkun (2016) önlisans öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin finansal tutumlarını ve davranışlarını nasıl etkilediğini tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin finansal araçlar hakkında bilgi sahibi olduğunu tespit etmiştir. Coşkun, finansal araç seçiminde öğrencilerin bi-

linçli karar verme ve bilinçli tercih yaptıklarını tespit etmiştir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyesinin % 49,6 gibi düşük bir oranda olduğunu tespit etmiştir.

Barış (2016) yılında üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin temel düzey seviyesinde finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olmadığını ancak ileri düzey seviyesinde finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de finansal okuryazarlık düzeyinin sadece cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını tespit etmiştir. Erkek öğrencilerin sahip oldukları finansal okuryazarlık düzeylerinin kız öğrencilerin sahip oldukları finansal okuryazarlık düzeyinden düşük olduğunu tespit etmiştir.

Danışman, vd., (2016) yılında finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada cinsiyet, yaş, okudukları bölüm ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin derecesi ve yönünü araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda; cinsiyet ve sınıf durumu değişkeni ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Cinsiyet değişkeni ile menkul kıymet piyasası arasında ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca kredi kartı kullanımı ile okudukları bölüm arasında zayıf ve pozitif yönlü ilişki tespit etmişlerdir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri ise gelir durumu ile finansal okuryazarlık arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Ada (2017) yaptığı çalışmada sağlık sektörünün en önemli çalışanları olan hemşirelerin kişisel finans ile ilgili sahip oldukları tutum ve davranışlarının belirlenmiş demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Ada, yaptığı araştırmada hemşirelerin kişisel finans ile ilgili sahip oldukları tutumlarının sadece gelir düzeyine göre farklılaştığını tespit etmiştir. Ayrıca hemşirelerin kişisel finans ile ilgili davranışlarının ise sadece eğitim durumuna göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Gelir düzeyi yüksek olan hemşirelerin daha olumlu finansal tutum sergilediklerini tespit etmiştir. Çalışmanın önemli sonuçlarından biri ise eğitim durumu açısından kişisel finans ile ilgili davranışların farklılık gösterdiğidir.

Er & Çetintaş (2018) yılında yaptıkları çalışmada işçilerin finansal okuryazarlık düzeylerini araştırmışlardır. Çalışmanın analizini 298 işçinin katılım gösterdiği anket çalışması ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda işçilerin, günlük olarak yürütmüş oldukları iş ve işlemleri bakımından finansal okuryazarlık düzeylerinin nispeten yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Özer (2019) yılında gerçekleştirdiği çalışmada sağlık yönetimi bölümünde okuyan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek ve finansal okuryazarlık düzeyi üzerinde demografik faktörlerin etkili olup olmadığını araştırmıştır. Özer, yaptığı çalışmanın sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık algılarının alt boyutlar özelinde orta seviyede olduğunu tespit etmiştir.

Mandell & Klein 2019 yılında yapmış oldukları çalışmada finansal okuryazarlık eğitiminin finansal davranış üzerinde etkisi olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmanın sonunda kişisel finans dersi alan öğrenciler ile kişisel finans dersi almayan öğrenciler karşılaştırılarak sonucuna ulaşmaya çalışmışlardır. Çalışmanın sonunda Mandell ve Klein kişisel finans dersi alan öğrencilerin kişisel finans dersi almayan öğrencilere göre daha iyi finansal davranışlar göstermedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

3. İSTATİSTİK ANALİZ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı; mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının cinsiyet faktörü, yaş faktörü, eğitim faktörü ve mali müşavirlik ofisinde çalışma durumu faktörü gibi faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Çalışma akademik çalışmalarla geliştirilen, Sarıgül tarafından geliştirilen ölçek kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamındaki katılımcılara 5 adet demografik soru ile 14 adet tasarruf ve harcama olmak üzere mali müşavir adaylarının finansal tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik hazırlanmış anket sunulmuştur. Anket 475 katılımcıya uygulanmıştır. Bu çalışmanın amacı, mali müşavir adaylarının finansal tutum ve davranışlarını belirlerken hangi faktörlerin belirleyici olduğunu tespit etmek ve bu faktörleri incelemektir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Çalışmanın konusunu oluşturan veri Temel Eğitim Staj Merkezi (TESMER) tarafından yapılan sınavı kazanan ve staj sürecinde olan mali müşavir adaylarına ulaşılarak temin edilmiştir. Anket çalışmasının yapıldığı zaman aralığı olan Kasım ve Aralık 2019 döneminde staj sürecinde olduğu tahmin edilen stajyer sayısı 11000 civarındadır. Dolayısıyla 11000 stajyerden 475 mali müşavir stajyerine ulaşılarak ankete katılımları sağlanmaya çalışılmıştır.

3.3. Örneklem Seçimi

Çalışmanın konusunu oluşturan örneklem, Temel Eğitim Staj Merkezi (TESMER) tarafından yapılan Staja Giriş Sınavlarını kazanan ve staj sürecinde olan meslek mensubu adaylarından oluşturulmuştur. Anket çalışmasının yapıldığı zaman aralığı olan Kasım ve Aralık 2019 dönemin staj sürecinde olduğu tahmin edilen stajyer sayısı 11000 civarındadır. Mevcut 11000 mali müşavir stajyerinden 475 tanesine ulaşıp ankete katılım göstermeleri sağlanmıştır.

3.4. Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtları

Ankete katılım gösteren kişilerin ölçekte yer alan sorulara yanıt verirken gerçek düşüncelerini ifade ettikleri, ankete kendi istekleri ile yanıt verdikleri ve anketi doğru ve tam bir biçimde yanıtladıkları kabul edilmiştir. Anketteki örneklem sayısının artırılmasında birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır, ankete katılımları talep edilen kişiler zamanı olmadıklarını belirterek katılım göstermeyeceklerini ifade etmişlerdir. Çalışmanın kısıtı olarak katılımcıların anket katılımına olumlu bakmamış olmalarıdır.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Tablo 1: Araştırmanın Hipotezleri

H	Hipotez
H1	Cinsiyet açısından harcama, tutum algı ve ilgi boyutları için anlamlı farklılık vardır
H2	Yaş açısından harcama, tutum algı ve ilgi boyutları için anlamlı farklılık vardır
H3	Eğitim durumu açısından harcama, tutum algı ve ilgi boyutları için anlamlı farklılık vardır
H4	Mali Müşavirlik Ofisinde Çalışma Durumu açısından tutum algı ve ilgi boyutları için anlamlı farklılık vardır
H5	Harcama, tutum algı ve ilgi boyutları arasında anlamlı ilişki vardır

3.6. Bulgular ve Yorumlar

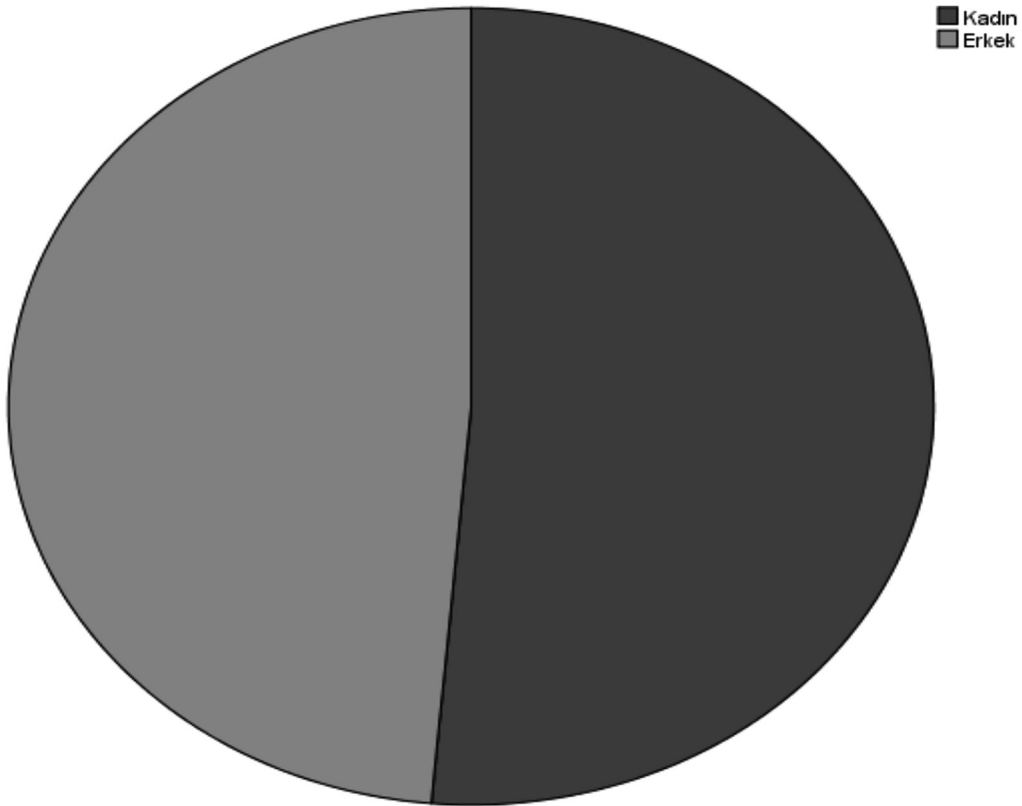
3.6.1. Tanımsal Bulgular

Yapılan anketin güvenilirlik testleri olarak Cronbach Alpha değeri, İkiye Bölme (split), Paralel, Mutlak Kesin Paralel (strict) değerleri ele alınarak gerçekleştirilmiştir. Cronbach Alpha değerinin %70'ten yüksek olması anketin başarılı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Bazı araştırmacılar, bu oranın %75'ten yüksek olmasını kabul ederler. Diğer kriterlerin de %70'ten yüksek olması anketin iç tutarlılığının sağlandığını gösterir ve yapılan çıkarımlara güvenilebileceğini ortaya koyar. Yapılan anketin güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde; Cronbach-Alpha = 0.908, Paralel = 0.907, Strict = 0.907 olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmanın ilk aşamasında ankete yanıt verenlere yönelik temel bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılım Tablosu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	244	51,4	51,4	51,4
Erkek	231	48,6	48,6	100,0
Toplam	475	100,0	100,0	

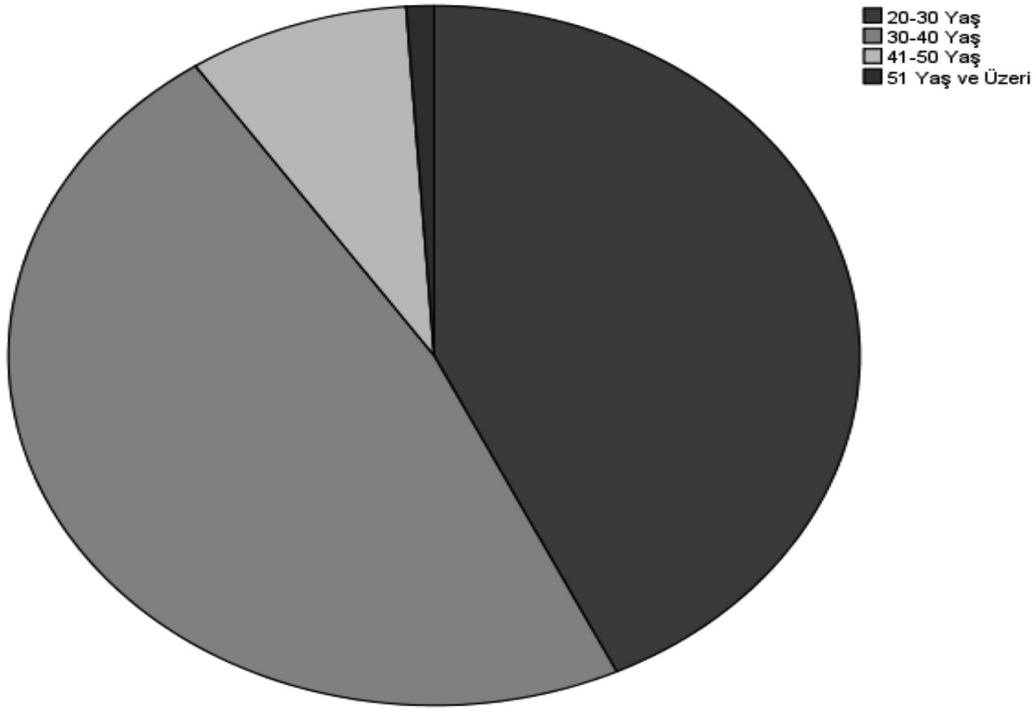
Ankete katılan mali müşavir adaylarının %51,4'ü kadın iken %48,6'sı erkektir.

Grafik 1: Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılım Grafiği

Tablo 3: Yaş Değişkenine Göre Dağılım Tablosu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
20-30 yaş	204	42,9	42,9	42,9
30-40 yaş	226	47,6	47,6	90,5
41-50 yaş	40	8,4	8,4	98,9
51 yaş ve Üzeri	5	1,1	1,1	100,0
Toplam	475	100,0	100,0	

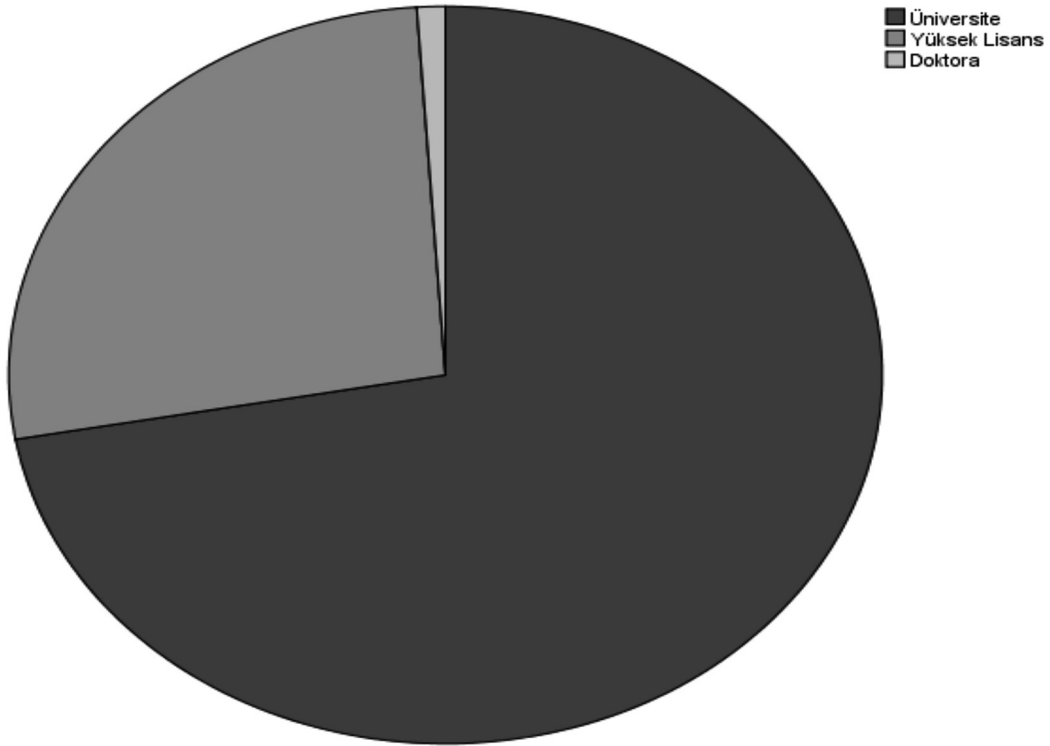
Ankete katılan mali müşavir adaylarının %42,9'u 20-30 yaş, %47,6'sı 30-40 yaş, %8,4'ü 41-50 yaş aralığında iken %1,1'i 51 yaş ve üzeridir.

Grafik 2: Yaş Değişkenine Yönelik Dağılım Grafiği

Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Dağılım Tablosu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Üniversite	343	72,2	72,2	72,2
Yüksek Lisans	127	26,7	26,7	98,9
Doktora	5	1,1	1,1	100,0
Toplam	475	100,0	100,0	

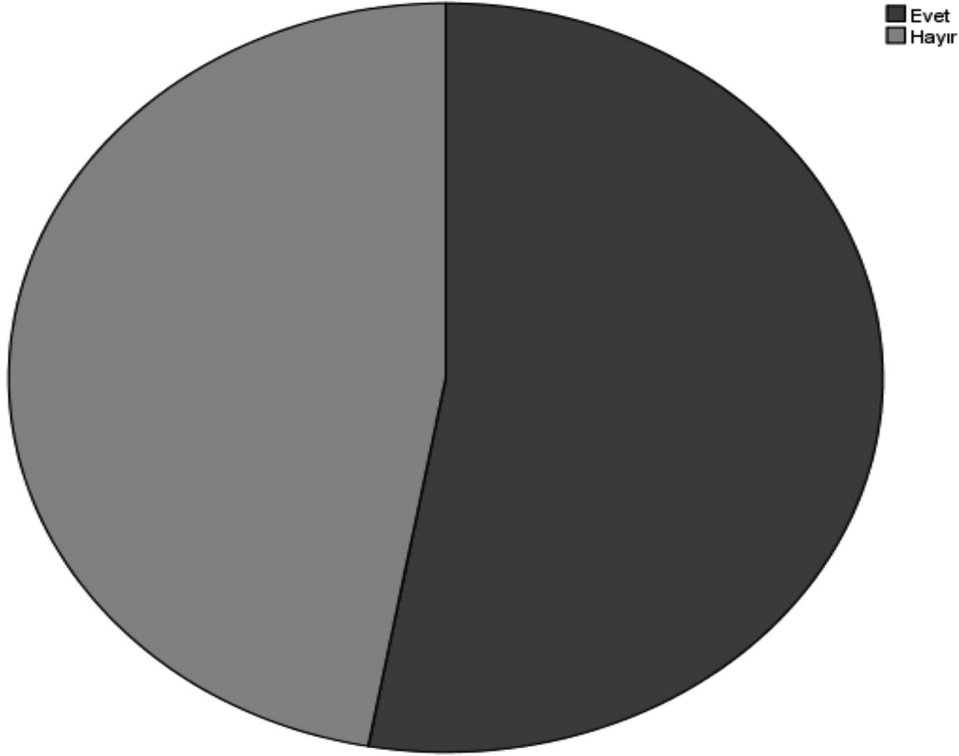
Ankete katılan mali müşavir adaylarının %72,2'sinin eğitim durumu üniversite, %26,7'sinin yüksek lisans ve %1,1'inin ise doktora.

Grafik 3: Eğitim Durumuna Göre Dağılım Grafiği

Tablo 5: Mali Müşavirlik Ofisinde Çalışma Durumuna Göre Dağılım Tablosu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	251	52,8	52,8	52,8
Hayır	224	47,2	47,2	100,0
Toplam	475	100,0	100,0	

Ankete katılan mali müşavir adaylarının %52,8'i bir mali müşavirlik ofisinde çalışmakta iken %47,2'si bir mali müşavirlik ofisinde çalışmamaktadır.

Grafik 4: Mali Müşavirlik Ofisinde Çalışma Durumuna Göre Dağılım Grafiği

3.6.2. Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği Boyutlarına Yönelik Sıklık Dağılım Analizi

Tablo 6: Harcama Boyutuna Yönelik Sıklık Dağılım Tablosu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort. ± Ss.		
1. Para ile ilgili konular karmaşıktır.	6,9	20,4	7,6	36,6	28,4	3,59	±	1,28
7. Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.	12,4	19,8	15,2	30,3	22,3	3,30	±	1,34
8. Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değildir.	18,9	30,3	16,2	20,4	14,1	2,80	±	1,34
9. Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.	15,6	32,6	13,1	25,3	13,5	2,88	±	1,32
11. Paramın nasıl bittiğini anlamam.	15,6	25,5	10,5	26,3	22,1	3,14	±	1,42
GENEL						3,14	±	

Önerme 1: “Para ile ilgili konular karmaşıktır.” önermesine katılımcıların %6,9’u “Kesinlikle Katılmıyorum”, %20,4’ü “Katılmıyorum”, %7,6’sı “Kararsızım”, %36,6’sı “Katılıyorum” ve %28,4’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 3,59 ve standart sapma değeri ise 1,28 olarak bulunmuştur.

Önerme 2: “Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.” önermesine katılımcıların %12,4’ü “Kesinlikle Katılmıyorum”, %19,8’i “Katılmıyorum”, %15,2’si “Kararsızım”, %30,3’ü “Katılıyorum” ve %22,3’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 3,30 ve standart sapma değeri ise 1,34 olarak bulunmuştur.

Önerme 3: “Para, harcanmak içindir, biriktirmek için değildir.” önermesine katılımcıların %18,9’u “Kesinlikle Katılmıyorum”, %30,3’ü “Katılmıyorum”, %16,2’si “Kararsızım”, %20,4’ü “Katılıyorum” ve %14,1’i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 2,80 ve standart sapma değeri ise 1,34 olarak bulunmuştur.

Önerme 4: “Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.” önermesine katılımcıların %15,6’sı “Kesinlikle Katılmıyorum”, %32,6’sı “Katılmıyorum”, %13,1’i “Kararsızım”, %25,3’ü “Katılıyorum” ve %13,5’i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 2,88 ve standart sapma değeri ise 1,32 olarak bulunmuştur.

Önerme 5: “Paramın nasıl bittiğini anlamam.” önermesine katılımcıların %15,6’sı “Kesinlikle Katılmıyorum”, %25,5’i “Katılmıyorum”, %10,5’i “Kararsızım”, %26,3’ü “Katılıyorum” ve %22,1’i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 3,14 ve standart sapma değeri ise 1,42 olarak bulunmuştur.

Tablo 7: Tutum Boyutuna Yönelik Sıklık Dağılım Tablosu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort. ± Ss.		
2. Planlanmış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.	0,8	1,3	1,1	31,6	65,3	4,59	±	0,66
10. Haftalık ve aylık harcama planları yaparım.	6,5	10,5	12,4	39,4	31,2	3,78	±	1,18
12. Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım.	4,4	5,5	5,5	36,6	48,0	4,18	±	1,06
13. Birşey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.	2,1	3,2	6,1	31,4	57,3	4,39	±	0,90
GENEL						4,24	±	

Önerme 6: “Planlanmış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.” önermesine katılımcıların %0,8’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %1,3’ü “Katılmıyorum”, %1,1’i “Kararsızım”, %31,6’sı “Katılıyorum” ve %65,3’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 4,59 ve standart sapma değeri ise 0,66 olarak bulunmuştur.

Önerme 7: “Haftalık ve aylık harcama planları yaparım” önermesine katılımcıların %6,5’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %10,5’i “Katılmıyorum”, %12,4’ü “Kararsızım”, %39,4’ü “Katılıyorum” ve %31,2’si “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 3,78 ve standart sapma değeri ise 1,18 olarak bulunmuştur.

Önerme 8: “Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım.” önermesine katılımcıların %4,4’ü “Kesinlikle Katılmıyorum”, %5,5’i “Katılmıyorum”, %5,5’i “Kararsızım”, %36,6’sı “Katılıyorum” ve %48’i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 4,18 ve standart sapma değeri ise 1,06 olarak bulunmuştur.

Önerme 9: “Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.” önermesine katılımcıların %2,1’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %3,2’si “Katılmıyorum”, %6,1’i “Kararsızım”, %31,4’ü “Katılıyorum” ve %57,3’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 4,39 ve standart sapma değeri ise 0,90 olarak bulunmuştur.

Tablo 8: Algı Boyutuna Yönelik Sıklık Dağılım Tablosu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort. ± Ss.		
3. Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için geçerlidir.	21,7	33,9	5,9	22,1	16,4	2,78	±	1,43
4. Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.	22,7	39,6	8,2	16,8	12,6	2,57	±	1,34
5. Ne yaparsam yapayım finansal durumumda çok değişiklik olmaz.	18,5	33,3	13,9	21,7	12,6	2,77	±	1,32
GENEL						2,70	±	

Önerme 10: “Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için geçerlidir.” önermesine katılımcıların %21,7’si “Kesinlikle Katılmıyorum”, %33,9’u “Katılmıyorum”, %5,9’u “Kararsızım”, %22,1’i “Katılıyorum” ve %16,4’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 2,78 ve standart sapma değeri ise 1,43 olarak bulunmuştur.

Önerme 11: “Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.” önermesine katılımcıların %22,7’si “Kesinlikle Katılmıyorum”, %39,6’sı “Katılmıyorum”, %8,2’si “Kararsızım”, %16,8’i “Katılıyorum” ve %12,6’sı “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 2,57 ve standart sapma değeri ise 1,34 olarak bulunmuştur.

Önerme 12: “Ne yaparsam yapayım finansal durumumda çok değişiklik olmaz” önermesine katılımcıların %18,5’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %33,3’ü “Katılıyorum”, %13,9’u “Kararsızım”, %21,7’si “Katılıyorum” ve %12,6’sı “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 2,77 ve standart sapma değeri ise 1,32 olarak bulunmuştur.

Tablo 9: İlgili Boyutuna Yönelik Sıklık Dağılım Tablosu

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ort. ± Ss.		
6. Finans konularında eğitim almak isterim.	2,1	4,6	12,0	32,2	49,1	4,21	±	0,97
14. Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim.	4,8	9,3	14,7	37,9	33,3	3,85	±	1,13
GENEL						4,03	±	

Önerme 13: “Finans konularında eğitim almak isterim.” önermesine katılımcıların %2,1’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %4,6’sı “Katılmıyorum”, %12’si “Kararsızım”, %32,2’si “Katılıyorum” ve %49,1’i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 4,21 ve standart sapma değeri ise 0,97 olarak bulunmuştur.

Önerme 14: “Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim” önermesine katılımcıların %4,8’i “Kesinlikle Katılmıyorum”, %9,3’ü “Katılmıyorum”, %14,7’si “Kararsızım”, %37,9’u “Katılıyorum” ve %33,3’ü “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiştir. Bu önerme için ortalama 3,85 ve standart sapma değeri ise 1,13 olarak bulunmuştur.

3.6.3. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktör analizi, birbiriyle ilişkili p tane değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı amaçlayan çok değişkenli bir analiz yöntemidir. Ölçeklere yönelik yapılan açıklayıcı faktör analizi sürecinde öncelikle verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Buna göre veri setinin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği iyi düzey olan 0,70 değerinin üzerinde 0.913 olarak gerçekleşmiştir. Analize tabi tutulan maddelerin/değişkenlerin tutarlılığını ölçen Bartlett küresellik testi istatistiksel olarak anlamlı ($\chi^2= 4852,48$ ve $p=,000$) olarak tespit edilmiştir. Yapılan testler sonucunda açıklayıcı faktör analizi için kullanılacak örneklemin yeterli bir büyüklükte olduğu tespit edilmiş ve faktör analizinin uygunluğu belirlenmiştir.

Veri setinin uygunluğuna yönelik yapılan testlerden sonra veri setinin uygun olduğu onaylandıktan sonra yapılan testlerle onaylanmasının ardından faktör yapısının ortaya konulması amacıyla faktör tutma yöntemi olarak “Varimax” döndürme metodu ile temel bileşenler analizi yöntemi uygulanmıştır. Faktör yapısında, toplam varyansın %69.19’ünü açıklayan dört faktörlük bir yapı oluşturulmuş ve belirlenmiştir. Çokluk vd., (2012) yılında yaptıkları çalışmada, sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda çok faktörlü desenlerde açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul etmektedirler. Yapılan analizde dört boyut toplamda varyanstaki değişimin %69.19’ünü açıkladığı için faktörlerin açıklama oranı yeterli olarak kabul edilmiştir ve Anti-imaj matris diyagonal değerleri 0.50 değerinin üzerinde

çıkıştır. Bu nedenle herhangi bir soru çıkarma işlemine gerek kalmamıştır. Faktör analizi sonucunda Extraction (çıkarma) sütununda değeri 0,20'nin altında kalan sorular Costello ve Osborne (2005) yılında yaptıkları çalışmada belirtildiği üzere, varyans değişime etkileri az olduğu için analiz dışında bırakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda dört faktör için 0,20 değerinin altında bir soru olmadığı için anketten soru çıkarımı yapılmamış, tüm anket soruları çalışmada kullanılmıştır.

Tablo 10: Finansal Okur-Yazarlık Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktör 1: Harcama	Açıkladığı varyans: 21.45	Cronbach alpha (CA):0.910
	Faktör yükü	Madde silinirse CA
1. Para ile ilgili konular karmaşıktır.	,592	0.903
7. Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.	,517	0.909
8. Para harcanmak içindir, biriktirmek için değildir.	,647	0.900
9. Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.	,676	0.90"
11. Paramın nasıl bittiğini anlamam.	,577	0.902
Faktör 2: Tutum	Açıkladığı varyans: 19.23	Cronbach alpha (CA):0.907
	Faktör yükü	Madde silinirse CA
2. Planlanmış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.	,667	0.905
10. Haftalık ve aylık harcama planları yaparım.	,619	0.900
12. Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım.	,676	0.901
13. Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.	,625	0.905
Faktör 3: Algı	Açıkladığı varyans: 15.95	Cronbach alpha (CA):0.905
	Faktör yükü	Madde silinirse CA
3. Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için geçerlidir.	,622	0.890
4. Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.	,701	0.894
5. Ne yaparsam yapayım finansal durumumda çok değişiklik olmaz.	,712	0.901
Faktör 4: İlgi	Açıkladığı varyans: 12.56	Cronbach alpha (CA):0.900
	Faktör yükü	Madde silinirse CA
6. Finans konularında eğitim almak isterim.	,763	0.892
14. Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finans haberlerini izlerim.	,621	0.890

3.6.4. Hipotezlerin Test Edilmesi

Çalışmada kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi amaçlı normal dağılım testlerinden Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk kullanılmıştır. Yapılan her iki normallik testi sonucunda $p < 0.05$ olarak bulunmuştur. Bu nedenle normal dağılımın sağlanmadığını belirten H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu yüzden grup farklılığı analizlerinde non-parametrik yöntemler kullanılacaktır. Grup farklılıklarının analizinde 2 grup için Mann-Whitney-U testi ile 3 ve üzeri grup için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Farkın kaynağı için ortalama sıra (mean rank) değerlerine bakılmıştır.

Tablo 11: Cinsiyet açısından Mann-Whitney U sınaması sonuçları

Boyutlar	Grup	N	Ortalama sıra	Mann-Whitney U	p
Harcama	Kadın	244	233,88	27176,500	0,501
	Erkek	231	242,35		
Tutum	Kadın	244	240,79	27501,000	0,648
	Erkek	231	235,05		
Algı	Kadın	244	214,60	22472,500	0,000*
	Erkek	231	262,72		
İlgi	Kadın	244	234,17	27247,500	0,528
	Erkek	231	242,05		

*0.05 için anlamlı farklılık

Harcama, tutum ve ilgi boyutları kadın ve erkek arasında anlamlı bir farklılık göstermemekte iken algı boyutu anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ortalama sıra değerlerine bakıldığında erkek katılımcıların daha olumlu yanıtlar verdiği görülmektedir.

Tablo 12: Yaş Açısından Kruskal-Wallis Sınaması Sonuçları

Boyutlar	Grup	N	Ortalama Sıra	Ki-kare değeri	p
Harcama	20- 30 yaş	204	244,66	4,082	0,253
	30- 40 yaş	226	237,53		
	41- 50 yaş	40	200,60		
	51 yaş ve Üzeri	5	286,70		
Tutum	20- 30 yaş	204	237,67	0,286	0,963
	30- 40 yaş	226	238,44		
	41- 50 yaş	40	241,13		
	51 yaş ve Üzeri	5	206,70		
Algı	20- 30 yaş	204	234,61	1,232	0,745
	30- 40 yaş	226	242,67		
	41- 50 yaş	40	223,96		
	51 yaş ve Üzeri	5	277,90		
İlgi	20- 30 yaş	204	235,14	0,447	0,93
	30- 40 yaş	226	239,56		
	41- 50 yaş	40	239,44		
	51 Yaş ve Üzeri	5	272,50		

Yaş grupları açısından bakıldığında harcama, tutum, algı ve ilgi boyutlarından hiçbirisi yaş grupları ile aralarında anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 13: Eğitim Durumu Açısından Kruskal-Wallis Sınaması Sonuçları

Boyutlar	Grup	N	Ortalama sıra	Ki-kare değeri	p
Harcama	Üniversite	343	235,49	1,129	0,569
	Yüksek Lisans	127	246,54		
	Doktora	5	193,60		
Tutum	Üniversite	343	239,23	0,621	0,733
	Yüksek Lisans	127	236,51		
	Doktora	5	191,50		
Algı	Üniversite	343	237,36	0,373	0,83
	Yüksek Lisans	127	241,05		
	Doktora	5	204,30		
İlgi	Üniversite	343	232,96	1,714	0,424
	Yüksek Lisans	127	251,41		
	Doktora	5	243,10		

Eğitim grupları açısından bakıldığında harcama, tutum, algı ve ilgi boyutlarından hiçbiri eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 14: Mali Müşavirlik Ofisinde Çalışma Durumu Açısından Mann-Whitney U Sınaması Sonuçları

Boyutlar	Grup	N	Ortalama sıra	Mann-Whitney U	p
Harcama	Evet	251	242,83	26899,000	0,417
	Hayır	224	232,58		
Tutum	Evet	251	229,69	26025,500	0,161
	Hayır	224	247,31		
Algı	Evet	251	239,26	27796,000	0,832
	Hayır	224	236,59		
İlgi	Evet	251	225,41	24952,000	0,033*
	Hayır	224	252,11		

*0.05 için anlamlı farklılık

Harcama, tutum ve algı boyutları mali müşavirlik ofisinde çalışma durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiş ancak ilgi boyutu ile anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ortalama sıra değerlerine bakıldığında mali müşavirlik ofisinde çalışmayan katılımcıların ilgi boyutuna daha olumlu yanıtlar verdiği görülmektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirleyen Korelasyon Analizi Sonuçları

		HARCAMA	TUTUM	ALGI	İLGİ
HARCAMA	r	1.000	-.005	.449(**)	.077(*)
	p	.	.868	.000	.017
	n		475	475	475
TUTUM	r		1.000	.095(**)	.327(**)
	p		.	.003	.000
	n			475	475
ALGI	r			1.000	.060
	p			.	.070
	n				475
İLGİ	r				1.000
	p				.
	n				

**p<0.05; *p<0.01

İlişki analizlerinden görüleceği üzere; harcama alt boyutu arttıkça algı boyutu %44.9 pozitif yönde artmakta, ilgi boyutu ise %7.7 pozitif yönde artmaktadır. Harcama ve tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Tutum alt boyutu algı boyutunu %9.5 arttırmakta, ilgi boyutunu %32.7 arttırmaktadır. Algı boyutunun ilgi boyutu ile anlamlı ilişkisi yoktur.

4. SONUÇ

Çalışmada; mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının cinsiyet faktörü, yaş faktörü, eğitim durumu faktörü ve mali müşavirlik ofisinde çalışma durumu faktörü gibi faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği inceleme konusu olmuştur.

Sonuç olarak anketin uygulandığı mali müşavir adaylarının harcama, tutum ve ilgi boyutları kadın ve erkek arasında anlamlı bir farklılık göstermemekte iken algı boyutu anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Harcama, tutum, algı ve ilgi boyutlarından hiçbirisi yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Eğitim grupları açısından bakıldığında harcama, tutum, algı ve ilgi boyutlarından hiçbirisi eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Harcama, tutum ve algı boyutları mali müşavirlik ofisinde çalışma durumları arasında istatistiki ve anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. İlgi boyutu ile mali müşavirlik ofisinde çalışma durumları arasında istatistiki ve anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

İlişki analizine bakıldığında ise harcama alt boyutu arttıkça algı boyutu %44.9 pozitif yönde artmakta, ilgi boyutu ise %7.7 pozitif yönde artmaktadır. Harcama ve tutum arasında ilişkiye bakıldığında ise aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Tutum alt boyutu algı boyutunu %9.5 arttırmakta, ilgi boyutunu %32.7 arttırmaktadır. Algı boyutunun ilgi boyutu ile arasında anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir.

Finansal okuryazarlık tutum ve davranışlar üzerine daha önceki yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların birçoğunun öğrenciler üzerinde yapıldığı, reel sektör çalışanları üzerine çok fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın belirli bir çerçevede kalması amacıyla, katılımcılara yöneltilen ankette finansal düzenlemeler, finansal kurumlar, finansal araçlar ve finansal piyasalara yönelik bazı sorulara yer verilmemesi çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu konuları da kapsayan daha geniş bir anket uygulaması daha kapsayıcı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Araştırma sonuçlarından reel sektörün diğer alanlarında çalışanların finansal okuryazarlık tutum ve davranışlar kapsamında harcama, tutum ve algı boyutlarının incelendiği araştırmalar yapılması önerilebilir. Ayrıca bu çalışmadan; mali müşavir adaylarının yönetilmesinde, rehberlik ve koçluk gibi birtakım destekleyici uygulamaların geliştirilmesinde, finansal okuryazarlık tutum ve davranışların gerek mali müşavir adaylarının gerekse bağlı oldukları organizasyonların performanslarının olumsuz yönde etkilenebilmesi için başta kariyer yönetimi ve işe alım olmak üzere ücret ve ödüllendirme, eğitim ve gelişim gibi insan kaynakları uygulamaları geliştirilmesinde yararlanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş., (2017), Sağlık çalışanlarının kişisel finans ile ilgili tutum ve davranışları: kahramanmaraş ilinde bir araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 14, 186-198.
- Alkaya, A., & Yağlı, İ., (2015), Finansal okuryazarlık - finansal bilgi, davranış ve tutum: nevşehir hacı bektaş veli üniversitesi iibf öğrencileri üzerine bir uygulama, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 40, 585-599.
- Almenberg, J. & Anna D. (2015), Gender, stock market participation and financial literacy, Economics Letters 137, 140-142.
- Barış, S., (2016), Finansal okuryazarlık ve bütçeleme davranışı: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma, TE-SAM Akademi Dergisi, Temmuz, 3(2), 13-38
- Chen, H., & Volpe, R. P., (1998), An analysis of personal financial literacy among college students, Financial Services Review, 7(2), 107-128.
- Coşkun, S., (2016), Üniversite öğrencilerinin finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi: finansal okuryazarlık algıları üzerine bir araştırma, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 7, 2257-2258
- Costello, A. B., & Osborne, J. W. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: four recommendations for getting the most from your analysis. practical assessment, Research & Evaluation, 10(7), 1-8.
- Çokluk, Ö. S., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, S. (2012). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: spss ve lisrel uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Elvan Öztürk, E., & Demir, Y., (2015), Finansal okuryazarlık ve para yönetimi: süleyman demirel üniversitesi akademik personel üzerine bir uygulama, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim, 113-134.
- Danes, S. M. & Haberman, H. R. (2007). Teen financial knowledge, self efficiency, and behavior: a gendered view, association for financial counseling and planning, Journal of Financial Counseling and Planning, 18(2), 48-60.
- Sezer, D., & Gümüş, U., T., (2016) , Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 26 (2), 1-37.
- Er, B., & Çetintaş, M., (2018), İşçilerde finansal okuryazarlık: finansal bilgi, tutum ve davranış eksenli bir araştırma, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergi Cilt 1 - Sayı 2, 61-71
- Fatoki, O. (2014). The financial literacy of non-business university students in south africa. International Journal of Education and Science, 7(2). 261-267.
- Gökmen H. (2012), Finansal okuryazarlık. İstanbul: Hiperlink Yayınları; s. 24
- Homan, H. S. (2015). Comparative study of student financial literacy and its demographic factors, Atlantis Press.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S., (2008), Planning and financial literacy: how do women fare?, American Economic Review: Papers & Proceedings, 98/2, 413-417.
- Klein, M. L., & L. Schmid (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior, Journal of Financial Counseling and Planning, 20(1), 15-24.
- Özer, Ö., (2019), Finansal okuryazarlığın incelenmesi: sağlık yönetimi bölümü öğrencilerinde bir uygulama, ACU Sağlık Bil Dergisi, 10(2):253-259
- Özdemir, A., Temizel, F., Sonmez, H., & Er, F., (2015), Financial literacy of university students: a case study for anadolu university, Turkey, International Journal of Management Economics and Business, 11/24, 97- 110.
- Sarıgül, H., (2015), Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği: geliştirme, geçerlik ve güvenirlik, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:13 Sayı:1, 200-218.
- Ünal, S., Düger, Y. S. (2015), Akademik personelin finansal gönenç hâli ile finansal davranış eğilimi arasındaki ilişkiye yönelik ampirik bir araştırma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11/1, 213-226.
- Van R.,M., Lusardi A., & Alessie R., (2011), Financial literacy and stock market participation, Journal of Financial Economics 101(2), 449-472.

HİLE ÜÇGENİ, HİLE ELMASI VE HİLE BEŞGENİ: HİLE EYLEMLERİNİN NEDENLERİNE İLİŞKİN TEORİLERE KAVRAMSAL BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin KAZAN*

Makale Gönderim Tarihi : 01.08.2020 / Kabul Tarihi : 16.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Dünya çapında etkilere sahip şirket skandalları, hileye ilişkin küresel boyutta endişeleri artırmıştır. Hile konusunda birçok çalışma yapılmış ve genel görüş, hilenin ortaya çıkarılmasından ziyade önlenmesinin ana odak noktası olması gerektiği yönündedir. Hileli eylemin meydana gelmesini önlemek, sonradan tespit etmekten daha az maliyetli ve daha etkilidir. Hileyi araştırmak ve tespit etmek kolay olmamakla birlikte, hilenin doğası, neden işlendiği ve nasıl işlenebileceği ve gizlenebileceği hakkında kapsamlı bilgi gerektirmektedir. Bu noktada hileye ilişkin riskleri proaktif bir şekilde yönetmek için öncelikli olarak failin kim olduğunu, ne zaman ve neden bu fiili işlendiğini anlayarak hileli davranışa yol açan faktörleri tanımlamak oldukça önemlidir. Bu tanımlamayı yapabilmek amacıyla geliştirilmiş ve öncü olarak nitelendirilen teori Hile Üçgeni teorisidir. Bu teorinin akabinde farklı modeller geliştirilmiş olup özellikle hile elması (veya karosu) ve hile beşgeni olarak tanımlanan iki farklı teori hile araştırmalarında kabul gören modeller olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hileli davranışlara ilişkin temel motivasyonları daha iyi anlamak amacıyla, bu çalışmada hile üçgeni, hile elması ve hile beşgeni teorileri ele alınmaktadır. Çalışmada öncelikle hile kavramı incelenmiş, sonrasında bu üç teoriye ilişkin kavramsal bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu teorilerin tartışılması özellikle adli muhasebeciler, denetçiler, hile denetçileri ve diğer hile ile mücadele eden kurumlara hile eyleminin altında yatan temel nedenlerin anlaşılması noktasında katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hile, Hile Üçgeni, Hile Elması

Jel Sınıflandırması: M40, M41, M42

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, gulcin.yildirim@izu.edu.tr, orcid.org/ 0000-0002-3877-6774

FRAUD TRIANGLE, FRAUD DIAMOND AND FRAUD PENTAGON: A CONCEPTUAL OVERVIEW OF THE THEORY OF CAUSES OF FRAUD ACTIONS**ABSTRACT**

Corporate scandals with global impacts have raised global concerns about fraud. A lot of work has been done on fraud and the general view is that prevention of fraud should be the main focus rather than being exposed. It is less costly and more effective than preventing fraudulent action from happening later. While researching and detecting fraud is not easy, the nature of the fraud requires extensive knowledge of why it is processed and how it can be processed and hidden. At this point, in order to proactively manage fraud related risks, it is essential to identify the factors leading to fraudulent behavior by understanding who the offender is, when and why this act has been committed. The theory developed and qualified as a pioneer in order to make this definition is the Fraud Triangle Theory. Following this theory, different models have been developed and two different theories, especially Fraud Diamond and Fraud Pentagon, are admitted as models accepted in fraud research.

In order to better understand the basic motivations for fraudulent behavior, this study deals with the theories of fraud triangle, fraud diamond and fraud pentagon. In the study, firstly, the concept of fraud is examined, and then a conceptual approach to these three theories is adopted. Discussing these theories especially contributes to forensic accountants, auditors, fraud auditors and other anti-fraud institutions to understand the underlying causes of fraud.

Keywords: Fraud, Fraud Triangle, Fraud Diamond

Jel Classification Codes: M40, M41, M42

1. GİRİŞ

Yakın geçmişten günümüze kadar gelen ve dünya ekonomisine ciddi maliyetler getiren şirket skandalları hileye ilişkin farkındalığı artırmıştır. Hile konusunda yapılan çalışmaların sayısı geçmişten günümüze farklı boyutlar kazanarak artmaktadır. Özellikle hilenin maliyetinin süistik edilgen işletmelerin gelirlerinin neredeyse yüzde 5'ini erittiğine ilişkin yapılan çalışmalar hile konusunu günümüzde işletmelerin karşı karşıya oldukları en önemli risklerden biri haline getirmektedir.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki hile riskini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olamamaktadır. Ancak ortaya çıkan zararı en aza indirebilmek adına hileye karşı kontrollerin geliştirilmesi ve bu noktada hile denetimi etkin bir yol olarak görülmektedir. Hilenin ortaya çıkmadan önce önlenmesi proaktif bir yaklaşım gerektirir. Bu yaklaşımla hile ihtimali göz önünde bulundurularak hileyi önleyici tedbirler alınmaktadır.

İşletme içerisinde farklı kademelerde görev yapan çalışanlar ve işletme sahipleri tarafından gerçekleştirilmekte olan hilelere ilişkin yapılan çalışmalar hilenin türü ve hileli davranışa neden olan dürtüler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bireylerin kişilik özellikleri ve sosyal ve ekonomik baskılar hileli davranışlara neden olan önemli saikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hile eyleminin nedenleri konusunda yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çeşitli teoriler çıkmıştır. Bu teorilerden ilki ve en çok bilineni 1953 yılında Cressey tarafından geliştirilen ve sonrasında ACFE'nin kurucusu olan Joseph T. Wells tarafından Hile Üçgeni olarak adlandırılan teoridir. Cressey'e göre hile; baskı/teşvik, fırsat ve haklı gösterme unsurlarından oluşmaktadır.

Hile üçgeni modelinin eksik yönleri olduğu yaklaşımdan yola çıkılarak Wolfe ve Hermanson (2004) dördüncü bir unsur olarak “yetkinlik” faktörünün göz önünde bulundurulması ile hilenin tespit ve önlenmesinde daha verimli olunabileceği görüşünü öne sürmüşlerdir. Hile elması veya karosu olarak isimlendirilen bu teori ile Wolfe ve Hermanson, hile için fırsat, baskı ve haklı gösterme unsurlarının bulunması durumunda bile, kişisel özellik ve yetenekleri bu fırsatları fark edip istismar edebilecek düzeyde olmayan bireylerin hile eylemini gerçekleştirmesinin zor olduğunu belirtmektedirler.

Bu iki teori dışında hileye beşinci boyut ekleyen bir diğer teori ise Marks (2009) tarafından ortaya konulmuştur. Marks, işletmelerin 1950'li yıllara göre daha karmaşık bir yapıya sahip olduğundan hareketle hile üçgeni modelinin hile eylemini açıklamada yetersiz kaldığını öne sürmüş ve modele beceri ve kibir unsurlarını ekleyerek Hile Beşgeni teorisini geliştirmiştir.

Çalışmamızda hile kavramının açıklanmasının ardından hile üçgeni, hile karosu ve hile beşgeni teorileri incelenmiştir.

2. HİLE KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Hile kavramı oldukça kapsamlı bir kavram olması nedeniyle genel olarak kabul görmüş bir tanım yapmak oldukça zordur.

Türk Dil Kurumu hileyi “Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” olarak tanımlamaktadır (<https://sozluk.gov.tr>). Hile (İngilizce “Fraud”) kelimesinin kökeni Latince “fraus” kelimesine dayanmakta ve “zarar verme, yanlış yapma, kandırma” anlamlarını sahiptir (Erol, 2016). İngilizcede ki anlamıyla “fraud” hile, sahtekarlık ve yolsuzluk kavramlarına karşılık gelmektedir.

Hile genel anlamıyla bir kişinin başka bir kişi üzerinden haksız çıkar elde etmek amacıyla giriştiği sahtekârlığa, açgözlülüğe, kurnazlığa, aldatmaya dayanan olumsuz davranışlar bütünü olarak ifade edilmektedir (Dönmez & Çavuşoğlu, 2015). Karacan ve Uygun (2012) ise hileyi “işletme yönetimlerinin, yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü kişilerin kasıtlı bir şekilde adil ve yasal olmayan bir avantaj sağlamak için aldatma içerikli davranışlarda bulunması” olarak tanımlamışlardır.

ACFE (Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği) 2020 yılı raporunda mesleki hile; resmi olarak çalışan kuruluşun kaynaklarının veya varlıklarının kasıtlı olarak kötüye kullanılması veya yanlış uygulanması yoluyla çalışanların kişisel çıkar sağlaması olarak tanımlanır (ACFE, 2020). İşletmelerde görülen hileler ACFE tarafında hile ağacı olarak adlandırılmakta ve hileli finansal raporlama, varlıkların kötüye kullanımı ve yolsuzluk olarak üç grupta toplanmaktadır (ACFE, 2020). ACFE 2020 raporuna göre varlıkların kötüye kullanımı mesleki hileler içerisinde yüzde 86'ı ile en yüksek paya, vaka başına kayıp rakamına bakıldığında ise 100.000 USD ile en düşük medyana sahiptir. Yolsuzluk vakaları yüzde 43 oranında ve 200.000 USD vaka başına kayıp rakamı olarak tespit edilmiştir. Toplam içerisinde en

düşük paya (yüzde 10) sahip finansal tablo hileleri vaka başına kayıp rakamına bakıldığında 954.000 USD ile medyan değeri en yüksek hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşletmelerde meydana gelen kayıplar hata ve hile kaynaklı olabilir. Bu noktada hata kavramını hileden ayırmak önem arz etmektedir. Hata ve hile arasındaki en önemli fark kasıt unsurudur. Hatalı işlemler kasıt unsuru barındırmazken, hile tam aksine bilerek ve isteyerek yapılan bir eylemdir. Bilgi eksikliği, ihmalkârlık ve özensiz iş yapma gibi durumlar hataya sebep olurken, hile ise yapan kişiye fayda sağlayan bir fiildir (Yaman, 2019). Genel olarak hile kavramında yer alan unsurlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Gee, 2014):

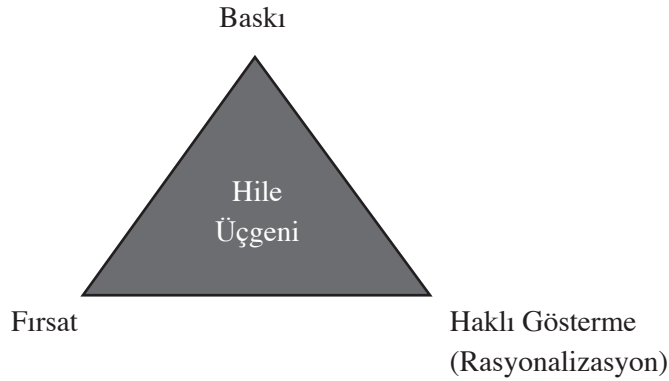
- Gizlice sürdürülen bir eylemdir.
- Hile yapan yarar sağlama gayesine sahiptir.
- Kasdi olarak yapılmaktadır.
- Kurban aldatılmaktadır.
- Hile eyleminden kurban kişi veya işletme zarar görmektedir.

Çalışanları hileye iten faktörler ise hile üçgeni adı verilen ve aşağıda detaylı olarak ele alınan baskı, fırsat ve haklı gösterme kavramları ile açıklanmaktadır.

3. HİLE EYLEMİNE İLİŞKİN TEORİLER

3.1. Hile Üçgeni

Kişileri hile eylemine iten nedenler konusunda genel kabul gören öncü yaklaşım Amerikalı kriminolojist Donald Cressey tarafından geliştirilen ve sonrasında hile üçgeni olarak adlandırılan teoridir. Bir kriminolog olan Donald Cressey 1950 yılında insanların yaptığı her şeyin arkasında bir neden olması gerektiğini savunarak hile çalışmalarına başlamıştır. Cressey 5 ay içinde 250 suçlu ile röportaj yapmış ve bir suçun işlenmesi için üç faktörün (baskı, fırsat ve haklı gösterme) mevcut olması gerektiği sonucuna varmıştır (Abdullahi & Mansor, 2015). Steve Albrecht kaleme aldığı 1991 tarihli bir makalesinde, Cressey'in ortaya koyduğu üç faktörü “hile üçgeni” olarak bilinen bir araç haline getirmiştir (Şekil.1) (Kranacher & Riley, 2020). “Hile üçgeni” terimini literatüre kimin kazandırdığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Genel kabul aynı zamanda ACFE'nin de kurucusu olan ve hile konusunda araştırmalar yapan Joseph T. Wells tarafından kazandırılmış olduğu yönündedir (Huber, 2017).

Şekil 1: Hile Üçgeni (Kranacher & Riley, 2020).

Baskı: Kişinin hileye yönelmesine neden olan baskı unsuru finansal ya da finansal olmayan nedenlerden kaynaklı olabilmektedir. Çalışanlar üzerinde oluşan baskılar mali içerikli baskılar, kötü alışkanlıklar sonucu oluşan baskılar ve işle ilgili baskılar olarak kategorize edilmektedir (Sujeewa vd., 2020). Maddi sıkıntı çekilmesi veya yüksek borç altında olunması finansal baskıya örnek olarak verilebilir. Alkol, uyuşturucu ve kumar türü bağımlılıklarda çalışanları hileye yönlendiren baskı unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanlara gerçekleşmesi güç hedefler verilmesi, terfi alamama, düşük ücret ve takdir görmeme gibi nedenlerde işle ilgili baskı unsurlarını oluşturur. Baskı unsuru, hilenin yapılmasındaki ilk kısılcım olarak tanımlansa bile, baskı altında olan her çalışanın hile yapacağı anlamına gelmemektedir (Gbegi ve Adebisi, 2013).

SAS No.99 baskı unsuru için dört koşul öngörmektedir. Bunlar finansal istikrarı sağlama çabası, finansal hedeflere ulaşma arzusu, çalışanın finansal ihtiyaçları ve dışsal baskılardır (Noble, 2019). Wells (2011) Cressey'in çalışmasına atıfta bulunarak, finansal sorunları altı kategoriye ayırmıştır: borç ödeme zorluğu, kişisel başarısızlıktan kaynaklanan sorunlar, iş iptalleri (enflasyon veya durgunluk gibi kontrol edilemeyen nedenlerle işlerde yaşanan başarısızlıklar), fiziksel izolasyon, statü kazanma (imkanlarının ötesinde yaşamak) ve işveren-işçi ilişkileri (işverenin haksız muamelesi).

Fırsat: Baskı unsuru hileli davranış için başlangıç güdüsünü yaratırken, çalışan aynı zamanda yakalanmadan suçu işleme fırsatı olduğu algısı içerisinde olmalıdır. İşte bu algı hile üçgenindeki ikinci ögeyi oluşturan fırsatı ifade eder. Cressey'e göre, hile için gereken fırsat unsurunun iki bileşeni vardır; genel bilgi ve teknik beceri. Genel bilgi, çalışanın sahip olduğu güven pozisyonunu ihlal edilebileceğidir. Teknik beceriler, ihlali gerçekleştirmek için gereken yetenekleri ifade eder. Bunlar genellikle, çalışanların ilk etapta işletme içerisindeki pozisyonlarını elde etmek ve korumak için sahip olmaları gereken yeteneklerdir (Sujeewa vd., 2020).

Kişiler üzerinde baskı unsuru yoğun olduğunda bile, fırsat olmadığı sürece hile meydana gelemez. Fırsat unsurunun iki temel koşulu söz konusudur: (i) örgütün hileye iç yatkınlığı ve (ii) bir hilenin gerçekleşmesini gerektirebilecek örgütsel koşullar. Örneğin, yetersiz iş bölümü, zayıf iç kontrol, düzensiz denetim ve benzerleri varsa, çalışanın sahtekarlık yapması için koşullar uygun olacaktır. Fırsat, firmanın

operasyonlarını ve varlıklarını korumak ve kontrol etmek için kurması gereken yapı ve yönetim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Hile üçgeni içerisinde işletme yönetimini ve sahiplerini en çok ilgilendiren ve müdahale edebilecekleri unsur fırsattır. İç kontrol zayıflığı, hilenin meydana gelmesine fırsat veren birincil mekanizma olarak tanımlanmıştır (Abdullahi ve Mansor, 2015). Holtfreter (2004) işletmelerin hile riskini azaltmak için uygun organizasyon yapısına, operasyonel ve iç kontrol adımlarına sahip olması gerektiğini kaydetmiştir. En güvenilir çalışanlar dahi işletme yönetimi tarafından olası hileleri önlemek ve tespit etmek için uygun önlemler alınmadığı takdirde hile yapma fırsatını yaratırlar (Azam, 2008).

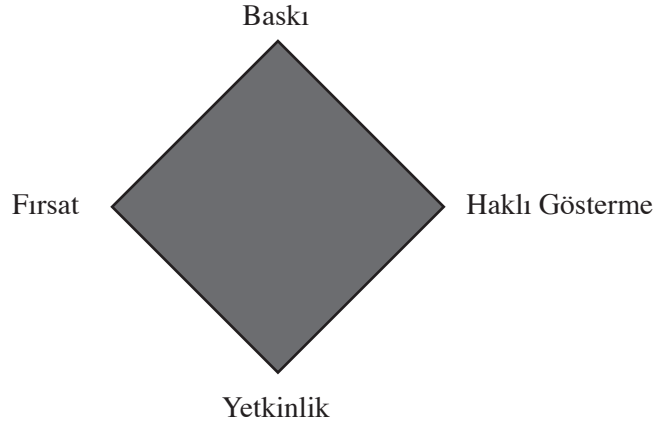
Haklı Gösterme: Hile üçgenindeki üçüncü faktör rasyonalizasyon yani haklı gösterme unsurudur. Cressey, rasyonalizasyonun fiilen gerçekleşmiş bir hırsızlığı haklı göstermek için olayın gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkmadığına dikkat çekmektedir. Rasyonalizasyon suç gerçekleşmeden önce gerekli bir bileşendir; aslında, suçun motivasyonunun bir parçasıdır. Failin yasadışı davranışını kendisi için anlaşılabilir hale getirebilmesi ve güvenilir bir kişi olduğu inancını koruyabilmesi için gereklidir (Sujeewa vd., 2020). Kişiler hileli davranışı rasyonelleştirebildiğinde baskı ve fırsat arasında bir köprü kurulmaktadır.

Rasyonalizasyon, bir çalışanın kişisel dürüstlüğü ya da ahlaki muhakemesi nedeniyle hileli davranışına bir gerekçe bulma çabasıdır (Rae ve Subramaniam, 2008). Bu kavram, failin etik dışı davranışlarda bulunmadan önce kendisine ahlaki olarak kabul edilebilir bazı fikirler formüle etmesi gerektiğini gösterir. Rasyonalizasyon hileli davranışların suç unsuru içeren eylemlerden farklı olduğuna ilişkin gerekçeleri ve mazeretleri ifade eder. Eğer bir kişi yaptığı eylemi haklı gösteremezse, hile yapması pek olası değildir. Hileli davranışın rasyonelleştirilmesine örnek olarak “sadece ödünç alıyordum”, “o parayı hak ediyordum çünkü işverenim bana hak ettiğim ücreti vermedi”, “ailemin geçimini sağlamak için çalmak zorunda kaldım” benzeri beyanları verebiliriz (Özeroğlu, 2014). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere birey ilk önce kendisini ikna ederek suçu rasyonelleştirmeye çalışmaktadır.

Hile üçgeni teorisi öncü teori olarak genel kabul görüyor olsa da bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Albrecht (2009) hile üçgenini konuyu sadece psikolojik boyutta ele aldığını belirterek sınırlı olarak eleştirmektedir. Donegan ve Ganon (2008) hile üçgenini gerçek ampirik çalışmalara dayanmadığı ve hileye neden olabilecek başka faktörleri göz ardı ettiği yönünde eleştirmektedirler. Teori tek bir bireysel davranışı varsayması yönüyle de eleştirilerle karşılaşmaktadır (Huber, 2017). Cieslewicz (2012) hile üçgenini kültürel etkileri göz ardı ettiğine vurgu yapmaktadır.

3.2. Hile Elması (Karosu)

Kişileri hileye iten nedenleri baskı, fırsat ve haklı gösterme olarak üç unsurla açıklayan hile üçgeni teorisine karşın, David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson (2004) bu üç unsurun bir arada olmasının her zaman hileli davranışa neden olmayacağını ileri sürerek hilenin ortaya çıkmasına neden olan bir unsur daha olduğunu ortaya koymuşlardır. “Yetkinlik” olarak adlandırılan bu dördüncü unsur bireyin doğasında var olan ya da sonradan edinilen becerileridir. İşte yetkinlik unsurunun hile üçgeni unsurlarına eklenmesi ile hile elması (karosu) teorisi ortaya çıkmıştır (Mengi, 2012). Yetkinlik, çalışanların işletme içerisindeki görevlerini başarıyla yerine getirmelerine imkân tanıyan kişisel kabiliyet alanlarını tanımlamaktadır.

Şekil 2: Hile Elması (Wolfe ve Hermanson, 2004)

Wolfe ve Hermanson (2004), kişinin hile yapma kabiliyetine sahip olmadığı durumda hilenin gerçekleşmeyeceğini iddia etmişlerdir. Ayrıca, Kassem ve Higson (2012) ve Sorunke ve Abayomi (2016), hile yapmak için doğru yeteneğe sahip doğru kişi olmaksızın hile eyleminin gerçekleşmeyeceğini savunmaktadırlar. Mackevicius ve Giriunas'a (2013) göre, bireyin motivasyonu ve fırsatları olsa dahi, hileyi gerçekleştirme veya gizleme kabiliyeti yoksa hile yapamaz. Başka bir deyişle potansiyel fail hile yapabilecek yeterli düzeyde yeteneğe sahip olmalıdır. Hile kişinin baskı hissetmesi ile başlar ve failin baskıdan kaçmak için fırsat aramasına neden olur. Hileli eylemlerde bulunma kararında kişiyi sınırlayan şey rasyonelleştirmedir. Hileli eylemler rasyonelleştirildiğinde, fail bu eylemi yapıp yapamayacağı noktasında hem kendi yetenekleri hem de şirket içerisindeki konumunu düşünerek bir değerlendirmede bulunur (Yendrawati vd., 2019). Wolf ve Hermanson (2004), doğru yeteneklere sahip doğru kişi olmadan birçok hile eyleminin gerçekleşmeyeceğine inanmaktadırlar. Ayrıca hile yapmak için aşağıdaki dört özelliğe vurgu yapmaktadırlar:

- Kuruluş içindeki konum/pozisyon.
- Muhasebe sistemini ve iç kontrolü anlama ve kullanma kapasitesi.
- Hile eyleminin tespit edilmeyeceğine ya da yakalanırsa kolayca kurtulabileceğine olan güven.
- Hile eyleminin yaratacağı stres ile başa çıkabilme yeteneği.

Wolf ve Hermanson'na (2004) göre pozisyon, zeka, ego, baskı, aldatma ve stres yetkinliğin destekleyici unsurlarıdır.

Pozisyon: Çalışanların hile yapma kapasitesine sahip olmasını sağlayan ilk faktör, bir organizasyondaki işlev veya pozisyonlarıdır. Wolfe ve Hermanson (2004), çalışanın sahip olduğu konum ve rolün örgütsel güveni ihlal etme yolunu mükemmelleştirebileceğini belirtmektedir.

Zeka: Zeka unsuruna baktığımızda hilekar, iç kontrol zayıflıklarını anlayabilen ve kullanabilen kişidir; ayrıca pozisyonu gereği önemli bilgilere ya da alanlara erişim yetkisine sahip olabilmektedir. Kontrol-leri ve güvenlik açıklarını güçlü bir şekilde kavrayan zeki, deneyimli, yaratıcı insanlar, günümüzün en büyük sahtekarlıklarının çoğunu gerçekleştirmektedirler. ACFE 2020 raporuna göre, mesleki dolandırıcılık suçlularını işleyenlerin yüzde 49'u en az lisans derecesinde eğitime sahip ve 40 yaşın üzerindedir. Ayrıca, yöneticiler ve işletme sahipleri hile eylemlerinin yüzde 55'ini gerçekleştirmişlerdir.

Ego: Hilekar, yaptığı hileli işlemin tespit edilmeyeceğine dair güçlü bir egoya ve büyük bir güce sahiptir veya yakalanırsa kolayca beladan kurtulabileceğine inanmaktadır. Egoist bir kişi, “her ne pahasına olursa olsun başarılı olmaya yönlendirilen, kendinden emin, kendine güvenen ve narsistik olan” anlamına gelmektedir (Duffield ve Grabosky , 2001). Dolayısıyla egoist kişilik özelliği hileli bir eylemde bulunma noktasında bir yetkinlik unsuru olabilmektedir.

Baskı, aldatma ve stres: Başarılı bir sahtekar, başkalarını hile yapmaya ve bunu gizlemeye zorlayabilir. Yüksek ikna kabiliyetine sahip olan kişi, başkalarını birçok konuda olduğu gibi hileli eylemde bulunma konusunda da ikna edebilir (Abdullahi ve Mansor, 2015). Wolfe ve Hermanson'a (2004) göre başarılı bir sahtekar etkili ve tutarlı bir şekilde yalan söyleyebilmektedir. Yakalanmamak için hilekar, insanların gözlerinin içine bakarak ikna edici bir şekilde yalan söylemektedir. Hilekarların bir diğer güçlü özelliği de stresle başa çıkabilmeleridir (Wolfe ve Hermanson, 2004). Hile eylemi uzun bir zaman alabilir ve ortaya çıkma riski ve hileyi gizleme hilekar üzerinde stres yaratmaktadır. Bu nedenle stresle başa çıkabiliyor olmak hilekar için önemlidir.

Yetkinliklerin kullanılarak hile eyleminin gerçekleşmesine engel olmak amacıyla alınabilecek tedbirler genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Köksal, 2015):

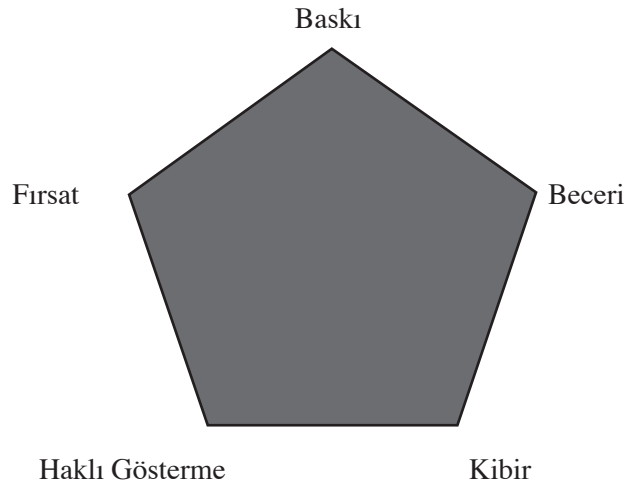
- İşletme organizasyon yapısı günümüz koşullarına uygun dizayn edilmelidir.
- İşe alım süreçleri yetkinliklerin tespitini de içerecek şekilde detaylandırılmalı ve çalışanın düzenli aralıklarla bilgileri güncelleştirilmelidir.
- İşletme içerisinde etik değerler oluşturulmalıdır.
- İşletme içerisinde görevlerin ayrılığı ilkesine uygun görevlendirme yapılmalıdır.
- İşletmeye kurumsal kimlik kazandırılması sağlanarak yetkinlik bazlı hileleri önleyici tedbirler alınmalıdır.

3.3. Hile Beşgeni

Küresel iş dünyasının gelişimi şirketler üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Bu etkiler sadece ürün gamı ve iş süreçlerinde değil, aynı zamanda şirketlerin organizasyon yapısı ve şirket yönetimi üzerinde de hissedilmektedir. Şirketler dış kaynak kullanımı, küresel ortaklıklar ve teknolojik gelişmelerle daha fazla özerkliğe sahip bireylerin kurum genelinde değişimi etkileme yetkisine sahip olduğu matris organizasyonlarına dönüşmüştür. Performansa dayalı ödeme ve ödüller çalışanların performans hedeflerine ulaşmak amacıyla etik olmayan yollar bulmaları için daha fazla teşvik yaratmaktadır. Ve artık birçok işletme sahipleri tarafından yönetilmediğinden, yöneticilerin herhangi bir sorun meydana geldiğinde bu

sorunu gizleme olasılıkları da artmıştır. Günümüzde yaşanan hile eylemleri, Cressey döneminin faillerine nazaran daha fazla bilgi ve kurumsal varlıklara erişimi olan daha bağımsız kişilerce yapılmaktadır. Tüm bu değişiklikler Cressey'nin hile üçgeni modelinde yer alan öğelerin hile eylemini açıklama noktasında yeterli olmadığı görüşünü doğurmuş ve bu düşünceden hareketle Jonathan Marks'ı Hile Beşgeni teorisini geliştirmeye motive etmiştir (Nanda vd., 2019).

Marks'ın (2009) hile beşgeni modeli, hile üçgenine iki yeni öğe, yani kibir ve beceriyi ekleyen hile üçgeni teorisinin geliştirilmiş şeklidir (Şekil 3). Bugün bir çalışanın bir sahtekarlık yapmak için gerekenlere sahip olup olmadığının belirlenmesinde beceri ve kibir önemli bir rol oynamaktadır.

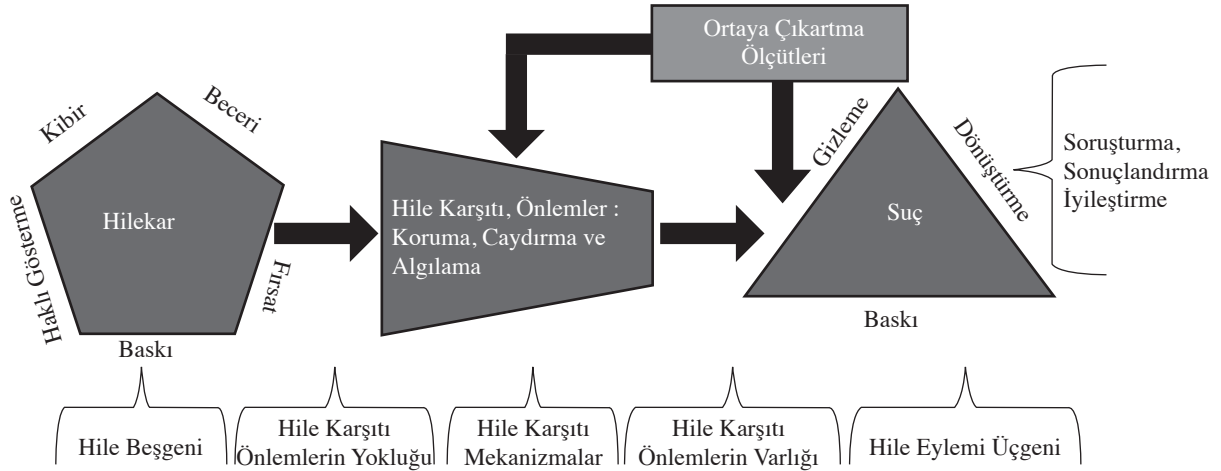

Şekil 3: Hile Beşgeni (Marks, 2009)

Hile beşgeni teorisinde tanımlanan beceri, Wolfe ve Hermanson'ın (2014) hile elması teorisinde daha önce açıklanan yetkinlik unsuruna benzer bir anlam taşımaktadır. Beceri, çalışanların iç kontrolleri göz ardı etme, gizlilik stratejileri geliştirme ve sosyal durumu kontrol etme yeteneğidir.

Kibir ise, sahip olunan haklar üzerinde bir üstünlük tutumudur ve iç kontrol uygulamalarının veya şirket politikalarının hilekarın kendisi için geçerli olmadığını düşünmesi durumudur (Nindito, 2018). Benzer şekilde Yusof vd. (2015), kibirin, üstünlük duygusu ve açgözlülüğten kaynaklanan doğal bir farkındalık eksikliği ve bir şirketin iç kontrolünün kendileri için geçerli olmadığı düşüncesi gösteren bir özellik olduğunu belirtmektedir. Yusof vd. (2015) aynı zamanda CEO veya şirket başkanı olan bir yöneticinin finansal tablo hilesi yapma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yüksek derecede kibir sahibi biri daima yenilmez olduğuna inanır (Johnson, 2010). Ayrıca yüksek kibirli birey yaptığı her eylemin kabul edilebilir bir şey olduğuna inanmaktadır (Silverman vd., 2012). Kibirli bir yapıya sahip hilekar şirketin iç kontrol sistemini başarılı bir şekilde devre dışı bırakabilecek yüksek bir güven düzeyine sahiptir. Sahip olunan kibir nedeniyle hilekar hile eyleminin tespit edilemeyeceğine inanmaktadır.

Marks (2020) ayrıca hile beşgeni ve hile eylemi üçgeni olarak tanımladığı iki modeli bir araya getirerek Gelişmiş Hile Meta Modelini (Advanced Meta-Model of Fraud) oluşturmuştur (Şekil 4). Hile beşgeni, hile eyleminin meydana gelebileceği koşulları tanımlarken, hile eylemi üçgeni bireyin hileyi sürdürmek için gerçekleştirmesi gereken faaliyetleri açıklamaktadır.

Şekil 4: Gelişmiş Hile Meta Modeli (Marks, 2020)

Temel olarak, hile beşgeni “neden temellidir” ve hile vakalarını daha iyi açıklamak ve hile ile mücadele çabalarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla hile eylemi üçgeni ile birlikte kullanılmalıdır. Kısacası model hem “insan” hem de “suç” unsurunu bir arada ele almaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle son yıllarda yaşanan kurumsal finansal muhasebe skandalları hile ile ilgili konuları yoğun olarak gündeme taşımıştır ve genel görüş hileyi ortaya çıkartmaktan ziyade önlemin ana odak noktası olması gerektiği yönündedir. Hile eyleminin meydana gelmesini önlemek, fiil gerçekleştikten sonra tespit etmekten daha az maliyetli ve daha etkilidir. Genellikle, hile fark edildiğinde, yaşanan kayıp geri döndürülemez. Ayrıca, özellikle büyük ölçekli çok uluslu operasyonları içeren hile olaylarını araştırmak maliyetli ve zaman alıcıdır. Ancak, hilenin önlenmesine odaklanmak olası kayıpları önlemek ve azaltmak adına daha etkili bir yöntemdir. Hile eylemlerini azaltmak ve riskleri proaktif bir şekilde yönetmek için herhangi bir çaba göstermeden önce, failin kim olduğunu, ne zaman ve neden sahtekarlık yaptığını anlayarak, hileli eylem yol açan faktörleri tanımlamak oldukça önemlidir. Bu amaçla çeşitli teoriler hile eyleminin altında yatan nedenleri açıklamaya çalışmış ve en çok alıntı yapılan iki teori Cressey (1950) tarafından ortaya konulan hile üçgeni teorisi ve Wolfe ve Hermanson’ın (2004) hile elması teorisidir. Her iki teoride failerin hile yapmasına yol açan unsurları tanımlamaktadır. Hile üçgeni teorisi, hilenin meydana gelmesi için gerekli olan üç unsurdan oluşur: (i) algılanan baskı, (ii) fırsat ve (iii)

rasyonalizasyon. David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson, bahsi geçen üç unsurun üstünde ek bir unsur göz önünde bulundurarak hem hileyi önleme hem de saptamayı geliştirmek için modele dördüncü unsur olarak yetkinlik unsurunu eklemişlerdir. Wolfe ve Hermanson (2004), sahtekârın diğer üç unsurun varlığında bile tüm kişisel özelliklere ve yeteneklere sahip olmadığı sürece hilenin başarıyla gizlenemeyeceğini belirtmektedir. Bu iki model sonrası davranışsal özelliklerin hileli eylemlerin nedenlerini açıklama noktasında önem kazanmasıyla birlikte Jonathan Marks (2009) modeli beş unsuru içeren hile beşgeni şekline getirmiştir. Marks hile üçgeni modeline eklediği beceri ve kibir unsurları ile günümüz işletme yapılarındaki değişimin çalışanları hile eylemine iten nedenleri de değiştirdiğini belirtmektedir.

Hile unsurlarına ilişkin öncü teori hile üçgeni teorisi olup hileye ilişkin denetim ve iç kontrol çalışmalarının da ana kaynağını oluşturmaktadır. Modele eklenen yetkinlik ve kibir unsurları dikkati çalışanlardan işletme yöneticilerine ve sahiplerine kaydırmaktadır. Dolayısıyla denetim ve iç kontrol sistemlerinin bu bakış açısıyla yeniden ele alınması hile eylemlerini önleme noktasında bir gereklilik olmaktadır. Bu çalışma ile kişileri hile eylemine iten unsurlar temel üç teori çerçevesinde ele alınmıştır. Bu teorilerin tartışılması özellikle adli muhasebeciler, denetçiler, hile denetçileri ve diğer hile ile mücadele eden kurumlara hile eyleminin altında yatan temel nedenlerin anlaşılması noktasında katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdullahi, R. and Mansor, N. (2015). Fraud Triangle Theory and Fraud Diamond Theory. Understanding the Convergent and Divergent For Future Research. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, s.38-45.
- ACFE. (2020). <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/>
- Albrecht, C. (2009). International fraud: A management perspective. Ph.D. Dissertation Universitat Ramon Lull.
- Azam, M. R. (2008). Theory Application: Why People Commit Fraud. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, s.54-66.
- Cieslewicz, J. (2012). The fraud model in international contexts: A call to include societal level influences in the model. *Journal of Forensic & Investigative Accounting*.
- Donegan, J. and Ganon, M. (2008). Strain, differential association, and coercion: Insights from the criminology literature on causes of accountant's misconduct. *Accounting and the Public Interest*, s.1-20.
- Dönmez, A. ve Çavuşoğlu, K. (2015). Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim İle Adli Muhasebenin Karşılaştırılması. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, s.34-67.
- Duffield, G. and Grabosky, P. (2001). The psychology of fraud. Trends and issues in crime and criminal justice. Australian Institute of Criminology.
- Erol, S. (2016). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Ticaret Üniversitesi. İstanbul.
- Gee, S. (2014). *Fraud and Fraud Detection: A Data Analytics Approach*. USA: Wiley.
- Holtfreter, K. (2004). Fraud in organization: An examination of control mechanism. *Journal of Financial Crime*, s.88-95.
- Huber, D. (2017). Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*, s.28-48.
- J.T., W. (2011). *Corporate Fraud Handbook: Prevention and Detection*. New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Johnson, R. E., Silverman, S. B., Shyamsunder, A., Swee, H. Y., Rodopman, O. B., Cho, E. and Bauer, J. (2010). Acting superior but actually inferior?: Correlates and consequences of workplace arrogance. *Human Performance*, 23(5), s.403-427.
- Jonathan, M. (2009). *Playing Offense in a High-Risk Environment*. New York: Crowe Horwath.
- Karacan, S. ve Uygun, R. (2012). *Denetim ve Raporlama*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kassem, R. and Higson, A. (2012). The new fraud triangle model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Science*, s.191-195.
- Köksal, İ. (2015). Dijital Ortamdaki Finansal Hile Kontrolünde Adli Muhasebe: Bağımsız Denetçiler Üzerinde Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.
- Kranacher, M.-J. and Riley, R. (2020). *Forensic Accounting and Fraud Examination*. Wiley.
- Marks, J. (2020). <https://boardandfraud.com/2020/05/21/fraud-pentagon-enhancements-to-the-fraud-triangle-and-under-which-fraud-may-occur/>
- Mengi, B. T. (2012). Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu. *Mali Çözüm*, s.113-128.
- Nanda, S., Zenita, R. and Salmiah, N. (2019). Fraudulent Financial Reporting: A Fraud Pentagon Analysis. *Accounting and Finance Review*, s.106-113.

- Nindito, M. (2018). Financial Statement Fraud: Perspective of the Pentagon Fraud Model in Indonesia. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*.
- Noble , M. (2019). Fraud Diomand Analysis in Detecting Financial Statement Fraud. *The Indonesian Accounting Review*, s.121-132.
- Özeroğlu, A. (2014). Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.180-196.
- Rae, K. and Subramaniam, N. (2008). Quality of internal control procedures: Antecedents and moderating effect on organisational justice and employee fraud. *Managerial Auditing Journal*, s.104-124.
- Silverman, S. B., Johnson, R. E., McConnell, N. and Carr, A. (2012). Arrogance: A formula for leadership failure. *The Industrial-Organizational Psychologist*, s.21-28.
- Sorunke and Abayomi, O. (2016). Personal ethics and fraudster motivation: The missing link in fraud triangle and fraud diamond theories. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.
- Sujeewa , G., Yajid , M., Khatibi , A. and Azam , S. (2020). The Relevance of Fraud Diamond Theory in Determining Employee Frauds in Public Sector Entities in Sri Lanka. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, s.15-25.
- Wolfe, D., and Hermanson, D. (2004). The fraud diamond: Considering the four elements of fraud. *CPA Journal*, s.38-42.
- Yaman, A. (2019). İşletmelerde Hile, Çalışanların Hile Algısı ve Etik Anlayışları Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi. İstanbul.
- Yazıcı, N. (2018). Hile Üçgeni: Fırsatların Önlenmesinde Kırık Camlar Teorisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, s.843-851.
- Yendrawati, R., Aulia, H., and Prabo, H. (2019). Detecting the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting: An Analysis of Fraud Diomand. *Asia-Pacific Management Accounting Journal*, s.43-69.
- Yusof, M., Ahmad, K., & Simon, J. (2015). Fraudulent financial reporting: An application of fraud models to Malaysian public listed companies. *The Macrotheme Review*.
- <https://sozluk.gov.tr>

ENTEGRE RAPORLAMA ANLAYIŞININ CAMELS ANALİZİ İLE FİNANSAL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Öğr. Gör. Süleyman EMİR*

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Nilüfer Karataş ARACI**

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KIYMIK***

Makale Gönderim Tarihi : 05.08.2020 / Kabul Tarihi :10.09.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Son yıllarda sadece finansal sonuçlara odaklanan, çevresel ve sosyal olayların sonuçlarını göz ardı eden klasik raporlama yaklaşımı yetersiz bulunmaya başlamış ve bu nedenle bir takım farklı arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu arayışlar neticesinde, finansal ve finansal olmayan bilgilerin birlikte raporlanmasını sağlayan yaklaşımlar birçok sektörde farklı kuruluşlar tarafından tercih edilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımlardan en yenilikçi olanı entegre raporlama anlayışıdır. Bu çalışmanın amacı da, bu anlayışın bankacılık sektörü üzerindeki etkisini ölçmektir. Bu amaçla, çalışmada bankaların finansal performansını değerlendirmek için literatürde yaygın bir şekilde kullanılan CAMELS Analizi yöntemi kullanılmıştır. Bankaların kurumsal raporlama düzeylerinin belirlenmesi için ise entegre raporları, sürdürülebilirlik raporları ve faaliyet raporları içerik analizi yöntemiyle puanlandırılarak entegre raporlama düzeyleri belirlenmiştir. Çalışmanın kapsamını KAP'da sektörel bazda sınıflandırılan 13 banka oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması için panel veri regresyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, entegre raporlama düzeyi ile bankaların *sermaye yeterliliği*

* T.C. Milli Savunma Üniversitesi Balıkesir Kara Astsubay MYO, İşletme Yönetimi Bölümü, emir_suleyman_15@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3873-2712

** T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O., Konaklama İşletmeciliği Bölümü, onkaraci@mehmetakif.edu.tr, orcid.org/0000-0001-9761-927X

*** T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü, hkiymik@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4121-8060

ve karlılığı arasında olumlu, yönetim kalitesi arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, bankaların Entegre Raporlama Benimsemeleri ile aktif kalitesi, karlılığı ve likiditesi arasında olumlu, yönetim kalitesi arasında olumsuz bir ilişkiye rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Raporlama, Entegre Raporlama, Sürdürülebilirlik Raporlaması, Camels Analizi, Finansal Performans, Panel Veri Regresyon Analizi

JEL Sınıflandırması: G30, M14, Q56, G21, C33

EVALUATION OF THE EFFECT OF INTEGRATED REPORTING APPROACH ON FINANCIAL PERFORMANCE WITH CAMELS ANALYSIS: AN APPLICATION IN THE BANKING SECTOR

ABSTRACT

In recent years, the classical reporting approach, which focused only on financial results and ignored the results of environmental and social events, has become insufficient over time and a number of different quests have emerged for this purpose. As a result of these searches, approaches enabling financial and non-financial information to be reported together have been preferred by different organizations in many sectors. The most innovative of these approaches is the integrated reporting approach. The purpose of this study is to measure the effect of this understanding of the banking sector. For this purpose, the CAMELS Analysis method, which is widely used in the literature, was used to evaluate the financial performance of banks in the study. In order to determine the corporate reporting levels of the banks, the integrated reporting levels were determined by scoring the integrated reports, sustainability reports and annual reports through the content analysis method. The scope of the study consists of 13 banks classified in sectoral basis in KAP. Panel data regression analysis was used to evaluate and interpret the obtained data. As a result of the analysis, the integrated reporting Level has a positive relationship between the banks' *capital adequacy* and *profitability* and a negative relationship between the *quality of management*. In addition, there was a positive relationship between *active quality*, *profitability* and *liquidity*, and a negative relationship between *management quality* with banks' integrated reporting adoption.

Keywords: Corporate Reporting, Integrated Reporting, Sustainability Reporting, Camels Analysis, Financial Performance, Panel Data Regression Analysis

Jel Classification: G30, M14, Q56, G21, C33

1. GİRİŞ

Günümüzde, gerek işletmeler ve gerekse paydaşlar açısından finansal raporlamanın yanında finansal olmayan bilgilerin de raporlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması, zaman içerisinde faaliyet raporları ve sürdürülebilirlik raporları gibi farklı isimlerle finansal tablolardan bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Zamanla, finansal ve finansal olmayan bilgilerin bir arada raporlanmasının daha faydalı olacağı kanaati yaygınlaşmaya başlamış ve böylece paydaşların kaliteli açıklama ve bilgilere ulaşmasını sağlamak amacıyla, entegre raporlama (integrated reporting) anlayışı önem kazanmaya başlamıştır. Entegre raporlama anlayışı, raporlama sürecini kolaylaştırmakta ve işletmelerin bir bütün olarak görülebilmesine imkân tanımaktadır. Başka bir ifadeyle, kurumsal açıklama düzeyinin kalitesinin ve şeffaflığının artması, firmaların muhasebe ve finans bilgilerinin de kalitesini arttıracak bir unsurdur.

Literatürde entegre raporlama ile ilgili çalışmalar entegre raporlama uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte artmaya başlamıştır. Bu çalışmaların bir kısmı içerik analizi ile sınırlı tutulmuşken bazı çalışmalarda entegre raporlama düzeyi ile finansal performans arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Bu noktada, temelde iki farklı görüş hâkimdir. Bir görüşe göre, entegre raporlamanın şirketlerin finansal performansını olumlu yönde etkileyeceği, diğer görüşe göre ise entegre raporlamanın maliyeti sebebiyle finansal performansı olumsuz etkileyeceği yönündedir.

Finansal performansın ölçümünde de farklı bir takım yöntemler kullanılmaktadır. Özellikle bankacılık sektöründe, sektöre özgü bir yöntem olan Camels Analizi'nin, denetim otoriteleri tarafından da kullanılması sebebiyle, bankaların performansının değerlendirilmesi amacıyla literatürde sıklıkla tercih edilmektedir.

Ülkemizde finans sisteminin önemli aktörleri konumunda bulunan bankalar, finansal olmayan raporlarını farklı şekillerde (faaliyet raporu, sürdürülebilirlik raporu, entegre rapor) kamuoyunun bilgisine sunmaktadırlar. Söz konusu raporlardan yola çıkılarak bu çalışmanın amacı, BIST Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren bankaların entegre raporlama düzeylerinin finansal performansları üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada öncelikle entegre raporlama ile ilgili temel bilgilere yer verilmiş ve sonrasında ise bankacılık sektöründe önemli bir finansal performans ölçüm aracı olan Camels Analizi açıklanmıştır. Uygulama bölümünde ise literatür özeti verildikten sonra BIST Bankacılık sektöründe gerçekleştirilen uygulama bulguları sunulmuştur.

2. ENTEGRE RAPORLAMA

Entegre raporlama, bir kuruluşun tüm faaliyetlerinin bir bütün olarak, açık, net, birbiriyle bağlantılı ve karşılaştırılabilir bir şekilde ifade edilmiş halidir. Paydaşlar, entegre raporlar aracılığıyla kuruluşların sosyal, çevresel, ekonomik ve finansal durumu hakkında fikir edinebilirler (IIRC, 2011: 2-3). Bu doğrultuda entegre rapor, bir kuruluşla ilgili bilgiye ihtiyaç duyan tüm paydaşları bilgilendirme görevini yerine getirerek doğru karar almalarına yardımcı olur (Aras ve Sarioğlu, 2015 16). Bu anlayış sayesinde paydaşlar, ilgilendikleri kuruluşun zaman içerisinde nasıl değer yaratığını anlayabilir ve bu doğrultuda

hareket etme serbestliği kazanabilirler. Entegre raporlama anlayışını ortaya çıkaran temel düşünce, tüm paydaşları yukarıda bahsedildiği şekilde yönlendirebilmektir, bu durum aynı zamanda entegre raporlamanın temel amacını da oluşturmaktadır.

Entegre raporlamanın tarihsel süreci 1994 yılında Güney Afrika’da başkan Mandela’nın, ülkesinin kurum ve şirketlerine olan güvensizliği azaltabilmek ve kurum ve şirketlerin bilgi paylaşımını teşvik etmek amacıyla King Komitesini oluşturmasıyla atılmıştır. Bu komite, 1994 yılından itibaren kurum ve şirketlerin finansal ve finansal olmayan raporlarını “King Raporu” adı altında yayınlamaya başlamıştır. Ülkede 2010 yılında entegre raporlama, borsada işlem gören şirketler için zorunlu hale getirilmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti’ni Danimarka, Portekiz, Fransa gibi birçok ülke takip ederek borsada işlem gören şirketlere entegre raporlamayı zorunlu kılmıştır (Aras ve Sarioğlu, 2015: 36-41; King Report, 1994-2009). Tüm bu gelişmelere paralel olarak 2010 yılı Ağustos ayında, Uluslararası Entegre Raporlama Kurulu (IIRC) kurulmuş, sürdürülebilirlik ve finansal raporları bir araya getirmek için bir raporlama çerçevesi oluşturmanın ilk adımı atılmıştır (Eccles ve Armbrester, 2011: 13-14). Kurul tarafından 2013 yılında “Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi” yayımlanmıştır.

Entegre raporlama çerçevesinde, entegre raporun tanımı, amacı, kullanıcıları, uygulanışı, kılavuz ilkele-ri ve içerik öğeleri açıklanmıştır. Ancak bu çerçevede, “GRI (Global Reporting Initiative) Sürdürülebilirlik Raporlaması Çerçevesi”ndekine benzer, raporlar arasında standart oluşturacak ilkeler listesi açıklanmamıştır. Sürdürülebilirlik raporlamasında, kurumları “Ekonomik”, “Çevresel” ve “Sosyal” olarak ele alan standart 91 kriter vardır (GRI G4, 2013: 48-83). Benzer şekilde, entegre raporlamada “Maddi Konuların Açıklanması”, Sermaye Öğelerinin Açıklanması”, “Kısa, Orta ve Uzun Vade İçin Zaman Aralıkları” ve “Birleştirme ve Ayırma” olarak üst başlıklar oluşturulmuş, ancak bu başlıklar altında kurumların kesin olarak açıklamaları gereken standart ilkeler belirtilmemiştir. Bu sebeple, entegre raporlama hazırlayan kuruluşlar şu anda birbirleriyle bağlantısız, durağan bildirimler yapmakta (IIRC, 2013: 1-15) ve genellikle kurum ve işletmeler entegre raporlama hazırlarken GRI Sürdürülebilirlik Raporlaması kriterlerini benimsemektedirler (Özdemir, 2014). Zaman içinde entegre raporlamanın kurumsal raporlama normu haline gelmesi öngörülmektedir. Entegre raporlamanın kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma kabiliyetine odaklanması, entegre raporlamayı diğer raporlama uygulamalarından farklılaştırmaktadır. IIRC’nin uzun vadeli vizyonu, kamu sektöründe ve özel sektörde kurumsal raporlama normu olarak kullanılan yaygın kurumsal uygulamalarda entegre düşünce yapısının uygulandığı bir dünyadır ve entegre raporla, tüm paydaşlardan faydalanılması ve onlara fayda sağlanması hedeflenir (IIRC, 2013: 1-15). Entegre raporlama çerçevesinde, rehberin özel sektör, küçük ve orta ölçekli şirketlerle, kamu kuruluşları ve kar amacı olmayan kurumlar tarafından da kullanılabileceği belirtilmiştir. Çerçeve daha önce bahsettiğimiz gibi, raporlama için kullanılacak bir şablona yer vermemiştir, “Kılavuz İlkeleri” ve “İçerik Öğeleri”ne yer vermiş ve entegre raporlama çerçevesi kullanıcıları, bu ilke ve içeriklere göre kendileri için uygun olan bir anlayış benimserler (Genelde işletmeler, GRI’nin Sürdürülebilirlik Rehberi’nde yer alan kriterleri benimseyerek entegre raporlama yapmaktadırlar). Çerçevede yer alan ilke ve öğeler aşağıda (Tablo 1) ifade edilmiştir (IIRC, 2013: 16-23).

Tablo – 1: Entegre Raporlama Çerçevesinde Yer Alan Unsurlar

Kılavuz İlkeleri	İçerik Öğeleri
☐ Stratejik odak ve geleceğe yönelim	☐ Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
☐ Bilgiler arası bağlantı	☐ Kurumsal Yönetim
☐ Paydaşlarla ilişkiler	☐ İş modeli
☐ Önemlilik	☐ Riskler ve fırsatlar
☐ Kısa ve öz olma	☐ Strateji ve kaynak aktarımı
☐ Güvenilirlik ve eksiksizlik	☐ Performans
☐ Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik	☐ Genel görüntü
	☐ Hazırlık ve sunum temeli
	☐ Genel raporlama ilkeleri

Tüm bu açıklamalar ışığında, entegre raporlama hem kuruluşların hem de tüm paydaşların ihtiyaç duyduğu bilgileri bir araya toplayıp, birbiriyle ilişkilendirmesi sebebiyle büyük avantajlara sahiptir. Entegre raporlama çerçevesinin gelecekte standart ilkeler oluşturmasıyla, paydaşların kuruluşlar arasında daha doğru karşılaştırma ve değerlendirme yapmaya imkân tanınması beklenmektedir. Bugün bu çerçeveyi oluşturan, Uluslararası Entegre Raporlama Kurulu (IIRC)’nin üyeleri arasında UNGC (Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi), GRI, Dünya Bankası, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu, Dünya Ekonomik Forumu gibi birçok kuruluş, şirket temsilcileri, yatırımcılar ve akademisyenler yer almaktadır (Aras ve Sarioğlu, 2015: 42). IIRC, kurulduğu tarihten itibaren 25’ten fazla ülkede alt yapısını tamamlamıştır. Ülkemizde ise, entegre raporlama Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD) ve İş Dünyası ile Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, Çimsa Çimento A.Ş. ve Garanti Bankası A.Ş. tarafından temsil edilmektedir (Gençoğlu ve Aytaç, 2016: 56).

3. CAMELS ANALİZİ

Camels Analizi, bankaların mevcut performanslarını değerlendirmek amacıyla banka denetçilerinin de kullandığı bir analiz yöntemidir. Bu analiz aracılığıyla bankaların olumlu ve olumsuz yönleri belirlenebilmekte ve ilgili bankayla ilgili yorumlar yapılabilmektedir. Analiz sonucunda yapılacak değerlendirmeler, bir ülkedeki denetim otoriteleriyle birlikte ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından da kullanılabilmektedir (Çelik, 2004: 83).

Camels Analizi temelde, Amerika Merkez Bankası (FED) tarafından bankaların performanslarını değerlendirmek için belirli bir standart oluşturmak amacıyla, 1980’li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır (Hirtle ve Lopez, 1999: 3-4). Analiz 1996 yılına kadar Camel Analizi olarak isimlendirilmiş, daha sonrasında bu analizle daha risk odaklı değerlendirmeler yapabilmek için “S” harfi eklenmiştir. “S harfi (Sensitivity to Market Risk) Piyasa Riskine Duyarlılık”ı ifade etmektedir. Bu eklemeyele analiz, “CAMELS Analizi” halini gelmiştir (Cole ve Gunther, 1995: 13-20).

Camels Analizinin yapılabilmesi için geçmiş çalışmalarda kullanılmış birçok oran vardır. Camel Analizi temel olarak, “CAMELS” kelimesinin harflerinden yola çıkılarak, kullanılan oranların sınıflandırılmasıyla oluşturulmuştur (Arslaner, 2018: 59). Bu doğrultuda “CAMELS” sistemini oluşturan bileşenler aşağıda tek tek açıklanmıştır (Babuşçu, 1997: 81-87; Tükenmez, vd., 2009: 467-468; Kandemir ve Arıcı, 2013: 65; Gümüş ve Nalbantoğlu, 2015: 85; Karaçor, vd., 2017: 50; Arslaner, 2018: 59-64).

- C: (Capital) Sermaye Yeterliliği: Bankaları sermaye yeterliliği açısından değerlendirmekte, bankaların karşılaşılabileceği olumsuz ve ani gelişmelere karşı durumunun görülebilmesine imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda, bankanın varlıkları, sermayesi, kaynak elde edebilme gücü, karlılık durumu gibi rasyolar bu bileşen içerisinde sınıflandırılmaktadır.
- A: (Asset) Aktif (Varlık) Kalitesi: Bankaların elinde bulundurduğu varlıkların kalitesi değerlendirilmekte, bu doğrultuda bankaların mevcut ve potansiyel kredi riski, gayrimenkulleri, kredi süreçleri, problemli kredileri, tahsilat yeteneği ve diğer varlıkların durumu gibi unsurlar ele alınmaktadır.
- M: (Management) Yönetim Kalitesi: Bankaların yönetilme durumu ele alınmakta ve bu doğrultuda bilgi sistemi, yönetim becerisi, sektörel gelişmelere ve bankacılıkla ilgili düzenlemelere uyum sağlama hızı gibi unsurlar değerlendirilmektedir.
- E: (Earnings) Karlılık (Kazanç): Bankaların karlılığı değerlendirilmekte, bu doğrultuda karlılık durumu, karlılığın sürekliliği, kazanç elde etme yeteneği, karlılığın diğer bankalarla karşılaştırılması gibi unsurlar değerlendirilmektedir.
- L: (Liquidity) Likidite: Bankaların nakit durumu ve işletme unsurlarının nakde dönme yeteneği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda likit varlık miktarı, varlıkların menkul değere dönüşme oranı, varlıkları nakde döndürme stratejileri, kullanılmış olan kredilerle likidite uyumu gibi unsurlar değerlendirme kapsamı içerisine alınmaktadır.
- S: (Sensitivity to Market Risk) Piyasa Riskine Duyarlılık: Bankaların piyasa riskine karşı durumları değerlendirilmekte, bu doğrultuda bankaların karşılaşılabileceği faiz oranlarındaki, döviz kurlarındaki, hisse senetlerindeki, hammadde ve gayrimenkul fiyatlarındaki değişimlere karşı duyarlılığı ele alınmaktadır.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Konuyla ilgili olarak yapılan literatür taraması sonucunda, önemli görülen çalışmalar aşağıda ifade edilmiştir.

Hurghis (2015) çalışmasında, entegre raporlama anlayışının şirketlerin finansal performansı üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla, IIRC Pilot Program katılımcısı olan işletmelerin 2012-2014 yılları arasında yayımladıkları raporları incelemiştir. Finansal performansı değerlendirmek için çalışmada iki temelli ölçüm (piyasa temelli ve muhasebe temelli ölçüm) benimsenmiş, bu doğrultuda muhasebe temelli ölçüm olarak “Aktif Karlılık Oranı (ROA)” ve piyasa temelli ölçüm olarak “Hisse Başına Kazanç Oranı” kullanılmıştır. Bu oranlar çalışmanın bağımlı değişkenlerini oluştururken, entegre raporlama çerçevesine göre incelenerek hesaplanan raporlama ölçümleri bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Değiş-

kenler arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, şirketlerin entegre raporlamayla finansal performansı arasında bir ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Albetairi ve diğerleri (2018), araştırmalarında Bahreyn Borsasında işlem gören 5 sigorta şirketinin 2012-2015 yıllarına ait verilerini kullanarak entegre raporların içeriği ve finansal performans arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, entegre raporlama içerik öğelerinden olan iş modeli, strateji ve kaynak tahsisine dair açıklamalar ile finansal performans arasında pozitif bir ilişki, entegre raporlama içerik öğelerinden olan risk ve fırsatlara dair açıklamalar ile finansal performans arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Yüksel (2018) çalışmasında, Türkiye ve Güney Afrika'da faaliyet gösteren katılım bankalarının 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ait yıllık raporlarını inceleyerek entegre raporlama skorlarını hesaplamış ve 2015 ve 2016 yıllarında işletmelerin entegre raporlama skorları ile firma büyüklükleri arasında; 2016 yılında entegre raporlama skorları ve varlık devir hızları arasında pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir. Buna karşılık, entegre raporlama skorları ile karlılık oranları ve finansal yapı oranları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Kutaylı (2019) araştırmasında, entegre raporlamanın finansal performansa etkisini ÇİMSA firmasının verileri üzerinden incelemiştir. Oran analizi, dikey analiz ve trend analizin yapıldığı çalışmada, firmanın yayınlamış olduğu entegre raporlamaya başlangıç tarihinde ekonomik olarak inişlerin ve çıkışların çok fazla olduğu, başka bir ifadeyle raporlamanın 2016 yılına denk gelmesinin raporlamanın değerlendirilmesini zorlaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Conway (2019) çalışmasında, Güney Afrika'da 2006-2015 yılları arasında faaliyette bulunan ve entegre raporlama yapan şirketlerin bir dizi finansal, risk ve kurumsal verileri üzerinde çok değişkenli en küçük kareler regresyonu uygulamıştır. Analiz için bağımlı değişken olarak aktif karlılık, varlık getirisi oranları kullanılmış ve entegre raporlarda yapılan açıklamaları değerlendirmek için, raporda yapılan açıklama mükemmelse 4 puan, iyiyse 3 puan, ortalama düzeydeyse 2 puan, ilerleme kaydedilebilir eylemler varsa 1 ve hiç açıklama yoksa 0 puan verilmiştir. Analiz sonucunda entegre raporlama anlayışından sonraki dönemlerde, Güney Afrika firmalarında finansal performansta artış bulunduğu ve riskin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tlili, Othman, ve Hussainey (2019) çalışmasında, Güney Afrika'da 2006-2015 döneminde entegre raporlamanın zorunlu olarak benimsenmesinden sonra örgütsel sermayenin önemini araştırmak istemişlerdir. Bu amaçla, çalışma kapsamına alınan 99 şirketin özkaynak değeri, hisse senedi değeri, hisse senetlerinin faiz ve vergilendirmeden önceki kazancı, toplam varlıkları, özkaynak karlılığı gibi finansal oranlar alınmış ve şirketlerin entegre raporlama yapmadan önceki dönemlerine 0, yaptıktan sonraki dönemlerine 1 değeri verilerek entegre raporlama anlayışının finansal performans üzerindeki etkisi çok değişkenli doğrusal regresyon analiziyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda, entegre raporlamanın finansal performansı olumlu etkilediği, finansal verimliliği artırarak dış bilgileri geliştirdiği ve gelecekte daha yüksek nakit akışlarına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Vitolla, Salvi, Raimo, Petruzzella, ve Rubino (2020) çalışmalarında, firmalar ve yatırımcılar için, entegre raporlama kalitesinin firmanın özkaynak maliyeti üzerindeki etkisini araştırmaya çalışmışlardır.

Bu amaçla, 2016 yılında entegre raporlama yapan 116 uluslararası şirket ele alınmış, bağımlı değişken olarak özkaynak maliyeti, bağımsız değişken olarak ise şirketlerin entegre raporlarında açıklanan bilgi düzeyleri puanlanarak entegre raporlama düzeyleri belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki doğrusal regresyon analiziyle ölçülmeye çalışılmış ve analiz sonucunda, entegre raporlama kalitesinin özkaynak maliyetiyle önemli ölçüde negatif bir ilişkiye sahip olduğu, yani entegre raporlamanın özkaynak maliyetini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak Yüksel ve Kayalı (2020), çalışmasında BIST Banka endeksinde yer alan bankalardan entegre raporlama yapanlarla yapmayanların finansal performansını incelemişlerdir. Bu amaçla, Temmuz 2019 itibarıyla BIST Banka Endeksi'nde yer alan 13 banka evren olarak seçilmiş ancak bu bankalardan 3 tanesinin yatırım ve kalkınma bankası olmaları sebebiyle çalışma kapsamından çıkartılmıştır. Geri kalan 10 mevduat bankasının 2017-2018 yıllarına ait finansal oranları TOPSİS yöntemi kullanılarak sıralanmış ve entegre raporlama yapan bankaların finansal performansları ile entegre raporlama yapmayan bankaların finansal performansı karşılaştırılmıştır. Bankaların finansal performansını ölçmek amacıyla 20 finansal oran belirlenmiş, yapılan analiz sonucunda 2017 yılında entegre rapor hazırlamış olan Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin beşinci sırada, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin yedinci sırada; 2018 yılında ise entegre rapor hazırlayan Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin ilk sırada, Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'nin ikinci sırada, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nın üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda 2017 yılı için entegre raporlamanın finansal performansa etkisi olmadığı ancak 2019 yılında etkisi olduğu sonucuna ulaşılmış ve entegre raporlama yapmanın zaman içerisinde finansal performansa etkisi olabileceğinden bahsedilmiştir.

5. UYGULAMA

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, BIST Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren bankaların entegre raporlama düzeylerinin finansal performansları üzerindeki etkisini tespit etmektir. Araştırma kapsamına dahil olan bankaların bir kısmı sürdürülebilirlik veya entegre raporlama yaparken, bir kısmı sadece finansal raporlama yapmaktadır. Çalışmada böyle bir sınıflandırma yapılmasındaki temel amaç, finansal olmayan raporlama anlayışına sahip olan bankaların, bu anlayışı benimsemelerinin finansal performansları üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu ölçmektir.

Entegre raporlama temelde, finansal bilgilerle finansal olmayan bilgilerin bir arada raporlanmasıdır. Ancak, ortak standartlaşmış entegre raporlama kriterleri bulunmaması sebebiyle, işletmeler birbirlerinden bağımsız bildirimler yapmaktadırlar. Bu sebeple işletmeler, entegre raporlarında sürdürülebilirlikle ilgili açıklama ve bildirimlerini “GRI G4 Sürdürülebilirlik Raporlama Kriterlerine” göre düzenlemektedirler. Bu doğrultuda işletmeleri entegre raporlama içerisinde karşılaştırılabilir bir şekilde değerlendirmek oldukça güçleşmektedir. Bu bakımdan işletmeleri sürdürülebilirlik raporu ve faaliyet raporuyla birlikte ele alarak değerlendirmek, entegre raporlama anlayışına paralellik gösterecektir.¹

1 ERTA; “Entegre Raporlama, şirketler açısından finansal verilerin sosyal, yönetsel ve çevresel verilerle birleştirilmesi kurumsal stratejilerin daha bütüncül bir yaklaşımla belirlenmesini sağlar.”

Bu doğrultuda, çalışmanın amacına uygun olarak bankaların entegre raporlama düzeylerinin ölçülebilmesi için GRI G4 raporlama kriterleri, finansal performansın ölçülmesi için ise ABD’de bankaların finansal performanslarını değerlendirmek için belirli bir standart oluşturmuş olan, “CAMELS Analizi Yöntemi” kullanılmıştır.

İlgili yerli ve yabancı literatür incelendiğinde, bankacılık sektörünü entegre raporlama-finance performans açısından inceleyen çalışma sayısının oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bankaların entegre raporlama düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisinin ölçüldüğü bu çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın amacına uygun olarak, araştırma kapsamına BIST Bankalar sektöründe yer alan 12 banka dahil edilmiştir. Çalışmada bu bankalara yer verilmesinin temel sebebi, 7 bankanın sürdürülebilirlik ya da entegre raporlama yapması, kalanlarının ise bu tür raporlamalar yapmamasıdır. Bu şekilde, bankaların entegre raporlama düzeyi (ERD) ve entegre raporlamayı benimsemesiyle (IRQ) finansal performansı arasındaki ilişki ölçülebilecektir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamı içerisine alınan bankalar aşağıda entegre/sürdürülebilirlik raporlaması yapanlar (✓) ve yapmayanlar (✗) olarak gösterilmiştir.

Tablo – 2: Çalışma Kapsamında İncelenecek Bankalar

BANKALAR			
Sıra	Kod	Şirket Adı	Enteg./Sürd. Rap.
1	AKBNK	AKBANK T.A.Ş.	✓
2	ALBRK, ALK	ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	✗
3	DENİZ, DNZ	DENİZBANK A.Ş.	✗
4	ICB, ICBCT	ICBC TURKEY BANK A.Ş.	✗
5	FIN, QNBFB	QNB FİNANSBANK A.Ş.	✗
-	SEK, SKBNK	ŞEKERBANK T.A.Ş.	-
6	GARAN, TGB	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	✓
7	HALKB, THL	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	✓
8	ISATR, ISBTR, ISCTR	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	✓
9	KLN, KLNMA	TÜRKİYE KALKINMA VE YAT. BANKA. A.Ş.	✗
10	TSK, TSKB	TÜRKİYE SİNAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.	✓
11	TVB, VAKBN	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	✓
12	YKB, YKBNK	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	✓

Bu bankalardan Şekerbank T.A.Ş.'nin 2014, 2016 ve 2018 yıllarına ait sürdürülebilirlik raporları yoktur. Söz konusu bankanın çalışma kapsamında incelenecek 6 dönemi olduğu düşünüldüğünde, bu 6 dönemin 3'üne ait entegre raporlama düzeyi yüksek, 3'üne ait entegre raporlama düzeyinin düşük çıkması muhtemeldir. Bu durumun, yapılacak analizleri etkilemesi ve yanıltıcı sonuçlara sebep olabileceği düşünüldüğü için söz konusu bankanın araştırma kapsamından çıkarılması gerektiğine karar verilmiştir. Böylece araştırmanın örneklemini 12 banka oluşturmaktadır.

5.3.Araştırmanın Hipotezleri ve Yöntemi

Çalışmanın yürütülebilmesi için bir takım hipotezler belirlenmiş ve bunlar aşağıda ifade edilmiştir.

- H_1 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (C) Sermaye Yeterliliğini olumlu yönde etkilemektedir.
- H_2 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (A) Aktif Kalitesini olumlu yönde etkilemektedir.
- H_3 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (M) Yönetim Kalitesini olumlu yönde etkilemektedir.
- H_4 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (E) Karlılığı arttırmaktadır.
- H_5 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (L) Likidite durumunu olumlu yönde etkilemektedir.
- H_6 : Bankaların entegre raporlama düzeyindeki artış, (S) Piyasa Riskine Duyarlılığı arttırmaktadır.

Yukarıdaki hipotezlerin doğruluğunu tespit etmek ve bahsi geçen sorulara yanıt bulabilmek için, öncelikle bankaların “Faaliyet Raporları”, “Sürdürülebilirlik Raporları”, “Entegre Raporları” ve “Mali Tabloları (Bilanço, Gelir Tablosu, Nakit Akış Tabloları vd.)” 6 yılı (2013-2018) kapsayacak şekilde incelenmiştir.

Entegre Raporlama Düzeyi (ERD) belirlenirken entegre raporlama yapan bankaların sadece entegre raporlarına; sürdürülebilirlik raporlaması yapan bankaların sürdürülebilirlik ve faaliyet raporuna (sürdürülebilirlik raporu ve faaliyet raporlarının bir arada değerlendirilmesi entegre raporlama anlayışını oluşturmaktadır) ve sürdürülebilirlik ya da entegre raporlama yapmayan işletmelerin faaliyet raporlarında yapmış olduğu açıklamalara bakılarak entegre raporlama düzeyi belirlenmiştir.

Entegre raporlama düzeyi belirlenirken GRI G4 rehberinde yer alan 98 standart baz alınarak; (i) banka ilgili yılda, ilgili standartla alakalı herhangi bir açıklama yapmamışsa 0,25; (ii) standartla ilgili kısaca bilgi vermişse 0,50; (iii) detaylı ancak sayısal verilerden bahsedilmemişse 0,75 ve (iv) söz konusu standartla ilgili nicel ve nitel veriler detaylı bir şekilde ifade edilmişse 1,00 tam puan verilmiş ve elde edilen toplam skor 98'e bölünmüştür. Böylece çalışmada yer alan bankaların entegre raporlama düzeyleri (ERD) belirlenmiştir. Daha sonra, Entegre Raporlama Benimseme (IRQ)'nin belirlenmesi için sürdürülebilirlik veya entegre raporlama yapan işletmelere 1; sürdürülebilirlik ya da entegre raporlama yapmayan işletmelere 0 değeri verilerek IRQ dummy değişkeni oluşturulmuştur. Son olarak ise, banka-

ların finansal performanslarını değerlendirmek için geliştirilmiş ve genel kabul görmüş bir standart olan, “CAMELS Analizi Yöntemi” ile bu yöntemin alt bileşenlerini oluşturan 19 adet finansal oran belirlenmiş ve bu oranların analiz sistemi içerisindeki ağırlıklandırılması yapılmıştır. Belirlenmiş oranların elde edilmesinde Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’ne ait veri tabanından yararlanılmıştır. Bankaların finansal performansının ölçülmesinde kullanılacak CAMELS Analiz sistemine ait oranlar, bileşen ağırlıkları ve oranların ilişki yönleri aşağıda gösterilmiştir (Bu oran ve ağırlıkların belirlenmesi ve hesaplanması için Gümüş ve Nalbantoğlu (2015); Karaçor vd. (2017); Arslaner (2018) ve Kaur (2015) çalışmalarından faydalanılmıştır).

Tablo – 3: CAMELS Analizinde Kullanılacak Oranlar

	Değişkenler ve Oranlar	Bileşen Ağırlığı	Oran Ağırlığı	İlişki Yönü
	(C)SERMAYE YETERLİLİĞİ	%20		
C1	Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Risk)		%50	+
C2	Özkaynaklar / Toplam Aktifler		%30	+
C3	(Özkaynaklar – Duran Aktifler) / Toplam Aktifler		%20	+
	(A)AKTİF KALİTE	%15		
A1	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler		%30	-
A2	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar		%25	-
A3	Duran Aktifler / Toplam Aktifler		%20	-
A4	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Mevduat		%25	+
	(M)YÖNETİM KALİTESİ	%15		
M1	Tüketici Kredileri / Toplam Krediler ve Alacaklar		%20	-
M2	Toplam Personel Sayısı / Toplam Şube Sayısı (Kişi)		%15	-
M3	Şube Başına Net Kar		%35	+
M4	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif		%30	+
	(E)KARLILIK	%15		
E1	Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler		%35	+
E2	Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar		%35	+
E3	Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Toplam Aktifler		%30	+
	(L)LİKİDİTE	%20		
L1	Likit Aktifler / Toplam Aktifler		%35	+
L2	Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler		%35	+
L3	TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler		%30	+
	(S)PİYASA RİSKİNE DUYARLILIK	%15		
S1	YP Aktifler / YP Pasifler		%50	+
S2	Net Faiz Geliri (Gideri) / Toplam Aktifler		%50	+

Yukarıdaki tabloda ilişki yönü (+;-), bileşenlerle altındaki oranların ilişki yönünü belirlemektedir. Örneğin, “Özkaynaklar / Toplam Aktifler” Sermaye Yeterliliği bileşenini olumlu yönde etkilerken, “Tüketici Kredileri / Toplam Krediler ve Alacaklar” Yönetim Kalitesi’ni olumsuz yönde etkileyecektir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Entegre Raporlama Düzeyi (ERD) ve Entegre Raporlama Benimseme (IRQ) bağımsız değişkenleri ve CAMELS Analizinin bileşenlerini oluşturan bağımlı değişkenler oluşturulmuş, bankaların entegre raporlama benimseme ve düzeylerinin finansal performansları üzerindeki etkisini ölçmek için bir dizi model belirlenmiştir. Bu modeller aşağıda ifade edilmiştir;

$$(1) C_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

$$(2) A_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

$$(3) M_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

$$(4) E_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

$$(5) L_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

$$(6) S_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 ERD_{it} + \beta_2 IRQ_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + e_{it}$$

Yukarıdaki modellere “Banka Büyüklüğü (SIZE)” kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Bu değişken işletmelerin toplam varlıklarını ifade etmektedir. Bu değişken, analiz sürecinde doğal logaritması alınarak modellerde kullanılmıştır. Bu değişken, bankalar arasında büyüklük farklılığı söz konusu olduğu için modele eklenmiştir.

5.4. Araştırmanın Kısıtları

Çalışmada elde edilen bulgular, çalışma kapsamı içerisine alınan bankaların ve dönemin sonuçlarıyla ilgili genel bir çıkarımda bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu bankalar için elde edilen bulgular 2013-2018 yılları arasında kapsamaktadır. Bu nedenle elde edilen sonuçlar başka bankalar ve dönemler için genellenmemelidir.

5.5. Araştırmanın Bulguları ve Yorum

Çalışmada yer alan bankaların finansal performansını ve çalışmanın bağımlı değişkenlerinden birini oluşturacak (2013-2018 yılları arası) CAMELS Puanları (Tablo - 4) aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo – 4: Bankaların Camels Puanları

Banka	Değişken	YILLAR					
		2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	C	0,201	4,890	-1,566	1,441	1,672	-3,978
	A	0,742	4,583	-2,079	3,175	-2,173	-3,930
	M	1,631	3,512	-1,739	2,879	-3,391	-3,902
	E	2,188	3,593	-2,736	4,628	-3,339	-4,113
	L	3,345	1,843	-2,937	4,344	-2,204	-4,303
	S	5,276	2,010	-1,407	3,514	-8,250	-5,134
2	C	-3,304	1,891	0,211	0,782	-7,440	-4,749
	A	-4,752	2,733	-0,130	0,465	-8,996	-6,064
	M	-3,299	2,465	-0,683	1,642	-6,472	-5,406
	E	-5,017	-1,145	2,563	-6,031	-6,832	-5,676
	L	-3,786	-1,435	3,273	-6,951	-6,048	-4,789
	S	-14,717	-1,893	5,008	-10,563	7,925	-8,353
3	C	-5,793	-0,956	-1,897	-6,000	-3,084	0,539
	A	-5,042	-0,993	-2,221	-4,170	-3,445	0,902
	M	-1,829	-4,063	8,079	-2,394	-3,537	1,336
	E	-0,180	-4,567	4,176	0,863	-4,048	1,949
	L	-0,249	-5,611	3,022	1,035	-6,599	2,199
	S	-0,025	-6,323	2,037	3,414	-8,624	4,140
4	C	5,692	1,686	0,081	-4,535	-7,420	-1,036
	A	6,791	-2,564	4,140	-11,391	-7,945	1,231
	M	-2,510	3,898	-5,907	-18,638	-4,402	-1,265
	E	1,035	5,689	2,642	-11,446	-3,633	0,285
	L	-2,256	9,077	-1,388	-8,834	-2,750	-0,504
	S	7,008	6,948	7,467	-9,470	6,086	2,553
5	C	0,661	-3,439	7,591	-3,662	-3,667	1,994
	A	-0,185	-2,466	5,117	-0,801	-7,920	1,300
	M	-0,034	-3,269	7,379	-3,349	-8,052	1,197
	E	-0,620	-1,894	3,932	-0,439	-5,877	1,096
	L	-1,723	-1,794	1,877	-0,176	-7,641	0,657
	S	-1,233	-1,731	-2,016	4,168	-9,967	-4,015
6	C	-0,998	2,787	-1,165	0,758	-0,194	1,924
	A	-0,210	2,458	-1,757	2,539	-5,464	1,065
	M	1,552	1,174	-1,864	3,637	-7,065	1,568
	E	3,359	1,155	-2,412	5,152	-7,069	1,256
	L	3,587	0,656	-2,780	4,327	-6,244	1,678
	S	4,588	1,388	-2,527	5,263	-8,265	2,905

7	C	-2,713	0,835	-0,603	5,767	-6,168	1,990
	A	-2,759	-0,520	0,418	2,434	-9,708	2,906
	M	-1,110	0,348	0,558	2,948	-9,951	2,700
	E	-2,156	0,823	1,302	-0,866	-9,619	2,471
	L	-3,428	0,748	-0,291	-0,704	-4,784	2,430
	S	-3,730	2,143	1,460	-5,984	-11,837	2,908
8	C	-2,288	0,864	1,319	0,278	-1,680	1,650
	A	-0,488	0,889	0,922	1,654	-2,097	1,116
	M	0,295	0,188	1,151	0,496	-3,628	1,165
	E	0,605	0,129	0,194	2,384	-3,459	1,245
	L	0,522	-0,493	-0,109	0,967	-4,041	0,919
	S	0,934	-1,237	-1,105	3,668	-10,019	2,604
9	C	7,849	-7,939	2,105	-5,604	18,478	-0,400
	A	6,789	-5,814	1,080	-2,100	54,235	-0,793
	M	6,429	-4,051	0,115	2,077	58,246	-1,082
	E	0,417	-2,506	-0,211	-2,261	56,864	-2,437
	L	4,947	-1,511	11,328	0,166	53,522	-1,180
	S	-1,023	-0,014	5,542	-1,254	50,969	-1,956
10	C	4,565	-0,124	-6,642	8,631	13,653	-1,052
	A	4,463	0,753	-8,050	11,117	3,843	-0,801
	M	2,285	1,059	-9,415	12,366	1,369	-0,443
	E	2,907	0,762	-9,476	7,717	0,855	-0,275
	L	3,214	0,458	-10,267	6,234	-0,178	0,136
	S	2,492	-2,559	-11,906	5,335	2,895	0,098
11	C	-3,398	0,309	1,655	-2,158	-1,650	2,802
	A	-3,306	0,939	1,170	-0,605	-5,409	2,124
	M	-1,756	0,124	0,589	1,112	-7,297	2,819
	E	-1,578	0,182	-0,002	1,205	-7,389	2,946
	L	-2,189	-0,100	-0,927	1,669	-8,173	2,525
	S	-0,724	1,737	-0,427	1,352	-10,317	3,036
12	C	-0,474	-0,804	-1,090	4,301	-2,502	0,315
	A	-2,043	0,003	1,388	-2,316	-4,922	0,942
	M	-1,654	-1,385	1,735	-2,776	-5,821	1,311
	E	-0,962	-2,222	0,029	-0,906	-6,455	1,254
	L	-1,984	-1,838	-0,800	-2,079	-4,859	0,231
	S	1,153	-0,466	-2,127	0,556	-0,595	1,215

Benzer şekilde, çalışmanın bağımsız değişkenlerinden bir diğeri olan Entegre Raporlama Düzeyi (ERD) (Tablo 5) ise aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Tablo – 5: Entegre Raporlama Düzeyi (ERD) Puanları

Banka	Yıllar					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	0,536	0,579	0,589	0,602	0,607	0,617
2	0,365	0,367	0,383	0,406	0,395	0,421
3	0,370	0,352	0,380	0,385	0,406	0,408
4	0,324	0,337	0,347	0,352	0,362	0,370
5	0,380	0,408	0,431	0,439	0,429	0,441
6	0,724	0,737	0,727	0,735	0,730	0,747
7	0,569	0,607	0,605	0,645	0,671	0,676
8	0,569	0,610	0,617	0,645	0,666	0,694
9	0,334	0,329	0,349	0,352	0,347	0,365
10	0,658	0,666	0,653	0,571	0,597	0,658
11	0,370	0,362	0,526	0,577	0,566	0,612
12	0,648	0,689	0,694	0,679	0,663	0,645

Yukarıda hesaplanan Camels puanlarının (Tablo 4), Entegre Raporlama Düzeyleri (ERD) (Tablo 5) ve Entegre Raporlama Benimseme (IRQ) ile ilişkisini tespit etmek amacıyla, Stata 15 paket programıyla panel veri regresyon analizi yapılmıştır. Analize ilişkin kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo – 6: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Medyan	Std. Sapma	Min. Değ.	Max. Değ.
<i>C</i>	72	-2.22045	-0.22927	3.65791	-14.71675	7.84867
<i>A</i>	72	-1.23358	0.15559	2.93976	-7.93916	9.07662
<i>M</i>	72	2.34381	0.01313	4.12336	-11.90638	11.32837
<i>E</i>	72	-4.70303	0.77007	5.25420	-18.63776	12.36576
<i>L</i>	72	-3.08395	-4.59324	15.93282	-11.83696	58.24588
<i>S</i>	72	2.09709	1.00397	2.72356	-8.35345	4.13978
<i>ERD</i>	72	0.52324	0.56888	0.14020	0.32398	0.74745
<i>IRQ</i>	72	0,58334	1	0,49647	0	1
<i>SIZE</i>	72	150992229	152152156	121395775	3556057	416387604

Tablo 6’da görüldüğü üzere, her bir değişkene ait gözlem sayısı 72 ve dengeli bir panel söz konusudur. Çalışmanın gözlemlerinin 72 ile sınırlı kalmasının sebebi işletmelerin entegre-sürdürülebilirlik raporlarının yıllık olarak hazırlanıyor olması ve banka sayısının 12 ile sınırlı olmasıdır. Çalışmada ele alınan bankaların ortak olarak entegre-sürdürülebilirlik raporlamasına başladıkları ilk tarih 2013’ten itibaren veriler toplanmıştır. Söz konusu raporlama anlayışının ülkemizde yeni olmasından dolayı, çok yüksek ve kapsamlı gözlemlerle analiz yapmak güçleşmektedir. Bunlara ek olarak çalışmanın değişkenlerine ilişkin ortalama, medyan, standart sapma, minimum ve maksimum değerler yukarıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Bu çalışmada, çalışmanın amacına uygun olarak değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek için kullanılan verilerin, hem zaman hem de birim boyutu bulunmaktadır. Hem zaman hem de birim boyuta sahip olan değişkenlerle yapılacak analizler, panel veri regresyon analizi olarak adlandırılmaktadır (Gujarati, 2016: 406). Regresyon analizinde, bir modelin tahmin edilmesinden önce bir takım öncül testlerin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, regresyon analizinde açıklayıcı değişkenler arasında yüksek bir ilişki istenen bir durum değildir, bu sebeple açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada kullanılacak değişkenlerin aralarındaki ilişkinin düzeyinin görülebilmesi için değişkenler arası korelasyon matrisinin incelenmesi gerekmektedir. Çalışmanın değişkenleri arasındaki korelasyonun düzeyi, Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo – 7: Korelasyon Matrisi

	C	A	M	E	L	S	ERD	IRQ	SIZE
C	1.000								
A	-0.065	1.000							
M	-0.165	-0.271	1.000						
E	0.293	-0.050	-0.505	1.000					
L	0.327	-0.263	0.150	-0.027	1.000				
S	0.147	-0.185	0.098	0.071	-0.210	1.000			
ERD	0.089	0.220	-0.480	0.571	-0.343	0.274	1.000		
IRQ	0.077	0.305	-0.511	0.570	-0.306	0.295	0.763	1.000	
SIZE	-0.296	0.096	-0.039	0.364	-0.567	0.331	0.676	0.649	1.000

Tablo 7’de görülen sonuçlara göre, değişkenler arasında kritik değer olan yüzde 80 (0.80)’den daha büyük bir değer söz konusu değildir. Yüzde 80’in üzerinde değere sahip olan değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olması muhtemeldir. Ek olarak, değişkenler arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin, C ile ERD ve IRQ arasında pozitif, SIZE ile negatif yönlü bir ilişki; A ile ERD, IRQ ve SIZE arasında pozitif yönlü bir ilişki; M ile ERD, IRQ ve SIZE arasında negatif yönlü bir ilişki; E ile ERD, IRQ ve SIZE arasında pozitif yönlü bir ilişki; L ile ERD, IRQ ve SIZE arasında negatif yönlü bir ilişki ve S ile

ERD, IRQ ve SIZE arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Ayrıca, çoklu doğrusallığın varyans şişirme faktörü (VIF) testi kullanarak test edilmesi sonucunda veri kümesinin etkilenmediği görülmüştür. Bu sonuçlar analiz için çok yönlü doğrusallık probleminin söz konusu olmadığını göstermektedir.

Panel veri analizinin varsayımlarından ilki, çalışma modeline ilişkin değişkenlerin durağanlığının sınanması şartıdır. Durağanlık testinin yapılabilmesi için öncelikle 1. Kuşak Birim Kök Testler ya da 2. Kuşak Birim Kök Testlerden hangilerinin kullanılacağını belirlemek gerekmektedir. Hangi değişkene, hangi kuşak birim kök testlerin yapılacağını belirlemek amacıyla, birimler arası kolerasyon testlerinden Pasa-ran (2004) CD Testi kullanılmıştır. CD Test sonuçları aşağıda Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo – 8: Birimler Arası Korelasyon CD Test Sonuçları

Değişkenler	CD-test	p-value	corr	abs(corr)
<i>C</i>	-1.350	0.178	-0.068	0.576
<i>A</i>	-0.790	0.432	-0.040	0.601
<i>M</i>	-0.430	0.668	-0.022	0.494
<i>E</i>	-0.660	0.507	-0.033	0.567
<i>L</i>	1.290	0.198	0.065	0.619
<i>S</i>	-1.040	0.298	-0.052	0.543
<i>ERD</i>	9.350	0.000	0.470	0.649
<i>SIZE</i>	19.470	0.000	0.978	0.978

Not: Yatay kesit bağımsızlığının yokluğu hipotezi altında $CD \sim N(0,1)$

Yukarıdaki tabloda, CD Test istatistiği olasılık değeri (p-value), korelasyon katsayısı (örneğin C için -%6,8) ve korelasyonun mutlak değerine ilişkin sonuçlar görülmektedir. CD-testi için geçerli olan hipotez altında p-value değeri 0.05’in altında olan değişkenler için H_0 hipotezi reddedilir. Bu değerden büyük olan değişkenler için birimler arası korelasyon söz konusu değildir. Bu açıklama ışığında, C, A, M, E, L ve S değişkenlerine durağanlığın sınanması için birinci kuşak panel birim kök testlerin uygulanması; SIZE ve ERD değişkenleri için ikinci kuşak panel birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Tatoğlu, 2018a: 107). Değişkenlerin durağanlığına ilişkin bulgular aşağıda Tablo 9’da ifade edilmiştir.

Tablo – 9: Durağanlığın Sınanması

<i>Değişkenler</i>	<i>Harris-Tzavalis (HT) p-value</i>	<i>Im, Peseran ve Shin (IPS) p-value</i>	<i>Açıklama</i>
<i>C</i>	0.0005	-	Düzeyde Durağan
<i>A</i>	0.7146	-	Düzeyde Durağan Değil
<i>M</i>	0.0000	-	Düzeyde Durağan
<i>E</i>	0.0944	-	Düzeyde Durağan Değil
<i>L</i>	0.0001	-	Düzeyde Durağan
<i>S</i>	0.0000	-	Düzeyde Durağan
<i>ERD</i>	-	0.0000	Düzeyde Durağan
<i>SIZE</i>	-	0.0000	Düzeyde Durağan

Not: Her iki test içinde “ H_0 : Panel birim kök içerir” şeklindedir.

Durağanlığın sınanması için küçük zaman büyük yatay kesit için uygun olan (Harris ve Tzavalis, 1999: 203) birinci kuşak panel birim kök testlerden *Harris-Tzavalis (HT)* ve ikinci birim kök testlerden *Im, Peseran ve Shin (IPS)* ile durağanlık sınanmıştır. Tablo 9’da ifade edildiği gibi olasılık değeri 0.05’ten küçük olan değişkenler için H_0 hipotezi reddedilmiş ve durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Olasılık değeri 0.05’ten büyük olan *A* ve *E* değişkenleri için 1.derece farkı alınmış, daha sonra testler tekrar edilmiş ve durağan oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, *C*, *M*, *L*, *S*, *ERD* ve *SIZE* düzeyde; *A* ve *E* ise 1.farkta durağandır.

Araştırmada kullanılacak olan altı model için uygun olan tahmincilerin belirlenmesi amacıyla bir takım testlerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle analiz için kullanılacak modellerin belirlenmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak, “Eğer yatay kesit boyut büyük bir ana kütlede tesadüfi olarak seçilmişse, tesadüfi etkileri; eğer daha spesifik bir veri seti söz konusu ise, sabit etkileri düşünmek mantıklı olabilmektedir (Tatoğlu, 2018, s.79).” ifadesi göz önünde bulundurularak, bu çalışmanın örnekleminin belli bir sektör kesiminden oluşması nedeniyle sabit etkili modelin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında kullanılacak modellerde sabit etkili modellerin (birim, zaman veya birim ve zaman etkili model) kullanılması uygun olacaktır. Sabit etkilerde birim, zaman veya birim ve zaman etkili modellerin belirlenmesi için yapılan teste ilişkin sonuçlar aşağıda Tablo 10’da ifade edilmiştir.

Tablo – 10: Sabit Etkiler Modelinde Birim ve Zaman Etkinin Sınanması

P. Veri Modeli	Birim Etkisi		Zaman Etkisi	
	Prob > F	Sonuç	Prob > F	Sonuç
(1)	0.0000	Birim etki vardır.	0.9652	Zaman etkiler anlamsızdır.
(2)	0.0000	Birim etki vardır.	0.9975	Zaman etkiler anlamsızdır.
(3)	0.0001	Birim etki vardır.	0.9767	Zaman etkiler anlamsızdır.
(4)	0.0000	Birim etki vardır.	0.9994	Zaman etkiler anlamsızdır.
(5)	0.0000	Birim etki vardır.	0.7287	Zaman etkiler anlamsızdır.
(6)	0.0000	Birim etki vardır.	0.9988	Zaman etkiler anlamsızdır.
	H_0 : Birim etkiler sıfıra eşittir.		H_0 : Zaman etkiler sıfıra eşittir.	

Not: Birim Sabit Etkiler (BSE), Birim Tesadüfi Etkiler (BTE), Klasik Model (KM)

Tablo 10’da, sabit etkilerde birim ve zaman etkilerin sınanması için yapılan test sonucuna göre, birim etki için tüm panel veri modellerinin Prob > F değeri kritik değer 0.05’ten küçüktür. Bu durumda “Birim etkiler sıfıra eşittir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi tüm panel veri modelleri için reddedilmiş ve birim etkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zaman etki için yapılan test sonuçlarına göre ise, tüm panel veri modelleri için Prob > F değeri kritik değer 0.05’ten büyük ve zaman etkiler anlamsızdır.

Bu aşamadan sonra analizlerde sabit etki varsayım testleri olan heteroskedasite (değişen varyans), otokorelasyonsuzluk (hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasındaki ilişki) ve birimler arası korelasyonsuzluk (panel veri modelinin her bir biriminin model artıklarıyla arasındaki ilişki) varsayım testleri uygulanmış olup test sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo – 11: Dirençli Tahmincinin Belirlenmesi

	Heteroskedasite	Otokorelasyon	B. A. Korelasyon
	<i>Wald Testi</i>	<i>Durbin-Watson Testi</i>	<i>Pesaran Testi</i>
(1)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 1.3131757	Pr = 0.3748
(2)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 0.69287783	Pr = 0.5761
(3)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 1.640932	Pr = 0.9662
(4)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 0.93991708	Pr = 0.4758
(5)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 1.1171481	Pr = 0.1576
(6)	Prob>chi2 = 0.0000	Durbin-Watson = 1.3165064	Pr = 0.2538
	H_0 : Varyans birimlere göre değişmemektedir.	Değer 2’den küçükse, otokorelasyon var.	H_0 : Birimler arası korelasyon yoktur.

Tablo 11'e göre, Panel Veri Modelleri için elde edilen sonuçlar şu şekilde yorumlanmaktadır;

- ✓ Wald Testi sonucunda, söz konusu panel veri modellerinin tümü için H_0 hipotezi reddedilmekte, varyansın birimlere göre değiştiği anlaşılmakta ve böylece birimlere göre heteroskedasitenin var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
- ✓ Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu Yerel En İyi Değişmez testi sonucuna göre, söz konusu panel veri modellerinin tümü için Durbin-Watson değerlerinin kritik değer 2'den küçük olduğu ve sabit etkiler modelinde birinci mertebeden otokorelasyonun var olduğu yorumu yapılabilmektedir.
- ✓ Pesaran testi sonucunda ise, tüm Panel Veri Modelleri için H_0 hipotezi kabul edilmekte ve birimler arası korelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yukarıdaki sonuçlara göre, tüm panel veri modelleri için Arellano, Froot ve Rogers tahmincisinin kullanılması gerekmektedir.

Tablo – 12: Regresyon Tahmin Sonuçları

	(1) C	(2) A	(3) M	(4) E	(5) L	(6) S
<i>ERD</i>	10.60* (5.761)	-3.24 (2.888)	-11.70*** (4.409)	12.74*** (4.924)	-3.78 (6.932)	-1.15 (3.662)
<i>IRQ</i>	1.12 (2.393)	3.18*** (0.924)	-4.43*** (1.480)	3.33** (1.548)	4.25* (2.526)	1.01 (1.319)
<i>SIZE</i>	-3.96*** (1.059)	-0.71 (0.830)	3.84** (1.682)	-0.59 (1.504)	-16.28*** (4.330)	1.11** (0.508)
<i>_cons</i>	37.02*** (11.380)	7.54 (8.988)	-33.17** (16.601)	-2.13 (15.407)	176.95*** (48.991)	-12.12** (4.982)
<i>N</i>	72	60	72	60	72	72
<i>adj. R²</i>	0.2456	0.1157	0.4408	0.3476	0.3287	0.1216
<i>F</i>	0.0058***	0.0057***	0.0220**	0.0000***	0.0038***	0.0079***
<i>VIF</i>	3.82	4.58	3.82	4.58	3.82	3.82

Not: ***%1 önem seviyesinde; **%5 önem seviyesinde; *%10 önem seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir. Regresyon tahmin sonucuna ilişkin tablonun ilk satırında katsayı değerleri, parantez içerisinde ise standart hatalar verilmiştir. Katsayı değerinin, standart hataya bölünmesi sonucunda t istatistik değeri elde edilmektedir. t istatistik değeri için kritik değerler ***%1 önem seviyesi için $|t| \geq 2.576$ olmalı; **%5 önem seviyesi için $2.576 > |t| \geq 1.960$ aralığında olmalı; *%10 önem seviyesi için $1.960 > |t| \geq 1.645$ aralığında olmalıdır.

Regresyon sonucuna göre; **Model 1** için, *F* Değeri %1 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri %0.2456'dır, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %25'ini açıklayabilmektedir. *sermaye yeterliliği (C)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında %10 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ve *sermaye yeterliliği (C)* ile *banka büyüklüğü (SIZE)* arasında %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken ERD'de yaşanan 1 birimlik artış, C'yi 10.60 birim arttırmakta; SIZE'da yaşanan 1 birimlik artış ise C'yi 3.96 birim azaltmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_1 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (C) Sermaye Yeterliliğini olumlu yönde etkilemektedir." hipotezi kabul edilmiştir. Ek olarak, *sermaye yeterliliği ile entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında ise herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Model 2 için, *F* Değeri %1 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri %0.1157'dir, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %12'sini açıklayabilmektedir. *aktif kalite (A)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* ve *banka büyüklüğü (SIZE)* arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken; *entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında %1 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken IRQ'de yaşanan 1 birimlik artış, A'yi 3.18 birim arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_2 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (A) Aktif Kalitesini olumlu yönde etkilemektedir." hipotezi ret edilmiştir. Ancak entegre raporlama anlayışını benimsemek bankaların aktif kalitesini olumlu yönde etkilememektedir.

Model 3 için, *F* Değeri %5 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri %0.4408'dir, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %44'ünü açıklayabilmektedir. *Yönetim kalitesi (M)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* ve *entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki ve *yönetim kalitesi (M)* ile *banka büyüklüğü (SIZE)* arasında %5 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken ERD'de yaşanan 1 birimlik artış, M'i 11.70 birim ve IRQ'da yaşanan bir birimlik artış M'i 4.43 birim azaltmakta; SIZE'da yaşanan bir birimlik artış ise M'i 3.84 birim arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_3 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (M) Yönetim Kalitesini olumlu yönde etkilemektedir." hipotezi ret edilmiştir. Ek olarak, entegre raporlama anlayışını benimsemek bankaların yönetim kalitesini olumlu yönde etkilememektedir.

Model 4 için, *F* Değeri %1 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri %0.3476'dır, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %35'ini açıklayabilmektedir. *Karlılık (E)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında %1 önem seviyesinde ve *entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında ise %5 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken ERD'de yaşanan 1 birimlik artış, E'yi 12.74 birim arttırmaktadır. Ayrıca, IRQ'de yaşanan 1 birimlik artış, E'yi 3.33 birim arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_4 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (E) Karlılığı arttırmaktadır." hipotezi kabul edilmiştir. Ek olarak, entegre raporlama anlayışını benimsemek bankaların karlılığını olumlu yönde etkilemektedir.

Model 5 için, *F* Değeri %1 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri

%0.3287'dır, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %33'ünü açıklayabilmektedir. *Likidite (L)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamışken; *likidite (L)* ile *entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında %10 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ve *banka büyüklüğü (SIZE)* ile %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken IRQ'de yaşanan 1 birimlik artış, L'yi 4.25 birim arttırmakta; SIZE da yaşanan 1 birimlik artış ise L'yi 16.28 birim azaltmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_5 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (L) Likidite durumunu olumlu yönde etkilemektedir." hipotezi ret edilmiştir. Ancak entegre raporlama anlayışını benimsemek bankaların likiditesini olumlu yönde etkilemektedir.

Son olarak **Model 6** için ise, F Değeri %1 önem seviyesinde modelin anlamlı olduğunu ifade etmektedir. R^2 değeri %0.1216'dır, yani modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %12'sini açıklayabilmektedir. *Piyasa riskine duyarlılık (S)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* ve *entegre raporlama benimseme (IRQ)* arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamışken; *banka büyüklüğü (SIZE)* ile %5 önem seviyesinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca, diğer tüm açıklayıcı değişkenler sabitken SIZE'da yaşanan 1 birimlik artış, S'i 1.11 birim arttırmaktadır. Bu sonuçlara göre, " H_6 : Bankaların entegre raporlama düzeylerindeki artış, (S) Piyasa Riskine Duyarlılığı arttırmaktadır." hipotezi reddedilmiştir. Ek olarak, entegre raporlama anlayışını benimsemek ile bankaların piyasa riskine duyarlılığı arasında herhangi bir ilişkiye de rastlanmamıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, bankacılık sektöründe *entegre raporlama düzeyi (ERD)* ve *entegre raporlama anlayışını benimseme (IRQ)*'nin, finansal performans üzerindeki etkisi bankacılık sektöründe finansal performansı değerlendirmek için genel kabul görmüş CAMELS Analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu noktada, Camels Analizinin yapılabilmesi için literatürde yaygınca yer verilen finansal oranlar belirlenerek Camels Analizi gerçekleştirilmiş, daha sonra bankaların entegre raporları, sürdürülebilirlik raporları ve faaliyet raporları içerik analizi yöntemiyle puanlandırılarak entegre raporlama düzeyi belirlenmiş ve bankacılık sektöründe entegre raporlama anlayışının finansal performans üzerindeki etkisi analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada yapılan panel veri regresyon analizi sonucunda, *sermaye yeterliliği (C)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında %10 önem seviyesinde pozitif yönlü; *karlılık (E)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında %1 önem seviyesinde pozitif yönlü ve *yönetim kalitesi (M)* ile *entegre raporlama düzeyi (ERD)* arasında %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. *Entegre raporlama düzeyi (ERD)* ile yukarıda bahsi geçen diğer Camels unsuları ile herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. *Entegre raporlama benimseme (IRQ)* ile *aktif kalite (A)* arasında %1, *karlılık (E)* ile arasında %5 ve *likidite (L)* ile arasında %10 önem seviyesinde pozitif yönlü; *yönetim kalitesi (M)* ile arasında %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Ayrıca bankalar entegre raporlama benimseme/benimsememe (IRQ) açısından değerlendirildiğinde ise, *IRQ* ile *aktif kalite (A)* arasında %1; *karlılık (E)* ile arasında %5 ve *likidite (L)* arasında %10 önem seviyesinde pozitif yönlü ve *yönetim kalitesi (M)* ile arasında %1 önem seviyesinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Analiz sonuçları entegre raporlama düzeyi ve/veya anlayışının, bankaları sermaye yeterliliği açısından değerlendiren (C) *sermaye yeterliliği* bileşeni açısından, bankaların karşılaşılabileceği olumsuz ve ani gelişmelere karşı durumunu iyileştirdiğini; varlıkların kalitesini değerlendiren (A) *aktif kalite* bileşeni açısından, mevcut ve potansiyel kredi riskini, gayrimenkulleri, kredi süreçlerini, problemli kredileri, tahsilat yeteneğini ve diğer varlıkların durumu gibi unsurları iyileştirdiğini; bankaların karlılığını değerlendiren (E) *karlılık* bileşeni entegre raporlama anlayışından karlılık durumu, karlılığın sürekliliği, kazanç elde etme yeteneği, karlılığın diğer bankalarla karşılaştırılması gibi yönlerden olumlu etkilediğini; bankaların nakit durumu ve işletme unsurlarının nakde dönme yeteneği değerlendiren *likidite* (L) bileşenini olumlu yönde etkilediği ve bankaların yönetilme durumunu ele alan (M) *yönetim kalitesi* bileşeninin bilgi sistemi, yönetim becerisi, sektörel gelişmelere ve bankacılıkla ilgili düzenlemelere uyum sağlama hızı gibi unsurlar açısından olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Bu sonuçlarla daha kapsamlı bir şekilde, entegre raporlama anlayışı ve/veya düzeyinin bankaların *sermaye yeterliliği* (C) ile ilgili “Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Risk)”, “Özkaynaklar / Toplam Aktifler” ve “(Özkaynaklar – Duran Aktifler) / Toplam Aktifler” üzerinde tamamen veya büyük ölçüde olumlu; *aktif kalite* (A) ile ilgili “Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler”, “Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar”, “Duran Aktifler / Toplam Aktifler” ve “Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Mevduat” üzerinde olumlu; *karlılık* (E) ile ilgili “Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler”, “Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar” ve “Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Toplam Aktifler” üzerinde tamamen veya büyük ölçüde olumlu ve *yönetim kalitesi* (M) ile ilgili “Tüketici Kredileri / Toplam Krediler ve Alacaklar”, “Toplam Personel Sayısı / Toplam Şube Sayısı (Kişi)”, “Şube Başına Net Kar” ve “Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif” üzerinde tamamen veya büyük ölçüde olumsuz bir etki oluşturduğu yorumunu yapmak mümkündür. Entegre raporlama anlayışının bankaların *likidite* (L) ile ilgili “Likit Aktifler / Toplam Aktifler”, “Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler” ve “TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler” üzerinde kısmen ve *piyasa riskine duyarlılık* (S) ile ilgili “YP Aktifler / YP Pasifler” ve “Net Faiz Geliri (Gideri) / Toplam Aktifler” üzerinde tamamen veya büyük ölçüde bir etkiye rastlanamamıştır. Banka büyüklüğüne ilişkin olarak ise, daha yüksek maliyetleri olan büyük bankaların, küçük bankalardan daha yüksek kalitede entegre raporlar sunmaları gerekmektedir. Büyük bankaların yöneticileri, bankanın ticari faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebilecek paydaşların büyük kısmına cevap vermek için daha kaliteli raporlar sunmalıdır. Böylece daha büyük bankalar, meşruiyet boşluğunu kapatmak ve paydaşlar arasındaki fikir birliğini artırmak ve sürdürmek için raporlarının kalitesini artırmış olacaklardır.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, entegre raporlamanın bankacılık sektörüne ilişkin olası etkileriyle ilgili entegre ve sürdürülebilirlik raporlarında yer alan bilgiler, hem bilgi asimetrisini azaltabilir hem de yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyebilir. Bu sebeple, bankalar anlaşılır entegre raporlar sunmalıdırlar; yani içerik, yatırımcıların anlamasını kolaylaştıracak ve benzerlikler ile farklılıkları ortaya çıkaracak şekilde yapılandırılmalıdır. Bankalar yatırımcılara ticari faaliyetlerle ilgili önemli bir hususun gizlenmediğini göstermek için söz konusu tüm unsurlarla ilgili bilgileri raporlarında sunmalıdır. Bu yatırımcıların daha bilinçli karar almalarına yardımcı olur. Ayrıca bankalar raporlarındaki içeriğe ek olarak, niteliksel ve niceliksel akışa büyük ölçüde bağlı grafikler ve tablolarla raporlarının okunabilirliğini ve netliğini arttırabilirler. Dahası, çok uzun raporlar hazırlamaktan kaçınılmalıdırlar, çünkü aşırı uzunluk yatırımcının

dikkatinin dağılmasına ve Cassandra etkisine² yol açabilir. Bankalar, zaman içinde değer yaratma kapasitesinin bütünsel bir resmini sağlamak, bilgi asimetrisi sorunlarını azaltabilmek ve kurum maliyetlerini azaltmak için entegre raporlama anlayışını benimsemelidirler. Bankalar entegre raporlama anlayışını, şirketin kurumsal imajını ve itibarını paydaşların gözünde artırmanın bir yolu olarak görmelidirler. Bu çalışmada entegre raporlama anlayışının finansal performans üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Entegre raporlama anlayışının ülkemizde yeni bir anlayış olması sebebiyle, kapsamlı veri setleri elde etmek mümkün değildir. Bu nedenle, gelecekte araştırmacılar konuyla ilgili yeni kalite unsurları geliştirmeli ve daha detaylı ve kapsamlı çalışmalar yapmalıdırlar.

2 Cassandra Etkisi (Cassandra Effect): Aşırı bilgi veya bilgi kirliliği yüzünden, bilgi kullanıcıları ya da yatırımcılar tarafından piyasadaki gelecek senaryoları tahmin edememe, potansiyel riskleri gözden kaçırma durumudur (Allaberdiyev, Buccolieri, Pellegrini, Rezgui ve Romano 2012, 1).

KAYNAKÇA

- Albetairi, H. T. A., Kukreja, G., ve Hamdan, A. (2018). Integrated reporting and financial performance: Empirical evidences from Bahraini listed insurance companies. *Accounting and Finance Research*, 7 (3), 102–110.
- Allaberdiyev B., Buccolieri L., Pellegrini A., Rezgui N., ve Romano I. (2012). Cassandra Effect: A Retrospective Analysis of 1960s and 1970 Forecasts, Eni Corporate University.
- Aras, G., ve Sarioğlu, G. U. (2015). Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama. İstanbul: İmak Ofset.
- Arslaner, Y. B. (2018). Türk Kalkınma ve Yatırım Bankacılık Sektöründe Performans (Camels) Analizi (Yayınlanmış Uzmanlık Tezi). İller Bankası A. Ş.
- Babuşçu, Ş. (1997). Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulaması. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Cole, R. A., ve Gunther, J. W. (1995). A Camel Rating's Shelf Life. *Federal Reserve Bank of Dallas Financial Industry Studies*, 13-20.
- Conway, E. (2019). Quantitative Impacts of Mandatory Integrated Reporting. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 17 (4), 604-634.
- Çelik, P. (2004). Bankaların Risk Derecelendirmesi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Eccles, R. G. ve Armbruster, K. (2011). Integrated Reporting in the Cloud. *IESE Insight*, No: 8, First Quarte, 13-21.
- Entegre Raporlama Türkiye Ağı - ERTA, www.entegreraporlamatr.org.
- EY. (2014). Integrated Reporting: Elevating Value.
- Gençoğlu, Ü. G. ve Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:72, 51-66.
- Global Reporting Initiative - GRI. (2013). GRI G4 Financial Services Sector Disclosures. <https://www.globalreporting.org/Documents/ResourceArchives/GRI-G4-Financial-Services-Sector-Disclosures.pdf>.
- Global Reporting Initiative - GRI. About GRI. <https://www.globalreporting.org/Information/about-gri/Pages/default.aspx>
- Global Reporting Initiative - GRI G4. (2013). Global Reporting Initiative G4 Reporting Principles and Standard Disclosures. www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf.
- Gujarati, D. (2016). Örneklerle Ekonometri (Çeviren: Doç. Dr. Nasip Bolatoğlu). Ankara: BB101 Yayınları.
- Gümüş, F. B. ve Nalbantoğlu, Ö. (2015). Türk Bankacılık Sektörünün Camels Analizi Yöntemiyle 2002-2013 Yılları Arasında Performans Analizi. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17 (2), 83-106.
- Harris, R. D. ve Tzavalis, E. (1999). Inference for Unit Roots in Dynamic Panels Where The Time Dimension is Fixed. *Journal of Econometrics*, 91, 201-226.
- Hirtle, B. J. ve Lopez, J. A. (1999). Supervisory Information and the Frequency of Bank Examinations. *Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review*, 5 (1), 3-4.
- Hurghis, R. (2015). Integrated Reports and Financial Performance: An Analysis. Babeş Bolyai University, The Faculty Of Economics And Business Administration, Conference Paper.
- International Integrated Reporting Council - IIRC. (2013). Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi. International Integrated Reporting Council.

- Integrated Reporting - IR. (2011). Towards Integrated Reporting Communicating Value in The 21st Century.
- Kandemir, T. ve Arıcı, N. D. (2013). Mevduat Bankalarında CAMELS Performans Değerleme Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma (2001-2010). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18 (1), 61-87.
- Karaçor, Z. Ö., Mangır, F., Kodaz, Ş. S. ve Kartal, M. (2017). Kamusal ve Özel Sermayeli Bankaların CAMELS Performans Analizi: Türkiye Örneği. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 47-65.
- Karğın, S., Aracı, H. ve Aktaş, H. (2013). Entegre Raporlama: Yeni Bir Raporlama Perspektifi. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 2013-1, 27-46.
- Kaur, P. (2015). A Financial Performance Analysis of the Indian Banking Sector Using CAMEL Model. The IUP Journal of Bank Management, 14 (4), 19-33.
- King Report. (1994-2009). King Report On Corporate Governance For South Africa.
- Özdemir, H. (2014). “Entegre Raporlama ve Değer Yaratma” Konulu Panel Konuşması.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tlili, M., Othman, H. B. ve Hussainey, K. (2019). Does Integrated Reporting Enhance The Value Relevance of Organizational Capital? Evidence From The South African Context. Journal of Intellectual Capital, 20 (5), 642-661.
- Tükenmez, M., Demireli, E. ve Akkaya, G. C. (2009). Kamu Bankalarında CAMELS Performans Derecelendirme Sistemi Üzerine Bir İnceleme. 13. Ulusal Finans Sempozyumu Afyonkarahisar, 467-468.
- Vitolla, F., Salvi, A., Raimo, N., Petruzzella, F. ve Rubino, M. (2020). The Impact on The Cost of Equity Capital in The Effects of Integrated Reporting Quality. Business Strategy and The Environment, 29 (2), 519-529.
- Yüksel, F. (2018). Entegre Raporlama ve Finansal Performans İlişkisi: Türkiye ve Güney Afrika Katılım Bankaları Üzerinde Bir Araştırma, Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi, 7 (2), 1 – 17.
- Yüksel, F. ve Kayalı, C. A. (2020). Entegre Raporlama İlkelerinin Finansal Performansa Etkisi: BIST Banka Endeksi Üzerinde Bir Araştırma. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Özel Sayı 2020 (22), 65-80.

VUK'A GÖRE HAZIRLANMIŞ FİNANSAL TABLOLARIN TFRS, BOBİ FRS VE KÜMİ FRS TASLAĞINA UYGUN FİNANSAL TABLOLARA DÖNÜŞTÜRME İŞLEMLERİ VE FİNANSAL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN COPRAS YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Dr. Öğr. Üye Ali KABLAN*

Makale Gönderim Tarihi : 29.08.2020 / Kabul Tarihi : 03.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Türkiye’de faaliyet gösteren işletmelerin, finansal tablolarını Vergi Usul Kanunu (VUK) hükümlerine göre hazırlamak zorunda oldukları bilinmektedir. Ayrıca Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından, 27.07.2017 tarihinde yayınlanan “Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) Hakkında Tebliğ” ile, BOBİ FRS’nin, bağımsız denetime tabi ancak, TMS/TFRS uygulamayacak işletmelerin, münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişmeyi takiben KGK tarafından; 28/12/2018 tarihinde Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Taslak Hesap Planı yayınlanmıştır. Son olarak yine KGK tarafından; bilanço esasına göre defter tutma ölçütlerini sağlayan ancak bağımsız denetim kapsamında olmayan işletmelerin finansal tablolarının, gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir olarak sunulması amacıyla, 12/07/2019 tarihinde KÜMİ FRS Taslak Metni, kamuoyunun görüşlerine açılacak şekilde yayınlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; VUK’a göre hazırlanmış mali tabloların, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Taslak Metnine çevrim işlemlerine ait muhasebe kayıtlarının yapılması ve çevrim işlemlerinin finansal performans üzerindeki etkilerinin çok kriterli karar verme (CKKV) tekniklerinden COPRAS yöntemi ile analiz edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Usul Kanunu, TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS, COPRAS

Jel Sınıflandırması: M40, M41

* Trakya Üniversitesi, alikablan@trakya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2711-0034>

THE CONVERSION OF FINANCIAL STATEMENTS PREPARED BASED ON THE TPL TO FINANCIAL STATEMENTS PREPARED BASED ON TFRS, BMSE FRS, SME FRS AND THE ANALYSIS OF ITS EFFECTS ON FINANCIAL PERFORMANCE WITH COPRAS METHOD**ABSTRACT**

The businesses in Turkey are obliged to prepare their financial statements in accordance with the Tax Procedure Law (TPL). In addition, the businesses that are subject to independent audit but not to Turkish Accounting Standards (TAS) or Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) are required to comply with “the Big and Medium Sized Enterprises Financial Reporting Standards (BMSE FRS) for their individual and consolidated financial statements with the notice issued by Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority (POA) on 27.07.2017. Following that, Chart of Accounts Draft Conforming Financial Reporting Standards was released on 28/12/2018. Lastly, POA published “the Small and Micro Enterprises Financial Reporting Standards Draft” on 12.07.2019 to guide the businesses that meet the criteria for bookkeeping on the basis of balance but not subject to independent audit in preparing reasonable, need-based and comparable financial statements.

The aim of the present study is to convert the bookkeeping entries of the financial statements prepared based on the Tax Procedure Law to TAS/TFRS, BMSE FRS, SME FRS and investigate the effects of the conversion by employing COPRAS, which are multiple-criteria decision making models.

Keywords: Tax Procedure Law, TFRS, BMSE FRS, SME FRS, COPRAS

Jel Classification: M40, M41

1. GİRİŞ

Muhasebe standardı, muhasebe süreçlerini yönlendiren ve finansal tabloların hazırlamasına yön veren normlar şeklinde tanımlanabilmektedir (Ataman ve Akay, 2004: 4). Yazıcı'nın (2003) tanımına göre muhasebe standardı ise; farklı muhasebe sistemlerini uygulayan ülkelerde, dönem sonu hazırlanan finansal tablolarının değerlendirme ve sunuşlarında ortak bir sunumunun gerçekleştirilmesi amacıyla uygulanması gereken yazılı kurallar bütünüdür. Bu yazılı kuralların oluşturulması ve yayımlanması amaçlı, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASB) 1973 yılında oluşturulmuştur (Alataş ve Kılıç, 2018: 455). Türkiye’de ise halen, KGK muhasebe standartları yayımlamaya yetkili tek kurum olarak faaliyet göstermektedir.

Muhasebe alanında standartlaşmanın son yıllarda önem kazanması ile birlikte; İngiltere’de orta ölçekli işletmeler için FRS 102 ve mikro işletmeler için FRS 105 standartları yayınlanmıştır (Gökçen, Öztürk & Güleş, 2019: 413). Bu gelişmeleri takiben, FRS 102 nolu standart referans alınarak, KGK tarafından 29/07/2017 tarihinde yayınlanmış olan “Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı” (BOBİ FRS) ile birlikte, bağımsız denetime tabi olup, TFRS’yi *uygulamayan işletmelerin*

finansal tablolarını BOBİ FRS'ye uygun olarak hazırlaması zorunlu hale getirilmiştir.

KGK tarafından son olarak; 2021'de yürürlüğe girmesi planlanan, bilanço esasına göre defter tutma ölçütlerini sağlayan ancak bağımsız denetim kapsamında olmayan işletmelerin finansal tablolarının, gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir olarak sunulması amacıyla, KÜMİ FRS Taslak Metni, 12/07/2019 tarihinde kamuoyunun görüşlerine açılacak şekilde yayınlanmıştır (www.kgk.gov.tr). KÜMİ FRS, temel olarak İngiltere'de 2015 yılında yayınlanan FRS 105 esas alınarak düzenlenmiş olup; FRS 105 ise, FRS 102'nin sadeleştirilmiş versiyonudur (Gökçen, Öztürk & Güleç, 2019: 414). Bu ifadeden yola çıkarak; KÜMİ FRS, BOBİ FRS'nin sadeleştirilmiş versiyonudur yorumu da yapılabilir. Ayrıca, KÜMİ FRS taslak metni Bölüm 5'de; herhangi bir işlem veya olaya uygulanacak bir muhasebe politikası öngörülmemiş olması durumunda işletmenin, BOBİ FRS setinin ilgili hükümlerini dikkate alması gerektiği ifade edilmiştir. Bu ifade; KÜMİ FRS'nin BOBİ FRS referansı ile hazırlandığının bir kanıtı niteliğindedir.

BOBİ FRS'nin yayınlanması ile birlikte, KGK tarafından orta ölçekli ve büyük ölçekli işletme tanımları yapılmıştır. KÜMİ FRS yürürlüğe girdiğinde ise; küçük ve mikro işletmeler için tanımlamaların yapılması gerekmektedir. Bakanlar Kurulu'nun, "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" kararına göre bir işletmenin, küçük ve mikro işletme sayılabilmesi için gereken şartlar Tablo 1'de belirtilmiştir. Belirlenen şartların en az ikisinin sağlanması durumunda işletmeler küçük işletme kabul edilmektedir. Küçük işletme şartlarını sağlamayan işletmeler ise mikro işletme olarak değerlendirilecektir. Mikro işletmelerden, bilanço esasına göre defter tutma hadlerini sağlamayan işletmeler KÜMİ FRS kapsamında yer almayacaktır (kgk.gov.tr).

Tablo 1. Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İşletme Kriterleri

	<i>Aktif Toplam</i>	<i>Net Satış Hasılatı</i>	<i>Çalışan Sayısı</i>
Mikro Ölçekli İşletmeler	< 3.000.000 TL	< 3.000.000 TL	<10 Kişi
Küçük Ölçekli İşletmeler *	< 25.000.000 TL	< 25.000.000 TL	< 50 Kişi
Orta Ölçekli İşletmeler **	≥ 35.000.000 TL	≥ 70.000.000 TL	≥ 175 Kişi
Büyük Ölçekli İşletmeler	≥ 75.000.000 TL	≥ 150.000.000 TL	≥ 250 Kişi

* AB Direktiflerine göre bir işletmenin küçük işletme sayılabilmesi için gereken şartlar;

- ≥ 4.000.000 Euro Aktif Toplam
- ≥ 8.000.000 Euro Net Satış Hasılatı ve
- ≥ 50 Kişi Çalışan Sayısı.

** Bağımsız Denetime Tabi olma kriterleri

BOBİ FRS ve KÜMİ FRS ile birlikte; bağımsız denetime tabi olup isteğe bağlı UFRS kullanmayan işletmelerin BOBİ FRS, bağımsız denetime tabi olmayan işletmelerin ise, 2021 yılından itibaren KÜMİ FRS kullanması gerekliliği vurgulanmaktadır (www.kgk.gov.tr). VUK'a göre defter tutulması zorun-

luluğunun yanında, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve uygulamaya başlandığında KÜMİ FRS ile birlikte dört ayrı muhasebe uygulaması ile karşılaşılabileceği sonucu ortadadır. Bu uygulamalar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. İşletme Büyüklükleri ve Tabi Oldukları Muhasebe Uygulamaları

	<i>Bağımsız Denetim</i>	<i>TFRS</i>	<i>BOBİ FRS</i>	<i>KÜMİ FRS</i>
<i>Bilanço Esasına Göre Defter Tutma Hadlerini Taşımayan İşletmeler</i>	(-)	(-)	(-)	(-)
<i>Mikro Ölçekli İşletmeler</i>	(-)	(-)	(-)	✓
<i>Küçük Ölçekli İşletmeler</i>	(-)	(-)	(-)	✓
<i>Orta Ölçekli İşletmeler</i>	✓	*	✓	(-)
<i>Büyük Ölçekli İşletmeler</i>	✓	*	✓	(-)
<i>KAYİK</i>	✓	✓	(-)	(-)

* BOBİ FRS yerine isteğe bağlı olarak TMS/TFRS uygulayabilir.

Bu çalışmanın amacı, VUK değerlendirme ölçülerine göre düzenlenen finansal tablolar ile, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS taslak metnine göre düzenlenen finansal tablo farklarının irdelenmesi ve uygulamaların finansal performans üzerindeki etkilerinin COPRAS yöntemi ile analiz edilmesidir. Bu amaçla çalışmada, VUK’na göre düzenlenmiş finansal tabloların, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’ye göre çevrim işlemleri ve sınıflandırma kayıtları yapıldıktan sonra oluşan finansal tablolar arasındaki farkların, analiz edilmesine yönelik bir örnek uygulamaya yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

VUK, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Taslak Metni çevrim işlemleri ve uygulamalarına ilişkin literatürde bir çok çalışma yer almasına rağmen; bu çalışmada, sadece ilgili uygulamaların finansal tablo kalemleri ve finansal oranlar üzerinde etkilerinin araştırıldığı çalışmalara yer verilmiştir.

Kutukız (2005) çalışmasında, Halka açık 6 işletme verilerini kullanarak analizini gerçekleştirmiştir. Regresyon ve korelasyon analizinin kullanıldığı çalışmada, mali oranlar hesaplanırken net kar yerine, UMS/UFRS’ye göre bulunan faaliyet karının dikkate alınmasının işletme performansını daha doğru gösterdiği tespit edilmiştir.

Çelik, Aygören ve Uyar (2007) çalışmalarında, SPK’ya tabi 43 şirket üzerinde, UFRS’nin finansal rasyolar üzerindeki etkisini regresyon ve korelasyon analizi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, UFRS’nin uzun dönemli borçlanma rasyosu, borç özsermaye rasyosu ve duran varlık / özsermaye rasyolarında belirgin farklılıklara neden olduğu tespit edilmiştir.

Ağca ve Aktaş (2007) çalışmalarında, UFRS’nin finansal analize etkilerini, BİST’te işlem gören 147 adet işletmenin hem finansal tablo hesapları hem de finansal rasyoları üzerinden incelemiştir. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada, UFRS’nin dönen varlık ve maddi olmayan duran varlık kalemleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Seçer (2009) çalışmasında, UFRS ile SPK tarafından yayımlanan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri arasındaki farkların BİST’de faaliyet gösteren 207 işletmenin finansal pozisyonu ve performansına olan etkileri incelenmiştir. T testi ve Wilcoxon Testi analizi kullanılan çalışmada, SPK tarafından yayımlanan Genel Kabul Görmüş Muhasebe ilkelerinin, UFRS’ye oranla sermaye ve karlılık yönünden daha muhafazakâr muhasebe uygulamalarına sebep olduğu saptanmıştır.

Ataman ve Özden (2009) çalışmalarında, örnek olay analizi üzerinden UFRS’ye göre düzenlenmiş finansal tabloların, vergi mevzuatına göre düzenlenmiş finansal tablolar üzerindeki etkilerini oran analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlara göre, karlılık oranlarında düşüş, mali yapı ile faaliyet oranlarında ise artış gözlemlenmiştir.

Atmaca (2010) çalışmasında, TMS/TFRS uygulamalarındaki değişimler ile finansal analiz arasındaki ilişkiyi anket çalışması yolu ile incelemiştir. İstanbul Sanayi Odası tarafından yayımlanan 2007 yılı “Türkiye’nin İlk 500 Büyük Sanayi Şirketi” listesi esas alınarak yapılan çalışma sonucunda; standart uygulamalarının, işletmelerin kredi değerliliğinin tespitinde, likidite ve faaliyet oranları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Atmaca ve Çelenk (2011) çalışmalarında, UFRS’nin işletmelerin finansal analiz uygulamalarının kalite düzeyine etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada İstanbul Sanayi Odası tarafından açıklanan ilk 500 sanayi kuruluşundan 93 işletme verileri kullanılmıştır. Anket, regresyon analizi ve T testi kullanılan araştırmada, UFRS’lerin işletmelerin finansal analizlerinin kalite düzeyini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Balcı (2012) çalışmasında, örnek olay analizi üzerinden vergi mevzuatına göre düzenlenmiş finansal tabloları UFRS’ye çevrim işlemlerini gerçekleştirmiştir. Daha sonra, çevrim işlemleri öncesi ve sonrası elde edilen finansal oranlar karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda, UFRS’ye geçtikten sonra likidite ve karlılık oranlarının düşmesine rağmen, finansal yapı ve faaliyet oranları artışı sonucuna ulaşılmıştır.

Alkan ve Doğan (2012) çalışmalarında, UFRS’nin finansal rasyolara uzun dönemli etkisini incelemişlerdir. 148 adet işletmenin dahil edildiği çalışmada T testi analizi kullanılmış olup, UFRS’nin finansal rasyolar üzerinde değişimlere neden olduğu tespit edilmiştir.

Uyar ve Büyüksalvarcı (2012) çalışmalarında, UFRS’nin finansal tablolar üzerindeki etkilerini, BİST’te imalat sektöründe faaliyet gösteren 91 adet işletme üzerinden incelemişlerdir. T testi analizinin kullanıldığı çalışmada, UFRS’nin faaliyet oranları ve mali yapı oranları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Akgün (2013) çalışmasında, UFRS’nin finansal analiz üzerindeki etkisini 129 işletme üzerinden araştırmıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada, UFRS’nin işletmelerin finansal tablolar analizini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Faktör analizinin uygulandığı çalışmada, UFRS’ye göre düzenlenen mali tabloların, finansal tablo kullanıcılarına daha yüksek düzeyde güven sağladığı tespit edilmiştir.

Terzi, Ökten ve Şen (2013) çalışmalarında, BİST’te imalat sektöründe faaliyet gösteren 140 adet işletme üzerinden, UFRS’nin finansal tablolar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Wilcoxon ve Mann-Whitney testi ve lojistik regresyon analizinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlara göre, UFRS’ye göre düzenlenmiş

finansal tablolar ile vergi mevzuatına göre hazırlanan finansal tabloların istatistiksel olarak farklı oldukları bulunmuştur. Çalışmada anlamlı farklılıklar stoklar, duran varlıklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar ve özsermaye hesaplarında belirlenmiştir.

Cengiz (2014) çalışmasında, BİST'te faaliyet gösteren 84 işletme üzerinde UFRS'nin finansal rasyolar üzerindeki etkisini incelemiştir. T testi analizinin kullanıldığı çalışmada, UFRS'nin finansal rasyolar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sultanoğlu (2014) doktora tez çalışmasında, BİST'te işlem gören 26 işletme üzerinde, rasyo modelini kullanarak panel regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda, UFRS'ye göre hesaplanmış finansal oranların, işletmelerin hisse senedi getirilerini açıklamada daha anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yenigün ve Aydemir (2015) çalışmalarında, TMS/TFRS çevrim işlemlerinin, oran analizine muhtemel etkilerini ölçmeye yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda, TMS/TFRS uygulamalarının farklı oranlar üzerinde farklı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Gör, Cengiz ve Dilsiz (2016) çalışmalarında, BİST'te işlem gören 85 işletme üzerinden, UFRS'nin finansal oranlar üzerindeki muhtemel etkilerini incelemiştir. Bu kapsamda çalışmada, Kolmogorov-Smirnov / Shapiro-Wilk Normallik ve Wilcoxon İşaret Testi analizi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, işletmelerin UFRS öncesi ve UFRS çevrim işlemleri sonrası hazırlanan finansal tablolardan elde edilen finansal oranlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Ayanoğlu ve Yılmaz (2016) çalışmalarında, Maden sektöründe faaliyet gösteren bir işletme üzerinde, 2013 yılı verilerini kullanarak örnek olay inceleme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada MSUGT'ne göre hazırlanmış mali tablolarının, muhasebe standartlarına geçiş işlemleri ve standartlar kapsamında oluşturulan mali tablolardan elde edilen rasyoların karşılaştırılması ve farkların analizi ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, dönüşüm sonucu TMS/TFRS dönüşüm işlemlerinin finansal oranları olumlu yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Likidite, faaliyet ve karlılık oranlarını yüksek; mali yapı oranlarının ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

Ataman, Gökçen ve Cavlak (2018) çalışmalarında, MSUGT ile BOBİ FRS arasındaki raporlama farklılıklarının rasyolar üzerindeki etkilerini örnek olay çalışması ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, BOBİ FRS'ye çevrim işlemlerinin rasyoları etkilediği, işletmenin karlarının azalmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Karaömer ve Özbirecikli (2019) çalışmalarında, VUK ve BOBİ FRS arasındaki raporlama farklılıklarının finansal yapı oranları üzerindeki etkilerini örnek olay çalışması ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, iki farklı uygulama arasında önemli farklılıklar tespit edilmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; bu çalışma, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS uygulamalarının finansal tablolar üzerindeki etkilerinin, çok kriterli karar verme teknikleri ile incelendiği ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır.

3. ÖRNEK UYGULAMA

Uygulamada ilk hareket noktası olarak, örnek olay inceleme yolu ile, VUK'a göre hazırlanmış Bilanço ve Gelir Tablosundan hareket edilerek, TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS çevrim işlemleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çevrim işlemlerinin ardından; TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye dönüştürülmüş finansal tablolara ulaşılmıştır. Uygulamalar arasındaki farklılıkların daha belirgin ortaya konulması amaçlı, işletmenin varlıklarının bir çoğunda değer düşüklüğü olduğu varsayımı üzerine dönem sonu envanter işlemleri kurgulanmıştır.

AKTİF		X İŞLETMESİ 31.12.2019 TARİHLİ DÖNEM SONU BİLANÇOSU		PASİF
DÖNEN VARLIKLAR	12.000.000	K.V.Y.K.	8.400.000	
<i>Hazır Değerler</i>	2.000.000	<i>Ticari Borçlar</i>	<u>6.400.000</u>	
<i>Menkul Kıymetler</i>	<u>500.000</u>	Satıcılar	4.000.000	
Hisse Senetleri	500.000	Borç Senetleri	2.400.000	
<i>Ticari Alacaklar</i>	<u>4.500.000</u>			
Alıcılar	1.500.000	<i>Borç ve Gider Karşılıkları</i>	<u>2.000.000</u>	
Alacak Senetleri	3.000.000	Dönem Karı Vergi ve Diğ.	2.000.000	
<i>Stoklar</i>	<u>5.000.000</u>	Yas. Yük. Karşılığı		
Ticari Mallar	5.000.000			
DURAN VARLIKLAR	32.400.000	U.V.Y.K.	10.000.000	
<i>Maddi Duran Varlıklar</i>	<u>25.000.000</u>	<i>Mali Borçlar</i>	<u>10.000.000</u>	
Binalar	15.000.000	Banka Kredileri	10.000.000	
Tesis Makine ve Cihazlar	5.000.000			
Demirbaşlar	2.000.000			
Birikmiş Amortismanlar (-)	(2.500.000)			
Yapılmakta Olan Yatırımlar	5.500.000	ÖZKAYNAKLAR	26.000.000	
		<i>Ödenmiş Sermaye</i>	18.000.000	
<i>Maddi Olmayan Duran Var.</i>	<u>7.400.000</u>	<i>Dönem Net Karı</i>	8.000.000	
Haklar	2.000.000			
Şerefiye	3.000.000			
Kuruluş ve Örgütlenme Gid.	1.000.000			
Ar-Ge Giderleri	2.000.000			
Özel Maliyetler	1.000.000			
Birikmiş Amortismanlar	(1.600.000)			
AKTİF TOPLAMI	44.400.000	PASİF TOPLAMI	44.400.000	

X İŞLETMESİ 31.12.2019/01.01.2019 DÖNEMİNE AİT GELİR TABLOSU		
Brüt Satışlar		75.000.000
Satış İndirimleri (-)		(-)
Net Satışlar		75.000.000
Satışların Maliyeti (-)		(50.000.000)
B. Satış Karı/Zararı		25.000.000
Faaliyet Giderleri (-)		<u>15.000.000</u>
Ar-Ge	(-)	
PSDG	5.000.000	
Gen. Yön. Gid.	10.000.000	
Faaliyet Karı/Zararı		10.000.000
Diğer Faaliyet. Olağan Gelir		5.000.000
Diğer Faaliyet. Olağan Gider (-)		(3.000.000)
Finansman Giderleri (-)		(3.000.000)
Olağan Kar/Zarar		9.000.000
Diğer Olağandışı Gelir		4.000.000
Diğer Olağandışı Gider(-)		<u>(3.000.000)</u>
Dönem Karı/Zararı		10.000.000
Vergi Karşılığı (-)		<u>(2.000.000)</u>
Dönem Net Karı/Zararı		8.000.000

Dönem Sonu Envanter Bilgileri;

1. BİST'te işlem gören hisse senetlerinin, gerçeğe uygun değerinin 700.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir.
2. 500.000 ₺'lik senetli alacağın vadesinde tahsil edilmediği anlaşılmıştır.
3. Alıcıların etkin faiz yöntemine göre itfa edilmiş değeri 1.200.000 ₺ iken; Alacak Senetlerinin itfa edilmiş değeri 2.200.000 ₺ olarak tespit edilmiştir.
4. Stok tutarının içerisinde, maliyet bedeline eklenen vadeli alımdan kaynaklı oluşan 1 yılı aşan vade farkı olduğu tespit edilmiştir. Bu vade farkı etkin faiz yöntemine göre ayrıştırılmış ve faiz giderinin 500.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir.
5. Stokların tahmini satış fiyatı 4.200.000 ₺, tahmini satış gideri ise 300.000 ₺ olarak tespit edilmiştir.
6. İşletmenin aktifinde kayıtlı binasının arsadan aldığı payın 5.000.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir. İşletmeye giriş tarihi 01.01.2019 olan binanın faydalı ömrü 50 yıl olup, amortisman hesaplamasında normal amortisman yöntemi kullanılmıştır.
7. Binanın geri kazanılabilir değeri 9.000.000 ₺, Arsanın geri kazanılabilir değeri ise 4.600.000 ₺ olarak tespit edilmiştir.

8. 2.000.000 ₺ olarak aktifte bulunan Demirbaşların faydalı ömrü işletme tarafından 5 yıl olarak belirlenmiştir. Demirbaşın vergi uygulamalarına göre birikmiş amortismanı 200.000 ₺ olarak kaydedilmiştir. Demirbaşların aktife giriş tarihi 01.10.2019'dir. Ayrıca, Demirbaşın geri kazanılabilir değeri 1.500.000 ₺ olarak tespit edilmiştir.
9. İşletmenin finansman giderleri arasında yer alan 500.000 ₺'lik tutarın, inşası 1 yıldan uzun süren duran varlığa ait olduğu tespit edilmiştir.
10. Aktifleştirilen kuruluş ve örgütlenme giderlerinin birikmiş amortisman tutarının 200.000 ₺ olarak kayıtlara yansıtıldığı tespit edilmiştir.
11. Şerefiye tutarının 01.07.2019 tarihinde oluştuğu, 2019 yılında itfaya tabi tutulduğu ve 600.000 ₺ tutarında itfa payının ayrıldığı tespit edilmiştir. Şerefiye tutarının değer düşüklüğü testine göre değerinin ise, 2.500.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir.
12. Aktifleştirmiş Ar-Ge giderlerinin 500.000 ₺'lik kısmının araştırma faaliyetlerle ilgili olduğu, ilgili tutara ait itfa payının ise 100.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir.
13. Haklar içerisinde yer alan 1.000.000 ₺ tutarındaki bedelin, işletme içi yaratılmış bir marka bedeli olduğu ve amortisman tutarının 400.000 ₺ olduğu tespit edilmiştir.
14. Satıcılar hesabının etkin faiz yöntemine göre itfa edilmiş değeri 3.500.000 ₺ iken, Borç Senetleri hesabının itfa edilmiş değeri 2.000.000 ₺ olarak tespit edilmiştir.
15. 2019 yılı için ayrılan Kıdem tazminatı karşılığı tutarı 1.000.000 ₺ olarak hesaplanmıştır.
16. İşletmenin avukatı ile yapılan görüşmede; işletme aleyhine açılan 300.000 ₺ tutarındaki tazminat davasının kaybedilme olasılığının yüksek olduğu anlaşılmıştır.
17. Kurumlar vergisi oranının %20 varsayımı ile ertelenmiş vergi hesaplanmıştır.

TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye Çevrim İşlemleri ve Düzeltme Kayıtları;

- 1- TFRS 9, BOBİ FRS Bölüm 9 ve KÜMİ FRS Bölüm 10'a göre; Özkaynak araçları raporlama tarihinde, gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülmekte ve ortaya çıkan değer farkları Kar/Zarar olarak gelir tablosuna yansıtılmaktadır.

110 HİSSE SENETLERİ	200.000	
649 DİĞER FAAL. OLAĞAN GELİR/KAR		200.000
- Değer Artış Kazancı		
<i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 2- TFRS 9, BOBİ FRS Bölüm 9 ve KÜMİ FRS Bölüm 10'a göre; İşletme dönem sonlarında makul bir gerekçeye dayanarak tahsili şüpheli hale gelen alacaklarını tahmin etmeli ve bu alacaklar için değer düşüklüğü karşılığı hesaplamalıdır.

128 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR 121 ALACAK SENETLERİ	500.000	500.000
654 KARŞILIK GİDERLERİ 129 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAK KARŞILIĞI <i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	500.000	500.000

- 3- TFRS 9, BOBİ FRS Bölüm 9 ve KÜMİ FRS Bölüm 10'a göre; tüm borç ve alacaklar itfa edilmiş maliyetiyle ölçülmektedir.

657 REESKONT FAİZ GİDERLERİ 122 ALACAK SENETLERİ REESKONTU <i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	600.000	600.000
---	---------	---------

- 4- TMS 2'ye göre; tüm vade farkları ayrıştırılmakta iken; BOBİ FRS Bölüm 6'ya göre ise, bir yıl veya daha kısa süreler için vade farkı ayrıştırılmaz iken; vadenin bir yıldan uzun olması durumunda stoklar, vade farkı ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden ölçülür. KÜMİ FRS Bölüm 8 de ise; stoklara ilişkin alımlarda vade süresine bakılmaksızın vade farkı ayrıştırılmadan ödenen tutar üzerinden ölçülmektedir.

661 UZUN VADELİ BORÇLANMA GİDERLERİ 153 TİCARİ MALLAR <i>TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	500.000	500.000
--	---------	---------

- 5- TMS 2 ve BOBİ FRS Bölüm 6'ya göre değer düşüklüğünün tespitinde; stoklar maliyet ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülür. KÜMİ FRS Bölüm 8'de stok değer düşüklüğü ise; raporlama dönemi sonunda stokların tahmini satış fiyatının, maliyet bedelinden %10 veya daha fazla düşük olması durumunda geçerlidir.

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ 153 TİCARİ MALLAR <i>TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	600.000	600.000
--	---------	---------

KÜMİ FRS'ye vade farkı ayrıştırılmamaktadır. Buna göre; maliyeti 5.000.000 " olan ticari malların tahmini satış fiyatı 4.200.000 " olarak belirlenmiştir. Maliyet bedelinin % 10'nundan daha fazla bir değer düşüklüğü söz konusu olduğundan, KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt;

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ 153 TİCARİ MALLAR	800.000	800.000
--	---------	---------

- 6- TMS 16, BOBİ FRS Bölüm 12 ve KÜMİ FRS Bölüm 11'e göre; arazi ve binalar ayrı olarak muhasebeleştirilmelidir. Ayrıca arsa ve araziler amortismanına tabi tutulmamaktadır.

a-250 ARSA VE ARAZİLER 252 BİNALAR	5.000.000	5.000.000
---------------------------------------	-----------	-----------

b-257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR 632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ <i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	100.000	100.000
---	---------	---------

- 7- TMS 36 ve BOBİ FRS Bölüm 18'e göre; Her raporlama dönemi sonunda varlığın değer düşüklüğüne uğradığına ilişkin bir göstergenin mevcut olması durumunda ilgili varlığın geri kazanılabilir tutarı belirlenir. KÜMİ FRS Bölüm 16'da ise; varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerinin, defter değerinden %10 veya daha fazla düşük olması durumunda değer düşüklüğün kar veya zarar olarak raporlanması gerektiği ifade edilmektedir.

659 DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR 25X MADDİ DUR. VAR. DEĞER. DÜŞÜK. KRŞLG. - Arsa ve Araziler 400.000 - Binalar 800.000 <i>TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i> <i>Değer düşüklüğü varlık maliyetlerinin % 10'unu aşmadığı için KÜMİ FRS'ye göre böyle bir düzeltme kaydının yapılmasına gerek yoktur.</i>	1.200.000	1.200.000
---	-----------	-----------

- 8- TMS 16, BOBİ FRS Bölüm 12 ve KÜMİ FRS Bölüm 11'e göre; işletmeler tarafından amortisman ayrılması zorunludur ve faydalı ömür işletme tarafından gerçekçi tahminlere dayanılarak belirlenir. Ayrıca dönem içerisinde alınan varlıklar için gün esasına göre "Kıst Amortisman" hesaplanmaktadır.

a- 257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR 632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	100.000	100.000
b-659 DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER/ZARARLAR 25X MADDİ DUR. VAR. DEĞER. DÜŞÜK. KRŞLG - Demirbaşlar <i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i> <i>Değer düşüklüğü, varlık maliyetlerinin % 10'unu aştığı için, KÜMİ FRS'ye göre de böyle bir düzeltme kaydının yapılması gerekmektedir.</i>	400.000	400.000

- 9- TMS 23'e göre, özellikli varlık kapsamında yer alan varlıkların elde edilmesi, inşası veya üretilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetleri, bu varlığın maliyetine dahil edilir. BOBİ FRS Bölüm 17'de de, üretilmesi, inşası veya oluşturulması normal şartlar altında bir yıldan daha uzun süren varlıkların elde edilmesiyle doğrudan ilişkili olan borçlanma maliyetlerinin, söz konusu varlığın maliyetine dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. KÜMİ FRS Bölüm 15'de ise; borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi ile ilgili her hangi bir tanıma yer vermemekte, tüm borçlanma maliyetlerinin oluştukları dönemde kar veya zarara yansıtılması gerektiği hükmü yer almaktadır.

258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR 661 UZUN VADELİ BORÇLANMA GİDERLERİ <i>TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>	500.000	500.000
---	---------	---------

- 10- TMS 38, BOBİ FRS Bölüm 14 ve KÜMİ FRS Bölüm 12'ye göre; İşletmede oluşturulan şerefiye ile maddi olmayan duran varlık tanımını karşılamayan harcamalar aktifleştirilememektedir. İlgili harcamalar oluştukları dönemde gider olarak kâr veya zarara yansıtılmaktadır.

632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	800.000	
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	200.000	
262 KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERLERİ		1.000.000
<i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 11- TMS 36'ya göre, Şerefiye değer düşüklüğü testine tabi tutulurken; BOBİ FRS Bölüm 21'de; şerefiye 10 yılda itfa edilir ifadesi yer almaktadır. KÜMİ FRS Bölüm 16'da ise; şerefiyenin itfaya tabi tululacağı belirtilmiş iken, ne kadar sürede itfa edilmesi gerektiğine ilişkin her hangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Örnekte, KÜMİ FRS uygulamasına göre şerefiyenin 10 yılda itfa edileceği varsayılmıştır.

268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	450.000	
632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		450.000
<i>BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		
<i>2019 Yılı için VUK göre hesaplanan itfa tutarı 600.000</i>		
<i>2019 Yılı için BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre hesaplanan itfa tutarı 10/3.000.000 Yıl</i>		
<i>= 300.000 / 12 x 6 = 150.000 (Kıst Amortisman)</i>		

659 DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER/ZARAR	500.000	
261 ŞEREFIYE		500.000
<i>TMS 36'ya göre yapılması gereken değer düşüklüğü kaydı.</i>		
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	600.000	
632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		600.000
<i>TMS 36'ya göre şerefiyenin amortisman kaydının iptali.</i>		

- 12- TMS 38 ve BOBİ FRS Bölüm 14'de yer alan araştırma ve geliştirme safhası harcamaları ayrımı KÜMİ FRS Bölüm 12'de yer almamaktadır. KÜMİ FRS'ye göre, araştırma ve geliştirme giderleri kar veya zarar hesaplarına yansıtılmaktadır.

630 ARGE GİDERİ	400.000	
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	100.000	
263 AR-GE GİDERLERİ		500.000
<i>TMS/TFRS ve BOBİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

630 ARGE GİDERİ	1.600.000	
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	400.000	
263 AR-GE GİDERLERİ		2.000.000
<i>KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 13- TMS 36, BOBİ FRS Bölüm 14 ve KÜMİ FRS Bölüm 12'ye göre; İşletmede oluşturulan markalar, logolar, müşteri listeleri vb. benzeri nitelikteki kalemler, maddi olmayan duran varlık olarak aktifleştirilmezler. Oluştukları dönemde kâr veya zarar hesaplarına yansıtılmaktadırlar.

659 DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER/ZARAR	600.000	
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	400.000	
260 HAKLAR		1.000.000
<i>TMS/TFRS-BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 14- TFRS 9, BOBİ FRS Bölüm 9 ve KÜMİ FRS Bölüm 10'a göre; tüm borç ve alacaklar itfa edilmiş maliyetiyle ölçülmektedir.

322 BORÇ SENETLERİ REESKONTU	900.000	
647 REESKONT FAİZ GELİRLERİ		900.000
<i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 15- TMS 37, BOBİ FRS Bölüm 19 ve KÜMİ FRS Bölüm 17'ye göre; raporlama dönemi sonu itibarıyla kıdem tazminatı yükümlülükleri hesaplanarak giderleştirilmelidir. TMS'de yer alan tek fark, TMS 19'a göre kıdem tazminatı karşılıklarının aktüeryal hesaplamalar sonucunda bulunmasıdır. BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'de ise; kıdem tazminatı karşılığı, cari dönemde kıdem tazminatında meydana gelen artışlar esas alınarak hesaplanmaktadır.

632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	1.000.000	
472 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI		1.000.000
<i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 16- TMS 37, BOBİ FRS Bölüm 19 ve KÜMİ FRS 17'ye göre; karşılık ayrılabilmesi için, işletmenin raporlama dönemi sonunda geçmiş bir olaydan kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması, bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için işletmeden ekonomik fayda çıkışının muhtemel olması (diğer bir ifadeyle gerçekleşme olasılığının, gerçekleşmeme olasılığından daha yüksek olması) ve yükümlülük tutarının güvenilir bir biçimde tahmin edilebilir olması gerekmektedir.

659 DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER ZARAR	300.000	
379 DİĞER BORÇ VE GİDER KARŞILIĞI		300.000
<i>TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS'ye göre yapılması gereken kayıt.</i>		

- 17- TMS 12'ye göre; TFRS uygulayan bütün işletmelerin ertelenmiş vergi tutarını finansal tablolarına yansıtması gerekmektedir. BOBİ FRS Bölüm 23'e göre; yalnızca büyük boy işletmelerin ertelenmiş vergi hesaplamaları zorunludur. Orta boy işletmeler için böyle bir yükümlülük bulunmamaktadır. KÜMİ FRS Bölüm 20'ye göre ise; finansal tablolara alınan vergi tutarının mali kar üzerinden ödenecek olan dönem vergisi tutarından oluşacağı, ertelenmiş verginin hesaplanmayacağı ifade edilmiştir. Örnek işletmemizin, aktif büyüklüğü, satış hasılatı tutarları dikkate alındığında orta büyüklükte bir işletme olduğu aşikardır. Bu durumda ertelenmiş vergi sadece TMS kapsamında uygulanacak ve aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır.

Ek Bilgi	Ertelenen Vergi Unsuru	Ertelenen Vergi Varlıkları	Ertelenen Vergi Yükümlülükleri
1	Finansal Yatırım Değer Artış Kazancı		200.000
2	Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı	500.000	
3	Ticari Alacaklar Reeskontu	600.000	
4	Stok Vade Farkı	500.000	
5	Stok Değer Düşüklüğü	600.000	
6 (a)	Arsa ve Bina Sınıflandırması	<i>(Ertelenmiş Vergi Yok)</i>	
6 (b)	Bina Amortismanı Düzeltme		100.000
7	Arsa ve Bina Değer Düşüklüğü	1.200.000	
8 (a)	Demirbaş Amortismanı Düzeltme		100.000
8 (b)	Demirbaş Değer Düşüklüğü	400.000	
9	Duran Varlık Borçlanma Maliyeti		500.000
10	Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri	800.000	
11 (a)	Şerefiye Değer Düşüklüğü Testi	500.000	
11 (b)	Şerefiye Amortisman Düzeltme		600.000
12	Araştırma Giderleri	400.000	
13	Haklar	600.000	
14	Ticari Borçlar Reeskontu		900.000
15	Kıdem Tazminatı Karşılığı	1.000.000	
16	Diğer Borç ve Gider Karşılığı	300.000	
TOPLAM		7.400.000	2.400.000
Ertelenen Vergi Varlıkları = 7.400.000 TL x 0,20 = 1.480.000 ₺			
Ertelenen Vergi Yükümlülükleri = 2.400.000 TL x 0,20 = 480.000 ₺			
Dipnot: Kurumlar Vergisi Oranı % 20 olarak dikkate alınmıştır.			

296 ERTELENEN VERGİ VARLIKLARI	1.480.000	
496 ERT. VERGİ YÜK.		480.000
691 D. K. V. D. Y. YÜKÜMLÜLÜKLER KRŞLG.		1.000.000
TMS/TFRS'ye göre yapılması gereken kayıt.		

X İŞLETMESİ 31.12.2019 TARİHLİ KARŞILAŞTIRMALI FİNANSAL DURUM TABLOSU				
	VUK	TFRS	BOBİ FRS	KÜMİ FRS
DÖNEN VARLIKLAR	12.000.000	10.000.000	10.000.000	10.300.000
Nakit ve Nakit Benzerleri	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000
Finansal Yatırımlar	500.000	700.000	700.000	700.000
Ticari Alacaklar	4.500.000	3.400.000	3.400.000	3.400.000
Stoklar	5.000.000	3.900.000	3.900.000	4.200.000
DURAN VARLIKLAR	32.400.000	31.280.000	30.150.000	29.650.000
Maddi Duran Varlıklar (Net)	25.000.000	24.100.000	24.100.000	24.800.000
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	7.400.000	5.700.000	6.050.000	4.850.000
Ertelenmiş Vergi Varlıkları	0,00	1.480.000	0,00	0,00
TOPLAM VARLIKLAR	44.400.000	41.280.000	40.150.000	39.950.000
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	8.400.000	7.800.000	6.870.000	6.830.000
Ticari Borçlar	6.400.000	5.500.000	5.500.000	5.500.000
Ödenecek Vergi ve Benzeri Yükümlülükler	2.000.000	2.000.000	1.070.000	1.030.000
Kısa Vadeli Karşılıklar	0,00	300.000	300.000	300.000
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	10.000.000	11.480.000	11.000.000	11.000.000
Finansal Yükümlülükler	10.000.000	10.000.000	10.000.000	10.000.000
Çalışanlara Sağlanan Faydalar Kapsamında Karşılıklar	0,00	1.000.000	1.000.000	1.000.000
Ertelenmiş Vergi Yükümlükleri	0,00	480.000	0,00	0,00
ÖZ KAYNAKLAR	26.000.000	22.000.000	22.280.000	22.120.000
Ödenmiş Sermaye	18.000.000	18.000.000	18.000.000	18.000.000
Net Dönem Karı	8.000.000	4.000.000	4.280.000	4.120.000
TOPLAM KAYNAKLAR	44.400.000	41.280.000	40.150.000	39.950.000

X İŞLETMESİ 31.12.2019-01.01.2019 DÖNEMİNE İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI KAR/ZARAR VE KAPSAMLI GELİR TABLOSU				
	VUK	TFRS	BOBİ FRS	KÜMİ FRS
Satış Hasılat	75.000.000	75.000.000	75.000.000	75.000.000
Satışların Maliyeti (-)	(50.000.000)	(50.600.000)	(50.600.000)	(50.800.000)
BRÜT KAR	25.000.000	24.400.000	24.400.000	24.200.000
Faaliyet Giderleri (-)	(15.000.000)	(16.400.000)	(16.550.000)	(17.750.000)
FAALİYET KARI /(ZARARI)	10.000.000	8.000.000	7.850.000	6.450.000
Diğer Faaliyetlerinden Gelirler	9.000.000	10.100.000	10.100.000	10.100.000
Diğer Faaliyetlerden Giderler (-)	(6.000.000)	(10.100.000)	(9.600.000)	(8.400.000)
Finansman Giderleri (-)	(3.000.000)	(3.000.000)	(3.000.000)	(3.000.000)
VERGİ ÖNCESİ KAR	10.000.000	5.000.000	5.350.000	5.150.000
DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞ. YASAL YÜKÜMLÜLÜKLERİ KRŞLG. (-)(%20)	(2.000.000)	(2.000.000)	(1.070.000)	(1.030.000)
ERTELENMİŞ VERGİ GELİRİ	0,00	1.000.000	0,00	0,00
VERGİ SONRASI KAR	8.000.000	4.000.000	4.280.000	4.120.000

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmada kapsamında, VUK'a göre hazırlanmış mali tablolar ile TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Taslağına çevrilmiş mali tablolardan elde edilen finansal oranlar kullanılarak, uygulamaların işletmelerin finansal performansları üzerindeki etkilerinin analiz edilmesinde, ÇKKV yöntemlerinden COPRAS yönetimi seçilmiştir.

4.1. COPRAS Yöntemi

“Karmaşık Oransal Değerlendirme” anlamına gelen COPRAS yöntemi, Zavadskas ve Kaklauskas tarafından 1996 yılında geliştirilmiştir (Özbek, 2017, s.5). Kriterlerin maksimize ve minimize oluşları dikkate alınarak alternatiflerin sıralanmasına imkan veren COPRAS yöntemine ilişkin adımlar aşağıda belirtilmiştir (Kaklauskas vd., 2007, s.168; Zavadskas vd., 2008, s.242).

1. **Adım: Karar Matrislerinin Oluşturulması:** Belirli sayıda alternatif ve kriterin bulunduğu bir matris oluşturulmaktadır. Eşitlik (1) olarak belirtilen matriste m adet alternatif ($i= 1,2, \dots ,m$) ve n adet değerlendirme kriteri ($j= 1,2, \dots ,n$) bulunmaktadır.

$$X_{ij} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

2. **Adım: Karar Matrislerinin Normalleştirilmesi:** Eşitlik (2)'de gösterildiği üzere, birinci adımda oluşturulan karar matrisindeki her bir değer, içinde olduğu sütun toplam değerlerine bölünerek normalleştirilmektedir.

$$X_{ij}^* = \frac{x_{ij}q_j}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad i = 1,2,\dots,m \text{ ve } j = 1,2,\dots,n \quad (2)$$

3. **Adım: Karar Matrisinin Ağırlıklandırılması:** Eşitlik (3)'te gösterildiği üzere, karar matrisindeki matris elemanları ile alternatiflere ait ağırlık değerleri çarpılmaktadır.

$$d_{ij} = x_{ij}^* \cdot w_j \quad (W_j \text{ ağırlık değerleri; } D_{ij} \text{ ağırlıklı karar matrisi}) \quad (3)$$

Eşitlik (4)'de yer alan her bir kriterin 'ye göre ağırlıklandırılmış değerlerinin toplamı, ilgili kriterlerin ağırlık değeri olan 'yi göstermektedir.

$$q_j = \sum_{i=1}^m d_{ij} \quad (4)$$

4. **Adım: Ağırlıklı Normalize İndekslerinin Toplanması:** Bu adımda fayda yönlü ve maliyet yönlü olmak üzere iki tür ölçüt kullanılmaktadır. Fayda yönlü ölçütler, maksimizasyon amaçlı kriterlerde en yüksek değer en iyi durumda olduğu ölçütleri, minimizasyon amaçlı kriterlerde en düşük değer en iyi durumu gösterdiği ölçütleri ifade etmektedir. En küçük (min) amaçlı değerlendirme kriterlerine göre hesaplanan S_{i-} değeri ne kadar küçük olursa, en büyük (max) amaçlı değerlendirme kriterlerine göre hesaplanan S_{i+} değeri ise ne kadar büyük olursa amaca erişmek de o kadar yüksek olmaktadır.

$$S_{i+} = \sum_{j=1}^n d_{ij} + \quad i = 1,2,\dots,m \quad (5)$$

$$S_{i-} = \sum_{j=1}^n d_{ij} - \quad i = 1,2,\dots,n \quad (6)$$

5. **Adım: Seçeneklerin Göreceli Öneminin Bulunması:** Bu adımda karşılaştırılan seçeneklerin göreceli önem değerini yansıtan Q_i değerleri, Eşitlik (7) ile hesaplanmaktadır. Q_i değeri, en büyük değerden en küçük değere doğru sıralanmaktadır. Q_i değeri ne kadar yüksek olursa, göreceli önem o kadar büyük olmaktadır. En yüksek değere sahip alternatifin, diğer alternatifler arasında en iyi performansa sahip olduğu kabul edilmektedir.

$$Q_i = S_i + \frac{s_{-min} \sum_{i=1}^m s_{i-}}{s_{i-} - \sum_{i=1}^m s_{-min}} \quad i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n \quad (7)$$

6. **Adım: Seçeneklerin Fayda Derecesinin Bulunması:** Alternatifler içinde en yüksek göreceli önem değerine sahip olan, en iyi alternatif olarak belirlenmektedir.

$$Q_{max} = \max\{Q_i\} \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (8)$$

7. **Adım: Alternatifler için Performans İndeksi Değerlerinin P_i Bulunması:** Yöntemin son adımında, bütün alternatifler için performans indeksi (P_i) değerleri hesaplanmaktadır. P_i değeri olarak 100 puana sahip olan firma, en iyi performanslı firma kabul edilmektedir. Bütün seçenekler P_i değerine göre sıralanarak, alternatiflerin sıralaması elde edilmektedir.

$$P_i = \left(\frac{Q_i}{Q_{max}} \times 100 \right) \% \quad (9)$$

4.2.2. COPRAS Yöntemine Araştırmanın Bulguları

1. **Adım:** Yönetim ilk adımı olan “Karar Matrisi”, Eşitlik (1) kullanılarak oluşturulmuş ve Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Karar Matrisi

	CARİ ORAN	ASİT TEST ORAN	FİNANSAL KALDIRAÇ	ALACAK DEVİR HIZI	STOK DEVİR HIZI	AKTİF KARLILIĞI	NET KAR MARJİ	FAALİYET KARLILIĞI
VUK	1,4285	0,8333	0,4144	16,6666	10	0,1801	0,1066	0,1333
TMS/TFRS	1,2820	0,7820	0,4670	22,0588	12,9743	0,0968	0,0533	0,1066
BOBİ FRS	1,4556	0,8879	0,4450	22,0588	12,9743	0,1066	0,0570	0,1046
KÜMİ FRS	1,5080	0,8931	0,4463	22,0588	12,0952	0,1031	0,05493	0,0860

Araştırmada kullanılan fayda ve maliyet kriterlerine Tablo 4’da yer verilmiştir.

Tablo 4. Performans Kriterleri ve Amaçlar

KRİTERLER	AMAÇ
Cari Oran	J^{max}
Asit Test Oran	J^{max}
Finansal Kaldıraç Oranı	J^{max}
Alacak Devir Hızı	J^{max}
Stok Devir Hızı	J^{max}
Aktif Karlılığı	J^{max}
Net Kar Marjı	J^{max}
Faaliyet Karlılığı	J^{max}

2. Adım: Eşitlik (2) kullanılarak elde edilen Normalize Edilmiş Karar Matrisi Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	CARİ ORAN	ASİT TEST ORAN	FİNANSAL KALDIRAÇ	ALACAK DEVİR HIZI	STOK DEVİR HIZI	AKTİF KARLILIĞI	NET KAR MARJİ	FAALİYET KARLILIĞI
VUK	0,2517	0,2453	0,2337	0,2011	0,2081	0,3701	0,3921	0,3095
TMS/TFRS	0,2259	0,2302	0,2634	0,2662	0,2700	0,1990	0,1960	0,2476
BOBİ FRS	0,2565	0,2614	0,2510	0,2662	0,2700	0,2189	0,2098	0,2430
KÜMİ FRS	0,2657	0,2629	0,2517	0,2662	0,2517	0,2118	0,2019	0,1996

3. Adım: Eşitlik (3) yardımıyla elde edilen Ağırlıklı Normalize Edilmiş Karar Matrisi Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ağırlıklı Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	CARİ ORAN	ASİT TEST ORAN	FİNANSAL KALDIRAÇ	ALACAK DEVİR HIZI	STOK DEVİR HIZI	AKTİF KARLILIĞI	NET KAR MARJİ	FAALİYET KARLILIĞI
VUK	0,0314	0,0306	0,0292	0,0251	0,0260	0,0462	0,0490	0,0386
TMS/TFRS	0,0282	0,0287	0,0329	0,0332	0,0337	0,0248	0,0245	0,0309
BOBİ FRS	0,0320	0,0326	0,0313	0,0332	0,0337	0,0273	0,0262	0,0303
KÜMİ FRS	0,0332	0,0328	0,0314	0,0332	0,0314	0,0264	0,0252	0,0249

4. Adım: Fayda yönlü kriterler için S_{i+} ve maliyet yönlü kriterler için S_{i-} değerleri, Eşitlik (5) ve (6) kullanılarak hesaplanmış ve sonuçlara Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Her Alternatif İçin S_{i+} ve S_{i-} Değerleri

ALTERNATİFLER		
VUK	0,2472	0,0292
TMS/TFRS	0,2044	0,0329
BOBİ FRS	0,2157	0,0313
KÜMİ FRS	0,2075	0,0314

5. Adım: Q_i değerleri, Eşitlik (7) kullanılarak hesaplanmış ve Q_i değerlerine Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Her Alternatif İçin Q_i Değerleri

ALTERNATİFLER	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS	KÜMİ FRS
	0,2806	0,2340	0,2468	0,2385

6. Adım: Eşitlik (9) kullanılarak her bir alternatif için P_i değeri hesaplanmıştır. P_i değerlerine Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. Her Alternatif İçin P_i Değerleri

ALTERNATİFLER	VUK	TMS/TFRS	BOBİ FRS	KÜMİ FRS
	100%	83%	88%	85%

olarak gösterilen performans indeksi 100 olan seçenek en iyi seçenek olarak yorumlanır. Elde edilen P_i değerlerine bakıldığında; VUK’na göre hazırlanmış finansal tablolardan elde edilen finansal rasyoların, firmanın finansal performansını daha iyi gösterdiği görülmektedir. Ardından sırayıyla BOBİ FRS ve KÜMİ FRS finansal performans olarak VUK’a göre hesaplanmış finansal performansı takip etmektedir. Finansal performans olarak işletmeyi en zayıf gösteren uygulamanın ise yüzde 83’lük değerle TMS/TFRS seti olduğu görülmektedir. Araştırma, işletmenin varlıklarının bir çoğunda değer düşüklüğü yaşadığı varsayımı üzerine gerçekleştirilmiştir. Gerçek bir işletmenin verilerin kullanılması, daha farklı sonuçlara ulaşılabilmesine neden olabilecektir.

5. SONUÇ

Türkiye’de, VUK’a göre yasal olarak düzenlenmesi zorunlu finansal tabloların, çevrim işlemleri sonucu, VUK finansal tabloları ile TMS/TFRS, BOBI FRS ve KÜMİ FRS finansal tabloları arasındaki farklılıklar dikkat çeker niteliktedir.

Söz konusu bu farkların, özellikle finansal oranlar ve finansal performans üzerinde yarattığı değişim etkisinin COPRAS yöntemi ile analiz edildiği çalışmada, özellikle banka kredi tahsis birimlerine sunulan farklı standartlara göre hazırlanan ayrı finansal tablolar, kredi talep eden işletmelerin risklerini belirlemede yanlış yorumlara neden olabilmektedir. Yapılan çalışmada, vergi matrahının tespiti amacıyla düzenlenen finansal tabloların, finansal performans değerlendirildiğinde en iyi performansa sahip olduğu görülmektedir. Ancak gerçeğe uygun, karşılaştırılabilir ve ihtiyaca uygun bilgilerin sağlanması amacıyla TMS/TFRS setine yaklaşıldıkça işletmelerin finansal performanslarının zayıfladığı, çalışmanın en çarpıcı bulgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda vergi en iyi performansa sahip mali tablo üzerinden tahakkuk ettirilirken; işletmelerin üçüncü kişilerle paylaştığı finansal tabloların finansal performans ve bunun sonucunda kredibilitiyi düşük gösterecek şekilde sunulması söz konusu olmaktadır.

KGK tarafından yapabilecek bir düzenleme ile, TMS/TFRS, BOBI FRS ve KÜMİ FRS’ye göre düzenlenen finansal tablo dipnotlarında, düzeltme ve sınıflandırma kayıtlarının özet olarak sunulması ile birlikte; TFRS, BOBI FRS ve KÜMİ FRS’ye göre hazırlanan finansal tablolar, üçüncü kişilerin daha etkin karar vermelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışmadan sonraki yapılacak diğer çalışmalarda; gerçek bir işletmenin verilerine dayalı olarak gerçekleştirilecek bir araştırma, daha anlamlı sonuçlar elde edilmesine neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ağca, A., Aktaş, R. (2007). First Time Application of IFRS and Its Impact on Financial Ratios: A Study on Turkish Listed Firms *Ukraine: Problems and Perspectives in Management*, 99-112.
- Akgün, A. İ. (2013). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkisi: İMKB'ye Yönelik Bir Araştırma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 10-26.
- Alataş, A., Kılıç, İ. (2018). Özet Tablolar ile BOBİ FRS ve TMS/TFRS Arasındaki Farkların Karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 64, Ocak, 453-478.
- Alkan, G.İ., Doğan, O. (2012). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın Finansal Rasyolara Kısa Ve Uzun Dönemli Etkileri: İMKB'de Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 54, 87-100.
- Ataman, B., Özden, E. (2009). Tek Düzen Hesap Planına Göre Hazırlanan Finansal Tabloların UFRS'ye Uyarlanması ve Rasyo Yöntemi ile Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (44), 59-73.
- Ataman, B., Akay, H. (2004). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye'de Uygunluğuna İlişkin Bir Araştırma*. 2. Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Ataman, B., Gökçen, G., Çavlak, H. (2018). Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne (MSU-GT'ye) Göre Hazırlanan Finansal Tabloların Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı'na (BOBİ FRS'ye) Uyarlanması ve Rasyo Yöntemi İle Analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal araştırmalar Dergisi*, 3(2), 458-477.
- Atmaca, M. (2010). Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının İşletmelerin Finansal Analizine Etkilerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 28(1), 523-548.
- Atmaca, M., Çelenk, H. (2011). Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkilerinin Regresyon Analizi İle Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 49, 87-100.
- Ayanoğlu, Y., Yılmaz, A. (2016). TFRS'ye Uyumlu Finansal Tablolara Geçiş ve Oran Analizine Etkisi, Maden Sektörü Örneği, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 2/2, 41-66
- Balcı, B. R. (2012). TFRS'lerin Oran Analizine Etkileri. *Journal of Yaşar University*, 7(28), 4687-4707.
- Cengiz, H. (2014). Effects Of International Financial Reporting Standards Application On Financial Ratios In Turkey. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), 163-177.
- Çelik, M., Aygören, H. ve Uyar, S. (2007). The Impact of International Financial Reporting Standards on Financial Statements and Financial Ratios, *The Balkan Countries 1st Conference on Accounting and Auditing*, Edirne, 834-835.
- Doğan, K. (2005). UFRS ve TMS'da Faaliyet Karı ve Mali Oranlarda Faaliyet Karının Kullanılmasına Yönelik Bir Uygulama. *İktisat İşletme ve Finans*, (233), 108-117.
- Gökçen, G., Öztürk, E., Güleç, Ö.,F. (2019). KÜMİ FRS Seti Taslağı, BOBİ FRS Seti ve Tam Set TMS/TFRS'nin Temel Konular Açısından Karşılaştırılması, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 412-430.
- Gör, Y., Cengiz, S., Dilsiz, M.Ş. (2016), Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) Finan-

- sal Oranlar Üzerindeki Etkisi: Bist’de Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 20(2), 53-64.
- Kaklauskas, A., Zavadskas, E.K. ve Trinkunas, V. (2007). “A Multiple Criteria Decision Support On-Line System for Construction”, *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, (20), 163-175.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı. www.kgk.gov.tr
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları Taslak Metni. www.kgk.gov.tr
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları. www.kgk.gov.tr
- Karaömer, Y., Özbirecikli, M. (2019). Effects Of Financial Reporting Differences In Between BOBI FRS And MSUGT On Financial Statement Analysis: An Investigation On Financial Structure Ratios, *Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim (84)*, 233-250.
- Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2018). *Resmi Gazete*, Sayı 30458.
- Özbek, A. (2017). İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı’nın Finansal Performans Analizi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 1-31.
- Seçer, C. (2009). *Financial Statement Effects of Adopting Accounting Standards: The Case of Turkey (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sultanoğlu, B. (2014). *UFRS’nin Borsa İstanbul’daki Şirketlerin Finansal Tabloları Üzerindeki Etkisi: Finansal Bilginin İhtiyaca Uygunluğu ve Finansal Tablolar Analizi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Başkent Üniversitesi, Muhasebe Finansman.
- Terzi, S., Oktem, R., ve Şen, I. K. (2013). Impact of Adopting International Financial Reporting Standards: Empirical Evidence from Turkey. *International Business Research*, 6(4), 55.
- Uyar S., Büyükşalvarcı, A. (2012). Farklı Muhasebe Düzenlemelerine Göre Hazırlanan Mali Tablolardan Elde Edilen Finansal Oranlar ile Şirketlerin Hisse Senedi Getirileri ve Piyasa Değerleri Arasındaki İlişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25-48.
- Yazıcı, M. (2003), Muhasebe Standardının Tanımı, *Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 18*, 33-37.
- Yenigün, T. & Aydemir, O. (2015). TMS/IFRS Uygulamalarının Oran Analizine Muhtemel Etkileri *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 63-80.
- Zavadskas, E.K., Kaklauskas A., Turskis A. ve Tamosaitiene J. (2008). Contractor Selection Multi-Attribute Model Applying COPRAS Method With Grey Interval Numbers, *20th EURO Mini Conference Continuous Optimization and Knowledge Based Technologies*, 241-247.

ALTERNATİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİNİN GELECEĞİ VE DENETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Arş. Gör. Dr. Hakan CAVLAK*

Makale Gönderim Tarihi : 11.09.2020 / Kabul Tarihi : 15.12.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Özellikle son on yılda kullanımı giderek artan alternatif performans ölçütleri (APÖ), hem işletmelere performanslarını anlatmalarında bir esneklik tanımakta hem de paydaşlara işletme performansı ile ilgili olarak daha fazla bilgi sağlamaktadır. Söz konusu faydalarına rağmen alternatif performans ölçütleri bazı yönlerden de eleştirilmektedir. Alternatif performans ölçütlerinin bir standarda sahip olmaması ve denetim süreçlerinde yer almaması söz konusu eleştirilerin temel noktalarıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de hakkında neredeyse hiçbir çalışma bulunmayan alternatif performans ölçütleri incelenmektedir. Bu çerçevede, öncelikle ilgili ölçütlerin tanımlaması ve taşıdığı özellikler sunulmaktadır. Daha sonra ise ilgili ve ilişkili muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar doğrultusunda alternatif performans ölçütlerinin geleceği ve denetimi üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca her şey üzerinde etkisi olan Covid-19 pandemisinin alternatif performans ölçütleri üzerindeki olası etkileri de çalışmada tartışılmaktadır. Önümüzdeki yıllarda her ne kadar bazı dezavantajları olsa da pandeminin oluşturduğu olağandışı durumun da etkisi ile birlikte alternatif performans ölçütleri kullanımının artacağı öngörülmektedir. Dünya genelindeki bu öngörüye rağmen Türkiye’de alternatif performans ölçütlerinin kullanımı çok yaygın değildir. Ayrıca Türkiye’de söz konusu ölçütler ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme ya da rehber bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşletme Performansı, Alternatif Performans Ölçütleri, Denetim, Covid-19 Pandemisi

JEL Sınıflandırması: L25, M10, M40.

* Ardahan Üniversitesi, İİBF, hakancavlak@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5891-7722

AN EVALUATION ABOUT FUTURE AND AUDITING OF ALTERNATIVE PERFORMANCE MEASURES**ABSTRACT**

Alternative performance measures (APM), which have been increasingly used in the last decade, both provide flexibility to businesses to explain their performance and provide more information to stakeholders about business performance. Despite these benefits, alternative performance measures are criticized in some aspects. The main points of these criticisms are that alternative performance measures do not have a standard and are not subject to auditing. In this study, almost no studies exist on alternative performance measures in Turkey is examined. In the study, first of all, the definition of alternative performance measures and their characteristics are presented. Then, in line with the studies conducted by the relevant institutions, evaluations are made on the future and auditing of alternative performance measures. The study also discusses the possible effects of the Covid-19 pandemic on alternative performance measures. Although it has some disadvantages, it is predicted that the use of alternative performance measures will increase in the coming years with the effect of the extraordinary situation caused by the pandemic. Despite this prediction across the world, the use of alternative performance measures are not very common in Turkey. Also, there are no regulations or guidelines on alternative performance measures in Turkey.

Keywords: Business Performance, Alternative Performance Measures, Auditing, Covid-19 Pandemic.

JEL Classification: L25, M10, M40.

1. GİRİŞ

İşletme performansının ölçüm sürecindeki en önemli araçlar olan performans ölçütleri geçmişten günümüze geleneksel, değer bazlı ve alternatif performans ölçütleri şeklinde bir sınıflandırma ile gelmiştir. Önceleri daha çok işletmenin kâr, hisse başına kazanç, yatırım kârlılığı vb. finansal tutarlar ile tek boyutlu ve basit olarak sadece işletmenin muhasebe ve/veya finans departmanı tarafından hesaplanan performans ölçütleri daha sonraları bünyesine sözel verileri de katarak çok boyutlu, karmaşık ve işletmenin tüm departmanlarının içinde olduğu bir ölçüm sürecine geçmiştir. Bununla birlikte son yirmi yılda ise iş yapma ortamındaki değişiklikler ile işletme paydaşlarının değişen talepleri doğrultusunda işletmelere esneklik, paydaşlara da daha fazla bilgi sağlayan alternatif performans ölçütlerine yönelim olmuştur.

Alternatif performans ölçütleri (APÖ), temel olarak geleneksel performans ölçütlerinin yetersiz kalması ve paydaşların artan bilgi talepleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu ölçütler, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKGMİ) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) gibi geçerli finansal raporlama çerçevelerinde tanımlanmamakta, ancak bu çerçevelere göre oluşturulan finansal tablolardaki

tutarlardan hareketle elde edilmektedir. Ayrıca ölçütler, her işletmenin farklı hesaplama yöntemi ile hesaplanmaktadır. APÖ sahip olduğu özellikler neticesinde bazı gruplar tarafından desteklenmekte bazıları tarafından da eleştirilmektedir. Bu duruma rağmen ise özellikle son on yılda giderek artan bir oranda kullanıma sahiptir.

Çalışmada, öncelikle işletmeler tarafından sıklıkla kullanılan APÖ'ler tanımlanmakta ve ölçütlere dair bazı hususlar açıklanmaktadır. Daha sonra ise ölçütlerin taşıdığı avantajlar ve dezavantajlar çerçevesinde gelecekteki konumuna dair yapılan muhtelif açıklamalar doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ayrıca ölçütlerin en çok eleştiri alan denetim tarafı da ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşların görüşleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Son olarak ise tüm dünyada her konuda büyük bir etkiye sahip olan Covid-19 pandemisinin, APÖ'ler üzerindeki etkisi çeşitli yönlerden incelenerek ölçütlerin geleceğine dair çıkarımlar yapılmaktadır.

2. ALTERNATİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİ

Alternatif performans ölçütleri kavramı, uygulamada *Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKG-Mİ) Harici Performans Ölçütleri, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Harici Performans Ölçütleri, Alternatif/Düzeltilmiş Kazanç Ölçütleri, Ek Performans Ölçütleri* gibi ifadeler ile kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise konu hakkında 2015 yılında nihai kılavuzunu yayımlayan Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi (ESMA) tarafından tanımlanan alternatif performans ölçütleri kavramı kullanılmaktadır. APÖ'nün yukarıda yer alan ifadelerdeki gibi GKGMİ ve UFRS harici olarak isimlendirilmesi, konu hakkında çalışma yapan kurumların APÖ tanımlamalarında görüleceği üzere ilgili ölçütlerin çıkartma, ekleme, bir araya getirme gibi işlemler vasıtası ile finansal raporlama düzenlemelerine göre hazırlanmış finansal tablolardan elde edilmesine rağmen bunların uygulanabilir raporlama çerçevelerinde tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır (Cavlak, 2019).

2.1. Alternatif Performans Ölçütleri: Düzenlemeler, Tanım ve Hesaplama

Alternatif performans ölçütleri, işletme faaliyetlerinin hangi düzeyde gerçekleştirildiğine ve dönem başında belirlenen işletme hedeflerine ne ölçüde yaklaşıldığına dair paydaşlara ek bilgi sağlamada işletmeler tarafından yardımcı bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak bu ölçütlerin kullanımı başlangıçta GKGMİ ve finansal raporlama standartları düzenleyicileri tarafından işletme paydaşlarının yanlış yönlendirilmesine neden olabileceği endişesinden hareketle olumsuz olarak algılanmıştır. Sonraki süreçte ise APÖ kullanımının yaygınlaşması nedeniyle ve oluşabilecek yanlış yorumlamaların önüne geçilerek paydaşların korunması için ilgili kurum ve kuruluşlar konu hakkında çalışmalar yürütmeye karar vermişlerdir (Hogarth, 2014, 2017).

Muhtelif kurum ve kuruluşların APÖ hakkındaki çalışmaları, Avrupa Birliği Şeffaflık Direktifi (*EU Transparency Directive*) çerçevesinde yatırımcıların korunmasını sağlama hedefine ve işletme varlıklarının, yükümlülüklerinin ve finansal durumunun öngördüğü kâr veya zararın gerçek ve adil bir görünümünü sağlama prensibine dayanarak hazırlanmıştır (BDO, 2017).

APÖ'ye ilişkin hazırlanan en kapsamlı çalışma, konu hakkında en yetkili kuruluşlardan biri olan Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi (ESMA) tarafından 2015 yılında yayımlanan *Alternatif Performans Ölçütleri Kılavuzu (Guidelines on Alternative Performance Measures)* olarak gösterilmekte-

dir. Kılavuz, işletmelerin yıllık raporlarında ve diğer sundukları finansal bilgilerde yer alan APÖ'lerin karşılaştırılabilirliğini, güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Daha sonraki süreçte, bu kılavuzu farklı kurum ve kuruluşlar (IFAC, IOSCO, FRC, vd.) tarafından ulusal ve uluslararası çerçevede yayımlanan düzenlemeler takip etmiştir. Amerika'da ise ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonunun (SEC) 2001 yılında *GKGMİ harici finansal ölçüt* olarak ifade ettiği APÖ'ler ile ilgili çalışmalar, günümüze kadar muhtelif yıllarda yapılan düzenlemeler vasıtasıyla genişletilerek devam etmektedir (Cavlak, 2019).

Sözü edilen kurum ve kuruluşlar, yayımladıkları düzenlemelerde APÖ ve söz konusu kavram yerine kullanılan diğer ifadeleri aşağıdaki gibi tanımlamaktadırlar:

- ✓ *“Alternatif performans ölçütü, geçerli finansal raporlama çerçevesinde tanımlanmış veya belirlenmiş bir finansal ölçüt haricinde, işletmenin tarihsel veya gelecekteki finansal performansının, finansal durumunun veya nakit akışlarının finansal ölçümünü gerçekleştiren ölçüm aracıdır.”* (European Securities and Markets Authority (ESMA), 2015)
- ✓ *“GKGMİ harici finansal ölçütler, yatırımcılara ve diğer ilgililere fayda sağlayacak şekilde işletmenin finansal performansı, finansal durumu ve nakit akışı hakkında ek bilgiler sağlayan ölçütlerdir.”* (The Board of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO), 2016).
- ✓ *“Ek finansal ölçütler, bir GKGMİ çerçevesi tarafından özel olarak tanımlanmayan ölçütlerdir. Bu ölçütler, GKGMİ çerçevesine göre hazırlanan verilerden ekleme, çıkarma, vb. yollar yardımı ile elde edilmektedir.”* (International Federation of Accountants (IFAC), 2014)
- ✓ *“GKGMİ harici finansal ölçüt, işletmenin geçmiş veya gelecekteki finansal performansını, finansal durumunu veya nakit akışlarını GKGMİ uyarınca hesaplanan tutarları çıkartarak ya da GKGMİ haricindeki tutarları dahil ederek düzeltme işlemine tabi tutan sayısal bir ölçüdür.”* (SEC, 2019).

Temel Kâr/Zarar, Düzeltilmiş Net Kâr/Zarar, Düzeltilmiş FAVÖK, Temel Kazançlar, Organik Büyüme, Serbest Nakit Akışı, Çekirdek Kazançlar, Normalleştirilmiş Kâr/Zarar ya da *Kazançlar* gibi ölçütlerden oluşan APÖ, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri veya bir finansal raporlama çerçevesi temel alınarak hazırlanan geleneksel performans ölçütlerinin türevleridir. Bu süreçte geleneksel ölçütlere ya da finansal tablolarda yer alan tutarlara muhtelif ekleme, çıkarma ile birleştirmeler yapılmakta ve APÖ'ler oluşturulmaktadır. Düzeltilmiş, temel veya normalleştirilmiş gibi isimler ile kullanılan APÖ'ler işletmeden işletmeye ya da aynı işletmede farklı şekillerde formüle edilebildiği gibi bazı durumlarda birbirleri yerine de kullanılabilir. Ölçütlerin nasıl hesaplanacağına dair geleneksel ölçütler gibi sabit formüller bulunmamaktadır. Alternatif ölçütlerin hesaplanması işletmeden işletmeye değişebildiğinden ilgili kurumların yayımladığı rehberlerde işletmelerin APÖ kullanmaları durumunda ölçüte ait hesaplanma şeklini ve içeriğini açıklaması istenmektedir (Cavlak, 2019).

Örneğin; temel kâr, işletmenin yasal düzenlemelere göre hesapladığı mali kârdır. Bu tutar, kâr pozisyonunun doğru bir şekilde göstermek adına bir defalık-tekrar etmeyen olaylar hariç tutularak hesaplanmaktadır. Bu nedenle de temel kâr hesaplaması, aynı muhasebe standartlarını izleyen aynı muhasebe kârına sahip tüm işletmeler için benzer şekilde yapılmasına rağmen, her işletme için farklılık arz edebilmektedir (Kenton, 2018). Bir başka örnek normalleştirilmiş kâr; mevsimselliği, gelir ve harcama-

ların olağandışı etkilerini elimine etmek için yapılan ayarlamalar sonucunda hesaplanmaktadır. Normalleştirilmiş kâr; işletme sahiplerine, finansal analistlere ve diğer tüm paydaşlara işletmenin normal faaliyetlerinden elde ettiği gerçek kârı anlamalarına yardımcı olmaktadır (Stockopedia, 2019).

Yukarıda da ifade edildiği gibi işletmeler APÖ hesaplarırken, genel olarak yasal düzenlemelere (geçerli finansal raporlama çerçevesine) göre rapor edilen tutarlardan; *olağandışı, bir defalık, yinelenmeyen, seyrek*, özel olarak tanımlanabilecek unsurları çıkartmaktadır. Bu da kârı ya da zararı normalleştirme-kte, nakit akışını standart hale getirmekte, anormallikleri ortadan kaldırarak finansal performansın daha gerçekçi ve doğru bir şekilde yorumlanmasını kolaylaştırabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki her işletmenin ele aldığı olağandışı, bir defalık vb. yinelenmeyen unsurları farklı olabilmekte ya da bir işletme aynı olayı olağandışı olarak ele alırken diğer bir işletme bu şekilde ele almayabilmektedir. Örneğin, faiz gelirleri bazı sektörlerdeki işletmeler için ana faaliyet konusu iken bazı işletmeler için ise muhtelif zamanlarda bir defalık ya da seyrek bir durum olarak görülebilmektedir. APÖ oluşturulmasındaki bu durum işletmeler arasında aynı APÖ'lerin karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır (Cavlak, 2019).

APÖ'ler; tutarsız olarak sunulduğunda, açık bir şekilde tanımlanmadığında veya finansal sonuçları gizleme amacı taşıdığı anda problemler ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan söz konusu ölçütler, işletmelerin kendileri tarafından formüle edilmesinden dolayı işletmeden işletmeye değişebilmektedir. Bu da APÖ'lerin geleneksel performans ölçütleri gibi standartlaştırılmış bir yapıya sahip olmasını engellemektedir. Bu sebeple de benzer APÖ'ye sahip olan işletmeler arası karşılaştırma yapılması yanlış yorumlamalara neden olabilmektedir (IOSCO, 2016).

2.2. Alternatif Performans Ölçütleri: Zorluklar/Sınırlılıklar

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve finansal raporlama standartları, finansal raporlamayı tek tip hale getirmek ve paydaşların yapacakları analizi kolaylaştırmak adına *ölçüm, sunum, açıklama, vb.* kurallar getiren bir formata sahiptir. Bu formatın sağladığı tekdüzelik, işletme performansının analizine ve karşılaştırılmasına olan güvenilirliği arttırmakta, denetçiler tarafından sonuçlar doğrulanabilmekte ve yatırımcılar raporların performansı güvenilir olarak yansıttığından emin olabilmektedir. Ancak satın alma ve birleşmelerin artması, finansal araçların çeşitlenmesi gibi benzeri durumlar ile birlikte değişen ve genişleyen ticari ortam işletme ve paydaşlarının işletme performansını değerlendirmesinde bu ilke ve standartlar haricindeki alternatif ölçütlerin kullanımına yol açmıştır (Downie, 2019).

APÖ, giderek yaygınlaşan bir talep ve kullanıma sahip olmakla birlikte bünyesinde birtakım riskleri ve zorlukları içermektedir. Bunun sebebi, bu ölçütlerin uzun süredir kullanılmasına rağmen konu hakkında yasal düzenlemelerin aynı hızda yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise APÖ'lerin sahip olduğu bazı zorluklar hem yatırımcılar hem de işletmeler tarafından kabul edilmekte, ancak yine de taraflar arasındaki iletişimde yaygın olarak kullanılmaktadır (Black & Christensen, 2018).

APÖ'nün zorlukları ya da sınırlılıkları olarak ifade edilebilen bazı dezavantajlı yanları şunlardır (Bhatia, 2013; BKD LLP, 2016; Sherman & Young, 2018):

- ✓ Standart bir formülü olmamasından dolayı performansı karşılaştırmadaki zorluklar,

- ✓ Hisse senedi fiyatı etkileri (APÖ'ler ile şirket performansının olduğundan daha iyi gösterilmesi -manipüle edilmesi- ile hisse senedi fiyatlarının artmasının sağlanması gibi),
- ✓ Denetlenmiş bilgiler ile birlikte kullanım (Eğer APÖ'lerin kötüye kullanımı söz konusu ise mutabakatın yapıldığı geçerli raporlama çerçevesindeki denetlenmiş bilgilere de kuşkulu yaklaşılmasını sağlaması),
- ✓ İcra tazminatı belirlemedeki riskler,
- ✓ Algılanan önyargı ile düzeltmelerin yanlı olabilmesi veya tutarlı olmamasıdır.

Bunlara ilave olarak APÖ'lerin gerçekte neyi ölçtükleri, nasıl hesaplandıkları, finansal tablolardaki bilgiler ile ilişkisi konusundaki bilgi eksikliği, ölçütlerin denetlendiği algısı onları yanlılık ya da yanlış yorumlamalara karşı da savunmasız bırakabilmektedir (ICAEW Audit & Assurance Faculty, 2016).

APÖ'lerin hesaplanma sürecinde yapılan düzeltmelerin yanlı olabilmesi, GKGMİ ile GKGMİ harici net kâr rakamlarının arasındaki makasın yıllar geçtikçe açılması noktasında kendini göstermektedir. Audit Analytics tarafından yapılan araştırmalarda ele edilen bazı bulgular, işletmelerin kazanç *yönetimi* uygulamasına başvurduklarına yönelik iddiaları desteklemektedir. Audit Analytics, 2017 yılında 342 işletme arasında yaptığı araştırmada; GKGMİ harici net gelir tutarının GKGMİ net gelir tutarını aştığı işletme oranını %69 olarak elde etmiştir. İki tutar arasındaki şirket başına ortalama eşitsizlik ise 1,3 milyar doların üzerinde hesaplanmıştır (McCann, 2018b). Bu görünüm, APÖ'lerin yukarıda sayılan zorluklarından kaynaklanan unsurların varlığını ve bu performans ölçütlerinin işletmenin pembe bir tablosunu çizmek için kullanıldığını ifade edenleri desteklemektedir.

APÖ'lerin zorlukları ya da sınırlamaları karşısında çözüm önerileri olarak aşağıda belirtilen unsurlar sunulmaktadır (Black, 2016):

- ✓ Otoriteler tarafından yayımlanan düzenlemelerin kullanılması,
- ✓ Ölçütlerin hesaplanmasında asgari tutarlılık oluşturulması,
- ✓ Düzeltme işlemlerinde kullanılan unsurların seçiminde özen gösterilmesi,
- ✓ Ölçütlerin iç ve dış denetiminin sağlanarak güvenceye tabi tutulması,
- ✓ Ölçümü gerçekleştirecek ekip ya da üyelerin eğitiminin sağlanması.

APÖ, dikkatle ele alınmadığı takdirde, finansal raporlamada tutarlılık sağlayan GKGMİ ve standart raporlamalarını olumsuz yönde etkileyebilme olanağına sahiptir. Bununla birlikte her ne kadar APÖ'lerin taşıdığı zorluklar olsa da bu çoğu kişi, kurum ya da kuruluş bu ölçütlerin yukarıdaki çözüm öneriler doğrultusunda sağlayabileceği faydaların sahip olduğu zorlukların ötesinde olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile APÖ, her ne kadar yatırımcılar başta olmak üzere işletmenin tüm paydaşlarının kullanımında bazı zorluklara sahip olsa da bu ölçütler, işletmelerin GKGMİ çerçevesinde oluşturdukları finansal tablolar ile birlikte dengeli ve gerçekçi bir şekilde analiz edildiğinde verimli hale gelmekte, dolayısıyla taşıdığı zorlukların bir kısmını telafi edebilmekte ve fayda sağlayabilmektedir (Gorham, Morgan, & Dupree, 2016; Koller, 2013).

3. ALTERNATİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİNİN GELECEĞİ

Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi ile diğer yetkili kurum ve kuruluşlar, yaptıkları toplantılar ile yayımladıkları raporlarda gelecekte üzerinde çalışacakları öncelikli konular olarak; finansal olmayan bilgilerin raporlanması, elektronik raporlama ile APÖ'yü sıklıkla vurgulamaktadırlar (Grant Thornton, 2018).

İşletmeler performanslarını daha iyi anlatmak ve paydaşlar ile iyi bir iletişim kurmak için APÖ'leri kullanmaktadırlar. Bu ölçütler yatırımcılara işletmenin performansını anlamada yardımcı olsalar da, uygun şekilde sunulmadığı takdirde bir iletişim aracından ziyade bir manipülasyon aracına dönüşebilmektedirler (Loesch, 2018). Her ne kadar APÖ'ler, işletmeler için bir yönlendirme aracı olarak kullanılabilir olanağına sahip olsa da bazı eleştirmenler benzer yönlendirmelerin ve dolayısıyla kazanç yönetiminin GKGMİ ya da finansal raporlama standartları çerçevesine göre hazırlanan raporlarda da yapılabildiğine dikkat çekmektedirler (Trainer, 2016). Bu eleştiri, her ne kadar denetim eksikliği bazlı bir muhasebe skandalı olarak ifade edilse de 2020 yılında yaşanan Wirecard AG vakasında da hissedilmektedir. Wirecard'ın uluslararası finansal raporlama standartlarına göre hesapladığı tutarların, standartta yer alan bazı ilkelerdeki (nakit, şerefiye ve hasılat ile ilgili) açıklardan hareketle işletme paydaşlarını yanlış yönlendirebilecek şekilde kullanıldığı ifade edilmektedir. Wirecard vakası, muhasebe ve finansal raporlamada yanlış beyanlarını önlemek için var olan ilkelerin düzgün işlemediğini açık bir şekilde göstermiştir (Meitner, 2020; Veron, 2020). Bunun bir sonucu olarak da işletmeler ister GKGMİ ya da finansal raporlama standartlarına ilişkin isterse de bunlar haricinde performans ölçütleri sunsunlar önemli nokta bu ölçütlerin hesaplanmasında kullanılan tüm unsurların açık, net ve doğru bir şekilde denetlenmesi gerektiğidir.

Bahsedildiği üzere APÖ'lerin yatırımcıları yanlış yönlendirme ve halka açık işletmelerin hisse senedi fiyatını yapay olarak şişirme için kullanıldığı yönünde ortaya atılan iddialar ya da bu konuda oluşturulan algı, bu ölçütlerin kullanımı açısından hem işletmeleri hem de kullanıcıları olumsuz etkilemektedir. Hâlihazırdaki mevcut algı sebebi ile işletmeler de APÖ'leri sunarken ve bu ölçütler hakkında gerekli açıklamaları yaparken daha dikkatli davranmalı, yatırımcıları yanlış yönlendirebilecek açıklamalarda bulunmaktan kaçınmalıdırlar (Teed, 2016).

APÖ'lerin geleceği adına bu ölçütlerin zorlukları karşısında atılabilecek en önemli adımlardan biri, ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) tarafından atılmıştır. Komisyon, Sarbanes-Oxley yasası uyarınca, GKGMİ harici ölçütleri sunan işletmelerin en yakın karşılaştırılabilir GKGMİ rakamlarını sunmasını zorunlu kılan yönetmeliği kabul etmiş ve uygulamaya koymuştur. Bu sayede kullanıcılar, işletmeler tarafından her iki ölçüt arasındaki mutabakatı da görerek sınırlı bir güvence sağlamışlardır (Foodman, 2017). Bu da APÖ'lerin amacına uygun olarak, işletme performansına yönelik daha fazla şeffaflık sağlanmasına ve yatırımcıların analizini kolaylaştırmasına neden olmuştur (Herr, 2017).

APÖ ile ilişkili olan GKGMİ'nin ya da uluslararası alanda UFRS'lerin arkasındaki temel fikir, düzenleyicilerin ve paydaşların üzerinde anlaşmaya vardığı, bir işletme ile diğeri arasında bir karşılaştırma yapılabilmesini sağlamaktır. Bu temel düzenlemeler, her ne kadar APÖ'lere olan talebi ortaya çıkaran eksik bazı noktalara sahip olsa da işletmelerin karşılaştırılabilirliğine ve denetim güvencesine sahip olması açısından hâlihazırda önemli bir yere sahiptir (Howlett, 2016).

GKGMİ ile GKGMİ harici ölçütler arasında bir denge ve mutabakat sağlamak için işletme yöneticilerinin, aşağıda sayılan unsurlara dikkat etmeleri gerektiği ve bunun APÖ'lerin gelecekteki kullanım düzeyini önemli ölçüde etkileyeceği ifade edilmektedir. Bu unsurlar şunlardır (Klein, 2017):

- ✓ **Kalite:** Özellikle GKGMİ harici ölçütlerin tüm bileşenleri, güvenilir ve gerekli kontrollerle hesaplanan en yüksek kalitede olmalıdır.
- ✓ **Doğruluk:** Ölçütler, finansal tabloların ve raporların tüm iç hesapları, önceki sürümleri ile eşleşmeli ve tüm açıklamalara uygun olmalıdır.
- ✓ **Tutarlılık:** GKGMİ harici ölçütler, gerekli açıklamalar ile birlikte her dönem için tutarlı bir şekilde sunulmalıdır.

APÖ hem destekleyen hem de eleştiren gruplar tarafından gelecekte de güncelliğini koruyacak olan bir konumdur. Bu çerçevede ortaya çıkan temel fikir ayrılığı ise şudur: APÖ'leri *destekleyenler*; bu ölçütlerin olağandışı veya bir defalık öğelerin etkilerini dışladığı için daha alakalı, ayrıntılı ve kaliteli bilgiler sunarak daha gerçekçi performans bilgileri sağladığını; *eleştirenler* ise bu ölçütlerin standart tanımlamalara sahip olmaması ve muhtelif unsurları dahil etme ya da hariç tutma konusundaki tutarlılık eksikliğinden dolayı karşılaştırılabilirliğin yok olduğunu savunmaktadırlar (Chebotareva, 2007). Bir başka ifade ile bu ölçütleri destekleyenlerin ve eleştirenlerin temel çıkarımları özetle aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- **Destekleyenler;** “APÖ'ler, bir işletmenin nasıl performans gösterdiğinin doğru bir resmini çizmede yardımcı olmaktadır.”
- **Eleştirenler;** “APÖ'ler yatırımcıları manipüle etmek ve düşük performanslı sonuçları gizlemek için kullanılmaktadır.”

Son yıllarda artan bir popülerliğe sahip olan ve GKGMİ çerçevesinde hesaplanan tutarlardan muhtelif unsurları dışlayan bir sayısal ölçümü temsil eden APÖ'lerin (Lukac, 2018) sahip olduğu zorluklarından hareketle gelecek adına ortaya atılan fikirlerden biri bu tür ölçütlerin de diğer GKGMİ çerçevesinde hazırlanan rakamlar gibi standart hale getirilmesi yönündedir. Ancak konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çeşitli toplantılarda standardizasyonun işletmelerin performansına dair sunumu sınırlayabileceği ve dolayısıyla APÖ'lerin en büyük faydasını ortadan kaldıracabileceği ifade edilmektedir (Fornelli, 2018). Yatırımcılar açısından bakıldığında, APÖ'lerin işletme performansına dair gerçek kazanç rakamlarını yansıttığı algısı ya da inancı bu ölçütlerin yatırımcılar tarafından çoğunlukla talep edildiğini göstermektedir ki yapılacak standardizasyon çalışmalarının yatırımcıların bu talebini ortadan kaldıracabileceği de belirtilmektedir (Lev, 2017).

PwC'nin ABD'deki Ulusal Profesyonel Hizmetler Grubu'nun ortağı olan Wayne Carnall, APÖ'lerin ve diğer GKGMİ harici bilgilerin kullanılmasını, *eski-yeni bir sorun* olarak tanımlamaktadır. Bunun nedeni ise ölçütlerin eskiden beri kullanılması ancak son 10 yıllık dönemde bu kullanımın ve bu kullanıma olan talebin giderek artması olarak ifade etmektedir. Bunların bir sonucu olarak ise şu sorunun ortaya çıktığı belirtilmektedir: “*Alternatif performans ölçütlerinin kullanılması, GKGMİ veya UFRS'nin kullanıcıların istediği bilgiyi sağlayamadıkları anlamına mı gelmektedir?*” (PwC, 2018). Her ne kadar

bunun cevabı tam anlamıyla evet olmasa da konu, yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından son dönemlerde tartışılmakta olup gelecekte IASB ve benzeri diğer kurumlar tarafından gerekli adımların atılacağı ifade edilmektedir.

ABD’de ise yetkili kurum olan SEC alternatif performans ölçütlerinin (ABD’de GKGMİ harici finansal ölçüt olarak tanımlanmaktadır) geleceğine yönelik olarak işletme açıklamalarında GKGMİ harici finansal ölçütlerin yaygınlığına ve artan önemine odaklanmaktadır. Ayrıca kurum, bu ölçütlerin işletme performansına ait verilen bilgileri çarpıtma ve işletme paydaşlarını yanlış yönlendirme potansiyelleri ile de ilgilenmektedir (Morrison & Foerster (International Financial Law Review), 2017). SEC, özellikle son on yılda GKGMİ harici finansal ölçütlerin kullanımının ve GKGMİ’ye göre rapor edilen ölçütler ile aradaki tutar farklarının giderek artmasından dolayı bu konu hakkındaki düzenlemeler ile tavsiye kararlarını genişletmeye başlamıştır (Deloitte, 2017). SEC’in önem verdiği konulardan bir diğeri denetlenmemiş finansal bilgilerin kullanılırken işletmelerin ve kullanıcıların dikkatli olması gerekliliğidir (Odom, 2018). Kurumun konu hakkındaki en önemli tavsiyesi, GKGMİ harici verilerin denetlenmiş finansal tabloların içinde yer alan bilgilerle bir araya getirilerek ve mutabakat yapılarak yorumlanmasıdır (Siegel, 2014). Yapılacak yorumların ise SEC tarafından belirtilen niteliklerde ve ölçütün gereklilikleri ile uyumlu şekilde olması, söz konusu bilgilerden sağlanması beklenen faydanın gerçekleşmesi adına önem arz etmektedir (Parrino, 2016).

APÖ’lerin geleceği ile ilgili olarak dikkat çekici unsurlardan biri de ABD’de bilgi uçurma programı kapsamında GKGMİ harici aldatici raporlama için muhbir ödülleri verilecek olmasıdır. Bilgi uçurma programı 2011’den bu yana 250 milyon dolardan fazla ödül vermiştir. Önümüzdeki birkaç yıl boyunca da, ödül tutarının GKGMİ harici aldatici raporlamalara bağlı olarak artacağı beklenmektedir (Stock & Zuckerman, 2018). Bu da göstermektedir ki gelecekte her ne kadar konu hakkında yasal düzenlemeler yapılsa da tıpkı ilke ve standartlara göre hazırlanan ölçütlerde olduğu gibi APÖ’lerin de kötüye kullanımların gerçekleşmesi olası bir durumdur.

4. ALTERNATİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİNİN DENETİMİ

Geçerli finansal raporlama çerçevesine göre hazırlanan finansal tablolardan hareketle oluşturulan performans ölçütleri, bir dizi standart süreçler izlenerek hazırlanmakta ve dolaylı olarak güvenceye tabi tutulmaktadırlar. APÖ ise her ne kadar bazı temel ilkeler doğrultusunda hazırlansa da hâlihazırda bu ölçütler, doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir güvenceye tabi değildir. Bir başka ifade ile bu ölçütlerin denetimi konusunda yasal altyapı henüz oluşturulmamıştır. Sonuç olarak, APÖ’lerin işletmeden işletmeye, dönemden döneme ve sektörler arasında rapor edilmesinde tutarlılık, karşılaştırılabilirlik ve şeffaflık eksikliği olabilmektedir (Accounting Standards Board (AcSB), 2018) ki bu durum ölçütlerin en çok eleştirilen noktalarından biridir.

İşletmeler ve işletme paydaşları APÖ’leri faydalı bulmaktadırlar. Ancak bununla birlikte açıklanan bu ölçütler vasıtası ile sunulan bilgilerin yorumlanması ve analizi açısından daha fazla şeffaflık talep edilmektedir (Malsch, 2016). Bu ise ölçütlerin nasıl hesaplandığı, hangi amaçla oluşturulduğu, ne fayda sağlayacağı ve benzeri konularda net açıklamaların yapılmasını gerektirmektedir. Diğer taraftan yatırımcılar açısından da APÖ’lerin güven oluşturmaları ve fayda sağlamaları için bu ölçütlerin açıkça formüle edilmesi, kullanılma gerekçesinin net olarak açıklaması, diğer sunulan finansal bilgiler ile tu-

tarlı ve karşılaştırılabilirliğinin olması gerekmektedir. Bu durum büyük ölçüde son yıllarda çıkartılan rehber ve kılavuzlar ile sağlanmıştır. Ancak belirtilen unsurların tam olarak yerine gelmesi söz konusu ölçütlerin hem işletme içinde hazırlanırken hem de işletme dışında paydaşlara sunumundan önce asgari düzeyde de olsa muhtelif denetim prosedürlerine tabi olmasından geçmektedir (Thomas & Grant, 2018).

Son yıllarda, APÖ'lerin artan kullanımına bağlı olarak bu ölçütler ile ilgili olarak birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu ölçütler; işletmelerin yıllık raporlarına, kazanç bültenlerine, yatırımcı sunumlarına ve benzeri diğer iletişim araçlarına dâhil edilmiştir. Ancak, paydaşlara sunulan bu ölçütlerin denetimi konusunda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla, denetçilerin de bu tür ölçütler ile ilgili şu an için yasal olarak sorumlulukları bulunmamaktadır (PCAOB, 2018).

APÖ'lerin yanlış kullanımı, işletme performansının olduğundan daha farklı sunulmasına, dolayısıyla yatırımcıları yanlış yönlendirebilme ve halka açık bir şirketin hisselerini yapay olarak şişirebilme etkisine sahiptirler. Her ne kadar yasal olarak olmasa da buradaki sorumlulardan biri işletmenin denetim komitesine aittir (Tysiac, 2018a). Bu çerçevede, öncelikle denetim komitelerinde yer alanların APÖ konusunda bilgilendirilmeleri, eğitime tabi tutulmaları ya da gerekli sertifikaları almaları, yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır. Daha sonra ise geçerli yasal düzenlemeler doğrultusunda denetim komiteleri, şu anda yasal olmayan sorumluluklarını yerine getirmelidirler (McCann, 2018a).

Bu görüşe destek olarak SEC üyesi ve avukatı olan Kara M. Stein'in, işletme performansının adil sunumu hakkında güvence sağlamak da dâhil olmak üzere GKGMİ harici ölçütlerin kamuya açıklanmasında denetçilerin ve denetim komitelerinin daha büyük bir rol üstlenebilecekleri fikrini dile getirmesi de önem arz etmektedir (The Corporate Counsel, 2018).

Alternatif performans ölçütleri denetlenmeli midir? sorusuna bakıldığında denetlenmeli yanıtını verenlerin sayısı bu tür ölçütlerin görülen olumsuzlukları neticesinde gün geçtikçe artmaktadır. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (*Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB*) ve benzeri kurum ve kuruluşlar, GKGMİ çerçevesinde hazırlanan finansal bilgilerde olduğu gibi GKGMİ harici ölçütlerin de denetlenmesini istemektedir. Bunun en büyük nedeni, PCAOB'ın Yatırımcı Danışma Grubu'nun (*Investor Advisory Group*) ortak lideri olan Tony Sondhi'nin de belirttiği üzere standardizasyon ve denetim eksikliğinin GKGMİ harici ölçütleri "*piyasaların istikrarı ve verimliliği açısından potansiyel açıdan tehlikeli*" olarak nitelendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Lutz, 2016).

Denetçiler açısından dikkat edilmesi gereken önemli nokta, hangi performans ölçütlerinin hangi amaçla kullanıldığıdır. Örneğin, işletme içindeki primlerin alternatif bir performans ölçütüne dayanması durumunda bunun özellikle nasıl hesaplandığı ve işletme finansal tablolarında sunulan tutarlar ile uyumlu olup olmadığı denetçilerin özellikle dikkat etmesi gereken hususlardan biridir (ICAEW Audit & Assurance Faculty, 2016).

Diğer taraftan APÖ'lerin denetimi, net yasal düzenlemeler olmamakla birlikte işletme denetimini gerçekleştiren kurumun denetleme sorumluluğu içerisinde (*ölçütlerin yasal olarak incelenmesi zorunlu olan raporların içerisinde kullanılması durumunda*) yer alabilir. Bu nedenle, denetimi gerçekleştirenlerin rapor edilen APÖ'lerin seçimi ve hesaplanması konusunda çeşitli sorgulamalar yapmaları önerilmektedir. Bununla birlikte denetçiler, denetlenen mali tablolara ve raporlara herhangi bir APÖ dahil

edilmediği sürece APÖ'lerin doğruluğundan sorumlu değildirler. Denetçilerin söz konusu ölçütlerin sorumluluk alanlarındaki raporlarda sunulması durumunda şeffaflık, tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik ilkeleri çerçevesinde dikkat etmesi gereken sorular şunlardır (Anti-Fraud Collaboration, 2018; Center for Audit Quality, 2016b; Ernst & Young, 2016):

- İşletme yönetiminin APÖ sunma sebepleri nelerdir? (*Bu soru, özellikle ölçütlerin yeni olması durumunda önem arz etmektedir.*)
- Ölçütlerin değiştirilme ya da kullanımına son verilme gerekçeleri nedir?
- Ölçütler, işletme dışındaki taraflarca açıkça anlaşılabilir mi?
- Ölçütlerin hesaplanmasında kullanılan veriler doğrulanabilir mi?
- Ölçütler, GKGMİ çerçevesinde sunulan ölçütler ile ilişki midir?
- İşletmenin içinde bulunduğu sektörü yansıtan ölçütler nelerdir?
- Ölçütler, işletme içindeki bölümlere göre de raporlanmalı mıdır?
- İç denetim tüzüğünde bu ölçütler ile ilgili prosedürler var mıdır?
- Bu ölçütler ile ilgili yetki ve sorumluluk dağılımı nasıl yapılmaktadır?
- Hile riski değerlendirmesinde, bu ölçütler dikkate alınmakta mıdır?

Denetçiler, ağırlıklı olarak yasal düzenlemelerin öngördüğü şekilde işletmelerin finansal tablolarını denetlemektedirler. Ancak APÖ'ler denetçilerin denetimi gerçekleştirdikleri finansal tabloları içeren bağımsız denetim raporları dışında basın bültenlerine, kazanç sunumlarına veya finansal tabloları içermeyen diğer belgelere de dâhil edilmektedir. Denetçilerin genellikle bu unsurları incelemeleri yasal olarak zorunlu olmamakla birlikte, uygulamada denetçilerin bunları işletmenin talebi üzerine risk değerlendirme prosedürlerinin bir parçası olarak incelemeleri mümkündür (Center for Audit Quality, 2016a).

Denetim komitesi, finansal raporlama sürecini ve dış denetimi denetlemek için şirket hissedarları adına önemli bir sorumluluğa sahiptir. Dolayısıyla komite, yönetim ve yatırımcılar arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu doğrultuda, Denetim Kalitesi Merkezi tarafından da ifade edilen denetim komitesinin APÖ konusunda izleyebileceği yol haritasındaki noktalar şunlardır (Center for Audit Quality, 2018; Tysiac, 2016):

- ✓ APÖ'lerin ve ilgili açıklamaların işletmenin genel stratejisi ve performansı ile aynı hizada olup olmadığını ve yeterliliğini değerlendirmek,
- ✓ APÖ'lerin nasıl üretildiği, hesaplandığı ve sunulduğu ile ilgili bir politikanın varlığını denetlemek yoksa bu konuda işletmeyi teşvik etmek,
- ✓ İşletme ile sunduğu APÖ'lerde nasıl ve neden değişiklik yaptığının gerekçesini tartışmak ve makul nedenleri ilgililere açıklamak,

- ✓ Sunulan APÖ'ler ile ilgili olarak hangi kontrollerin ve prosedürlerin yürürlükte olduğunu ortaya koymak,
- ✓ Dış denetçilerin, APÖ'ler konusundaki sorumluluklarının ne olduğunu ortaya koymak ve ölçütler ile ilgili olarak görüş alışverişinde bulunmak.

APÖ'lerin denetlenmesi ile tutarlılığı ve güvenilirliği konusundaki endişelerin giderilmesi adına önerilen çözümlerden biri de teknolojinin kullanımı olarak gösterilmektedir. Bu konuda SEC Başkanı Jay Clayton ve Baş Muhasebeci Wes Bricker; teknolojinin finansal raporlama ve denetim süreçlerine tam entegre edilmesi ile söz konusu ölçütlerin en azından sistemsel bir denetiminin sağlanabileceğini ve dolayısıyla bu tür ölçütler için tutarlılık ve güvenilirlik oluşturulabileceğini ifade etmektedirler. Bunun başarılı olması için ise teknolojiyle çalışan insanların ne yapmaları gerektiğini tasarlamaları, bu konuda yetkili kurumların iyi bir rehber ortaya koymaları gerekmektedir (Tysiac, 2018b).

5. COVID-19'UN ALTERNATİF PERFORMANS ÖLÇÜTLERİNE ETKİSİ

Covid-19, birçok şirketin finansal performansını etkiledi ve etkilemeye de devam ediyor. Şirketler, söz konusu bu etkilere dair nicel ve nitel bilgileri finansal tabloların içine veya dışına dahil ederek vurgulamak ve paydaşlarına açıklamak isteyebilirler (Kegalj, 2020). Diğer taraftan Covid-19 pandemisi halka açık şirketler, denetçiler, denetim komiteleri, yatırımcılar ve diğer paydaşlar için birçok yeni belirsizlik oluşturmuştur. Faaliyetlerini bir şekilde devam ettiren işletmeler, ara dönem ve dönem sonlarında bu süreçteki işletme performansına dair açıklamaları her zaman olduğu gibi paydaşlarına sunmak durumundadırlar. Bu nedenle de işletmeler kullandıkları muhasebe ilkelerinin, finansal raporlama standartlarının ya da alternatif ölçütlerin öngördüğü şekilde işletme performansının bu olağandışı dönemde nasıl etkilendiğini paydaşlarına şeffaf ve doğru olarak açıklamaları gerekmektedir.

Çoğu işletmenin uyguladığı Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), Covid-19 gibi olağandışı olayların oluşturduğu etkinin finansal tablolarda ya da dipnotlarda sunulması konusunda bazı ilkelere sahiptir. Örneğin; UMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu ve UMS 34 Ara Dönem Finansal Raporlama standartları, önemli olan gelir veya gider kalemlerinin niteliği ve miktarının ayrı ayrı açıklanmasını ve bu bilgilerin dipnotlarda verilebileceğini söylemektedir. Ancak UMS 1, işletmelerin finansal tablolarında ya da dipnotlarında herhangi bir gelir veya gider kalemini olağandışı kalem olarak sunmalarını yasaklamıştır (EY, 2020). Bu durum, UFRS uygulayan işletmeleri olağandışı olarak nitelendirilen bu dönemde işletme performansını APÖ'leri kullanarak işletme paydaşlarına açıklamaya yapmaya yönlendirmiştir.

Şirketler, aylık ve yıllık raporlarında Covid-19'un etkisini açıklamak için APÖ'leri kullanabilirler. İşletmeler pandeminin gerçekleşen etkisinin paydaşlar tarafından doğru olarak değerlendirilmesi adına bu ölçütleri sunarken; işletme yönetiminin neden bu ölçütleri kullandığı, ölçütlerin faydalarını ve yatırımcılara Covid-19'un etkisini değerlendirmede nasıl yardımcı olabileceğini şeffaf bir şekilde açıklamaları gerekmektedir (Center for Audit Quality, 2020). İşletmeler, Covid-19'un işletme performansına olan etkisine dair sunacakları APÖ'leri kullandıkları ilke ve standartlara sorun teşkil etmeyecek şekilde ek satır öğeleri veya ek açıklamalar olarak sunabilirler. Ayrıca, işletmeler APÖ'leri finansal tablolarının içinde ya da dışında veya her ikisinde kullanmayı da seçebilirler (EY, 2020).

Covid-19'un finansal durumları, performansları ve nakit akışları üzerindeki etkisini sunmak durumunda olan işletmeler, APÖ'leri önemli bir iletişim aracı olarak görmektedirler. Uygun şekilde kullanılan APÖ'ler, pandeminin işletmeyi nasıl etkilediğini etkili bir şekilde açıklayabilir. Ancak tam tersine, şeffaf olmayan veya tutarsız ölçütler ise karışıklığa ve paydaşların yanlış yönlendirilmesine neden olabilir. Bu nedenle de işletmelerin özellikle bu pandemi sürecinde sunacakları APÖ'ler konusunda bazı noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir. Bunlar (Grant Thornton, 2020):

- ✓ APÖ'lerin tanımlanarak nasıl hesaplandıklarının açıklanması,
- ✓ Sunulan APÖ'lerin kullanım nedenlerinin ve faydalarının açıklanması,
- ✓ APÖ'lerin açıkça etiketlenerek UFRS temelli ölçütlerden ayrı gösterilmesi,
- ✓ APÖ'lerin UFRS açıklama ve tutarlarından daha fazla ön plana konmaması,
- ✓ Ölçütlerin hesaplanmasındaki tutarların nereden elde edildiğinin gösterilmesi, gerekirse UFRS açıklamalarıyla mutabakatın yapılması,
- ✓ Ölçütlerin tarafsız olması (örneğin, tekrar etmeyen kazançların ve tekrar etmeyen kayıpların aynı şekilde ele alınması ve tekrar etmeyen tanımının şeffaf olması).

Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu (ESMA), işletmelere Covid-19 bağlamında APÖ'lerin kullanılması hususunda rehberlik sağlamak için bir soru-cevap dokümanı yayınlamıştır (European Securities and Markets Authority (ESMA), 2020a). Dokümanda ESMA, işletmeleri Covid-19'un etkisini içeren APÖ'lerin sunulmasında çok dikkatli olmaya çağırarak, kullanılan varsayımlarda pandeminin işletme performansı üzerinde sahip olabileceği etkiyi gerçekçi bir şekilde ele almasını beklemektedir. Diğer taraftan kurum, işletmelerin pandemi öncesinde kullandıkları APÖ'lerin bu dönemde de kullanılmasının ya da geçmişteki APÖ'lerde düzeltmeler yapılmasının uygun olmayabileceğini belirtmektedir. Bu şekilde bir yol izleyen ya da yeni APÖ'ler kullanan işletmelerin işletmenin finansal durumu ve kar veya zararı konusunda paydaşların yanlış yönlendirilmemesi adına ölçütlere ilişkin yapacakları açıklamaları ve kuracakları iletişimi şeffaf, doğru ve gerçekçi olarak yönetmeleri gerekmektedir (European Securities and Markets Authority (ESMA), 2020b; White, 2020).

Finansal Raporlama Konseyi (FRC) de Covid-19 sürecinin etkisine dair işletmelerin raporlama hususları hakkında güncellenmiş bir rehber yayınladı. Rehberin içeriğinde işletmelerin pandemi ile ilgili olarak muhtelif raporlarında paydaşlara sunacakları APÖ'ler konusunda bazı ilkeler yer almaktadır. Bu ilkelere göre tutarlı olarak sunulması gerektiği ifade edilen ve Covid-19'un tahmini etkisini hariç tutarak "normalleştirilmiş" veya "proforma" sonuçları gösterecek APÖ'lerin öznel bir bakış açısı sunacağı belirtilmektedir. Pandeminin muhtemelen gelirlerde azalmaya yol açacağı ve bu çerçevede oluşturulacak APÖ'lerde kayıp gelirler için yapılacak düzeltmelerin varsayımsal olacağı da ifade edilmektedir (Adrain, 2020).

ABD'de ise SEC, Kurumsal Finans Bilgilendirme Rehberi: 9 Numaralı Başlığı (*Corporate Finance Disclosure Guidance: Topic No. 9*) yayımlayarak Covid-19'un işletmeler üzerindeki olası etkilerine dair temel açıklama ilkelerini kullanıcılara sunmuştur. İlkeler, işletmelerin Covid-19'un mali durum ve faaliyet sonuçları üzerindeki etkilerini ve risklerini nasıl raporlayacağına dair işletmelere bir rehber

sağlamaktadır. Diğer taraftan ilgili yayın şirketlere, pandeminin etkisini açıklamak için GKGMİ harici finansal ölçüt sunması durumunda, işletme yönetiminin ölçütü neden yararlı bulduğu ve yatırımcıların değerlendirme yapmasına nasıl yardımcı olacağını açıklamasını istemektedir (SEC, 2020).

Covid-19 döneminde kullanılan ve kullanılacak olan APÖ'lerin denetimi de her zamankinden daha fazla tartışılan konulardan biridir. Pandemi ile ilgili etkileri yansıtmak için işletme performansına ilişkin yapılan düzeltmeler ya da ayarlamalar tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği etkileyebilmektedir. Bu da yatırımcıların Covid-19'un şirket üzerindeki etkisini anlamalarına yardımcı olmak için hesaplama yönteminin ve bu ölçütleri işletmenin neden kullandığına ilişkin şeffaf açıklamaların yapılmasını gerektirmektedir (Posner, 2020).

APÖ'leri değerlendiren denetçi ya da denetim komitesi, değerlendirme sürecinde şu unsurları dikkate almalıdır; ölçütlerin, şirket ile ilgili alınacak kararlarda nasıl bir etki meydana getireceği konusunda kendini yatırımcıların yerine koymak, işletmenin sunduğu APÖ'leri Covid-19'un hangi etkilerine dayanarak seçtiği ve bu bağlamda yaptığı açıklamaların tutarlılığı, işletmelerin APÖ'leri sunarken yararlanabilecekleri kılavuzlara (SEC, ESMA, IOSCO, FRC, vd. kurumların yayımladığı) ne kadar uyum sağladığı, dış denetçilere APÖ konusunda sorumluluklarının neler olduğunu sormak ve onları da bu sürece dair bilgilendirmek (Center for Audit Quality, 2020).

6. SONUÇ

İşletme performansının doğru, gerçekçi ve tutarlı bir şekilde işletme paydaşlarına sunulması, işletmenin paydaşları olan iletişimini ve güveni sağlamlaştırmakta, işletmenin daha iyi yatırım almasını kolaylaştırmakta ve birçok dolaylı faydalar sağlamaktadır. Bu çerçevede ise işletmeler geleneksel ve değer bazlı performans ölçütleri ile birlikte son on yıldır giderek artan oranda alternatif performans ölçütleri olarak ifade edilen performans ölçütlerini kullanmaktadırlar. APÖ'ler, geleneksel ölçütlere göre işletmelerin performanslarını daha iyi anlatmaları adına işletmelere esneklik sunmaktadır. Söz konusu esneklik, APÖ'lerin işletmeler tarafından formüle edilmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan paydaşlar açısından da bu ölçütlerin sunulmasının işletme performansı hakkında daha detaylı bilgi sağladığı algısı, APÖ'lere olan talebi ve işletmeler tarafından kullanımını arttırmıştır.

APÖ'ler hem işletmelere hem de paydaşlara muhtelif faydalar sağlasa da çeşitli yönlerden eleştiriler almaktadır. Söz konusu eleştiriler çoğunlukla ilgili ölçütlerin standardının olmamasından ve bu sebeple karşılaştırılabilirlik sağlayamamasından ileri gelmektedir. İkinci büyük eleştiri konusu ise ölçütlerin herhangi bir denetime ya da güvenceye tabi olmamasıdır. Bu eleştirilerin düzeyi arttıkça da ulusal ve uluslararası kurumlar birtakım yasal düzenlemeler getirmişlerdir. İlgili düzenlemeler, işletmelerin bu ölçütleri sunması konusunda eski dönemlere nazaran bir iyileştirme sağlamıştır. Ancak ölçütlerin denetimi konusunda ise tartışmalar halihazırda sürmektedir.

İşletmelerin finansal raporlamalarında önemli bir yere sahip olan UFRS'lerden sorumlu olan IASB de APÖ konusunda gelen talepler ve gözlemleri sonucunda çalışmalar yürütmektedir. IASB, Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu'nun (ESMA) çıkardığı kılavuza karşın 2015 yılında başlattığı "Finansal Raporlamada Daha İyi İletişim" projesi kapsamında Yönetim Performans Ölçütleri (*Management Performance Measures*) çalışmasını önümüzdeki dönemde uygulamaya geçirmeye hazırlanmaktadır. Bu

ölçütlere; şeffaflık, tutarlılık, karşılaştırılabilirlik, hesaplama nedeni gibi APÖ düzenlemelerinin sahip olduğu ve UFRS’lerin kavramsal çerçevesine aykırı olmayan tüm özelliklerin eklendiği belirtilmektedir. Ancak bunların denetiminin nasıl sağlanacağı konusunda net bir açıklama yapılmamıştır.

Covid-19 döneminde işletmelerin paydaşlarına muhtelif araçlar vasıtası ile sunacakları işletme performansına ilişkin bilgilerde APÖ’lerin yaygın olarak kullanılacağı öngörülmektedir. Ancak ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşların da yukarıda belirttiği gibi APÖ’lerin işletmeler tarafından özellikle de pandemi döneminde nasıl kullanılacağı, APÖ’lerin paydaşlar nezdindeki algısını oluşturacak ve ölçütlerin gelecekteki konumunu (paydaşlar tarafından talep edilme düzeyinin artması ya da azalması) tayin edecektir. Ayrıca ölçütlere dair asgari bir güvencenin oluşturulması ya da denetimi konusundaki endişelerin en aza indirilmesi APÖ’lerin halihazırda yaygın olan kullanımını gelecekte daha da arttıracaktır.

Son olarak APÖ ile ilgili Türkiye’deki duruma bakıldığında, işletmelerin APÖ’leri faaliyet raporlarında, yatırımcı sunumlarında ve bağımsız denetim raporlarındaki dipnot açıklamalarında az da olsa kullandığı görülmektedir. Ancak bu kullanımlarda “alternatif performans ölçütü” ifadesi kullanılmamakta, sadece ilgili ölçütün ismi ve tutarı verilmekte ve ölçütün hesaplanması ile neyi ifade ettiğine dair herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Türkiye’deki işletmelerin de APÖ’leri Avrupa’daki işletmeler gibi belirli bir standart çerçevesinde sunmaları adına SPK, KGK gibi ilgili kurumlar tarafından bir rehberin oluşturulması ya da ESMA’nın yayımladığı rehberin işletmelerin kullanımına sunulması işletmeler ve paydaşlara fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Accounting Standards Board (AcSB). (2018). *Draft Framework for Reporting Performance Measures: Enhancing the Relevance of Financial Reporting*. Toronto.
- Adrain, A. (2020). The FRC has issued additional guidance on reporting of exceptional items and APMs during COVID-19. Retrieved August 5, 2020, from ICAS - Professional Resources website: www.icas.com/professional-resources/coronavirus/latest-updates/the-frc-has-issued-additional-guidance-on-reporting-on-exceptional-items-and-apms-during-covid-19
- Anti-Fraud Collaboration. (2018). *Non-GAAP Measures – What Do They Say About Fraud Risk?*
- BDO. (2017). *International Financial Reporting Bulletin 2017/14: ESMA Public Statement - Guidelines on Alternative Performance Measures (APMs) and Questions & Answers*. London.
- Bhatia, S. (2013). Need for Greater Regulation of Non-GAAP/Non-IFRS Information. *Basic Research Journal of Business Management and Accounts*, 2(5), 42–45.
- BKD LLP. (2016). *Non-GAAP Financial Measures*.
- Black, D. E., & Christensen, T. E. (2018). Policy Implications of Research on Non-GAAP Reporting. *Research in Accounting Regulation*, 30(1), 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.racreg.2018.03.001>
- Black, E. L. (2016). The Ethical Reporting of Non-GAAP Performance Measures. *Revista Contabilidade & Finanças*, 27(70), 7–11. <https://doi.org/10.1590/1808-057x201690090>
- Cavlak, H. (2019). *Geleneksel, değer bazlı ve alternatif performans ölçütlerinin uluslararası finansal raporlama standartları ile ilişkisi: Borsa İstanbul’da bir uygulama*. Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Center for Audit Quality. (2016a). *Non-GAAP Financial Measures: Continuing the Conversation*. Washington.
- Center for Audit Quality. (2016b). *Questions on Non-GAAP Measures: A Tool for Audit Committees*.
- Center for Audit Quality. (2018). *Non-GAAP Measures: A Roadmap for Audit Committees*. Washington.
- Center for Audit Quality. (2020). *COVID-19 Considerations for Non-GAAP Financial Measures and Performance Metrics*.
- Chebotaeva, N. (2007). Non-GAAP Measures - Love Them or Hate Them? Retrieved March 16, 2019, from Accountancy Daily website: <https://www.accountancydaily.co/non-gaap-measures-love-them-or-hate-them>
- Deloitte. (2017). *SEC Comment Letters - Including Industry Insights*. New York.
- Downie, R. (2019). GAAP vs. Non-GAAP: What’s the Difference? Retrieved March 16, 2019, from Investopedia (Financial Analysis) website: <https://www.investopedia.com/articles/financial-analysis/062716/gaap-vs-nongap-which-should-you-consider-evaluation>
- Ernst & Young. (2016). *The Audit Committee’s Role in Reporting on Alternative Performance Measures*.
- European Securities and Markets Authority (ESMA). (2015). *ESMA Guidelines on Alternative Performance Measures*. ESMA/2015/1415en.
- European Securities and Markets Authority (ESMA). (2020a). ESMA issues new Q&A on alternative performance measures in the context of COVID-19. Retrieved August 5, 2020, from Corporate Disclosure and Covid-19 website: www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/esma-issues-new-qa-alternative-performance-measures-in-context-covid-19
- European Securities and Markets Authority (ESMA). (2020b). *Questions and answers - ESMA Guidelines on Alternative Performance Measures (APMs)*.

- EY. (2020). *Applying IFRS - Impact of coronavirus on alternative performance measures and disclosures*.
- Foodman, S. (2017). Can Non-GAAP Measurements be Misleading? Retrieved March 16, 2019, from Accounting Today website: <https://www.accountingtoday.com/opinion/can-non-gaap-measurements-be-misleading>
- Fornelli, C. (2018). Non-GAAP Measures: Questions and Insights. Retrieved March 18, 2019, from Nasdaq (Listing Center) website: <https://listingcenter.nasdaq.com/ClearinghouseArticle/Non-GAAP-Measures-Questions-and-Insights-1511>
- Gorham, P., Morgan, L., & Dupree, D. (2016). Disclosure of Non-GAAP Measures – An SEC Focus. *Eversheds Sutherland (Partnering Perspectives)*, pp. 8–11.
- Grant Thornton. (2018). *IFRS News*.
- Grant Thornton. (2020). *COVID-19: Accounting implications for CFOs*.
- Herr, K. (Katy). (2017). Credibility and Non-GAAP Metrics: Good, Bad, or Ugly? Retrieved March 16, 2019, from LinkedIn website: <https://www.linkedin.com/pulse/credibility-non-gaap-metrics-good-bad-ugly-kathryn-katy-herr>
- Hogarth, P. (2014). *IFRS News (PwC): Presenting Financial Performance - Change on the Horizon?* London.
- Hogarth, P. (2017). *PwC IFRS Talks - Episode 11: Alternative Performance Measures (Podcasts)*. PwC.
- Howlett, D. (2016). Is the End of Non-GAAP Measures in Sight? Maybe. And that's a Good Thing. Retrieved March 16, 2019, from Diginomica website: <https://diginomica.com/is-the-end-of-non-gaap-measures-in-sight-maybe-and-thats-a-good-thing>
- ICAEW Audit & Assurance Faculty. (2016). *Audit Insights: Corporate Reporting Improving Annual Reports of Listed Companies*. London.
- International Federation of Accountants (IFAC). (2014). *International Good Practice Guidance: Developing and Reporting Supplementary Financial Measures - Definition, Principles and Disclosures*.
- IOSCO. (2016). *Statement on Non-GAAP Financial Measures*. FR05.
- Kegalj, G. (2020). Where and how should COVID-19 impacts be presented in the income statement and related notes? <https://doi.org/https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/06/covid-19-income-statement-ias1.html>
- Kenton, W. (2018). Underlying Profit. *Investopedia*.
- Klein, B. (2017). Important Considerations when Using Non-GAAP Measures. Retrieved March 18, 2019, from Consero (Articles) website: <https://blog.conseroglobal.com/important-considerations-when-using-non-gaap-measures>
- Koller, T. (2013). Building a Better Income Statement. Retrieved from McKinsey & Company (Strategy & Corporate Finance) website: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/building-a-better-income-statement>
- Lev, B. (2017). Surprise: Investors Like Non-GAAP Earnings. Retrieved March 16, 2019, from Seeking Alpha (Earnings Analysis) website: <https://seekingalpha.com/article/4060911-surprise-investors-like-non-gaap-earnings>
- Loesch, R. M. (2018). Be Careful Using Non-GAAP Financial Measures. Retrieved from Tucker Ellis LLP (Securities & Exchange Commission) website: <https://www.tuckerellis.com/lingua-negoti-blog/be-careful-using-non-gaap-financial-measures>

- Lukac, J. (2018). Non-GAAP Measures: I'm so Popular! Retrieved March 17, 2019, from GAAP Dynamics (Accounting) website: <https://www.gaapdynamics.com/insights/blog/2018/06/12/non-gaap-measures-i'm-so-popular-!>
- Lutz. (2016). Should Non-GAAP Measures be Audited? Retrieved March 18, 2019, from Lutz Business Insights website: <https://www.lutz.us/non-gaap-measures-audited>
- Malsch, A. (2016). *IFRS News (PwC): Alternative Performance Measures - Under Scrutiny by Regulators*. London.
- McCann, D. (2018a). How Audit Committees can Help with Non-GAAP. Retrieved March 18, 2019, from CFO (Auditing) website: <http://www.cfo.com/auditing/2018/03/audit-committees-help-non-gaap-measures>
- McCann, D. (2018b). Report Details Ubiquity of Non-GAAP Metrics. Retrieved March 18, 2019, from CFO (Financial Reporting) website: <http://www.cfo.com/financial-reporting-2/2018/10/report-details-ubiquity-of-non-gaap-metrics>
- Meitner, V. M. (2020). Lessons from the Scandal: Three Weaknesses of IFRS – The Wirecard Story so far (5). Retrieved July 1, 2020, from Valuesque website: https://valuesque.com/en/blog/2020/07/15/lessons-from-the-scandal-three-weaknesses-of-ifrs-the-wirecard-story-so-far-5/?noredirect=en_US
- Morrison & Foerster (International Financial Law Review). (2017). *Non-GAAP Explained*. New York.
- Odom, C. (2018). SEC: Alternative Performance Measures Can Violate Accounting Rules. Retrieved January 19, 2019, from Bloomberg Tax (Financial Accounting News) website: <https://news.bloombergtax.com/financial-accounting>
- Parrino, R. J. (2016). New Compliance Guidance by SEC Staff Signals Increased Scrutiny of Non-GAAP Financial Measures. *Journal of Investment Compliance*, 17(4), 23–33.
- PCAOB. (2018). Auditor's Role Regarding Other Information and Company Performance Measures, Including Non-GAAP Measures. Retrieved March 16, 2019, from Research and Standard-Setting Projects website: <https://pcaobus.org/Standards/research-standard-setting-projects/Pages/other-information-non-GAAP>
- Posner, C. (2020). Auditors address non-GAAP financial measures in the context of COVID-19. Retrieved August 3, 2020, from Cooley PubCo (Accounting and Auditing) website: <https://cooleypubco.com/2020/06/03/non-gaap-financial-measures-context-covid-19>
- PwC. (2018). Non-GAAP Measures: The Old New Problem. Retrieved March 16, 2019, from Meet the Experts 2018 website: <https://www.pwc.co.uk/services/audit-assurance/capital-markets-accounting-advisory-and-structuring/insights/meet-the-experts-conference/non-gaap-measures-old-new-problem>
- SEC. *Financial Reporting Manual*. , (2019).
- SEC. (2020). Division of Corporation Finance - Securities and Exchange Commission - CF Disclosure Guidance: Topic No. 9. Retrieved August 5, 2020, from Coronavirus (COVID-19) website: www.sec.gov/corpfin/coronavirus-covid-19

- Sherman, H. D., & Young, S. D. (2018). The Pitfalls of Non-GAAP Metrics. *MITSloan Management Review*, 59(2), 57–63.
- Siegel, M. (2014). For the Investor: The Use of Non-GAAP Metrics. Retrieved January 19, 2019, from FASB website: <https://www.fasb.org/jsp/FASB/Page/SectionPage&cid=1176164442130>
- Stock, M., & Zuckerman, J. (2018). Deceptive Non-GAAP Financials will Lead to Future SEC Whistleblower Awards. Retrieved March 16, 2019, from Accounting Today website: <https://www.accountingtoday.com/opinion/deceptive-non-gaap-financials-will-lead-to-future-sec-whistleblower-awards>
- Stockopedia. (2019). Normalised Earnings. Retrieved January 23, 2019, from <https://help.stockopedia.com/technical-guide>
- Teed, R. (2016). Are Non-GAAP Measures Helpful or Harmful? Retrieved March 17, 2019, from Armanino LLP (Trends & Insights) website: <https://www.armaninollp.com/articles/are-non-gaap-measures-helpful-or-harmful>
- The Corporate Counsel. (2018). Non-GAAP: “Everyone’s Doing It.” Retrieved March 20, 2019, from The Corporate Counsel Blog website: <https://www.thecorporatecounsel.net/blog/2018/10/non-gaap-everyones-doing-it>
- Thomas, A., & Grant, J. (2018). *Alternative Performance Measures (ICAEW)*. London.
- Trainer, D. (2016). The Danger of Relying on Non-GAAP Earnings. Retrieved March 16, 2019, from Forbes (Great Speculations) website: <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2016/09/30/the-danger-of-relying-on-non-gaap-earnings/#66aed1591ff4>
- Tysiac, K. (2016). How Audit Committees can Evaluate Non-GAAP Measures. Retrieved March 16, 2019, from Financial Management (Accounting and Reporting) website: <https://www.fm-magazine.com/news/2016/jun/how-audit-can-evaluate-non-gaap-measures-201614745.html>
- Tysiac, K. (2018a). How Audit Committees can Evaluate Non-GAAP Measures. Retrieved March 17, 2019, from Journal of Accountancy (Corporate Accountability) website: <https://www.journalofaccountancy.com/news/2018/mar/how-audit-committees-can-evaluate-non-gaap-measures-201818605>
- Tysiac, K. (2018b). SEC Urges Consistency in Non-GAAP Reporting. Retrieved March 18, 2019, from Journal of Accountancy (Financial Reporting) website: <https://www.journalofaccountancy.com/news/2018/dec/sec-urges-consistency-non-gaap-reporting-201820253>
- Veron, N. (2020). The Wirecard debacle calls for a rethink of EU, not just German, financial reporting supervision. Retrieved September 1, 2020, from Bruegel website: www.bruegel.org/2020/06/the-wirecard-debacle-calls-for-a-rethink-of-eu-not-just-german-financial-reporting-supervision
- White, M. (2020). COVID-19 and Alternative Performance Measures (APMs). Retrieved August 2, 2020, from BDO - Audit and Assurance website: www.bdo.co.uk/en-gb/insights/audit-and-assurance/uk-gaap-and-narrative-reporting/covid-19-and-alternative-performance-measures

BÜYÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (BOBİ FRS), KÜÇÜK VE MİKRO İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (KÜMİ FRS) TASLAK METNİ İLE VERGİ USUL KANUNU'NUN DEĞERLEME HÜKÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Zehra HABERAL*

Makale Gönderim Tarihi : 03.11. 2020 / Kabul Tarihi : 24.12.2020

Makale Türü: İnceleme

ÖZ

Türkiye’de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından, Finansal Raporlama Konseyi (FRC) tarafından hazırlanan Finansal Raporlama Standardı (FRS) 102 referans alınarak Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) hazırlanmış ve tanım, ölçme ve açıklama açısından daha da basitleştirilmiş FRS 105 standardı referans alınarak Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) taslak olarak yayımlanmıştır. Mevcut düzenlemeler arasındaki değerlendirme farklılıklarının belirlenmesi, finansal tablo kullanıcıları açısından finansal raporlamada uyumu artırmak amacıyla önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı değerlendirme esasları açısından BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’nin finansal tabloların hazırlanmasına esas olacak raporlama çerçevesiyle VUK’ta yer alan değerlendirme hükümlerinin karşılaştırılmasıdır. Uygulamada vergi odaklı ölçüm esaslarının benimsenmesi ve muhasebe standartlarındaki değerlendirme ölçütlerindeki farklılıkları finansal tablolardaki kalemlerin tutarlarını çeşitli düzenlemeler açısından farklılaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS), MSUGT, VUK, Değerleme Esasları

* Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Yönetim Bölümü, zhaberal@ baskent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4049-3554>

COMPARISON OF FINANCIAL REPORTING STANDARD FOR LARGE AND MEDIUM SIZE ENTERPRISES (FRS for LMEs), DRAFT REPORT OF FINANCIAL REPORTING STANDARD FOR SMALL AND MICRO SIZE ENTERPRISES (FRS for SMEs) AND TAX PROCEDURE LAW IN TERMS OF VALUATION PRINCIPLES**ABSTRACT**

Public Oversight Accounting and Auditing Standards Board of Turkey (KGK) has published Financial Reporting Standard for Large and Medium Size Enterprises (FRS for LMEs) and Financial Reporting Standard for Small and Micro Enterprises (FRS for SMEs) with reference to FRS 102 and FRS 105, respectively prepared by Financial Reporting Council. It is important to identify valuation differences between existing regulations for the financial statement users in order to increase consistency in financial reporting. The findings of this study show that FRS for LMEs and FRS for SMEs have all the necessary features of financial reporting framework and are more compatible with each other in terms of valuation principles whereas, due to the lack of valuation principles for some items, application of more tax-based measurement principles and the inadequacy of meeting current applications of Tax Procedure Law create differences with other regulations.

Keywords: Financial Reporting Standard for Small and Medium Enterprises (FRS for LMEs), Financial Reporting Standard for Small and Micro Enterprises (FRS for SMEs), General Communique on Accounting System Application, Tax Procedure Law, Valuation Principles.

1. GİRİŞ

Sürekli değişen dünyada işletmelerin faaliyet alanlarının gelişmesiyle birlikte finansal raporlamada küresel karşılaştırılabilirliğin sağlanması uluslararası düzenleme yapan kuruluşların temel hedefleri haline gelmiştir. Bu nedenle günümüzde bağımsız denetim sürecinin etkinliği ve bütünlüğünün uluslararası düzeyde geliştirilebilmesi için kaliteli denetim standartlarının oluşturulması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelere uyum sağlamak için Türkiye’de 2005 yılından bu yana halka açık işletmeler ve kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) için Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) uygulamaya konmuştur. Daha sonra 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere, finansal tablo kullanıcılarının tüm ihtiyaçlarını maliyet-fayda dengesini gözeterek karşıladığı düşünülen Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (BOBİ FRS) uygulamaya konmuştur. Bu doğrultuda Finansal Raporlama Konseyi (FRC), küçük ve mikro işletmelere yönelik gereksinimlerdeki değişikliklerle AB Muhasebe Direktifi’nin uygulanmasına ilişkin Finansal Raporlama Taslaklarını yayınlarak küçük şirketler rejiminin AB genelinde daha fazla uyumlaştırılması sağlanmıştır. Buradaki amaç küçük şirketler üzerindeki yükü azaltmak, finansal raporlamanın karşılaştırılabilirliğini ve tutarlılığını artırarak küçük ve mikro işletmelere yönelik bir standart seti ortaya çıkarmaktır. (Collis and Jarvis, 2002)

Bu amaç doğrultusunda Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından, başta İngiltere'nin mikro işletmeler açısından yürürlükte olan standardı FRS 105 olmak üzere, AB Direktifinde yer alan “önce küçükleri düşün” yaklaşımı korunmuş ve “Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS)” adı altında bir standart seti taslak metni oluşturulmuştur.

Uluslararası nitelikte TMS-TFRS'lerin uygulamaya girmesi, vergi uygulamaları ile muhasebe uygulamaları arasındaki farklılıkları daha da artırmıştır. (Akdoğan 2016) Ülkemizde, Vergi Usul Kanunu'na (VUK) göre yapılan düzenlemeler işletmelerin kazançları üzerinden hesaplanacak vergi tutarını belirlemeye yöneliktir. MSUGT'nde amaç her ne kadar finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun bilgi sağlamak olsa da genel değerlendirme ölçütü maliyet ile değerlemedir. Bu nedenle MSUGT'ne göre hazırlanan finansal tabloların gerçeğe uygun, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi sağlamaması, bazı kalemlere ilişkin değerlendirme hükümlerine yer verilmemiş olması nedeniyle bağımsız denetime uygun bir finansal raporlama çerçevesi değildir.

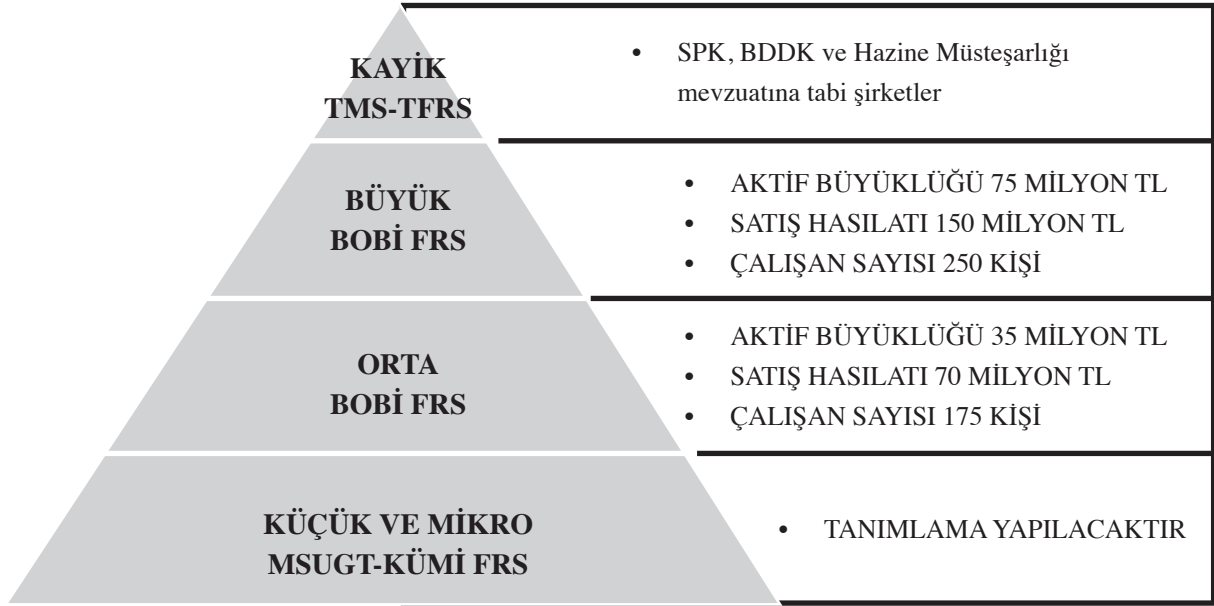
Bu çalışmanın temel amacı, finansal tablolarda gösterilen veya açıklanan varlıkların, yükümlülüklerin ve belirli özkaynak bileşenlerinin değerlemesi ve açıklanması ile ilgili denetim konularını ele alarak BOBİ FRS hükümleri ve 01.01.2021 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinden itibaren uygulamaya konulması beklenen Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı'nın (KÜMİ FRS) gelişim süreci ile VUK hükümlerinin değerlendirme esasları açısından karşılaştırılarak önemli fark ve benzerlikleri ortaya koymaktır.

2. BÜYÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI (BOBİ FRS)

Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), bağımsız denetime tabi olup Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TFRS) uygulamayan işletmelerin finansal tablolarında uygulayacakları finansal raporlama çerçevesidir. BOBİ FRS 2013/34 No'lu Avrupa Birliği Muhasebe Yönergesi ile Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyetinde geçerli finansal raporlama standardı (FRS 102) hükümlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

BOBİ FRS'nin amacı borsada işlem görmeyen farklı büyüklükteki işletmeler için uygulanması daha az maliyetli ve daha basit olan finansal raporlama çerçevesini oluşturularak, finansal tabloların uluslararası geçerliliğini sağlayarak finansal tablo kullanıcılarının ekonomik kararlarını almalarına yardımcı olmaktır. Buna ek olarak şirketlere sağlayacağı faydalar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Finansal bilgilerinin gerçeğe uygun sunumu,
- Şeffaflığın artması,
- Karşılaştırılabilirliğin sağlanması,
- Finansal bilginin kalitesinin artması,
- Finansal bilgilerin kullanıcıların ihtiyacına uygun olması
- Sermaye maliyetlerinin azalması

Şekil 1. TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Uygulayacak Olan İşletmelerin Kriterleri

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, bağımsız denetime tabi olan şirketler, finansal tablolarını standartlara göre hazırlamak zorundadırlar. Bu şirketlerin hangi standartlara tabi oldukları ise şirketlerin KAYIK kapsamında olup olmamaları ve belirtilen ölçütleri karşılayıp karşılamamaları doğrultusunda belirlenmektedir. SPK, BDDK ve Hazine Müsteşarlığı mevzuatına tabi olan şirketler, yani kamu yararının ilgilendiren kuruluşlar finansal tablolarını TMS-TFRS’ler çerçevesinde hazırlamaktadırlar. Büyük ve orta ölçekli işletme kriterleri yukarıdaki şekilde belirtilmiştir, bu işletmeler BOBİ FRS’nin uygulanması ve bağımsız denetime tabi olma açısından, belirtilen üç ölçütten en az ikisinin eşik değerlerini, varsa bağlı ortaklıklarıyla birlikte, art arda iki raporlama döneminde aşan işletmeler takip eden raporlama döneminde orta ya da büyük işletme olarak değerlendirilmektedir. BOBİ FRS 27 bölümden oluşmakta ve işletmelerin genel olarak karşılaşılabileceği tüm muhasebe işlemlerine ilişkin muhasebe esaslarını belirlemektedir. Bu yönüyle başka bir standart setine gereksinim duyulmadan finansal tabloların hazırlanmasına olanak sağlamaktadır. Orta büyüklükteki işletmelerin geneli için maliyet esaslı finansal raporlama öngörülmüş, büyük işletmelere yönelik ilave yükümlülükler getirilmiştir.

3. KÜÇÜK VE MİKRO İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI TASLAĞI (KÜMİ FRS)

Küçük ve mikro işletmeler, ekonomik büyümenin ve adil kalkınmayı teşvik etmenin motoru olarak kabul edilmiştir ve bu sektörün en büyük avantajı, düşük sermaye maliyeti ile istihdam potansiyelidir. (Fetisovova 2004) Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimindeki rolü iyi belirlenmiştir ve çoğunlukla bireysel yaratıcılık ve yenilikçilikle yönlendirilen bir girişimcilik hedeflenerek (Aremu and Adeyemi, 2011) bu işletmelerin iş yaratma, yoksulluğu azaltma, servet yaratma,

gelir dağılımı ve gelir eşitsizliğinde azalma konusunda odak merkezi olduğu da belirtilmiştir. Küçük ve mikro ölçekli işletmelerin faaliyetlerinin özelliklerini dikkate alarak, finansal tablolarının değerlemesi için prosedürü ve içeriğine ilişkin asgari gereklilikleri belirleyen bir standart geliştirilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı'nın hazırlanmasında; AB Direktifi, İngiltere'nin mikro işletmeler açısından yürürlükte olan standardı FRS 105 ve ülkemizde daha önceden uygulanmış muhasebe düzenlemelerinin yanı sıra diğer ülkelerin yerel finansal raporlama çerçevelerinden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda BOBİ FRS'de olduğu gibi ihtiyaca uygunluk, gerçeğe uygun sunum, anlaşılabilirlik, karşılaştırılabilirlik ve zamanında sunum prensiplerinden yola çıkarak işletmenin sürekliliği, tahakkuk esası ve finansal tabloların sunumunda önemlilik ilkelerine göre finansal tabloların hazırlanması esasına dayanılarak Kamu Gözetim Kurumu tarafından KÜMİ FRS taslağı oluşturulmuştur.

KÜMİ FRS seti yürürlüğe girdiğinde küçük ve mikro işletmeler için ayrı tanımlamaların yapılması planlanmaktadır. Bu kapsamda, eşik değerlerin aşılp aşılmadığının belirlenmesinde; aktif toplamı ve yıllık net satış hâsılatı bakımından şirketin tabi olduğu mevzuat uyarınca hazırlanmış olan son iki yıla ait finansal tablolar, çalışan sayısı bakımından ise son iki yıla ait ortalama çalışan sayısı için belirlenen kriterlerden en az ikisini sağlayan işletmeler küçük işletme olarak tanımlanacak ve KÜMİ FRS seti uygulama kapsamına alınacaktır. Diğer yandan, mikro işletme olarak tanımlanan işletmelerden bilanço esasına göre defter tutma hadlerini sağlayan işletmeler de KÜMİ FRS seti uygulama kapsamında yer alacak, sağlamayanlar ise bu düzenleme kapsamı dışında tutulacaktır. (Gökçen ve diğerleri, 2019)

Şirketlerin mali tabloları hazırlanırken uyması gereken kurallar, 'muhasebe direktifi' olarak bilinen Avrupa Birliği (AB) 2013/34/EU sayılı direktifte belirtilmiştir. Bu direktifin amacı, ulusal gereklilikleri uyumlaştırmaktır. Direktifinde belirtilen mikro, küçük, orta ve büyük ölçekli işletme ölçütleri Tablo 1'deki gibidir:

Tablo 1. 2013/34 Sayılı AB Direktifi – Şirket Büyüklük Ölçütleri

	Aktif Toplamı	Net Satış Hasılatı	Çalışan Sayısı
Mikro İşletmeler	< 350.000 Euro	< 700.000 Euro	< 10 kişi
Küçük İşletmeler	< 4.000.000 Euro	< 8.000.000 Euro	< 50 kişi
Orta Ölçekli İşletmeler	< 43.000.000 Euro	< 50.000.000 Euro	< 250 kişi
Büyük Ölçekli İşletmeler	> 20.000.000 Euro	> 40.000.000 Euro	> 250 kişi

Kaynak: 26 Haziran 2013/34/AB Şirketler için Finansal Raporlama Yükümlülükleri Yönergesi

Küçük ve mikro şirketlerin finansal raporlama konusundaki mevcut gelişmelerin amacı, bu şirketler için idari yükü azaltmaktır ve daha basit muhasebe standartlarının uygulanmasını da teşvik etmektir (Eierle and Haller 2009, 28) bu doğrultuda 26 Haziran 2013 tarihli 2013/34/AB Şirketler için Finansal

Raporlama Yükümlülükleri Yönergesinde küçük işletmeler için kârlılık hedefleri, mal sahipleri veya hissedarların genişleme veya sermaye rezervleri için para kazanmalarını sağlamak amacıyla olduğu (Gartenstein ve Seidel ,2019) bu yüzden de finansal durum tablosu, kâr veya zarar tablosu ile finansal tablo dipnotlarının düzenlenmesinin finansal tablo kullanıcılarına bilgi vermek açısından yeterli olacağı varsayılmıştır. (Demir ve Bahadır 2014, 14)

Kamuoyu ile paylaşılan KÜMİ FRS taslağı ile Kamu Gözetim Kurumu, maliyet esaslı bir yaklaşım benimseyerek, vergi esaslı muhasebe anlayışından, bilgi esaslı muhasebe anlayışına geçmeyi hedeflemektedir. 22 bölümden ve 105 sayfadan oluşan KÜMİ FRS seti taslağı, uluslararası muhasebe ve finansal raporlama uygulamalarıyla tutarlı, işletmelerin genel olarak karşılaşabileceği tüm muhasebe işlemlerine ilişkin muhasebe esaslarına yer veren kabul edilebilir bir finansal raporlama çerçevesi sunmaktadır.

4. MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİ (MSUGT)/VUK

Maliye Bakanlığı'na VUK kapsamında 26.12.1992 tarihinde 1 sıra no'lu "MSUGT" yayınlanmış ve bu tebliğ ile; "muhasebe temel kavramları, muhasebe politikalarının açıklanması, finansal tablo ilkeleri, finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulması ile tekdüzen hesap çerçevesi, hesap planı ve işleyişi" konularında düzenlemeler yapılmıştır. Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan MSUGT o günün koşullarında geçerli olan genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve Avrupa Birliği'nin muhasebe yönergesindeki temel kurallara göre hazırlanmıştır. Ancak hesap planında değerlendirme hükümleri açıklanmamış sadece hesap açıklamalarında hesapların işleyişi anlatılmıştır. Bu nedenle zaman içinde bu boşluk Vergi Usul Kanunu'ndaki değerlendirme hükümleri kullanılarak doldurulmuştur. Bağımsız denetimin de yaygın olması ve finansal tablo verilerini değerlendiren tek önemli otoritenin Maliye Bakanlığı olması, MSUGT uygulamalarını vergi odaklı sunuma yönlendirmiştir. Borsanın gelişmesi, uluslararası uygulamaların devreye girmesi, raporlamada muhasebe standartlarını esas alan muhasebe uygulamaları ile vergi uygulamaları arasında uyumsuzluğa neden olmuştur. Bu uyumsuzluğu yaratan en önemli faktörlerden birisi değerlendirme ölçütleridir. Değerleme, mikro ve makroekonomik tüm olaylar içerisinde gerçek ve tüzel kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ortak bir ölçüye ihtiyaç duyulması sonucu hayatımızda önemli bir yer tutmaktadır.

Vergi kanunlarında yer alan değerlendirme ölçütleri ile muhasebe standartlarında yer alan değerlendirme ölçütleri arasındaki farklılıklar, finansal tablolarda raporlanan bilgilerin tutarlarının farklı olması sonucunu doğurmaktadır. Değerleme, bir varlığın veya bir şirketin mevcut (veya öngörülen) değerini belirlemek için kullanılan analitik süreçtir. (ICAEW 2017, 19)

Muhasebe standartlarında, Türk Vergi Usul Kanununda kullanılan değerlendirme teriminin karşılığı olarak ölçümleme (measurement) terimi kullanılmaktadır. Standartta ölçümleme, *"bir işletmenin finansal tablolarındaki varlık, borç, gelir ve giderlerini tahakkuk ettireceği ve gösterebileceği parasal tutarların belirlenmesi işlem"* olarak tanımlanmıştır. Ölçümlemenin amacı; işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonucunu gerçeğe uygun olarak belirlemektir.

Vergi Usul Kanunu'nda değer takdiri söz konusu olduğu için "Değerleme" kavramı kullanılmıştır. VUK'un 258. Maddesi değerlendirme kavramının tanımını vermiştir. Buna göre *"Değerleme; vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespittir"* denmektedir.

Değerleme günü için ise “*Değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur.* (m.259)” ifadesine yer verilmiştir.

Madde 260’da ise değerlemede esas açıklanmıştır. Bu maddeye göre “*Değerlemede, iktisadi kıymetlerden her biri tek başına nazara alınır. Teamüilen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli müteferrik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir.*” denmektedir.

Bu maddeler analiz edildiğinde, vergi kanunlarındaki değerlemenin vergi matrahının tespiti ile ilgili olduğu vurgulanmaktadır. Bir başka ifade ile bu ölçütler kamuoyuna sunulacak finansal tablolardaki unsurların tutarlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütler değildir ve bu tutarlar vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlardaki değerlerdir. Vergi kanunlarındaki bu değerleme hükümlerinin vergi matrahının tespiti ile ilgili olduğu, yani niyetin, ticari esaslara göre çıkarılan ticari kara müdahale etmek olmadığı hususu 1949 yılından beri bizzat Vergi Usul Kanunumuzda yazılı olmasına rağmen, ülkemizde vergi bazlı muhasebesi alışkanlığının yer etmesinin nedeni, ticari işletmelerin finansal tablolarını her durumda vergi beyanında bulunurken kullanmakta olmalarıdır.

Günümüz uygulamalarında finansal raporlamada en çok kullanılan değerleme esasları tarihi maliyettir. Ancak, finansal raporlama açısından işletmelerde değerleme yapılırken tarihi maliyetin kullanımının finansal tablo kullanıcılarının gelecekte ihtiyaç duyduğu veri ve bilgileri karşılamakta yetersiz kalması (Senel ve diğerleri 2011, 67) gerekçesiyle cari değerlerin son zamanlarda daha çok kullanımına gidilmesi ölçüm konusunda çalışmalar yapılmasını sağlamıştır.

Bu ölçüm uygulamalarının geliştirilmesinin nedenlerini belirlemek mümkündür ve bunlar finansal raporlama sorunlarına verilen cevaplarla ilişkilidir. Finansal raporlama, iş yapmanın yeni yollarına uyum sağlayabilmek için sürekli değişmektedir. Örneğin, kiralama, karmaşık finansal araçlar ve hisse bazlı ödemelerin her biri için tarihsel maliyeti hesaplama anlamında zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu tür öğelerin geçerli bir zamanda kaydedilmesine izin veren veya gerektiren yeni raporlama uygulamaları geliştirilerek tarihi maliyet yerine cari değer esas alınması iş dünyasında geniş bir varlık yelpazesi oluşturacak şekilde gelişmiştir.

Kısaca bütün menfaat gruplarının işletme faaliyet ve sonuçlarının amaçlarına yaklaşık ortak bir değerlendirme yapılması, bunların objektif kıstaslara ve prensiplere dayanması zorunluluğu yasal düzenlemeleri gerekli kılmıştır.

5. BOBİ FRS VE KÜMİ FRS İLE VUK/MSUGT HÜKÜMLERİNİN DEĞERLEME ESASLARI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMASI

VUK’ta değerlendirme yapmanın en önemli nedeninin ödenecek vergi matrahını belirlemek olduğundan varlıkların özelliklerine göre birçok değerlendirme ölçüsüne yer verilmiştir. Buna karşılık BOBİ FRS ve KÜMİ FRS taslak metinde ise sadece otoritelere değil tüm finansal tablo kullanıcılarına fayda sağlayacak finansal bilgi elde edilmesi amaç edinilmiştir. Özellikle, finansal tablolarda gerçeğe uygun değeri ile gösterilen veya açıklanan varlıkların, yükümlülüklerin ve belirli özkaynak bileşenlerinin gerçeğe uygun değer ölçümleri, hem işlemlerin ilk kayıtlarından hem de değer değişikliklerinden kaynaklanan konuları da ele alınmaktadır.

Bu bölümün amacı finansal tablolarda yer alan gerçeğe uygun değer ölçümelerini ve açıklamaları için BOBİ FRS, KÜMİ FRS taslak metni ile maliyet esaslı VUK karşılaştırılarak finansal bilgi kullanıcılarına yol gösterici olmaktadır.

Tablo 2: BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK/MSUGT’de Yer Alan Değerleme Esasları

BOBİ FRS	KÜMİ FRS	VUK/MSUGT
1- Maliyet Bedeli	1- Maliyet Bedeli	1- Maliyet Bedeli
2- Gerçeğe Uygun Değer	2- Gerçeğe Uygun Değer	-satın alma maliyeti
3- Yeniden Değerlenmiş Tutar	3- İtibari Değer	-üretim (imal) Maliyeti
4- İtfa Edilmiş Maliyet	4- İtfa edilmiş Değer	2- Borsa rayici
5- Net Gerçekleşebilir Değer	5- Net Gerçekleşebilir Değer	3- Tasarruf değeri
6- Defter Değeri	6- Defter Değeri	4- Mukayyet Değer(Kayıtlı Değer)
7- İtibari Değer	7- İtibari Değer	5- İtibari değer (yazılı Değer)
8- İşlem Fiyatı	8- İşlem Fiyatı	6- Rayiç Bedel
9- Kullanım Değeri	9- Kullanım Değeri	7- Vergi Değeri
10- Peşin Fiyatı	10- Peşin Fiyatı	8- Emsal Bedeli
11- Geri Kazanılabılır Tutar	11- Bugünkü değer	9- Emsal Ücreti
12- Bugünkü Değer		
13- En Gerçekçi Tahmin		

Tablo-2’de yer alan değerleme esaslarının BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK/MSUGT hükümlerine göre ilk kayda almada ve dönem sonu değerleme işlemleri için hangi finansal tablo kalemlerinde hangi değerleme ölçüsünün kullanılacağı Tablo-3’de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Finansal Tablo Kalemlerini Değerleme Esasları Açısından Karşılaştırma

FİNANSAL TABLO KALEMİ	BOBİ FRS	KÜMİ FRS	VUK/MSUGT
Nakit ve Nakit benzerleri	İtibari değer, spot kur	İtibari değer, spot kur	-Değerleme ölçütü: itibari değer ve GUD (Borsa değeri)
Finansal Yatırımlar	-İlk kayda almada işlem fiyatı üzerinden kayda alınır. İşlem maliyetleri (Alış giderleri) Kar zarara kaydedilir -Sonraki ölçümlerde GUD (Borsa değeri) ile ölçülür. Gerçeğe uygun değer farkları Kar zarara kaydedilir.	Finansal yatırımlar değer artış kazancı veya zararı KÜMİ FRS seti taslağı içerisinde tanımlanmaktadır (KÜMİ FRS Taslağı, Md.10.17). Ancak, bununla bağlantılı olarak KÜMİ FRS seti taslağı kâr veya zarar tablosunda ilgili herhangi bir hesap yer almamaktadır.	Borsada İşlem Görenler -Alış fiyatı ile kayda alınır. İşlem maliyetleri kar zarara kaydedilir. -Sonraki ölçümlerde VUK göre alış fiyatıyla değerlendirilir. MSUGT göre, borsa değeri alış fiyatının altına düştüğünde değer düşüklüğü karşılığı ayrılır.(KKEG) Borsa değer artışları dikkate alınmaz
Türev Araçlar	Gerçeğe uygun değer	Gerçeğe uygun değer	Hüküm yok
Ticari Alacaklar	-Vadesi bir yıl veya daha kısa olanlar; itibari değer -Vadesi bir yıldan uzun olanlar; itfa edilmiş maliyet	- Alacakların tamamı vade farkı gözetilmeden ilk ölçümde itibari değer -Dönem sonlarında reeskonta tabi tutulur	Ticari senetsiz alacaklar itibari değeri ile, (Bilanço gününde senetli alacaklar için reeskont uygulaması ihtiyaridir)
Diğer Alacaklar	-Vadesi bir yıl veya daha kısa olanlar; itibari değer -Vadesi bir yıldan uzun olanlar; itfa edilmiş değer	Alacakların tamamı vade farkı gözetilmeden itibari değer ile ve dönem sonunda reeskonta tabi tutulur	İtibari değer (Bilanço gününde senetli alacaklar için reeskont uygulaması ihtiyaridir)

Stoklar	Tam maliyet veya Normal maliyet yöntemi	Tam maliyet veya Normal maliyet yöntemi	Tam maliyet yöntemi
-Stok Maliyetlerinin Belirlenmesi	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülür.	Maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerden küçük olanı ile ölçülür.	Maliyet değeri üzerinden ölçülür.
-Dönem sonu ölçümü			
-Stok değer düşüklüğü	Net gerçekleştirilebilir değer maliyetin altına düştüğü zaman aradaki fark değer düşüklüğü karşılık zararı yazılır.	Değer düşüklüğü raporlama dönemi sonunda stokların tahmini satış fiyatının maliyet bedelinden %10 veya daha fazla düşük olması durumunda söz konusu olabileceği ifade edilmektedir.	Stokların değeri %10 ve daha fazla değer düşüklüğü göstermesi durumunda değer düşüklüğü karşılığı ayrılır.
Tarımsal Faaliyetler	Maliyeti ya da gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.	Maliyeti ya da gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.	Maliyet bedeli ile ölçülür. Zirai işletmelere dahil olan hayvanların maliyet bedelinin tesbiti mümkün olmayan hallerde emsal bedeli kullanılır.
-Canlı Varlıklar			
-Tarımsal ürünler	Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.	Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür.	Maliyet bedeli ile ölçülür
Uzun vadeli Hisse Sene-di Yatırımlarının Muha-sebeleştirilmesi (önemli etki taşımayan iştirakler)	Borsada işlem görenler gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden, borsada işlem görmeyenler maliyet bedelinden ölçülür.	Borsada işlem görenler gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden, borsada işlem görmeyenler maliyet bedelinden ölçülür.	Alış bedeliyle ölçülür.
Borçlanma Aracı Nite-liğindeki Finansal Yatırımlar	İtfa edilmiş değeri üzerinden ölçülmektedir.	İlk ölçüm bedeline raporlama dönemi sonuna kadar tahakkuk eden faiz tutarının eklenmesi, anapara ve faiz ödemelerinin ve değer düşüklüğü zararlarının düşülmesi sonucu ulaşılan tutar üzerinden ölçülmektedir.	Borsa rayici üzerinden veya alış bedeline vade sonuna kadar işleyen faizin eklenmesiyle bulunan tutar üzerinden ölçülmektedir.

Önemli etki taşıyan İştirakler, Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler ve Bağlı Ortaklıklar	Münferit finansal tablolarda söz konusu yatırımlar maliyet veya özkaynak yöntemiyle ölçülebilmektedir.	-Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören özkaynak araçlarının ilk ölçümde gerçeğe uygun değeri (işlem fiyatı) ve sonraki ölçümde gerçeğe uygun değeri (piyasa değeri) üzerinden ölçülür. - Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen özkaynak araçların, ilk ölçümü ve sonraki ölçümü maliyet bedeli üzerinden ölçülür.	Söz konusu yatırımlar maliyet bedeli ile ölçülmektedir.
Maddi Duran Varlıklar	-İlk ölçüm Maliyet bedeli -Sonraki ölçümlerinde birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları indirilmek suretiyle maliyeti üzerinden veya yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden ölçülür.	-İlk ölçüm Maliyet bedeli -Sonraki ölçümlerinde birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları indirilmek suretiyle maliyeti üzerinden veya yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden ölçülür.	Maliyet bedeli
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	Maliyet bedeli - birikmiş itfa payı - birikmiş değer düşüklüğü	Maliyet bedeli - birikmiş itfa payı - birikmiş değer düşüklüğü	Maliyet bedeli
Araştırma ve Geliştirme Giderleri	Araştırma safhasında yapılan giderler kâr veya zarara yansıtılır, geliştirme safhasında yapılan giderler belirli koşullara tabi olarak aktifleştirilebilir.	Araştırma ve geliştirme giderleri kâr veya zarara yansıtılır.	Araştırma ve geliştirme faaliyeti sonunda bir maddi olmayan duran varlık elde edilmesi halinde bu giderler, varlığın maliyetini oluşturmakta, herhangi bir maddi olmayan duran varlık elde edilememesi halinde ise doğrudan gider kaydedilmektedir.

Finansal Yükümlülükler	-İlk ölçüm: İşlem fiyatı -Sonraki ölçüm: İtfa edilmiş değer	-İlk ölçümü: Gerçeğe uygun değer (İşlem fiyatı) İşlem maliyetleri doğrudan kar zarara kaydedilir. -Sonraki ölçüm: İşlem fiyatı Artı raporlama dönemi sonuna kadar kar veya zarar olarak finansal tablolara alınan birikmiş faiz gelir ve giderleri eksi raporlama dönemi sonuna kadar gerçekleşmiş tüm ana para geri ödemeleri ve tüm faiz ödeme ve tahsilatları eksi Birikmiş değer düşüklüğü karşılıkları	İtibari değer (tahvil ve bono), mukayyet değer (banka kredileri)
Ticari Borçlar	-Vadesi bir yıl veya daha kısa olanlar; itibari değer -Vadesi bir yıldan uzun olanlar; itfa edilmiş değer	Borçların tamamı vade farkı gözetilmeden itibari değer ile ve dönem sonunda reeskonta tabi tutulması	Ticari senetsiz Borçlar İtibari değer (Bilanço gününde senetli borçlar için reeskont uygulaması ihtiyaridir)
Diğer Borçlar	-Vadesi bir yıl veya daha kısa olanlar; itibari değer -Vadesi bir yıldan uzun olanlar; itfa edilmiş değer	Borçların tamamı vade farkı gözetilmeden itibari değer ile ve dönem sonunda reeskonta tabi tutulması	İtibari değer (Bilanço gününde senetli borçlar için reeskont uygulaması ihtiyaridir)
Karşılıklar	Raporlama dönemi sonu itibarıyla yükümlülüğün yerine getirilmesi için yapılması gereken harcamaya ilişkin en gerçekçi tahmin	Karşılıkların ölçümünde tahminlerin kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Karşılığa ilişkin tahmini ödeme tutarının ölçümünde işletmenin muhakemede bulunması	Mukayyet değer

Tablo 3, BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK değerleme hükümlerinin uygulanması gereken esaslarını içermektedir. Varlık, borç ve özkaynak kalemlerinin değerlemesine ilişkin elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

- Nakit ve nakit benzerlerine ilişkin ölçüm esasları her üç düzenlemede birbiri ile uyumludur.
- Her üç düzenlemede, özellikle varlık ve borçların ilk ölçümlerinde benimsenen ölçüm esasının “maliyet bedeli” olduğu dikkat çekmektedir. VUK/MSUGT’den farklı olarak BOBİ FRS ve KÜMİ FRS taslak metninde her ne kadar “gerçeğe uygun değer” esasını benimsemiş olsa da, bu değer güvenilir biçimde ölçülememesi durumunda maliyet bedeli ile ölçüme işaret etmiştir.
- BOBİ FRS ve KÜMİ FRS taslak metni stoklar, türev araçlar, canlı varlıklar, maddi duran varlıklar, finansal yükümlülükler ve karşılıklar ile ilgili ölçüm esasları açısından benzer hükümlere sahiptir.
- İştiraklere ve müşterek girişimlerdeki yatırımlara ilişkin ölçüm esasları da uyumlu olmakla birlikte, BOBİ FRS’den farklı olarak KÜMİ FRS taslak metninde borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören özkaynak araçlarının ilk ve sonraki ölçümleri gerçeğe uygun değer esasını benimsemiştir.
- VUK/MSUGT’de türev araçlar ve yatırım amaçlı gayrimenkullere ilişkin düzenleme yer almamaktadır.
- Devlet tahvili, hazine bonosu veya özel sektör tahvil ve bonoları gibi borçlanma araçlarındaki finansal yatırımların ilk ölçümü KÜMİ FRS taslak metninde İlk ölçüm bedeline raporlama dönemi sonuna kadar tahakkuk eden faiz tutarının eklenmesi, anapara ve faiz ödemelerinin ve değer düşüklüğü zararlarının düşülmesi sonucu ulaşılan tutar üzerinden değerlendirme benimsenmiştir. BOBİ FRS’ye göre itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçüm yapılması gerekirken VUK/MSUGT, borsa rayici ile ölçümü, borsa rayici yoksa bedelin, menkul kıymetin alış bedeline vade sonuna kadar işleyen faizin eklenmesi suretiyle hesaplanacağını hükme bağlamıştır.
- Maddi olmayan duran varlıkların ilk ölçümleri her üç düzenlemede de maliyet bedeli esas alınarak yapılmıştır.
- Özkaynak araçlarındaki finansal yatırımların ölçümleri borsada işlem görenler için BOBİ FRS gerçeğe uygun değer esasını benimsemiştir. VUK/MSUGT’ne göre borsada işlem görenlerin hisse senetlerinin borsa değerinde azalma tespit edildiğinde değer düşüklüğü karşılığı ayrılır ancak değer artışları dikkate alınmaz. Borsada işlem görmeyenlerin sonraki ölçümleri BOBİ FRS’ye göre maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle, VUK/MSUGT’ye göre ise alış bedeli üzerinden yapılır.
- Alınan krediler, ihraç edilen tahvil ve bonolar gibi finansal yükümlülüklerin ölçüm esasları BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’de uyumludur. VUK/MSUGT diğerlerinden farklı olarak tahviller için itibari değer, banka kredileri için ise mukayyet değer esasını benimsemiştir.
- Ticari alacaklar/borçlar ve diğer alacaklar/borçlar ölçüm esasları açısından her üç düzenlemede farklılık göstermektedir. VUK/MSUGT, bu tür alacakların itibari değeri ile ölçülmesi gerektiğini ve

isteğe bağılı olarak senetli borçlar/alacaklar için bilanço gününde reeskont uygulanabileceğini hükme bağlamıştır. BOBİ FRS’de, vadeye göre ölçüm esaslı belirlenmiş olup, vadesi bir yıl veya daha kısa olan tüm alacak ve borçların itibari değer ile; vadesi bir yıldan uzun olanların ise itfa edilmiş değer ile ölçülmesi gerektiği belirtilmiştir. KÜMİ FRS taslağında ise diğerlerinden farklı olarak, alacaklar/borçlar ve diğer alacaklar/borçların tamamı vade farkı gözetilmeden itibari değer ile ve dönem sonunda reeskonta tabi tutulması esasını benimsemiştir.

6. SONUÇ

Vergi Usul Kanunu değerlendirme esaslarını kural bazlı bir yaklaşımla tek bir değerlendirme ölçüsü ile değerlerken, Muhasebe Standartları alternatifli olarak değerlendirme ölçülerinin uygulanmasına izin vermektedir. Dolayısıyla değerlemelerde alternatif uygulamalar olması ticari kârın tutarını değiştirmektedir. Vergi Usul Kanununda, tek tek hangi kalemlerin nasıl değerlendirileceği belirtilmiş olmasına karşın BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’de ilgili kalemin bulunduğu grup açısından bir ölçümlemeden söz edilmektedir.

Muhasebe Standartlarında varlıklar ve yükümlülüklerin tamamının gerçeğe uygun değerini tespit etmek en önemli amaçtır. Ancak Vergi Usul Kanunu, bir kısım finansal araçlar dışında, anılan kalemlerin güncel değerlerini yer vermemekte, bu kalemlerin işletmeye mal oluş değerinden muhasebeleştirmeyi yeterli görmekte ve işletme dışına çıkıncaya kadar da onu o değeriyle tutmaktadır. Bu yüzden ölçümleme ve değerlendirme ölçütlerinde değişiklikler finansal tablolarda yer alan kalemlerin raporlanan tutarlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Finansal tablolardaki birçok kalem gerçeğe uygun değerle ya da itfa edilmiş maliyetle ölçülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de uygulanmakta olan BOBİ FRS, 2021’de uygulamaya konulması beklenen KÜMİ FRS taslak metni ve VUK/MSUGT arasında değerlendirme esasları açısından farklılıkların tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışma sonuçlarının düzenlemeler arasındaki uyumsuzluğu azaltmak açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Birbirinden farklı olan uygulamalar muhasebeleştirme sürecinde karmaşık durumlara neden olmaktadır. Bu karmaşıklığı ortadan kaldırmak ve uygulamalarda standart bir yapının sağlanabilmesi için eksikliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Söz konusu karmaşıklıkların ortadan kalkması ile uyumlu bir finansal raporlama ve bağımsız denetim sağlanacak, dolayısıyla finansal tablolara olan güven seviyesi de genel olarak artacaktır. Bu nedenle Vergi Usul Kanunu’nun değerlendirme hükümlerinin asgari ölçülerde muhasebe standartları ile uyumlu hale getirilmesi finansal tablolardaki farklılıkları azaltacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. (2007). Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Yenilenmiş ve Genişletilmiş (12. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi Ltd.Şti.
- Akdoğan, N. (2016). VUK Yasası'nın Muhasebe Standartları İle Uyumlu Hale Gelmesi İçin Yapılması Gereken Değişikliklere İlişkin Öneriler. Sempozyum, Ankara
- Aremu, M. A. ve Adeyemi, S.L. (2011). "Small and Medium Scale Enterprises as A Survival Strategy for"
- Ataman, B. ve Gökçen, G. (2017). "Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) Uygulamaları". İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Bulut, A. (2012). "Karşılaştırmalı TMS/IFRS-VERGİ Uygulamaları ve Sonuçları", Hesap Uzmanları Derneği, Ankara
- Collis, J. ve Jarvis, R. (2002). "Financial information and the management of small private companies", Journal of Small Business and Enterprise Development, 1 (June)
- Demir, V. ve Bahadır, O. (2014). "Yeni Avrupa Birliği Yönergesi (2013/34 EU) Kapsamında Bireysel Finansal Tablolar", Mali Çözüm Dergisi, Ocak-Şubat (121), 13 – 33
- Employment Generation", Journal of Sustainable Development Vol. 4, No. 1, February
- Eierle, B. ve Haller, A. (2009). "Does Size Influence the Suitability of the IFRS for Small and Medium-Sized Entities?", Journl Accounting in Europe, Vol. 6, No. 2
- Fetisovova, E. (2004). "Finance of small and medium-sized enterprises", Iura Edition, Isbn 87-4, Bratislava
- Gartenstein, D. ve Seidel, M., B.Sc., LL.B. (2019). March 11, www.smallbusiness.com
- ICAEW - The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (2011). Measurement in Financial Reporting. <https://www.icaew.com>
- International Scientific Conference. (2018). New Challenges of Economic and Business Development : Productivity and Economic Growth, 12-15, May
- İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası www.istanbulymmo.org.tr 'Vuk Ve Tfrs/Ufrs Açısından Değerleme Hükmüleri." No:2014/ 30"
- Kamu Gözetim Kurumu www.kgk.gov.tr (Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı Hakkında 56 Sıra Numaralı Tebliğ. Md. 6).
- Senel, S. A., Tuncay, M., Önoğul, Ö., Karşı, C. 2011. Türkiye muhasebe standartlarında yer alan bir değerlendirme ölçüsü: gerçeğe uygun değer. EJournal of New World Sciences Academy Social Sciences, 6(1), 48-76.
- Şensoy, N ve Perek, A. A. (2010). Kobiler için uluslararası finansal raporlama standardı ve Vergi Usul Kanunundaki değerlendirme esaslarına toplu bakış. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 3(2), 47-73.
- www.pcaobus.org (Erişim tarihi: 13.11.2019)
- www.kgk.com.tr (Erişim tarih.: 18.11.2019)

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAZIM KURALLARI

- 1- Çalışma, Word ortamında hazırlanmalı ve dergipark platformuna yüklenmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutunda, 1.5 satır aralığıyla, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazarın adı, unvanı ve bağlı olduğu kuruluş, e-mail adresi ve ID bilgisi burada yer almalıdır.
- 4- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
 - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
 - ii. İlk sayfada, makalenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
 - iii. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) ve JEL sınıflandırması bulunmalıdır. JEL kodları <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> adresinden alınmalıdır.
- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır
- 5- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır. Birinci derece başlıkların tamamı büyük harfli ve koyu, diğer başlıkların yalnızca ilk harfi büyük harfli ve koyu yazılmalıdır.
- 6- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta Times New Roman 10 punto ile yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 7- Atıflar metin içerisinde parantez kullanımı veya dipnot şeklinde yapılabilir. Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 8- Kaynakça gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir. Alıntılar, kaynakça ve dipnotlar APA Style Guide (6. Baskı) dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Rehber <http://referencing.port.ac.uk/> adresinde bulunmaktadır. Aşağıda bazı kaynakların gösterimine örnekler verilmiştir:

Basılı kitaba atf:

Kaynakçada gösterim: Yazar soyadı, Yazar adının ilk harfi. (basım yılı). *Kitap adı* (B. Baskı sayısı). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek:

Horngren, C.T. (1977). *Cost accounting: a managerial emphasis* (4. B.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Metin içinde gösterimi:

... Horngren (1977, s. 176) tarafından ifade edilen...

... tanımlanmaktadır (Horngren, 1977, s. 178).

Teze atf:

Kaynakçada gösterim: Yazar soyadı, Yazar adının ilk harfi. (yıl). Tez başlığı (Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi). Kurum adı, Yeri.

Örnek:

Deborah, P. (1998). *Accounting and finance issues motivating subsidiary stock offerings* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Florida, Gainesville.

Metin içinde gösterimi: (Deborah, 1988, s. 75) ya da ... Deborah (1988, s. 75) çalışmasında ...

Tek yazarlı kitaba atf:

Kaynakçada gösterim: Yazar soyadı, Yazar adının ilk harfi. (basım yılı). *Kitabın adı* (varsa baskı sayısı). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek: Devine, C.T. (1950). *Cost accounting and analysis*. New York: Macmillan.

Metin içinde gösterimi: (Devine, 2009, s. 62)

Çok yazarlı kitaba atf:

Kaynakçada gösterim: Birinci yazar soyadı, Birinci yazar adının ilk harfi ve ikinci yazar soyadı, İkinci yazar adının ilk harfi. (basım yılı). *Kitabın adı* (varsa baskı sayısı). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek: Backer, M. and Jacobsen, L.E. (1964). *Cost accounting: a managerial approach*. New York: McGraw-Hill.

Metin içinde gösterimi: (Backer and Jacobsen, 1964, s. 28)

Kitapta bölüme atf:

Kaynakçada gösterim: Bölüm yazarı soyadı, Bölüm yazarı adının ilk harfi. (basım yılı). Bölüm adı. Ed. Editör(ler) Soyadı, Editör adının ilk harfi. Bölümün yer aldığı *kitabın adı* içinde (ss. bölümün başlangıç ve bitiş sayfaları). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek: Schmeisser, W. (2009). Innovation profitability analysis in the assessment of pharmaceutical R&D projects. Ed. Schmeisser, W., Mohnkopf, H., Hartmann, M. and Metze, G. *Innovation Performance Accounting* içinde (ss. 63-110). Heidelberg, Berlin: Springer-Verlag.

Metin içinde gösterimi: (Schmeisser, 2009, s. 62)

Makaleye (DOI numarası olan) atf:

Kaynakçada gösterim: Yazarı soyadı, Yazarı adının ilk harfi. (yıl). Makale başlığı. *Dergi adı*, *Cilt No*(Sayı No), Makalenin başlangıç ve bitiş sayfaları. <https://dx.doi.org/DOI numarası>

Örnek: Chen, L., Zhang, Z., Chen, F. And Zhou, N. (2019). A study on the relationship between economic growth and energy consumption under the new normal. *National Accounting Review*, 1(1), 28-41. <https://dx.doi.org/10.3934/NAR.2019.1.28>

Kanun, yönetmelik, tebliğe atf:

Kaynakçada gösterim: Kanun (yönetmelik/tebliğ) adı. (yayın yılı). *Resmi Gazete*, Resmi Gazete sayısı. Yayının başlangıç ve bitiş sayfaları.

Örnek: Türk Ticaret Kanunu. (2011). *Resmi Gazete*, Sayı 27846. 25-125.

Metin içinde gösterimi: ... Kanun'un 3. maddesinde (Türk Ticaret Kanunu, 2011, s. 25) tanımlanan ticari işler ...

9- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalı, sayfalar numaralandırılmalıdır.

10- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.

11- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için "basıla" verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

12- Makale yazarlarının makalelerde tanımlayıcı kimlik/numarasına (ID) yer verilecektir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli numaralı bir URI'dir.

<http://orcid.org> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir.

13- Birden ona kadar olan rakamlar; tablo ve listelerde kullanılması, matematiksel, istatistikî veya teknik birim ve miktarların (uzaklık, ağırlık vs.) belirtilmesi hariç yazı ile yazılmalı, diğer sayılar nümerik olarak gösterilmelidir.

14- Metin içerisinde “%” işareti kullanılmamalı, “yüzde” ifadesi kullanılmalıdır.

15- Denklemler parantez içinde numaralandırılmalı, numaralar sağa yaslanmış ve sıralı olarak birbirini izlemelidir.

16- Çalışmalar her sayfanın üst alt sağ ve solundan 3'er cm boşluk kalacak şekilde hazırlanmalıdır.

17- Çalışmalar başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

18- Etik Kurul izni;

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar

ETİK KURUL İZNİ GEREKTİRMEKTEDİR.

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir.

Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,

Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,

Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi

İzinle ilgili bilgilere makalede yer verilmesi zorunludur. Eğer bu izinlerin alınması gerekli ise, izinin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça makalede yer almalıdır.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

ETİK İLKELERİ

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi “Yayın Etiği”, “Araştırma Etiği” ve “Yasal/Özel izin belgesi alınması” ile ilgili kurallara ve uluslararası yayın etik standartlarına uymayı taahhüt eder.

Makale gönderen yazarlar aşağıdaki kurallara uymalıdır:

1. Gönderilen makaleler, yazar(lar)ın özgün çalışması olmalıdır.
2. Gönderilen makaleler daha önce yayımlanmamış veya eşzamanlı olarak başka bir dergiye yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
3. Olası herhangi bir çıkar çatışması açıkça belirtilmelidir.
4. Makalenin geliştirilmesinde kullanılan veri kaynakları hakkında yayın kurulu bilgilendirilmelidir.
5. Makale yayınlanmak üzere yollandıktan sonra yazar tarafından herhangi bir hata bulunursa, yazar(lar) yapılan düzeltmeleri derhal Editöre bildirmelidir.
6. Yazar(lar)ın, hakem raporlarında istenilen düzeltmeleri zamanında yapmalıdır.
7. Gerekli durumlarda alınması gereken etik kurul onayı makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.
8. Yazar(lar) makalelerini bilimsel araştırma ve yazma tekniklerine uygun olarak hazırlamalıdır.

Hakemler aşağıdaki kurallara uymalıdır:

1. Bütün makaleleri, makalenin entelektüel içeriğini temel alarak, yazarın cinsiyet, ırk, etnisite, din, bağlı bulunduğu kurum, vatandaşlık veya siyasi değerlerine bakmaksızın adil şekilde değerlendirmelidirler.
2. Değerlendirmelerini; küçümseyici, rencide edici değerlendirme ve yorumlar yapmaktan kaçınacak şekilde objektif ve yapıcı yapmalıdırlar.
3. Doğru bir değerlendirme yapmak için gereken uzmanlık yeterliliğine sahip olmalı ve makaleleri kabul etmeleri durumunda kendilerine verilen süre içinde değerlendirmelidirler.
4. Gözden geçirme işlemi sırasında çıkar çatışması gözlemliyorlarsa, durumu Editör’e bildirmelidirler.

5. Makaleyle ilgili tüm bilgileri gizli tutmalı ve başkalarıyla paylaşmamalıdır.
6. Değerlendirme süreci sırasında elde ettikleri bilgileri, kendi veya başkalarının veya başka kuruluşların avantajına veya başkalarını dezavantajlı duruma düşürmek veya itibarını zayıflatmak için kullanmamalıdır.
7. Makalenin yayınlanmasının reddine neden olabilecek herhangi bir bilgi varsa Editöre bildirmelidirler.

Editörler aşağıdaki kurallara uymayı taahhüt eder

1. Bütün makaleleri, makalenin entelektüel içeriğini temel alarak, yazarın cinsiyet, ırk, etnisite, din, bağlı bulunduğu kurum, vatandaşlık veya siyasi değerlerine bakmaksızın adil şekilde değerlendirir.
2. Makaleler ile ilgili bilgileri gizli tutar.
3. Makaleler ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması gözlemlenmesi halinde, bunları açıklar.
4. Yayın Kurulu, yayınlanmak üzere gönderilen makalenin hakem değerlendirmelerine dayalı olarak yayınlanması kararının verilmesinden, derginin yayın kurulu politikalarından ve intihal, hakaret, etik ve telif hakkı ihlaline karşı yasal tedbirlerin alınmasından sorumlu olur.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN POLİTİKASI

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi teorik ve/veya uygulamalı özgün makaleleri yayınlayan hakemli, bilimsel bir dergidir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi'ne Türkçe çalışmalar gönderilebilir.

Kapsam olarak, muhasebe ve denetim alanlarında gönderilecek makalelere açıktır.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurması ilkesi doğrultusunda açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Dergi içeriği tüm kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz “açık erişimli”dir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, sürecin her aşamasında, hakem ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Hakem raporları beş yıl süreyle saklanır. Makaleyi değerlendiren iki hakemden birisinin olumlu diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilerek üçüncü hakemin olumlu veya olumsuz görüşüne göre nihai karar verilmektedir.

Dergiye gönderilecek makalelerin “yazım kurallarına” uygun hazırlanmış olması, başka hiçbir yerde yayımlanmamış olması veya dergimize gönderildiği tarihte bir başka dergide hakem değerlendirme sürecinde olmaması gerekir. Yayımla ilgili bitmeden 2. bir dergiye makale göndermek “duplikasyon” olarak nitelendirilmektedir. Bu şekilde makale gönderen yazarlar hukuki olarak suç işlemektedirler. “duplikasyon” yaptığı tespit edilen yazarlar hakkında dergimiz gerekli gördüğü taktirde yasal işlem başlatabilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi gönderilen çalışmalarda yazarlar, hakemlerin ve yayın kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Dergideki hakemlik sürecinde, akademik unvana sahip kişilerin yayınları için ancak eşit ya da üst derecede akademik unvana sahip kişiler veya konunun uzmanı hakem olabilir.

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi makale gönderen yazar/yazarlar, derginin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılırlar.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ Dergisi, dört ayda bir yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergide yer alan yazılarda öne sürülen fikirler, yazarların kişisel görüşleridir.

Copyright ©

Dergide çıkan yazılar, diğer gerçek ve tüzel kişiler tarafından kısmen dahi olsa çoğaltılamaz ve yayınlanamaz. Yazıların başka yayın organlarınca yayınlanması ancak Yayın Kurulu'ndan alınacak yazılı izin ve kaynak gösterilmesi koşulu ile mümkündür.